Other Manuscript
Manu 24

धनुर्वेद ७८ शिवधनुर्वेद

शि॰ध॰ १

श्रीगणेशगीर्भ्यांनमः लंबोदरंमहाकायंलंबोष्ठंगजकर्णकम् विघ्नघ्नंपार्वतीपु
त्रंनमामिगणनायकम् १ विनाशास्त्रवरंनान्योधनुर्वेदस्यपारगः अतःस्वप्नेनि
शिप्राप्तेशिवतत्वविचारणाम् २ कर्त्तव्यमितिशेषः अतःसंदेहदोलायांरो
पणीयंनमानसम् ग्रन्थेऽस्मिंश्चापचतुरैर्वीरचिंतामणौक्वचित् ३ यस्याभ्यासप्र
सादेननिष्पद्यंतेधनुर्धराः जेतारःपरसैन्यानांतस्याभ्यासेविधीयताम् ४ एको
पियत्रनगरेप्रसिद्धःस्याद्धनुर्द्धरः ततोयांत्यरयोदूरंमृगाःसिंहगृहादिव ५ ६

1

रा॰न॰ १

त्तिधनुर्वेदप्रसंसा   अथधनुर्दानम् आचार्येणधनुर्देयंब्राह्मणेनपरिक्षि
ते शठेधूर्तेकृतघ्नेचमंदबुद्धौनदीयते ६ ब्राह्मणायधनुर्देयंखड्गंवैक्षत्रियाय
च वैश्यायदापयेत्कुंतंगदांशूद्रायदापयेत् ७ धनुश्चक्रंचकुंतंचखड्गंचछुरि॰
कांगदाम् सप्तमंबाहुयुद्धंस्यादेवंयुद्धानिसप्तधा ८ आचार्यःसप्तयुद्धैःस्या
च्चतुर्भिर्भार्गवस्तथा द्वाभ्यांचैवभवेद्योधाएकेनगणकोभवेत् ९ हस्तःपुन॰
र्वसुःपुष्योरोहिणीचोत्तरात्रयम् अनुराधाश्विनीचैवरेवतीदशमीतथा १० ज

शि·ध·
२

न्मस्थेचतृतीयेचंषष्ठेचसप्तमेतथा दशमैकादशेचंद्रेशास्त्रकर्माणिकारयेत् ११
तृतीयापञ्चमीचैवसप्तमीनवमीतथा त्रयोदशीद्वादशीचतिथयश्चशुभामताः १२
सूर्यवारःशुक्रवारोगुरुवारस्तथैवच एतद्वारत्रयेधन्यंप्रारंभेशास्त्रकर्मणि १३
एभिर्दिनैश्चशिष्यायगुरुःशास्त्राणिदापयेत् संतर्प्यदानहोमाभ्यांसुरान्शास्त्र
विधानतः १४ ब्राह्मणान्भोजयेत्तत्रकुमारीश्चाप्यनेकशः तापसानर्चयेद्भक्त्या
येचान्येशिवयोगिनः १५ अन्नपानादिभिश्चैववस्त्रालंकारभूषणैः गंधमाल्यैः

राम·
२

विचित्रैश्च गुरुं तत्र च पपूजयेत् १६ कृतोपवासः शिष्यस्तु कृताञ्जलिपरिग्रहः व
द्धांजलिपुटस्तत्र याचेत गुरुतो धनुः १७ अङ्गन्यासं ततः कार्यं शिवोक्तं सिद्धिमि
च्छता आचार्य्येण च शिष्यस्य पापघ्नं विघ्ननाशनम् १८ शिखास्थाने न्यसेदीशं
बाहुयुग्मे च केशवम् ब्रह्माणं नाभिमध्ये तु जंघयोश्च गणाधिपम् १९ ॐ ह्रौं शि
खामध्ये शंकराय नमः ॐ ह्रौं बाह्वोः केशवाय नमः ॐ ह्रौं नाभिमध्ये ब्रह्मणे
नमः ॐ ह्रौं जंघयोः गणाधिपतये नमः ईदृशं कारयेन्न्यासं येन श्रेयो भविष्यति

अन्येपिदुष्टसत्वाश्चनहिंसन्तिकदाचन २० शिष्यायमानुषंचापंधनुर्वेदाभि
शि॰ध॰ ३ मंत्रितम् काराडात्कारोड तिमंत्रेणादद्याद्देदविधानतः २१ प्रथमंपुष्पवेधंचफल
हीनेनपत्रिणा ततःफलयुतेनैवमत्स्यवेधंचकारयेत् २२ मासवेधंततःकुर्या
द्देवंवेदविधाभवेत् पूर्ववेधकृताःपुंसांशराःस्युस्सर्वसाधकाः २३ वेधनेचै
वमाहात्म्यशरपातोयदाभवेत् पूर्वदिग्भागमाश्रित्यसदास्याद्विजयीसुखी राम॰ ३
२४ दक्षिणेकलहोघोरोविदेशगमनंपुनः पश्चिमेधनधान्यंचसर्वंचैवोत्त

रेभवेत् २५ दृशान्यांपाननंदृष्ट्वविदिशोन्याश्चशोभनाः सर्वपुष्टिकराश्चैवसिद्धिः
दाशस्त्वकर्मणि २६ एवंवेधयंत्रंकृत्वाशंखदुंदुभिनिःस्वनैः ततःप्रणम्यगुर
वेधनुर्वाणान्निवेदयेत् २७ इतिधनुर्द्धारणविधिः अथधनुप्रमाः
णम् प्रथमंपौरुषंचापंयुद्धचापंद्वितीयकम् निजबाहुबलोन्मानंकिंचिदूनंः
शुभंभवेत् २८ वरंप्राणाधिकोधन्वीनतुप्राणाधिकंधनुः धनुषापीड्यमानः
स्तुधन्वीलक्ष्यंनपश्यति २९ अतोनिजबलोन्मानंधनुःस्याच्छुभकारकम् दे

शि॰ध॰ ४

वानामुत्तमंचापंततोन्यूनंचमानवम् ३० सार्द्धपंचमहस्तंचश्रेष्ठंचापंप्रकीर्तित
म् तद्वितेयंधनुर्दिव्यंशंकरेणधृतंपुरा ३१ तस्मात्परशुरामेणततोद्रोणेनधी
मता द्रोणाद्गृहीतंपार्थेनततःसात्यकिनाधृतम् ३२ कृतयुगेमहादेवस्त्रेतायां
चैवभार्गवः द्वापरेद्रोणविप्रश्चदैवंचापमधारयत् ३३ चतुर्विंशांगुलोहस्त
श्चतुर्हस्तोधनुर्भवेत् तद्भवेन्मानुषंचापंसर्वलक्षणसंयुतम् ३४ त्रिपर्वंपञ्चप
र्वंचसप्तपर्वंचकीर्तितं नवपर्वंचकोदण्डंचतुर्द्धाशुभदायकम् ३५ चतुःपर्वंच

राम॰ ४

बद्धपर्वलघुपर्वंचवर्जयेत् केषांचिच्चभवेन्मापवितस्तिनवसंमितम् ३६
अतिजीर्णमपक्वंचजातिघृष्टंतथैवच दग्धंछिन्नंनकर्त्तव्यंबाह्याभ्यंतरहस्तक
म् ३७ गुणहीनंगुणाक्रांतंकाण्डदोषसमन्वितम् गलग्रंथितलग्रंथिनकर्त्त
व्यंसदाबुधैः ३८ अपक्वंभङ्गमायातिअतिजीर्णंतुकर्कशम् जातिघृष्टंतु
सोद्वेगंकलहोबांधवैःसह ३९ दग्धेनदह्यतेभस्मछिन्नेबुद्धिविनाशनम् बा
ह्यलक्षंनविद्धंमतथैवाभ्यांतरेपिच ४० हीनेतुसंधितेवाणेसंग्रामेभंगजायते

आक्रांतेतुपुनर्लक्षेनलक्षंप्राप्यतेदृढम् ४१ गलग्रंथितलग्रंथिधनहानिकरंध
शि॰ध ५ नुः एतैर्दोषैर्विनिर्मुक्तंसर्वलक्षणाकारकम् ४२ शार्ङ्गंतुवैधनुर्दिव्यंतद्विष्णोःप
रमायुधम् वितस्तिसप्तसन्मानंनिर्मितंविश्वकर्मणा ४३ नस्वर्गेनचपाताले
भूलोकस्यविस्तरे तद्धनुर्नवशंयातिमुक्त्वैकंपुरुषोत्तमम् ४४ पौरुषेयंतुयः
५ त्कार्यंवदुयत्नेनयोजितम् वितस्तिभिःसप्तभिश्चमितंसर्वार्थसाधकम् ४५ प्रा रामः
ग्यौरैयंधनुःशार्ङ्गंगजारोहस्यसाधनं रथिनांचपदातीनांवंशचापंप्रकीर्त्तितम् ५

४६ इतिधनुःप्रमाणम्   अथगुणलक्षणम् गुणानांलक्षणंवक्ष्येयया
दृढंकारयेद्गुणम् पट्टसूत्रैर्गुणःकार्यःकनिष्ठामानसंमितः ४७ धनुःप्रमाणं
निःसंधिःकार्य्यस्त्रिगुणतंतुभिः वर्त्तितःस्याद्गुणःसूक्ष्मःसर्वकार्यसहोयुधि
४८ अभावेपट्टसूत्रस्यहारिणीस्नायुरिष्यते गुणार्थमथसंग्राह्यास्नायवो
महिषीगवाम् ४९ तत्कालहतगोकर्णचर्मवाछागलस्यवा विलोमतंतुरू
पेणकुर्याद्वागुणमुत्तमम् ५० पक्ववंशत्वचाकार्यौगुणस्तुस्थविरोदृढः पट्ट

शि॰ध॰ ६

सूत्रेणासन्नद्धःसर्वकार्यसहायुधि ५१ प्राप्नेभाद्रपदेमासेत्वगर्कस्यप्रशस्य॰
ते तस्यास्तत्रगुणाःकार्याःपवित्राःस्थिरोदृढः ५२ वृत्तोर्कसूत्रतंतूनांहस्ताअष्ट
दशाःस्मृताः तद्वत्तंत्रिगुणंकार्य्यंप्रमाणोयंगुणस्यच ५३ इतिगुणलक्ष
णम् अथफललक्षणम् फलंतुशुद्धलोहस्यसधारंतीक्ष्णमस्त॰
कम् योजयेद्वज्रलेपेनसारपक्षानुसारतः ५४ आरामुखंक्षुरप्रंचगोपुच्छंचार्द्ध राम॰ ६
चन्द्रकम् सूचीमुखंचभल्लंचवत्सदंतंसुभल्लभम् ५५ कर्णिकंकाकतुण्डं॰

चतथाचान्येप्यनेकशः फलानिदेशादेशेषु भवंतिवहुरूपतः ५६ आरामु
खेनवैचर्मक्षुरप्रेणचक्रानुकम् सूचीमुखेनकवचमर्द्धचन्द्रेणगमस्तकम्
५७ भल्लेनहृदयंवेध्यंद्विभल्लेनतथैवच लोहंचकाकतुंडेनलक्षगोपुच्छकेन
च ५८ अन्यद्गोपुच्छकंस्तेयंक्षुद्रकार्य्येविनिर्मितम् मुखेनलोहकंठेनवेधम
ङ्गुलिसंमितम् ५९ इतिफललक्षणम् अथपायनविधिः
फलस्यपायनंवक्ष्येदिव्यौषधिविलेपनम् येनदुर्वैधवर्माणिभेदयेत्तरुपत्रव

त् ६० पिप्पलीसैंधवंकुष्टंगोमूत्रेणाचपेषयेत् अनेनलेपयेच्छस्त्रंलिप्तंचाः
शि॰ध॰ ७ ग्नौप्रतापयेत् ६१ अविख्यातंबलाविद्धंपीतमग्नौतथौषधम् ततोनिर्वापितं
तैलेलोहंतत्रविशिष्यते ६२ पंचभिर्लवणैःपिष्टंमधुसिक्थैःससर्षपैः एभिः
प्रलेपयेच्छस्त्रंलिप्तंचाग्नौप्रतापयेत् ६३ शिखिग्रीवाप्रवर्णाभंतप्तंशीर्षंतथौष
धम् ततस्तुविमलंज्ञेयंपाययेच्छस्त्रमुत्तमम् ६४ इतिपायनविधिः सर्वलो राम: ७
हास्तुयेवारणनाराचास्तेप्रकीर्तिताः पंचभिःपृथुलैःपक्षैर्युक्ताःसिध्यंतिकर्हिचित्

६५ नालिकालघवोंयारणनालयंत्रेणचोदिताः पुज्यंतेदूरपातेषुदुर्गयुद्धेषुतेम
ताः ६६ इतिनाराचनालिलक्षनम् अथस्थानानि स्थानान्यष्टौ॰
विधेयानियोजयेद्भिन्नकर्मणा मुख्याःपंचसमाख्यातान्यायाःपंचप्रकीर्ति
ता ६७ अग्रतोवामपादेनदक्षिणंजानुकुंचितम् आलीढंतुप्रकर्त्त॰
हस्तद्वयसविस्तरम् प्रत्यालीढंतुकर्त्तव्यंतथाचैवानुकुंचितम् ६८
दक्षिणंतुपुरस्ताद्धद्दूरपातेविशिष्यते पादौनविस्तरौकार्यौसमौहस्तप्र

शि·ध· मारातः ६९ विशेषस्थानकंज्ञेयंकूर्दलक्षस्यभेदने सनेपातेस॰
मौपाद्यैनिकंपंचसुसङ्गतौ ७० असमेचपुरोधायहस्तमावेशांतवि
८ दुः आकुंचितोरुद्वौतनजानुभ्यांधरणीङ्गतौ ७१ दधुवधुवमा॰
स्थायस्थानकंवृषभेदनम् सव्यजानुगतंभूमौदक्षिणंचसुकुंचित
म् ७२ अग्रतोयत्नदातव्यंतद्विद्यादुरुडकमम् पद्मासनंप्रसिद्धं रामः
तुउपविश्ययथाक्रमम् ७३ धन्विनामवविज्ञेयंस्थानकंभुजलक्षण ८

म इतिस्थानानि अथगुणानुष्टिलक्षणम् पताकावज्रमुष्टिश्च
सिंहकर्णीतथैवच अन्तरीकाकतुण्डीचयोजनीयायथाक्रमम् ७४
दीर्घातुतर्जनीयत्रआश्रितांगुष्ठमूलकम् पताकासाचविज्ञेयानालि
कादूरमोक्षणे ७५ तर्जनीमध्यमामध्यमङ्गुष्ठोविशतेयदि वज्रमु॰
ष्टिश्चसाज्ञेयास्थूलनाराचमोक्षणे ७६ अङ्गुष्ठनखमूलेतुतर्जन्यग्रं
सुसंस्थितम् अन्तरीसाचविज्ञेयासूक्ष्मलक्ष्यस्यभेदने ७७ इति

शि.ध.
९

गुणसमुच्चयः अथधनुर्मुष्टिविधानम् संधानंत्रिविधंप्रोक्तमधऊर्द्धंसमं
यदा योजयेत्त्रिप्रकारंहिकार्येष्वपियथाक्रमम् ७८ अत्यंतदूरपाति
त्वेसमेलक्ष्यंसुनिश्चितं पृष्ठस्फोटंप्रकुर्वीतऊर्द्धसंधानयोजितात् ७९
इतिधनुर्मुष्टिविधानम् कौशिकःशरमूलेचशरशृंगेचसात्विकः श्रव
णेवत्सकर्णोथग्रीवायांभरतोभवेत् ८० अंसकेस्कंदनामाचव्यायाःपं रामः
चप्रकीर्तिताः कौशिकश्चित्रयुद्धेषुयुद्धलक्षेचसात्विकः ८१ वत्सकर्णो ९

श्चविज्ञेयोभरतोदृढभेदने दृढभेदेचदूरेचस्कंदनामानमुदिरोत्

८२ इतिव्याख्याः अथलक्ष्यलक्षणम् लक्ष्यंचतुर्विधंज्ञेयंस्थिरंचैवच

लंतथा चलाचलंद्वयचलमितिभेदाययाक्रमम् ८३ वेध्यंयेत्रिप्रकारं

यःस्थिरंभेदीसउच्यते चलंतुवेधयेद्यस्तुआत्मनास्थिरसंस्थितः ८४

चलवेधीतिसप्रोक्तआचार्य्येणसुधीमता धन्वीतुचलतेयत्रस्थिर

लक्ष्यसमाहितः ८५ चलाचलंभवेत्तत्रस्वप्रमेयमुदीरितम् उभावे

शि॰ध॰
१०

बचलौयचलक्ष्यंवापिधनुर्द्धरः ८६ तद्विज्ञेयंध्ययचलमनेनैवहिसाध
कः श्रमेणाचलितंलक्ष्यंदूरंचबहुभेदनम् ८७ श्रमेणकठिनामुष्टिः
शीघ्रसाधनकारिणी श्रमेणचित्रवेधित्वंश्रमेणप्राप्यतेजयः ८८ त
स्माद्गुरुसमीपेतुश्रमःकार्य्योविजानता प्रथमंवामहस्तेनयःश्रमंकु
रुतेनरः ८९ तस्यचापक्रियासिद्धिर्जायतेशीघ्रमेवच वामहस्तेनसं रामः
सिद्धेपश्चाद्दक्षिणमारभेत् ९० उभाभ्यांचश्रमंकुर्य्यान्नाराचैश्चशरैस्त १०

20

था वामेनैवश्रमंकुर्य्यात्तुसिद्धंदक्षिणेकरे ६१ विशाखस्थानकेचैव
तथाव्यायेचकौशिके उदितेभास्करेलक्ष्यंपश्चिमायांनिवेशयेत् ६२
अपराह्णेचकर्त्तव्यंलक्ष्यंपूर्वदिगाश्रयम् उत्तरेचसदाकार्यंप्रश्रयस्यमवि
रोधकम् ६३ संग्रामेणविनाकार्य्यंनलक्ष्यंदक्षिणामुखम् षष्टिका
रंगान्तरेलक्ष्यंज्येष्ठलक्ष्यंप्रकीर्त्तितं ६४ चत्वारिंशन्मध्यमंचविंशतिश्च
कनिष्ठकम् शराणांकथितंह्येतन्नाराचानामथोशृणु ६५ चत्वारिंश

न्योऽर्द्धैवनाराचानां भवेत्ततः चतुःशतैश्च काण्डानां यो हि लक्ष्यं समभ्य

शि॰ध॰ ११ सेत् २६ सूर्योदये चास्तमये स ज्येष्ठो धन्विनां भवेत् त्रिंशतैर्मध्यमः

श्चैव द्विशताभ्यां कनिष्ठकः २७ लक्ष्यं वपुरुषोन्मानं कुर्याच्चन्द्रकसंयुतम्

ऊर्द्ध्ववेधी भवेज्ज्येष्ठो नाभिवेधी तु मध्यमः २८ यः पादवेधी लक्ष्यस्य स क

निष्ठतमो भवेत् इति लक्ष्यलक्षणम् अथ शरलक्षणम् अतः परं प्र रामः

वक्ष्यामि शराणां लक्षणं शुभम् स्थूलं चैवातिसूक्ष्मं च ह्रस्वपक्वं पक्वभूमिज ११

म् ९९ अर्द्धंयथविशीर्णांचवर्जयेद्दोदृशांशरम् पूर्णाग्रंथिसुपक्वंचपाण्डु
रंसमयाहृतम् १०० कठिनंवर्त्तुलंकाण्डंगृह्णीयात्सुप्रदेशजम् दौहस्तौ
मुष्टिहीनौचदैर्घ्येस्थौल्येकनिष्ठिका १ विधेयाशरमानेषुचन्द्रेणाकर्ष
येत्ततः कंकहंसशशादानांमत्स्यादक्रौंचकेकिनां २ गृध्राणांचकुरं
गाणांपक्षाएतेसुशोभनाः एकस्यैवशरस्यैवचतुःपक्षाणिकारयेत्
३ षडंगुलप्रमाणेनपक्षभेदंनकारयेत् दशांगुलमिताःपक्षाःशार्ङ्गे

चापस्यमार्गेशो ४ योज्यादृढाश्चतुःसंख्याःसंनद्धाःस्नायुतंतुभिः श
शि॰ध॰ १२ राश्चत्रिविधाज्ञेयास्त्रीपुंसकनपुंसकाः ५ अग्रेस्थूलाभवेन्नारिपश्चात्स्थूलो
भवेन्नरः समंनपुंसकंज्ञेयंतल्लक्ष्यार्थेप्रशस्यते ६ दूरपातेयुवत्याश्च
पुरुषोभेदनेदृढः नपुंसकोलक्ष्यभेदीशराणांलक्षणंविदुः ७ इति
शरलक्षणम् अष्टमीचतथामाचवर्जनीयाचतुर्दशी पूर्णिमाच राम॰ १२
दिनंयावद्वर्जयेद्धनुकर्मसु ८ अकालगर्जितोदेवोदुर्दिनंवायदाभवे

त् पूर्वकारगुरुहुनेत्तलक्ष्येअनध्यायंप्रचक्षते ९ श्रमंचकुर्वतोयत्रभुजंगोय
दिदृश्यते अथवाभज्यतेचापंतदैवंश्रमकर्मणि १० त्रुट्यत्येवागुणोय
त्प्रथमेवाणमोक्षणे श्रमंतत्रनकुर्वीतशास्त्रेचित्तिमतांवरः ११ इत्यनध्या
याः अथक्रियाकलापाः क्रियाकलापान्वक्ष्यामिश्रमसाध्यांश्चविश्रुतान्
येषांविज्ञानमात्रेणसिद्धिर्भवतिनान्यथा १२ प्रथमंचापमारोप्यतूलि
कांवल्लयेत्ततः स्थानकंतुततःकृत्वाबाणोपरि कारंन्यसेत १३ तुल

शि॰ध॰ १३ नंधनुषःस्थैर्य्यंकर्त्तव्यंवामपाणिना आदानंतुततःकृत्वासंधानंचततःपरं
१४ लक्षादाकृष्यचापेनभूमिवेधंचकारयेत् नमस्कुर्युःशिवंविघ्नराजं
गुरुवंररशे १५ याचितव्यागुरोराज्ञावाणस्याकर्षणंप्रति प्राणवायुप्रय
तेनवाणेनसहपूरयेत् १६ कुंभकेनसमाकृष्यहुंकारेणविसर्जयेत् ह
१३ त्यभ्यासक्रियाकार्य्याधन्विनासिद्धिमिच्छता १७ षण्मासान्नित्ययुक्तेतुमुष्टिः राम॰
शराःसंवत्सरेणच नाराचास्तस्यसिध्यंतियस्यतुष्येन्महेश्वरः १८ पु १३

ष्पवच्चारयेद्बाणंसर्पवत्पीडयेद्धनुः धनवच्चिंतयेल्लक्ष्यंयदीच्छेत्सिद्धिमा
त्मनः १९ क्रियासिद्धंतिआचार्य्यादूरसिद्धंतिभार्गवाः राजानोदृष्टि
सिद्धंतिलक्ष्यसिद्धंतिचेतराः २० जनानुरंजनंयेनलक्ष्यघातात्प्रजाय
ते हीनेनापीप्रमाणतस्माच्छस्तंलक्ष्यवेधनम् २१ इतिश्रमक्रिया
विशाखस्थानकेस्थित्वासमंसंधानमाचरेत् गोपुच्छमुखवाणेनसिंह
कर्णेनचमुष्टिना २२ आकर्षेत्कौशिकव्यायेशिखामाचालयेत्ततः पू

वीपरीसमौकार्यौसमंासौनिश्चलौकरौ २३ चक्षुषीस्पदयेत्नैदृष्टिंलक्ष्ये
शि·ध· नियोजयेत् मुष्टिनाच्छादितंलक्ष्यंचापज्यानिर्भयोजयेत् २४ मनोमुः
१४ ष्टिगतंध्यात्वाततःकाण्डंविसर्जयेत् सचलक्ष्येषुकर्त्तव्योलक्ष्ययोधोः
जितश्रमः २५ इतिलक्ष्यसंचलनविधिः आदानंचैवतूणीरात्संधा
नाकर्षणंतथा २६ क्षेपणंत्वरायुक्तोबाणास्यकुरुतेतुयः नित्याभ्यास रामः
वशात्तस्यशीघ्रसाधनाभवेत् इतिशीघ्रसाधनम् प्रत्यालीढेष्कृते· १४

स्थानेऽधः संधानमाचरेत् २७ मुष्ट्यापताकयावाणं स्त्रीसंज्ञंदूरपातनं
इतिदूरपातित्वम् ऊर्द्ध्वमुष्टिमास्थाय ऊर्द्ध्वं संधानमाचरेत् २८ स्कंधः
व्यायेनवज्रस्यमुष्ट्यांगुमार्गेणनच अत्यंतसौष्ठवं वाणोजायतेदृढभे
दिता २९ इतिदृढप्रहारता सूचीमुखामीनपुच्छाभ्रामरीचतृतीयकाः
शराणांगतयस्तिस्रः प्रशस्ताः कथिताबुधैः सूचीमुखगतिस्तस्यसाय
कस्यप्रजायते ३० पत्रंविलोकितव्यंचअथवाहीनपत्रकम् कर्केद्धो

नतुचापेनयत्कृष्येद्धीनमुष्टिना ३१ मत्स्यपुच्छा गतिस्तस्य सायकस्य
प्रकीर्त्तिता भ्रामरीकथितासैवासद्भिस्तुभ्रमकर्मणि ३२ ऋजुत्वेन
विनायातिक्षिप्यमाणास्तु सायकः इतिहीनगतिः वामगादक्षिणाच्चै
वऊर्द्ध्वगाधोगतातथा ३३ चतस्रोगतयः प्रोक्ता बाणस्यचलनाहता
कंपतेगुणमुष्टिस्तुमार्गणस्यतुपृष्ठतः ३४ सन्मुखीस्याद्धनुर्मुष्टिः
सदावामगतिर्भवेत् ग्रहणंशिथिलंयस्य ऋजुत्वेनविवर्जितम् ३५

पार्श्वेन्तु दक्षिणेयाति सायकश्चनसंशयः आकर्णे चैव वाणस्य चापमुष्टि
रधोभवेत् ३६ गुणामुष्टिर्भवेदूर्ध्वं तदाधोगामिनीगतिः इतिलक्ष्यव
लनगतिः लक्ष्यवाणाग्रदृष्टीनांसंहतिस्तुयदाभवेत् ३७ तदानीं॰
मुक्तितोवाणोलक्ष्यान्नचलतिध्रुवम् निर्दोषःशब्दहीनश्चसव्यमुष्टि
दयोर्ज्झितः ३८ मीनातिदृढभेद्योतिसायकोनात्रसंशयः आकृष्टेते
जितोयस्तु विमुद्धोंगात्समुज्झितः ३९ नरनागाश्वकायेषु नसतिष्ठ

तिमार्गणाः यस्यतूणासमावाणायत्संधानस्तमंधनुः ४० यस्यप्राणास्तः
शि·ध· माभौर्वीसधन्वीधन्विनांवरः इतिधनुर्गतयः अयश्चर्मेवद्धश्चैवनृत्ति
१६ रंडचचतुष्टयम् ४१ योभिनत्तिहितन्येषुवैजिणापिनवाध्यते सार्द्धां
गुलप्रमाणेनलोहपत्राणिकारयेत् ४२ तानिभित्वैषवाणेनदृढघाति
भवेन्नरः चतुर्विंशतिचर्माणियोभिनत्तोषुणानरः ४३ तस्यवाणोग रामः
जेन्द्रस्यकायंनिर्भिद्यगच्छति श्वाम्यज्जलेघटंभेघचक्रमृत्पिण्डकंतथा १६

भ्रमंतंवेधयेद्यस्तुदृढभेदीसउच्यते अथस्तुकाकतुंडेनचर्मधारामुखे
नहि ४४ मृत्पिंडंचघंटंचैवविध्येत्सूचीमुखेनहि इतिदृढचतुष्कं
म् धाराभल्लकरावर्त्तकाष्ठछेदनमेवच ४५ विंदुकंगोलकंयूपंयोवे
त्तिसजयीभवेत् लक्ष्यस्थानेधृतंकाण्डंसन्मुखंभेदयेत्ततः ४६ किं
चिन्मुष्टिंविधायस्वंतिर्य्यग्विफलकेषुणा सन्मुखंवासमाघातुंतिर्ये
क्छायानुसस्वरेत् ४७ शरंशरेणयश्छिन्द्याद्वाणछेदीसउच्यते इ

धि॰ध॰ १७

तिवायामङ्कः काष्ठेश्वकेशैसंयम्यतत्त्ववद्धांवराटिकाम् ४८ हस्तेनभ्रा
म्यमाणांचयोहन्तिसधनुर्द्धरः इतिवराटिका पंचविंद्धंन्यसेल्लक्ष्यम्पुं॰
द्धंवधूकपुष्पवत् ४९ हन्तिकंविंदुकंयस्तुचित्रभेदीसउच्यते इतिविं
दुकम् लक्ष्यविद्धंकाष्ठक्षिप्तंदूरन्द्धंवपुःस्थितम् ५० स्वयंप्राप्तंवरंपृ॰
ष्ठेऊर्द्ध्वपुह्वनुखेनहि योहन्तिशरपुंखेनशीघ्रसंधानयोगतः ५१ स राम॰
त्याद्धनुर्भृतांश्रेष्ठःपूजितःसर्वपार्थिवैः इतिगोलयुग्मम् लक्ष्यस्थाने १७

17

न्यसेत्कोस्यपात्रं हस्तद्वयांतरे ५२ ताडयेच्छंकराभिरूपं शब्दः संजायते
यथा घंटोपलभ्येतशब्दः सम्यक्तानविचिंतयेत् ५३ कर्मेन्द्रियमनो
योगलक्षाणिश्चयतानयेत् पुनः शंकरयाभिस्तंताडयेच्छब्दहेतवे ५४
ततोवारोनंतंहन्यानवधानेनधीमता एतच्छंदुष्करंकर्मभाग्यात्कस्यापि
सिध्यति ५५ इतिशब्दभेदी अथाश्रमविधिंकुर्यात्यावत्सिद्धिःप्रजा
यते श्रमेसिद्धेचवर्षासुनोवग्राह्यंधनुष्करे ५६ पूर्वाभ्यासस्यशस्त्रा

शास्त्रविस्मरणाहेतवे मासद्वयं भ्रमं कुर्य्यात्त्रितवर्षं शरद्गतौ ५७ जाते
चाश्वयुजेमासिनवमीदेवतादिने पूजयेदीश्वरं चण्डीं गुरुं शस्त्राणि वाजि
नः ५८ विप्रेभ्यो दक्षिणां दद्यात्कुमारींश्च यजेत्ततः देव्यै पशुवलिं दद्या
गीतवादित्रमङ्गलैः ५९ ततस्तु साधयेन्मंत्रान्वेदोक्तानागमोदितान्
अस्त्राणां कर्म्मसिद्ध्यर्थं जपहोमविधानतः ६० ब्राह्मनारायणं शैवं मंत्रं
वायव्यवारुणास्त्रम् आग्नेयं चापि चास्त्राणि गुरुदत्तानि साधयेत् ६१ मनो

निःकर्मेभिर्व्यांप्तलव ध्वांक्षेराश्रुचि स्मृतम् अपात्रमसमर्थंच दंहत्य
स्त्राणि पुरुषम् ६८ प्रयोगं चोपसंहारं योवेत्ति स धनुर्द्धरः सामान्ये
कर्मणि प्राप्ते नैवास्त्राणि प्रयोजयेत् ६९ इत्यस्त्रविधिः अथशस्त्रं
वारणम् हस्तार्क्कैलांगलीकंदं गृहीत्वा तस्य लेपतः शूरस्यापि रणे पुं
सोदर्पं हरति तत्क्षणात् ६४ गृहीत्वा योगनक्षत्रे अपामार्गस्य मूलकं
म् लेपमात्रेण वीराणां सर्वशस्त्रनिवारणम् ६५ आर्द्रः पुष्पीं होरवपु

च्पीलज्जालुगिरिकर्णिका नीलनीसहदेवीचपुत्रमाजोरिकातथा ६६
शि॰ध॰ विष्णुक्रांताचसर्वांगजटाग्राह्यारवेर्दिने वद्धाभुजेविलेपाद्याकार्यंशस्त्रौ
१९ घवारणम् ६७ सर्वव्याघ्रादिसत्वानांमृगादीनांनजायते भीतिस्तस्य
नतिर्यग्भ्योमानरोक्षौशरीरके ६८ गृहीतंहस्तनक्षत्रेचूर्णंछुछुंदरीभ
२१ वम् तत्प्रभावांगजःपुंसःसन्मुखेनैतिनिश्चितम् ६९ छुछुंदरीश्रीफ रामः
लस्यचूर्णमालिप्यगात्रके आघ्रायगंधंद्विरदश्चातिमत्तोमदंत्यजेत् १९

७० पुष्यार्कोद्यापिनोमूलेमृगयाकुखसंस्थिते देहःस्फुटतिनोतीक्ष्णांमंड
लाग्रेरशोनृणाम् ७१ गंभार्याउत्तरंमूलंमुखस्थंसन्मुखापितम् शस्त्रौ॰
घंवारयेत्सैवपुष्यार्केविधिनाहृतम् ७२ भुजायाःशरपुंखायाजटानीलीज
टातथा भुजेशिरसिवक्त्रेवास्थिताशस्त्रनिवारणं ७३ भूताहिचौरभीतिघ्नी
गृहीत्वापुष्यभास्करे इतिशस्त्रवारणम् अथसंग्रामविधि प्रथमंक्रिय
तेस्नानंश्वेतवस्त्रावृतोभवेत् ७४ शस्त्राणिचापिसंपूज्यरक्षामंत्रंजपेत्ततः

सेनापतिंगजारोहानश्वारोहांश्चसर्वतः ७५ मुख्यानन्यान्यपिधनैर्वस्त्रैश्च
शि·ध· २० परिधापयेत् पूर्वंसारथिमारोप्यरथेसज्जेत्ततःस्वयम् ७६ योजयेद्वाजि
नःशुद्धान्संतुष्टांश्चजितश्रमान् रथेचधारयेच्छस्त्रंकार्म्मुकाणांचतुष्टय
म् ७७ चतुःशतैश्चकाण्डानांतूणीरंपरिपूरयेत् शंखंचक्रंगदांशक्तिंमु
द्गरंपरिघंतथा ७८ नाराचंपरशुंकुंतंपट्टिशाद्यनिसंन्यसेत् नरस्थान राम· २०
गजायस्यस्वयंसमरमारूहेत् ७९ कटिबद्धैकतूणीरखड्गशक्तिर्धनुर्द्ध

20

रः ततोर्ज्जुनस्यनामानिविष्णुस्मरणपूर्वकम् ८० जपेत्ततःप्रतिष्ठेतचतु
र्भावलैर्युतः लाभस्तेषांजयस्तेषांकुतस्तेषांपराजयः येषामिन्दीवरश्या
मोहृदयस्थोजनार्द्दनः ८१ इतिविष्णुस्मरणम् अर्ज्जुनःफाल्गुनोजिष्णुः
किरीटीश्वेतवाहनः वीभत्सुर्विजयःकृष्णःसव्यसाचीधनंजयः ८२ इ
त्यर्ज्जुनस्यनामानिसंस्मरेत्प्रयतोनरः ८३ इतिसंग्रामविधिः अथाक्षौ
हिणी स्वध्वंसमुखक्षिंदुनेत्रैरक्षौहिणीमता अक्षौहिणीप्रदिष्टाचरथानां

शि.ध.
२१

वर्मधारिणाम् ८४ संख्यागणिततत्त्वज्ञैः सहस्राण्येकविंशतिः उपर्यष्टौश
तान्याहुस्तथाभूपश्चसप्ततिः ८५ गजानांचपरीमाणमेतदेवविनिर्दिशेत्
पंचषष्टिसहस्राणिषट्शतानिदशोपरि ८६ हयानांचपरीमाणमेतदेवहि
सुनिश्चितं ज्ञेयंलक्षंपदातीनांसहस्राणितथानव ८७ शतानित्रीणि
पंचाशच्छूराणांशस्त्रधारिणाम् पंचषष्टिसहस्राणितथाश्वानांशतानि
च ८८ दशोत्तराणिगायंतिसंख्यानतत्वविदोजनाः महाअक्षौहिणीकाः

21

रामः
२१

र्योस्थाः कोटिमताः स्मृताः ८९ सप्तत्रिंशच्चलक्षाणि गीयंते तत्ववेदिभिः
द्वाद्शैव सहस्राणि तथा शतचतुष्टयम् ९० प्रोक्तानि नवति सार्द्धमेवं
मेव गजा मताः अश्वाश्चतुष्कोटिमिता लक्षं चैकादशैव तु ९१ सप्तत्रिंश
त्सहस्राणि तथा शतचतुष्टयम् सप्ततिश्चैव संख्याताः प्राच्यं ते पत्तयस्त
था ९२ षट्कोट्योशीतिलक्षाणि पंचाधिकशतान्यपि द्विषष्ठिं च सह॰
स्राणि तथा शतचतुष्टयम् ९३ पंचाशदिति संख्याता महाक्षौहिणिका

बुधैः कृत्यक्षौहिणीसंख्या अथव्यूहा अग्रेरथागजाःपृष्ठेतत्पृष्ठेचप-

दातयः पार्श्वयोश्चहयाःकार्याव्यूहसंख्याविधिस्मृतः ६४ अर्द्धचन्द्रंचचं

द्रव्यशाकंमकरंतथा कमलंश्रेणिकागुल्मव्यूहान्येवंप्रकल्पयेत् ६५

इतिव्यूहाः अथयुद्धविधिः येराजपुत्राःसामंताआप्तसेवकजातयः

रक्षणीयाःप्रयत्नेनसदैवहितकारिणः ६६ यस्मिन्रणेयःपुरुषःप्रधा

नःससर्वैर्यत्नेनहिरक्षणीयः तस्मिन्विनष्टेकिलसर्वभूतेसर्वेपियोधाह्य

वलाभवंति ९७ संग्रामसारभूतं चशास्त्रंत्वमनुवासिचेत् अपिचस्वं
श्रियैसैन्यंवृथेयंस्तुखंडमंडली ९८ अपिपंचशताःशूराग्नंतिमहतीं
चमूम् अथवापंचषट्सप्तविजयंतेऽनुवर्तिनः ९९ धनुःसंहतिमुद्धा
माराजानोमुखदुर्वेलाः आकर्णपलितायोधाःसंग्रामेजयवादिनः २००
परस्परस्तुरक्षार्थेयोधाःशार्ङ्गधनुर्द्धराः युद्धज्ञास्तुरगारूढास्तेजयंति
रणेरिपून् १ एकैकःपौरुषेवीरोंद्दारयेन्महतींचमूम् उदीर्णानतुदी

शि.ध.
२३

23

धंतेयोधाःशूरतमाअपि २ दुर्निवारयतश्चैवप्रभंगांमहतींचमूम् अ
पाम्निवमहावेगस्त्रासयेत्कुञ्जलानपि ३ अपिभग्नेषुसैन्येषुविद्रुतेषुनि
वर्त्तते पदेपदेश्वमेधस्यलभतेफलमक्षयम् ४ द्वाविमौपुरुषौलोकेसू
र्यमंडलभेदिनौ परिवाड्योगयुक्तश्चरणेचाभिमुखोहतः ५ यत्रयत्रह
तःशूरःशत्रुभिःपरिवेष्टितः अक्षयांल्लभतेलोकान्यदिदैन्यंनभाषते ६
मूर्छितंनैवविकलंनाशस्त्रंवास्त्रियोविना पलायमानंशरणागतंचैवनहिं

रामः
२३

सयेत् ७ भीरुः पलायमानोपि न हंतव्यो बलीयसा कदाचिच्छूरतां या
ति शरणे कृतविस्मृतः ८ संपूज्य महतीं सेनां चतुरङ्गां महीपतिः व्यू
हयित्वा परान् शत्रून् स्थापयेज्जयलिप्सया ९ अल्पायां वा महत्यां वा
सेनायामिति निश्चयः हर्षो योधगणस्यापि जयलक्षणमुच्यते १० अ
न्वेवं वायवो यांति युद्धिरो च वयांसि च अनुमन्त्रैवंऽपि पिशितायस्य यान्ति
रणो जयः ११ अपूर्णां चैव मंतव्यं संपूर्णा नैव सिद्ध्यति तस्मात् द्वैधं प्रकर्त्तव्यं

शि॰ध
२९

हंतव्यापरवाहिनी १२ जीवेल्लक्ष्मीर्मृते स्वर्गः कीर्त्तिश्च धरणीतले त
स्माद्धैर्य्यं विधातव्यं हंतव्यापरवाहिनी २१३ इतियुद्धविधिः इतिश्रीस
दाशिवप्रोक्तो धनुर्वेदः समाप्तः शुभमस्तु ॥

५

राम:
२९

२८

ॐनमःशिवाय नमस्तेदेवदेवेश शशाङ्ककृतशेखरः धनुःशास्त्रंप्रवक्ष्यामि
बाणावारणवेधने १ पुराविद्याशिवेनोक्तातत्प्रभावेनलभ्यते नारायणादे
वदेवस्येन्द्रादिगणकिन्नरैः २ आदौबाणगतिर्ज्ञेयद्वितीयंचापलक्षणं
सन्धानञ्चतृतीयन्तुवेधनन्तुचतुर्थकम् ३ धनुर्ज्याछेदनं---धनुश्च
पञ्चलक्षणं पराङ्गस्फोटनञ्चैवखड्गबाणनिवारणं ४ मन्त्रविद्यादृष्टि रामः
मुष्टिपात्रविक्षेपणंतथा भस्मरेणाताडितेर्छिन्नुरणदीक्षामतःपरं ५ अ १

ञ्जनस्वात्मजातौतुद्व्यमन्त्वसमायुतं पट्टवधश्चधनुषंध्वजवस्त्रंप्रकल्पये
त् ६ चक्रश्चचिन्हिहृद्धिसमरेषुजयायुदः मथनंपरचक्राणास्वचक्रोजय
वर्धनं ७ वीरपट्टविधानेनसर्व्वे--- विविक्षिपेत् अतऊर्द्धंप्रवक्ष्यामियः
थावक्ष्याम्यनुक्रमात् ८ चापस्यचतुरोवर्णानव्रलक्षत्रविप्रान्त्यजान्
वाणस्यतद्विधान्याहुतर्कितंलक्षयेन्नृपः ९ स्वात्मनोङ्गप्रमाणेनदीर्घ
मुष्टिद्व--अच सचापोविप्रइत्याहुःसमरेषुभयप्रदः १० पादान्मूर्ध्निप्र

माणेनवृद्धिमुष्टोकयधनुः तच्चापंक्षत्रमित्याहुः सङ्ग्रामेशत्रुनाशकृत
स्वात्मगंतुल्यचापोयोहीयतेमुष्टिरर्द्धकः वैश्यसःसधनुप्रोक्तःसदाकालेज
यप्रदः १२ आत्मपादेतदामूर्ध्नीप्रमाणंयन्मितंधनुः सचापोन्त्यजमित्यु
क्तोचौर्यकर्मगुणाधिकः १३ पुरादेवासुराणान्तुसङ्ग्रमलोमहर्षणं उ
क्तंदेवाधिदेवेनधनुपञ्चपिनाकिना १४ वाणांप्रोक्तंरार्द्धंहस्तमुष्टिप्र रामः
माणतः दशाङ्काष्ठंस्तथासप्तशरविप्रादिलक्षयेत १५ ब्राह्मवाणंरणेनि २

क्ष्णत्वंबाणांशरणापद्गं वैश्यबाणान्महन्तारंशुद्रोकिञ्चिन्तजयावहं १७ अ
न्यजेचौरव्यापारैर्विनालक्षेनवेधयेत् बाणलक्षणमित्याहुज्यागुणाश्च अतः
परं आग्नेयाचक्रतान्तेचअहिवक्त्रोविक्रतानना बाणप्रमेयीमित्युक्ताज्याप
ञ्चाःपरिकीर्त्तिताः १९ कौशिकारौद्रुवायेचक्रतान्तासमुदाहृता मृगस्नायूद्भ
वाज्यासाआग्नेयीपरिकीर्त्तिता २० कार्य्यासतन्तुरचितासिक्तासिंधूरसंयुता
अहिवक्त्राचताःप्रोक्ताकल्याणायापरा २१ वंशाचर्म्मोद्भवाज्यायाविशेयाविक्र

ताननारणेविधावनंकारीवज्रपातान्तुतांविदुः महीविहयसंभूत्वायत्किंश्चिद्दत्
र्वनेशा वाराप्रमेयिताः प्रोक्ताधरेत्वक्षकरापरा २३ इतिश्रीमद्भूभृद्दिलीप·
विरचितेकोदण्डशास्त्रेचापादिलक्षणसूचनाप्रकरणंनामःप्रथमपरिच्छेदः अ
थान्यत्रसंप्रवक्ष्यामिशास्त्रवारणमुत्तमम् येनविज्ञानमात्रेणशौर्यत्वङ्कुराल
भ्यते २४ साधनंमंत्रमंत्रौतुसन्नायीरूपवासिनः शान्तचित्तःशुभवासास रामः
र्वानन्दमयोभवेत् २५ ॐकुमारीअवतरअवतरहूरवाराणग्रवासिनित्रिपुरु २

षंसत्येनभञ्जयभञ्जयस्वाहा २५ एषासाकालिकाविद्यामहाप्रत्ययकारिका प
ञ्चाधिकंत्रिंशतंचअक्षरैःपरिकीर्त्तिता २६ शुभनक्षत्रवारेणताराचन्द्रवले
नच ग्रन्थिंवध्वाततोमन्त्रएकैकयापृथक्पृथक् २७ शतमष्टोत्तरञ्चैवधा
रयेद्वामकभुजे अनेनधार्यमाणेनअवध्यस्त्रिदशैरपि २८ स्तम्भयेत्स
र्वशस्त्राणिनैवगात्रेविशन्तिच जायन्तेतानिपुष्पाणिअङ्गलग्नानियानिच
२९ निघ्नतोनैवगात्राणिनैवछिद्यन्तिचर्म्मणा तत्प्रभावेनशस्त्राणिप्रभवः

त्तिनरोत्तमम ३० स्तम्भयेत्तत्क्षणात्खड्गाग्निदिव्यादिव्यानियानिच मोहयेद्धलवि
क्षुद्रासङ्ग्रामदेवोव्यवस्थिता ३१ कोकथामानुषैस्तस्यजरामरणभीरुभिः ए
कोपिभञ्जतेसैन्यंचतुरंङ्गबलान्वितम् ३२ रणेवैशत्रुसंघस्यतस्कराणांतु
मध्यमः पूजयेद्विविधैःपुष्पैर्गंधधूपसमादितं ३३ प्रवरैर्नैवघनासैश्चबलि
नैवेद्यकैस्तथा शुचिनासोपवासेनजपेदष्टोत्तरंशतं ३४ ततःसिध्यतिसा
विद्यासिद्धिजंप्रत्ययंशृणु सुतीक्ष्णैःशस्त्रसंघातैर्दृष्ट्वातंस्तम्भयेद्दृढम् ३५

रामः
४

प्रभवन्तिनगात्रेषुयस्ययस्यनिरिक्षयेत् कुमारींभोजयेन्नित्यंमहाभावसमंद्वि.
जं ३६ भक्ष्यभोज्यैरनेकैश्चवस्त्रालंकारभूषणैः अथान्यंसंप्रवक्ष्यामिविद्यां
याकौलिकीशुभा ३७ त्रिंशयेत्येकाक्षराप्रोक्तापुल्लेभोभवमराडले
तद्यथा उँअरिविचरिखेचरिसावरिभोभस्वरिसाविवरिअद्दिनटिनारहिह्री
नमःस्वाहा अक्षराणि३ अस्यप्रयोजनं कन्याकर्त्तितसूत्रेणआ.....
पलहीभवेत् तत्प्रशस्तंसमाख्यातंकुसुम्भपरिरञ्जितम् ३८ त्रिगुणांत्रिगु

शीक्रत्वावलयंत्रिप्रयत्नतः जयमानोद्धेग्रन्थिमष्टसंक्षेपलक्षिता ३९ कल्पः
येत्मन्तरंतत्रसमाधिस्थोनिरोधयेत् संनिधानंततःकृत्वामन्त्रयेदष्टभिःशतैः
४० अष्टाधिकैःपृथग्वेत्तिधारयेद्वामकेभुजे स्तम्भयेत्सर्व्वशस्त्राणिकुन्तख
ड्गासिधारयेत् ४१ एषाविद्यामहाविद्यागोपितव्याप्रयत्नतः पापात्मकेशठे
क्रूरेनदेयाकलहप्रिये ४२ समुत्पन्नेमहायोगेमातंगजेप्रकीर्त्तिता तेमन्त्रा रामः
चात्रविख्यातावाचकामातरेषुये ४३ तृतीयंस्तवकंमन्त्रा अनरन्येप्रवक्ष्या ५

मिवलावलविचाररणा तेनसारंसमाख्याता।अन्यथानजयेत्कचित् ४४ युद्धं
संख्यावहंनामगृहेकुर्य्याप्रयत्नतः पश्चाच्चयोजयेत्मन्त्री।अन्यथानकदाचन
४५ पञ्चविंशाक्षराविद्यासंख्ययुद्धेप्रशस्यते मयापिचिन्तितादेवीवित्यक्तो
श्चस्यकारणं ४६ ॐह्रींरंककंरंकमुन्यदुरुनृशंखंघ्नामयघ्नामयखेठप
यखेठपयस्वाहा लक्षमेकंजपेन्मंत्रंशिवस्यभवनेशुभे ततःसिध्यतिसा॰
विद्यासिद्धिकर्म्मणियोजयेत् ४७ अहोरात्रोषितोभूत्वास्नानञ्चैवतुकारयेत्

गोमयमण्डलंकृत्वाहस्तमात्रप्रमाणतः ४८ सितपुष्पार्च्चितंकृत्वाश्वेतचन्द॰
नचर्च्चितं अधिवासंपुराकृत्वासैन्यपुष्पंनिवेशयत् ४९ पूजयेत्गन्धपुष्पै
स्तुश्वेतचन्दनचर्च्चितैः एकैकंमन्त्रयेत्तंस्यशतमष्टोत्तरेणतु ५० ताडयेत्तं॰
डुलैःसिद्धैःशतवाराभिमन्त्रितैः शुभंभूपंददेत्ताभ्यांराजानोचप्रकल्पयेत् ५१
30 युद्धंततावुभौस्तुष्टौसंरब्धस्थोवपरस्परौ यादृग्भविष्यतेताभ्यांतादृशंकथ रामः
येज्जने ५२ पयोनिरूपितायेनसंज्ञाभ्यांमन्त्रवादिना तत्तस्यभवतेदेवीभैर ६

वस्यवचोयथा ५३ जयाजयविचारेशास्त्रस्वयुद्धं अन्यथासंप्रवक्ष्यामि
विद्याशानेनतवाधुना येनविज्ञापतेयुद्धेदुर्व्वलोवलवानपि ५४ ॐनमोभगव
तेरुद्रायनमः सर्व्वशत्रुभंजयभंज यादिश्शाचिकीयक्षिणीस्वाहा अक्षराः
णि ३ एषांविद्यावरिष्टाचसर्व्वशास्त्रेषुदुर्लभा त्रिंशदेकाधिकावर्णागो
पितव्याप्रयत्नतः ५५ दैत्यनिर्नाशनार्थायमयातव्यवतारिता पूर्व्वोक्तेन
विधानेनमन्त्रमाराधनंसदा ५६ ततःसिद्ध्यन्तिसाविद्यासर्व्वकर्म्मरहोभवे

त अग्रामाद्यष्टकंसिद्धिसमस्तफलभाग्नरः ५७ अनेनमन्त्रमुच्चार्यवामः
पादोद्भवेनतु रजंगृहीत्यमेधावीशत्रोरग्रेविनिक्षिपेत् ५८ नाग्रेतिष्ठतितद्व
त्रुरिन्द्रेणाप्तदृश्योयदि अनेनविधिनापांशुंवामपादोद्भवानितु ५९ गृहीत्वा
निक्षिपेद्वीरःशयानोपरिसदा तदूर्ध्वस्थानानिक्षेपात्लक्षितंनैववाधते
६० अनेनमन्त्रमुच्चार्यसर्षपाकांमन्त्रयेत्सकृत स्वसेनायांविनिक्षिप्यशा रामः
स्वरक्षाभवेत्ध्रुवं ६१ पूर्वोक्तमन्त्रमुच्चार्यभस्मनामन्त्रितंसकृत तद्भस्म ७

क्रियतेरैखालंघयन्तिनवैरिणा ६२ मन्त्रोदसर्षपामन्त्र्यसप्तावर्त्तोरिणाभूपतेः
मुखमध्येविनिक्षिप्यसंत्यवादनमारभेत् ६३ यावद्धत्यप्रवाद्यन्तिनश्य
न्तिवैरिणाश्चमूः स्वस्थाभवन्तिस्वासेनाःपरसेनांविमोहयेत् ६४ अनेनम
न्त्रमुच्चार्यसर्षपान्मन्त्रयास्तकात् शवमुराउगृहीत्वातुमुखमध्येविनिक्षिपे
त् ६५ तन्मुखंयख्यातितोस्वन्तेकुर्ध्वमग्नौप्रदापयेत् तदग्निधूममालोक्यवा
णाविक्षेपवैरिणाः ६६ सेनाःसर्व्वविनश्यन्तिस्वशस्त्रैर्निहताभृशम् साध

कास्यतु सेनायांस्कानेकप्रदृश्यते ६७ अनेनमन्त्रमुच्चार्यमन्त्रयेद्दस्त्ववार
कं मूर्ध्नीवध्वातुवीराणांस्कानेकंप्रदृश्यते ६८ लिखित्वानेनमन्त्रेणकाकदृः
ल्याहन्तवेष्ठनं जयकाहलसाप्रोक्ताशब्दानालंघयेद्रिपुः ६९ इतिमयाक
थितंजयसागरं किमपिशत्रुमनुष्यगतायुधं अमरराजपुरस्सरमुद्यतोक
रगृहीतनिवारपहेतुकं ७० इतिश्रीभूभृद्दिलीपविरचितेकोदण्डशा॰
स्त्रेमन्त्रावतारोनामद्वितीयपरिच्छेदः अथऊर्द्धम्प्रवक्ष्यामिविक्षेपवारा

रामः
८

लक्षणं दृष्टिमुष्टिसमायोगं विनाप्राप्यप्रहारकं ७१ पूर्व्वापरोवकतनुःपादयो
र्विनतानुयः अतऊर्ध्वस्तथादृष्टिजुगुप्सापश्चधन्विनः ७२ सव्यापसव्यकरयो
र्बाणाकर्षणप्रेरणं आकर्णपूरणंचैवदृष्टिवाणाग्रनिक्षिपेत् ७२ कलव्या
लसमाचिन्त्यप्रहारंचैवकारयेत् मनुसन्धानविक्षेपात्मारयेत्शत्रुतान्क्षि
णात् ७४ वाणासन्धायनपश्चापुर्व्यंश्चादिविलोकयेत् लक्षणस्थानविधि
यातदुतिसमरक्षेपणं ७५ वाणापुष्पपतिज्याग्रासंयोगवसतेश्रियः मुष्टि

स्थानेस्थितोविष्णुर्वोरणाग्रेअग्निरूर्द्धयोः ७६ एतोदेवानविचिंत्यादौप्रहारंतत्र
चिन्तयेत वाणनिक्षेपणाद्देवं नभूमौपततिक्वचित ७७ वामपादाग्रतःकिं
श्चित्प्रभासंस्थात्महस्तकं एकसंध्यासव्यपश्चादूर्ध्वंवाणांविसर्जयेत ७८
वामबाहुदृढीकार्यश्चिन्तितद्भ्रमरागमेः नेत्रदृष्टित्रिभागेनयुक्तवाणानवार्य
ते ७९ नचश्चलतनुःकार्योदृष्टिमुष्टिदृढीकृतः सकृतलक्षवलोकंदिवा राम:
राविनिक्षेपमाहवे ८० नलक्ष्यंचाप्यतेधन्वीमनुष्यादैवतोपिवा प्रहरंचि ६

नितस्थानेनवृथाभवतिक्वचित् ८१ वाणंवाणासमारोप्यमुष्टदृष्टासमु
ष्टिकं पश्चाद्दृष्ट्वासलक्षंहिपश्चाद्गुपसंहरेत् ८२ वाणनिक्षेपणोर्द्ध्वं
न्तुनवाणावार्येत्तेसुरे एवंविधानांवाणानांनिक्षेपकथितोमया ८३ ऊ
र्ध्वंप्रवक्ष्याम्यथवाणलक्षणंयुद्धाभिलाषीजयशाक्षनश्च मयाविना
नैवनलभ्यतेश्रियायशाःसमेतानिसदैवशाङ्गवित् ८४ समरेसंमुखी
भूत्वावाणाद्दस्ताच्युतोमही पतित्वामरणंशीघ्रंधनुशास्त्रविदोविदुः ८५

समरारम्भकालेतुविनायक्षशरग्रहैः प्रहारंशीघ्रमाप्नोतिनान्यथापृथि॰
वीपते ८६ संग्रामाभिमुखोभूत्वाः निफलंवाणगृह्यचेत् मरणंतत्रजा॰
नीयात्सेनानायकनान्यथा ८७ समारोग्योगसमयेचकवाणाक्षतोयदि
तदावामाङ्गभागेषुप्रहारंभवतिध्रुवं ८८ वाणानिष्टगुणख्यातंधनुः
पञ्चमतःपरम् येनविज्ञातमात्रेणपराजयमवाप्नुयात् ८९ धनुषोग्रह रामः
णाङ्कृत्वाहस्ताभूमिपतिष्यति राष्ट्रभङ्गन्तदाज्ञेयंसयुद्धंविफलंभवेत् १०

२० कार्मुकग्रहणं यत्र अपसव्यदिशि भवेत् तदा व्यावर्त्तनं राष्ट्रे शत्रुभीः
त्यान संशयः २१ संग्रामसमये यत्र पतिज्याकर्षन्नुप्रति कोषनाशस्तदा
ज्ञेयः कुवेरस्यापि स्फुरेरपि २२ धनुर्धरधनुर्ग्राह्य्यासधनुः पतितोवनी सर्व्वना
शो भवेत्तस्य राष्ट्रा ग्रेवम्विचिन्तयेत् २३ अतऊर्द्धम्प्रवक्ष्यामि मृगयाधनुषे
गुणाः यज्ज्ञानेप्राप्यते जन्तोः कौतुकं भुविमण्डले २४ आद्युक्तां कौकि
लाविद्यां श्वेतपुष्पैराप्रपूजयेत् पश्चात्मृगायन ताडयेत्मन्त्रितैः शरैः २५

शरविक्षेपमात्रेणमृगैर्वधमवाप्नुयात् यस्मिंदिग्युदितेभानौतद्दिशिद
क्षपार्श्वतः ९६ स्थितोदिक्पृष्ठतःकुर्यान्नमृगैर्मुच्यतेभुवि श्वेतसर्षपमा
त्रेणसप्ताभिमन्त्रकीलकी ९७ अरण्यंमृगयोनीनांमुचार्यनिक्षिपेत्भुवि
पदमेकंनगच्छन्तियदिसिंहसमामृगाः ९८ स्थितास्तत्रमृगाःशीघ्रंसक्र
द्वाराप्रहारकैः अपरन्तम्प्रवक्ष्यामिआखेटाधिपपूजने ९९ मयाविनाः
नसिध्यन्तिअखेटकंपारधिनृप मृगमृत्युर्भवेद्यत्रलिङ्गानिरोगान्यसेत्तदा

रामः
११

१०० तत्रपूजाप्रकर्त्तव्याचण्डिकारुद्रभैरवौ वाराणन्वीशितथारूपामन्त्रै
येन्नाममुच्चरेत् १ चण्डिकानमोरुद्रायमहाकालाधिपयेनमः एवंपूजा
प्रकर्त्तव्यादक्षिणादिग्वलिंहरेत् २ मृगयादोषमुद्धारपापराशिविनाश
क भैरवायत्रिनेत्रायव्याघ्रचर्म्मावगुण्ठिने ३ त्रिशूलमुण्डहस्तायमाला
ग्रीवावलम्बिने एतौश्लोकौसमुच्चार्यरक्तवन्यात्ममूर्द्धनि ४ पुनःया
धिककर्म्माणितत्क्षणादेवसिध्यति यस्मिनभूमिप्रदेशेषुमृगश्वानसमाग

मे ५ वामाग्रेखुरमूलेषुमृत्तिकांगृह्णयत्नतः तन्मृतिकोयलेपश्चभ्वानमः
स्तकपुछयोः ६ वामहस्तसमायोगेनमृगाननुवितत्यज्जुः एवंमयाम्नुक्तामृ
गैर्विनोदेविचा--कर्म्मासुनीरूपशोधं यथामृगैःसर्व्वद्विषद्दलेनविचिन्त्य
मादौखलुसंगरेच ७ इतिश्रीभूभृद्दिलीपविरचितेधनुःशास्त्रेवाराविक्षेप
गुणोपारवीविचारोनामस्तृतीयःपरिछेदसमाप्तः अथेदमारभ्यतवाराभं रामः
जनेआत्मनेवशत्रोःसहसङ्गमेच वाणैवहत्यापरवाणानत्क्षणात्महीभृत्स १२

तपात्परशाङ्कशेन । ८ दण्डीचक्रीचवज्रीचत्रिशूलीमुद्गरीतथा देहस्था
समरेपुंसांसर्व्वेशत्रुनिवारणं ९ हस्तेस्थइजठाग्राम्प्यावाणावारोक्षणंकुरु
स्ववाणप्रेक्षणंकुर्यात्परवाणानिखण्डयेत् १० कुमारीमूलंसंगृह्यधनु
षोग्रेनिवेश्ययेत् वारौर्व्वाणानिवेधंहितत्क्षणादेवजायते ११ वाणाग्रेमूल
संग्राह्यावध्ययेद्गुणानिक्षिपेत् पादपांशुसमायोगात्शब्दवेधश्चजायते
१२ गृहगोधाशिरग्राह्यावाणमस्तके धारयेत् स्वनंश्रुत्वान्यसेद्वाणोस्व

नवेधीभवेन्नरः १३ यस्मिन्नाडिस्थितोवायुःतद्दिशिऽपादमग्रतः तत्करेण
धनुर्ग्राह्यभृशंहन्तिरिपोर्ब्बलं १४ दूरयुद्धेवामवायुसन्नासन्नेषुसव्यगः स
ततंजयंकुर्व्वन्तिविलोममृत्युमाप्नुयात् १५ प्रवाहन्सव्यवहतिवामहस्ताग्र
हेत्वनुः चेत्संग्रामसमारब्धःमरणातत्रनिश्चयः १६ उभौप्रवहतेवायुःतु
ल्यौयुद्धविर्गर्हितौ शस्त्रपूजातदाकार्याकुर्द्धंयुद्धंसमारभेत् १७ संग्रामा० रामः
भिमुखेकालेशून्यवायुदिशावहेन् विद्धसेनीस्वसेनाञ्चसजीवदिशिधार १२

येत् १८ एवंविधैःप्रकुर्व्वन्तिएकानेकजयोभवेत् पूर्व्वोक्तविधिनायत्नविलो
मंयुद्धमारभेत् १९ तदासेनाविनाशश्चनायकोवाविनश्यति अथान्यंसंप्र
वक्ष्यामिकुर्द्धव्वेधन्तुमार्ग्गशः २० येनविज्ञातमात्रेणविधयेत्कोशवर्द्धकम्
अधोदृष्ट्याद्धमुष्टिश्चछायांभुविनिरीक्षयेत् २१ सतानाभ्यासनिरतःकुर्द्ध
वेधीभवेन्नरः नदृष्टियोगवेधेषुजायत्येवानिमराउले २२ वारोशीचपिशा
चाश्चविद्यास्थ्यात्मनःपरं यंजाप्यासिद्ध्यतेजन्तोर्ल्लक्षेलक्षेषुजायते २३ ॐ

नमोपिशाचिकेजाधिरणीसरणापरधनुज्याद्दढय२ आन्मवाणालक्षेवेधय२
स्वाहा अव निंशाधिकावर्णाःपुराप्रोक्तापिनाकिना यांजपित्वासकृज्जापः
नलक्षान्मुच्यतेकचित् २४ धनुःकाण्डकरेधृत्वाविद्यामुच्चार्ययक्षिणीं
सप्तवर्त्तानतःकृत्वापरन्वाणाविनिक्षिपेत् २५ लक्षेनेवविमुच्यन्तिशकें
णासदृशोयदि विनापिशाचिनीविद्यांधनुर्विद्यानसिद्ध्यति २६ तस्मात् रामः
सर्वप्रयत्नेनपिशाचींसततंभ्यसेत् येनअभ्यासितांविद्याबाणासिद्धिश्च १४

जायते २७ इतीरितामयाविद्यागोपितव्यापुराहरे तस्मादेनत्प्रयत्नेन
गोपितव्यंपुनःपुनः २८ अभक्तायनदातव्यंदातव्यंभक्तिवत्सले दीर्घ
कालाश्रयिंदद्यान्नदद्यात्स्वल्पसेवके २९ अन्तर्वैरनिवद्धात्मापरद्विष्टा
नुतत्परः गुरुद्वेषीनदद्याच्चधनुर्विद्यासदाबुधैः ३० गुर्व्वाश्रयीसदा
नन्दसततोत्सहसंयुतः सर्व्वप्राण्युपकारात्माविद्यामेतनदद्यात्भृशान्
३१ धनुषोलंघनंनैवनवाणांभुविनिक्षिपेत् धनुर्ज्यांनस्पृशेत्याद्योपदीक्ष

द्विषयायशः ३२ नाशुचिःपर्शयेद्दारान्नधनुःपर्शयेत्क्वचित् नवाण
विषसंयुक्तंस्वेच्छालक्षणावेधयेत् ३२ नस्त्रीलक्षसमीपेस्यान्नविप्रशिरि
गोपशु नदेवान्नशिशुंस्त्रीश्वसन्निपन्नैवलक्षयेत् ३४ ननदींवेधयेत्प्रा॰
ज्ञोनविनीतमहीरुहान् नवक्तान्वीरस्तंभाश्चअश्वस्यान्नचश्रीफलान्
३५ नारिंगालगृहंहत्वाकपिभिर्नैचलक्षयेत् नश्वावंलक्षयेत्प्राज्ञःपशु रामः
भृत्सर्वंवर्जयेत् ३६ वल्मीकान्शृगालरुहान्वभ्रूरगमृगान्नहि स्ता १५

सर्वान्परित्यज्यशेषयद्दश्चकारयेत् ३७ नलोदस्मानादूर्द्धन्नोशुचिः
स्थानंलक्षयेत् वामदिग्विप्रसंस्थाश्चनलक्षयेत्सुधीः ३८ नस्नायीपा
रथीगच्छेत्नमुराउजटिलाग्रगे भस्मास्थिचर्म्मरोगदृष्ट्वानसङ्ग्रामेवि
विशन्नृप ३९ नभग्नभाजनंदृष्ट्वानकेशास्तृणतोव्रजेत् युद्धान्सुकी
मनोद्विग्नानस्त्रीवामदिशिव्रजेत् ४० इतीरितापशाकुनाकथितात्रो
परिशुभा प्राप्नोतियैर्निमित्तैश्चयुद्धकालेजयीभवेत् ४१ छत्रध्वजः

स्वस्तिकश्चभृङ्गारवर्द्धमानकः मुकुरोध्नीयुतःपुंसः शुभदाःसंगरेसं
या ४२ आमनृत्मस्यसुरभीशाकसद्यामिषस्तथा मदिरापूरितंभां
डंदध्यणानःशुजारगाः ४३ भद्रपीठस्तथावेश्यापङ्कजंवेदविद्विजः
सपुत्त्रांकामिनींदृष्ट्वासद्यः संग्रामगोजयः ४४ सपुत्त्रवर्हिंगोमायुगृ
हगोधिरलाकपिः वामदिंशुभदानित्यंअशुभादक्षदिग्गेश ४५ अथ रामः
देहस्पन्दने वक्ष्यमगंगन्शाकुनंस्फुरत्संग्रामसंमुखं लाभालाभंसुखं १६

दुःखंयत्नात्तेदीपवत्सदा ४७ मूर्ध्निस्फुरन्त्यांपृथिव्यवाप्तिः स्थानप्रवृद्धि
श्चललाटदेशे भ्रूघ्राणमध्येसुसहायलाभोनासाक्षिमध्येऽरिवैरेशा
संधिः ४८ पुंसांसदादक्षिणभागमेतत्वामःसदास्त्रीस्फुरणंविचिं
त्यं विलोक्यंगस्फन्दनमाकुनेष्टं विचार्यकार्योणिसमस्तमेतत् ४९ आ
ननस्फुरतिचान्नुसङ्गमेदक्षभागविजयोयस्यदिक् अर्द्धरात्रियदितालु
संस्फुरेद्वैरिवर्गनिऽमेविनसेत्क्षितं ५० दृगन्तमध्येस्फुरणेर्थसम्पत्सो॰

त्केशठता स्यात्स्फुरितेदृगादौ नयोदृशोधः स्फुरणोरशोस्यात्प्रियःश्रुतिःप्र॰
स्फुरितेचकर्णौ ५१ योषित्समृद्धिःस्फुरितेचगण्डे घ्राणोत्वसौमुख्यमदोभ
वेताम् जेष्ठेचसंगावधरोष्ठपार्श्वस्कन्धेगलेभोगविवृद्धिलाभौ ५२ स
न्धौभुजोस्यसमागमायस्फुरत्करस्याद्विरणाप्तिहेतुः स्पन्दस्यपृष्ठप॰
राययाजस्पन्दोजयायोरसिमानवानाम् ५३ पार्श्वेप्रकम्पेभवतिप्रमोद रामः
स्तनप्रकम्पेविषयस्यलाभः नाभिप्रकम्पेनिजदेशनाशःकटिप्रकम्पेतु ७१

वलप्रमोदः ५४ धनर्द्धिरन्नप्रभवप्रकम्पे दुःखत्वनन्तं हृदयस्य कम्पे
स्फिक्पायुकम्पेपि च वाहनाप्तिर्वराङ्गकम्पे वरयोषिदाप्तिः ५५ मुष्कप्र॰
कम्पे तनयस्य जन्म वस्तिप्रकम्पे युवतिप्रसिद्धिः दोषश्च वंकम्पे पुनरस्तु पृष्ठे
कुक्षौः पुरस्यात्सुसहायलाभः ५६ जंघाप्रकम्पेपि च लाभनाशः स्याज्जा
नुकम्पे रिवरेशासिद्धिः स्थानाप्तिरूर्द्ध्वररास्यकम्पे यात्रासलाभाधित
लस्यकम्पे ५७ पुंसां सदा दक्षिणदेहभागे स्त्रीणां तु वामावयवेषु जा

नः स्पन्दः फलान्यशुभदान्यवश्यं निहन्ति चोक्तांङ्गविपर्ययेण ५८ यदि
मसकन्तिलकं पिटकं वाङ्गणमथ चिन्हं किमपि कदापि स्फुरति पदान्य
धितिष्ठति यावत्स्यान्न्यूनोक्तो फलमपि तावत् ५९ विन्दवउज्ज्वलवर्णा
यस्य स्फुयावन्नरवरेषु नरस्य दुःखन्तावन्नस्यति तस्य प्रतिदिन नेति सुः
खातिशायोत्य ६० लोकः शाकुनमिदमिति शास्त्रं शक्तोज्य सितनुपदिनेः रामः
समस्तेम नयानानेरिंगितिमात्रनेपुनं वेत्रिषु कार्येषु पात्रम् ६१ अ

१८

थकर्णोवासनाविर्द्धिंविधीयते येन्निर्मितृगुरास्तूचनम्भवेत्त् साध्वसाधु
गुरासंघयोर्विदुर्वीरवर्गविजयीयथाभवेत् ६२ आदौतिथिंनपञ्चवि
वाविधीयतेनन्दोसुभाश्चापरतोजदासु विरिक्ततापूर्णोविधाजगादति
थिश्चकुरुतेधनुर्विदः ६३ नन्दातिथिःकर्णास्वनसमुत्थितंजयायभूया
त्संगराणपरिक्षयात् अनेकलोभाअशनादिसंभवैःसवाहनाप्तिर्व्वैरयो
विदाप्तिः ६४ तिथौशुभद्रायदिकर्णासंस्थितोलाभाननेकान्समुपैतिः

वाशसात् पुत्रस्यजन्म नृपतिप्रसादः सुखाप्तिसोख्यत्यसमागमाय ६५
कर्णास्वनं चेज्जयदो जयासु संग्रामसंयोग रिपूर्व्विनाशे यात्रासुखंसौ॰
म्यगुरणाप्तिनित्यंवाराज्यलाभोनचिरंगतस्य ६६ रिक्ताविनाशंयदि
कर्णशब्दः करोति मासुर्व्यसनंनराणां भवन्त्यनर्थांविविधानरिर्नयात्या
घट्टनंशत्रुनिपीडनेच ६७ पूर्णास्तुशब्दः श्रवणंकरोति संपूर्णमाहत्य॰ रामः
रिपुंनिहन्यात् लक्ष्मीमवाप्नोतिप्रमाणावर्ज्जितायोरन्दरस्यान्वयतुल्यश॰ १९

न्तुः ६८ नन्दासुपूर्णाजयदाथभद्रासुभासुचात्वारिधनुष्यकर्म्मणि
रिक्ताविनाशंस्वयमेवजातंकोदराडकर्म्माण्यशुभानिसर्व्वं ६९ इतिमया
तिथिस्वगुणेरिताधनुषयोगशुभाशुभसूचकाः सकलमेवनरोयदिवे
त्त्यरिपुभयंनहिपीडयतेक्वचित् १७० इतिभार्गवेधनुःशास्त्रेस
र्व्वशाकुनसमुच्चयेनामचतुर्थपरिच्छेदः अथपरंधारगुणानुचक्रेविस्ता
यतेबुद्धिनिहन्तिशत्रून समस्तरोगान्गुणादोषजान्मुथितान्विलीनया

त्येवक्तसानुलाभक्षया ७१ धाराशरीरस्थहरिप्रकांत्या विकारयात्याशुवि
हायतत्गुणाः यथाहरिःसर्व्वसुरासुराधिपःतथाशरीराधिपधारयाच्युतः
७२ शुक्लस्वरूपीशिवसर्व्वदेहिनामस्वरूपीचतुराननश्च धारास्वरू॰
पीहरिजीवमध्यगःत्रिधाविधैवंहरिब्रह्मशम्भुना ७३ अथोक्तमस्माभिः
शुभाशुभोगुणान्धाराविचारेशास्तेदैवमानुषैः येताश्चपीताहरिताश्चरक्ताः रामः
सधूमभासाश्चभवन्तिपञ्चधा ७४ एकप्रवाहादिविधात्रिधाराधाराननेः २०

कान्तकलाश्चपञ्चसु विधिप्रदिष्टफलतोऽनिधस्यैवरणादिकं स्यात्क्रमे-
णे वितर्क्य ७५ ईषन्मुक्ताप्रवाहकावेपथुर्विगताश्च या सुमुन्यधारयाय
स्यकल्यहान्तश्रीप्रदाश्चताः ७६ पीतावेपथुसंयुक्तावह्रुधारा समुत्थिता
आभुरोगकरस्तेता दिनात्येकादशावधौ ७७ हरितानीरिणधारावाद्विधा
कनसमंस्थिताः ज्वरदाङ्यकरास्ताःस्युः कामलासोच सूचकाः ७८ पित्तः
समुत्थिता स्तास्युः याचानिष्टफला स्मृताः धूम्राभाधारयायस्यप्रातःकाले

समुपस्थिता ७९ विनिहंत्यचिरेणैव नान्यथाधारया विदे एकप्रवाहश्चिय
याचनित्यंनीरोगकष्टजनु विनाशाकर्म ८० शास्त्राशस्त्रमारम्भनतत्सुवेलारिपु
र्निवार्या सुसमाश्रितास्तु: द्विधारयास्त्रीकलहप्रदाया विनाशमासु युवती:
थवास्तु: ८१ पिपाशातानिष्टकरा च नित्यं अस्त्रप्रयोगेरशुभैश्च सर्व्वैः आ
शुमृत्युप्रदाधारा चीणि चत्वारि सर्व्वदा जलरेणान्विताधारा आयुप्राणवि: राम:
योगदा ८२ श्वेतधारा श्वेतपुष्पी समेता कार्मीरेषु तुल्यता च व्ययुक्ता ३ २१

वंध्युक्ते पीतमात्रे निहन्ति सर्व्वान्रोगान् वज्रकायाभवेयुः ८३ पूर्वोक्तसंयोग
कुमारिकन्दं मूलं वलः स्यात्महताङ्गलेपात् शास्त्रास्त्रचार्यप्रियसर्व्वलोकाः
नहरीरियंपश्चकुतश्री ८४. आद्युक्तभेषजान्युक्त्वा कृत्वापुष्पयुतानगु
रून् यस्यदेहस्थितंशल्यंलेपाद्वाह्लविनिर्गतिः ८५ कुष्ठान्प्रसूतिशः
ल्यंस्त्रीनाभिमध्येप्रलेपयेत् शल्यप्रसवसौख्येन नान्यथाशास्त्रकोविदः
८६ पीतारजनिसंयुक्तापीतदारुसमन्विता व्रह्मचूर्णसमायुक्ताच्चा

धाररोकघातकाः ८७ हस्तार्कसंयोगयुतानि सर्व्वदानि हन्ति सर्व्वाशुभ
मक्षमात्रम् लोकप्रियं भूपतिवल्लभञ्च कुर्यात् ललाटे तिलकप्रयोगम्
८८ पूर्व्वोक्तद्रव्यैः प्रतिमां प्रकुर्य्याद्दस्वैश्वग्नानुः परिधानत्यक्ताः भूर्य्येथवाक
र्ष्यट्रमन्ते केवा निक्षिप्य चोराद्यवक्राष्टरेषु ८९ स्वं विधिं सप्तदिनानि कु
र्योन्निशासु मध्ये परिपूजनीयाः क्रमागुरुद्रुपितकृष्णपुष्पैः प्रपूजयेत् रामः
गुः सहक्रूणनतराउलैः ९० यस्याभिधान निखितञ्च हद्भिः तद्दारावैरिनिः २२

हस्तीभवन्ति नोरगागलंकपितानिचयशिउयम्याविनाशार्थेदितिःसुतारीन
९१ भूर्जेत्वचामुकमलक्तकेनकाश्मीरयुक्तान्यभिधाविलिख्यः अष्टा
रपत्रेवहिरक्षरक्षलिखेत्समन्ताद्भूविगर्त्तेनिक्षिपेत् ९२ सूत्रोत्सर्गन्तत्र
मूर्ध्निप्रकुर्याद्यावज्जीवंवश्यतां यातिशत्रुः अमाशउआलन्नलमध्येनियुः
क्ताःसप्ताहाद्विद्यासवज्ञातवन्तो ९३ अथाभिचारेशत्रुश्चलिख्यपत्रेथः
भूर्जेच विषरक्तकाकपक्षेलिखेदष्टारपत्रके ९४ मध्येसंज्ञाभक्षभक्षे

तिवाक्यास्थाप्यावर्त्मेतस्य मूर्द्धस्मधार्यः कुंर्द्धुमस्मन्नन्न निक्षिपवारान्सप्तः स
ख्याम्मृत्युं शत्रुः प्रयाति ६५ पूर्वोक्तविधिनाचक्रे लिखित्वा भूर्जसंज्ञया म
ध्ये भाले स्तम्भप्रत्यारे लिखिता वसु ६६ स्तम्भनं कथितं वायुचेङ्गतिभै
रवादिबलिदानमद्देत नामुच्चरितयोगिनीयुतानवायुदिक् समुपहारः
सर्व्वदा आग्नेयचक्रे गद्धगद्धेति लिख्य संज्ञागर्भे तालको मारिकंलं ६७ स्था रामः
योवृक्षादूर्द्ध शाखावलम्बा शीघ्र जायात्यव्वेतो स्थिरेषु इतिमयाकथितंभुविः ४३

कौतुकंसरसमुखवद्यातुनिवारणाम् ९८ सद्गुरुःप्रणिपत्यमवाप्यते अ
खिललोकप्रभुत्वमवाप्यते दिनेअयोयपूजासमायतेस्वधारयाक्षितिस्तिल
कंकरोतिच चक्षुस्थिरत्वंप्रियताचलोकेविहायरोगार्कतमायथामृशान्
९९ चैत्रेमासेन्यासमारभ्यभुक्तोएकादश्यांयावत्क्रमेणाभ्युपैति एकास
रेभक्षतेलोदनेषुपंप्राप्तंकामदेवोपमेषु १०० बलभवेन्नागसहस्रतुल्यं
बुद्धिप्रवृद्धिंगुरुरप्यनेच कायोघनःस्यात्कुरितोयमश्वगतिःसमीरस्यस

माननतस्य १ वैशाखमासेऽपियातृतीयाशुक्लेथपक्षेकुरुतिाम्नरोच धा
रासमायुक्तसतिक्तकेषुन्यासंप्रकुर्यात्सहक्षणतद्दिने २ आरोग्यमा
युःपरिवर्द्धनञ्चयुद्धसमायोगरिपुर्निकृन्ततेनं दीर्घस्वसीजायतशुक्लवृ
द्धिसर्व्वान्गदान्हन्त्यचिरेणजन्तोः ३ जेष्ठमासेसप्तमीशुक्लपक्षेमाक्षी
युक्तंन्यासकुर्याद्वधाराः कान्त्यायुष्मान्श्रोत्रनेत्रप्रवृद्धिवातप्रायअध्वस्रा रामः
त्तिश्चजन्तोः ४ आषाढमासस्यतुयानवम्यांशुक्लांसमारभ्यप्रयोगंकु॰ २४

यात् धारासदृक्षोद्भवं नागधीचन्यासम्प्रकुर्यात् विनिहन्तिकामलम् कु
ष्ठरोगमथगण्डमालिकाचक्षुःशूलमथमस्तकोरुजः यान्तिनाशमिववा
रिसम्भवःपादयोर्विस्फुराटकसर्व्वदा ६ श्रावणेदशमीभृगुसंयुताशीतं
तोयशशीधारयान्विता यःपिबेत्सततपक्षमेकतः सर्व्वरोगविनिहन्तिनसं
शयम् ७ भाद्रभाद्रपदायोगेभौमेधारासमन्विते कृष्णाजाजीश्वेतजाजी
पिबेद्वातनिकृन्तनम् ८ पूर्वोक्तभेषज्यसशालिपृष्ठङ्गोधूमचूर्णसहग

थ्रं भेषजम् पिबेत्त्रिसप्ताह्निदिनान्युषायांवन्ध्यास्त्रिपश्चात्मसदोहदन्न
वेत् ९ मासेऽश्वयुक्शुक्लतिथिः सकामास्वधारयाग्निंक्तहमागधीश्च ह
रीतकींधातुफलैः समेतांपिबेन्निहंत्यविविधाश्विकारान् १० कुब्जेषुभुक्ता
दशमीपलासेबीजानिसंयोगसधारयाग्निः विभीतकीशुंठिपुनर्नवांचपि
बेत्कफंश्वासहृदामयापहं ११ पूर्वेद्रव्यसहनाराग्निषुवासकीमरीचनाग रामः
धीमधुः मीनपितृमधुमूलसंयुतंपीतमात्रंगतगर्भधार्यते १२ भौमेमधु २५

न्मूलसमाक्षिकेषुकन्धरंजन्यासहविश्वभेषजं स्वधारयाभुक्तितिथिंन
वर्म्यांयोगोपहामन्दकृशानुसर्व्वदा १३ आयुक्तभेषज्यप्रभातमार्ज्जेन
आस्यन्निसप्तावधितद्दिधिन्नैः चन्द्रप्रभावंप्रभवेयाननंविलिर्व्विनाशम्य
लितंपिवेगन्नः १४ शरीरशुद्धनेकृतानितानिभेषज्यगोमूत्रयुतानिहन्ति
श्वित्रीथवारुशयशासिध्मकेषुप्रलेपमात्रेविनिहन्त्यवश्यम १५ योमेधु
लोद्धादशीपुस्ववाराणामूलंयुक्तापक्वआरुःसमेता धारायुक्ताद्धयादुग्धन्स

मेतापीत्वामूत्रिवेदनासर्वेहन्ति १६ अञ्जनेऽक्षिरोगाशिनिहन्तिपुष्यका
निच रात्मंधंपटलंचैवविनिहन्तिनसंशयः १७ माघेमधुयुक्ततिथिःसक्त
ध्नाएकादशीन्सहस्तेन्दुवारे धारावल्यायासहन्ति.... नीचपिवेन्निहन्तिदरो
गनिश्चितं १८ फाल्गुनमासेप्रतिपच्चधुक्ता संकाकमाचीमधुनासमेता
त्वचःकषायंखदिरंकिराततंयुक्तानिपीत्वाविनिहन्तिरोगात् १९ अथस्व॰ रामः
तनुसमुन्याधाद्याऽच्युताकंपिवतियदिविचार्यभेषजंमासयुक्तं अनुन २६

यनस्तमर्थंआहवश्चौन्सुकेषुधनुगुणापरिमार्थंनाशयेत्तीव्रशत्रून श्लोक
२० इतिभार्गवधनुःशास्त्रेधाराविचारःपञ्चपरिछेद अतःपर
पिछविधिम्प्रवक्ष्यतेविक्षेपणाग्रेअरिवृंदंहन्यात कुजेदशम्यांसितपक्षयो
ज्यश्चशाटवृक्षस्यचदराडमाकुः २१ पिछानिसंयोगसताष्टत्रिघ्नामहीभृता
कुर्द्धदधारपूज्यः मघाभिषेश्चारुशपुष्पतराडुलैःप्रपूजनीयाद्यविवेदविद्वि
जैः २२ दिशामधीशामघवनप्रमुख्यतःवलिम्प्रदद्यातनिशिरष्टसंख्य

पूर्व्वादितःसव्यक्रमेणसर्व्वान् दिशासुवेदिषुसमेतमाहुः २३ पुरुहूता
नलधर्म्मजयोनिशिभुकवायुपवानयक्षरात् पशुपःसहआयुधान्वितेविधि॰
पूज्याप्रतिवाहनासदा २४ रविभार्गावभूसुतातमोरविजौचन्द्रबुधश्चजीवः
सहपूज्याःस्वदिशासमन्विताःसहमन्त्रेणसुरेशादिक्रमात् २५ इन्द्र॰
बीजमध्यवान्प्रपूजयेद्यासस्मेनरविभिःसदार्च्चयेत् स्वसंबधितवभार्गवो रामः
परःअग्निबीजसहिताग्निदिग्भुजेत् २६ मन्त्रबीजमन्त्रेणमहीसुतेनप्रपूज २७

नीयाघमजंसमन्वितम वंचारुणोसंसहसंस्थानिश्वरेप्रपूजनीयापरदिक्
प्रयारो २७ वंवीजवायुम्परिपूज्यजाया श्चन्द्रे चवीजान्वितमर्च्येयेद्ध्रुवः प
येघयक्षवुवुधंसमन्वितंहहस्रापूजागुगुरुनामयुतं २८ यस्मिन्दिशाया
नसमुद्यतोनृपः दिशादिनाथोप्रातिरश्चेयायत कोदराउखङ्गादिमनस्वभी
ष्टान् प्रपूज्यचाल्याग्रसुभृत्यमस्तके २९ सौम्यापहारेरविदेवस्वामिना
प्रपूजनीयोभृगुरप्मितद्विध्यें मघामिषोभक्तनिवेदनीयोकीनाद्राभोमोप्रति

51

पूर्व्वादितः सव्यक्रमेण सर्व्वान् दिशासु वेदिष्ठ समेतमाहुः २३ पुरुहूता
नलधर्म्मजयोनिशिभुक् वायुपवानयक्षरात् पशुपः सह आयुधान्विते विधिः
पूज्याप्रतिवाहनासदा २४ रविभार्गावभूसुतातमोरविजौ चन्द्रबुधश्च जीवः
सहपूज्याः स्वदिशासमन्विताः सहमन्त्रेण सुरेशादिकक्रमात् २५ चन्द्रः
वीजमध्यवान्प्रपूजयेद्यास्तमेनरविभिः सदार्च्चयेत् स्वसंबंधितवभार्गवो
परः अग्निवीजसहितानिदिक्षुजेत् २६ मन्त्रवीजमन्त्रेशानहीसुतेनप्रपूज

राम
२७

नीयाघमजंसमन्वितम वंचारूणोसंसहसंस्तनिश्चरेरप्रपूजनीयापरदिक्
प्रयाणे २७ वंवीजवायुम्परिपूज्यजायाश्चन्द्रचवीजान्वितमर्च्चयेद्ध्रुवः प
येघयक्षवुवुधंसमन्वितंर्हहेत्राषूजागुगुरूनामयुतं २८ यस्मिन्दिशाया
नसमुघ्यतोनृपः दिशादिनाथोप्रतिरश्चेयायत कोदराडखड्गादिमनस्वभी
ष्टान्प्रपूज्यचाल्यागस्तुभृत्यमस्तके २९ सौम्यापहारेरविदेवस्वामिना
प्रपूजनीयोभृगुरम्पितद्धिधे मघामिषेणभक्तनिवेदनीयोकीनाशभौमोप्रति

पूजनीयो ३० निर्ऋतिर्विधुश्चानुपूजितोस्तिथ्युयोगेन सभक्तकंपलं ।वलिद
घान्निशिमध्ये नैर्ऋतेयदिपायाद्भयभीयस्यतेनरः ३१ पङ्कजेरजतनि
र्मितं देयेद्विप्रकल्पनसुरभींसलक्षणां पूजयेद्वरुणास्तुवंतराडुलेमौक्तिका
भरणाकल्पनसौरिणा ३२ वातंयेयेद्वाध्वगतिश्चलक्षवायव्यदिक्षजि
तरक्तपुष्पै शमीचकुर्यात्कमलासनस्थः पयोदनास्तिश्रितपूजनीया ३३ रामः
धनदः प्रतिपूज्यचन्द्रनः रश्मिनिश्रितस्तिम्बुरैर्वुधः दधिभक्तंधनदंददेद्वलि २८

विधुराज्येनसमन्वितंहविः ३४ श्वेतपङ्कजयजेथशुनिनश्वेतचन्दनहाता
नुलेपनं परीधानङ्कुरुपीतस्त्रग्भिरभिपूजयेत्सदा ३५ श्वेततिलाभक्ता
समन्वितानिबलिंचोदद्यात् गुरुभूलिनोमुदा ईशानदिक्संस्थितम॰
ध्यराच्यांवाचंनियम्यैतवलिंददेत्तयोः ३६ ग्रामप्रदेशेनिवसन्तियेच
देवाःप्रशाम्यबलिमाददेतु वृक्षादधस्तात्क्षितिरयोर्द्धवासिनास्तेभ्यर्थप्रवा॰
चप्रतिपूजयाच ३७ परविषयप्रयातभूपतेर्यदिभूलाभंकरोतिदेव

योगात् नहिहरशादेव-- व्यविप्रान्कुलजाश्रीगुरुपरिडतेन्नचेतः
३८ हृदयनिहितदिक्पतिप्रयाशोद्विषतांसङ्जयमवाप्य हृदयानियु
क्तमन्त्रजायबुद्धिर्जयमाप्नोतिमविरेणगानुयोगात् ३९ यथोक्तमानिखि
लप्रयोज्यप्रयागसर्वान्प्रकरोतियुद्धे अनेकशास्त्रानवलोक्यलेख्यः
शास्त्रेदमायुर्यशवर्द्धनीया ४० संग्रामस्वप्नाशुभमभूचकःशुभानिअ
प्यदाप्यवैहराशुभाश्च शास्त्रावलोकंकुरुतेनृपःसदाप्रयाणकालेप

रामः
२९

रिचिन्तनीयाः श्लोक २४१ इतिश्रीभार्गवधनुःशास्त्रेदिक्पाल
परिपूजाविधिर्नामषष्ठमपरिच्छेदः समाप्तः शुभम्

55

राम:
३०

शिवधर्मशास्त्र

प्रथमखंड

॥ शिव ॥ ॥१॥

ॐ नमः शिवाय ॥ ॥ नमस्तुङ्गशिरश्चुम्बिचन्द्रचामरचारवे । त्रैलोक्यनगरारम्भे मूलस्तम्भाय शम्भ
वे । सर्व्वकारमहीपस्य जगतः सर्व्वदा शिवं । श्रीपादपांशवः पान्तु शिवं भवतु सर्व्वतः शिवमादौ शिवं
मन्ते च सर्व्वदा । सर्व्वेषां शिवभक्तानां मनुजानान्तु नः शिवं । मेरुपृष्ठे सुखासीनम् ऋषिसंघैः समावृतं । लो
कानुग्रहकं शान्तं सर्व्वज्ञं नन्दिकेश्वरं । तेषां मध्ये समुत्थाय मुनिर्वृद्धस्ततो नमः सनत्कुमारः सुतपाः पृ
च्छति स्म यथाविधि । भगवन्सर्व्वधर्म्मज्ञ । शिवधर्म्मपरायण । श्रोतुकामाः परं धर्म्ममिमे सर्व्वे समागता ॥ धर्म्म ॥ ॥१॥
: अग्निष्टोमादयो यज्ञा । बहुवित्तक्रियान्विताः नाल्पद्रव्यफलं भूयिष्ठा । बहुकायाससमन्विताः न शक्यन्ते
यतः कर्त्तुं मर्त्यैर्वित्तैर्द्विजातिभिः सुखोपायमतो ब्रूहि । सर्व्वकामार्थसाधकं । हिताय सर्व्वमर्त्यानां । शि
वधर्म्मं सनातनं ॥ ॥ नन्दिकेश्वर उवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामि । सुखोपायं महत्फलं । परमं
सर्व्वधर्म्माणां शिवधर्म्मं शिवात्मकं । शिवेन कथितं पूर्व्वं पार्व्वत्याः षण्मुखस्य च गणानां देवमु
ख्यानामस्माकञ्च विशेषतः अज्ञानार्णवमग्नानां सर्व्वेषामात्मभाविनां । शिवधर्म्मस्तु पः श्री

मानुत्तारार्थमुत्राहृतः यैरयं शास्त्रचेतस्कैः शिवभक्तैः शिवार्थिभिः संसेव्यते परो धर्म्मः स्वर्गहेतुर्नोत्र
संशयः एककालं द्विकालं वा त्रिकालं वापि नित्यशः ये स्मरन्ति विरूपाक्षं विज्ञेयास्ते गणेश्वराः
कीर्त्तयिष्यन्ति ये रुद्रं सकृदुच्चारितेन नराः सर्वपापैः प्रमुच्यन्ते सप्तजन्मकृतैरपि ये चार्च्चयन्ति सदा रु
द्रं न ते प्रकृतिमानुषाः रुद्रलोकात्परिभ्रष्टास्ते रुद्रा नात्र संशयः जातेनात्मद्रुहा येन नार्च्चितो भ
गवान् शिवः सुचिरं संचरत्यस्मिन् संसारे दुःखसागरे साहानिसान्महच्छिद्रं समोहस्सोन्धमूकता
यत्क्षणाद्वा मुहूर्त्तं वा सर्व एकोन चिन्त्यते दुर्ल्लभं प्राप्य मानुष्यं ये चार्च्चयन्ति सदाशिवं तेषां हि सफलं जन्म
कृतार्थास्ते नरोत्तमाः भवभक्तिपरा ये तु भवप्रणतचेतसः भवसंस्मरणोद्युक्ता न ते दुःखस्य भागिनः भव
नानि मनोज्ञानि विचित्राभरणाः स्त्रियः धनम्वा तुष्टिपर्यन्तं शिवपूजाविधेः फलं ये वाञ्छन्ति महाभोगा
न्राज्यं च त्रिदशालये ते ऽर्च्चयन्ति सदा कालं हरस्य चरणाम्बुजं सौभाग्यकान्तिमद्रूपं सत्यं त्यागप्रभा
वता सौर्यञ्च जगति ख्यातिः शिवमर्च्चयतो भवेत् नारुद्रं स्मरेद्रुद्रं नोरुद्रो रुद्रमर्च्चयेत् नारुद्रः की

2

॥ शिव ॥
॥ २ ॥

न्तेयद्रुत्वाम्हसो रुद्रमाप्नुयात् शिवधर्म्मस्य सारोयं । शिवभक्तिः सुनिश्चला । सा चाष्टाङ्गा शिवेनोक्ता
कार्य्या नित्यं प्रयत्नतः ॥ ॥ भगवानुवाच ॥ मद्भक्तजनवात्सल्यं । पूजायाञ्चानुमोदनं । स्वयमभ्यर्च्च-
नं कुर्य्यात्ममार्थे चाङ्गचेष्टितं । मत्कथाश्रवभक्तिः स्वरनेत्राङ्गविक्रिया । ममानुस्मरणं नित्यं यश्च मा-
नोपजीवति । भक्तिरष्टविधा ह्येषा यस्मिन् म्लेच्छेपि वर्त्तते । स विप्रेन्द्रो मुनिः श्रीमान् । स यतिः स च प-
ण्डितः । न मे प्रियश्चतुर्वेदी । मद्भक्तः श्वपचोपि यः । तस्मै देयन्ततो ग्राह्यं स च पूज्यो यथा ह्यहं । शिव-
भक्ताय यद्दानं । मत्क्या किञ्चित्प्रदीयते । तदहं तत्र गृह्णामि तेनानन्तत्वमुच्यते । पुष्पम्पत्रम्फलन्तोयं
यो मे भक्त्या प्रयच्छति । तस्याहं न प्रणश्यामि स च मे न प्रणश्यति । यो मां तु सर्वगम्पश्येत नरः सर्व्वं म-
यि स्थितं । स मां पश्यत्यदुर्बुद्धिर्मां गमतो विपश्यते । यो मां सर्व्वगतं पश्येत् । सर्व्वञ्च मयि संस्थितं । तस्याह-
न्नित्यमात्मस्थः स चानित्यं मयि स्थितः ॥ ॥ नन्दिकेश्वर उवाच ॥ सुदुर्लभा शिवे भक्तिः दुर्लभं भक्त-
शिवार्च्चनं । सुदुर्लभं शिवे दानं शिवहोमश्च दुर्लभः । सुदुर्लभः शिवज्ञानं तदा त्यासोपि दुर्लभं ॥

॥ धर्म्म ॥
॥ २ ॥

सुदुर्ल्लभतरं ज्ञेयं जपध्यानशिवात्मकं· सुदुर्ल्लभतवः प्राप्तिर्जन्मसोपि दुर्ल्लभः सुदुर्ल्लभमिदं ज्ञात्वा शिव
भक्तिं समाश्रयेत्· लाभस्तेषां मनुष्याणां यो शिवं शरणां गतः· येषां शिवाचरात्रेव नित्यं शिवगतास्मृतिः· न
मस्कारादिसंयुक्तं शिवइत्येक्षरद्वयं· जिह्वाग्रे वर्त्तते यस्य सफलं तस्य जीवितं· इत्येष वः समासेन शिवध
र्म्माखिलक्रमात्· निर्दिष्टः प्रथमो ध्यायः शेषास्यैव प्रविस्तरः· यस्त्विमम्पठते नित्यं श्रृणुयाद्वापि भक्ति
तः सम्प्रकः सर्व्वपथैस्तु शिवलोके महीयते· डाकिन्यो विविधाकारा राक्षसाः प्रेतनायकाः· न तस्यापिडां कु
र्व्वन्ति तथान्येपि विहिंसकाः· शत्रवो दासमायान्ति· संग्रामे जयमाप्नुयात्· सर्व्वरोगैर्न्न वाध्यन्ते आपदे
न स्पृशन्ति तं· धनमायुर्यशोविद्यां प्रभावमतुलं लभेत्· पुत्रभेनोपचयं यान्ति नित्यं पूर्णमनोरथाः
॥ ॥ इति शिवधर्म्मे नन्दिकेश्वरप्रोक्ते प्रथमोध्यायः ॥ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ लिङ्गार्च्चनवि
धिं पुण्यं श्रोतुमिच्छामि तत्वतः· त्वत्प्रसादाद्विशेषेण भगवन्नन्दिकेश्वर ॥ यत्र पुण्यं स्थापिते लि
ङ्गे कृते चैव शिवालये· सम्मार्ज्जनेन यत्पुण्यं यत्पुण्यमुपलेपने· नीराजनौषधीवीज स्नाने मङ्गलवा

३

॥शिव॥
॥३॥

दने॰ पुण्यं यच्चार्घ्यदानेन तोयस्नानेन यद्भवेत्॰ पञ्चगव्ये घृतस्नाने दधिस्नाने च यद्भवेत्॰ घृताभ्यंगे च
यत्पुण्यं घृतस्नाने च यत् फलं॰ मधुस्नानेन यत्पुण्यं॰ पुण्यमिक्षुरसेन च॰ उद्वर्त्तनान्नस्नानं॰ कुश
पुष्पोदकेन च॰ सुवर्णरत्नतोयैश्च॰ गन्धचन्दनवारिभिः कर्पूरागुरुतोयेन स्वच्छतोयेन यत् फलं॰ वि
लेपनैश्च गन्धाद्यैः॰ र्वीलिप्ते च यत् फलं लभेत्॰ तालवृन्तप्रदानेन॰ प्रदाने चामरस्य च॰ मुक्तपुष्पार्च्चनेन यच्च
मालयालिंगपूरणे॰ पुष्पमण्डपिकायां च॰ पुष्पमालावलम्बने॰ पुजाभक्तिविशेषस्तु वेष्टमालावल
म्बने॰ पुष्पजातिविशेषैश्च॰ धूपेषापि च यत् फलं॰ वस्त्रालङ्कारदानेन दीपदर्प्पणादर्शने॰ भक्ष्यभोज्या॰
न्नपानादिफलकन्दनिवेदने॰ प्रदक्षिणेन नमस्कारे प्रणामस्तोत्रजं फलं॰ पताकाध्वजछत्राणां॰ घण्ट
वादित्रशंखयोः वितानवस्त्रपूजायाम्बलिहोमक्रियासु च॰ गवाश्वभूपनागानां॰ भूमिदानेन यत्फ
लं॰ ग्रामखेटपुराणां च देशदाने च यत् फलं॰ तत्पालमापहोरेव पुण्यात्पुण्यं च यद्भवेत्॰ यतांनामन्नदा
नानि मात्रोपकरणानि च॰ दत्वा किल भवेत्पुण्यं कृत्वा वा नतप्रतिश्रयं॰ यच्चाप्यनयद्भवेत्पुण्यं॰ मज्ञानान्नप्र

॥धर्म्म॥
॥३॥

चोदितं·तत्सर्वङ्कथयास्माकम्भक्तानामनुकम्पया॥ ॥इति शिवधर्म्मे नन्दिकेश्वरप्रोक्ते द्विती-
योध्यायः॥ ॥नन्दिकेश्वर उवाच॥ त्वमतीवशिवेभक्तःपप्रच्छायोनिस्तुतोत्तमः·तेनतेनिखिलंवक्ष्येशृ
णुष्वैकाग्रमानसः·पूर्वमेकार्णवेघोरेनष्टेस्थावरजङ्गमे·विवादस्तुमहानासीद्ब्रह्मविष्ण्वोःपरस्परं
अहंकर्त्ताहंकर्त्तेतिमन्तानान्योजगत्पतिः·एवमाहहरिंब्रह्मा·ब्रह्माणञ्चहरिस्तथा·तयोर्दर्प्पापहारा-
य·प्रबोधार्थञ्चदेवयोःमध्येसमभवल्लिङ्गमैश्वरंतेजसंपरं·ज्वालामालावृतन्दिव्यमप्रमेयमनामयं·यो
जनायुतविस्तीर्णंस्थितन्त्वाक्षिमलेम्भसि·ज्वालाभिर्भास्वरंहित्वातस्यलिङ्गस्यसुरसत्तमौ·तदाविस्मयमापन्नौ
पश्यन्तौवमराधिपौ·गतान्तंब्रह्मधस्तस्यसंप्रधार्य्यपरस्परं·कृत्वाञ्जलिपुटौभूत्वालिङ्गन्तुष्टुवतुस्तदाः·लिङ्ग
मध्येपरंलिङ्गंस्थितंप्रादेशसम्मितं·समाधिस्तोत्रसम्पन्नौदृष्टवन्तौशिवात्मकं·नैवतत्काञ्चनंरौप्यंताम्र
स्फटिकमौक्तिकं·लक्ष्यमात्रंस्थितंशान्तंकेवलन्तच्छिवात्मकं·तयोस्तुष्टोमहादेवःप्रदयात्वरमुत्तमं·कार
णात्वमनुज्ञायतत्रैवान्तरधीयत·प्राञ्जलिःप्रणतोविष्णुर्ब्रह्मापिवेदतत्परः·पूर्वंलिङ्गंसमभ्यर्च्यतदाकार्य्या

शिवचक्रतः ब्रह्मा ब्रह्माण्डसौरैर्द्देवैर्ल्लिङ्गं पूजयते सदा। गन्धपुष्पादिभिर्न्नित्यं विष्णुः पूजयते शिवं। तदा प्रभृ-
ति ब्रह्माद्याः प्रतिष्ठाप्य सुरासुराः। तल्लिङ्गं तत्क्षणे लिङ्गमीजिरे मुनयस्तथा। परं भूतशरीरस्थं लिङ्गं भव
ममादिमत् यदा ग्रमेध्याग्निजं तल्लिङ्गं पङ्कसंज्ञकं। कल्पान्ते तस्यान्ते तत्स्थलीयन्ते सर्वदेवताः। दक्षिणोलि
यते ब्रह्मा नामे विष्णुः सनातनः। हृदयैवेव गायत्रिसर्व्वदेवान्तवीनमा। मूर्द्धि तिष्ठन्ति वेदाः सषडङ्गपरक्रमाः
जठरे लीयते सर्वं जगत्स्थावरजङ्गमं। पुनः तन्मयते तस्मा ब्रह्माण्डं सचराचरं। आकाशं लिङ्गमित्याहुः पृथिवी
तस्य पीठिका। आलयं सर्वभूतानां लीयनाल्लिङ्गमुच्यते। तस्मा लिङ्गं प्रतिष्ठाप्य सर्वदैवभवोद्भवं। स्थापितं ते-
न सर्वं स्यात्पूजितञ्च न संशयः। यो लिङ्गं द्वेष्टि सम्मोहा सर्वदेवनमस्कृतं। नरो नरकगामी स्यात्तस्य संभाष-
णादपि। ब्रह्मपूजनेन नित्यं लिङ्गं शैलमयं यत्प्रभं तस्य संपूजनान्नेन प्राप्नं ब्रह्मत्वमुत्तमं। शक्रोपि देवराजेन्द्रो
लिङ्गं माणिमयं शुभं। भक्त्या पूजयते नित्यं तेन शक्रत्वमाप्नुयात्। लिङ्गं हेममयं कान्तं धनदोऽर्च्चय-
ते सदा। तेनासौ धनदो देवो धनरत्नमवाप्नुयात्। विश्वेदेवा महात्मानो रौप्यं लिङ्गं मनोरमं। यजन्ति विधि

वङ्गकन्यातेनविश्वत्वमागताः वायुःपूजयभक्त्यालिङ्गंपित्तलसंभवं·वायुत्वंप्राप्तवांस्तेनअणोपम्
गुणावहं·इन्द्रनीलमयंलिङ्गंविष्णुःपूजयतेसदा·विष्णुत्वंप्राप्नुयात्तेनअश्वितेनसनातनं·वसवःकां
स्यकंलिङ्गंपूजायन्तिविधानतः प्राप्तास्तेनमहात्मानो·वसुत्वंतुमहोदयंअश्विनौपार्थिवंलिङ्गंपूज
यन्तौविधानतःतेनतावश्विनौदेवौदिव्यदेहगतावुभौस्फाटिकंहिमल्लिङ्गंवरुणोर्च्चयतेसदा·वरु
णत्वंहिसंप्राप्तंतेनसत्यासमन्वितंलिङ्गंरत्नमयंपुराणमग्निर्य्यजतिभावितःअग्नित्वंप्राप्तवांस्तेन
तेजोरूपसमन्वितं·ताम्रलिङ्गंसदाकालंभक्त्यादेवोदिवाकरःअर्च्चनेनतुसंप्राप्तंतेनसूर्य्यत्वमुत्तमं·
बुद्धेनाप्यर्च्चितंलिङ्गंजम्बूनदमयंशुभं·तेनबुद्धत्वमाप्नोति·सदाशान्तमवस्थितं·आर्हतस्तुसदाकालंपु
ष्पलिङ्गार्च्चनात्परं·तेनार्हत्वमवाप्नोतियोमन्त्रैरपिसुदुर्ल्लभं·मुक्ताफलमयंलिङ्गंसोमपूजयतेसदा·
तेनसोमोपिसोमत्वंप्राप्तवांस्ततनोज्वलं·प्रवालकमयंलिङ्गंयजन्तेपन्नगोत्तमाःतेननागास्तुभोगा
न्याःप्रयातापरमंपदंकृष्णायसमयंलिङ्गंपूजयन्तिसुरोत्तमाःराक्षसाश्चमहात्मानः·तेनतेमितविक्रमाः

॥शिव॥
॥५॥

त्रपुसीसमयं लिङ्गं पिशाचाः पूजयन्ति ते· तेन शक्तिबलोपेताः प्रयान्ताः परमं पदं· त्रैलोहिकं सदा लिङ्गं यजन्ते
गुह्यकादयः तेन शक्तिबलोपेताः प्रयान्तीश्वरं पदं· वज्रलोहमयं लिङ्गं यजन्ते मातरः सदा· मातृत्वं प्राप्य ता
ः सर्वाः परमं पदं व्रजन्ति· देवाः सगन्धर्वास्तु यक्षोरगराक्षसाः पूजयन्ति सदा कालं मां ज्ञात्वा सुरनायकं स
र्वलिङ्गमयो लोहे सर्वलिङ्गप्रतिष्ठितं· तस्मात्सदार्चयेल्लिङ्गं यदिच्छेत्सिद्धिमात्मनः तस्मिन्नित्यं म
हादेवः साक्षादेवं व्यवस्थितः अनुग्रहाय लोकानां तस्माल्लिङ्गं प्रपूजयेत् भक्त्या लिङ्गं त्रिभुवनेश्व
रं· नासौ स्वर्गस्य मोक्षस्य क्षिप्रं भवति भाजनं· यस्तु पूजयेते नित्यं लिङ्गं त्रिभुवनेश्वरं· स स्वर्गमोक्ष
राज्यानां क्षिप्रं भवति भाजनं· तस्मादेकमना भूत्वा यावज्जीवं प्रतिज्ञया अर्चयीत महादेवमापत्स्व
पि महात्युधः वरं प्राणपरित्यागः शिरसश्छेदनं वरं· नत्वेवापूज्य भुञ्जीत भगवन्तं त्रिलोचनं· एवं नि
र्वहेत यस्तु यावज्जीवं प्रतिज्ञया· सायुज्ये वर्मना वद्ध्यः सम्प्रज्ञो नात्र संशयः नहि लिङ्गार्चनात्पुण्य[illegible]
[illegible] किं चान्याधिकं चिह्न इति विज्ञाय यत्नेन पूजनीयः सदाशिवः महेश्वरं परं सर्वं त्रैलोक्यं सचराचरं· त

॥धर्म्म॥
॥५॥

स्मात्सर्वभूतेषु गतिर्द्देवो महेश्वरः तस्मात्सर्वप्रयत्नेन शिवमेव समाश्रयेत् । सागराणां क्षयो प्यस्ति
क्षीयंते हिमवानपि । रुद्रलोके क्षयो नास्ति शंकरे शरणं गते । गृहस्थाः बहवः पुत्राः शिवभक्ताः समा
गाः समुद्धरन्ति ये गोत्रं रज्जुः कूपे यथा घटं । समुद्धरन्ति तथा प्येन्ते कुलानामेकविंशतिं । शिवत्वं या
न्ति वै पित्रं । धर्म्माधर्म्मविवर्जिताः लिंगद्वयं समाख्यातं सचराचरमेव च । चरं प्राणीति विख्याता
म चरं पार्थिवादिषु । चरे सदा च सत्येव प्रीतिश्चक्रो महेश्वरः अचलो मन्त्रसंस्कारो द्वयं नित्यं सदा
शिवं । जङ्गमस्यापमानेन स्थावरो निश्चलो भवेत् । तस्माल्लिङ्गद्वयं प्राज्ञो नावमन्येत जातुचित् । लि
ङ्गमित्थं प्रतिस्थाप्य सर्व्वयत्नैर्विधानतः यत्पुण्यं फलमाप्नोति तदेकाग्रमनाः शृणु । सर्व्वयज्ञत
पोदानवेदतीर्थेषु यत्फलं । तत्फलं कोटिगुणितं स्थाप्य लिङ्गं लभेन्नरः । यो लिङ्गं स्थापयेदेकं वि
धिपूर्वं सदक्षिणं । सर्व्वागमोदितं पुण्यं कोटिकोटिगुणं लभेत् । मातृजं पितृजं चैव यच्चैवात्म
कृतं स्त्रियं । कुलैकविंशमुत्तार्य्य रुद्रलोके महीयते भक्त्वा च विपुलान्भोगान्प्रलये समुपस्थिते ज्ञा

६

॥शिव॥
॥६॥

नयोगं समासाद्य सततैव विमुङ्क्षति· अथवाराद्यो माकांक्षे· जायते स भवान्नरे· सप्तद्वीपसमुद्रायाः क्षि
तेरधिपतिर्भुशीयः· कृत्वो पार्थिवं लिङ्गं मर्च्चनस्तु रेम्ब्यरं· इहैव धनवान् श्रीमान् सोन्ते रुद्रश्च जायते· त्रि
संध्यमर्च्चयेल्लिङ्गं कृत्वा बिम्बे ल्वे न पार्थिवं· शतैकादशिकायां तत्तस्यैव शापफलं शृणु· अनेनैव स
देहेन रुद्रः स्यान्निश्चते शिवो· पापहा सर्वमन्त्राणां स्वर्णावमर्शनादिभिः· उद्धृत्य दिवि संस्थाप्य कुला
नामेकविंशतिं· सहायैः सहितो नित्यं मोदते दिवि रुद्रवत्· शालि पिष्टमयं लिङ्गं सर्वगन्धोपशो· ॥धर्म॥ ॥६॥
भितं कुसुमैः समुगन्धैश्च फलैश्च विविधैस्तथा· भक्ष्य भोज्यैरशेषैश्च घृतदीपैश्च संयुतं· तस्य दक्षि
णापार्श्वे तु विन्यसेद्गुरुहेतुधः· तस्य पश्चिमभागे तु शोभनाम्भुम्नच्छिलां उत्तरे च स्नानद्रव्याण्यशेषेना
लंकृत्य वितानैः सर्वं विधिज्ञान्मानिनो विधिं कृत्वा स्त्रविस्तरं· कृष्णपक्षे चतुर्दश्यां शिवाय विनिवेदयेत्· क्रीड
मेवं च यः कुर्यात् लिङ्गं कश्चिद्द्विजोत्तमः· यत्फलं हि भवेत्तस्य तन्मो निगदतः शृणु· सर्वपापैर्विनिर्मु
क्तः सर्वदुःखविवर्जितः· निष्कलः सर्वगो भूत्वा प्रविशेच्छिवमव्ययं· अप्यङ्गुलकमात्रं वा लिङ्गं कृत्वा य·

ः पूजयेत्· यन्मयं तन्मयं वापि शिवलोके महीयते· पुरापश्चयात् क्षितौ प्राप्य राजा भवति धार्म्मिकः· वे
दवेदाङ्गतत्वज्ञो ब्राह्मणोपि स जायते· भङ्गस्म शो सक्तापि राडन्तथा वालुकया पि वा· कृत्वा लिंगं सस
म्पूज्य मोदते दिवि रुद्रवत्· कृशा सुनरक्तुङ्वा अप्यङ्कुल्यापि चो म्निस्वेत्· क्रीडया सो युतं कल्पं· भ
वेत्सोपि गणेश्वरः· यांशुनाक्रीडमानापि· लिङ्गं कुर्य्यात् यो नरः प्राप्नोति लभते राज्यमसपत्नमकण्ट
कं· सुश्नो गाणापि प्रये गेन प्रमेयं पुरापसङ्घयां शिवमर्च्चयेतायस्मात्तस्मान्नित्यन्तमर्च्चयेत्· हीनवंशे
षु ये जाताः पापिष्ठा ये पि मानवाः भवभावप्रपन्नास्ते मुच्यन्ते नात्र संशयः· अलिङ्गी लिङ्गिरूपेणायो
लिङ्गमुपजीवति· पच्यते स महाघोरे नरके कालमक्षयं ॐ नमः शिवाय शान्ताय कारणात्रय हेतवे·
निवेदयामि चात्मानं· त्वं गतिः परमेश्वरः· अनादिदेवदेवेश· विश्वेश्वर महेश्वरः· सर्व्वज्ञ ज्ञानविज्ञान
प्रदानैकन मोस्तुते· अनन्तकान्तिसम्पन्न अनन्तासन संस्थितं· अनन्तशक्तिशंभोग परमेश्वर न
मोस्तुते· परापर परातीत उत्पत्तिस्थितिकारणः· सर्व्वार्थसाधनोपाय विश्वेश्वर नमोस्तुते· बहुरूप

॥शिव॥
३॥

महारूपस्सर्व्वरूपोन्नमोन्नमः पशुपाशार्गोघातिन पद्मप्रदनमोस्तुते स्वभावनिर्म्मलाभोग सर्व्वव्यापि
न्सदाशिव योगयोगिन्महायोगिन् योगेश्वरनमोस्तुते निरञ्जननिराकारसंसारनिरयपञ्चवःप्र
सन्नपरमेशानयोगेश्वरनमोस्तुते जिह्वाचपलभावेनखेदितोसिहियन्मया यत्तत्सन्नयमनो
पम्यकं सर्व्वं क्षन्तो नित्यं मार्गोघं लिङ्गात्पत्तिमहापुण्यंयः शृणोतिनरःसदानोत्पद्यतेससंसारेस्था
नंप्राप्नोतिशाश्वतं तस्मात्सर्व्वप्रयत्नेन शृणुयाच्छाचितोनरः पापकंचुकमुन्मुच्य प्राप्नोतिपरमं
पदं॥ ॥इतिशिवधर्म्मशास्त्रेनन्दिकेश्वरप्रोक्तायांसंहितायांलिङ्गोत्पत्तिर्न्नामतृतीयोध्याय
ः॥ ॥नन्दिकेश्वरउवाच॥ शिवभक्तामहोत्साहः शिवार्च्चनपरायणाः संयताधर्म्मसंपन्नाःस
र्व्वार्थान्साधयन्तिते सर्व्वद्वन्द्वविनिर्म्मुक्ताः नित्यमुद्युक्तचेतसः परोपकारनिरताः गुरुशुश्रूषणेर
ताः आर्ज्जवामार्द्दवःस्वस्थाः अनुकूलाः प्रियम्वदाः अमानिनोबुद्धिवन्तःत्यक्तस्पर्द्धागतस्पृहाः
शान्ताःस्निग्धसत्वाभक्तानित्यंस्वागतवादिनः अल्पवाचोल्पवक्तारः शूराःत्यागविशारदाः

॥धर्म्म॥
३॥

शौचाचारेश्चसम्पन्नादयादाक्षिण्यतत्पराः दम्भमात्सर्यनिर्मुक्तायथातथ्यप्रभाषिणाः सं
विभागपराःप्राज्ञाअशठाश्चाप्यकुत्सिताः विषयेष्वपिनिर्लेपाःपद्मपत्रपत्रमिवाम्भसा
नदीनानापिमलिनानचरोषवशानुगाः भवन्तिभावितात्मानःअक्षुद्राःसाधुनिषेविताःनपारुप
णिवाक्रस्तुःश्रोत्राक्षिश्मोदरेक्षुब्धाःचापल्यंनैवकुर्वन्तिसर्वव्यसनवर्जिताःकृतात्मानाकृतपरा
कृतस्मोरुकृतभावनाःइत्याचारसमायुक्ताभवन्तिभुविमानवाःएकान्तभक्तिमास्थाययगुरोष्वेते·
षुवर्त्तनाःपूजनीयःशिवोनित्यंपरापरविभूतये·किंचिद्वेदमयंपात्रंकिञ्चित्पात्रंतपोमयं·आ
गमिष्यतितत्पात्रं·यत्पात्रंतारयिष्यति॥ ॥नन्दिकेश्वरउवाच॥सर्वेषामेवपात्राणामतिपा
त्रंमहेश्वरं·पतनात्त्रायतेयस्माद्दातीवनरकार्णवात्·तस्यदानस्यमाहात्म्यात्·ह्यानंभवतिचा
क्षयं·तस्मात्तस्मैसदादेयं·अप्रमेयफलार्थिभिःशिवदत्तंहुतंजप्तं·पूजाबलिनिवेदनं·एकान्ता
भ्यन्तफलंदं·नाज्ञवेचात्रसंशयःभक्त्यावितानुसारेणकुर्यात्प्रासादसंचयं·अन्यमहतिवा

पुण्यं तुल्यमाप्नुयाद्दरिद्रयोः वित्तशाठ्येन यः कुर्य्याद्धर्म्मं मोहेनापि सत्वरः न तत्फलमवाप्नो-
ति प्रलोभक्रान्तमानसः तस्माद्द्विभागं वित्तस्य जीवनाय प्रकल्पयेत् भागद्वयं च धर्म्मा-
र्थं मानित्यं जीवितं यतः भक्त्या प्रबोधितः कुर्य्यात् अल्पवित्तोपि यो नरः महाविभवसारोपि न
कुर्य्याद्भक्तिवर्ज्जितः सर्वस्वमपि यो दद्यात् शिवे भक्तिविवर्ज्जितः नासौ धर्म्ममवाप्नोति भ-
क्तिरेवात्र कारणं नानातपोभिर्यज्ञैर्न च सर्वैर्म्महामखैः गच्छेच्छिवपुरं दिव्यं युक्तो भक्तिभवा-
त्मकः मृन्मयेष्टकशैलं स्वायश्चं कुर्य्याच्छिवालयं त्रिसप्तकुलसंयुक्तो रुद्रलोके महीयते
मृन्मयो कोटिगुणितं पुण्यं स्याद्दारुभिः कृते कोटिकोटिगुणं पुण्यं दारवादिष्टकामये ऐ-
ष्टकाच्छतगुणं पुण्यं शैलजे स्याच्छिवालयं सुवर्णालयो समं ज्ञेयं पुण्यमाप्नोति रौद्रयोः यत्र तत्र गतः कु-
र्य्यात् कर्त्तुं पुण्यं शिलेष्टयोः नवपुरा गामानिति तस्मात् कुर्य्याच्छिवालयं अष्टेष्टकासमायुक्तं यः
प्रकुर्य्याच्छिवालयं विधूय पापसंघातं सोपि गच्छेच्छिवालयं क्रीडमानोपि यः कुर्य्यात् बालभा

वेष्टितालयं· रुद्रलोके लभेत्सोपि विमानं सर्व्वकामिकं· पुष्पमालापरिक्षिप्तं दिव्यगन्धोपशोभि
तं दोलाविक्षेपसंयुक्तं· घण्टाष्ठाचामरभूषितं· मुक्ता·दामवितानेन शोभितं सूर्य्यसप्रभं· अप्सराग
णासंकीर्णं सर्व्वकामसुखप्रदं· तत्रोषितो महाभोगैः कोटिकोट्ययुतं सुखी· क्रमादागत्य लोके
स्मिन् राजा भवति धार्म्मिकः हस्त्वा परिहरेज्जन्तून् मार्ज्जन्यामृदुसूक्ष्मया शोभनैः संमार्ज्जनं कुर्व्वन्
चान्द्रायणफलं लभेत्· नाहारप्रतिजीर्णाया वंध्यायाः क्षीणवत्सवाः रोगार्त्ताया प्रसूतायागो
श्च गोमयमाहरेत्· खसंस्थं गोमयं ग्राह्यं स्थानेवापतितं शुभं उपर्य्यधस्तात्संत्यज्य· प्रयत्नेन जन्तु
वर्जितं· वस्त्रपूतेन तोयेन यः कुर्य्यादुपलेपनं· पश्यन् परिहरन् जन्तून्· चान्द्रायणफलं लभेत्· यः कु
र्य्यात्सर्व्वकार्य्याणि वस्त्रपूतेन वारिणा· स मुनिः स महासाधुः स योगी स शिवं व्रजेत्· श्रान्तिसर्व्व
दानानि यज्ञहोमबलिक्रियाः न श्यन्ते महादानं· अभयं सर्व्वदेहिनां नैरन्तर्य्येन यः कुर्य्यात्पक्षं सं
मार्ज्जनार्च्चने· युगकोटिशतं दिव्यं शिवलोके महीयते तस्मात्तेन सचतुर्वेदः सुरूपः प्रियदर्शनः आ

रूपःसर्वगुणोपेतो·राजाभवतिधार्म्मिकः·संपर्क्केनापियःकुर्य्यान्नरःकर्म्मशिवालये·सोपिदेह
क्षयंज्ञानंप्राप्यशान्तिमवाप्नुयात्·रुद्रदेवनिकायेषुकश्चिज्ज्ञानमवाप्नुयात्·कश्चिद्देवाश्रमोदिव्यो
लब्ध्वाज्ञानंविमुच्यते·तावत्तत्रमतिसंसारेदुःखशोकपरिप्लुताः·नभवन्तिशिवेभक्तायावत्सर्वो
पिदेहिनः·यदिनामशिवंप्राप्यैवं·कोनमुच्येतबन्धनात्·समासक्तोयथाविघ्नंजन्तोर्विषयगेश्वरे·
यःकुर्य्यात्कुट्टिमींभूमिंदर्प्पणोदरसन्निभांनानावर्णादिचित्रांवाविचित्रकुसुमोज्वलां·क्वचि
त्कलशविन्यासांपङ्क्तिरूपशोभितांमनोभिरम्यांसौम्याङ्गंशिवायतनसंसदि·यावद्दृढाभवेद्भूमि
ःसमन्ताच्चसुशोभना·तावद्युगसहस्राणिरुद्रलोकेमहीयते·सुधाप्रलिप्तंयःकुर्य्यात्सर्व्वयत्नैःशि
वालयंतावत्पुण्यफलंलभेत्सोपि·यावदायतनेक्षते·प्रत्यब्दंयःप्रकुर्व्वीतशम्भोरायतनंबुधः·धवलंश्री
रसुधया·यथाशोभङ्कवर्णकैः·यावन्त्यब्दानिकुरुतेधवलंतच्छिवालयं·तावद्युगसहस्राणि·रुद्रलो
केमहीयते·कारयेच्चित्रशास्त्रज्ञैःयस्तुचित्रंशिवालये·रुद्रावतारक्रीडाद्यैःप्रयोगैरागमोदितैः

यावन्मरुद्ररूपाणि सुरूपाणि लेखयेत् । तावद्युगसहस्राणि रुद्रलोके महीयते । स्वशाऽस्फटितसत्
पकारं यः कुर्य्याच्छिवालये । आगमवसथाप्येष लभते मौलिकं फलं । नास्ति रुद्रसमो देवो ना-
स्ति रुद्रसमो गुरुः । नास्ति रुद्रसमं ज्ञानं नास्ति रुद्रसमं तपः । निर्द्धौतमलपङ्काय स्वभावे । मलमूर्त्त-
ये । सितभस्माङ्गरागाय देवेशाय नमोऽस्तु ते । नीलकण्ठाय शर्वाय अजायामितमूर्त्तये च बहुरू-
पाय शान्ताय शाश्वताय नमोऽस्तु ते । महाभोगीन्द्रहाराय पिङ्गलोचनचारवे । विचित्ररचिताङ्गा-
य अनन्ताय नमस्तु ते । परापरपरेशाय सर्वगाय महात्मने । अतीतगुणसंघाय विश्वेशाय नमोऽ-
स्तु ते । सर्वप्राणदेवाय स्वयमप्रणातात्मने । पूज्यानमपि पूज्याय नो अनाथाय नमोऽस्तु ते । ब्रह्मेन्द्र-
विष्णुवन्द्याय स्वयमस्तुत्याचिन्त्यहेतवे । भुक्तिमुक्तिप्रदानाय संस्तुताय नमोऽस्तु ते । वामाय वामरूपा-
य वामाचाराय भाविने । वामकान्तार्द्धदेहाय अनन्ताय नमोऽस्तु ते । य इदं कीर्त्तयेन्नित्यं प्रासाद-
ध्यायमुत्तमं । सर्वपापविनिर्म्मुक्तो गाणापत्यमवाप्नुयात् ॥ ॥ इति शिवधर्मशास्त्रे नन्दिकेश्व-

॥ शिव ॥
१५० ॥

स्त्रीलनयां संहितायां सायनोध्यायश्चतुर्थः ॥ ॥ नन्दिकेश्वर उवाच ॥ लिङ्गमूर्त्तिर्म्महेश्वरस्य शिवस्य प
रमेष्ठिनः स्नानकाले प्रकुर्वीत जयशब्दादिमङ्गलं त्रिशूलवज्रशंखवज्र श्रीवत्सस्वस्तिकादिभिः हेमरौ
प्यादिपात्रेषु कल्पितैर्गोमयादिभिः नानावर्णकसंयुक्तै रक्षतैस्तिलतण्डुलैः भक्तैश्च विविधैः संयुक्तै
र्यथाशोभं प्रपूरितैः द्रव्यैः पिष्टचूर्णीयातैश्च ताम्रस्थादिपल्लवैः उपधीभिश्च मेध्याभीः सर्वबीजै
र्यवादिभिः अष्टम्यादिषु सर्वेषु दिवसेषु क्रमेषु च पर्वकालेषु सर्वेषु प्रपूर्णामिपर्वणि शंख
भर्य्यादिनिर्घोषैः महागेयनवैश्चयुतैः कुर्य्यान्नीराजनं लिङ्गं शिवमुद्दिश्य मङ्गलैः यावद्वर्षाणि वि
धिना कुर्य्यान्नीराजनं शिवे तावद्युगसहस्राणि रुद्रलोके महीयते स्नानकाले त्रिसंध्यं यः कुर्यादेव
दिनं नृत्य स्यात् सर्ववाद्यवाद्यस्य पुण्यफलं श्रृणु यावन्महानिकटगेयनृत्यादिवादनं तावद्वर्षसह
स्राणि रुद्रलोके महीयते कपिलापंचगव्येन कुशवारियुतेन च स्नापयेत्मन्त्रपूतेन ब्रह्मस्नानं हि त
न्मतं एकाहमपि यो लिङ्गं ब्रह्मस्नानं समाचरेत् विधूय सर्वपापानि शिवलोके महीयते कपिलापं

॥ धर्म ॥
१५० ॥

चगार्धेनदधिक्षीरघृतेनचस्नानंशतगाङ्गेयंमितस्नानंनसंशयःदेवाग्निकार्यमुद्दिश्यपंदेहशुद्धि
द्धभ्याम्भति·कपिलामाहेन्द्रस्नानंमुनिदेवादिनिर्म्मितं·कपिलांयःपिवेच्छूद्रःशिवसंस्कारवर्ज्जितःपंच
नेसमहाघोरस्तुचिरंनरकार्णवे·वर्षकोटिसहस्रेषु·यत्पापंसमुपार्ज्जितं·घृताभ्यङ्गेनलिङ्गस्य·दहेत
सर्व्वंनसंशयःकल्पकोटिसहस्रेषुयत्पापंसमुपार्ज्जितं·घृतस्नानेनतत्सर्व्वंदहत्यग्निरिवेन्धनं·कृष्ण
पक्ष्यांघृतस्नानंकृत्वालिङ्गंसकृन्नरःकुलैकविंशमुद्धृत्यशिवलोकेमहीयते·अयुतंयोगवान्दद्याद्वि
शीराणांवेदपारगे·वस्त्रहेमादियुक्तानांक्षीरस्नानेनतत्फलं·सकृद्दारकेनपयसा·योलिङ्गंस्नापयेन्न
रःराजतेनविमानेनसोमलोकंसगच्छति·दध्नातुस्नापयेल्लिङ्गंसकृद्भक्त्याचयोनरःसर्व्वपापविनिर्मु
क्तोविष्णुलोकेमहीयते·मधुनास्नापयल्लिङ्गंसकृद्भक्त्यापियोनरःसर्व्वपापविनिर्मुक्तोवह्निलोके
महीयते·स्नापयेत्तिलतैलेनसत्यचन्द्रेङ्गवेनच·श्वेतपीतकृष्णाख्यैर्वायुलोकेमहीयते·स्नानमिक्षु
रसेनापियोलिङ्गंसकृदाचरेत्·लभेद्विद्याधरंलोकंसर्व्वकामसमन्वितंफलोदकेनयोलिङ्गंसकृत्स्ना

॥शिव॥
॥११॥

पयन्तेनरःउत्सृज्यपापकलिलंपितृलोकेमहीयते·सितेनभस्मनास्नाप्यसकृल्लिङ्गंप्रमोदतेचन्द्रारा
निर्म्मलःशुद्धःशिववत्सोममण्डले·वस्त्रपूतेनतोयेनयोलिङ्गंस्नापयेन्नरःसर्व्वकामसुतृप्तात्मा·वारु
णंलोकमाप्नुयात्·कुशोदकेनयोलिङ्गंसकृत्स्नापयतेनरःकाञ्चनेनविमानेनब्रह्मलोकेमहीयते·
गन्धचन्दनतोयेनस्नापयेत्सकृदीश्वरं·गान्धर्व्वलोकमाप्नोति·गन्धर्व्वैश्चसंपूज्यते·पुष्पोदकेनसावित्रं
कौवेरंहेमवारिणा·रत्नोदकेनचाप्यैन्द्रंलोकंप्राप्यसमोदते·पाटलोत्पलपद्मानिकरवीराणिसर्व्वदा·
स्नानकालेषुयोऽर्प्पानिस्थितानिसुरभीणिच·एषामेकतमस्नानं·कृत्वातुभक्तितःशिवे·विधूयपापकलि
लंशिवलोकेमहीयते·कर्पूरागुरुतोयेनयोलिङ्गंस्नापयेन्नरःसर्व्वपापविनिर्म्मुक्तःशिवलोकेमहीयते·
पितृनुद्दिश्ययोलिङ्गंस्नापयेच्छिवधारिणा·सप्तस्वर्गंगमिष्यन्ति·पितरोनरकादपि·लिङ्गंशीताम्बु·
नास्नाप्य·धारोष्णपयसाततःस्नाप्यपश्चाद्घृतस्नानंततःखण्डविशिष्यते·एवंस्नानत्रयंकृत्वा·पूजयित्वातु·
भक्तितःअश्वमेधसहस्रस्यफलमाप्नोतिमानवः·मृत्कुम्भात्ताम्रजैःकुम्भैःस्नानंशतगुणोत्तरंरौप्यैःस्नाने

॥धर्म्म॥
॥११॥

त्रंउत्तरायणेहेमेःकोट्यधिकंभवेत्·लिङ्गस्यदर्शनेनैवपापंदर्शनान्मार्जनंशुभं·स्पर्शनादर्चनंश्रेष्ठंघृतस्ना
नमतःपरंइहलोकेकृतंपापंघृतस्नानेनदेहिनां·क्षमतेशंकरोयस्मा·त्तस्मात्स्नानंसमाचरेत्·दशापरा
धानीयेनक्षीरेणतुशतंक्षमेत्·सहस्रंक्षमतेदध्ना·घृतेनाप्ययुतंक्षमेत्·नैरन्तर्येणयोमासंघृतस्नानंसमा
चरेत्·एकविंशकुलोपेतःक्रीडेत्सोदिविरुद्रवत्·स्नानेपलशतंज्ञेयंअत्यंगंपंचविंशतिःपलानांद्वेसहस्रे
तु·महास्नानंप्रकीर्त्तितं·घृताभ्यंगेघृतस्नाने·यत्नाल्लिङ्गंविरूक्षयेत्·यवगोधूमजैश्चूर्णैःकषायैःगन्ध
योजितैः·सुखोष्णेनाम्भसाथ·पिस्नापयेत्तदनन्तरं·घर्षयेद्बिल्वपत्रैश्चतत्पीठञ्चविशोधयेत्·दशायुत
सहस्राणिगायत्र्यालभेतफलं·तत्फलंलभतेसर्वंलिङ्गस्योद्वर्तनेकृते·अर्घंपुष्पजलोपेतंयःशिवा
यनिवेदयेत्·सपूज्यतेसर्वलोकैःशिववन्मोदतेचिरं·गन्धोदकेनसंमिश्रंउदकार्घंशतोत्तरं·पञ्चगव्य
समायुक्तमर्घंलक्षगुणोत्तरं·योऽष्टाङ्गमर्घंसंपूर्णंशिवमूर्ध्निनिवेदयेत्·दशवर्षसहस्राणि·रुद्रलो
केमहीयते·आपःक्षीरंकुशाग्राणिदधिसर्पिस्सतण्डुलं·तिलाःसिद्धार्थकश्चैवअष्टाङ्गोऽर्घःप्रकी

र्त्तितः दारवेनार्घपात्रेणादत्वार्घं यत्फलं लभेत्। तस्माद् दशगुणं पुण्यं मृत्पात्रेण प्रकीर्त्तितं। ताम्रपात्रार्घ-
दानेन पुण्यं शतगुणोत्तरं। पलाशपद्मपत्राभ्यां ताम्रपात्रसमं भवेत्। तस्माद्दशगुणं पुण्यं रूप्यपात्रेण विज्ञय
मर्घं शतगुणोत्तरं। सुवर्णपात्रविन्यस्तमर्घं कोटिगुणोत्तरं। रत्नवस्त्रानार्घेनैव चयः। वलिधूपादिषु क्रमात्। पात्रा
न्तरविशेषेन तत्फलं चोत्तरोत्तरं। रूप्यपात्रप्रदानेन यत्पुण्यं वेदपारगे। तस्माद्दशगुणं पुण्यं शिवे मृत्पात्रदा
नतः। हेमपात्राणि यः दत्वा पुण्यं स्याद्वेदपारगे। ताम्रपात्रप्रदानेन तस्माद्दशगुणं पुण्यं। पलकोटिं सुवर्णस्य
यो दद्याद्वेदपारगे। शिवाय रूप्यपात्रेण तस्य पुण्यं ततोधिकं। हेमपत्राणि यो भक्त्या शिवाय विनिवेदयेत्
न शक्यं तत्फलं वक्तुं पुण्यानन्त्यादशेषतः। तुल्यमेव फलं प्रोक्तं शिवनामपदीद्वयोः। तयोरप्यधिकं पु
ण्यं यः शिवे भावनाधिकः। विभवे सति यो मोहात् नकुर्याद् विधिविस्तरं। न तत्फलमवाप्नोति प्रलोभा
क्रान्तमानसः। तस्मात्पत्रैः फलैः पुष्पैरेवमाद्यैस्तु यत्फलं। तदनन्तं फलं ज्ञेयं भक्तिरेवात्र कारणं। लिङ्ग
स्य लेपनं कुर्यात् दिव्यगन्धैः सुगन्धिभिः। वर्षकोटिशतं दिव्यं शिवलोके महीयते। गन्धानुलेपनात्पु-

रापं द्विगुणाङ्कुन्दनस्य तु । चन्दनादगुरोर्ज्ञेयं धूपमष्टगुणाधिकं । कृष्णागुरोर्विशेषेण द्विगुणां फल ।
मिष्यते । तस्याष्टगुणां धूपं कुङ्कुमस्य विशेषतः । चन्दनागुरुकर्पूरैः श्लक्ष्णपिष्टैः सकुङ्कुमैः । लिङ्गंप
र्य्यालमालेप्य कल्पकोटिं वसेद्दिवि । सर्वविज्य तालवृन्तेन लिङ्गमभिः प्रलेपितं । दशवर्षसहस्राणि वा ।
युलोके महीयते भक्त्या निवेश्य रुद्राय तालवृन्तं सुशोभनं । दशवर्षसहस्राणि लभते परमं पदं । मा ।
युरं व्यजनं दत्वा शिवायातिविशोभनं । वर्षकोटिशतं दिव्यं शिवलोके महीयते । यः शिवाय चामरं भ
गिरादाउ विभूषितं हेमशौप्यादिदण्डं वा । तस्य धूपफलं श्रृणु । चामरा शङ्कृहस्ताभिर्दिवस्त्रीभिः परिव्वा
रितः महाभोगविमानेन । चिरं शिवपुरे वसेत् । पुष्पं धूपसंभूतैः पवित्रैर्गिरिसंभवैः अपर्युषि
तनिश्छिद्रैः प्रोक्षितैर्जन्तुवर्ज्जितैः आत्मारामाद्भवैर्व्वापि । पुष्पैः संपूजयेच्छिवं पुष्पजातिविशे
षेण भवेत्पुरापं विशेषतः । ततः शीलगुणोपेत । पात्रे वेदस्य पारगे । दशदत्वा सुवर्णानि यत्फलं तद
वाप्नुयात् । अर्कस्य पुष्पमेकं तु यः शिवाय निवेदयेत् । एवं पुष्पविशेषेण । फलं तदधिकं भवेत्

ज्ञेयं पुष्पान्तरज्ञेन· यथास्यात्तन्निबोधत· अर्कपुष्पसहस्रेभ्यो ः करवीरं विशिष्यते· करवीरसहस्रे·
भ्यो· बिल्वपत्रं विशिष्यते· बिल्वपत्रसहस्रेभ्यो· पद्मपुष्पं विशिष्यते· पद्मपुष्पसहस्रेभ्यो· वकंपुष्प
सहस्रेभ्यो· एकधुस्तूरकं परं· धुस्तूरकसहस्रेभ्यो· बृहत्पुष्पं विशिष्यते· बृहत्पुष्पसहस्रेभ्यो·
द्रोणपुष्पं विशिष्यते· द्रोणपुष्पसहस्रेभ्यो· अपामार्गं विशिष्यते· अपामार्गसहस्रेभ्यो ः कुशकुष्प
सहस्रेभ्यो ः समिपुष्पं विशिष्यते· शमीपुष्पसहस्रेभ्यो ः श्रीमन्नीलोत्पलं परं· सर्व्वेषामेव पुष्पाणां
प्रवरं नीलमुत्पलसहस्रेण· यो मालां संप्रयच्छति· शिवाय विधिवद्भक्त्या तस्य पुण्यफलं शृणु· क
ल्पकोटिसहस्राणि· कल्पकोटिशतानि च· वसेच्छिवपुरे नित्यं· शिवतुल्यपराक्रमः· शेषाणां पुष्पजा
तीनां यत्फलं परिकीर्त्तितं· सतत्फलानुसारेण शिवलोके महीयते· शमीपुष्पं बृहत्याश्च· कुसुमं तुल्य
मुच्यते· करवीरसमा ज्ञेया· जातीविजयपाटलाः· श्वेतमन्दारकुसुमं सितपद्मेन तत्सुमं· नागचम्पक
पुन्नागे मुस्तभूरकसमाः स्मृताः· केतकं चातिमुक्तं च· कुन्दयूथी मदन्तिका· शिरीषसर्ज्जवन्धूक·कुसु

मानि विवर्ज्जयेत्· वाकुचिपत्रकुसुमं· करजेन्द्रसमुद्भवं· वैभीतिकानि पुष्पाणि पत्राणि च विवर्ज्जये
त्· निर्गन्धान्युग्रगन्धानि कुसुमानि विवर्ज्जयेत्· गन्धवन्त्यपवित्राणि यानि तान्यपि वर्ज्जयेत्
गन्धहीनमपि ग्राह्यं पवित्रं यत्कुशादिकं· सात्विकं नाधिकुसुमं· नापवित्रं च तामसं· कनकानि
कदम्बानि· रात्रौ देयानि शंकरे· निशंकरे· दिवाशेषाणि पुष्पाणि· अर्द्धरात्रौ च मल्लिका· प्रहरंति
ष्ठते जाती· करवीरमहर्निशं· कीटकेशायविद्धानि शीर्णपर्युषितानि च· स्वयंपतितपुष्पाणि
त्यजेदुपहतानि च· मुकुलैर्नार्च्चयेद्देवं· मपक्वाणि निवेदयेत्· फलं कथितमिच्छन्ति· यत्नात्पक्वम
पि त्यजेत्· अलाभेन तु पुष्पाणां· पत्राण्यपि निवेदयेत्· पत्राणामप्यलाभेन· फलान्यपि निवेद
येत्· फलानामप्यलाभेन तृणगुल्मौषधीरपि· औषधीनामलाभेन· भक्त्या भवति पूजितः· प्र
त्यकं मुक्तपुष्पाणां दानात्सौवर्णिकं फलं· प्रशस्तनिवेद्येषु तत्पक्वाद्विगुणं फलमिष्यते· गुरुः सुगन्धैस्तु
क्तपुष्पैः संम्पलिङ्गं प्रपूजयेत्· सर्व्वपापविनिर्म्मुक्तः शिवलोके महीयते· मालाभिर्व्वासुगन्धाभि

॥शिव॥ ॥७४॥

यो लिङ्गं पूजयेन्नरः सवेदिकं विशेषेण। सोऽनन्तफलमश्नुते। विल्वपत्रैरखण्डैश्च सकृल्लिङ्गं प्रपूजये
त्। सर्वपापविनिर्मुक्तः शिवलोके महीयते। धूपभूपैकैश्च यो लिङ्गं सकृत्पूजयते नरः स गोलक्ष
फलं प्राप्य लभते परं संपदं। हरितीकुसुमैर्भक्त्या यो लिङ्गं सकृदर्च्चयेत्। गवामयुतदानस्य फलं
प्राप्य शिवं व्रजेत्। मल्लिकोत्पलपद्मानि जातीपुन्नागचम्पकं अशोकश्वेतमंदारकर्णिकारव
कानि च। करवीरार्कमन्दारशमीतगरकेशराः कुशापामार्गकुसुदकदम्बंजोराजैरपि। पुष्पैरे
र्यथालाभं यो नरः पूजयेच्छिवं। सयत्फलमवाप्नोति तदेकाग्रमनाः शृणु। सूर्यकोटिप्रतीकाशैर्वि
मानैः सर्वकामिकैः पुष्पमालापरिक्षिप्तैर्गीतवादित्रनिस्वनैः नर्त्तीमधुरवाद्यैश्च स्वच्छन्दे गणशा
लये। रुद्रकन्यासमाकीर्णैर्देवदानवदुर्लभैः उह्यमानश्चमरैः सम्पूज्यमानः सुरासुरैः स गच्छति
परं दिव्यं यत्र वा सचिरं भवेत्। ये स्तोत्वापि हि कुसुमैर्जलस्थलजैः शिवं संपूज्य प्राश्नीतवर्भ
क्त्या शिवलोके महीयते। शिवस्यापरि यः कुर्यात्सघनं पुष्पमण्डपं शोभितं पुष्पस्रग्दामैः पीठा

॥धर्म॥ ॥७४॥

जाप्रलाम्बिभिः अम्पाश्चर्य्यमयैः शयनैः दिव्यपुष्पोपशोभितैः सर्व्वैश्वर्य्यपरिवितैः श्रीमान्नास्ते शिव
पुरेसुखी· अनेकाकारसंस्थानंयः शिवकुम्भंगृहे· कुर्व्वीतपर्व्वकालेषु· विचित्रंकुसुमोज्वलं· संपु
ष्पकविमानेनसहस्त्रपरिवारितः दिव्यस्त्रीसुखसंभोगक्रीडारतिसमन्वितः अक्षयंमोदतेका
लमतिरस्कृतशासनः शिवादिसर्व्वलोकेषु· यत्रेष्टंतत्रयातिसः पूजादिभक्तिविन्यासरचना·
दिषुसर्व्वतः फलमेवसमासेनज्ञेयंविज्ञातसारतः मालाभिर्व्वेष्टयेद्योदंलिङ्गंसम्पूज्ययत्नतः शि
वदेयात्सपुत्रस्मात्नदभ्यासेनमोदते· लिङ्गंदेवीभवेद्देवी लिङ्गंसाक्षान्महेश्वरः भवत्संपूज
नात्तयोर्देवीदेवश्चपूजितः स्वयमुत्पाद्यपुष्पाणि यः स्वयंपूजयेच्छिवं· तानिसाक्षात्प्रगृह्ना
तिभक्तितः सततंशिवः यः प्रकुर्य्याच्छिवारामं· मास्त्रवित्वादिशोभितं· जातीविजयराजार्क
करवीरवज्रकवज्रकैः पुन्नागनागवकुलैः रशोकोत्पलचम्पकैः कदलीहेमपुष्पाद्यैस्तस्यपु
ण्यफलंशृणु· यावन्तस्तत्रकुसुमंवीजमूलफलानिच· तावद्वर्षसहस्त्राणिरुद्रलोकेमहीयते·

लाक्षाप्रागपङ्कनिर्म्मुक्तं धूपं दग्ध्वा सकृद्धि वो चतुर्वेदगृहे जन्म प्राप्नोति सततं सुखी॥ कृष्णागुरु
ङ्ककर्पूरं धूपं दद्यात्महेश्वरे॥ नैरन्तर्य्येण मासार्द्धं तस्य पुण्यफलं शृणु॥ कल्पकोटिसहस्राणि क
ल्पकोटिशतानि च॥ भुक्त्वा काशिवपुरे भोगं तस्यान्ते तु महीपतिः॥ गुग्गुलुं घृतसंयुक्तं साक्षात्कृत्वा
ति शङ्करः॥ मासार्द्धमात्रदानेन॥ शिवलोके महीयते॥ शिवकल्पं चतुर्दश्यां॥ मासार्द्धं गुग्गुलुं दहेत्॥ अ
पराधसहस्रैकमिहामुत्रं कृतं क्षमेत्॥ देवदारुं नमेरुङ्च सर्जश्रीवासकं तुरु॥ थापि फलं चाज्यसंयुक्तं॥ द
ग्ध्वाप्नोति परां गतिं॥ गन्धः सुगन्धिकं धूपं षट्सहस्राणि गोनरं॥ अगरुं दशसाहस्रं द्विगुणं वासिता
गुरोः॥ गुग्गुलोः शतसाहस्रं॥ सघृतं द्विगुणं भवेत्॥ प्रियधूपं गुग्गुलो धूप आज्ययुक्तो विशेषतः॥ देयाह
स्रफलानां तु महिषाख्यस्य गुग्गुलोः॥ दग्ध्वा ह्यनाप्य मिश्रस्य शिवतुल्यः स जायते॥ नमेरुघृतसंयु
क्तं दधिबिल्वं तथापि वा॥ अग्निष्टोमस्य यज्ञस्य फलमाप्नोति मानवः॥ शोधयेत् पुष्पमालाभिर्धूपै
श्चापि सुगन्धिभिः॥ यः कुर्य्यात् सकृदप्येवं पुण्यपन्नस्यावधारयः॥ सर्वकामसुसंपूर्णौर्म्महायानैः सह

स्वशः। आपूरयेद्दिशः सर्व्वा आमोदैश्च सुगन्धिभिः। कल्पकोटिशतं दिव्यं शिवलोके महीयते। तस्यान्ते च
म्मेशेषराष्ट्रे लोकाधिपतिर्भ्भवेत्। ज्ञाताहैतोतु यः कुर्य्याद्देवं गन्धैः शिवालयं। सप्तसप्तकुलोपेतः शि
वतुल्यबलो भवेत्। श्वेतं कुङ्कुमपीतं वा पट्टसूत्रादिनिर्म्मितं। गन्धोपवीतं रुद्राय दत्वा वेदान्तको भवेत्। वा
सांसि सुविचित्राणि सुरभीणि महान्ति च। धूपितानि शिवे दत्वा दन्तेशानि नवानि च। यावन्तो वस्त्रत
न्तूनां परिमाणं विधीयते। तावद्वर्षसहस्राणि शिवलोके महीयते। भूषणान्तु यो दद्याद्धेमलिङ्गस्य मू
र्द्धनि। इन्द्रस्यार्द्धासने तिष्ठेद्यावदिन्द्राश्चतुर्द्दश। एवमेवानुसारेण फलं ज्ञेयं समासतः। सर्व्वेषामेव हे
मानां मुकुटानाञ्च सर्व्वशः। योर्कपर्णपुटं पूर्णं घृतेन मधुना सह। निवेदयीत सर्व्वाय साश्वमेधफलं
भवेत्। शालितण्डुलप्रस्थेन कुर्य्यादन्नं सुसंस्थितं। शिवायतन्वं रुद्राय चतुर्द्दशरूपं विशेषतः। हरिद्राक्त
सरां शुक्लां पायसं यावकं तथा। गुडखण्डाज्यसन्मिश्रमेवमन्नं प्रकल्पयेत्। यावन्तस्तण्डुलास्तस्मि
न्नैवेद्यं परिसंख्यया। तावद्वर्षसहस्राणि रुद्रलोके महीयते। गुडखण्डाक्तानाञ्च भक्ष्याणां विनि

॥शिव॥
॥१६॥

वेदने।घृतेनपाचितानांस्यादत्वादशगुणंफलं।मर्जितायानकारानांद्वस्यार्द्धफलमिष्यते।तदर्द्धंसलिलस्या
पिपासितस्यनिवेदने।मातुरुङ्फलादीनिसुपक्वानिनिवेदयेत।शिवायतत्फलंतस्यभक्षाणांविनिवेदने।घृ
तप्रदीपदानेनशिवायशतयोजनं।अलंहिमानतमोगच्छेद्विमानैःसूर्य्यसप्रभैः।कुर्य्यात्कार्त्तिकेमासिश्री
भनान्दीपमालिकां।घृतेनतुचतुर्दश्यामावास्यामथापिवा।सूर्य्यायुतप्रतीकाशस्तेजसभवयन्दि
शः।तेजोराशिविमानस्थःक्रमेणसर्वतः।यावत्प्रदीपसंख्यानंघृतेमासूर्य्यावोधितःतावद्युगसहस्राणि
रुद्रलोकेमहीयते।दीपवृक्षंतुसम्पूर्णंशर्वस्यायतनंशुभं।पूर्वस्याग्निदिग्भागेपरांफलमतेनात्रसंशयः।दी
पवृक्षंतुसम्पूर्णंलोहजंचशिवालये।दत्वाकल्पायुतंसाग्रंशिवलोकेमहीयते।शिरसाधारयेद्दीपंसर्वरा
त्रंशिवालये।ललाटेवापिहस्ताभ्यांमुक्तकक्षस्तथोरसि।सूर्य्यकोटिप्रतीकाशैर्विमानैःसर्वकामिके
ःकल्पायुतसहस्राणिशिवलोकेमहीयते।शिवस्यपुरतोदद्यादर्प्पणाङ्कापिनिर्म्मलं।पर्य्यन्तशो।
भितंकृत्वाश्वेतमाल्यैःसचन्दनैः।चन्द्रांशुनिर्म्मालःश्रीमान्सुभगःकामरूपधृक्।कल्पायुतसहस्राः

॥धर्म्म॥
॥१६॥

णि शिवलोके महीयते॥ कृत्वा प्रदक्षिणां भक्त्या शिवस्य च यथाविधि· सर्व्वयज्ञोपवासेषु सर्व्वयज्ञे
षु यत्फलं· अश्वमेधसहस्रस्य सुखेन लभते फलं· नमस्कारः स्मृतो यज्ञः सर्व्वयज्ञोत्तमोत्तमः॥ नम
स्कृत्वा महादेवमश्वमेधफलं लभेत्· प्रणाम्य दशाङ्गमौ नमस्कारेणायोर्चयेत्· स यां गतिमवाप्नोति
न तां यज्ञशतैरपि· सर्व्वयज्ञोपवासेषु सर्व्वतीर्थेषु यत्फलं· स्तुतिजप्योपहारेण सर्व्वं तत्फलमाप्नुया
त्॥ श्वेतं महाध्वजं दत्वा कृत्वा वापि चांगिकं· किंकिनीशतसंपन्नमारुरु छत्रभूषितं· एतेन वा विमाने
न सर्व्वदेवोपरि स्थितं· सम्वत्सरसहस्रैकं मोदते दिवि रुद्रवत्· ध्वजमालाकुलं कुर्य्यात् यथाप्रोक्तं शिवा
लयं· महाध्वजाष्टकं वापि दिग्विदिक्षु निवेदयेत्· स विमानसहस्रेण दिव्यध्वजसुशोभिते· कल्पायु
तसहस्राग्रं मोदते दिवि रुद्रवत्· शरच्चन्द्रांशुविमलं मुक्तादामोपशोभितं· मणिदण्डमयं छत्रं दद्या
द्धाकांचनान्वितं सछत्रेण विमानेन धार्य्यमाणेन शोभिना· विमानशतसंभोगैश्चिरं शिवपुरे वसे
त्· यदि वा राज्यमाकांक्षेत्· सोदेहीकालपर्य्ययात्· भुक्त्वा समुद्रपर्य्यन्तामेकछत्रां वसुन्धरां· धुंस्वलाभि

॥शिव॥
॥७॥

स्म माथुक्तां महाघण्टां महास्वनां॰ कांस्यलोहमयीं वापि निबध्नीयाच्छिवालये॰ घण्टाकर्णगणाः श्री-
मान् शिवस्यातीववल्लभः॰ शिवतुल्यबलो भूत्वा शिवलोके वसेच्चिरं॥ भेरी मृदङ्गमुरजं तिमिलं पटहादि-
कं॰ वंशकस्यादि वाद्यं शिवाय विनिवेदयेत्॰ स विमानैर्महाभोगैर्दिव्यवीणाकृतस्वनैः॰ युगायुतशतं
दिव्यं शिवलोके महीयते॰ स्त्रीसंगीतकदानेन सर्वान्येन विशेषतः॰ यथेष्टमेभ्यो लोके मोदते कालमक्ष-
यं॰ महन्महास्वनं दत्वा शंखं स्वयुग्मं शिवालये॰ युगकोटिमहाभोगैः शिवलोके महीयते॰ वितानं शितप- ॥धर्म॥
ताभं मध्यपद्मविभूषितं॰ विचित्रमेकवर्णं वा नानावर्णोपशोभितं॰ किंकिणीरवकोपेतं चन्द्रकैश्चोप- ॥७॥
शोभितं॰ लम्बकैः सुखदारैश्च घण्टानेन विभूषितं॰ शिवस्योपरि यो दद्यात् तस्य तो वापि कल्पयेत्॰ रुद्र-
लोके ऽथ लोके युगकोटिं समोदते॰ शिवस्योपरि यो दद्यात् सर्वरत्नोपशोभितं॰ सगाउ पं मौक्तिकं श्रीमा-
न्स्यात् तापफलं शृणु॰ कोटिकोटि विमानैस्तु सर्वकामसमन्वितः॰ अक्षतस अपूर्व यावद् हस्ते शिवपुरे सु-
खी॰ सर्वस्यायतनेके यो दद्यात्पूजां सुशोभनां॰ दुकूलपट्टदेवाङ्गं सुवस्त्रैः वर्णकाञ्चितैः पट्टा-

दिवस्य तन्तूनां परिसंख्यातु यावति· तावद्युगसहस्राणि रुद्रलोके महीयते· शिवाङ्गकन्या जगत्कृत
स्तं ब्रह्मविष्णुहरेण धार्य्यते यत्नं धार्य्यं जगत्पुराप मग्निकार्य्यणा तद्भवेत्· यः कुर्य्यादिष्टकागारं रुद्राग्नेर
तिशोभनं· तत्र कृत्वाग्निकार्य्यं तु शिवलोके महीयते· शिवाग्निकार्य्यं यः कुर्य्याहाग्रुषश्चायिज्मात्मन
:सुच्यते दशाभिः पापैः सितेन शिवभस्मना· कृत्वा शिवालयं प्राप्य दशामराउलकानितु· सप्ताग्रपा
कसंयुक्तं तत्र नित्यं बलिं हरेत्· पुष्पधूपजलोपेतं ताम्रपात्रैः प्रकल्पयेत्· रुद्रमातृगणादीनां दिव्यती
नाङ्गं सर्व्वतः कुर्य्यात्सकृदप्येवं दशादिक्षु बलिक्रियां· दशवर्षसहस्राणि रुद्रलोके महीयते· रुद्रसं
ध्यावलिं कृत्वा नित्यं सर्व्वाश्रमे निशि· कल्पायुतसहस्राणि शिवलोके महीयते· दधिभक्तमयं लिङ्गं
हेमपात्रादिसंस्थितं पुष्पधूपार्च्चितं कृत्वा दिव्यमाल्योपशोभितं शिरसा धारयेत्पात्रं शनैर्गत्वा छत्र
दक्षिणां· शिवायतनपर्य्यन्ते शङ्खभेर्य्यादिनिस्वनैः दर्पणाध्वजमालाभिर्गीतं यं कुर्य्यात्सुशोभनं· छत्र
चामरधूपाद्यैर्य्यष्टिदीपादिभिस्तथा· तच्छेषादधिभक्तेन लिङ्गस्याग्रतः स्थितः पुष्पाक्षतादिशोभि

र्थंसर्व्वदिक्षुबलिंक्षिपेत्·एतेनमानवोराज्ञिशिवोभाषत्सुपादयः·शान्तिकंसर्व्वविघ्नेषुप्रीतासेन्द्रावनिनानदा
शिवमाल्योपनयनंपूजान्नसुप्रमार्जनं·एकैकमवतत्वंस्याच्चान्द्रायणफलेनतु·शिवमण्डलकंक्षत्रं
हस्तमात्रंशिवाग्रतः·अवकीर्य्याक्षतैःपुष्पैःपत्रैर्व्वाप्यथकोमलैः·सुरूपःसुभगःश्रीमान्तेजस्वीवदा
न्यसुखी·चतुर्व्वेदगृहेजन्मसकृत्वालभतेनरः·एवंस्वस्तिकपद्माद्यैर्भूमिशोभांशिवालये·कृत्वाव
र्णकमिश्राद्यैस्तस्माच्छतगुणंलभेत्·शिवयज्ञोपकरणांकृत्वाल्पंयदिवाबहु·भाववित्तानुसारेणशि
वलोकेमहीयते·शिवमुद्दिश्ययद्दत्तंसर्व्वकारणकारणं·तदनन्तफलंदातुंर्भवतीतिकिमद्भुतं
यदिष्टंविशिष्टंन्यायेनचयदागतं·तच्छिवायनिवेद्यंस्यात्तद्वदनन्तफलार्थिभिः·कर्म्मशा
स्त्रोनयःकुर्य्यान्मूलेनापिशिवालये·तेपिशाठादिवंयान्तिकर्म्मणापापवर्ज्जिताः·कुपाराभादिवा
प्याद्यैःशिवायतनकर्म्मणि·उपयुक्तानिभूतानिखननोत्थानताडिषु·अकामतोपिसत्वानिस्था
वराणिच·दिवंयान्तिनसन्देहः·प्रभावात्परमेष्ठिनः·लिङ्गाधस्माच्छतंसाग्रंशिवक्षेत्रंसमंततःदे

72

हितः तत्रपंचत्वं शिवशायोज्यकारयांत्र कृतैः स्थापिते लिङ्गे क्षेत्रमानमिदं भवेत्। स्वायम्भुवसह
स्रं स्यादार्षे चैव तदर्द्धकं। पापाचारोपि यस्तस्मिन्मायाच्छिवपुरः स्मृतः। तस्मादावसथं कुर्याच्छिव
क्षेत्रसमीपतः। शिवक्षेत्रसमीपस्थं यन्नोयं पुरतः स्थितः। शिवगङ्गेति विज्ञेयं तत्र स्नात्वा दिवं व्रजेत्
ग्रामे वाथ पुरे राष्ट्रे वापि यत्र देवो महेश्वरः। तत्र तत्र कृतक्षेत्रे नैमिषं वापि पुष्करं। यः कुर्याद्दीर्घिकां वा
पि कूपं वापि शिवालये। त्रिसप्तकुलसंयुक्तः शिवलोके महीयते। सर्वमन्यत्परित्यज्य शिवैका
हितमानसः। शिवपूजाविधिं कुर्यात्स्वदेहे च शुभात्मनः। त्वरितं जीवितं याति त्वरितं याति यौव
नं। त्वरितं व्याधिरभ्येति संपूज्य भगवाञ्छिवः। यावन्नाभ्येति मरणं यावन्नाक्रमते जरा। यावन्नेन्द्रि
यवैकल्यं तावत्पूजय शंकरं। न शिवार्चनतुल्यास्ति धर्म्मो भुवनत्रये। इति विज्ञाय यत्नेन पूजनी
यः सदाशिवः। ये भक्त्या देवदेवेशं शिवशान्ते अजविभो। इह लोके सुखं प्राप्य ते यान्ति परमं पदं।
संपूज्य पशुभर्त्तारं प्रहृष्टेनान्तरात्मना। कृताञ्जलिपुटो भूत्वा भक्त्या स्तोत्रमुदीरयेत्। शिवं शिव

करं शान्तं शिवात्मानं शिवोत्तमं । शिवमार्गप्रणेतारं प्रणमामि सदाशिवं । शाश्वतं शोभनं पु
ण्यं सात्मकं दोषशोषकं । विश्वं विश्वेश्वरं देवं शंकरं प्रणमाम्यहं । सर्व्वपापहन्तारं सर्व्वदोषहरं प
रं । सर्व्वव्याधिहन्तारं नमाम्यार्त्तिहरं परं । अस्थानं स्थानसंस्थानं संस्थितं स्थितिभावनं । स्थिरमा
त्मस्थयोगस्थं स्थाणुमीशं प्रणमाम्यहं । ईशानं वरदं देवमीशानं भवनायकं । ईशानं सर्व्वभूता
नामीशानं प्रणमाम्यहं । इमं पूजाविधिं पुण्यं यः शृणोति सकृन्नरः । स मुक्तः सर्व्वपापेभ्यः शिव
लोकमवाप्नुयात् ॥ ॥ इति शिवधर्म्मे शिवार्च्चनद्रव्यविधिः पञ्चमोऽध्यायः ॥ ॥ नन्दिकेश्वर
उवाच ॥ अतः परमिदं गुह्यं रुद्रोक्तं महोदयं । महाविघ्नप्रशमनं महाशान्तिकरं परं । अकालमृ
त्युशमनं सर्व्वव्याधिनिवारणं । परचक्रप्रमथनं सर्व्वराजयवर्द्धनं । सर्व्वदेवग्रहानीकसमभीष्ट
फलप्रदं । सर्व्वशान्त्यधिकारस्थं धर्म्मं वक्ष्यामि शाश्वतं । शशाङ्कार्द्धधरस्येशो नागयज्ञोपवीत
कः चर्म्माम्बरधरोद्भासितभस्मावगुण्ठितः । वीरवेशोपवर्णितदेवदेवो महेश्वरः । त्रैलोक्यनमि

नः श्रीमान् शान्तिमाशु करोतु मे। सर्व्वावयवसम्पूर्णाननगात्रेन तनुमध्यमा। पीतश्यामातिशोभन
स्निग्धवर्णोन शोभना। ललाटे तिलकोपेता चन्द्रलेखार्द्धधारिणी। चित्राम्बरधरा देवी सर्व्वाभर
णाभूषिताम्बरस्थामयरूपेण या शोभा भातु या महास्पदा। भावनामात्रसन्तुष्टा उमादेवी वरप्रदा। साम्बा
दागमरूपेण शान्तिनामितनेजसा शान्तिं करोतु मे प्रीता भक्तानां भक्तिवत्सला। पद्मरागद्युतिः
सौम्यो रक्तमाल्यानुलेपनः। अबालो बालरूपेण षड्वक्त्रः शिखिवाहनः। पूर्णेन्दुवदनः सौम्यः शि
शिखः शक्तिसंयुतः। कार्त्तिको मागिरुद्रांस सप्तज्ञः सुरार्च्चितः। कार्त्तिकेयो महातेजा वरदानेकत
त्परः शान्तिं करोतु मे नित्यं वरं सौख्यञ्च मे सदा। श्वेतवस्त्रपरीधानस्त्र्यक्षः कनकसुप्रभः। प्फुलपा
णिर्म्महाप्राज्ञो नन्दीशः शिवभावितः। शिवार्च्चनपरो नित्यं शिवध्यानैकतत्परः। शान्तिं करोतु मे शा
श्चो धर्म्मं च मतिमुत्तमं। महोदरो महाकायः स्निग्धाञ्जनचयच्छविः। एकदंष्ट्रोत्कटो देवो गजवक्
त्रो महाबलः। नागयज्ञोपवीती च नागाभरणभूषितः। सर्व्वार्थसम्पदाधारो गणाधेशो वरप्रदः। रू

॥शिव॥
॥२०॥

हस्यतनयो देवो नायकोथ विनायकः करोतु मे महाशान्तिं कर्म्मसिद्धिं सर्व्वदा॥ इन्द्रनीलनिभस्य
शोदिप्तभूलायुधोद्यतः रक्तामाधरः श्रीमान्नक्तमाङ्गेनागभूषणाः पापापनोदमतुलं मलक्ष्मीमल
नाशनं करोतु मे महाशान्तिं महाकालो महाबलः पीतवस्त्रपरीधाना कन्याऋपा स्वयं कृता॥ गणमाता त्रि
कारस्यप्रणेतृ या गौरीशुरेश्वरी सर्व्वसिद्धिकरीदेवी प्रसादपरमापरा॥ शान्तिं करोतु मे माता सिद्धिचा
तुर्वयष्ठतु॥ स्निग्धश्यामेन वर्णेन वर्णेन महामाहिषमर्द्दिनी॥ धनुश्चक्रप्रहरणा खड्गपट्टिसधारिणी ॥धर्म्म॥ ॥२०॥
आतन्वंम्प्रयच्छतु कारासर्व्वोपद्रवनाशिनी॥ सर्व्वमङ्गलमाता मे शिवमाचरतु ध्रुवं॥ निर्म्मांसेन शरीरेणाश्वा
नयंवस्थितु निवन्धनः अतिक्षुब्धोति विक्रान्तस्त्र्यक्षो भृङ्गरिटिर्महान्॥ रुद्रात्मजो महावीरो ह
दैकाहितमानसः सोपि मे शान्तिभावेन शान्तिमाशुप्रयच्छतु॥ प्रचण्डगणाधीश्यागां महाघण्टाकाष्ठधार
कः अक्षमालार्पितकरस्त्र्यक्षः चर्मभ्यावरः चराऽपापहरणो ब्रह्मद्वहत्यादिशोधकः करोतु मे मह
योगीकल्याणानां परंपरां॥ शंखकुन्देन्दुतुल्याभः कराठ भासकटप्रभः अक्षमालोशिवाग्रस्थः स्वयं

स्थानव्यवस्थितः चतुर्म्मुखश्चतुः पादस्त्रिनेत्रः सर्व्वाङ्गोज्वलः क्षितिपतिर्हर्षो देवो धर्म्मो धर्म्मतमो
त्तमः ईशान्वहतिपृष्टेन तस्यो धर्म्मो जगत्प्रभुः वृषो वृषवाः श्रीमान्करोतु मम शान्तिकं पद्मा
सनः पद्मनिभः श्चतुर्व्वदनपङ्कजः कमण्डलुधरः श्रीमान्देवगन्धर्व्वपूजितः शिवध्यानैकपराम
ः शिवसम्भावभावितः ब्रह्मसद्वन्दितो येन ब्रह्मा शान्तिं करोतु मे । ताक्ष्यासनश्चतुर्व्वाहुः शंखचक्रग
दाधरः रूपामर्षीतां म्वरधरो महाबलपराक्रमः यज्ञेदेशान्तभोदेवो माधवो मधुसूदनः शिवप्रसाद
संपन्नः शिवध्यानपरायणाः सर्व्वपापप्रमथकः सर्व्वासुरनिकृन्तकः सर्व्वदा शान्तभावेन विष्णुः शा
न्तिं करोतु मे । पद्मरागप्रभा देवी चतुर्व्वदनपंकजा । अक्षमालार्प्पितकरा कमण्डलुधरा शुभा । ब्रह्म
णी सौम्यवदना शिवपूजापरायणा । शान्तिं करोतु मे प्रीता ब्रह्मशब्देन सर्व्वदा । हिमशैलनिभा दे
वी महावृषभवाहना । त्रिशुलहस्ताभरणा नागाभरणभूषिता । चतुर्भुजा चतुर्व्वक्त्रा त्रिनेत्रा
पापहारिणी । आग्निं हरतु मे प्रीता रुद्राणी नित्यमुज्ज्वला । मयूरवाहना देवी । सिन्दुरारुणविग्रहा

शक्तिहस्ता महारूपा सर्व्वालंकारभूषिता·रुद्रभक्ता महावीर्य्या रुद्रार्च्चनरता सदा·कौमारी वरदा देवी·
शान्तिमाशु ददा मे·शंखचक्रगदाहस्ता श्यामपीताम्बरप्रिया·चतुर्भुजा नार्भयानां वैष्णवी सुरपूजिता
शिवार्च्चनपरा नित्यं शिवैकाहितमानसा·शान्तिं करोतु मे नित्यं सर्व्वासुरविमर्द्दिनी·ऐरावतगजारूढ वज्रह-
स्ता महाबला·नेत्रोगात्र सहस्रेण भूषिता कनकप्रभा·सिद्धिगन्धर्व्वनमिता सर्व्वालंकारभूषिता·ऐन्द्री दे-
वी सदाकालं शान्तिमाशु करोतु मे·वराहघोणा विकटा वराहवरवाहना·श्यामा वनता विभ्रा शंखचक्रग-
दाधरा·तर्ज्जयन्ती सदा विघ्नान् चर्चयन्ती सदा शिवं·वाराही वरदा देवी भ्रमारोग्यं ददातु मे·ऊर्द्धकेशा को-
टराक्षी निर्म्मांसा स्नायुबन्धना·करालवदना घोरा खड्गपट्टाराकोद्यता·कपालमालिनी क्रूरा खट्वा-
ङ्गवरधारिणी·आरक्तपिङ्गनयना नानागचर्म्मावगुण्ठिता·नानानागोपवीताङ्गी·प्रेतस्थाननिवासिनी
शिवरूपेण घोरेण शिवाशिवभयङ्करी·चामुण्डा चण्डरूपेण महारक्षां करोतु मे·आपीतेन शरीरेण
नानाभरणभूषिता·आनर्ज्जयन्ती विघ्नानि ज्वलत्खट्वाङ्गधारिणी·ध्वांक्षासना महावीरा सर्व्वपाप

घ्ननाशिनी। लक्ष्मीश्चैव वरदा देवी शान्तिमारोग्य करोतु मे। आकाशमातरो दिव्यास्तथान्ये लोकमातरः
भूतानां मातरस्सर्व्वास्तथान्या सुरमातरः सर्व्वमातृ माहादेव्यः स्वायुधः व्यग्रपाणयः जगद्व्याप्यावति
ष्ठन्ते बलिकामा महोदयाः रुद्रभक्ता महावीर्य्या रुद्राचाहितमानसाः शान्तिं करोतु मे नित्यं मातरः सु
रपूजिताः ये रुद्रा रौद्रकर्म्माणो रुद्रस्थाननिवासिनिः सौम्याश्चैव तु ये केचित् सौम्यस्थाननिवासि
नः मातरो रुद्रपार्श्वगणानामधिपाश्च ये। विघ्नभूतास्तथाश्चान्ये दिग्विदिक्षु समाश्रिताः सर्व्वे सुप्री
तमनसाः प्रतिगृह्णन्तु मे बलिं। सिद्धिं मा सुप्रयच्छन्तु भयेभ्यः पान्तु मां सदा। ऐन्द्रान्दिशि गणा ये तु व
ज्रहस्ता महाबलाः सुश्वेताक्षः श्वेतनिभास्तथा वै श्वेतलोहिताः दिव्यान्तरीक्षभौमाश्च पातालतलवासि
नः रुद्रार्च्चनरा हृष्टाः शान्तिं कुर्वन्तु मे सदा आग्नेय्यां ये गणाः सर्व्वे श्रुवहस्ता निषङ्गिनः आरक्ताश्चा
रक्तनिभास्तथा वै रक्तलोहिताः दिव्यान्तरीक्षभौमाश्च। पातालतलवासिनः रुद्रप्रनाममनसः शान्तिं
कुर्वन्तु मे सदा। याम्यां दिशि गणा ये तु सततं दण्डपाणयः कृष्णनिभाः कृष्णास्तथा वै कृष्णलो
कृष्णाः

॥शिव॥
॥२२॥

हिताःदिव्यान्तरीक्षभौमाश्चपातालेतलवासिनःरौद्रकाहितचेतस्काःशान्तिंकुर्वन्तुमेसदानैरृत्यांतु
गणाःक्रूराराक्षसाघृन्यरूपिणःसुनीलाश्चनीलनिभास्तथावैनीलरोहिताःदिव्यान्तरीक्षभौमाश्चपा
तालतलवासिनःरुद्रध्यानरताःशान्तिंकुर्वन्तुमेसदा॰वारुण्यांवैगणायेतुसततंपद्मपाणयःसुराप
माश्वःश्यामनिभास्तथावैश्यामरोहिताःदिव्यान्तरीक्षभौमाश्चपातालतलवासिनःपरमेशार्चनरताःकु
र्वन्तुममशान्तिकं॰वायव्यांदिशिगणायेतुसततंध्वजपाणयःसुपीताश्चाःपीतनिभास्तथावैपीतरोहि
ताःदिव्यान्तरीक्षभौमाश्चपातालतलवासिनःशिवभक्तिपराःसर्वेक्षेमंकुर्वन्तुमेसदा॰उत्तरस्यांगणा
येतुसततंनिधिपाणयःशवलाश्चाःशवलनिभास्तथावैशवललोहिताःदिव्यान्तरीक्षभौमाश्चपाता
लतलवासिनःशिवपूजासमुत्सुकाःक्षेमंकुर्वन्तुमेसदाऐशान्यांवैगणायेतुप्रशान्ताःशूलपाणयः
शुक्लाःसदृशास्तथावैशुक्ललोहिताःदिव्यान्तरीक्षभौमाश्चपातालतलवासिनःशिवपूजासमुत्सुका
ःक्षेमंकुर्वन्तुमेसदा॰अधोभागेगणायेतुसततंशूलपाणयःधूम्राधूम्रनिभासर्वेतथावैधूम्रलोहिताः

॥धर्म्म॥
॥२२॥

दिव्यान्तरीक्षभौमाश्चपातालतलवासिनः। शिवं कुर्वन्तु मे नित्यमलक्ष्मीमलनाशनं ॥ दुर्ङ्ग भागे गणा
येतु महाबलपराक्रमः। सुसूक्ष्माः स्थाः सुक्ष्मनिभास्तथा वै सूक्ष्मलोहिता। दिव्यान्तरीक्षभौमाश्चपा
तालतलवासिनः। शिवपूजासमायुक्ता अशुभं नाशयन्तु से। येते गणा महात्मानो महाबलपराक्रमा
: शिवं संपूज्य यत्नेन बलिं तेषां विनिक्षिपेत्। ततः सुप्रीतमनसाः शान्तिं कुर्वन्तु मे सदा। अमरावती
नामपुरी। पूर्वभागे व्यवस्थिता। विद्याधरसमाकीर्णा सिद्धिगन्धर्वसेविता। रत्नप्राकाररुचिरा सर्व
रत्नोपशोभिता। तत्र देवपतिः श्रीमान् वज्रपाणिर्महाबलः। नेत्राणां तु सहस्रेण शोभतेन विराज
ते। ऐरावतगजारूढो हेमवर्णो महाद्युतिः। देवेन्द्रः सततं हृष्टः परमो शाश्चन्नरतः। शिवध्यानेन संप
न्नः। शिवभक्तिसमन्वितः। शिवप्रणामपरमः करोतु मम शान्तिकं। आग्नेयादिग्विभागे तु पुरी तेजो
वती शुभा। नानादेवसमाकीर्णा रत्नज्वालासमुज्वला। तत्र ज्वालावती ताङ्गो दीप्ताङ्गो रसमः द्युतिः
भूतिहा दीहिनां देवो ज्वलनः पापनाशनः। शिवपूजाजपायुक्तः। शिवस्मरणभावितः। शान्तिं करोतु

॥शिव॥ ॥२१॥

मे देवस्तथा पापपरिक्षयं ॥ वैवस्वती नाम पुरी दक्षिणे नैव वस्थिता । सुराउरशतानीकपितृरक्षोरगा
लया । तत्रेन्द्रनीलसंकाशो रक्तान्तायतलोचनः महामहिषमारूढः कृष्णस्रग्वस्त्रभूषणः । अन्तकोथ
महातेजाः शिवधर्म्मपरायणाः शिवपूजासमुद्युक्तः क्षेमारोग्यं ददातु मे ॥ नैऋत्ये दिशोभागे । पुरी रक्ष
स्येति विख्याता । महारक्षोगणाकीर्णा पिशाचभूतसंकुला । तत्र जीमूतसंकाशो रक्तस्रग्वस्त्रभूषणः ख
ड्गपाणिर्म्महातेजाः करालवदनोज्वलः रक्षेन्द्रो नैऋतिर्न्नित्यं शिवार्च्चनरतः सदा । करोतु मे महाशान्तिं
शिवभक्तिसमन्वितः पश्चिमे तु दिशोभागे पुरी शुद्धवती शुभा नानानागगणासमाकीर्णा नानाकी
न्नरशोभिता । तत्रै मौक्तिकसंकाशः पीतपिङ्गललोचनः शुक्लवस्त्रपरीधानः पाशहस्तो महाबलः वरु
णः सर्व्वयाभक्त्या शिवाहितमानसः रोगशोकाग्निसंकापं नित्यं निर्व्वापयन्तु मे । वायव्ये दिग्विभागे तु
पुरी गन्धवती शुभा । ऋषिसिद्धगणाहृष्टा हेमप्राकारतोरणाः तत्र तामुनदेहजकृष्णपिंगललोच
चनः पटव्यापतन्नालीनो ध्वजयष्ट्यायुधोद्यतः पवनः परमो देवः परमेश्वरभावितः क्षेमारोग्यं बलिं

॥धर्म॥ ॥२१॥

शान्तिं करोतु सततं मम ॥ महोदया नाम पुरी उत्तरेशा महोज्ज्वला । अनेकयक्षसंकीर्णा नानारत्नोप
शोभिता । तत्र देवो गणैः सार्द्धं दिव्यस्रग्वस्त्रभूषणः ॥ स्वबाहुर्मोहिते जाः पीरपिङ्गललोचनः ॥ कुवेरो व
रदः श्रीमान् हरपार्श्वे निरतः । शान्तिं करोतु मे शान्तः प्रीतः पीतजसा । यशोवतीभिः रम्या हेशानीं दिशं
माश्रिता । नानागणसमाकीर्णा नानासुरकृतालया । तेजः प्राकारपर्य्यन्ता निरूपम्या महोदया । तत्र मौ
क्तिकसंकाशः शशाङ्ककृतभूषणः । त्रिनेत्रः शान्तरूपात्मा अक्षमालाधरो वरः । ईशानः परमो देवः सर्व्व
देवोत्तमोत्तमः । सोपि सर्व्वात्मभावेन शान्तिमाशु प्रयच्छतु । भूर्लोके थवा लोके स्वर्ल्लोके निवसन्ति
ये । देवता दिव्यसंयुक्ताः शान्तिं कुर्व्वन्तु मे सदा महर्ल्लोके जनलोके तपोलोके स्थिताश्च ये । तेपि प्रमुदि
ता देवाः प्रभावोज्ज्वलविग्रहाः । शिवभक्तास्तु मनसो मयं निर्न्नाशयन्तु मे । गिरिकन्दरदुर्गेषु व
नेषु निवसन्ति ये । रुद्रार्च्चनपरा देवा रक्षां कुर्व्वन्तु मे सदा । शरच्चन्द्राङ्कुगौरेणा देहेनामलतेजसा । सर्
स्वती शिवभक्ता शान्तिमाशु करोतु मे । चामरवामिकरच्छाया सरोजकरपल्लवा । शिवभक्ता तु श्रीर्द्देवी

॥शिव॥
॥२४॥

श्रीमद्भूतिं ददातु मे चान्यं॥ मुखचन्द्रेशा विचित्रकुसुमोज्ज्वला। जयादेवी शिवभक्ता सर्वकामं द
दातु मे। होरेशा सु विचित्रेशा। भास्करोज्ज्वलतेजसा। रुद्रसूनापराजिता करोतु विजयं मम। सिंदूररागरक्ते
नव रौद्रायतलोचनः किरीटाद्ययसंयुक्तः सप्तसप्तिकवाहनः गभस्तिमाली भगवान् शिवपूजार्चनेरत
ः करोतु मे महाशान्तिं ग्रहपीडानिवारिणीं। जगदाप्यायनकरः अमृताधारशीतलः सोमः सौम्यनभावेन
ग्रहपीडां व्यपोहतु। पद्मरागनिभांगेन देहेनापिंगलोचनः अङ्गारकस्तु मे नित्यं ग्रहपीडां व्यपोहतु। कुंक
मच्छवि देहेन चापोमृतकरः सदा। शिवभक्तो बुधः श्रीमान ग्रहपीडां व्यपोहतु। धाचामिकरच्छायस्सर्व
ज्ञानकृतालयः बृहस्पतिः सदाकालमीशानार्चनतत्परः सोपि मे शान्तिविघ्नेन परमेन समाश्रितः ग्रह
पिडाविनिर्ज्जितं करोतु विजयं सदा। हिमकुन्देन्दुसंकाशो भस्मशुभ्रैर्दैत्येन्द्रपूजितः शुक्रः शिवार्चनरतो
ग्रहपीडां व्यपोहतु। भिन्नाञ्जनचयच्छायः सरक्तनयनद्युतिः शनैश्चरः शिवभक्तो ग्रहपीडां व्यपोहतु। नीला
ञ्जननिभः श्रीमान्सैंहिकेयो महाबलः शिवपूजापरो राहुर्ग्रहपीडां व्यपोहतु। धूम्राकारो ग्रहः केतुः रैशान्यां

॥धर्म्म॥
॥२४॥

दिक्षिसंस्थितंः वज्रलीतीवविक्षिरोलोचैनेश्वस्तु भीषणाः पलासधूमसंकाशो ग्रहपीडापहारकाः घो
रंदंष्ट्राकरालीचकरोतु विजयंमम · खड्गफेतकहस्तश्चवीरापोवादः स्तुभः शिवभक्तश्चजन्माचग्रह
पिडांव्यपोहतु · एतेग्रहामहात्मानो महेशार्च्चनभाविताः शांतिंकुर्वन्तुमेहृष्टाः सदाकालंहितैषिणः
सुखयस्यास्थिता मृत्युर्विष्टिर्नामामहाबला · धनुर्खाविघ्नकारिचवष्टिस्तु विजयंकरी · तृतीयासप्त
मीचैवदशमीचचतुर्दशी · चतुर्थीचाष्टमीचैवएकादशीतुपूर्णिमा · एतेषुविघ्नपातेषुभक्त्यास्तुक्ता
समापहा · कुर्वन्तु मेलक्ष्म्यवराःशान्तिंचपरमेष्ठितं · अमावासीमहाघोरापापितृदेवसमन्विताशा
न्तिंचपरमांघोरापांशिवस्यपरमात्मनः शिवतेजसमायुक्ताः करोतुममशान्तिकं · प्रतिपन्नमहाशा
न्ता द्वितीयोचमनोहरा · तृतीयाचतिथिः श्रीमान्चतुर्थीचमहायशा · पञ्चमीनामशान्तात्माष
ष्ठिचतिथिरुत्तमा · सप्तमीतुतिथिर्घोरापा अष्टमीचमहाबला · तिथिः शूलभृतश्चैषापापहारमा
स्मृताः नवमीतिथिरत्युग्राहुर्गायः प्रीकीर्त्तिता · दशमीशोभनाचैव · तिथिरेकादशीतथा · द्वा

॥शिव॥
॥२५॥

दशी चैव शान्तात्मा तथा तिथिस्त्रयोदशी ॰ चतुर्द्दशी महावीर्य्या तिथिः शंकरात्मजा ॰ पूर्णिमा परि
पूर्णात्मा तिथिस्त्वेसततोज्वला ॰ सततं च राउभात्मा नस्त्रिथयथ्थक्रमेन तु ॰ पक्षद्वयसदा ज्यते चन्द्र
गत्यानुगामिनः शान्तिं कुर्व्वन्तु मे नित्यं शिवाज्ञानुविधायिनः विस्कम्भः प्रीति आयुष्मान्सौभा
ग्यः शोभनस्तथा ॰ अतिगण्डः सुकर्म्मा च धृतिः शूलस्तथैव च ॰ गण्डो वृद्धि ध्रुवश्चैव व्याघातो हर्ष
णस्तथा ॰ वज्रः सिद्धिर्व्यतीपातो वरियान्परिघः शिवः सिद्धिः साध्यः शुभः शुक्लो ब्रह्म ऐन्द्रियवै
धृति चन्द्रस्य भानोश्चान्यन्ना योगाश्चैते महाबलाः शिवभक्तिपराः सर्वे शिवाज्ञानुविधायिनः
ः शान्तिं कुर्व्वन्तु मे नित्यं तथा किल्विषनाशनं ॰ कृत्तिका परमो देवी रोहिणी रुचिरानना ॰ श्रीमन्मृ
गशिला भद्रा आर्द्रा च परमोज्वला ॰ पुनर्वसुः तथा पुष्या अश्लेषा थ महाबला ॰ नक्षत्रमातरो ज्ये
ताः प्रभामाला विभूषिताः महादेवार्च्चने सक्ता महादेवानुभाविताः पूर्व्वभागे स्थिता ज्येताः शा
न्तिं कुर्व्वन्तु मे सदा ॰ मघा सर्व्वगुणोपेता पूर्वा चैव तु फाल्गुणी ॰ उत्तरा फाल्गुणी श्रेष्ठा ॰ हस्ता चि

॥धर्म्म॥
॥२५॥

ज्ञानथोत्तमा·स्वातिर्विशाखावरदा·दक्षिणास्थानसंस्थिता·अर्चयन्तिसदाकालंदेवंत्रिभुवनेश्वरं·
नक्षत्रमातरोज्वला·स्तेजसापरिभूषिताःममापिशान्तिकंनित्यंकुर्वन्तुशिवचोदिताःअनुराधातथा
ज्येष्ठा·मूलश्चत्रिबलान्विताःप्रर्वाषाढामहावीर्य्याआखाढाचोत्तराशुभा·अभिजिन्नामनक्षत्रं·
श्रवणापरमोज्वला·स्मृताःपश्चिमतोदिग्भाराजन्तेराजमूर्त्तयःईशानांपूजयन्त्येताःसर्वकालंतुभावि
ताःममशान्तिप्रकुर्वन्तुविभूतिभिसमान्विताःधनिष्ठाशतभिषाचपूर्वभद्रापदातथाउत्तराभाद्रेवत्यौ
अश्विनिचमहर्द्धिका·भरणीचमहावीर्य्यानित्यमुत्तरतःस्थिताःशिवार्च्चनपरानित्यंशिवध्यानैकमा·
नसाःशान्तिकुर्वन्तुमेनित्यंसर्वकालंशुभोदयं·मेषाक्षषाधिपोसिंहोधनुर्दीप्तमतास्वराःपूर्वेवसाभाश्र
यन्त्येतेशिवपूजापरायनाःशान्तिकरोतुमेनित्यंशिवभक्तिपारायणाः·कन्याचपरमादेवी·मकरश्चा
पिवृषस्त्रिमाव·एतौदक्षिणाभागेतुपूजयन्तिसदाशिवं·भक्त्यापरमयानित्यंशान्तिंमेकुरुतांसदा·मि
थुनश्चतुलाकुम्भःपश्चिमेनव्यवस्थिताःशिवपादार्च्चनपराःक्षमंकुर्वन्तुमेसदा·कर्कटोवृश्चिको·

॥शिव॥
॥२६॥

मीनध्येतेस्तुत्रास्थिताः पूजयन्ति सदा कालं रुद्रं भुवननायकं· शान्तिं कुर्वन्तु मे नित्यं शिवाज्ञानुविधायिनः
ऋषयः सप्त विख्याताः ध्रुवान्ताः परमोज्वला· शिवप्रसादसंपन्नाः शान्तिं कुर्वन्तु मे सदा· काश्यपो गालवो
गार्ग्यो विश्वामित्रो महामुनिः मनुर्दक्षो वशिष्ठोथ मार्कण्डः पुलहः क्रतुः नारदो ऽगस्त्य आत्रेयो भारद्वाजा
ङ्गिरा मुनिः वाल्मीकः कौशिकः काठः शाकल्योथ पर्वतः शालंकायन इत्याद्या ऋषयोथ महाव्र
ताः शिवध्यानार्च्चनोद्युक्ताः शान्तिं कुर्वन्तु मे सदा· ऋषिपत्न्यो महाभागास्तथा ऋषिकुमारिकाः शि
वार्च्चनपरा नित्यं शातिं कुर्वन्तु मे सदाः शिष्याः संसिद्धतपसो गणा विद्याधरा ग्रहाः महात्मानो महोत्सा
हा गारुडाश्च महर्द्धिकाः महेश्वरपराज्येते· महेशपादपूजकाः सिद्धिमासु प्रयच्छन्तु आशीर्वादपरायणा
न मुचिर्दैत्यराजेन्द्रः शंकुकर्णो महाबलः महानादोथ विख्यातो दैत्यः परमवीर्य्यवान्· हाटकेश्वरदेव
स्य· नित्यं पूजापरायणाः वीर्य्यवीर्य्यं च मे नित्यं प्रयच्छन्तु महर्द्धिकाः महाजम्भो हयग्रीवः प्रल्हादोव्यक्त
ह्रादकः तारकोग्निमुखो दैत्यः कालनेमिर्निर्म्महोत्कचाः एते दैत्या महात्मानः शिवसद्भावभाविताः प्र

॥धर्म्म॥
॥२६॥

ष्टिम्बलंतथावीर्य्यं। प्रयच्छन्तुसुखोदयं। विरोचनोहिरण्याक्षःसर्वैश्चसुलोनकः मुचुकुन्दःसुकुन्द
श्चैदैत्यौरैवतकस्तथा। भावेनचपरेणापिपूजयन्तुसर्वदाशिवं। सततंचाऽऽभान्मानःपुष्टिंकुर्वन्तुमेस
दा। दैत्यपत्न्योमहाभागादैत्यान्यांकन्यकाशुभाः कुमाराश्चैवदैत्यानांशान्तिंकुर्वन्तुमेसदा। आरक्तेन
शरीरेणरक्ताक्षायतलोनाः महाभोगकृताटोपः शङ्खवज्रकृतलाञ्छनः अनन्तोनागराजेन्द्रः शिषा
रश्चैनरतः महापापविषंहित्वाशान्तिमारोकरोतुमे। सुश्वेतेनतुदेहेनसुश्वेतोम्बरधरः चारुभो
गकृताटोपः हारचारुविभूषणः वासुकिर्नागराजेन्द्रः रुद्रपूजापरोमहान्। महापापविषंहित्वाः
शान्तिमारोकरोतुमे। अतिपीतेनदेहेनविस्फुरद्भोगसम्पदा तेजसाचातिदीप्तेनकृतस्वस्तिकला
ञ्छनः नागराजस्तक्षकः श्रीमान्नागकोट्यासमन्वितः करोतुमेमहाशान्तिंसर्वदुष्टविषापहां। अति
कृष्णेनवर्णेनस्फुरद्विकटमस्तकः कण्ठेरेखात्रयोपेतोघोरदंष्ट्रायुधोद्यतः कर्कोटकोमहानागो
विषदर्पबलान्वितः विषशस्त्राग्निसन्तापं। हत्वाशान्तिंकरोतुमे। पद्मवर्णेनदेहेन। चारुपद्मायतेक्ष

॥शिव॥
॥२७॥

गाः पंचविन्दुकृताभासो ग्रीवायां शुभलक्षणाः ख्यातः पद्मो महानागो हृत्पादार्घ्येन रतः करोतु मे महाशा
न्तिं महापापविषघ्नयं तु राउशीकनिमेनापि देहेनामिततेजसा शंखपुलाकरुचिरैः भूषितो मूर्ध्नि सर्व
दा महापद्मो महानागो नित्यं पशुपतेर्नतः विविक्तरूपविषं घोरं शान्तिमाशु करोतु मे रूपामनेदेह
भोरेन श्रीमत्कमललोचनः विषदर्प्पबलोन्मत्तो ग्रीवायामरवैरेखया शंखपालः श्रियादीप्तः शिवपा
दाब्जपूजकः महाविषं महापापं हत्वा शान्तिं करोतु मे अतिघोररागे देहेन चन्द्रार्द्धकृतमस्तकः दीप्त
भोगाकृताटोपः शुभलक्षणालक्षितः कुलिको नागराजेसौ नित्यं हरपरायणः अपहृत्य विषं घोरं क
रोतु मम शान्तिकं अन्तरीक्षे च ये नागा ये नागाः ये नागाः स्वर्गे संस्थिताः गिरिकन्दरदुर्गेषु ये नागा भू
मिसंस्थिताः पाताले ये स्थिता नागास्सर्वे ध्यानसमाहिताः रुद्रपादार्घ्यनेशक्ताः कुर्वन्तु मम शान्तिकं ना
गिन्यो नागकन्याश्च तथा नागकुमारिकाः शिवभक्ताः सुमनसः शान्तिं कुर्वन्तु मे सदाः यइदं नाग
संस्थानं कीर्त्तये च्छृणुयादपि न तस्य सर्प्पाहिंसाश्चिन विषं क्रमते सदा गंगा भैरापा महादेवीयम

॥धर्म्म॥
॥२७॥

ना नर्म्मदा नदी॰ गोमती ताम्रिका वेत्रिवत्ररगा देविका तथा॰ सर्व्वभूतपतिं देवि यं परमेशं महेश्वरं॰ पूज
यन्ति सदानघः शिवसद्भावभाविताः शान्तिं कुर्व्वन्तु मे नित्यं तथा पापपरिक्षयं॰ सिद्धिमासुप्रयच्छन्तु
सर्व्वविघ्नविवर्ज्जिताः चन्द्रभागा महापुण्या पानदी गोदावरी सुभा॰ सरयूर्गण्डकी श्रेष्ठा कौशिकी वस
रस्वती॰ एता नद्यो महाभागाः शिवपादार्च्चने रताः शान्तिं कुर्व्वन्तु मे प्रीताः शिवध्यानैकमानसाः॰ नै
ऋता नाम नदी शोनश्चापि महानदीः मन्दाकिनी च परमा तथा सन्निहिता शुभा॰ एताश्चान्याश्च ब
हवो॰ अविरिक्तान्तरिक्षगाः रुद्रार्च्चनपरानघः कुर्व्वन्तु मम शान्तिकं॰ महावैश्रवणो देवो यक्षराजो
महर्द्धिकः यक्षकोटिपरीवारो॰ यक्षसंघेन संयुतः महाविभवसंपन्नो हरपादार्च्चने रतः हरध्यानैक
परमो॰ हरपादनतोत्तमः शान्तिं करोतु मे प्रीतः॰ मन्त्रपत्रायतेक्षनः माणिभद्रो महायक्षो मणिर
त्नविभूषितः मनोहरो हाराकराठलम्बेन राजते॰ यक्षिणी यक्षकन्याभिः परिवारितविग्रहः
रुद्रार्च्चनपरो युक्तः करोतु मम शान्तिकं सुविरोमा तथ यक्षेन्द्रो माणिकुण्डलभूषितः॰ ललाटे म

पट्टेनशोभनेनविराजते· बहुयक्षसमाकीर्णोयक्षैर्वेष्टितविग्रहः॥ शिवपूजापरोभक्तः करोतुमम
शान्तिकं· पांचिकोनामयक्षेन्द्रः कण्ठिकाकटकोज्वलः हेरणास्तुविचित्राणि कर्णाभ्यांविराजते· य
क्षसंघैःसमायुक्तो यक्षकोटिसमोवृतः सर्व्वजनप्रियःश्रीमान् करोतुममशान्तिकं· श्रीमान्विभा
गकोयक्षोनानारत्नविभूषितः चामराणाकुण्डलेन्द्राणाकर्णौनित्यंविराजते· यक्षेश्वरोयक्षपति
र्वृवनुरूपाद्वर्चकः श्रीमान्करोतुममशान्तिकं· धृतराष्ट्रोमहातेजायक्षाधिपःप्रभुः दिव्यपट्टांशु
कछन्नामणिकाञ्चनभूषितः शिवभक्तः शिवध्याता· शिवपूजापरायणः शिवप्रसादसम्पन्नः क
रोतुममशान्तिकं· पूर्णभद्रोमहायक्षः सर्व्वालंकारभूषिताः रत्नप्रदीपपट्टेनेहम्नातीवविराजतेय
क्षकोटिसहस्रेणापरिवारेणसंयुतः रुद्रार्च्चनसमायुक्तः करोतुममशान्तिकं· विरूपाक्षश्चयक्षे
न्द्रःस्वेतवासामहाद्युतिः रक्तकाञ्चनवर्णाभिः किंकिणीभिःसमन्वितः भूषितश्चसदाकालंवर
दानेकतत्परः रुद्रपूजापरोभक्तः करोतुममशान्तिकं· अन्तरीक्षगनायक्षायेयक्षांस्वर्गतेवासि

नः गिरिकन्दरेषु गर्त्तेषु ये यक्षा भूमिवासिनः अन्तरीक्षे च ये यक्षाः पातालतलवासिनः नाना
रूपा युधा यक्षा नानावेशधरास्तथा॰ शिवभक्ताः स्तु मनसः शिवपूजासमुत्सुकाः शान्तिं कुर्वन्तु
मे हृष्टाः शान्ताः शान्तिपरायणाः यक्षिणो या विविधाकारास्तथा यक्षकुमारिकाः यक्षकन्या म-
हाभागाः शिवपूजार्च्चनेरताः शान्तिं स्वस्त्ययनं क्षेमं वरं कल्याणमुत्तमं॰ सिद्धिं चाशु प्रयच्छन्तु नि
त्यमेव समाहिताः मेरुमन्दरः सकैलासो मलयो गन्धमादनः श्रीपर्वतो महेन्द्रश्च हिमकूटस्तथैव
च॰ पर्वताः सर्वदा सर्वे पर्वताश्च महर्द्धिकाः शिवभक्ताः सदा कालं क्षेमं कुर्वन्तु मे सदा॰ जम्बुद्वी
पः ल्पक्षद्वीपः शाल्मलिः कुशद्वीपकं क्रौञ्चद्वीपः शाकद्वीपः गोमेदो द्वीपको महान् पुस्करस्तु
महाद्वीप एते द्वीपा महात्मनः रुद्रभक्तिपराः सर्वे शान्तिं कुर्वन्तु मे सदा॰ क्षारोदः क्षीरदश्चैव दध्यो
घृतोदश्च वच॰ सुरोदः स्वादुदकश्च इक्षुस्वादस्तथैव च॰ सप्तः समुद्रनामानः कुर्वन्तु मम शान्ति
कं॰ सागराः सर्वतः सर्वः सागराः सर्वतः स्थिताः रुद्रपूजापरा नित्यं कुर्वन्तु मम शान्तिकं॰ राक्षसा

॥शिव॥
॥२९॥

ःसर्व्वतःसर्व्वे·राक्षसा घोररूपिणाः राक्षसा ये महावीर्य्यो राक्षसाश्च महाबलाः स्थस्थाराक्षसा ये तु
अन्तरीक्षे तु राक्षसाः पाताले भूतले ये च नित्यं रुद्रपरायणाः भैरवं यस्य रूपन्तु प्रेतभस्मावगुण्ठि
तः तेजसा तस्य देवस्य शान्तिं कुर्व्वन्तु मे सदा· नित्यमुज्वलवेशेन योगिन्यो थ महाबलाः रूपि
णो विविधाकारा डाकिन्यश्च महर्द्धिकाः रुद्रप्रणामनिरताः रुद्रपूजार्च्चने रताः रुद्रैकाहितचेत
स्काः कुर्व्वन्तु मम शान्तिकं· अन्तरिक्षगता याश्च डाकिन्यः स्वर्गसंस्थिताः पाताले यास्तु डाकिन्यो
गिरिदुर्ग्गेषु याः तृतीयं लोचनं यस्य त्रिशूलं भस्म भासुरं· तेजसा तस्य देवस्य शान्तिं कुर्व्वन्तु मे स
दा· सर्व्वभूता महारूपाः सर्व्वभूता महोज्ज्वलाः सर्व्वः भूताः स्थिताः सौम्याः सर्व्वभूता मनोजवाः अ
न्तरीक्षे च ये भूता दिवि संस्थिताः पाताल भूतले ये तु भूता भूतिविधायीकाः खट्वाङ्गममलं य
स्य· त्रिशूलं भस्म भास्वरं· तेजसा तस्य देवस्य शान्तिं कुर्व्वन्तु मे सदा· प्रेताः प्रेतगणाः सर्व्वे ये प्रेताः
सर्व्वतोमुखाः आतिदिप्ताश्च ये प्रेता ये प्रेता रुधिराशनाः अन्तरीक्षे च ये प्रेताः ये प्रेताः स्वर्गवासि

॥धर्म्म॥
॥२९॥

नः पाताले भूतले प्रेताः कामरूपिणः श्मशाने निलयो यस्य वृषभो यस्य वाहनः तेजसा तस्य देवस्य शा
न्तिं कुर्वन्तु मे सदा॥ ये पिशाचा महावीर्या ज्ञाद्भिमन्तो महाबलाः नानारूपधराः सर्वे चन्द्रशाविस्तराः
अन्तरिक्षे पिशाचा ये स्वर्गे ये च पिशाचकाः भूपाताले पिशाचा ये बहुरूपा मनोजवाः चन्द्रार्द्धमस्तकेय
स्य गंगायेन जटाधृता तेजसा तस्य देवस्य शान्तिं कुर्वन्तु मे सदा॥ अपस्मारग्रहाः सर्वे चापि ग्रहज्वलाः गर्भ
लग्रहा ये तु नानारोगग्रहाश्च ये॥ अन्तरीक्षे ग्रहा ये तु स्वर्गे ये तु ग्रहोत्तमाः भूपाताल ग्रहा ये तु ये ग्रहा
ः सर्वतो दिशः॥ कण्ठे यस्य महानीलं भूषणं यस्य पन्नगः तेजसा तस्य देवस्य शान्तिं कुर्वन्तु मे सदा॥ इ
ति देवादयः सर्वे शिवाज्ञाविधायिनः कुर्वन्तु जगतः शान्तिं शिवभक्तेषु सर्वदा॥ जयात्मयोगसंस्था
य जयसंस्थ[illegible]नेतसे॥ जय दानैकशूलाय नमोस्तु ते॥ जयोत्तमाय देवाय जय कल्याणकारिणे॥ जय प्रकटदे
हाय जय जप्याय ते नमः जय लक्ष्मीविधानाय जय कान्तिविधायिने॥ जय वाक्यविशुद्धाय अजिताय नमो
नमः जय त्रिशूलहस्ताय जय खट्वाङ्गधारिणे॥ जय निर्जितलोकाय जयरूपाय ते नमः जय कान्तार्द्धदेह

यजय चन्द्रार्द्धधारिणे॰ जयदेवाधिदेवाय जय रुद्राय ते नमः जय त्रिभुवनेशाय जय विख्यातकीर्त्तये
जयाधाराय सर्व्वाय जय कर्त्रे नमो नमः जय मोहप्रदानाय सृष्टिसंहारकारिणे॰ ब्रह्मविष्णुन्द्रवंद्याय
शिव शान्ताय नमोस्तुते॰ इत्येवं शान्तिकाध्यायं यः पठेच्छृणुयादपि॰ स विधूयाशुपापाणि शिवलोके म
हीयते॰ कन्यार्थी लभते कन्यां जयकामो जयं लभेत॰ अर्थकामो लभेदर्थान् पुत्रकामस्तु तान्बहून्॰ विद्या
र्थी लभते विद्यां योगार्थी योगमाप्नुयात्॰ यां यां प्रार्थयते कामान् मानवः श्रवनादिह॰ तत्सर्व्वं शीघ्रमा
प्नोति देवानाञ्च प्रियो भवेत्॰ शान्त्यध्यायं ध्यापठन् यस्तु संग्रामे प्रविशेन्नरः स निर्ज्जित्याहवे शत्रुन कल्पा
नैः परिपूज्यते॰ अक्षयं मोदते कालमतिरक्तनसासनं॰ व्याधिभिर्न्नाभिभूयेत पुत्रपौत्रप्रतिष्ठिताः य
श्रृण्वानमिदं पुण्यं यस्तु दिव्यं च पठ्यते॰ न तस्य रोगा बाधन्ते वातपित्तादिसंभवः नाकालमरनं तस्य न
सर्प्पैश्चापि दंश्यते॰ न विषं क्रमते देहे न जडं वन्ध्यमूकता॰ नोपसर्गं भयं तस्य नोत्पादस्य भयं भवेत्॰ न
भिचारकृतैर्द्दोषैर्लिप्यते स कांचन॰ यत्पुण्यं सर्व्वतीर्थानां गंगादीनां विशेषतः तत्पुण्यं कोटिगुणितं॰

प्राप्नोतिश्रवणादिह।रक्षाणांराजसूय्यानामग्निष्टोमशतस्यच।श्रवणात्फलमाप्नोतिकोटिको
टिगुणोत्तरं।अवध्यःसर्वदेवानामन्येषाञ्चविशेषतः।जीवेद्वर्षशतंसाग्रंसर्वव्याधिविवर्ज्जितः।गो
घ्नश्चैवकृतघ्नश्चब्रह्महागुरुतल्पगः।शरणागतघातीचमित्रविश्रम्भघातकः।दुष्टपापसमाचारो
मातृहापितृहास्तथा।श्रवणादस्यभावेनमुच्यतेसर्वपातकैः।शास्त्रमायमिदंपुराणंवेदसंयंयस्यकस्य
चित्।शिवभक्तायदातव्यंशिवेनकथितंपुरा॥ ॥इतिशिवधर्म्मेशास्त्रेनन्दिकेश्वरप्रणीतेषष्ठो
ध्यायः॥ ॥नन्दिकेश्वरउवाच॥येस्मरन्तिसदाकालंभीशानंपूजयन्तिच।रुद्रलोकात्परिभ्रष्टावि
शेयास्तेगणेश्वराः।अग्निहोत्राश्चवेदाश्चयज्ञाश्चबहुदक्षिणाः।शिवलिङ्गार्च्चनस्यैतेकोट्यंसेनापि
नासमाः।सदाजयन्तियज्ञेनसदादानंप्रयच्छति।सदासज्ञानदक्षश्चयःसदार्च्चयतेशिवं।यःशिवंपू
जयेन्नित्यंप्रणामेनापिभावितः।तस्ययोगञ्चमोक्षञ्चशिवःप्रीतःप्रयच्छति।यःकुर्य्यादर्च्चनंमासं।मे
काहारोजितेन्द्रियः।सयत्फलमवाप्नोतिनतत्सर्वैर्म्महामखैः।पौर्णमास्याममावस्यांचतुर्दश्याष्ट

॥शिव॰॥
॥३१॥

मीशञ्च·स्नापयित्वांभसालिङ्गं सर्वयज्ञफलं लभेत्·कृष्णपक्षेत्रयोदश्या·मुपोष्यपरमेश्वरं·प्रातर्म
ध्यान्हतः पूजाङ्कुर्याद्यथासमाचरेत्·पञ्चगव्यंसपीत्वादौहविर्भुञ्जीतवाग्यतः दशानामाश्वमेधानां
फलंप्राप्नोतिमानवः उपोष्यचकृष्णाष्टम्यामर्च्चयित्वातुशंकरं·प्राप्नोतिपरमंस्थानंयत्रदेवोमहेश्वरः
ब्रह्मचारीशुचिर्भूत्वात्रिसंध्यंपूजयेच्छिवं·कुलसप्तकमुद्धृत्यशिवलोकेमहीयते·दानोपवासनियमै
:पूजाजागरभोजनैः महास्नानादिविधिनांशिवंपर्वसुपूजयेत्·यावत्तुपर्वकालेषुयावदर्च्चयतेशिवं·
यावत्कालार्चनात्पुण्यंतावत्सर्वार्च्चनाल्लभेत्·तस्मात्सर्वप्रयत्नेनयथाविभवविस्तरैः पूजनीयः शि·
वोनित्यंमहापुण्यंजिगीषया अनेनत्वर्थ्येशाम्नायसाम्यविधिनापूजयेच्छिवं·पुण्यंतदेवशफलंलभतेविषु
वार्च्चने·एवमेवविधिंज्ञत्वायंग्रहणेचोत्तरायणे·संक्रान्तिदिनच्छिद्रेषुषडशीतिमुखेषुच·मासेष्वतु
र्भिर्यत्पुण्यंविधिनापुज्यशंकरं·तत्कार्त्तिकमाल्लभेत्पुण्यंपौषोमास्यांशिवार्च्चने·पुण्यमेवंचफा
ल्गुणमाघयाष्टाङ्गविशेषतः चातुर्मास्यार्च्चनंयस्मात्महापुण्यफलप्रदं·माघमासेसमस्तुकार्त्तिके·

॥धर्म्म॥
॥३१॥

संध्ययोर्च्चयेच्छिवं । लभेत् षण्मासिकं फलं मासेनैव न संशयः यथा माघे तथाऽषाढे मासे चैव तु
कार्त्तिके । त्रिगुणं फलं समं प्रोक्तं यत्फलं । चातुर्मास्यार्च्चनात् फलं पौषमासार्च्चनाल्लभेत् । चैत्रफाल्गु
नयोः फलं । द्विमासजनितं लभेत् । चतुर्द्दश्याममावास्यां पूर्णामास्यां च पाक्षिकं फलं मष्टग्रांज्ञयं
मष्टम्यां योर्च्चयेच्छिवं प्रत्यक्षायोगवाल्लभ्यं मद्यो ग्धीनां वेदपारगः । एकाहमर्च्चयल्लिङ्गं तस्य फलं ततोधिकं
मासि मासि तु यो अश्नीयाद्यावज्जीवं द्विजोत्तमः यश्चार्चयत्सकृल्लिङ्गं सममेतन्न संशयः अनेन क्रमयो
गेन फलं पक्षर्द्धिर्दिने दिने । ज्ञेया संवत्सरस्यापि यावत्कालन्तमर्च्चयेत् । यः पुनः सलिङ्गमस्तक्याशिवमव्य
यं प्रपूजयेत् । अनन्ताक्षतगणं फलं तस्य प्रकीर्त्तितं । पंचाशकृशतं फलं मध्याह्ने योर्च्चयेच्छिवं स्नात्वा
तीनर्द्धं स्यान्मासे चापि तदर्द्धकं । मांसार्द्धमपि यो लिङ्गं नैरन्तर्येण पूजयेत् । पुरुषोत्तमः स विज्ञेयो नै
रन्तर्यं हि दुष्करं । प्रातरुत्थाय यो लिङ्गं भक्त्या पूजयते सदा । कपिलानां शतं दत्वा यत्फलं तदवाप्नु
यात् । मध्यंदिनकरे प्राप्ते यो लिङ्गं संप्रपूजयेत् । संपूर्णां पृथिवीं दत्वा यत्फलं तदवाप्नुयात् । वाराणसी

॥शिव॥
॥७२॥

मास्यनेसूर्य्यायःशिवंसम्यगर्च्चयेत्·गवांशतसहस्रस्यसम्यक्दत्तस्यफलमाप्नुयात्·योलिङ्गमर्द्धरात्रेराश्चुचि
र्भूत्वाप्रपूजयेत्·सम्यगष्टशतन्तेनयज्ञानांलभतेफलं·एवंवेलासुसर्व्वासु·अवेलास्वपिशं·भक्त्या
पूजायेननित्यंसर्व्वकाममवाप्नुयात्·शिवलिङ्गंमहापुण्यंसर्व्वदेवनमस्कृतं·यःस्पृशेदपिहस्ताभ्यां
नसपापैःप्रलिप्यते·नतेभूयःप्रयास्यंतियोनिसंसारसकर्दंक्रमान्मोक्षंगमिष्यन्तियेनरालिङ्गमाश्रि
ताः·मेरुमन्दरमात्रोपिराशिःपापस्यकर्म्मणाः·ईश्वरंवैशमासाद्यनश्यतेदुष्टरोगवत्·लिङ्गार्च्चनरतोनि
त्यंमहापातकसंभवैः·दोषैःकृतैर्नलिप्येत·पद्मपत्रमिवाम्भसा·छित्वाभित्वाचभूतानि·हत्वासर्व्वमिदं
जगत्·यजेदेकंविरूपाक्षं·नसपापेनलिप्यते·अपवित्रःपवित्रोवासर्व्वावस्थांगतोपिवा·शिवमिष्ट्वा
नरःसोपिप्रयातिपरमाङ्गतिं·अयंविनैवमन्त्रेण·पापराशिःप्रकीर्त्तितः·स्यादिदंमन्त्रसंयुक्तःपुन्य
शतगुणाधिकं·तस्मान्मन्त्रेणशर्व्वायस्नानंगन्धजलाधिकं·क्षितिंग्रामंचपात्रंचवस्त्रंहेमंनिवेदयेत्·
ॐनमःशिवायेतिमन्त्रःसर्व्वार्थसाधकः·सर्व्वमन्त्राधिकश्चायमोंकाराद्यःषडक्षरः·शिवेनान्तर्व

॥धर्म्म॥
॥७२॥

हि॑ यस्मात्सर्व्वमेवचराचरं जगदोमं च कुरुते तस्मादोमिति संस्मृतः॥ अयमर्द्धं च तस्त्रिभि॰मात्राहिः
परिगीयते॥ रुद्रो ब्रह्मा हरिश्चैव मात्रास्तिस्रः प्रकीर्त्तिताः॥ दक्षिणाङ्गभवो ब्रह्मा हरिर्वामाङ्गसम्भवः॥
हृदयान्निर्गतो रुद्रो ब्रह्माविष्णुप्रबोधकः॥ जगत्सृष्टिकरो ब्रह्मा विष्णुर्ल्लोकविमोहकः॥ अत्र ग्रहक
रो रुद्रः शिवात्मकः॥ त्रिभिरेतैर्ज्जगद्व्याप्तं कारणात्मकर्म्मभिः॥ तिस्रो मात्राः शिवस्यैताः सर्व्वलो
कप्रपूजिताः॥ एताएव त्रयो लोकास्त्रयो देवास्त्रयोग्नयः॥ त्रयो गुणास्त्रिवर्गश्च यच्चान्यज्जगति स्थि
तं॥ अर्द्धमात्रात्परो रुद्रः शिवः परमकारणः॥ तस्मादेतत्समुत्पन्नं जगतः कारणत्रयं॥ सर्व्वज्ञाणापर
॥ शुद्धो नमस्कारो महेश्वरः॥ नमस्कारात्मयज्ञेन तस्मात्संपूजयेच्छिवं॥ अज्ञानसासिवत्वस्यात्स
र्व्वदुःखालयं महत्॥ स्वभावात्तदवाप्नाहि तस्माद्रुद्रोदितः शिवः॥ नमः शिवाय शान्ताय कारणा
त्रयहेतवे॥ निवेदयामि चात्मानं सत्वेवं मनसाधुना॥ कृत्वान्नमः शिवायेति मुच्यते सर्व्वपातकैः
॥ यस्मात्तस्मान्नदामन्त्रमोङ्कारायमत्रस्मरेत्॥ सर्व्वदा सर्व्वकार्य्येषु स्तुतनिष्ठीवनादिषु॥ यश्चोत्मः

शिवायेति गिरिसुकन्याशिवं वक्त्रेत्न्यः स्वयं प्रतिबुद्धस्तु प्राणान्ते च समन्त्ररेत् ॥ ॥ॐ नम-
ःशिवायेति सगच्छेत्परमं पदं। श्वाथेनापि नमस्कारः प्रयुक्तः शूलपाणये संसारस्कूलवंधा-
नोमुच्येत्स नकरो भवेत्। अपवित्रः पवित्रो वा सर्वावस्थां गतोपि वा। यः स्मरेत्सततं रुद्रं न स पापे
न लिप्यते। समस्तानां देवरुद्रस्य पापसंघातपंजरं। शतधा भेदमाप्नोति गिरिर्वज्राहतो यथा।
सर्वेषां शिवभक्तानामशेषार्थप्रसिद्धये। मन्त्रमाह शिवः सारमशेषार्थप्रवन्धनं। सवीजंस-
र्वविद्यानां माद्यं ब्रह्मापरापरं। सर्वार्थसाधकं मन्त्रं शिवसूत्रं षडक्षरीं। भाष्यमस्यैव सूत्रस्य। स
र्व्वेनस्वयं भुवा। पश्चात्पराणि हि व्यक्तार्थगर्जितानि तु। तस्मादनेन मन्त्रेण प्रकुर्वीत शि
वार्च्चनं। संध्यायां च जपेदेनं सर्वपापविशुद्धये। गृहाद्दशगुणं पुण्यं संध्यायां च जलाश्रये। शि
वदक्षिणामूर्त्तौ च। न तस्मात्परमयुताधिकं। तस्माच्छिवालये संध्यामाचरेच्छान्तमानसः। शिवम-
न्त्रेण सततं सर्वकामप्रसिद्धये। जितेन्द्रियः शान्तमनाः शिवमन्त्रेणयोर्च्चयेत्। न तस्य सकर्तव

87

कृतंपुराणंपर्वशतैरपि·एतावेच्छ्यातेवकृतंयस्मिन्देशेवसेदसौ·सोपिदेशोभवत्पूतःकिंपुनस्त
स्यबान्धवान्येषांमन्त्रासमस्तानियेचान्यपरिचारकाः·तेपिनिहतपापाःस्युस्तैर्विनानाशिवार्चनेन
तत्रदेशेषुर्भिक्षंनचमारीप्रवर्त्तन्तेनाकालम्रियतेराजापूज्यतेयत्रशंकरः·यःशिवंपूजयन्नित्यंम
न्तजोपिजितेन्द्रियःभावाभावसमायुक्तःसगच्छेत्परमांगतिं·ब्रह्मचारिसहस्रेभ्योवेदाध्यायीवि
शिष्यते·वेदाध्यायिसहस्रेभ्योह्यग्निहोत्रीविशिष्यते·अग्निहोत्रिसहस्रेभ्योयज्ञयाजीविशिष
ते·यज्ञयाजिसहस्रेभ्यःसत्रयाजीविशिष्यते·सत्रयाजीसहस्रेभ्यःसर्वविद्यान्तपारगःसर्वविद्या
न्तकोटिभ्यःशिवभक्तोविशिष्यते·यस्मादेवंशिवंतस्मादर्च्चयेच्छान्तमानसःमैत्रीकारुणिकोजस्रं
प्राप्नोतिसततंशिवं·क्षणार्द्धेनापियत्पुण्यंकुर्य्यान्मैत्रीसुभाषितं·नतत्क्रतुशतेनापितथैव·यज्ञसतै
रपि·सर्वप्राणिषुकारुण्यंदीनानाथेषुसेवनं·सुखप्राप्तिषुमैत्रिंचमुदितांपुण्यशीलतां·आत्मव
त्ततोयेष्वासर्वेषाञ्चवेदच्छिवं·इत्येवंपञ्चधाचित्तंभावयित्वायजेच्छिवं·इच्छानुरूपयाभक्त्याभगव

॥शिव॥ ॥२४॥

न्तंमेहृष्यर्वं·क्तनाङ्कजितेन्द्रोभूत्वास्तोत्रमेतदुदीरयेत् ॥ ॥ नमस्तेज्ञानरूपायसर्वज्ञानैकहेतवे
·ज्ञानज्ञानायशुद्धायनित्यंज्ञानायतेनमःसुक्ष्मायसुक्ष्मसूक्ष्मायसुक्ष्मज्ञानैकहेतवे·सुक्ष्मानाम
पिसुक्ष्मायंनमःसूक्ष्मनमायते·दिव्यानामपिदिव्यायदिव्यज्ञानैकहेतवे·दिव्यायदिव्यरूपा
यदिव्यरूपैकहेतवे·दिव्यानामपिदिव्यायनमोदिव्यनमायते·परायपरमेशायपरमार्थैकहे
तवे·परापरविमुक्तायनमःपरनमायते·पूजाज्यायपूज्यपूज्यायसर्वपूज्यैकहेतवे·पुज्यानाम ॥धर्म्म॥ ॥२४॥
पिपूज्यायनमःपूज्यनमायते·नित्यायनित्यरूपायनित्यसंभागहेतवे·नित्यानामपिनित्यायन
मोनित्यनमायते·दीप्तायदीप्तरूपायसर्वदीप्तैकहेतवे·दीप्तानामपिदीप्तायनमोदीप्तनमा
यते·सारायसारभूतायसर्वसारैकहेतवे·सारानामपिसारायनमःसारनमायते·शक्तायशक्त
रूपायसर्वशक्त्यैकहेतवे·शक्तानामपिशक्तायनमःशक्तनमायते·शुद्धायशुद्धरूपायसर्वशु
द्धैकहेतवे·शुद्धानामपिशुद्धायनमःशुद्धनमायते·कालायकालरूपायसर्वकालैकहेतवे·का

लानामपिकालायनमःकालतमायते·सर्व्वमन्त्रशरीरायसर्व्वमन्त्रैकहेतवे·मन्त्राणामपिमन्त्राय
नमोमन्त्रतमायते·व्योमायव्योमरूपायईशानायनमोनमःव्योमप्रमाणरूपायपुरुषायनमो
नमःव्योमप्रमाणरूपायअघोरायनमोनमःव्योमप्रमाणवामायवामेशायनमोनमःव्योम
प्रमाणसंघायअजातायनमोनमःव्योमप्रशान्तकालायकालेशायनमोनमःव्योमप्रशान्त
धर्म्मायधर्म्मेशायनमोस्तुते·व्योमप्रमाणमोक्षायमोक्षेशायनमोस्तुते·व्योमप्रमाणभोगा
यभोगेशायनमोनमःव्योमप्रमाणविश्वाय·विश्वेशायनमोनमःएककायद्विकायायबहुका
यायतेनमःकायासंख्येयभुक्तायत्र्यम्बकायनमोनमःएकवक्त्रद्विवक्त्रायबहुवक्त्रायतेनमःव
क्त्रासंख्येयभुक्तायपरमेशायनमोनमःएकजिह्वद्विजिह्वायबहुजिह्वायतेनमःजिह्वासंख्येयभु
क्तायत्रिनेत्रायनमोनमःएककण्ठद्विकण्ठायबहुकण्ठायतेनमःकण्ठासंख्येयभुक्तायनीलकण्ठा
यतेनमःएकनासिद्विनासायबहुनासायतेनमःनासासंख्येयभुक्तायनित्यंशर्व्वायतेनमःएकहस्तद्वि

॥शिव॥
॥२५॥

हस्ताय बहुहस्तायते नमः हस्तासंख्येययुक्ताय शंकराय नमो नमः एकपादद्विपादाय बहुपाद
यते नमः पादासंख्येययुक्ताय महादेवाययेते नमः एकदंष्ट्रद्विदंष्ट्राय बहुदंष्ट्रायते नमः दंष्ट्रासंख्ये
ययुक्ताय त्र्यम्बकाय नमो नमः एकशीर्षद्विशीर्षाय बहुशीर्षायते नमः शीर्षासंख्येययुक्ताय
रुद्राय च नमो नमः एकनेत्रद्विनेत्राय बहुनेत्रायते नमः नेत्रासंख्येययुक्ताय ईशानाय नमो नमः नम
स्तेस्तु महादेव नमस्तेस्तु महेश्वरः नमोस्तेस्तु महायोगिन् नमस्तेस्तु महोत्तमः नमस्तेस्तु महारूप न
मस्तेस्तु सदाशिव नमस्तेस्तु सदाशुद्ध नमस्तेस्तु महोज्ज्वलाः नमस्तेस्तु महादेव· नमस्तेस्तु सदाभव
नमस्तेस्तु भववन्शान· नमस्तेस्तु भगवन्स्तुत· नमस्ते भगवन्दीप्त नमस्ते भगवन् हरः अजिताय न
मस्तुभ्यं· भस्माङ्गाय नमोस्तुते· सर्वगाय नमोस्तुते ॥ ॥इति लक्षदिव्यनमस्तुनोति महेश्वरं·
सर्वविधूयाशुपापानि· रुद्रलोके महीयते· भोगार्थी लभते भोगान् राज्यार्थी राज्यमाप्नुयात· कन्यार्थी
लभते कन्यां· योगार्थी योगमाप्नुयात· मुच्यते व्याधिभिर्व्याधी दुःखी दुःखात्प्रमुच्यते बध्यनात्मु·

॥धर्म्म॥
॥३५॥

न्मते वह्नौ यज्ञोऽर्थी यज्ञमाप्नुयात्· यान्यान्वै चिन्तयते कामान्तांस्तान्प्राप्नोति भावितः शैवं पदम
वाप्नोति नित्यं पठति यो नरः ॥ ॥ इति शिवधर्म्मशास्त्रे स्नानधर्म्मो नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ॥ नन्दिके
श्वर उवाच ॥ पृथिव्यां यानि तीर्थानि पुराणान्यायतनानि च· लीयन्ते तानि लिङ्गे तु तस्माल्लिङ्गं प्रपूज
येत्· स स्नातः सर्वतीर्थेषु सर्वयज्ञेषु दीक्षितः यः पूजयन्महादेवं लिङ्गमूर्त्तिगतं शिवं· घृताभिषेकं य
ः कुर्य्याद् होरात्रं शिवसत्र· नित्यमच्छिन्नधाराभिः पौर्णमास्यां समुद्यतः गीतनृत्योपहारेण शङ्खवाद्य
ध्वनिस्वनैः कुर्य्याज्जागरणं रात्रौ प्रदीपाद्युपशोभितं· समस्तपापनिर्म्मुक्तः सप्तकुलसंयुतः ज्वलद्विम
समहायानैरसंख्येयैरनौपमैः युक्तः शिवपुरे नित्यं मोदते शिववत्सुखी· ज्ञातेन स्थापयेल्लिङ्गं सहस्रेन
तु चालयेत्· दुःस्थितं वापि शिवलिङ्गं न चालयेत्· ग्रहणे विषुवे चैव पुण्येषु दिवसेषु च· घृताभिषे
कं यः पश्येत् समाप्लुतोपोषितः विधूय सर्वपापानि शिवलोके महीयते· एकः पूजयते भक्त्या अन्यो
भक्त्या प्रपश्यति· तुल्यमेव फलं ताभ्यां भक्तिरेवात्र कारणं· यः कुर्य्यात्पर्वकालेषु महापूजाप्रवर्धनं

शिवस्य रथयात्रायां नगरान्तःप्रविक्रमात्। महाचित्रध्वजैश्छत्रैः किङ्किणीरवकान्वितैः वितानध्वज
मालाभिर्घण्टाचामरदर्पणैः शंखभेर्य्यादिनिर्घोषगीतवाद्यादिसंकुलैः लप्पदोरूमयेयचन्द्रम्मा
नृत्यस्नगणादिभिः। उदकाम्नेयपयन्त्रैश्च बहुश्चर्य्यैरनेकशः। स्त्रीदाराचक्रयन्त्रैश्च। रथमन्दिरशो
भितां। उद्यानरथानपानैश्च महायन्त्रैः समायुतान्। महाजनसमाकीर्णान्यथाविभवकल्पितान्
ससर्वेदानपुण्यानि सर्वयज्ञफलानि च। अत्युग्रतपसोपुण्यं सर्वतीर्थफलानि च। लब्ध्वा नरवरः श्री
मान्शिवयात्राप्रवर्त्तनात्। शिवलोके महाभागैः शिवपस्मोदते सदा। तस्यान्ते देवराजत्वं भुक्त्वा चिरं का
लमाप्नुयात्। जम्बुद्वीपाधिपः श्रीमान्तस्यान्ते च भवेत्पुनः। आलिङ्गवेदिपर्य्यान्तं यो दद्यात्सुन्दर
कम्बलं। घृतधाराफलन्तस्य माघपूर्णामिपर्वणि। जागरं गीतनृत्याद्यैः सह्यात्कृत्वा तु पर्वणि। म
न्वन्तरशतं साग्रं शिवलोके महीयते। सम्यक्संप्रेक्षणं कृत्वा रुद्रलोकमवाप्नुयात्। सुरूपः शुभगः
श्रीमान्परिपुष्टोवजायते। रूपं पिष्टमयं कृत्वा छिन्नेनाल्भूषितं। शुक्लोपवीतसंयुक्तमेकपादंवि

शेषतः रत्नेषु मौक्तिकं तस्य प्रवालन्तु तथोष्ठयोः दंष्ट्रावज्रं नेत्राभ्यां वैदुर्य्यं चापि मस्तके॥ हेमरौप्यञ्च
हस्ताभ्यां ताम्रं पादौ च कल्पयेत् ऊराऊजैः पाराऊजैर्वस्त्रैः परिवेष्ट्य ततो नरः स्रग्भिर्दिव्यगन्धैश्च पुष्पैश्चा
पि विभूषयेत्॥ विविधैर्भक्ष्यभोज्याद्यैर्बलिं तत्रोपकल्पयेत्॥ भोजयेच्छिवभक्तांश्च श्राकन्या विप्रांश्च द
क्षयेत्॥ प्रीयतां मे वो नित्यं मितु कृत्वा नठापयेत् द्विजानन्तैरेव तु द्विजैः सार्द्धं तद्रूपं तु शिवालये नी
त्वा समर्पयेद्धर्यां शिवलिङ्ग समीपतः सर्वयज्ञफलं प्राप्य सर्वदानफलानि च॥ सुरूपारूपदानेन शि
वलोके महीयते॥ भाजनं घृतसंपूर्णं मधुनोपरिशोभितं॥ दध्यान्नहेमतिलानान्तु प्रस्थमेकं तु मागधं हि
रणांतराडुलानां च पृथक् प्रस्थं प्रकल्पयेत्॥ ऊराऊजैः पाराऊजैर्वस्त्रैः विचित्रैः परिवेष्टितैः लिङ्गं संवेष्ट्य
वस्त्राभ्यां बलिमेतन्निवेदयेत्॥ अर्च्चयित्वा विधानेन॥ पौर्णमास्यां विशेषतः समाः शतसहस्रा
णि शिवलोके महीयते॥ पुरापश्चादिहागत्य स्वच्छे जायते कुले॥ मेधावी सुभगः श्रीमान् वेदवेदा
ङ्गपारगः॥ ताम्रपात्रं पयःपूर्णं कृत्वा तत्काञ्चनं काञ्चनं प्रच्छाद्योपरि पद्मेन गन्धपुष्पार्च्चितं महत्॥ शिव

॥शिव॥
॥३७॥

भक्तं द्विजं सम्यग्भोजयित्वा विधानतः प्राच्यां समुद्भूते सोमे प्रतीचां च रवौ गते॰ पौर्णमास्यां स वै शाख्यां
गृह्य पात्रं शिवाय प्रतः प्रीयतां मे महादेवः सोममूर्त्तिर्जगत्पतिः तस्मै विप्राय तत्पात्रमर्पयेद्भक्तितः
शनैः॥ एतत्सोमव्रतं नाम कृत्वा रुद्रान्तिकं व्रजेत् रुद्रलोकपरिभ्रष्टो भवेज्जातिस्मरो नरः पूर्णोत्यासे
नतेनैव पुनः शिवपदं व्रजेत्॰ पौर्णमास्यामथाषाढ्यां शिवं संपूज्य यत्नतः उपवीतं शिवे दद्याच्छिवभ
क्तांश्च भोजयेत् पुनरेव च कार्त्तिक्यां पूज्यां शंतं क्षमापयेत्॰ यतीनां दक्षिणां दद्यात्सूत्रवस्त्रादिपूर्व
कां॰ यः कुर्य्यात्स कृतद्रव्यं कं च तन्मासपवित्रकं॰ कल्पकोटिशतं दिव्यं रुद्रलोके महीयते पुरापक्षयोन्य
रिभ्रष्टश्चतुर्वेदः प्रजायते॰ इह च यात भवेद्राजा ऽथवा रूपसमन्वितः भूमिदानस्य यत्पुण्यं कन्यादानस्य
यत्फलं॰ गवां वा येन तत्पुण्यं फलमयं लभते न च रुद्रदेवपुराणं गीतस्य नृत्यस्य चाविशेषतः तदेव जयशब्द
स्य तदेव तालकध्वने॰ यो गां पयस्विनीं दद्यात्कपिलां वृषसंयुतां॰ शिवाय तेन दत्तं स्याज्जगदेतच्चराचरं॰ वृषं
चापरिपूर्णाङ्गं शशाङ्कशशिप्रभं॰ गोपतिं धूर्वहं चापि यथेष्टं निवेदयेत्॰ यो याति देहो मानि तत्पुत्रलिङ्ग

॥धर्म॥
॥३७॥

लेषु च । तावद्युगसहस्राणि रुद्रलोके महीयते । शिवाग्निकार्यमुद्दिश्य पुत्तपांसु पयस्विनीं । कुलीनां क
पिलां दत्वा दत्तं भवति चाक्षयं । भयकान्तारदुर्गेषु कपिला मातेव रक्षति । यत्नेन कपिलां तस्माद्द्विजाय
विनिवेदयेत् । शिवस्नानाग्निकार्यार्थमुत्पन्ना कपिला यतः । तस्मान्नैव सा योज्या कपिला शुभ
मिच्छता । कापिलां यः पिवेच्छूद्रः शिवसंस्कारवर्ज्जितः स प्रयाति महाघोरं नरकं नात्र संशयः । शूद्रो
पि पिवेद्विप्रः स्वर्गी स्यादन्यथा पशुः । गामालभ्य नमस्कृत्य कुर्याच्च प्रदक्षिणां । प्रदक्षिणीकृता
तेन सप्तद्वीपा वसुन्धरा । गवां कायसंघट्टेन दर्शनात्स्पर्शनेन च । पापं प्रणश्यते यस्मात्तस्मात्पश्येत्
स्पृशेत वा । कृतन्तेषां हि पापानि येषां गृहमलंकृतं । सततं वालवत्साभिर्गोभिः श्रीभिरिव स्वयं ।
यानि तीर्थानि मेदिन्यां मासमुद्रसवांसि च । गवां शृङ्गोदकस्नानात्कलां नार्हन्ति षोडशीं । नलं घ
येऽजवामस्तिष्ठत गव्यं न्नवर्ज्जयेत् । यावत्पिवति तज्जन्तुं तावत्पुण्यैः प्रयुज्यते । गवां कण्डुयनं भूम
गोप्रदानसमं भवेत् । तुल्यं गोशतदानेन भयरोगादिपालनं । तृणोदकानि संयुक्तं यः प्रदद्याद्गवा

॥शिव॥
॥३८॥

न्निकं॰ स गोमेधसमं फलं लभते नात्र संशयं॰ बहुनात्र किमुक्तेन गावः पाल्याः प्रयत्नतः गावो देयाः सदा
रक्षाः पोष्या ग्राह्याश्च सर्वदा॰ यस्ताडयति गां पापः सर्वलोकस्य मातरं नरकाग्नौ स पच्येत गोभिर्नि
श्वासपीडितः सपलासेन दण्डेन ताडयन्ति निवर्त्तयेत्॰ गच्छ गच्छेति तां ब्रूयात् समानेति निवारयेत्
इह लोकस्मिन्न यः कुर्यान्नस्य योरुभयोरपि॰ द्वादश्यां पौर्णमास्यां च चतुर्दश्यामष्टमीषु च॰ तस्य
गावो हृष्टा विष्णुः शिवो मा सर्वदेवता॰ शान्तिं तु पन्ति सुप्रीताः स्वर्गमायुर्बलं श्रियं॰ स्वयं यो वर्त्तते सो
षु ताडनाक्रोशवर्जितः महतीं श्रियमाप्नोति कुललोकं स गच्छति॰ गोब्राह्मणार्थमुद्युक्तः प्राणान्यदि
विमुच्यते॰ प्राप्नोति परमं स्थानं यत्र देवो महेश्वरः ब्राह्मणाश्चैव गावश्च कुलमेकं द्विधा कृतं॰ एकत्र
मन्त्रास्तिष्ठन्ति हविरेकत्र तिष्ठति॰ गोषु यज्ञाः प्रवर्त्तन्ते गोषु देवाः प्रतिष्ठिताः गोभिर्वेदाः समुत्की॰
र्णाः सषडङ्गपदक्रमाः शृङ्गमूले गवां नित्यं ब्रह्मा विष्णुश्च संस्थितौ॰ शृङ्गाग्रे सर्वतीर्थानि स्थाव॰
राणि चराणि च॰ शिरोमध्ये महादेवः सर्वदेवप्रतिःस्थितः ललाटाग्रे स्थिता देवी नासावंशे तु षण्मुख

९८

॥धर्म॥
॥३८॥

ःकम्बलाश्वतरौनागौनासापुटसमाश्रितौ।कर्णयोरश्विनौदेवौचक्षुषःशशिभास्करौ।दन्तेषुवसव
ःसर्वेजिह्वायांवरुणाःस्थिताःसरस्वतीचहुंकारेयमयक्षौश्चगण्डयोःसन्ध्याद्वयंतथैवोष्ठेग्रीवामि
न्द्रःसमाश्रितःऋक्षाणिककुदाग्रेच।संध्याचारसिसंस्थिता।चतुष्पात्सकलोधर्म्मःस्वयंजंघासुसं
स्थितःखुरमध्येतुगन्धर्वाःखुराग्रेषुचपन्नगाःखुराणांपश्चिमाग्रेषुगणाश्चाप्सरसःस्थिताःरुद्रैका
दशशिकापृष्ठेवायुःसर्वेषुसन्धिषु।श्रोणीसंस्थाश्चपितरःस्थितायोनौतुमातरःश्रीरपाणोगवांनित्यंधर्म्मो
लाङ्गूलमाश्रितःआदित्यरश्मयोवालेपिण्डीभूताव्यवस्थिताः।साक्षाच्चगङ्गागोमूत्रेगोमयेयमुनास्थि
ता।अष्टाविंशद्देवकोटीरोमकूपेषुसंस्थिताःऋषयश्चसदासर्वेरोमान्तेचव्यवस्थिताःउदरेपृथिवीस
र्वासशैलवनकानना।चत्वारःसागराःपूर्णागवांयेतुपयोधराःएतद्धिकथितंपूर्वंयथागोषुप्रतिष्ठितंगो
षुदत्तंहुतंभक्तंगोषुसर्वंचराचरं।तस्मान्नहिंस्यागावोवैपालयेत्ताश्चसर्वदा।गावस्तुत्याश्चवन्द्याश्चगा
वोमांतुनित्यसःब्रह्मणाब्रह्मशब्देनसम्भूयतेपःसदाशिवःसाशिवोःशाश्वतोदेवोगोषुमाश्रित्यपातु।यो

93

ऽर्च्यतेसततंभक्त्याविघ्ननाप्रभविघ्नना।लम्बोदरेणदेवेन।गजवक्त्रेणयःस्तुतःसशिवःशाश्व
तोदेवोगोषुमारीव्यपोहतु।सर्व्वरोगहरणपापिरविनायःप्रणम्यते।सशिवोःशाश्वतोदेवोगोषु
मारीव्यपोहतु।श्रीमताहविराजेनघराठाकरागणेश्वरः।नित्यंप्रणम्यतेभक्त्याहृष्टेनाप्यन्तचे
तसा।सशिवोःशाश्वतोदेवोगोषुमारीव्यपोहतु।नित्यंरुद्रबलोपेतोरुद्रशक्तिसमन्वितःघराठा
करोगणेदेवो।ह्राज्ञानविधायकःशिवतेजानुभावेनगोषुमारीव्यपोहतु।शिवायदेवदेवा
यमहादेवायभाविनोरुद्रायस्थानवेनित्यंहरायोग्रायतेनमः।परमेशायसिद्धायमन्त्रसिद्धि
प्रदायिनेत्र्यंवकायमहेशायअतिशान्तायतेनमः।अभिमन्त्र्यसदातोयमेभिर्म्मन्त्रक्रमं।प्रोक्ष
यांतगवांदेहंततःशान्तिर्भ्भविष्यति।यइदंपठतेगोषुरोगार्त्तासुविशेषतःगोसावित्रींसदाकालंग
वांशान्तिर्भ्भविष्यति।प्रातरुत्थायसततंगोसावित्रीमिमांपठेत्।गवामुत्सवकालेषुप्रस्थानेवास
मागमे।आयुष्मान्बलवान्श्रीमान्गोमानर्थपतिर्भ्भवेत्।देहान्तेचपरंस्थानंसगच्छन्नात्रसंशयः

सर्व्वपापविशुद्ध्यर्थंगोसावित्रीमिमापठेत ॥ ॥ प्रभूततोयेषुहृदेषुगोष्ठसपङ्कवानित्यमरो
गवत्साःचरन्तुगावःसुखिवनेषुक्षीरंप्रयच्छन्तुसुखंस्वयंभू·योलंकृत्यशिवायाश्वमुत्तमंविनि
वेदयेत्·सोश्वमेधस्ययज्ञस्यफलमष्टगुणालभेत्·सुविनीतांस्त्रियंदासींभृत्यंवापिनिवेदय
न्·पुरुषमेधस्ययज्ञस्यफलमष्टगुणांलभेत्·निवेदयंतियेनागान्भक्त्याभद्रमलंकृतान्·शि
वायपर्व्वदिवशेतस्यपुण्यफलंशृणु·समन्त्रैरावतप्रख्यैर्गजयुक्तैःसुशोभनैःप्रक्रीडतिमहा
यानैःशतसंख्यैरनेकशः·कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिशतानिच·रुद्रलोकगतश्चान्ते
भवेदिन्द्रसुराधिप·चतुर्युगसहस्रान्तेस्वर्गंप्राप्यनराधिप·भवेदिन्द्रसमःश्रीमानूदाविर्य्य
समन्वितः·शिवायय·करोपेनांसर्व्वसस्यप्ररोहिणीं·महिमहिपतिर्छ्यानंतस्यपुण्यफलंशृ
णु·यावद्धराणांभवेन्भूतिनिर्मीयमानासमन्ततः·तावत्सकल्पंसख्यातंरुद्रलोकेमहीयते·ऽर्वस
येच्चविज्ञयंफलंरत्नप्रमाणानि·ग्रामक्षेत्रगृहक्षेत्रविषयान्विनिवेदयेत्·सर्व्वसस्यफलोपे

तां सर्वबाधविवर्जितां · ग्रामं शिवाय यो दद्यात्तस्य पुण्यफलं शृणु · सर्वतीर्थेषु यत्पुण्यं सर्वयज्ञेषु यत्फ
लं · सर्वदानेन यत्पुण्यं ग्रामदानेन तत्फलं · सूर्यकोटिप्रतीकाशैर्दिव्यस्त्रीकोटिसंयुतैः संयुक्तः कोटि
शोऽनेकैः सर्वकामसमन्वितैः विमानै ग्रामदानेन त्रिसप्तकुलसंयुतः यथेष्टमैश्वरे लोके क्रीडते
कालमक्षयं · पुण्यं नगरदानस्य ग्रामदानाच्छताधिकं · देशदानस्य चानन्तं तस्माकांतमप्रकीर्तितं · र
त्नोन्नपानगोध्वाग्यं सर्वं भूमेः प्रजायते · तस्माद्भूमिप्रदानेन नरो भवति सर्वदः · यो न्यदत्तां स्वद
त्ता वा हरेद्भूमिं नराधिपः · प्रयतत्यक्षयं कालं नरकेषु क्रमेणासः · सर्ववा भूमिहर्ता गोहंतमेव न संश
यः · भूमिहर्त्ता वसेत्तस्मान्नरके कालमक्षयं · देवस्वामिहर्त्तारो नरा नरकनिर्भयाः ब्रह्मस्वानि च
ये मोहात्पच्यन्ते नरकेषु च · यत्प्रदानाद्वसेत्स्वर्गे यावत्कालस्य संख्यया · तस्माच्छतगुणं कालं
तद्धृत्वा नरके वसेत् · विंशत्यष्टौ च याः कोट्यो नरकाणां सुदारुणाः क्रमेणानानुपच्यन्ते देवब्रह्मस्व
हारिणः कल्पान्ते च समस्तीर्णा ह्यब्रह्मकीटादियोनिषु · भ्रमन्ति स चिरं कालं क्षुत्पिपासादिपीडि

ता: स्वं भ्रमन्ति सुचिरं मीश्वराज्ञाप्रचोदिता: केनचिच्छिवभक्तेन शिवार्च्चायतनादिषु ‧ ततो
निर्धूतपापास्ते नरा: स्यु: शिवव्रतजसा ‧ दिवं प्रयान्ति संत्यज्य शरीरं यातनात्मकं ‧ ज्ञां भवन्ति
शिवक्षेत्रे गीर्वाणार्च्चनपरा नरा: ॥ ॥ इति शिवधर्म्मे शिवस्नानफलाध्यायोऽष्टमोध्याय:
॥ ॥ नन्दिकेश्वर उवाच ॥ अत: परमिदं गुह्यं वक्ष्यामि मुनिसत्तमा: पुराणातिशयसंयुक्तं सर्वदे
वैरनुष्ठितं ‧ ब्रह्मणा गणाधिपेनादेव्या स्कन्देन्द्रेण यमेन च ‧ वरुणादित्यसोमाग्निमरुद्धनदनाद
दै: धर्मश्रीपुष्करनक्षत्रविलोहितहुताशनैश्वरै: विश्वामित्रवशिष्ठात्रिबृहस्पतिबुधादि
भि: श्वेतागस्त्यदधीचाद्यै: सर्व्वैश्च मुनिसत्तमै: भृङ्गिमान्यमहाकालचण्डेश्वरगणाधिपै
:षवासुकिकर्कोटककालिकानन्ततक्षकै: शंखपद्ममहापद्मैरन्यैश्चापि महोरगै: सिद्धय
क्षकिंपुरुषैर्वसुभिश्च महात्मभि: अप्सरोदैत्यगन्धर्वरक्षोभूतगणोरपि शिवोगतिर्यथाप्रा
प्ता सर्वगत्यतिशायिनी ‧ महादेवप्रसादेन तथाविधिं प्रवक्ष्याम्यसीत वन्दनतो येन स्नाप्य लिङ्गं

विलिप्य च · श्वेतैर्धिकसितैः पद्मैः संपूज्य प्रणिपत्य च · पङ्कजे विमले सौम्ये निःश्छिद्रे पुष्पिते घने ·
मध्ये केशरजालस्य स्थाप्य लिङ्गं कनीयसं · अङ्गुष्ठमात्रं विधिवत् सर्वगन्धमयं शुभं · स्थाप्य दक्षिणा
मूर्त्तौ तु बिल्वपत्रैस्तदर्च्चयेत् · अगुरुं दक्षिणे पार्श्वे पश्चिमे च मनःशिला · उत्तरे चन्दनं दद्याद्धरिता
लं तु पूर्वतः · सुसुगन्धैश्च कुसुमैर्विचित्रैश्चापि पूजयेत् · धूपं कृष्णागुरुं दद्यात् घृतं चापि स
गुग्गुलुं · वासांसि चापि सूक्ष्माणि विचित्राणि निवेदयेत् · पायसं घृतसंयुक्तं घृतदीपांश्च दाप
येत् · अर्घं निवेद्य मन्त्रेण ततो गच्छेत्तु दक्षिणां · प्रणाम्य भक्त्या देवेशं स्तुत्वा चान्ते क्षमापयेत् · सर्वो
पहारसंयुक्तं तच्च लिङ्गं निवेदयेत् · शिवाय शिवमन्त्रेण दक्षिणां मूर्त्तिमाश्रितः · अनेन विधिना देवा
सर्वे देवत्वमागताः · देवी देवित्वमापन्ना गुहः स्कन्दत्वमागताः · ब्रह्मा ब्रह्मत्वमापन्नो विष्णुर्विष्णुत्व
मागतः · इन्द्रश्च देवराजत्वं गणाश्च गणतां गताः · मुनयो मोक्षमापन्ना मातरो मातृतां तथा · एवं योर्च्च
यते लिङ्गं पञ्चगन्धकृतं सकृत् · सर्वपापविनिर्मुक्तः शिवमेवाभिगच्छति · एतद्व्रतोत्तमं गुह्यं शिवलि

ङ्गं महाव्रतं। भक्तस्यैतन्मयाख्यातं न देयं यस्य कस्यचित्। चिरपर्य्युषितं माल्यं शिवस्यापनयेत्तु य
ः गोसहस्रफलं तस्य भवतीह न संशयः ॥ ॥ इति शिवधर्म्मशास्त्रे शिवलिङ्गमहाव्रतं नाम न
वमोध्यायः ॥ ॥ नन्दिकेश्वर उवाच ॥ चतुर्द्दश्यामथाष्टम्यां पक्षयोरुभयोरपि। अब्दमेकं न
भुंजित शिवार्च्चनरतः शुचिः ॥ यत्पुण्यमक्षयं प्रोक्तं सततं सत्रयाजिनां ॥ सत्यवादिषु यत्पुण्यं
यत्पुण्यं तीर्थगामिनां। अग्निहोत्रेषु यत्पुण्यं यत्पुण्यं यज्ञयाजिनां। तत्पुण्यं सकलं तस्य शिवलोकं स
गच्छति। यः पृथ्वीभाजनं कृत्वा भुंक्ते पर्वसु यत्नतः। अहोरात्रेण चैकेन त्रिरात्रफलमश्नुते। द्वयोर्म्मा
सस्य पंचम्योर्द्वयोः प्रतिपदोर्नरः सोपवासः सुगन्धाङ्गः शय्यान्तः प्रियया सह। शेते निश्चलचित्तस्तु
रतिप्रीतिविवर्ज्जितः। शिवाग्रस्थ तिशीलिस्य तस्य पुण्यफलं शृणु। दिव्यं वर्षसहस्रन्तु दिव्यं वर्षसत
त्तथा। तत्फलं प्रमहान्ते न भवेदत्र न संशयः। भवभक्तिस्तु पूजात्मा यद्यपि स्यात्स पापकृत्। शिवलो
के वसेन्नित्यं शिववत्सर्वतोगतः। कृष्णाष्टम्यान्तु नक्तेन यावत्कृष्णचतुर्द्दशी। रुद्रलोकमवाप्नोति

॥शिव॥
॥४२॥

परमञ्च शिवां गतिं । योऽब्दमेकं प्रकुर्वीत नक्तं पर्वसु ब्रह्मचारी जितक्रोधः शिवस्यार्च्चनतत्परः ॥ संवत्सरान्ते
विप्रेन्द्रान् शिवभक्तान् समाहितः । भोजयित्वा ततो ब्रूयात् प्रीयतां भगवान् शिवः । एवं विधिसमायुक्तः शि
वलोकं स गच्छति । न च मानुष्यकं लोकम् अध्रुवं प्राप्नुयान् नरः । उपवासात् परं भैक्षं भैक्षात् परम् अयाचितं । अयाचिता
त्परं नक्तं तस्मान् नक्तेन वर्त्तयेत् । देवैस्तु भुक्तं पूर्व्वाह्ने मध्याह्ने ऋषिभिस्तथा । अपराह्णे च पितृभिः संध्यायां गुह्य
कादिभिः । सर्व्ववेलाम् अतिक्रम्य नक्तं भुक्तम् अभोजनं । ब्रह्मचारी महादेवान् नक्तेनोक्तेन नरान् । हविष्य
भोजनं स्नानं सत्यम् आहारलाघवं । अग्निकार्य्यम् अधःशय्यां नक्तभोजी समाचरेत् । कृत्वाष्टम्यां प्रय
त्नेन नक्तं कृत्वा विधानतः । मार्गशीर्षे शुभे मासे शङ्करं देवम् अर्च्चयेत् । पीत्वा शकृत् ततो गोमूत्रं मनाह
रोत्त्विशिरस्येत् । अतिरात्रस्य यज्ञस्य फलम् अष्टगुणं लभेत् । एवं पौषे विसंपूज्य शम्भुनामानम् ई
श्वरं । कृत्वाष्टम्यां घृतं प्राश्य वाजपेयाष्टकं लभेत् । माघे महेश्वरं नाम कृत्वाष्टम्यां प्रपूजयेत् । निशि पित्वा च गोः क्षीरं
गोमेधाष्टकम् आप्नुयात् । फाल्गुने च महादेवं संपूज्य प्राशयेत् तिलान् । स्वर्णलसं महाभोगैः शिवलोके महीयते । चैत्रे च स्था
णुनामानं कृत्वाष्टम्यां प्रपूजयेत् । यवाश्च भर्ज्जितान् प्राश्य सोऽश्वमे

॥धर्म्म॥
॥४२॥

धफलंलभेत्· वैशाखेच्छिवमिष्ट्वापिंडेंद्राग्रौकुशोदकैः· पुरुषमेधस्ययज्ञस्यफलमष्टगु
णांलभेत्· जेष्ठेपशुपतिंपूज्यंगवाशृंगोदकैःपिबेत्· गवांकोटिप्रदानस्ययत्पुण्यंतदवाप्नु
यात्· आषाढेच्चायनामानमिष्ट्वाप्राश्यचगोमयं· सौत्रामणेस्तुयज्ञस्यफलमष्टगुणंलभे
त्· श्रावणेसर्वनामानमिष्ट्वापिण्याकभक्षणात्· वर्षकोटिशतंसाग्रंरुद्रलोकेमहीयते· मासे
भाद्रपदेत्र्यम्बकंनामपूजयेत्· प्राशनाद्बिल्वपत्राणामनन्तफलमाप्नुयात्· इश्वरंमा
श्विनेपूज्यपिन्याद्यैनरःउलोदकैः· पौण्डरीकस्ययज्ञस्यफलमष्टगुणंलभेत्· कार्तिकेरुद्र
नामानंसंपूज्यप्राशयेद्दधि· अग्निष्टोमस्ययज्ञस्यफलमष्टगुणंलभेत्· वर्षान्तेभोजयेद्वि
प्रान्शिवभक्तिपरायणान्· पायसंमधुसंयुक्तंघृतेनोपरिसंप्लुतं· शाकन्याहिरन्यवासां
शिवभक्त्यानेन्योनिवेदयेत्· निवेद्यानरुद्रायगावःकृष्णापयस्विनि· वर्षमेकंचरेदे
वंनैवजन्यंगायानरः· रुद्रलोकमवाप्नोतिभक्त्याप्रयन्तनस्यफलंशृणु· सर्वपापविनिर्मुक्त

॥शिव॥
॥४३॥

सर्वैस्वर्य्यसमन्वित· वसेछिवपुरे नित्यं नेहायाति कदाचन· पूर्ण्यान्ते चैव सर्वेषु पिराउवे
ग्रहणादिषु· दानोपवासहोमाद्यमक्षयं जायते ध्रुवं· प्रतिमासं प्रवक्षामि शिवव्रतम-
नुत्तमं· धर्म्मकामार्थमोक्षार्थं मनाय्यादि देहिनां· पौषमासं तु संप्राप्य· कुर्य्यान्न-
क्तभोजनं· सत्यवादी जितक्रोध· शालिग्राधुमगारसे· पक्षयोरष्टमियत्नादुपवासेन
वर्तयेत्· त्रिसन्ध्यमर्चयेद्धीमानग्निकार्य्यं यथाशक्तितः· भूमिशय्यां च मासान्ते पौर्ण-
मास्यां घृतादिभिः कृत्वा स्नानं महापूजां विधिवत्संप्रकल्पयेत्· नैवेद्यं पायसं प्रस्थ
क्षीरासिद्धं प्रकल्पयेत्· भोजयीत द्विजानष्टौ शिवभक्तान्सदक्षिणान्· शिवं गोमिथुनं चैव क-
पिलं विनिवेदयेत्· अलंकृत्वा सुरूपञ्च तस्यपुण्यफलं शृणु· सूर्य्यकोटिप्रतीकासैर्विमानैः
सर्वकामिकैः रुद्रकन्यासमायुक्तैर्महावृषभसंयुतैः संगीतनृत्यवाद्यैश्चैरप्सरोगणशोभितैः च-
मरैरुह्यमानस्तु स्तूयमानः सुरासुरैः त्रिनेत्रः शूलपाणिश्च सर्वैश्वर्य्यसमन्वितः गच्छेछिवपुरं स-

॥धर्म्म॥
॥४३॥

मंयात्रा[illegible]कारयेत्स्वयं। यावन्न ग्रामसंख्यानं तत्प्रसूतिकुलेषु च। तावद्युगसहस्राणि सुखी शि
वपुरे वसेत्। त्रिसप्तकुलजैः सार्द्धं भोगान् भुक्त्वा यथेप्सितान्। ज्ञानयोगसमासाद्य सत्तत्रैव वि
मुच्यते। योगाद्दुःखान्तमाप्नोति ज्ञानाद्योगः प्रवर्त्तते। शिवधर्म्मोद्भवे ज्ञानं शिवधर्म्मः शिवा
र्च्चनात्। इत्येष वः समाख्यातं संसारार्णववर्त्तिनां। मोक्षोपायः शिवधर्म्मः शिवाश्रमनिवेशिनां
माघमासे तु संप्राप्ते यः कुर्य्यान्नक्तभोजनं। कृसरां घृतसंयुक्तां भुंजानस्संयतेन्द्रियः। सोपवा
सश्चतुर्द्दश्यां भवेदुभयपक्षयोः। शिवाय पौर्णमास्यां च प्रदद्यात् घृतकम्बलं। क्षौमं गोमिथुनं चात्र
शिवायाथ निवेदयेत्। अशेषं कृत्वा यथोद्दिष्टं पूर्वोक्तान्तु फलं लभेत्। इन्द्रनीलप्रतीकाशैर्व्विमा
नैः शिखिसंयुतैः। गत्वा शिवपुरं रम्यं भुंक्ते भोगान्यथेप्सितान्। संप्राप्य फाल्गुणे मासे यः कुर्य्या
न्नक्तभोजनं। श्यामान्नक्षीरनीवारैर्जितक्रोधो जितेन्द्रियः। चतुर्द्दश्यामथाष्टम्यामुपवासरतो
भवेत्। पौर्णमास्यां महास्नानं पंचगव्यघृतादिभिः। वाल्मीकाग्रादिमृद्भिश्च गोमूत्रच्छागला

दिभिःत्वग्निष्ठवस्त्रीरहश्याराणांधात्रीगन्धादिभिस्तथा·दद्याज्ञोमिथुनंभक्त्याताम्राभंपरमे-
ष्ठिने·शेषमन्यद्यथोद्दिष्टंकृत्वाप्नोतिमहत्फलं·पद्मरागप्रतीकाशैर्विमानैर्गजसंयुतैः·ग-
त्वाशिवपुरंदिव्यंपूर्वोक्तंलभतेफलं·चैत्रमासेतुसंप्राप्तेयःकुर्यान्नक्तभोजनं·पिष्टकंपय-
सायुक्तंभुञ्जानःसंयतेन्द्रियः·दद्याज्ञोमिथुनंताम्रपात्रंसमलंकृतं·शिवायातिस्वरूपंचशे-
षंपूर्ववदाचरेत्·पुष्परागप्रभैर्यानैर्दिव्याश्वरथसंयुतैः·गच्छेच्छिवपुरंरम्यंदुःप्राप्यमकृता-
त्मभिः·वैशाखमासिसंप्राप्तेयःकुर्यान्नक्तभोजनं·शाल्यन्नंपयसायुक्तंभुञ्जानःसंयते-
न्द्रियः·भूशायीशिवध्यायीनिशायामेकवस्त्रधृक्·नियमंचयथोद्दिष्टंसामान्यंसर्वदाचरे-
त्·वैशाखपौर्णमास्यांयःकुर्यात्स्नानंघृतादिभिः·शिवायलंकृतंश्वेतंदद्याज्ञोमिथुनंशुभं
हंसकुन्देन्दुवर्णाभैर्महायानैरलंकृतैः·सुश्वेतवृषसंयुक्तैःसयातिश्वेतमन्दिरं·सर्वातिशयरूपा-
भिःस्त्रीभिःसंपरिवारितः·नीलोत्पलसुगन्धाभिःक्रीडतेकालमक्षयं·ज्येष्ठमासेतुसंप्राप्तेयःकु-

र्यान्नक्तभोजनं। शाल्यन्नं पयसा धौतमाज्यक्षीरेण संयुतं। वीराजसनी निशार्द्धं स्यात् हविर्गाम
नगच्छति। इति कारीगवांनित्य महंकारविवर्जितः। पौर्णमास्यान्त्यपूर्वोक्तं कुर्यान्मासमाद्यिकं
विधिं। दद्यंगामिथुनं चात्र धूम्रवर्णामलंकृतं। नीलोत्पलदलप्रख्यैर्महायानैर्नृपमे।
महासिंहनियुक्तैश्च क्रीडते कालमक्षयं। आषाढमासे संप्राप्ते च। कुर्यान्नक्तभोजनं। भू
रिवराजस्य सन्निध्यान्नाकभूर्गन्धान्नागारसं। दद्यान्मिथुनं गौरं शिवायालंकृतं राजभंसा
मान्यश्च विधिं कुर्यान्सर्वं बाधाकसन्योदितं। राजहंसस्फटिकसंकाशैर्यानैः सारसवाहनैः अ
निमादिगुणैर्युक्तः शिवपदप्रियेचैव नृत्यं च। संप्राप्ते श्रावणमासे च। कुर्यान्नक्तभोजनं। क्षी
रयष्टिकभक्षेण सर्वभूतहितेन च। श्वेतानाग्रपादैश्च शुक्लश्च दद्याद्मिथुनं शिवं। सामान्यमपि
लंकृत्याविधिना यथ न्युक्तानि च। सर्वचित्रैर्महायानैर्विचित्राश्वनियोजितैः। गत्वा शिवपुरं
दिव्यं पूर्वोक्तं लभते फलं। प्राप्ते भाद्रपदमासे च। कुर्यान्नक्तभोजनं। ग्रन्थिशालग्रहमन्येना

·वृक्षमूलाश्रितो दिवा· रात्रौ चायतने वासः· सर्वभूतानुकम्पकः· नीलस्कन्धं वृषञ्चास्य शिवा
य विनिवेदयेत्· निशाकरकरप्रख्यैर्ध्वजैर्युक्तेषु शोभिते· चक्रवाकसमायुक्तो विमानेस्मा
र्वकामिकैः· गत्वा शिवपुरं रम्यं समरासुरवन्दितैः क्रीडते समहायानैर्यावदाहुतसंप्लवं· श्रीम
द्विश्विनिमासे च यः कुर्यान्नक्तभोजनं· घृताशनं प्रभुञ्जानः प्रसन्नात्मा जितेन्द्रियः वृषभं नील·
वर्णाभं सरोद्देशसमुन्नतं· विसृज्य दद्याद्रुद्राय गामेकां समलंकृतां· विधिशेषं च पूर्वोक्तं यः कु·
र्यात्समुपाचरेत्· प्राप्नोति चैव परमं स्थानं प्रयाति शिववद्वशी· स्वच्छमौक्तिकसंकाशैरिन्द्रनीलोप
शोभितैः· जीवंजीवकसंयुक्तैर्विमानैः सर्वकामिकैः सुक्रीडते महाभोगैर्यावदाहुतसंप्लवं· सु·
शुभे कार्त्तिकमासे यः कुर्यान्नक्तभोजनं· क्षीरोदनं प्रभुञ्जानः सत्यवादी जितेन्द्रियः दद्याद्गोमि
थुनं चात्र कपिलां ज्वलनप्रभां· पूर्वोक्तञ्च विधिं कृत्वा शिवतुल्यपरगो भवेत्· कल्पानलशिखाप्र
ख्यैर्विमानैः सुमनोरमैः महासिंहक्रान्तैतैः शिववन्मोदते वशी· मार्गशीर्षे शुभे मासे यः कुर्या

99

नक्तभोजनं। यवान्नं पयसा युक्तं भुंजानः संयतेन्द्रियः। दव्याङ्गो मिथुनं दिव्यं पारावतं समलंकृतं शि
वाय शेषं तु योक्तविधिना समुपक्रमेत्। सितपक्षे निमेषानैः श्वेताश्वरथसंयुतैः गत्वा शिवपुरं दिव्यं शिव
तुल्यो वली भवेत्। अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्यं क्षमा दया। त्रिस्नानं चाग्निहवनं भूशय्या नक्तभोजनं
पक्षयोरुपवासेन चतुर्द्दश्यष्टमीविसेत्। इत्येवमादिनियममाचरेद्यः शिवव्रतं। शिवभक्तास्तु याना
रिध्रुवं सायुज्यो भवेत्। स्त्रीत्वमण्डन्नमं सा चेत्कान्ते शृणु तद्व्रतं। उमामहेश्वरस्नाम सदाप्रीति
विवर्द्धनं। अवियोगकरं शन्तं धर्म्मकामार्थसाधकं। पौर्णमास्याममावास्यां चतुर्दश्यष्टमीषु च।
नक्तमथं प्रकुर्वीत हविष्याभ्रलवणादिभिः उमामहेशप्रतिमां हेम्नाकृत्वा सुशोभनां। राजतीन्वा
पि वर्षान्ते स्नापयित्वा घृतादिभिः। गन्धमाल्यैरलंकृत्य वस्त्रयुग्मैश्च शोभनैः। भक्ष्यभोज्यैरसैषे
श्चवितानध्वजचामरैः। भोजयेच्छिवभक्तांश्च दीनानाथांश्च तर्प्पयेत्। शक्त्या च दक्षिणां दद्या
च्छिवमन्त्रैः क्षमापयेत्। ताम्रकांस्यादिपात्रस्था सितभस्माग्निराठनं। कृत्वा चायतनमध्ये प्रति

॥शिव॥
॥४६॥

मासंप्रकल्पयेत्॰शिवस्यायतनस्याग्रेवितानछत्रशोभितं॰ध्वजशंखादिविभवैःशिवस्यायतनं
नयेत्॰लिङ्गमुन्नम्येशस्यव्रतस्यान्तेनिवेदयेत्॰तद्वेद्यांस्थापयेत्याग्रमुपशोभासमन्वितं॰
शिवंप्रदक्षिणीकृत्यप्रणिपत्यक्षमापयेत्॰समाप्यतद्व्रतंपूर्णंशृणुयच्चफलंलभेत्स्वा
दशादित्यसंकाशैर्म्मशयानैरत्नोपमैः यथेष्टभोग्यैर्लोकेरुद्रैःसार्द्धंप्रमोदते॰कल्पकोटिसह
स्राणिकल्पकोट्ययुतानिच॰तदन्तेसामाभोगैर्विष्णुलोकेमहीयते॰ततःकर्म्मविशेषेणसर्व
कामसमन्वितान्ब्रह्मलोकंसमासाद्यपरंसुखमाप्नुयात्॰ब्रह्मलोकात्परिभ्रष्टोश्रीवत्सुखव
तीभवेत्॰प्राजापत्यंसमासाद्यलोकालोकनमस्कृतं॰भोगांश्चैश्चचिरंलब्ध्वासोमलोकेवसेच्चि
रं॰सोमादैन्द्रपदंलोकमासाद्येन्द्रपतिंलभेत्॰इन्द्रलोकाच्चगान्धर्वंसालोक्यंप्राप्यमोदते॰गान्ध
र्वपतिमाप्नोतिभोगानत्युत्कृष्टान्यथेप्सितान्॰महायज्ञप्रभादीप्तैरूपशोभितमङ्गलैःयक्षलोक
मिमंप्राप्ययथाकामंप्रमोदते॰यक्षलोकात्परिभ्रष्टोक्रीडतेमेरुमूर्द्धनि॰स्थानानिलोकपाला

॥धर्म्म॰॥
॥४६॥

100

नांक्रमोदागत्यमोदते॰सालोकालोकपर्य्यन्तेसर्वस्मिन्क्षितिमण्डले॰यत्रक्वचित्सुखंदिव्यत
दशेषमवाप्नुयात्॰एवंसासर्वलोकेषुभोगान्भुक्त्वायथेप्सितान्॰क्रमादागत्यलोकेस्मिन्राजानपति
माप्नुयात्युवानंरूपसंपन्नमशेषपृथिवीपतिं॰धर्म्मार्थकाममोक्षज्ञमिममासाद्यमोदते॰तत
ःसाधर्म्मशेषेणभवतीश्वरभाविता॰स्वकर्म्मभावनायोगात्मनःप्रारभतेशुभं॰शुभाच्चपुनर्दैव
वंयोनिंयातिसहस्रशः॰यावज्जाग्नोतिमरणांतावद्भ्रमंतिकर्म्मणा॰तान्निर्वेदाच्चवैराग्यंवैराग्या
ज्ज्ञानसंभवः॰ज्ञानात्प्रवर्त्ततयोगीयोगाद्दुःखान्तमाप्नुयात्॰अष्टम्यांचचतुर्दश्यांनियताब्रह्मचारि
णी॰वर्षमेकंनभुञ्जीतमहाभोगजिगीषया॰वर्षान्तेप्रतिमांकृत्वापूर्ववद्विधिमाचरेत्॰स्नानान्त
द्व्रतंप्राप्यपृथ्वीकोश्वरगाल्लभेत्॰जाम्बुनदमयैर्यानैश्चतुर्भीरत्नलंकृतैः॰गत्वाशिवपुरंदिव्यमशेष
भोगमाप्नुयात्॰उमामहेश्वरन्नामव्रतमीश्वरभाषितं॰कारणात्सर्वनारीणान्नाराणांचविशेषतः॰तस्मात्
सर्वप्रयत्नेनउमामहेश्वरव्रतं॰कर्त्तव्यंनरनारीभिःसुखस्योत्तममाप्नुयात्॰उमादेवीप्रियार्थन्तुमहेश्वेन

परमार्थतः नारी चैवोपवासेन अब्दं कृत्स्नं चतुर्द्दशीं वर्षान्ते प्रतिमां कृत्वा शालिपिष्टमयीं शुभां पीता-
नुलेपनैर्माल्यैः पीतवस्त्रैश्च पूजयेत् पूर्वोक्तमखिलं कृत्वा शिवाय विनिवेदयेत् सप्तभौमैर्महायानै-
स्तप्तचामीकरप्रभैः युगकोटिशतं साग्रं रुद्रलोके महीयते शिवादिसर्वलोकेषु भोगान् भुक्त्वा य-
थेप्सितान् क्रमादागत्य लोकेस्मिन् यथेष्टं पतिमाप्नुयात् यामावास्यां निराहारा भवेद्वत्सरं स्त्रि-
ता पूर्णं पिष्टमयं कृत्वा वर्षान्ते विनिवेदयेत् शिवाय राजतं पद्मं सुवर्णाकृतकर्णिकं भक्त्या च
विन्यसेन्मूर्ध्नि शेषं एवं वदाचरेत् कामतोपि कृतं पापं भ्रूणहत्यादिकं च यत् तत्सर्वं भुलदानेन हत्वा
नारी न संशयः महापद्मविमानेन नन्दा नारी समन्विता युगकोटिशतं साग्रं शिवलोके महीयते ई-
शलोकादिलोकेषु भुक्त्वा भोगाननेकधा इह लोके क्रमात्प्राप्य यथेष्टं पतिमाप्नुयात् पौर्णमास्या-
मुपवसेदब्दमेकं तु या स्त्रितं वर्षान्ते सर्वगन्धाढ्यां प्रतिमां विनिवेदयेत् सुविचित्रैर्महायानैर्दि-
व्यगन्धैर्विभूषितैः युगकोटिशतं साग्रं शिवलोके महीयते यथेष्टमीश्वरे लोके भुक्त्वा भोगानशे-

यतः क्रमादागत्य लोकेस्मिन्राजानं पतिमाप्नुयात्। कार्त्तिकं तु शुभं मासमेकभक्तेन यापयेत्। क्ष
माऽहिंसादिनियमैः संयता ब्रह्मचारिणी। गुडान्नमिश्रपिण्याकं मासान्ते विनिवेदयेत्। अष्टम्यां च
चतुर्द्दश्यां उपवासरता भवेत्। अन्ते नीलप्रतीकाशैर्विमानैः सर्वकामिकैः। वर्षायुतशतं साग्रं रुद्र
लोके महीयते। यथा वत्स सर्वलोकेषु भोगं मासाद्य सर्वतः। क्रमादागत्य लोकेस्मिन्यथेष्टं पतिमाप्नु
यात्। इत्येवं सर्वमासेषु विधिस्तु अल्पः प्रकीर्त्तितः। एकभक्तोपवासस्य फलं वत्स दशांशं विदुः। क्षमास
त्यं दया दानं शौचमिन्द्रियनिग्रहः। शिवपूजाग्निहोमश्च सन्तोषास्तेयभावना। सर्वव्रतेष्वयं धर्म
ः सामान्यो दशधा स्मृतः। विशेषमपि वक्ष्यामि प्रतिमासव्रतं प्रति। मार्ग्गशीर्षे तु शुभे मासे वृषं पि
ष्टस्तु निर्म्मलं। गन्धमाल्यैरलंकृत्य शिवाय विनिवेदयेत्। वृषयुक्तैर्म्महायानैर्नरस्य रोगगणासंयु
तैः वर्षायुतशतं साग्रं शिवलोके प्रमोदते। सर्वदेवनिकायेषु संप्राप्य तु स्वमूर्त्तमं। क्रमादागत्य
लोकेस्मिन्राजानं पतिमाप्नुयात्। पौषमासे तु शुभे चैव वभ्रूलं कृत्वा पिनाकिने। गन्धपुष्पैरलंकृत्य

॥शिव॥
॥४८॥

शिवाय विनिवेदयेत्तं ताम्रकांस्यादिपात्रं वा कृत्वा रुद्राय पिनाकिने । महापुष्पकयानेन दिव्यग
न्धप्रभाविना । वर्षायुतशतं साग्रं रुद्रलोके महीयते । भुक्त्वा तु विपुलान्भोगान्नशेषपुरसंभवान्
संप्राप्य चक्रमाल्लोके यथेष्टं पतिमाप्नुयात् । रथं राम्भयुतं माघे दीपमाल्यपशोभितं । पिष्टपिङ्ग
समायुक्तं कृत्वा यत्नेन मानयेत् । महारथोपमैर्यानैः श्वेताश्वरथसंयुतैः वर्षायुतशतं साग्रं रुद्रलोके म
हीयते । अनुभूय तु लान्भोगान्नशेषपुरसंभवान् । क्रमादागत्य लोकेऽस्मिन्राजानं पतिमाप्नुया
त् । फाल्गुणे प्रतिमां पैष्टीं कृत्वा चारुसमन्वितां । गन्धमाल्यैरलंकृत्य स्थापयेच्छिवालये । यानैरप्र
तिमैर्दिव्यैर्गेयनान्यसमाकुलैः वर्षायुतशतं साग्रं रुद्रलोके महीयते । सर्वामरनिकायेषु प्राप्य भो
गान्सुदुर्लभान् । संप्राप्यास्मिन्क्रमाल्लोके यथेष्टं पतिमाप्नुयात् । चैत्रे भवे कुमारस्त्वथ कृत्वा पैष्टम
लंकृतं स्थापयेन्मासि यथोक्ते च आनयेच्छिवमन्दिरं । हारादिकुप्रतीकाशैर्विमानैः सर्वकामिकैः वर्ष
कोटिप्रयुतं साग्रं रुद्रलोके महीयते । कर्म्मक्षयादिहागत्य रूपयौवनसमन्विता । अभीष्टं पतिमासा

॥धर्म॥
॥४८॥

यलभेत् भोगांश्च उत्तमं । तण्डुलपिष्टेन कृत्वा कैलासपर्वतं । ईश्वरोमासमायुक्तं सर्वधातु
विभूषितं । कन्दरैर्निर्मितं चित्रैर्लवणाग्रस्थसंयुतं । सर्वरससमायुक्तं स्थापयेदीश्वरालये । कैलास
व्रतमित्येवं वैशाख्यां यः समाचरेत् । कैलासकल्पयानेन सशिवलोके महीयते । शिवादिसमवे
लोके भुक्त्वा भोगानशेषतः । क्रमादागत्य शैलेन्द्रैः कैलासमोदने चिरं । लिङ्गं पिष्टमयं कृत्वा
ज्येष्ठमासे सवेदिकं । भक्त्या सम्पूज्य गन्धाद्यैर्वस्त्रयुग्मेन वेष्टयेत् । उपशोभाविशेषश्च तन्नजा
गरमाचरेत् । प्रभाते ध्वजसंख्याद्यैः शिवायविनिवेदयेत् । शुद्धस्फटिकसंकाशैर्विमानैः सर्व
कामिकैः । वर्षकोटिशतं साग्रं शिवलोके महीयते । भुक्त्वा भोगान्यथाकामानशेषणरसम्भ
वान् । क्रीडाविरक्तभावैश्च मोदते शंकराज्ञया । क्रमादागत्य लोकेस्मिन्राजानां पतिमाप्नुयात् ।
गृहं पिष्टमयं कुर्यात्प्राशाघाटपवित्रभूमिकं । सर्वबीजरसैश्चापि संपूर्णाम्शुभलक्षणां । गृहोप
करणैर्युक्तं मुशलोलूखलादिभिः । सर्वरत्नादिगोऽश्वाद्यैर्दासीशय्यासमलंकृतं । एतैःपि

॥शिव॥
॥४९॥

षुमैयैः सर्वैः प्रदीपाद्युपशोभितं॰ सर्वभक्ष्यसमाकीर्णं गन्धमाल्यैरलंकृतं॰ श्वेतरक्तासितैः पञ्चै
ध्वजैर्वस्त्रैस्तु शोभितं॰ चतुर्विधेन संयुक्तं बलिना सर्षपेन तु॰ आषाढपौर्णमास्यान्वा गृहं स्थाप्य
शिवाग्रतः सर्वोपकरणोपेतं प्राणिपत्य निवेदयेत्॰ शतभौमैर्म्महायानैः विमानैः सार्व्वकामिकैः
ःवर्षकोटिशतं साग्रं शिवलोके महीयते॰ तु कल्पान्ते विपुलान्भोगान्सर्वलोकेषु च क्रमात्॰ प्रा
प्य तं सर्वभोगाढ्यं सप्तभौमं गृहं लभेत्॰ सर्वधातुसमाकीर्णं विचित्रध्वजशोभितं॰ निवेद्यानश्न
वाय श्रावणे तिलपर्वतं॰ स्वच्छस्फटिकसंकाशैर्यानैरप्रतिमैः शुभैः वर्षकोटिशतं साग्रं रुद्र
लोके महीयते॰ विविधान्भुवनान्भोगानवाप्य विपुलान्स्थितिः॰ क्रमाल्लोकमिमं प्राप्य राजा नृप
तिमाप्नुयात् कृत्वा भाद्रपदे मासे शोभितं शालिपर्वतं॰ वितानध्वजवस्त्राद्यैरग्रतः शिवस्य निवेदये
त्॰ दिवाकरप्रकाशैस्तु महायानैस्तु शोभने वर्षकोटिसहस्राणि रुद्रलोके महीयते॰ संप्राप्य विपु
लान्भोगानशेषेण रसंभवान्॰ क्रमादागत्य लोकेऽस्मिन् राजा नृपतिमाप्नुयात्॰ कृत्वा चाश्वयु

॥धर्म्म॥
॥४९॥

जेमासविपुलंधान्यपर्वतं॥ सुवर्णावस्त्रसंयुक्तंशिवायविनिवेदयेत्॥ सुविचित्रैर्म्महायानै
र्वरभोगसमन्वितैः वर्षकोटिसहस्राणिरुद्रलोकेमहीयते॥ रुद्रलोकादिलोकेषुभुक्त्वा
भोगान्यथेप्सितान्॥ संप्राप्तेस्मिन्क्रमाल्लोकेराजानृपतिमाप्नुयात्॥ सर्वधान्यसमायुक्तंस
र्वबीजरसादिभिः सर्वधातुसमायुक्तंसर्वरत्नोपशोभितं॥ ध्वजैश्चामरैर्वस्त्रसंयुक्तंवितानश्च
शोभितं॥ गन्धमाल्यैस्तथाधूपैः प्रदीपैश्चापिशोभितं॥ विचित्रैर्नृत्यगीतैश्चशंखवीणादिभिस्तथातू
र्यघोषैस्तथापुरोपम्माअल्पैश्चविशेषतः महाध्वजाष्टकयुतंविचित्रकुसुमोज्वलं॥ नगेन्द्रमेरुना
मानंत्रैलोक्याधारमुत्तमं॥ तस्यमूर्ध्निशिवंकुर्यात्सर्वदेवसमायुतं॥ दैत्यगन्धर्वभूताश्चसिद्धयक्ष
गणास्तथाविद्याधराप्सरोनागाः॥ ऋषयश्चविशेषतः शालिपिष्टमयंकृत्वासर्वरूपंविचक्षणा
ः देवस्यदक्षिणेहस्तेशूलंत्रिदशपूजितं॥ एवंसर्वेषुदेवेषुकुर्यादस्त्रंयथाक्रमं॥ शिवस्यमहतीं
पूजांकृत्वाचारुसमन्वितां॥ पूजयेत्सर्वदेवाश्चदशदिक्षुबलिंहरेत्॥ ब्राननोभोजयेत्पश्चाच्छिव

॥शिव॥
॥५०॥

भक्तान्सदाक्षिणान्·सहारम्भसमायुक्तंयथाविभवकल्पितं·निवेदयीतरुद्रायकार्त्तिकेनगमुत्त
मं·याकुर्य्यात्सकृद्देवंतस्याःपुण्यफलंशृणु·सर्वागमेषुयत्पुण्यंमुनिभिःकथितंपुरा·तत्पुण्यं
कोटिगुणितंप्राप्नुयान्नात्रसंशयः·महारत्नप्रभैर्यानैःस्वर्णरत्नसमन्वितैः·गीतनृत्यादिवाद्यैश्च·
अप्सरोभिश्चशोभितैः·सूर्य्यकोटिसमप्रख्यैर्विमानैर्मेरुसन्निभैः·नानानारीसमाकीर्णैर्दिव्यगन्ध
वहैःशुभैः·देवदानवगन्धर्वैःसंस्तूयमानानागाद्यादिभिः·स्वच्छन्दाःसर्वगाभूत्वाप्रयातिशिवमन्दि
रं·कल्पकोटिशतंदिव्यंमोदतेसामहातपाः·एवंसर्वेषुलोकेषु·भुक्त्वाभोगान्यथेप्सितान्·पुण्यपक्षे
पादिहागम्यराजाजायतेमानुष्यान्तुरुपास्तुभगान्नित्यंभवेन्निश्चयभाविन्यथकामसमन्वितःरूपनरनारीन
पुंसकाः·पूजयन्तिशिवंभक्त्यातन्निदेवसमाप्नुयात्·मृन्मयंदारुजंशैलंमिष्टकंवायुकल्पितं·कृत्वामठ
मुहम्यापियथाविभवसंभवं·सर्वोपकरणोपेतंसर्वधान्यप्रपूरितं·शिवायतत्प्रदत्त्वासर्वकाममवा
प्नुयात्·कार्त्त्यैकभक्तिहेमन्तेमाघमासेतुयत्नतः·मासान्तेचरथंकुर्य्याच्चित्रवस्त्रोपशोभितं·श्वेतैः

॥धर्म॥
॥५०॥

104

ध्वजाग्र्यैः संयुक्तं पुष्पैः समलंकृतं शोभितं ध्वजपूजार्थे छत्रचामरदर्पणैः ताराउलाटकपि
ट्टेन लिङ्गं कृत्वा सवेदिकं । विन्यस्य रथमध्ये तु पूजयेत्कृतलक्षणां तद्रात्रौ राजमार्गेण शंख
भेर्यादिनिःस्वनैः भ्रामयित्वा शनैः पश्चाच्छिवायतनमानयेत् । तत्र जागरं पूजाभिः प्रदीपा
द्युपशोभितं । प्रेक्षणकप्रदानैश्च क्षपयीत शनैर्निशां । प्रभाते स्नापनं कृत्वा तद्वक्राश्च भोजनं
दीनानाथकृपानाश्च यथाभक्त्या च दक्षिणां । रथाशोभासमायुक्तं शिवाय विनिवेदयेत्
भुक्त्वा च बान्धवैः सार्द्धं प्रणम्य शङ्करं व्रजेत् । प्रवक्ष्य सर्वदानानामस्मिन्धर्मे समाप्यते । व्रतं शि
वरथं नाम सर्वकामार्थसाधकं । सर्वव्रतेषु यत्पुण्यं सर्वयज्ञेषु यत्फलं । सर्वं शिवरथेनैव तत्पुण्यं
सकलं लभेत् । सूर्यायुतप्रतीकाशैर्विमानैः सर्वकामिकैः । त्रिसप्तकुलजैः सार्द्धं शिवलोके महि
यते । भुक्त्वा तु विपुलान्भोगान्सर्वदेवैष्वनुक्रमात् । कल्पकोट्ययुतं साग्रं ततः स्यान्ते सप्तद्वीप
तिः पञ्चभूलिसमायुक्तां रथं त्वामलंकृतं । सर्वोपकरणोपेतां शिवरथ्यां प्रकल्पयेत् । शिवं वे

॥शिव॥ दि समायुक्तं पैष्टं शय्यां निवेदयेत्। शिवज्ञानार्थतत्त्वज्ञे आचार्य्ये विनयान्विते। संपूज्य गन्धपुष्पा
॥५११॥ द्यैर्व्वस्त्रालंकारचामरैः। भक्ष्यभोज्यैरशेषैश्च तां तां शय्यां निवेदयेत्। तद्दूर्णामूलवस्त्राणां प्र
रिसंख्यातु यावती। तावद्वर्षसहस्राणि रुद्रलोके महीयते। शिवादिसर्वलोकेषु भुक्त्वा भोगा
नशेषतः। क्रमादागत्य लोकेस्मिन् सिंहासनपतिर्भवेत्। शुभावः शुभृषभा वृषभैकादशी स्मृता
। शिवाय विनिवेद्यैवं विशुद्धेनान्तरात्मना। रुद्रैकादशतुल्यात्मा बलभोगादिभिर्गुणैः। शिवादि ॥धर्म्म॥
सर्वलोकेषु यथेष्टं मोदते वशी। कल्पकोटिसहस्राणि कल्पकोटिशतानि च। भुक्त्वा तु विपुलान्भो ॥५११॥
गान् नशेषकुलजैः सह। तदन्ते ज्ञानमासाद्य प्रसादात्परमेष्ठिनः। विमुच्य मोहकलिलं स्वात्मन्येवा
वतिष्ठते। सप्तधङ्गो शतान्दद्याच्छिवायातीव शोभनं। त्रिसप्तकुलजैः सार्द्धं शृणु यत्फलमाप्नुयात्
सूर्य्यकोटिप्रतीकाशैर्व्विमानैः सर्वकामिकैः। अनेकाकारसंख्यातैरमरासुरवन्दितैः। सप्तरुद्रबलो
पेतो विरभद्रइवापरः। गत्वा शिवपुरं दिव्यं महेशपाधिपतिर्भवेत्। भुक्त्वा तु विपुलान्भोगान् प्रल

येसर्व्वदेहिनां मोहकञ्चुकमुन्मुच्य ज्ञानकैवल्यमाप्नुयात् सर्व्वज्ञपरमंशुद्धः स्वात्मन्येवव्यवस्थितः
सर्व्वगः परिपूर्णश्च शिववत्तिरव्ययः दद्यादुभयसर्व्वांस्तु शिवायातीव शोभना सप्रदीपां क्षितिं
दत्वा यत्फलंतदवाप्नुयात् ॥ ॥ पादद्वयं शिवोर्द्ध्वञ्च यदा वत्सस्य निर्गतं तदा गौः पृथिवी ज्ञेया याया
वाङ्भान्नमुञ्चति ॥ ॥ इति नन्दिकेश्वरप्रोक्ते शिवधर्म्मशास्त्रे उपवासगोप्रदानविधिर्न्नाम सप्त
मोध्यायः ॥ ॥ नन्दिकेश्वर उवाच ॥ सर्व्वेषामेव वर्णानां शिवाश्रमनिषेविनां शिवधर्म्मः शिवे
नोक्तो धर्म्मकामार्थमुक्तये ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः स्त्रीशूद्रा वा शिवाश्रमी वानप्रस्थो गृहस्थो वा य
श्चान्यो वा गृहाश्रमी स्वाश्रमादुत्तरे कुर्य्यादुद्यारामं सुशोभनं अग्न्यागारसमायुक्तं मैशान्याः
मीश्वरालये प्रदेशासंभवे कुर्य्याद्यत्रास्यां भक्तयो भवेत् शिवाग्निहस्तिशालातः कुर्य्यात्तद्भक्त्यान्या
गतालयं त्रिसंध्यमर्च्चयेदिशमग्निकार्य्यञ्च शक्तितः त्रिसंध्यामेककालम्वा पूजयेद्भक्तितः
शिवं असंपूज्य शिवं मोहात् नभुञ्जीत कदाचन एष धर्म्मः परो ज्ञेयाः शेषो भवति भावितः कार्य्या

॥शिव॥
॥५२॥

निपातसंरोधमायाद्दिनकरादिषु·मनसापूजयेभक्त्यादेहान्ते चाप्ययंशिवो·शिवाश्रमार्थीतेःशु
जाकर्तव्यायत्नतःसदा·मनसापूजयेयोगीपुष्पैर्वारांपसंभवेःशिवार्थेपुष्पाहिंसायांनभवेत्सतुहिंसकः॥य
द्यल्पमपिचात्मार्थेहिंस्यात्तुहिंसकस्सदा·शिवाचाग्निपरोनित्यंनङ्क्तानाश्चभोजनंपर्वमैथुनवर्ज्जीस्या
द्भीमान्शिवगृहाश्रमी॥देवाग्न्यातिथिभ्रात्यर्थस्यचैनेवात्मकारणां·आत्मार्थंयःपचेन्मोहान्नरकार्थं
सजीवति॥देवार्थंपचनंयेषांसन्तानार्थन्तुमैथुनं·स्वर्गार्थंजीवितन्तेषांनरकार्थंविपच्यते·वित्तस्तृतीय
भागेनप्रकुर्वीतशिवार्च्चनंकुर्वीनिवातदक्षेनयतोनित्यंहिजीवितं·न्यायेनोपार्ज्जयेचित्तमन्यायंपरिव
र्जयेत्·अन्यायोपार्ज्जितैर्वित्तैर्नरकार्थंसजीवतियःशिवंब्रह्मचारीस्यात्सशिवाचाग्नितत्परःभवेज्जि
तेन्द्रियःशान्तोनैष्ठिकोभौतिकोथवा·सर्वसंगविनिर्मुक्तःकन्दमूलफलाशनःशिवैवरवानसोज्ञेय
:शिवाचाग्निपरोभवेत्·निर्द्वन्द्वःसर्वसङ्गत्यःशिवध्यानरतःसदा·ज्ञेयःशिवव्रतीन्त्रोयंभस्मनिष्ठो
जितेन्द्रियःरुद्राक्षकंकणांहस्तेजटैकाचैवमस्तके·लिङ्गंशिवायमस्तानोंभस्मनाचत्रिपुण्ड्रकं हस्ते

॥धर्म्म॥
॥५२॥

107

मूर्द्ध्निपवित्रेवारुद्राक्षंधारयेद्व्रती·अगम्यःसर्वसत्वानांरुद्रलोकंसगच्छति·रुद्रभक्तैःशिरस्यकाधा
र्या रुद्रजटासदा·ध्वंसनीसर्वदुष्टानांरुद्रसायोज्यदायिका·सितेनभस्मनाकुर्यात्त्रिसंध्यंयस्त्रिपुं
ण्ड्रकं·सर्वपापविनिर्मुक्तःशिवलोकेमहीयते·रुद्राग्नेर्यत्परंवीजंतम्भस्मपरिकीर्त्तितं·ध्वंसनंसर्व
दुष्टानांसर्वपापविशोधनं·योगीसर्वाङ्गिकंस्नानमापादतलमस्तकं·त्रिसंध्यमाचरन्नित्यमाप्नुयो
गसमाप्नुयात्·यःस्नानमाचरन्नित्यंआग्नेयंसंयतेन्द्रियः·कुलैकविंशमुत्तार्य्यसगच्छेत्परमंपदं
भस्मस्नानंजलस्नानादसंख्येयगुणाधिकं·भस्मेवारुणमुत्सृज्यस्नानमाग्नेयमाचरेत्·सर्वती
र्थेषुयत्पुण्यंसर्वतीर्थेषुयत्फलंलभतेनित्यंभस्मस्नानान्नसंशयः·महापातकसंयुक्तोयुक्तोवास
र्वपातकैः भस्मस्नानंनिषेवीतमुच्यतेसर्वपातकैः·भस्मस्नानात्परंस्नानंपवित्रंनैवद्यते·उक्तोमे
वमुनिर्देवैःस्नातोदेवःशिवःस्वयं·ततःप्रभृतिब्रह्माद्यामुनयश्चशिवार्थिनःसर्वपर्वसुयत्नेन
भस्मस्नानंप्रचक्रिरे·तस्माद्देवंशिवस्नानमाग्नेयंयःसमाचरेत्·अनेनैवशरीरेणसरुद्रोनात्रसं

॥शिव॥ शयः दुःशीलश्शीलयुक्तो वा यो वा सो वाप्यलक्षितः भूतिशासनसंयोगात्संपूज्या राजपात्रवत्॰ यथा
॥५३॥ वत्पात्रपूजायां तस्य शासनपूजनं॰ शासनं पूजयेत्तस्माद्विचारं शिवाज्ञया॰ रुद्राग्नेर्यत्परं वीजं तद्भस्म
मपीरकीर्त्तितं॰ दाहकं सर्वदुःखानां तस्माद्भस्मेति चोच्यते॰ शिवाज्ञापूजनात्तस्मात्छिवो भवति पूजित
ः अवैकल्यमतिस्तस्मात्पूजयेत्छिवशासनं॰ छद्मनापि हि यो धत्ते भूतिशासनमैश्वरं॰ सोपि यां ग
तिमाप्नोति न तां यज्ञशतैरपि॰ आचमेत्छिवद्भ्यायंनिर्लेपः शिवभस्मना॰ गंधलेपादिशुद्ध्यर्थं नि ॥धर्म्म॥
त्यम्भवउपस्पृशेत्॰ गन्धलेपादिशुद्धोपि भावदुष्टो न शुद्ध्यति॰ भावशुद्धो भवेच्छुद्धः शुद्धभावस ॥५३॥
तो भवेत्॰ उदकं भसहस्रेण मृत्साठकशतेन च॰ अपि वर्षसहस्रेण भावदुष्टो न शुध्यति॰ भावशु
द्ध्येरक्षौच वस्त्रपूतं जलं पिवेत्॰ दृष्टिपूतं न्यसेत्पादं सत्यपूतं वचो वदेत्॰ जटाकलापधारी स्यात्य
द्वाद्धवपनम्भवेत्॰ यदेवउशय रीक्षायां तत्पुराणं चपनेयुनः जटी मुण्डी शिखी वापि भिक्षाशी वि
गतस्पृहः मौनी भूतानुकम्पी च यतिः शान्तमतिश्चरेत्॰ बहुतलां चैकग्रामिकां चापरिवर्जयेत्

तं उपचासान्यं भैक्ष्यमेकान्नं गृहिणां मलं॥ सर्वसङ्गविनिर्मुक्तः शुद्धः शिवपरायणः॥ सोपि हव्य
नं कृत्वा योगीन्द्र उत्तरो भवेत्। त्वं सदा यतनेनानित्यं सम्पन्नः॥ शिवधार्म्मिकः शुष्यावैनककर्म्मान्माप्र
ष्यवार्थक्रियापरः॥ त्रिःस्नानपूजासंयुक्तः कौपिनाच्छादितः सदा। योगिनां भक्तियोगेन योगस्था
नमवाप्नुयात् शिवध्यानपराः शान्ताः शिवध्यानपरायणाः॥ सर्वमेवाश्रमाज्ञेयाः शिवभक्ताः शिवा
श्रमाः महाव्रताष्टकं धार्यमीशेनोक्तं शिवार्थिभिः सर्वव्रतानां परमम् अस्मिन्धर्म्मः समाप्यते। शि
वभक्तिरहिंसा सर्वदाशनः सन्तोषस्सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्य्यं तथाष्टकं। यथासंभवपूजाभिः कर्म्मणा
मनसा गिरा। शिवभक्तिस्सदा कार्य्या तद्वच्च शिवयोगिषु। स्वदेहात्निर्विशेषेण शिवभक्तांश्च पाल
येत्। भयदारिद्र्यरोगेभ्यस्तेषां कुर्य्यान्नियानि च। शिवस्य परिपूर्णस्य किं नाम क्रियते नरैः॥ यत्कृ
तं शिवभक्तानां तत्कृतं हि शिवं भवेत्। सुदूरमपि गन्तव्यं यत्र माहेश्वरी जनः। प्रयत्नेनापि द्रष्टव्यस्त
त्र सन्निहितो हरः। माहेश्वरस्य भक्तस्य शिवार्चनरतस्य च। आज्ञां कृत्वा यथान्यायमश्वमेधफलं

॥शिव॥
॥५४॥

भवेत्। नित्यं शिवकथाशक्तो नित्यं शिवपरायणः। अर्चयित्वा यथान्यायं गाणापत्यं लभेन्नरः। शिवा
श्रमागतं भक्त्या शिवभक्तं प्रपूजयेत्। स्वागतासनपाद्यार्घमधुपर्क्कादिभोजनैः। यः स्वागतं नमस्का
रङ्कुर्य्यादथ्याभिवादनं। दशवर्षसहस्राणि सोग्निलोके महीयते। श्रान्ताय शिवभक्ताय यो दद्यात्स्व
यमासनं। विंशवर्षसहस्राणि ऐन्द्रे चैव वसेत्। शिवभक्तं गृहे दृष्ट्वा तुष्टिं व्रजति यो नरः। वर्षको
टिसहस्राणि वसेद्वैश्रवणोपुरे। शिवभक्ताय विप्राय पादौ प्रक्षाल्य यत्नतः। घृतेनाभ्यञ्चयोद्धर्त्य ॥धर्म्म॥
विष्णुलोके महीयते। शिवभक्तं द्विजं प्राप्तं मधुपर्क्कोपयुक्तमानं भोजयित्वा यथान्यायं शिवलो ॥५४॥
के महीयते। आत्मसंवाहनं कृत्वा सोमलोकमवाप्नुयात्। प्रतिश्रयप्रदानेन हैमं स्वर्गे गृहं लभेत्
जलं सुशीतलं दत्वा सर्वकामानवाप्नुयात्। लभेद्दीपप्रदानेन ज्ञानचक्षुरतीन्द्रियं। मृदुशय्याप्र
दानेन सिंहासनपतिर्भवेत्। दत्वाभ्यसोतथा स्नानं सौभाग्यवर्द्धिवर्द्धनं। स्नानं विविधशौचार्थं वा
रुणं लोकमाप्नुयात्। स्वेदविन्दुपरीताङ्गं मध्वध्वश्रमकर्षितं। सम्वीजयतालवृन्तेन वायुलोकम

108

ह्रियते॰ क्षुत्पिपासातुरं श्रान्तमार्त्तम्म्लानिरोगिनं॰ पारयित्वा यथायकृत्वा सर्व्वपापैः प्रमुच्यते॰ रोगात
स्याशिवं कृत्वा भैषजाद्यैः प्रयत्नतः युगकोटिशतं साग्रं शिवलोके महीयते कालान्तुनरिह यातः स
मस्तज्ञानपारगः सुरूपः सुभगः श्रीमान्नीरुजः सुप्रभः सुखी॰ शरणागतमुद्विग्नमाघ्रातं रि
पुतस्वैः मा भैरिति समाश्वास्य शिवलोके महीयते॰ दारिद्यार्णावनिर्म्मग्नं हाहाभूतमचेतनं॰ स
मुद्धृत्य यथाशक्त्या सर्व्वकाममवाप्नुयात्॰ परीतिशास्त्रसंकीर्णाश्च चण्डालादिपक्षिणाङ्काक
णां सर्वभूतेभ्यो देयमन्नं स्वशक्तितः अन्नाल्पमपि कारुण्याद्दत्तम्भवति चाक्षयं॰ तस्मात्सर्व
भूतेषु कारुण्याद्दत्तमक्षयं॰ अभावेत्वन्नपानस्य पत्रमूलफलानि च॰ दत्वा गताय नार्थ्यापि स्व
र्गं यान्ति प्रियेण वा॰ नहीदृशं स्वर्गसोपानं यथा लोके प्रियम्वदः इहामुष्यं सुखं तेषां वाग्येषां मधु
रस्वरा॰ अमृतस्यन्दिनीम्वाश्चन्दनस्पर्शशीतलं॰ धर्म्माविरोधिनीमुक्त्वा सुखमक्षयमाप्नु
यात्॰ अलं दानेन विप्रेन्द्र याजनाध्यापनेन वा॰ इदम्वः स्वर्गसोपानममलं यत्प्रियं वचः प्रमुक्ता

॥शिव॥
॥५५॥

नाभिगमनमनुप्रस्नाप्रियम्वचः पूर्वाभिभाषणाद्दृष्टिः प्रश्र्येकंसमेहितवः संश्लेषादागतंभ-
क्त्याचायानेस्वागतम्वदेत् गमनेप्यवदन्तव्यंपन्थानः सन्तुते शिवाः शिवंभवतुवोनित्यंमशे
षार्थप्रसाधकं· आशीर्वादमिदंवाक्यंसर्वकार्येषुसर्वदा· नमस्काराभिवादेषुस्वस्तिमङ्गलवा
चकैः शिवंभवतुसर्वत्रप्रब्रूयात्सर्वकर्मसु· एवमादिशिवाचारमनुष्ठायशिवाश्रमी· अ
शेषपापनिर्मुक्तः शिवलोकेमहीयते· शिवभक्तेषुजाभक्तिस्सङ्गकः क्रियतेः शिवभवतिसोनि
त्यंभक्तिर्भक्तैरनुष्ठिता· आक्रुष्टस्ताडितोवापियोनाक्रोशेन्नताडयेत्· वाचायोविक्षतःस्व
स्थःशान्तिरेषासुनिर्मला· सर्वेषामेवतीर्थानांतीर्थज्ञानस्यपारगः ज्ञानतीर्थान्यरंतीर्थंयेस
नानाः शान्तिवारिणा· ज्ञानयोगतपोजप्ययज्ञदानादिसत्क्रियाः क्रोधनस्यहृथायस्मात्त
स्मात्क्रोधंविवर्जयेत्· मर्मास्थिप्राणहृद्यंनिर्दहेद्दप्रियम्वचः नवाच्यमप्रियंतस्माच्छिवभक्ते
विशेषतः क्षमादानंतपःसत्यंक्षमाऽहिंसाक्षमाघृतं· क्षमास्वर्गस्यसोक्षस्यक्षमयैवजगद्ध

॥धर्म॥
॥५५॥

607

तं॰ सप्तद्वस्मात्विकीमो विज्ञानसनतपस्वी जितेन्द्रियः॰ येनाप्तु शान्तिशस्त्रेण क्रोधशत्रुर्विवर्जितः
निर्म्मलैः शान्तिसलिलैः समाप्यायनशीतलं॰ इह सौख्यमवाप्नोति परत्र च शिवां गतिं॰ आत्म
वत्सर्वभूतानां यो हिताय शिवाय च॰ सर्वथा वर्त्तते नित्यं महिंसयमुदाहृतं॰ सर्वेशास्त्राणि वेदाश्च
यज्ञाश्चैषां तु यत्फलं॰ ये न हिंसन्ति भूतानि तेषां पुण्यमनन्ततोधिकं॰ त्रैलोक्यमपि यो दद्यादखिलं
रत्नपूरितं॰ स चेत्तपांसि सर्वाणि न तत्तुल्यमहिंसया॰ अहिंसयं परो धर्म्मः शक्रानापरिकीर्त्तितः॰ अश्व
क्रान्तानामयश्च धर्म्मो दानयज्ञादिपूर्वकः॰ नातः परं प्रपस्यामः क्वचिदप्यागमे वयं॰ पुंसामभयदानन्तु
दानमद्भुतमुत्तमं॰ सर्वभूताभयं दत्वा यश्चरेछान्तमानसः॰ इहैव सर्वभूतेभ्यो न भयं तस्य विद्यते॰
ये न हिंसन्ति भूतानि स्थावराणि चराणि च॰ स मुक्तो दुःखरहितः परां शान्तिमनुत्तमां॰ ये पापरमन्ति पा
पारमन्ति पापेषु अतिक्रूरा नराधमाः॰ आहुतसंप्लवं यावत्पचन्ते नरकेषु ते॰ स्वदेशे यो नृपः कुर्यात्प्रा
णिनामिवारणां॰ स नृपस्स्वदेशेन नन्दते विभवैर्भ्भृशं॰ देहान्ते समहाभोगैः समस्तकुलसंयुतः॰ प॰

॥शिव॥
॥५६॥

ल्पकोटिसहस्राणि शिवलोके महीयते· यस्तु स्वार्थं परार्थं वा समस्तेन्द्रियसंयमः नाकार्य्यसं
प्रवर्त्तेन तन्माकुः शान्तलक्षणं· यः प्रशान्तेन्द्रियग्रामः सदाचन्द्रान्दनिर्म्मलः संप्राप्नोति परं स्थानं
शान्तः शान्तेन चेतसा· यथालब्धोपपन्नेन प्रीत्या चैव भतेन च· अप्रसन्नार्थेन यस्तोषस्संतोष
स्संप्रकीर्त्तिता· अतीतानागतार्थेषु वर्त्तमानेन जीवति· नाकृस्मरत्यतीतार्थं संतोषोयमुदाहृतः ते
न सर्वमस्वैरिष्टं तेनावाप्नुवसत्पदं· येन नहल्लापदव्यक्तया संतोषः समुपागतः सन्तोषैश्व ॥धर्म्म॥
र्य्यमुक्तानां यस्तु स्वं शान्ततेजसां· देवासुरमनुष्याणां कृतः स्वप्नेपि तस्तुखं· स्वात्तुभूतं स्वदृष्टश्च ॥५६॥
यो गहस्वार्थं नगूहति· यथाभूतार्थकथनमित्येतत्सत्यलक्षणं· सत्यं सत्यं पुनः सत्यमेतावत्स
त्यलक्षणं· परपीडाविनिर्मुक्तं यावत्स्याद्वचनं शिवं· अश्वमेधासहस्रं तु सत्यं समधिवांतुलितं पु
रा· अश्वमेधायुतात्सत्यमधिकं वङ्गुभिग्गुणैः सत्ये प्रतिष्ठितं ज्ञानं धर्म्मः सत्ये प्रतिष्ठितः स
त्य प्रतिष्ठितं शौचं सर्वं सत्ये प्रतिष्ठितं ॥ स्वामिनारक्षमाणाना मुक्तस्तेनाश्च सम्भवे· परस्वा

नामनादाने निमेतद्स्तेयलक्षणं·नलोभेन परस्वेषु योमनागपि वर्त्तते·कर्म्मणा मनसा वाचा तु
तप्तः शिवतां व्रजेत्·मैथुनस्य समाचारस्तद्चिन्तमजल्पनं·लक्षणं ब्रह्मचर्य्यस्य समसंतेन्द्रि
यसंयमः ब्रह्मचर्य्यस्थितं शौचं ब्रह्मचर्य्यस्थितं ज्ञानं ब्रह्मचर्य्यस्थिताः क्षमा·येस्थिता ब्रह्मच
र्य्येणा तेनित्यं संस्थिताः शिवे·एकरात्रोषितस्यापि यागति ब्रह्मचारिणः गृहिभिः सानसं
प्राप्नेशाकन्यायज्ञशतैरपि·सम्भावस्तु समुत्सृज्य चेतसा तु निराकुलं·अहो यतिवरः श्रीमान् सम्व
से द्वा स्त्रियामृतौ·पर्व्ववर्ज्यं व्रजेत् सोपि परदारादिवर्जकः ब्रह्मचारिसमः सोपि ज्ञेयः शिवगृहाश्रमी
शिवाग्निनितिथिशुश्रूषां कुर्वन् कर्म्मणा सर्वतः·अहिंसकस्सा विद्यया तद्व्रक्रमतक्षितौ·शिवा
ग्नि गुरुकार्य्येषु यद्युक्तः सदानरः तस्य सिध्यन्ति कर्म्माणि मनसा चिन्तितं नित्यं·एष धर्म्मः क्रमः
श्रीमान्नष्टश्शास्त्रः शिवोद्भवः॥ नशक्या विस्तरा द्वक्तुं अपशास्त्रः प्रसेदतः॥ ॥इति शिवधर्म्म
शास्त्रे नन्दिकेश्वरप्रोक्ते शिवाश्रमो नामैकादशोध्यायः॥ ॥नन्दिकेश्वर उवाच॥ अथ संक्षेपतो

॥शिव॥
॥५७॥

वक्ष्ये शिवभक्तानुकंपया· आद्यशाखोपशाखार्थं शिवभक्तिसमुद्भवं· कोपि चेज्ज्येष्ठपरापस्य शिव
लिङ्गमपूजितं· न दातव्यं जयया गच्छन्ससरुग्रो नात्र संशयः स्नानं नैवेद्यवस्त्राद्यं नाददीत प्रियाण्यपि·
त्यक्तं तच्छिवमुद्दिश्य तद्दत्ते नैव तत्फलं· चतुष्पथं न दीक्षितां शिवयो नमेव च· अवतीर्य नमस्कुर्यान्नदृ
ष्ट्वा लिङ्गं पृष्ठतः· स्त्रियानाश्च यानतः शिवयोगितपस्विना· तत्र स्थापित महात्या शिवलोके महीयते· मृगा॰
श्वोत्तु पयो मत्स्य मांस लशुन पृञ्जनं· कवकायानि वीर्यं भक्षितापितञ्च विवर्जयेत्· सर्वदानोग्रतपसामश्व
मेधायुतस्य च॥ फलं प्राप्नोति यत्नेन मत्स्यमांसादि वर्जयेत्· सर्वदोषाश्रयं मद्यमतिदूराद्विवर्जयेत्· कांस्य
पंचका शिवभक्तिः काशीचंपका शिवार्चनं· सर्वतीर्थेषु यत्पुण्यं सर्वयज्ञेषु यत्फलं· तत्फलं लभते सद्यो यो मद्यं
परिवर्जयेत्· गर्भादिजन्मसंस्कारस्मशानान्तादि भोजनं· रजस्वलाभिसंस्पृष्टं शिवभक्तो विवर्जय
त्· नगोप्रस्तराभस्माग्निलिङ्गच्छायां पदैः स्पृशेत्· नलंघयेत निर्माल्यं नास्तु तिष्ठेत नरकः
धारयेच्छिवनिर्माल्यं भक्त्यालोभान्नभक्षयेत्· भक्षणान्नरकं गच्छेत् ताडितं च अधोगतिं· नत

॥धर्म॥
॥५७॥

वस्नानपूजार्थंप्रतिष्ठह्यातिशंकरः यत्रनैवेद्यनिर्म्माल्यंमलमूत्रजमेषिवं भूप्रदेशंयथाक।
ष्विस्वदेहामलदुषितं।नाश्रयेततथात्मानं निर्म्माल्यदूषितं।अस्पृश्योभवेत्सोपियथा।
स्वाङ्गमलंस्पृशतितस्माचनस्पृशेल्लिङ्गंनरोनिर्म्माल्यदूषितः यत्रनैवेद्यनिर्म्माल्यसंकीर्णाकलशा
दिभिःस्नानंतुक्रियतेभक्त्यानतत्रह्यातिशंकाः मूर्त्तयोयाःशिवस्याष्टौतासुनिन्दांविवर्जयेत् गुरोश्चशि
वभक्तानांनृपसाधुतपस्विनां।अष्टम्यादिषुपर्वसुपक्षयोरुभयोरपि।श्मश्रुकर्म्माञ्जनाभ्यङ्गप्रस्थानानि
विवर्जयेत् कुर्याद्विशेषतः पुजांनक्तंचात्रसमाचरेत् क्षीरघृतमत्स्यमांसादिपत्राल्यत्सर्वंसुवर्जयेत्।त्रिकाल
मेककालंवानित्यंस्नानंसमाचरेत्।शौचश्चमृज्जलैःकार्य्याऽन्धलेपापनुत्तये।यो ऽश्नीयादन्नमस्नातः
पापमश्नात्यसौकेवलं।तस्मात्स्नात्वाप्रभुञ्जीत भस्मनासलिलेनवा।प्रातःस्नात्वाऽथभस्मनावाशिवंपदं।पा
प[illegible]श्चकञ्चन्यजपकुलसप्तकमुद्धरेत्।कुर्य्यात्प्रतिचतुर्म्मासंमहापूजाप्रवर्द्धनं भोजनञ्चप्रदातव्यं
शक्त्यादानञ्चकल्पयेत्।त्रिसप्तकुलशंभुक्तः समस्तैश्वर्य्यसंयुतः गच्छेच्छिवपुरंरम्यं चातुर्म्मास्यप्र

॥शिव·॥
॥५८॥

112

वर्त्तनात्·दैवेपर्वाणिसर्वेश्राद्धेग्रहणेषुदिवसेषुच·शिवंज्ञंपूजयन्नैवेद्यैर्भोजयेच्छिवयोगिनः पितरःस
र्वदेवाश्चशिवमाश्रित्यसंस्थिताः प्रीतिंशिवेनतेनसर्वेसुप्रीताःस्युर्न्नसंशयः ज्ञानवैराग्यसंपन्नम्भस्म
निष्ठंजितेन्द्रियं भोजयच्छान्तमनसंश्राद्धेषुशिवयोगिनं·यदैश्वर्यादितत्वानांपरिज्ञानंविवेकतः भ
वेत्साधर्म्मोविधर्म्मस्तुतस्माज्ज्ञानस्यलक्षणं·नानिष्टेद्वेष्टिसंप्राप्तेन्नचेष्टमभिनन्दति·प्रीतितापविषा
दानांवैराग्यमतिवर्त्तनं·भस्मनिष्ठप्रतिष्ठस्याद्दिवसेनापियत्फलं·नतत्क्रतुगृहस्थेनप्राप्तंक्रतुश
तैरपि·वश्येन्द्रियःप्रसन्नात्मानचेष्टितकांक्षति·शब्दादिविषयान्भोगानसविज्ञेयजितेन्द्रियः ज्ञा
नवैराग्यसंपन्नःशिवध्यानेनचेतसा युक्तःषडङ्गयोगेनशिवयोगीप्रकीर्त्तितः शिवधर्म्मोद्भवंज्ञानं
ज्ञानाद्वैराग्यसम्भवः ज्ञानवैराग्ययुक्तस्यशिवयोगःप्रवर्त्तते·शिवयोगाच्चसर्वज्ञःपरिपूर्णस्तुनि
त्यशः स्वात्मन्येवस्थितःशुद्धःशिववत्सशिवोभवेत्सर्वमेवभूतानांमनुजःपरमःस्मृतःपुरुषेभ्यो
द्विजःश्रेष्ठोद्विजेभ्योग्रन्थपारगः ग्रन्थज्ञानाद्धरविदुस्तेभ्यस्तत्वार्थचिन्तकाः नानातत्वविदर्थज्ञा·

॥धर्म्म॥
॥५८॥

न्यादिश्रद्धो विधिशिष्यते। नानातन्त्रसकोटिभ्यो विशिष्टाः शिवयोगिनः। योगिनां शतकोटिभ्यः पर
मः शिवयोगिनः। योगज्ञा योगनिष्ठाश्च पितरो योगसंभवः। भुंक्ते प्रियतरा जितं सर्वे विशेषाच्छिवयो
गिभिः सर्वयज्ञतपोदानैः कोटिदत्तैश्च यत्फलं लभते सर्वं संभोज्य शिवयोगिनं। यश्चाग्निरुद्रः काला
त्मा दक्षिणाग्निस्तथा। ऋग्यजुस्सामसंयोगैर्वेदयज्ञैः प्रकीर्तितः। ब्रह्मचर्यन्तनो मौनं शान्तिराहार
लाघवं। इत्येतन्तपसो रूपं सुघोरं पंचलक्षणं। यदिष्टञ्च विशिष्टञ्च न्यायप्राप्तञ्च यत्फलं। तत्तद्गुणा
वते देयमित्येतद्दानलक्षणं। निवर्त्तनं सहस्राणां सर्वसस्यप्ररोहिणीं। दद्याद्भूमिजलोपेतां भूमिदा
नं तदुच्यते। एकच्छत्रां महीं कृत्वा द्विजेभ्यः प्रतिपादयेत्। संपूर्णां योन्यपः कश्चिद्भूमिदानं तदुच्यते। स
र्वदोषविनिर्मुक्तां नरूराणिं पयस्विनीं। योगामलंकृतां दद्याद्गोदानं तदुदाहृतं। मध्यमोत्तमवस्त्रा
णि यो दद्यात्तन्नमानि च। एतत्तमासतो ज्ञेयं वस्त्रदानस्य लक्षणं। ब्रह्मचर्य्यसमाधिस्थः शान्तिश्शी
लपरायणः। अहोरात्रं न भुञ्जीत चोपवासस्य लक्षणं। चत्वारिंशत्समायुक्तां पिराडनां हिंशन ह्यं।

नियमाग्र यथाकाममिति चन्द्रायणं स्मृतं ऋषिभिः सर्व्वसास्त्रज्ञैस्तपोनिष्ठैर्जितेन्द्रियैः देवैश्च सवि
तं तिर्थं क्षितौ तीर्थं तदुच्यते रुद्रावतारस्थानानि पुण्यप्रदेशानि गिरीन्द्रिशैलः स्नातानां तेषु रुद्रत्वं शिववेश्ये
त्रेषु देहिनां आरामावसथं कूपं उद्यानं देवतागृहं तीर्थेषु नानियः कुर्य्यात्सोक्षयं लभते फलं क्षमा
स्पृहा दयासत्यं दानं शीलं तपः श्रुतं एतदष्टाङ्गमुद्दिष्टं धर्मं पात्रस्य लक्षणं यज्ञोपवासदानानि तप
स्तीर्थफलानि च संपूज्य विभवैर्भक्त्या लभते शिवयोगिनां शिवभक्तिः क्षमा सत्यमहिंसेन्द्रियसं
यमः सर्वभूतेषु मैत्री च शिवधर्म्मस्य लक्षणं शिवयोगी शिवज्ञानी शिवधर्म्मरतश्च यः इत्येतत्त्रि
विधं ज्ञेयं शिवपात्रस्य लक्षणं शिवमुद्दिश्य यद्दातव्यमनपेक्ष्य गुणागुणं अक्षयं चित्तमीप्सुर्भक्तेन शि
वदानस्य लक्षणं शिवभक्तं द्विजं श्रेष्ठं यः श्राद्धादिषु भोजनं कुलसप्तकमुद्धृत्य शिवलोकमहीय
ते बहुनापि किमुक्तेन शिवभक्तं तु भोजयेत् शिवभक्ते यदा भुक्ते साक्षाद्भुक्ते सदाशिवः द्विजा
नां वेदविदुषां कोटिशः भोज्ययत्फलं मुनये वीतरागाय भिक्षादानेन तत्फलं तस्माच्छ्रोत्रविशेषे

राणुरूपेण दिवि मोदते ॥ शिवमुद्दिश्य विप्रेन्द्रं शिवभक्तांस्तु भोजयेत् ॥ असंयतः संयतो वा सर्व्वावस्थां
गतोपि वा ॥ यो वा सो वा सो वा शिवभक्तः शिववत्पूजयेत्तमं ॥ संपर्क्कादर्थलोभाद्वा योपि स्नेहप्रपूजये
त् ॥ सोपि याति मा प्रीतिं तेनतां यज्ञशतैरपि ॥ तस्मात्सम्यक्प्रयत्नेन पूजयेच्छिवदक्षिणाय च सर्व्वदा ॥ नाममात्रं प्र
यत्नेन स्तुक्ष्मार्धमपि यः शिवेन सह स्वर्णिमहासाधुस्य योगी शिवतां व्रजेत् ॥ रहेश्वाक्रस्य यत्तु रापमर॥
रापतस्ततोधिकं ॥ शिवाश्रमेषु विज्ञेयं तत्तुराप मद्यतोधिकं ॥ निवेदयीत यः सौम्यमानसं स्तुतुवेन्द्रजं ॥ ना
गदन्तमयं वापि सिंहासनपतिर्भवेत् ॥ कौपिनाच्छादनो वासो निवेद्य शिवयोगिने ॥ युगकोटिसहस्रा
णि रुद्रलोके महीयते ॥ शैर्णप्रावरणं दत्वा विस्तीर्णं शिवयोगिने ॥ लोम्नि स्तुवर्णास्य दत्तस्य फलमाप्नु
यात् ॥ मृगव्याघ्रादिकं चर्म्म तिलपिष्टविमर्द्दितं ॥ मृदु रक्तं कषायेण निवेद्य शिवयोगिने ॥ यावन्तो
मसंख्यानं मृगव्याघ्रादिचर्म्मणि ॥ तावद्वर्षसहस्राणि रुद्रलोके महीयते ॥ जलस्थलस्थ पद्माणि
यो दद्याच्छिवयोगिने ॥ चारणार्थं स्तुभ्भजनभूतां सो ऽब्दलक्षं वसेद्दिवि ॥ त्रिविष्टम्भस्समायुक्तः प्ररय

॥शिव॥ नक्कमशाऽलुं। महस्राणि सियन्तु लाउ रापन्नसकलं लभेत्। मृगमानीयस्तु आस्रां प्राणिदोषविवर्जितां।
॥६०॥ निवेदयेच्छिवयोगिभ्यः क्षितिदानफलं लभेत्। खड्गस्याधारपात्राणि वंशालावृहन्तानि च। निवेदयेच्छिव-
योगिभ्यः सर्वतीर्थफलं लभेत्। दन्तधावनसंहिष्टं निवेदयेच्छिवयोगिने। दिव्यस्त्रीभोगसंयुक्तो दिविरम्यं
पुरं लभेत्। योगपट्टोपवीतानि निवेदयेच्छिवयोगिने। वस्त्रयुग्मसहस्रेभ्यस्तस्य फलमाप्नुयात्। भून्म-
यालावुकाद्यायसंभूतं भैक्ष्यभाजनं। निवेदयेच्छिवयोगिभ्यस्स दासव्यफलं लभेत्। शिवभक्ताय यो दद्यात् दु- ॥धर्म॥
पानत्कास्तु पादुके। सवत्साश्वसहस्रस्य दत्तस्य फलमाप्नुयात्। कल्माषदण्डं यो दद्यात् दत्तवाच्छिवयोगि- ॥६०॥
ने। वलावहूनभयुक्तान्मासस्याहृताऽप्रणायकः। तालवंशातपत्रं वा यो दद्याच्छिवयोगिने। भवेत् क्षितिप-
तिः श्रीमान् सकलाधारो गुणान्वितः। शिवज्ञानायुक्ताय यो दद्यात्पुस्तकं महत्। युगकोटिशतं दिव्यं रु-
द्रलोके महीयते। भवेदिहागतः श्रीमान् सर्ववेदस्य पारगः। सर्वज्ञानार्थवक्ता च बृहस्पतिसमो धिया।

शिवयोगी शिवज्ञानी शिवधर्म्मरतश्च यः शिवज्ञो ब्राह्मणस्तुल्यस्त्वान्सर्वतुल्यगुणाः स्मृताः यः कु
र्य्यात् कारयेद्वापि वपनं शिवयोगिनां वर्षलक्षं महाभोगैः शिवलोके महीयते रुद्रो रुद्राक्षदानेन
भवतीति किमद्भुतं तस्मात्लयासदाहस्तो रुद्रश्च क्रमते क्षितौ रुद्राक्षाभरणाः सदा रुद्रो ये च रुद्राक्ष
धारकाः रुद्राक्षधारणात्तस्मा दिह रुद्रपरत्र च धन्ते रुद्राक्षमालायः शोभायुक्तां सदा केशनां
र्द्धार्द्धप्रमाणेन सरुद्रो नात्र संशयः पशवोपि हि रुद्राक्षैः संयुक्ता यान्ति रुद्रतां किंपुनश्चालय
न्ति स्म नरा रुद्राक्षमालिकाः रुद्राक्षधारणां तस्मान्नियमेनैव प्रशस्यते परान्मानुग्रहार्थं हि ब्रह्मास्व
रूपविशेषतः यतिमात्रोपकरणं दत्वाल्पमपि भक्तितः वर्षलक्षं महाभोगैः शिवलोके महीय
ते कुर्य्याद्वावसथं सौम्यं गुप्तं शिवयोगिनां शिवालयकृते यावत्तावत्पुण्यं समं भवेत् यथा
शिवस्तथा योगी यथा योगी तथा शिवः तेन योगीन्द्रपात्रेषु दानमप्यल्पमक्षयं यच्च दृश्यो यद्युज्य
ते तद्देयं तस्य यत्नतः उपयोगप्रदानाभ्यां श्रेयस्तेनोभयोरपि व्याख्याने शिवधर्म्मस्य कृत्वा

॥शिव॥
॥६१॥

मराउलं कं महत्त्व्याभितं ण्यपत्रायैः शिवधर्म्मासनं महत्पुरस्तस्य गुरोः स्थाप्य पूजयेत्तु भयं
ततः शिवधर्म्मप्रवक्तारमाराध्यं पूजयेत्सदा । शिवविष्णुवधर्म्मश्च तुल्यमतं द्वयं यतः यस्त्वं न्याययतो
भक्तः शिवधर्म्मं शृणोति च आप्नुवियाद्यशः सौख्यं लब्ध्वान्ते स शिवं व्रजेत् इत्येष च समाख्यातः
शिवधर्म्मः सनातनः सर्व्वेषां शिवभक्तानामयं वाच्याविजानता । शिवाश्रमेष्व याभक्त्या शिव
धर्म्मं प्रकीर्त्तयेत् शृणुयोरश्चोक्तमखिलं फलं । श्रुत्वैवमखिलं धर्म्ममाख्यातं ब्रह्मसूनुना चन्द्रा ॥धर्म्म॥
त्रेयसगोत्रा यशिवभक्ता यसारवत् सारात्सारं समुद्धृत्य चन्द्रात्रेयेणाधीमता उक्ता श्चहाद ॥६१॥
शाध्यायं धर्म्मशास्त्रं शिवा॥ त्मकं यावदस्यापदेष्टो न शिवधर्म्मसमाचरेत् तावन्नस्यापित
स्तु पापञ्जपदेशात्मसंशयः उपदेशं विना यस्मात् धर्म्मो ज्ञातुं न शक्यते । न च कर्त्तुमविज्ञाय तस्मा
तुल्यफलं तयोः उपदेशात्तु मन्त्राश्च कर्त्ता कारयिता च यः कृतानुपालकश्चैव पञ्चतुल्यफलाः
स्मृताः कर्त्तुरन्याधिकं पुण्यं पतत्कृतं यानुपालयेत् यस्मादायतनं नं भिन्न नाशं गच्छत्यदारितं

भूमिस्त्वाश्वनागानांगोहिरण्यादिवाससां॥भवेन्मूर्द्धाभिषिक्तानांदानाच्छ्रेयोऽनुपालनं॥दातुरे
भ्यधिकंपुण्यंदत्वायश्चानुपालयेत्॥अपालितंभुतंयस्माच्छीघ्रमेवप्रणश्यति।तस्मात्तुपति
शेद्धर्म्मंस्वयंवापिसमाचरेत्॥कारयेद्दानमिस्यवक्तनमन्येश्चपालयेत्॥भस्त्रापदंरुद्रकोटि
रविमुक्तंमहालयं॥गोकर्णांभद्रकर्णांच॥सुवर्णाक्षोथदीप्तिमान्॥स्थाण्वीश्वरश्चविख्याताःत्रि
षुलोकेषुविश्रुताः॥स्थानाष्टकमिदंज्ञेयंरुद्रस्यात्रमहोदयं॥भस्त्रापदादिस्थाण्वन्तंरुद्रसायोज्य
कारणं॥छगरण्डंसुरण्डश्चमाकोटंमण्डलेश्वरं॥कालञ्जलंशंकुकर्णांस्थलेश्वरस्थूलेश्वर
ःपवित्राष्टकमित्येतन्महापुण्याभिवर्द्धनं॥स्मृताःश्रयान्तितत्रैवशिवस्यपरमंपदं॥गयाचै
वकुरुक्षेत्रंखलंकनखलंतथा॥विमलेश्वराट्टहासंमाहेन्द्रंभीममष्टकं॥एतद्गुह्याष्टकंमम
सर्वपापविमोचनं॥गत्वातुपुरुषःश्रीमान्प्राप्नोतिशिवमन्दिरं॥श्रीपर्वतंहरिश्चन्द्रंजल्प
मम्रातिकेश्वरं॥मध्यमश्चमहाकालकेदारंभैरवंतथा॥एतद्गुह्यातिगुह्यंचअष्टकंपरिकी

॥शिव॥ र्त्तितं संतार्य्यं तत्पितॄन्सर्व्वान्शिवं शान्तिपरं पदं · आम्रेश्वरं प्रभासश्च नैमिषं पुष्करं तथा ·
॥६२॥ आषाढिं डिण्डिमुण्डिश्च भारभूतिम्भवालान्तकं · नकुलीश्वराय विख्यातस्तथा प्रत्यात्मिको
महान् · प्रत्यात्मिकाष्टकं श्रेष्ठं रुद्रस्याहितकामिकं · तत्र यान्ति मृताः सर्व्वे रुद्रस्य परमं पदं · दा
नान्यावसथं कुपत्स्थानं देवतालयं · तीर्थेष्वेतानि यः कुर्य्यान्मोक्षयं फलमाप्नुयात् समा
स्तुहार्द्दयासत्यं दानशीलं तपः श्रुतं · एतदष्टाङ्ग संदिष्टं परं पात्रस्य लक्षणं ॥ ॥इति ॥धर्म्म॥
पं यद्भवनोरोयदेशितं धर्म्मप्रकीर्त्तितं धर्म्मार्थकाममोक्षार्थं सर्व्वतुल्यात्कमपपा · सर्व्वेभवत्तु ॥६२॥
र्व्वाणि सर्व्वमनोनिनियन्त्रसर्व्वेकर्म्मसुयानिसानि सर्व्वस्य च भवेदिदं ॥ ॥ॐ महादे
वायुचन्द्रमूर्त्तयेनम ॥ ॥ॐ ईशानाय सूर्य्यमूर्त्तयेनमः ॥ ॥ॐ उग्रायवायुमूर्त्तये नमः
ॐ रुद्रायअग्निमूर्त्तयेनमः ॥ ॥ॐ भवायजलमूर्त्तयेनमः ॥ ॥ॐ सर्व्वायक्षितिमूर्त्तये
नमः ॥ ॥ॐ पशुपतयेजयमानमूर्त्तयेनमः ॥ ॥ॐ भीमायआकाशमूर्त्तयेनमः ॥ ॥मू

॥शिव॥
॥६३॥

र्न्नयोष्टोशिवस्यैताःपूर्वादिक्रमयोगतःअग्नेयान्तःप्रयोजप्यस्यैतत्पःशिवाङ्गपूजनं॥ ॥इ
तिशिवधर्म्मेशास्त्रेनन्दिकेश्वरप्रोक्तेशिवभक्त्याप्रशास्योपचारोद्वादशोध्यायःसमाप्त
॥ ॥श्रीविश्वेश्वरायनमः॥ ॥सदाशिवप्रीतिरस्तु॥ ॥शुभम्मः॥ ॥

॥धर्म्मः॥
॥६३॥

[द्विवधर्मीयम्] २

ॐ नमः शिवाय ॥ ॥ कैलाशशिखरासीनं देवदेवं जगद्गुरुं ॥ प्रणम्य शिरसा देवं धर्मो धर्म कथं भवेत् ॥ केन कर्मविपाकेन जायन्ते
सनराधमाः ॥ नित्यं स्वद्रव्यसंतुष्टा परद्रव्ये च निस्पृहा ॥ धर्मज्ञा सत्यवादी च सर्वभूतहिते रता ॥ नित्यं ब्राह्मणदानार्थे देवतातिथिपूज
काः ॥ अतिथी यस्य मृष्टान्नं पाकभेदा न विद्यते ॥ प्रतिश्रयं तडागानि वापिकूपप्रपाणि च ॥ भोजनानि विचित्राणि ब्राह्मणानां ददाति
ये ॥ कृतशोपनुभुजन्ते देवब्रह्मणा सदा ॥ तेन कर्मविपाकेन जायन्ते सधना नराः ॥ निर्घृणा कर्मणा येन जायन्ते पुरुषाधमाः ॥ मोहि
तामायया विष्णोः परद्रव्याभिकांक्षिणः ॥ नित्यं अधर्मसंयुक्ता नित्यं प्राणिवधे रता ॥ हिंसकाश्चैव धावन्ति श्रोनिताक्तकरास्तथा ॥ पृष्ठ
मांसाणि भक्षन्ति मधुपानाश्च ये नराः ॥ भक्षयन्ति च मांसानि ब्रह्मघ्नो देवकण्टकाः ॥ क्षुद्रा असत्यवादी च परदाररहिते रताः ॥ तेन कर्म
विपाकेन जायन्ते निधना नराः ॥ एतत्ते कथितं देवि नराणां निकृतस्य च ॥ श्रोतुमिच्छामि किं देवि कथयस्व यशस्विनी ॥ ॥ उमोवाच
दुर्व्यवस्था सुसंपन्न सर्वाभरणभूषिता ॥ नरा लुकामपुजायन्ते केन कर्मणाः ॥ दुःखिता कर्मणा केन जायन्ते पुरुषाधमाः ॥ रजो गुणेण
नसर्वाजामारुत ध्वस मूर्द्धजां ॥ सुवर्णा वदना दीना विवर्णा वदनं तथा ॥ अकुलीनाश्च जायन्ति पुरुषा केन कर्मणा ॥ महेश्वर उवाच

शृणु देवि यथातथ्यं द्रव्यसंपन्नमीश्वर ॥ तृप्ताश्च सर्वकामेषु तथा जायन्ति ते नरा ॥ देवब्रह्मरतानित्यं सत्यवादी दृढव्रताः ॥ यथा शरीर
मात्मानं पापयन्ति यथा प्रिया ॥ परशरीरं यथा देवी पोषितं सर्वयत्नतः ॥ कृमिकीटपतंगानां वृक्षाणां च तथैव च ॥ दयासर्वेषु कर्त्तव्या
यथात्मनि तथा परे ॥ पृष्ठमांसान खादन्ति असत्यं न वदन्ति च ॥ तेन कर्मविपाकेन जायन्ते सधनानरं ॥ दुःखिताकर्मना ये च नष्टकष्टश्च
मन्दभागिनं ॥ परः प्रनीता दुःखार्त्ता जायन्ते सुखवर्ज्जिताः ॥ परद्रव्यहृतानित्यं भृत्यवृत्तिश्च भंजकाः ॥ खिले क्षेत्रे गृहे वापि परद्रुमपरानिय
॥ सुवर्णमणिमुक्तानि वस्त्राण्याभरणानि च ॥ आसनानि विचित्राणि धनधान्यसुपस्कारं ॥ ये हरन्ति नरानित्यं परद्रव्याणि मोभरां ॥ इ
हलोकरतानान्तु पापं वक्षामि तच्छृणु ॥ नग्नादीनाश्च क्षुधिताः कुचेलाकम्पितामदा ॥ व्याधिभिः परिभूताश्च भारपभोग्यपि वर्ज्जिता ॥ अ
नाथा ते नरा नित्यं परपिण्डोपजीविन ॥ परकर्मरतानित्यं पीडते सुखवर्ज्जिताः ॥ दासत्वं चैव सुश्रोणि जायन्ते पुरुषाधमाः ॥ तेन एक्षम
सर्वेषां परप्रेष्यत्वमागता ॥ कृतानि प्रार्थयन्ती हृदाशावृत्तिमुपागता ॥ पापकर्मरतानित्यं परद्रव्येषु लुब्धका ॥ एतत्ते कथितं देवि किं भू
यः श्रोतुमिच्छसि ॥ ॥ उमोवाच ॥ स्वदारनिरताये च परदारेषु निस्पृहः ॥ मातरं गुरुपत्नी वा श्वश्रु दुहितरं तथा ॥ रमन्ते भगिनीश्चैव

परदारं तु ये नराः ॥ तेषां तु कीदृशं कर्म कथयस्व विशेषतः ॥ परदारप्रशक्तानां नराणां पापकर्मिणां ॥ श्रोतुमिच्छामि हं देव इदं कौतूहलं
हि मे ॥ ॥ महेश्वर उवाच ॥ स्वदारनिरतानां च धर्मं वक्ष्यामि तं शृणु ॥ नित्यं स्वदारसंतुष्टः परदारे ऽभिनिस्पृहः ॥ ते मर्त्ये लोके मुक्ताः स्व
र्गलोकमवाप्नुयात् ॥ षष्टि वर्ष सहस्राणि वसित्वा तु सुरैः सह ॥ स्वर्गलोकाच्युता देवि यदा मानुषतां गता ॥ चतुर्वेदी च जायन्ते ब्राह्म
णा दुःखवर्जिता ॥ रूपयौवनसंपन्ना स्त्रीणामिष्टास्तु महात्मथा ॥ परदारं निवृत्तानामेष धर्मो विनिस्मृता ॥ परदारप्रशक्ताश्च शृणु पापं च
यत्फलं ॥ यौवनेन तु रूपेण गर्विता कामकांक्षिणः ॥ अर्थेन वा च यो वापि दूती संप्रेषणेन च ॥ प्रकारोयं परस्त्री शृणु तेषां यथा गतिं ॥ अ
शक्याः षंढ केचित् केचिन्नारी पुषंडका ॥ जात्यंध पाण्डका केचित्परण्डकजा स्मृता ॥ स्त्रीवेशधारिणः केचित्पर्यन्ते ते नराधमाः ॥ स्त्रीणां
लीलाविलासेषु नराः रंगोपजीविनः ॥ गायका नर्तकाः लज्जाश्चः नृत्यकाश्च भवन्ति ते ॥ वैषण्ढं चैव जायन्ते परलोकगतामपि ॥ शरीरजकृते
द्वीपैः गतिं तेषां कथाम्यहं ॥ कुम्भीपाकेषु पच्यन्ते ये नराः पापकर्मिणाः ॥ षष्टि वर्ष सहस्राणि परदाररता नराः ॥ स्वदारनिरतापश्च प
रदाररताश्च ये ॥ एवं ते कथितं देव सर्वं किं देवी परिपृच्छसि ॥ ॥ इति उत्तरोत्तरे उमामहेश्वरसम्वादे प्रथमोध्यायः ॥ उमोवाच ॥

कोचिद्धस्तिसमारूढा नराः अन्येधिवाजिभिः ॥ केनकर्मविपाकेन नराः राज्यंलभन्तिते ॥ अन्येपिबहवोदीनाराजमोविविधाकृताः ॥ धावन्ति
स्वग्रतोयान्तिरूपाविवर्जिताः ॥ हयपृष्ठगतानान्तु गजस्कंधगतामपि ॥ मर्द्दयन्तिचगात्राणि नरावैकेनकर्मना ॥ महेश्वर उवाच ॥ शृणुदे
वियस्याराज्यंलभतेपुरुषोत्तमा ॥ ममभक्तासदादेविनित्यंवत्सलताश्रये ॥ उदकाञ्जलिनमस्कारैर्दानस्नानतथापरे ॥ तत्वज्ञाःसत्यवादीच
सर्वभूतहितेरता ॥ अग्निहोत्राश्चदाताचनित्यंधर्मताश्रये ॥ यदुःखंनकुर्वन्तितेनराज्यंलभन्तिते ॥ दुःखितायेनकर्मेन परःप्रेषकरा
नराः ॥ एतन्नेकथयिष्यामिशृणुसत्यंयशस्विनि ॥ आत्मात्मगाअधर्मेज्ञदेवद्रव्यहरासदा ॥ वृत्तघ्नागुरुहन्तारश्चस्वामिनिंदातथैवच ॥ न
नुदेवाश्चविप्राश्च नगावोनाग्नयस्तथा ॥ नास्तिक्षासनतंयेतुयेनरापापकर्मणां ॥ परःप्रेषकरास्तेतुनराणांवशवर्त्तिनः ॥ यच्चतेषांभवे
द्दुःखंशृणुतेषांमुपद्रवं ॥ हरन्तितस्यराजान्येचोराश्चवहवस्तथा ॥ कृषिश्चकरतेयस्तुशृणुतेषांसुपद्रवं ॥ मूकाराश्चशुकाश्चैवमूषकाशल
भास्तथा ॥ विनाशयन्तिचोराश्चअहन्हनिपातकः ॥ विक्रीनन्तेचयत्किञ्चिदुग्धतद्व्याविनश्यति ॥ कर्मसिद्धंनपश्यन्तिसर्वारम्भगुतेनराः
॥ शरीरजैर्महादोषैःप्रणयंयान्तिमानवाः ॥ मोहितामविक्षमायान्तिस्तेनजायन्तिदुःखिताः ॥ एवंशरीरिणामित्थाद्धेः प्रजाश्चविविधाकृताः ॥ अंड

शि·ध·ध·
३
120

जाखेदजा वापि जथाख्या वरजङ्गमाः॥ राजा नरस्तु न्यदेहस्तु स्वकर्मकृतवर्त्तुगोः॥ एकजीवमयामसंशरीरं च पृथक् पृथक्॥ अहं वसामि देह
स्थाम्लछं चण्डालयोरपि॥ खरोष्ट्रस्वानहस्तीनां सर्वेषमध्यगतो ह्यहं॥ देहे तिष्ठामि शहरं जंगमस्थावरस्य च॥ मया व्याप्तं जगत्सर्वं न चान्यत्किं
चिदस्पते॥ अहं सयामि देहस्थामानुष्यस्य ज्ञमाम्यहं॥ अहं वसामि देहस्थामस्मो सर्वस्य देहिनां॥ विस्तुकर्त्ता विकर्त्ता च चक्रवर्त्ता मयेज्ञ
गत्॥ तेनैव मोहिता सर्वे भगलिङ्गकृतं जगत्॥ पञ्चभूतात्मका शुक्लं शरीरं सर्वदेहिनां॥ आत्मस्तेष कृतैः यापि तेन यान्ति सुदुःखिता॥ नराणां
येन रादेवि नित्यं कर्मकराश्रये॥ तेनु सर्वे पराधीना देही आत्मा विक्रीडिते॥ भागी स स्वभागीनां यथा धर्मशरीरिणां॥ श्रोतुमिच्छामि यच्चान्य
कथयस्व यमश्विनि॥ ॥उमोवाच॥ मद्यपानरतानित्यं मद्यव्यसनमोहिता॥ मद्येषु चरन्ति येषां मे तदिच्छामि वेदितं॥ महेश्वर उ
वाच॥ शृणु देवि यथा सत्यं यथा मद्यं जुगुप्सितं॥ अप्रमत्ययोर्हि लोकस्य प्रमुसो आनिरगौरवं॥ विना संधन धानस्य गार्हितं जनलाघवं॥ अकी
र्त्ति नरकश्चैव मद्यपानां प्रवर्त्तते॥ अप्रसिद्धं वदो देहे सुनिभिः सुनिचारितं॥ मद्ययोगात्प्रवर्त्तस्य मूढः सर्वेन्द्रियस्य च॥ अतिमिधाश्च लज्जा
श्च सर्वे मेतत्प्रनश्यति॥ त्यक्तलज्जा नरा देवि कुलमात्मने मेव च॥ यान यान्ति नरा देवि मद्यव्यसनमोहिताः॥ उत्सवाञ्जातभयं नृत्यसुरवङ्गः रव

राम:
३

न्तथा वयं ॥ सर्वमेतत्तु जानन्ति मद्योपहतचेतसा ॥ मद्यव्यसनिनां ये तु येन यं संश्रयन्ति च ॥ सालाश्च कारयेयत्तु मद्यपानरतानिये ॥ ५
मद्यविक्रायिनो ये च ये च मद्यक्षरान्ति च ॥ पिबन्ति ये नरा देवि सर्वे ते फलभागिनः ॥ इह लोके नराणां च पापं वक्ष्यामि तं शृणु ॥ नष्टमोहि
का चाराजलेलुब्धका मांसचाटकाः ॥ सहस्रास्त्रैव पशुश्रोणि जायन्ते ग्रहवाधमा ॥ तीर्यग्योनिसमुत्पन्नं नायदा मृत्युवसंगता ॥ षष्ठिवर्षसहस्रा
णि कृमिभूता महीतले ॥ कृमियोनिक्षयो भूते पुनः पापं कथाम्यहं ॥ श्वानयोनिशतं गच्छेज्जम्बुकं पञ्चविंशति ॥ मद्यपा नरा देवि भवन्ति
पापकर्मिणः ॥ मद्यपानविनिर्वृत्तस्य शृणु तेषां महत्फलं ॥ समन्ततो कथयिष्यामि ये मद्यं न पिबन्ति च ॥ ते मित्वा ब्रह्मलोकं तु विष्णुलोकं गत
मरः ॥ मद्यपाननिवृत्ता ये मोदन्ति च सुरैः सह ॥ शूद्रो भूत्वा तु मद्यस्य निवृत्तं यस्तु कारयेत् ॥ तेन सर्वं कृतं धर्मं त्रैलोक्यं सचराचरैः ॥ लिङ्गं तु ५
स्थापितं तेन यज्ञ यष्टिकं तु सत्या ॥ गवां कोटिप्रदानस्य तत्फलं मद्यवर्जितं ॥ तडागनां सहस्राणि वापीकूपशतानि च ॥ तत्फलं लभते कर्तुं य
त्फलं मद्यवर्जितं ॥ न तत्फलं सुवर्णस्य भूमिदानं तथैव च ॥ कन्यादानेन तत्ताराणि यत्फलं मद्यवर्जिते ॥ त्रिंशत्कोटिसहस्राणि मोदयितास्सुरै
सह ॥ यत्कामास्तु प्रयान्ति ते नरा ब्रह्मोत्तमाः ॥ स्वर्गलोकं च्युता देवि यदा मर्त्ये समुपागता ॥ राजानो राजमन्त्रिणश्च धनिनाश्च भवन्ति ते ॥ मद्यप ५

शि·ध·प·
४

ज्ञानिकुर्वन्तियजन्तेभूमिदक्षिणा॥पूर्णाकालाम्रियन्तेचवृद्धाःसर्वेनसंशयः॥मद्यपानानिवृत्तस्यएषधर्मविधिःस्मृतः॥एतत्तेकथितंसर्वं
किंभूयःश्रोतुमिच्छसि॥ ॥उमोवाच॥येनराजन्कलात्रुध्वामांसभक्षितिमानवा।तेषांधर्ममधर्मंवाएतदिच्छामिवेदितुं॥ ॥महे
श्वरउवाच॥जिह्वेन्द्रियेनमूढामांसभक्षितिमोहिता॥अनिष्टनरकंयान्तिविह्वलाप्रकृताधमा॥तेषांमांसस्यवक्ष्यामियेनमांसंनभक्षये
त्॥शुक्रेनजायतेमांसंभगभस्ततेनउच्यते॥रक्तायस्यहृत्पानिसंभूतंविस्रमध्यतः॥इदृशंयस्यहृत्पंनितस्मान्मांसंनभक्षयेत्॥विष्ठयोयः
स्यसंभूतःयोनिद्वारेणनिर्गतं॥शुक्रःशोणितसंभूतंतस्मान्मांसंनभक्षयेत्॥आकाशगामिनाविप्रापतितामांसभक्षणात्॥इदृशंयस्यदेहस्य
121
नंतस्मान्मांसंनभक्षयेत्॥स्वमांसंपरमांसेनयोदेहेवर्द्धमिच्छति॥नस्ययोनिशतंगत्वाशरीरंव्याधिसंभवन्॥येषुयेषुचजायन्तेयेनरामां
सभक्षणात्॥व्याधिरोगशतैस्तेस्तुजायन्तेपापकर्मिणाः॥अथजुदकसर्पछाश्चमरौलाअथवानरा॥तेषुयोनिषुजायन्तेयेनरामांसभक्षिणा राम:
ः॥निवृत्तायेतुमांसस्यधर्मनप्सेवशंस्थिताः॥नभक्षयन्तियेमांसंतेनराप्रकृषोत्तमाः॥देवलोकच्युतास्सर्वेदृश्याक्षानिरलंकृता॥सर्वेषांसमंच ४
निवृत्तामांसभक्षणैः॥धर्मान्तस्यभवेन्नित्यंयत्तुमांसंनभक्षयेत्॥श्रुत्वावृद्धसमोभूत्वामोचाचारसमन्विताः॥ब्रह्मभूतपिशाचाश्चनोपति

ष्ठन्ति चक्षुषाः ॥ दिव्यवर्षसहस्रन्तु वसित्वा तु सुरैः सह ॥ चतुर्वेदास्तु जायन्ते यदा मर्त्यमुपागताः ॥ उष्कारेन्तु तपेन तस्येयत्फलं लभन्ति मानवा ॥
तेषां महत्सुगुणांप्रोक्तंयन्तुमांसं न भक्षयेत् ॥ केदारं मुस्वं पीत्वा यत्फलं लभते नरा ॥ तेषां चतुर्गुणां प्रोक्तं यन्तु मांसं न भक्षयेत् ॥ भक्षयन्ति
वयेमांसं न भक्षयन्तिये चे नरा ॥ तन्मयाकाथितं सर्वं श्रोतुमिच्छं पुनः ॥ ॥ उमोवाच ॥ आत्मां भरान्दुराचारा नित्यं मांसतत्पासका ॥ मृत्स्या
नस्वयमस्नन्ति स्कन्दं मूलफलान्यपि ॥ तेषान्तु कीदृशं प्रत्यअत्पापं कीदृशं भवेत् ॥ कथयस्व महादेव इदं कौतूहलं हि मे ॥ ॥ महेश्व
र उवाच ॥ आत्मानं पोषकानान्तु नराणां पापकर्मिणां ॥ आत्मार्थं हितयुक्तानां गतिं तेषां कथाम्यहं ॥ मृत्स्यानेन तु चात्मानं पोषयन्ति नरा
धमाः ॥ वालानां पोष्यमानानां नत्दन्ति चातिनिर्घृणां ॥ न हुतञ्च न तप्ताञ्च वदान्ते किञ्चिद्वाल्गरोः ॥ आत्मानं पोषितं येन तस्यापापं कथाम्यहं
॥ यत्प्रदेशे अनावृष्टिय त्र देशे महाभयं ॥ तस्मिन्देशेषु घोरेषु जायन्ते पापकर्मिणाः ॥ ये दत्ते वृष्टिसंयोगी भुंजन्ते पापकर्मिणाः ॥ तेन पापे
न तत्सर्वं भुक्त्वाश्चापि न जीवन्ति ॥ जलाधरस्तनैश्चैव भगन्दरं विसूचिकैः ॥ मूत्रकृछ्रुणापीड्यन्ते आत्मपोषकाः ॥ तृट्बुभुक्षादिरोग
णापीड्यमाना नराधमाः ॥ परार्थं हितयुक्तानां मानवानाय शाश्विनि ॥ कथयामिप्रयत्नेन यं त्वया पृछितोस्म्यहं ॥ आत्मानं येन पोषयन्ति दत्ते

बालवृद्धयो॥ दयात्रश्चैव सर्वेषां तस्य धर्मो निवोत तथा॥ एकग्रासमसहस्रेन्तु भुंजते सह मानवः॥ मृष्टान्नसहस्रवैष्णवे यानि परमाद्भुतं॥ आ
शनं शयनं यानं ते प्रदत्तं यशस्विनि॥ समं सर्वेषु भूतेषु न समदुःखं न विद्यते॥ परार्थे सततं देवि यस्य चित्तं सुनिश्चितं॥ अहं देवि स्थितो तस्य
धर्मरूपी महेश्वरः॥ पूर्णा वर्षशतं दिव्यं स्वर्गलोके सुरैः सह॥ यदा मानुष्यता यान्ति तत्सर्वं कथयाम्यहं॥ यत्र देशे सुभिक्षाणि स्फीतानि गोधा
न्यानि च॥ तत्र देशेतु जायन्ते मानवा विपुले कुले॥ रूपयौवनसंपन्ना वसु वर्मोणा पूजिता॥ समृद्धा धनधान्याश्च दातारः प्रियवादिनः
यानि यानि च कर्माणि प्रार्थयन्ते च ते नराः॥ तानि तानि च सर्वाणि गृहे तिष्ठन्ति धार्मिकाः॥ मृष्टान्नाश्च वस्त्राणां ताम्बूलसयनानि च॥ वासांसि
सर्वरत्नानि गृहे तिष्ठन्ति धार्मिकाः॥ आत्मपोषकरा येतु ये चान्ये परपोषकाः॥ तेषांतु कथितं सर्वं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि॥ ॥उमोवाच॥
राजानो मण्डलीकास्तु सामन्ताश्च पुरे पुरे॥ पृथिवीपालाश्च जायन्ते नरा वै केन कर्मणाः॥ ॥महेश्वर उवाच॥ राजानः कर्मनाकेन भवंति राम: ५
प्रहृष्टो न मा॥ तथा धर्म[illegible]कामि यथा त्वं मम पृच्छसि॥ कीर्तितानामिव योगेषु समसमतान्याश्च ये नराः॥ ते तु राज्यामतुप्राप्य मण्डलीकास्तु मानव
वा॥ कल्यां लक्ष्मीसमावाप्य सुभेपक्षेचतुर्दश्यां॥ अहवे पूजिता ये तु मण्डलीकास्तु ये नराः॥ निश्छिद्रेणैव तन यसां पूजितो गुह्यगह्वरैः॥ जय

122

होमेन स्नानेन धात्रीसंप्रेषणेन च ॥ उपलेपनेन यो नित्यं तान्देवि तर्पयन्ति वा ॥ ते मृता यान्ति राजानो मम भक्ताश्च ये नराः ॥ न मुण्डानं च खलु
शोदेवकर्मैव ये रताः ॥ ते मृता यान्ति राजानो मम भक्ताश्च ये नराः ॥ ये तु ब्राह्मणाः स्नापयन्ति सकलं निष्कलं मम ॥ अत्र गृह्णन्ति ये शिष्यास्ते समो
क्षं ददाम्यहं ॥ दीक्षिता शिवतन्त्रेषु मन्त्रज्ञानतत्परायणाः ॥ सर्वलोकेषु ते देवि सुरैरपि पूजिते ॥ तत्कालमेककालं वा पक्षमासादसमध्य
तः ॥ ये स्मरन्ति हि मां देवि ते राजानो भवन्ति च ॥ ते मया कथितं देवि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ॥ उमोवाच ॥ यत्त्वया स्थापिते रूप
अर्चिते पूजिते न च ॥ कथयस्व महेशान शास्त्रसंज्ञा वसुन्न मे ॥ ॥ महेश्वर उवाच ॥ अहं ते कथयिष्यामि त्वत्प्रियार्थं वरानने ॥ स्था
पिते न च यत्पुण्यं अर्च्चिते पूजिते न वा ॥ सगरो नाम यो राजा निविस्वायेन सागराः ॥ अश्वमेध कृतं तेन निष्पन्नं न स्पतञ्ज वेत् ॥ ते षांशत
सहस्रेण यत्फलं भवति सुन्दरि ॥ तत्फलं स्थापिते लिङ्गे सत्यं ते कथितं मया ॥ स्थापयन्ति च ये दुर्गां मादित्यं केशवं तथा ॥ स्थापयित्वा
तु संत्राश्च ब्रह्माणं चोक्षमेव च ॥ हरं वै स्थापितो तत्र अहं सर्वेषु मूर्त्तिषु ॥ स्थापयन्ति च ये रुद्रादेवडोनीसुकारका ॥ ते भवन्ति मम तु
ल्याः त्रिनेत्राः शूलपाणिनः ॥ यावन्ते स्थापिते लिङ्गे मर्त्तलोके वृतिष्ठति ॥ मम गोत्र वसन्ति ते गणास्ते शूलपाणिनः ॥ नस्पक्षयेश्च धर्मस्य

शि·ध·म·
६

यदामर्त्तास्तुयागता।तदातेतेनधर्मेणभवन्तिपृथिवीपतिः॥निरूपद्रवमाक्रान्तभूपस्तुभिक्षाचनिकर्णकं॥ममभक्तास्तुनतेषांभवन्तीति
ज्ञस्यायकाः॥राज्यंकृत्वाततःस्वर्गेगत्वापुरीगताः॥स्थापयन्तिपुनर्लिङ्गंममध्यानपरायणं॥स्थापिताश्चमयादेवियत्पुण्यंपरमेश्वरि।तन्मयाकथि
तंसर्वंकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि॥ ॥उमोवाच॥कलियुगेअशक्तावैःदरिद्रामानवाविभो॥यथोक्तंचैवप्रासादंकथंप्राप्नोतिमानव॥ ॥महेश्वर
उवाच॥प्रासादस्त्वमयाप्रोक्तःअधमात्तुन्नमानिव॥मध्यमानितथादेविकथयामिवरप्रिये॥वित्तस्याध्यानरूपेणयःकुर्यात्तुशिवालयं॥स्वदेहेतस्य
तिष्ठामिसज्जनाश्चैवमोप्रिये॥सर्वेरत्नमयाराजाप्रासादंयःप्रयच्छति।तृणाच्छन्नदरिद्रोपितच्चनानिरतन्मम॥दर्भमात्रेणनरेन्द्रोपिभावेनकुरुते
१३ गृहं॥सोपिरुद्रत्वमायातिकुलंतारयतेशतं।यस्तुदेवानुसारेणविधिपूर्वंकरोतियः॥सोपितुल्यसहस्रैस्तुउद्धरेन्नरकांगतान्॥उद्धृतास्तुततःसो
पिसपुत्रपशुबांधवैः॥षष्टिवर्षसहस्राणिशिवलोकेमहीयते॥दोलंकृत्वातुयोदेविप्रासादंसर्वलक्षणं॥गीतवादेनसंयुक्तंतस्यपुण्यफलं एमः
शृणु॥त्रिनेत्रःशूलपाणिश्चममतुल्यपराक्रमं॥तिष्ठतेचिरकालंयावदाहूतसंप्लवं॥तेयान्तुपतितंदेविकदाचित्कालपर्ययात्॥पृथिवीपति ६
तथाभूत्वारुद्रलोकंव्रजेत्पुनः॥यादृशंतुत्वयादेविपृष्ठितोहंवरानने।तादृशंकथितंसर्वंकिंभूयश्रोतुमिच्छसि॥ ॥इतिउत्तरोत्तरेउमामहे

श्चरसम्वादे द्वितीयोध्यायः ॥ ॥ उमोवाच ॥ यत्त्वया कथितं सर्वं अर्च्चनं पूजनं तथा ॥ पुष्पाणां तु विधानाश्च एतद्याख्यातुमर्हसि ॥ ॥ महेश्वर
उवाच ॥ हिमवत्सुते सत्यं पुष्पाणां तु यशस्विनि ॥ यानि रोचन्ति ये देवि कथयामि विशेषतः ॥ करवीरं तु पश्चैव अर्कं उन्मत्तकं तथा ॥ पाटलावृह
तीचवत्तथा मारीचि कर्णिका ॥ तथाकाशस्य पुष्पाणि मन्दारं सपराजिता ॥ समीपुष्पाणि चान्यानि कूट(ज)कः शंखिनी तथा ॥ अपामार्गं तथा पद्मं चंपकानि
सुउत्तमाः ॥ चंपकोपि रक्त नगरा तथा देनागकेशरं ॥ पुंनाग किंकरारण्ड्रो नपुष्पन्तथैव च ॥ विरूपो दुस्परश्चैव श्यामवर्णा तथैव च ॥ पुष्पाणि यत्र
वृक्षस्य सदा विल्वमकराठकं ॥ कुसुम्भस्य तु पुष्पानि कोकमस्य तथैव च ॥ नीलाब्जकुमुदश्चैव तथा रक्तोत्पलानि च ॥ सुरभीनि च पुष्पाणि स्थलजाउ
दकानि च ॥ भावेनैव तु दत्तानि सर्वाणि कुसुमानि च ॥ पृच्छामि शिरसा देवि यो मे कश्चित्ति देवयेत् ॥ सर्वेषां पुष्पजातीनां श्रीमान्नीलोत्पलोत्तमं ॥
एतत्ते कथितं देवि किं भूयश्रोतुमिच्छसि ॥ ॥ उमोवाच ॥ केषु केषु च पुष्पेषु प्रभुः कर्त्तार मीश्वरं ॥ मासानां अर्च्चये यानि पुष्पानि कथयस्व मे
महेश्वर उवाच ॥ यत्त्वया पृच्छितं देवि इदं कौतूहलं हि मे ॥ कथयामि प्रयत्नेन लोकानां हितकारणं ॥ आषाढस्य तु मासस्य शुक्लपक्षस्य चतुर्दशी
शाकंगर्गलं दत्वा तु दत्वा पुष्पं समीस्तथा ॥ निर्भिन्नाब्ज सुलोक त्राशिवलोकं तथा व्रजेत् ॥ श्रावणस्य च मासस्य एकाहारे नयोनरः ॥ अर्द्धेयत्करवीरे

नगोसहस्रफलंलभेत् ॥ भाद्रपदस्यमासस्य अपामार्गेणापूजयेत् ॥ हंसध्वजसमायुक्तविमानैःसहगच्छति ॥ अश्विनिस्यमासस्य अर्कपुष्पैः(
सुपूजयेत् ॥ मयूरध्वजयुक्तेनविमानेनसगच्छति ॥ कार्त्तिकस्यतुमासस्यगवांक्षीरेणस्नापयेत् ॥ अर्च्चयेज्जातिपुष्पेनशिवंयश्चोत्तिरंजनं ॥ मा
र्गशीर्षस्यमासस्यतुकेनयोर्च्चयेत्ममः ॥ सत्रैलोक्यमानिकस्य यत्राहंतत्रगच्छति ॥ पौषमासेतुमांचैवधुत्तूरेनसमर्च्चयेत् ॥ तुष्टेनसोमयादेवित
भतेपरमंपदं ॥ माघस्यैवतुमासस्यविल्वपत्रेणयोर्च्चयेत् ॥ बालार्कशशियुक्तेनविमानेनसगच्छति ॥ फाल्गुणस्यतुमासस्यगन्धतोयेनस्नापयेत्
॥ अर्च्चयेद्द्रोणपुष्पैस्तुइन्द्रस्थानंसलभेत् ॥ चैत्रस्यैवतुमासस्यनृत्यगीतेनशङ्करं ॥ अर्च्चयेत्कुन्दपुष्पेनलभतेबहुसुवर्णकं ॥ वैशाखस्यतुमास
१२५ स्यघृतेनस्नापयेद्बुधः ॥ अर्च्चयेत्शुक्लमन्दारैःअश्वमेधफलंलभेत् ॥ ज्येष्ठेचैवतुमासस्यदधिस्नापयेत्समः ॥ अर्च्चयेत्पद्मपुष्पैस्तुसोपिगच्छेत्पराङ्गतिं
सम्वत्सरेणमयादेवि प्रकारेणयोर्च्चयेत् ॥ नानास्थानपदस्थानंवृत्तिसंस्यंतेकथितंमया ॥ पुष्पानांकथितंदेविमासानान्तुतथैवच ॥ श्रोतुमिच्छामिकिं राम: ७
भूयःकथयस्ववरानने ॥ ॥ उमोवाच ॥ किंधर्मकेतुयोधर्मकिंस्वाधर्मस्यलक्षणं ॥ केनवानिर्मितंकर्मकिंवाधर्मोविधीयते ॥ धर्मेषुदेवतादेवअ(
धर्मेप्रवक्ताभवेत् ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामिइदंकौतूहलंहिमे ॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ अहंधर्मस्वयंदेविअधर्मस्त्वंवरानने ॥ रुद्रेवरस्वयंदेविप्रकृ

निरत्वं प्रकीर्त्तिता ॥ अहं धर्ममतिन्द्र आत्मा त्रमानायद्राम्भिनि ॥ विमतिं कुर्वस्त्वं देवि आत्मानं यं न पश्यति ॥ शरीरे तु स्थितो विष्णु अधर्मस्थं प्रकीर्त्तिता
॥ तेनेदं मोहिता सर्वे भगलिंगकृतं जगत् ॥ जानन्ति वै अधर्मा हि धर्मा शिवानतथा नराः ॥ तेन त्वया मोहिता सर्वे स्त्री प्रमोह वसंगता ॥ पुत्रदारं कुटुम्बेषु तृ
ष्णायावा वृता नराः ॥ तेन त्वया मोहिता सर्वे नरकं यान्ति मानवा ॥ यथा नदीनदाः सर्वे समुद्रे यान्ति संस्थितां ॥ एवं सर्वेषु भूतेषु अहं लिङ्ग भगात्मकं ॥ यो
ऽहं स्वात्मस्वयं ब्रह्म यो ब्रह्मा स स्वयं हरिः ॥ ये देवि सोमस्वयं विष्णुः यो विष्णु स च चन्द्रमा ॥ यो ऽग्निः सोमस्वयं रुद्रः यो रुद्र स तु भास्करः ॥ एवं शक्ति विशेषेण
स्थितो ऽहं सर्वमूर्त्तिषु ॥ स्थावरे जङ्गमे सर्वे अण्डज स्वेदज तथा ॥ वहवो ऽपि यथामार्गा प्रविष्टा ने महत्पुरात् ॥ तथा सर्वानि ज्ञाना नां प्रविशन्ति तमीश्व
रं ॥ अहं सर्वेगतो देवि वाङ्मयं सचराचरे ॥ पञ्चभूतसमायुक्ता शरीरे सर्वदेहिनां ॥ यत्र त्वां हि भगो देवि यत्राहं लिङ्गमेव च ॥ धर्माधर्म अहं देवि अ
धर्मस्त्वं वरानने ॥ अतो ध्यानि च ये मूढा नरकं यान्ति मानवा ॥ एवं धर्म अधर्मं त्वा सर्वं त्वं कथितं मया ॥ किमन्यं कौतुकं देवि यत्त्वया पृच्छसे पुनः ॥ उ
मोवाच ॥ सप्तद्वीपसमायुक्ता सप्तपाताल संयुते ॥ कुलपर्वतसप्ता च सप्तसमुद्र सप्त रवच ॥ किं रूपा किं प्रमानं वा किं नामं कस्य वा परे ॥ स्थिता तु नर
का यत्र कथयस्व सुरेश्वर ॥ ॥ महेश्वर उवाच ॥ कोचिदं वा स्थिता देवि केचित् ऊर्ध्वा परिस्थिता ॥ वियानि नरका कोचित् पाताले केचित् धारुणा ॥ प्रत्यक्षा केचि

शि·ध·म·
८

नृहश्यन्तेविपरीतास्तंतथैवच॥केचिच्छरीरमध्यस्थेपीड्यन्तिक्वचान्विता॥शृणुष्वैकमनाभूत्वानरकाघोरदारुणा॥अहन्तेकथयिष्यामिपृ
छितोहंत्वयाप्रिये॥नरकोवज्रसूचीस्तुकालिशसमोहितः॥सूचीसूखामहाकायतथारौरवमेवच॥महारौरवविख्यातोअवीचीनरकस्त
था॥कूटशाल्मलिमित्याहुतथायमलपर्वतौ॥अमेध्याद्गुःखसंतापःकथाग्निःपूतमृत्तिकाः॥तप्तत्वंमूतिविख्यातोशिलावर्षणमेवच॥एकपादो
एकहस्तास्तुनिरसनस्तथा॥तथावृश्चिकराशिस्तुसर्पराशिस्तथैवच॥दस्तुयंत्राकृमिश्चैवचक्रपीडाकृमिव्रणा॥ज्वालामुखश्चविख्यातोत
प्तवालुकमेवच॥कर्कश्चसूकरश्चैववंधनागारमेवच॥कनीनिजानुजंघाश्चतलतंवोष्णजंजरा॥ज्ञावलोमृत्तिमांसश्चवहुरोगस्तथैवच॥धूम
पानोदरिद्रश्चकल्पान्तेयानिवंधनं॥हरिहंतेश्चकालसूत्रकणकाघनमेवच॥तुषाराठाविषमोचैवकुम्भिनाकुम्महास्तथा॥खरमुखोस्वानयो
निकृमिभसास्तथैवच॥संपीडनस्तुविख्यातोअसिपत्रस्तथैवच॥कुम्भीरोगृध्रहस्तिश्चनीपक्षिकसंचयं॥उष्णोपोरुधिरस्रावःक्षयातोविकृ
तस्तथा॥दहनोज्वलनश्चैवमहाभीषणमेवच॥तप्तकुम्भोशिलायंत्रविमर्दितिभ्रसीषणा॥कलेवरश्चसंघातपूयवाहोमहाद्युति॥कालासं
वर्तकश्चैवसुदीर्घमलवाहकः॥अतिकोपोस्थिभजाश्चजन्तोरोसर्वरोगस्तथा॥शूल्यांगारश्चविख्यातोमुखकीलतथैवच॥अंधकलोहप्राकार

राम:
८

वज्रसंकटमेवच ॥ हिमवासिक्षिप्रमेवासिदिव्यसुधारपाशिनः ॥ यंत्रकदंशमसकोग्रमांसजीवकस्तथा ॥ वज्रकपाटपानसुलोहदण्डतथैव
च ॥ कर्कटः नरकश्चैव जिह्वोत्पाटस्तथैवच ॥ गर्वार्त्तो हस्तिपादश्च तथासुरवेषुव्याधितः ॥ शूलोसुजंतघातीचछेदनोवेदनस्तथा ॥ शक्तिघात्री
कुवश्चैव स्वानमांसोक्रिमिस्तथा ॥ वज्रतुण्डसमतः प्रोकाशिवघातस्तथैवच ॥ नक्षत्रशूलपत्तिश्च घोरश्च यजिह्वया ॥ अन्यासिंहाकृतिश्चैव व्याघ्र
सदृशमेवच ॥ घोरमंगाश्चरौडाश्चतथाश्चगिरिभंगावाः ॥ गिरिनिर्जलमालीचमहामालोअधोमुख ॥ निश्चिंत्पामकरग्राहीस्तनतीक्ष्णाथसूचि
ह्यहारवोमरुत्तपीतः क्रुद्धःशीलोऽथयोजकः ॥ दुःखपाकारोग्रसंजश्चसूचकोनाशकस्तथाः ॥ कूटकारस्तुविज्ञेया वज्रसुजंरमेवच ॥ दारुण
विकटनारीमहासकमेवच ॥ अंधकारोमहानीलसुश्लोविपसुकर्दमाः ॥ जरोदरोमहाशूलः निसोभक्तुपरःस्मृतः ॥ गर्त्मश्चमधुकश्चैव वनि
श्चिंत्पालोहशर्क्कराः ॥ यस्तुतेपापकर्माणांप्रहूपावलघाटकाः ॥ यानिवैतरनीघोरछिन्नमूलद्रवङ्माः ॥ वसारुधिरमिश्रेणपूयप्रस्तार
कर्द्दमाः ॥ क्रिमिभिश्चसमाकीर्णासर्पैर्वृश्चिकमाकुलां ॥ भ्रमरैर्नीलमक्षिकैर्दंशकैमशकैस्तथा ॥ काकैश्चसमाकीर्णोनानायंत्रैस्तथैवच
व्याघ्रैःऋक्षैश्चापिवैश्चश्वापदंष्ट्रिभिस्तथा ॥ एवंविविधैःरूपेश्चमहाघोरैःसमाकुलैः ॥ भूमिहन्तोश्चयेदेवि घातयित्वाश्च ब्राह्मणां ॥ यानि

शि·ध·ष· वैतरनीघोरं पातालवासिनी ॥ दत्वा देवस्य यो भूमिं ब्राह्मणस्य यो हरेत् ॥ स्वदत्तं परदत्तं वा यान्ति वैतरनीनदी ॥ ब्राह्मणान्तु यदा भूत्वा मद्य
९ पानेसु वर्त्तते ॥ नरकं सोपि तं गच्छेच्चिरान्तिष्ठन्ति पापकृत् ॥ शूद्रो भूत्वा तु यो देवि ब्राह्मणीमुपभुंजति ॥ यान्ति वैतरनीघोरां पुनर्जन्म न विद्य
ते ॥ अन्येपि क्रूरकर्माणः पापं कृत्वा तु मानवा ॥ नरकं यान्ति आतिष्ठ पातालगोचरं ॥ यो दहेन तु भावेन तुलं अकुलतां व्रजेत् ॥ सोपि वैतरनीं ग
च्छेत् सुचिरं तिष्ठते नरा ॥ मित्रद्रोही गुरुद्रोही स्वामिद्रोही तथैव च ॥ पापकर्मरता चाण्डाला यान्ति अधोगति ॥ एवं पापविशेषेण वामसंत्याग
वोदिता ॥ न वेदन्ति स्मृतिमूढा पापकर्मश्च ये नरा ॥ एतैर्वैतरनीघोराकस्थिता तु यमस्थिता ॥ किमन्यत्पृच्छसे भूयः कथये हं सुसुन्दरि ॥
126 उमोवाच ॥ किं नु भक्तेन विप्रेण गृहस्थेन तु शंकर ॥ जनस्थेन हि किं पुण्यमेतदाख्यातु महर्षि ॥ आचार्येन तु किं पुण्यं किं पुण्यं ब्रह्मचारिणो ॥
भगवं भिक्षुकश्चैव यन्मन्त्रक्षपनका ॥ सितपत्रे च किं पुण्यं किं पुण्यं कापालसे ॥ धर्मिके चापि कीदृशो भस्मानुतशरीरिणो ॥ किं पुण्यं च महेश्वरा राम:
मइदं कौतूहलं हि मे ॥ ॥ महेश्वर उवाच ॥ अर्हन्नामस्य च ये भक्ता बुद्धस्य च तथा भवेत् ॥ ब्राह्मणस्य च भक्ताश्च भवन्ति ब्रह्मचारिणो ॥ त्रिद ९
ण्डिब्रह्मचारी च भगवं भैक्षुकं तथा ॥ ते यान्ति गृहस्थेन विप्रस्य सपुण्यं भवेत् ॥ संधितं ब्रह्मणाज्ञात्वा वेदव्रतपरायनं ॥ वालाग्निहोत्रमाहीत

तापसानामनुगामिनां ॥ तेषु दस्याजगृहस्थेन संन्यासिविष्णुदेवेषु च ॥ तेन स्यसहितं पुण्यं समग्रं स्यापि यास्त्रिये ॥ मम बुद्ध्या ब्राह्मणो दानादि गुणं
ब्राह्मणाद्ध्रुवं ॥ सहस्रगुणमाचार्ये अनन्तं वेदपारगे ॥ नापि पाके चिच्छेदस्य गायत्रियाः परमं पदं ॥ अविदितेन सरीरेणा आलेख्यं च दृश्यते ॥ वे
दानां परमज्ञानं वेदानां परमं पदं ॥ आत्मानं विदितं ज्ञानं शतं वेदपारगं ॥ अतृणं हन्ति ये शिष्या शिवदीक्षानुपारगं ॥ अप्रश्नः सविता
सर्वे समवेदं वेदपारगा ॥ अश्वमेधादिकं देवं अश्वमेध सहस्रं ॥ यो मा पश्यन्ति देहस्थं आचार्य समभावन्ति ते ॥ तेन भक्तेन यत्पुण्यं गृहस्थस्य स
सहस्रं भवेत् ॥ यावन्मूर्यं कृतालोकानां वंतस्याक्षयं भवेत् ॥ आचार्ये च स्वल्पमपि काले येन दत्तं यशस्विनि ॥ अनन्तमक्षयं तावद्यावत्ति
ष्ठन्ति मेदिनी ॥ यत्र भुञ्जति भस्मांगी मूर्खो वा यदि पण्डितः ॥ तत्र भुञ्जाम्यहं देवि सपत्नीको वृषध्वजः ॥ शतंतिनोशतं दद्यात्सहस्रं सहस्रि
कं ॥ दरिद्रे काकिनीं दद्यात् व्रतानि च न तत्समं ॥ राजा नाथ सहस्राणि अथवा दीक्षितानि च ॥ न मीग्रन्ति वदानेन दरिद्रो सेन मीग्रन्ते ॥ अनाव
सिहं तं देशो धान्यं च फलं पगते ॥ एकन्तु भोजये द्विप्रः कोटि भवतु भोजिता ॥ भस्मांगी बालराशि स्वामि यत्फलं कथितं मया ॥ तन्मया कथितं स
र्वं किं भूय श्रोतुमिच्छसि ॥ उमोवाच ॥ राक्षसा च पिशाचाश्च भूताहे न स्य सवेत ॥ ईश्वर केन कर्मेण राक्षसा यान्ति मानवा ॥ महेश्वर उवाच

येनपापेनतेयान्तिगतिस्तंकथयामिते॥कथयामिवरारोहेयेनपापेनमानवा॥राक्षसाश्चपिशाचाश्चमृताह्यपास्तथैवच॥शृणुष्वैकम
नादेविमानवायान्तितांगतिं॥अपहृत्यचविप्रस्वंदेवस्वंचतथानरा॥दत्तोच्छिष्टानिदत्तानिपिशाचायांतिमानवा॥पतितग्रहंततोलब्धा
वादयोनामकर्मणा॥नमस्यावयन्तिदत्तानिपिशाचायांतिमानवा॥स्वामिकार्येन्तुयोदेविनहितेनतुकारयेत्॥सोऽपियान्तिपिशाचावैगु
रुभक्तिविवर्जितः॥देवद्रव्याविनाशीचगुरुद्रव्यापहारकाः॥हरन्तितृष्णयामूढाःभवन्तिब्रह्मराक्षसाः॥येतुमांस्यापयित्वातुउपवन्तिमा
नवा॥कृपाचतस्यवैधर्मंमृतोभवतिराक्षसाः॥ममद्रव्यंचयोदेविदासीसुचरदन्तिये॥अन्यायनविनाशान्तिमृतास्तेयान्तिराक्षसा॥धार
यित्वाततोलिंगंविकर्मयस्तुकारयेत्॥स्नानयोनिशतंगच्छवकवृत्तिश्चयोनराः॥अदीक्षितस्तुयोभुक्त्वाप्रव्रजामधिगच्छति॥उपजीवितेत
थालिङ्गंसभवेब्रह्मराक्षसाः॥शीतजालोहिमवन्तवर्षकालजलोदके॥महदेशोभवेच्छ्रीस्मयातनाब्रह्मराक्षसाः॥देवस्वेनतुमात्मानंपोष यन्तितुयेनराः॥तेपिहत्पतजायन्तेदुराचाराह्निमानवा॥भक्षयन्तिबलिमात्यंहावन्तिविषयानिच॥तेपियान्तिचदुराचारानरकेपूतिगंधि
के॥दिव्यवर्षसहस्रन्तुपच्यमानानराधमाः॥तस्मंलोकेतुजायन्तेम्लेच्छवर्गेचभुक्षिता॥तुचैनोदुखितानित्यंममासिमांस्यभक्षिकाः॥गवांस

नकुलैरौद्रैस्तेन पापेन मानवाः ॥ ॥ इति उत्तरोत्तरे उमामहेश्वरसम्वादे तृतीयोध्यायः ॥ ॥ उमोवाच ॥ भगवन् केन कर्मेन अशुभेन मशुभेन
वा ॥ कुब्जवामनहीनाङ्गा न राजायन्ति नाऽजतिं ॥ बधिरा वामनाये च अंधश्चापि तथापरे ॥ मूकाश्च येन पापेन कथयस्व सुरेश्वरः ॥ ॥ महेश्वर
उवाच ॥ घण्टाशब्दनिनादानि शंख भेरीस्वरानि च ॥ ये हरन्ति कुवाणि काशिकाश्च सतालका ॥ ते पापेन ते देवि बधिरा जायन्ति मानवा ॥ डमरु
कः मुरजं वंशा वीणा आनवानि तथा ॥ हरन्ति मानवा ये तु बधिरास्तेन ते नराः ॥ अंधाश्च येन कर्मेन जायन्ति पुरुषाधमाः ॥ तत्पापं कथयाम्यत्र शृणु
मेकमनाश्शृणु ॥ प्रासादे च चये देवि हरन्ते दीपकानि च ॥ गृहे च च तु विप्रानां तेन जायन्ति अंधका ॥ ममनामेन यो देवि तैलं दधि घृतं पयं ॥ आम
नंमपि भुंजीत ते न जायन्ति अंधका ॥ आर्थयित्वा तु यो गावो सवत्सा क्षीरदोहिणी ॥ आत्मनं पिबते यस्तु ते न जायन्ति अंधकाः ॥ सिद्धार्थाश्च तिलश्चैव
ममनामेन प्रार्थयेत् ॥ दीपं तैल्यादि सर्वं वै ते न जायन्ति अधिकाः ॥ यस्तु क्षुद्रेन भावेन स्नेह विछेदकारकाः ॥ सोऽपि अंधश्च जायन्ते तस्य पापस्य क
र्मनाः ॥ मूकाश्च येन कर्मेन न राजायन्ति मोक्षनेः ॥ समाचरन्ति पापानि तस्मात्त्विगदितं शृणुः ॥ हरन्ति वल्कलसूत्राणि अक्षसूत्राणि चापरे ॥
मूषिकास्ते न जायन्ते न सम्बधर्माश्च मानवा ॥ पटिकालेखनीचैव तथा संपुटिकाश्च ये ॥ हरन्ति पुस्तकायस्तु मूकतास्तेन ते नराः ॥ जायन्ते मस्सपा

शि·ध·ष·
११

यात्रायामात्रामग्निनस्यच॥ हरन्तिधर्मशास्त्राणिनेनजायन्तिमूकता:॥ नश्रृण्वन्तिगुरोर्वाक्यादेवाकान्तुयेनरा:॥ सर्वैश्चैवनाक्यानेनजायन्तिमू
कवां॥ येनराहन्तिहर्त्ताचअश्वहर्त्तातथापरे॥ हरन्तिपुस्तकामूकनास्तेनतेनरा॥ हरन्तिरथयुग्मानिहीनाङ्गास्तेनमानवा:॥ पंगुलाध्वजहर्त्ताच
कुङ्कुमपुष्पाहरन्तिये॥ वामनाफलहर्त्ताचयूपहर्त्तातथापरे॥ हरन्तियेनरास्मूढावामनास्तेनतेनरा:॥ एवंत्तुविविधै:पापै:परद्रव्यहन्तिस्तथा॥
जायन्तेपापकर्माणाउपहास्यंजनस्यच॥ मूकताअन्धवधिरापराधीनाश्चमानवा:॥ सर्वेतेकथितादेविकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि॥ ॥उमोवाच॥ दे
वताश्चसुरा:सर्वेसिद्धविद्याधराश्चये॥ गन्धर्वाप्सरसाचैवमृगा:पक्षिसरीसृपा:॥ पर्वताश्चसमुद्राश्चद्वीपाराश्चवहुस्तथा॥ देवाश्चअन्नयसर्वे
:कथंजातेसुरेश्वर:॥ तृणवास्यानिगुल्मानिजङ्गमस्थावराणिच॥ कथंदेवसमुत्पन्नाविविधाश्चप्रजासुभा॥ सुवर्णमणिमुक्तानिवस्त्राण्याभ
रणानिच॥ लोहधान्यानिसर्वाणिवीजानिविविधानिच॥ कथयस्वमहेशानंसर्वज्ञोनूहलंहिमे॥ ॥महेश्वरउवाच॥ पूर्वमेकार्णवेघोरे
नष्टस्थावरजङ्गमे॥ अहमेकाकिनोदेविअन्यंजीवदृस्पते॥ पर्वतानासमुद्राश्चनाकाशन्तेवमेदिनी॥ नवदेवानगांधर्वानयक्षायेवकिन्नरा
॥ नैववेदानगायत्रीनब्रह्मानैवकेशव:॥ नैवतेसिद्धसंघानानविद्यानागय:स्तथा॥ नैवकालाग्निरुद्राश्चनधर्मोधर्ममेवच॥ नैवमातृगणास

४०
२०८

राम:
११

वैननागायाहरुडस्तथा ॥ ननक्षत्रानचन्द्राश्चानादित्याद्वादशस्तथा ॥ नचाधस्तानचोर्द्धन्वनदिशानेवसंधयोः ॥ नकूर्मोनैवमेघाश्चनशीतं
नैवउष्णतां ॥ नपशुः नैवधान्यानिनप्रजानैवमानुषाः ॥ अहमेकोस्वयंदेविस्वयकर्त्तारमीश्वरः ॥ अनादिनिधनोहिषः सर्वज्ञसर्वेनोद्भतः
मयाचाद्विग्दचित्तेन एकेवनुसुन्दरि ॥ चिंतितन्तुमयाकार्येशीघ्रन्तुसृजुयाम्यहं ॥ दिव्यवर्षसहस्रन्तुध्यायितंवहुरांमया ॥ ममगात्रे
समुत्पन्नावहुरांस्वेदमेवच ॥ तन्मयाकरतलेदेविधुत्रवन्मारिपालितं ॥ दिव्यवर्षसहस्रन्तुअङ्गुल्यामथितोमया ॥ तेनवबुद्बुदजातंवुद्ध
कालहंसमहतचेनचराण्डन्तुसंभूतंवलाराण्डतादिधीयते ॥ रक्षायित्वातुनच्चराण्डकालेनपूरिपूरितं ॥ तदामन्करतलेदेविउत्पन्नाश्चततोप्रजा
॥ प्रथमोवायुमुत्पन्नः गर्जितेवलदर्प्पिता ॥ पश्चाज्जायत्रीसमुत्पन्नातेदत्रयसमन्विता ॥ ततःप्रजासमुत्पन्नाअग्नस्त्रीरोगिमेवच ॥ पर्व
तास्तत्रजाताश्चअुवनानिचतुर्द्दशः ॥ ततःकालाग्निरुद्रश्चकूर्मश्चैवमहाद्युति ॥ ॐकारोतत्समुत्पन्नाद्वादशादित्यसन्निभः ॥ एतेदेवित्रयो
वेदाद्वादशादित्यमेवच ॥ अन्येपिसतरुद्रस्तुदिशानीरक्षयालकाः ॥ असंख्यातासहस्त्राणियेरुद्रामहीतले ॥ वलाराण्डन्तुसमुत्पन्नामम
मात्राद्विनिसृताः ॥ सत्वजस्तमश्चैवबुद्धिप्रकृतिमेवच ॥ कामक्रोधअहंकारः वुह्माराण्डन्तुविनिश्रुताः ॥ प्रजालोभश्चधान्यानिवीजानिविवि

शि·ध·म·
१२

धानि च ॥ उत्पन्नानि च ब्रह्माण्डेष्यावराणि वराणि च ॥ यं पृच्छसि मया देवि मातेर्वहित्त कारिणी ॥ लोकस्य धारनास्त्याय मम पृच्छ पुनः पु-
नः ॥ ॥ उमोवाच ॥ यत्त्वया कथितं देव मम प्रीत्या महेश्वर ॥ प्रणायेन तु हृष्टाङ्गी कमलोत्पललोचने ॥ कथयन्तु तस्यैते सर्वे विनाशमुप-
यान्ति च ॥ कुतो गच्छन्ति ते देवाः कुतो वा सकथं प्रभो ॥ कुतो चैव गणा ब्रह्मः कुतो गच्छन्ति केशव ॥ ते वेदाः कुत गच्छन्ति षडङ्गः सप्रदः क्रमात्
अग्नयः पर्वताः सर्वे समुद्रा द्वीपसंयुतं ॥ सिद्धाः सरसन नक्षत्राः सचन्द्राः सदिवाकराः ॥ कुतो गच्छन्ति ते नाशं कुतो शिव महाद्युतिः ॥ कुतो
गच्छन्ति गान्धर्वाः कुतो गच्छन्ति मेदिनी ॥ कुतो गच्छन्ति ते लोकाः कुतो वै वमहावन ॥ कथयस्व महासंभो यदि तुष्टो महेश्वर ॥ ॥ महेश्वर
उवाच ॥ कथयामि परं गुह्यं सृष्टिसंहारकारकं ॥ प्रलये सर्वभूतानाम्स्यावराणि चराणि च ॥ मम गात्रे तु लीयन्ते विनष्टे व्यापके जगत् ॥ सू-
र्यन्तु तन्न वै सर्वं जगत्पापादमस्तकं ॥ अधोपातालाग्नि रुद्रस्तु तिष्ठते च महीतलं ॥ संहितो कार देवेन प्रलये द्वीपयेगत ॥ शिखा प्रवर्ततेत्तत-
स्य शत कोटि प्रविस्तरः ॥ तेनैव दह्यते सर्वे त्रैलोक्यं सचराचरं ॥ यदा उत्तिष्ठते वह्नि विस्फुरन्तमनेकधा ॥ ततो दहति गायत्री वेदस्तु यतस-
मन्वितं ॥ ततो योगेश्वरं देवं कूर्मरूपमहाद्युतिं ॥ दहतो नरकावस्थं यत्रोसोज्वरते महत् ॥ दहित्वा चैव पातालं नामानाभुवनानि च ॥ काल

रामः
१२

रुद्रेनदग्धातुभुवनानिचतुर्द्दश॥ज्वालामालाकुलीभूतेवाकायेस्मचराचरं॥विनष्टेव्यापकेस्थानेसशैलवनकानने॥मयात्पन्नेविन
ष्टेतुत्रैलोक्यप्रलयंगते॥ततोब्रह्मादिनष्टेतःदेवेभ्यसर्व्वेभिःसह॥विनाशयित्वाभूतानिकुम्भाण्डस्सहदेवते॥एवंहिरग्निमध्यस्थेस
यामीदमचेतनः॥मयाग्रंथिजात्रनोअव्यक्तेसर्व्वतःस्थिते॥यदासमायामिशान्तत्वात्तदासर्व्वनिमीलिते॥विष्णुकर्त्ताप्रभुषेणसृजि
तिचजमेनवा॥एकीभूतेषुतदहंचैवचेतसा॥सृजितंचमयादेविप्रलयंचयथामतं॥कथितंचवरारोहेपृच्छमन्यदिच्छसि॥ ॥
उमोवाच॥सयान्तियेनसद्देवस्वप्नंपश्यतियेनराः॥व्रजन्तिदूरमाध्वानंतन्मेकथयसुरेश्वर॥वनस्पतिनडागारिणिग्रामाणिनगराणिच
॥हस्त्यश्वरथयानानिशैलप्रासादमेवच॥सुवर्णोदूरमाध्वानंनदीप्रजलाश्रये॥केदेहेतिष्ठतेदेवःयोवादेशान्तरंव्रजेत्॥ ॥
महेश्वरउवाच॥तृधातुकंशरीरन्तुमानुष्यसर्व्वदेहिणां॥वायुपित्तंचश्लेष्माचशरीरंतेनयीज्यते॥यदातुप्रबलावायुःदूरदेशांतरा
व्रजेत्॥पित्तेनहिसुवर्णाचश्लेष्मेनचजलाश्रयं॥नजीवोमानुष्यनाश्चदेहात्पन्नायशाश्विनिः॥संप्राप्तेनतुकालेननिर्गछन्तिममःप्रिये
॥मनयश्पन्तिदेशान्तंनगरान्तंप्रवाणिच॥सहितोवायुदेवेनशीघ्रंभ्रमन्तिमेदिनी॥पञ्चभूतःसमायुक्तंपञ्चकर्मेन्द्रियानिच॥उ

न्द्रियानि पंचैव पञ्चतन्मात्रमेव च॥ वायव्यन्तु भवेत्पञ्च ए क ए व गुणोत्तमा:॥ एतेस्तु पञ्चविंशतिः ब्रह्मोनिर्मितो मया॥ अप्रत्नेयेन वक्तव्यं
यथा नास्तीति एव वा॥ सर्वं च श्रृणु ध्यानत्वं यथाहं कथयामि ते॥ वायुना सह गच्छन्ति मनेन सहितानि तु॥ त्वच रुधिर मांसश्च स्वदेहे तिष्ठते यदं
॥ पश्यते सुखदुःखानि राज्यं नरमेव च॥ स्वप्नाने सर्वमेतत्ते प्रत्ययो स्थिते ध्रुवं॥ मनेन्द्रियाणि युक्तानि सहिता अन्तरात्मना:॥ वायुमा प्रेरितो ग
च्छे जीवन्तत्रैव तिष्ठति॥ नदी लोका समुद्राश्च सप्तद्वीपाश्च मेदिनीं॥ स्वनेन भ्रमते देवि विश्व वायुना सह:॥ यो वा पश्यन्ति स्वप्नानि को वादे शान्त
रं व्रजेत्॥ तन्मया कथितं सर्वं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि॥ ॥इति उत्तरोत्तरे उमामहेश्वर सम्वादे चतुर्थोध्यायः॥ ॥उमोवाच॥ यमलो
कं किमर्थन्तु त्रैलोक्य सचराचरे॥ विस्तारे न तु किं देव अध्वानं चापि किं भवेत्॥ केन सापि कृते दोषैः केन वा अशुभैस्तथा॥ गच्छन्ति मानवा
स्तत्र कथयस्व प्रसीद मे॥ ॥महेश्वरोवाच॥ षडाशीति सहस्राणि योजनानां प्रमाणतः॥ यमलोकस्य चाध्वानं अन्तरं मानुषस्य च॥ ता
सु भूमिशान्तत्तं ज्वलनं दुर्गमं पथं॥ तत्र गच्छन्ति पापिष्ठा मानवा मूढचेतसा॥ कण्टकाश्च सुतीक्ष्णाग्रा विविधा घोर वाहुणा॥ तेषु सर्वं पथं
व्याप्तं हुताशनेन तु दीपितं॥ न तत्र वृक्षछाया श्च यत्र विश्रमते नराः॥ गृहीता याम्यदूतैः सर्वकर्मभुः शुभाशुभैः॥ न चैव तत्र अन्नाद्य येन प्रा

णासमुद्धरेत्॥ नजलंदत्तपतेतत्रतृषितानलभ्यत्पिबेत॥ तृषावुभुक्षायावार्तीदह्यन्तेतत्रैवेपथे॥ शीतेनदुर्गोमांदेवियमलोकस्यतत्पथं
यंयस्पशदत्तंयापंतस्पतंतादृशंपथे॥ अदातात्रपनामूढादुःखेननिस्मरंतिते॥ कराठैरभियुक्तश्चआरूढापथदुर्गमाः॥ दत्ताउपानहायै
णारवरोहाश्वरथानिवा॥ तेनदानेननतेदेविगच्छन्तितत्पथेशुभे॥ रुदन्तिमानवाकेचित्केच्याक्रन्दंतिकुर्वते॥ आत्मदोषकृतैपापैःपच्यमा
नामुहुर्मुहुः॥ पथन्तुइदृशंदेविदारुणांघोरदर्शनं॥ वितृष्णायेनरादेविसुखेनैवव्रजन्तिते॥ ॥उमोवाच॥ यत्त्वयाकथितंदेवरौद्रयम
पथंमम॥ केनकेनहिदानेनमानवानिराजितं॥ कथंवाआतपंशीतंथवाकुपुकंप्रभो॥ कथंभुक्षानृषाश्चैवपीड्यन्तेयेनमानवाः दानेनके
नवादेवधर्मेननियमेनवा॥ षडशीतिसहस्राणियथावेयान्तितत्पथं॥ कथयस्वमहादेवयेनगच्छन्तिमानवाः॥ ॥महेश्वरउवाच
निस्तरदुर्गमोदेविपथंघोरंसुदारुणां॥ अश्वारूढाश्वतेयान्तिदातारोयाराहस्यच॥ आतपेश्चैवरौद्रेश्चदह्यन्तेयेनमानवा॥ छत्रदानेन
तेदेविसुखंयांतियमपथं॥ अंधकारेमहाघोरेमुहूर्तेलक्षवर्जिते॥ उद्योतेनहियाष्यन्तिदीपदानश्चयेनराः॥ वृक्षमारोपितायेनतडागाय
तनेषुच॥ तेयउपतिष्ठन्तिदहमानस्यआतपे॥ कलन्तेदुर्गमेघोरेआतपेनैवदीपते॥ वृक्षदातासुखंयान्तिउद्यानवनसंस्थिता॥ वापीकूप

शि·ध·प·
१४

नडांगानियथाश्चैवयशस्विनि॥सुखेनतेपथंयान्तिप्रयच्छन्तिचतेजलं॥हिमन्तुसारशीतेनपीड्यन्तेचैवमानवा॥ताप्यमानानरायान्ति
इन्धनानिददन्तिये॥प्रखादपिचयेग्रासंप्रयच्छन्तियशस्विनि॥तृष्णार्तास्तुतत्पथंयान्तिअंधदानाश्चयेनराः॥तृप्तिंतास्तुभूमिंताश्चैवगंधधूप
समन्वितं॥भूमिदानान्सुखंयान्तिसर्वकामैस्तुतर्पिता॥सुवर्णमणिरत्नानिवस्त्राण्याभरणानिच॥तेनसर्वमिदंदत्तंयेनदत्तावसुंधरा
॥यानिचदानानिस्वयंदत्ताचमानवा॥यमलोकेपथेतानिउपतिष्ठन्तिचाग्रतः॥व्यंजनानिविचित्राणिभक्ष्यभोज्याणिचापरे॥स्वयंहस्ते
नदत्तानिउपतिष्ठन्तिचाग्रतो॥लभन्तिचात्मनपापाःपापमरुव्याणिमानवा॥यत्किञ्चित्कृतंदेविजीवन्तेहियत्कृतं॥तत्पथेउपतिष्ठेतिशुभा
भानिअशुभानिच॥इदन्तांतुपथंज्ञातायाम्ययानवरोदितं॥तत्पथंकथयिष्यामियमलोकंयथास्थितं॥याम्यानैरित्ययोर्मध्येपुरंवैवस्व
स्वतस्यच॥सर्ववज्रमयंदिव्यंअभेद्यंअसुरैरपि॥मयापीमीदृशीब्रह्माप्रजापालंधनंकृतां॥जीवानान्तुहितार्थाययमयाकर्मप्रचोदितं — यम:
॥चतुरस्रचतुर्द्वारंसप्तप्राकारतोरनं॥तस्यमध्येतुतिष्ठामिअसंख्येयपियमपुरे॥योजनानांसहस्राणिप्रमानेराहितंभवेत्॥सर्वरत्नम — १४
यंदिव्यंविद्युज्ज्वालार्कवर्चसं॥गृहंतुधर्मराजस्यविस्तीर्णंसर्वकांचनं॥प्रमानेनहिपंचाशद्योजनानांसमुच्छ्रितं॥उछ्रयात्तस्यसाहस्रं

वैडूर्यमणिमण्डितं ॥ मुक्ताज्वालगवाक्षाढ्यं पताकाशतशोभितं ॥ घण्टाशब्दाभिनादाढ्यं तोरणैर्बहुभिर्वृतं ॥ सर्वहेममयाभूमिकुट्टि
मं मणिमण्डिता ॥ चित्रकर्म अनेकैस्तु आसनैर्दनचारिणी ॥ शयननागभोगैश्च दिव्यवस्त्रोपशोभिते ॥ चामरैर्बहुभिश्चैव हेमदण्डप्रशो
भितैः ॥ यत्र मारुतसंयोगे नृत्यैः पौर्वैर्विविधैस्तथा ॥ नृत्यगीतसमायुक्तो वेश्याभिर्बहुभिर्युतं ॥ शंखवादित्रघोषैर्गृहं चैव स्वनस्पृतः ॥ तत्र सो
भगवान् धर्मआसने परमेप्रभे ॥ दशयोजनविस्तीर्णो नीलजीमूतसंनिभः ॥ धर्मज्ञे धर्मशीलैश्च धर्मकामाहितैः सह ॥ मंत्रैः सर्वाणि समर्माणि
ममशतानि योजितः ॥ पुरमध्ये प्रवेशेतु चित्रगुप्तस्य मन्दिरं ॥ पंचविंशप्रमाणेन योजनानां यशस्विनि ॥ उच्छ्रितं नवनास्त्रिंशं लोहप्राकारवे
ष्टितं ॥ घण्टाशब्दविनादानि पताकाशतशोभितं ॥ दीपकाशतसंकीर्णो गीतवादित्रनिस्वनैः ॥ चित्रिताचित्रकर्मेण चित्रगुप्तेनतु स्वयं ॥ द
न्तिकेसार पत्रैस्तु सोपानैस्तामुक्तैस्तथा ॥ चामरासिप्तदण्डैश्च वीजमानो अनेकधा ॥ तत्र पुष्पालशब्देनावीनतत्रमनोरमैः ॥ वेश्याभिस्तु
समाकीर्णो नित्यश्च सततो न्सवैः ॥ तत्र मङ्गलशब्देन हुंकारैश्च मनोरमैः ॥ क्रीडमानो महादिव्यैः आशाणे परमेप्रभैः ॥ तत्रोपविस्तागणा
लेख्यायुर्वैमानुमस्यच ॥ न गृह्यते चमोदेविममशांत्यानि योजितः ॥ यत्स्मयानिर्मितं पूर्वं मापूर्वं मातृपश्यतु ॥ नचैत तु हस्पोकाश्चित् स्यावर

णिचयाणिच॥ नशप्नोतिचसोऽन्ननचदत्ताकदाचन॥ दिवसजागरनेसर्वेसुप्तानिसुप्तानिच॥ चित्रगुप्तनसुपूर्वेनज्वरस्सेचमहत्कृहे
दक्षिणेनतुशूलस्यलूताविस्फोटकास्तथा॥ पश्चिमेकालपाशस्यअजीर्णाअस्तुभस्तथा॥ चराडाकाडगरेशेयातथाचैवविशूचिका॥ इशा
न्यकुक्षिरोगोतिसुआसयाचैवमूर्छना॥ वैशाच्येसुनेरित्यावायवंदाघमेवच॥ एतेसुयरिवृतान्नित्यविचैयन्तितिष्ठति॥ मसस्याक्रीनियाते
नयोजितोकरशोद्धया॥ धर्मराजस्यपूर्वेणाप्राणानिन्द्रदिशातथा॥ तिष्ठन्तिपापकर्माणांपच्यमानानरोधमाः॥ यमदूतैर्महापाशैःहन्य
मानास्तुमङ्गरैः॥ रवन्तिविविधैःशब्दैःपूर्वजन्मकृतैस्तथा॥ नानाप्रहरणोद्यतैर्नानायन्त्रैस्तथापरे॥ छिन्नन्तेपापकर्माणांक्रकचैनतुका
ष्ठवत्॥ अन्येपिज्वलमानस्तुअङ्गारैस्तुयशाम्बिनि॥ पूर्वकर्मकृतेनैववध्यन्तेलोहपिण्डवत्॥ अन्येपिचदुराचारापीडिताधरणीतले॥
कुठारेनतुछिद्यन्तेवेदमानासुदुःखिता॥ केचित्सुघृतपाकेनतैलकेचतथापरे॥ अन्येपिविविधैर्दैविहन्यमानामहाबलैः॥ उग्रेश्चैवमहा
घोरैःमहाशब्दैरवनिते॥ त्राशमानायमदूतैःपाशमुद्गरयष्टिभिः॥ अन्यायेनतुकेशस्तुगृहीतक्रमनमानुषे॥ कननानिप्रार्थयन्तेतेयाम्नाय
मप्ररस्तथा॥ इहलोकेतुसंतप्तामानवास्तुयमाम्बिनि॥ हृतानिपरद्रव्यानिकवचानिस्वदन्तिते॥ अंकुशैःमुशलैःपाशैःसाम्यमानस्तुतेनरा

महाहंकारनादेश्चव्योमयन्तिपुराकृतं ॥ नैवतत्रभवेत्काधुयातंकश्चिन्निवारयेत् ॥ सुकर्मसुयान्तिस्थानियानिदत्तानिपूर्ववत् ॥ यमदूतैर्हे
तास्तेस्तुनास्तित्रातावरानने ॥ एवंप्रेतपुरीघोरापापचिन्तानुचारिणी ॥ येनरापापसंयुक्तास्तत्रगच्छन्तिमानवा ॥ यमलोकपथंदेविस्थाना
नानिचपृथक्पृथक् ॥ पुरीयोधर्मराजस्यकथितासावरानने ॥ किंपृच्छसिपुनर्देविकेनचिद्रहितंमया ॥ किमन्यत्कौतुकंदेवियत्त्वंपरि
पृच्छसि ॥ उमोवाच ॥ प्राप्तकालंमृयन्तेचअनित्यमानवाप्रभो ॥ सुचिरंतुनपश्यामिसजीवोनिर्गतोकुत ॥ कुतोगच्छन्तिभूतानिपृथि
व्यापनलस्तथा ॥ तेजंवागच्छतेकुत्रतिष्ठत्रवायुराकाशमेवच ॥ पंचेन्द्रियाणिक्षेत्रेवपंचबुद्धीन्द्रियाणिच ॥ वायवाश्चैवपञ्चैतेकुतोगच्छन्तिश
ङ्कर ॥ लोभमोहादिकश्चैवशरीरश्चैवतत्स्फुटा ॥ तृष्णाकामोअहंकारकुतोयान्तिसुरेश्वर ॥ पुएपस्वाप्यथपापस्वायान्तिकिश्चेसुक्ष्मतानिच
॥ नश्यन्देहकुतोयान्तिदानानिविविधानिच ॥ महेश्वरउवाच ॥ चोद्यसंचालितंदेविशिवःसिद्धान्तभेदिनी ॥ यत्नहस्रसुरैर्देस्तुप्रव
द्विसाज्ञयारगैः ॥ पूर्वकालमृतायेचयथागंधनिसुन्दरि ॥ सूक्ष्मोभूतोव्यहङ्कारःनिर्गच्छामिवरानने ॥ अथवानवद्वारेस्तुरामकूपेनवाम
हं ॥ ज्ञानवादिस्तुवुर्द्धनगृह्वांवलवादिना ॥ मायास्तुनिर्गतोदेविनगच्छन्तिचदेवता ॥ कष्टवर्गतनतोसिभ्रंनिरोधारोमयाविना ॥ पठितो

शि·ध·प· लीयतेपृथिवीआपस्त्वापेषुलीयते॥तेजोपिलीयतेतेजेमारुतोमारुतस्यच॥आकाशश्चैतिमाकाशेवैव्यापीतुंहरेत्॥तत्रकर्मेश्चचेष्टाच
१६ वायवपश्चएवच॥एतेदेविमयाख्यातंदेहेतिष्ठन्तितस्करा॥कामक्रोधःअहंकारमनमेकागनायकाः॥संहरामिअहंदेविप्रयापपापक्ष
यंभवेत्॥पुनदेहेविशुष्यामिसुखानदुःखनानिच॥पंचैतुइन्द्रियापुत्रादेवतेसर्वभिस्तथा॥प्रविष्यामिनवदेहेगृहेस्वेगृहीयथा॥या
निदेहेतुतिष्ठन्तिपुरीदीनानिमानवा॥पक्वोषिकसमुत्पन्नापितृजानश्चयेतथा॥तेतुसर्वंत्यजिष्यामिअथवाकेहतुदेहिनां॥मूत्रपुरीषसं
योगायेचान्येदृढशीतथा॥पितश्लेष्मातथामज्जामासमेदश्चतथैवच॥अस्थिशुक्रश्चरक्ताद्यश्चदेहेनसहदह्यति॥एतत्तुकथितंदेविवि
१३३ नासंसर्वदेहिनां॥कथयामिपुनस्तेषांशरीरस्ययथाविधिः॥एकतत्समयाप्रोक्तास्थराणिभिस्तृभिरावृतां॥परेतुइन्द्रियेर्युक्तंशरीरदा
रुभिन्तरैः॥विषयस्तुसमाक्रान्तांकामक्रोधसमाकुलं॥रागद्वेषसमाकीर्णांतृष्णीतस्करदुर्गमं॥लोभज्वालापरिछिन्नंमोहवस्त्रेणवे एमः
ष्टितं॥सुवज्रवेस्तवीमायादेवतानिष्ठितंपुरं॥पक्वोसिकसमुत्पन्नंपुरःपुरवरोत्तमं॥तिष्ठन्तिदेवताःसर्वेभुवनानिचतुर्दशः॥एतत्तु १६
तासमायुक्तंशरीरंसर्वदेहिनां॥आत्मानंयेनजानन्तितेमत्येपशवस्मृताः॥एतदेवसमाख्यातांशरीरंसर्वदेहिनां॥यथाश्रृष्टिविसृष्टि

श्रुतं तत्सर्वं कथितं मया ॥ श्रोतुमिच्छसि किं देवि कथयामि पुनः पुनः ॥ ॥ उमोवाच ॥ पुत्रदारकुटुंबेभ्य अर्थेषु परमेश्वर ॥ कथंनिमा
नकं मूढा तन्मे निगद हे प्रभो ॥ ब्रह्महत्या गवां हत्या परद्रव्याहरन्ति ये ॥ किंचिज्ज्ञागतदुःखस्य नवा भवति ईश्वर ॥ ॥ महेश्वर उवा
च ॥ हन्यमाना न पुत्रस्य न पिता न च भ्रातरः ॥ भवन्ति भागिनस्तेन कुटुम्बार्थे करोति यः ॥ पुरुषभृत्यवर्गो य भ्रातृपुत्रकुटुम्बयोः ॥ तस्यार्थ
कृते पापं सर्वं भवति न चात्मनि ॥ यानि यानि च पापानि कुर्वन्ति नरमोहिता ॥ स्वशरीरे गतं सर्वं निस्तरन्ति यशाश्विनि ॥ भार्यायत्कुरु
ते धर्मं भर्तारि नैतु तद्भवेत् ॥ अदत्तं चैव नारान्नाधर्मेषीप्यते क्वचित् ॥ भृत्यसंबंधयोर्भार्यापुत्रकालेन धनेन वा ॥ स्वामिसम्बन्धयोर्भृत्येन
वदोषेण तु गृह्यते ॥ अधर्मं कुरुते नारी भर्तृद्रोहेन मोहिता ॥ सर्वस्त्रीषु भवेदेवि न भर्ता भागमर्हति ॥ भृत्यवर्गादिसंबंधे यानि पापानि
माचरेत् ॥ स्वदेहतानि सर्वाणि निस्तरंती ह मानवा ॥ न यान्ति मे भार्या न पुत्रा न च बांधवा ॥ तत्र धर्मो ह्यधर्मो वा जीवेन सह गच्छति ॥
न यान्ति पिता देवि न माता न च भ्रातरः ॥ नैव ते बंधुवर्गाश्च न चार्थो नैव तद्गृहं ॥ पुत्रदारकुटुंबाश्च भार्या वा प्रियवादिनी ॥ सुहृदर्वा
न्निवर्त्तन्ते श्मशानाद्देवताथवा ॥ सुकृतं दुष्कृतं चैव गच्छन्तमनुगच्छति ॥ प्रिया भार्या प्रिया पुत्राः प्रियो मित्रप्रियो जनाः ॥ प्रियो माता पि

शि·ध·य· यःपितृःस्वश्रूस्तथासुहृएवच॥ प्रियोबाल्यःप्रियोदेशःप्रियोअर्थोप्रियगृहं॥ रहित्वायान्तिसर्वाणिधर्ममेकोसुहृद्व्रजेत्॥ नचधर्म
१७ समोबंधुस्त्रैलोक्येसचराचरं॥ गृहीतेकालपाशेनसर्वोयोधर्मएवच॥ नचार्थनैवभार्याचगच्छन्त्यथमहापथे॥ सुकृतंदुष्कृतंचैवग
च्छन्तमनुगच्छति॥ पितायःकुरुतेधर्मनतत्भवतिपुत्रयोः॥ पुत्रापियत्करिष्यन्तितत्कर्मेणनतत्पिता॥ यदिधर्ममधर्मवायेकुर्वन्तिस्व
यंनरः॥ स्वशरीरेनयायाशिनिसत्यरन्तिहुमानवा॥ पृच्छपृच्छमयादेविकथयामिपुनःपुनः॥ ॥उमोवाच॥ यमःपुरीकेसुपाया
मानवायान्तिशङ्करः॥ अन्येपिबहवोजीवानयास्यन्तिचतत्पुरी॥ येतेसर्वेसुयास्यन्तिस्थावरजंगमस्तथा॥ केनकेनहिकर्मेनकेनयापि
134 अधर्मेना॥ कथयस्वमहादेवममःशीघ्रंजगत्पते॥ ॥महेश्वरउवाच॥ शृणुदेविपरंधर्ममधर्मवापरंशृणु॥ येनयान्तिहिपा
पात्माधर्मात्मानोनयान्तिच॥ शुद्राश्चयेनयान्तिनित्यंअप्रियवादिनः॥ क्रान्सिताउद्विग्नेतुतेनुयान्तियमालयं॥ अमिथ्याअविनीता यमः
श्चयेवान्येक्रासिताःसदा॥ यान्तियमपुरीनित्यंवैतेनपापेतामानवा॥ द्विषन्तिद्विपरोक्षसुप्रत्यक्षेप्रियवादिनः॥ क्रान्सितायान्तितेदेवि १७
पापिष्ठावाधमागतिं॥ स्पृशन्तिपादाभ्यांचगवोवाब्राह्मणादिषुपन्तिच॥ तेतुदुष्टादुराचारायान्तियममन्दिरं॥ कन्यानन्तश्चयेदेविकुर्वन्ति

तममोहिता ॥ तेपियान्तिनसन्देहोतंपुरींपापकर्मिणः ॥ एकरात्रोषितोराजाव्यापारंकरोतिसकृत् ॥ यमपुरींतेपियास्यन्तितेनयापेनमान
वा ॥ मित्रद्रोहाश्चयेदेविपरद्रव्यापहारकाः ॥ नित्यंअसत्यवादीचपापिष्ठाक्रान्तितानराः ॥ अश्वानृतश्चयेदेवितथान्यच्चगवामृतं ॥ येकुर्वं
न्तिनमोमूढातेपियान्तियमालयं ॥ हृदयेकल्पसंयेवीनरस्सर्वार्थहारकः ॥ स्वचेत्रकुयेपिकुर्वन्तितेपियान्तियमालयं ॥ येचान्यदुःखभावेनन
राःयतिततुकुरुयः ॥ कुर्वन्तेराजकार्मित्वंयान्तितेपियमालयं ॥ यस्तुएकाक्षरंचापियःकृशिष्यानिवाधयः ॥ निन्दितोशिवतुल्यंहिपुरीयान्तियम
स्यतु ॥ कूरसार्वीप्रपद्यन्तेपरद्रव्यापहारका ॥ स्वामिकार्येनकुर्वन्तितेपियान्तियमगृहं ॥ सज्ञावेनगृहीतानिपरद्रव्यानिमानव ॥ हरन्ति
तृष्णयामूढातेपियान्तियमालयं ॥ अन्येपिप्रापकर्मारोगोनराःपापविवर्जिता ॥ यास्यन्तिप्रापकर्माणिसर्वेतेनकथयाम्यहं ॥ मृयन्तीतीर्थ
स्यानेसुपुण्यक्षेत्रेयशाश्विनि ॥ समध्यानरतायेतुनतेयान्तियमपुरं ॥ येमृताउत्तरकूलेकुरवेस्वचमानवाः ॥ यमपुरींनयास्यन्तिकृतःपुण्य
श्चयेनराः ॥ कदारेचैवयेदेविमृयन्तिचमलेहोये ॥ तंगीस्यचमृतायेतुनतेयान्तियमपुरी ॥ प्रयागपुष्करेविंध्यायेमृयन्तितंपापना ॥ वाराण
स्यांमृगान्तेतुनतेयान्तियमःपुरी ॥ येचापिपर्वतेसिद्धपारियात्रेमृयन्तिच ॥ येचान्येपिमहाकालेनतेयान्तियमःपुरी ॥ कर्माणियतनेदे

शि·ध·ष· वियेवाम्येअमरकण्टके ॥ भैरवेतुमृतायेवैतेनयान्तियमंगृहं ॥ श्रीशैलेतुमृतायेवैनतेयान्तियमगृहं ॥ महेन्द्रमलयेचापिमाकन्देमरु-
१८ तेश्वरे ॥ मदुश्वरेमृतीयेतुनतेयान्तियमालयं ॥ कालानरेप्रभाशेचगङ्गासागरसङ्गमे ॥ श्रीकण्ठेचमृतादेविनतेयान्तियमपुरं ॥ गङ्गाय
मुनेसंभेदेहरिचन्द्रवरानने ॥ यमपुरीनतेयान्तिनैमिसेयेमृयन्तिच ॥ आम्रातिकेश्वरेयेचयेचान्येकर्कोटेश्वरे ॥ चण्डेश्वरेमृतायेचनतेया
न्तियमःपुरी ॥ रुद्रकोट्यांमृयन्तिचदेविकायांमृयन्तिच ॥ महलंगायाप्रदानेननतेयान्तियमपुरीं ॥ तेमृतादक्षिणेमूर्त्तौममध्यानरताश्चये ॥
शुक्रोदकेमृतायेश्चनतेयान्तियमंपुरीं ॥ एकमेतानिचान्यानिपुराणक्षेत्रानियानिच ॥ यमपुरीनतेयान्तिविस्नुभक्ताश्चयेनराः ॥ सर्वमेतत्म
135 याख्यातंयत्किंचित्हृदिसंस्थितं ॥ अद्यापिकिंनपर्याप्तंयत्पृच्छसिममपुनः ॥ प्रयागंपुष्करेदेवितुङ्गीशस्विमलेश्वरं ॥ देवदारुवनस्थापित
थाचविमलेश्वरे ॥ केदारमध्यमंचैवतथाआम्रातिकेश्वरं ॥ वाराणस्यांतथामध्येश्रीशैलेयमहापथं ॥ कालाञ्जरेप्रभासञ्चश्रीकण्ठकर्कोटेश्वरं यम:
॥ गोकर्णेचैवकर्माणिवाराहश्चतथैवच ॥ एतेषुयेमृतागावानरादेवितथापरे ॥ तेयान्तिपरमंस्थानंपरमब्रह्मसास्वतं ॥ एतेतुतवविख्- १८
यातांकिमन्यश्रोतुमिच्छसि ॥ ॥ उमोवाच ॥ एतेवततवगावश्चकृतनेदेवपशुस्तथा ॥ पशुपतेकेनकार्येनइदंकौतूहलंहिमे ॥ किंगावकिं

गुणागावकिवागोरितिलक्षणं ॥ देवताकिंशरीरेस्मिंकिंवादनफलंलभेत् ॥ कंवलंकुरुतेदंचैवकेनवानिर्मितंप्रभो ॥ उत्पन्नाचकुतोगावस्त
दिछामिचवेदितुं ॥ ॥ ईश्वरोवाच ॥ अमृतेमथ्यमानेतुक्षीरोदसागरेशुभे ॥ तत्रगावसमुत्पन्नाकामिकाअमृतेन्नवा ॥ समुद्रपर्वताद्वीपा
:पातालंचसुचारतथा ॥ गावंशरीरेतिष्ठन्तिभुवनानिचतुर्द्दश: ॥ सर्वगात्रेषुतिष्ठन्तिनिर्विकाराजुसुन्दरि ॥ स्कंधेसाक्षास्थितोउलग्रीवा
यान्नास्दिकेश्वर ॥ नवग्रहाललाटेचशृङ्गेभुमेरुमन्दर: ॥ कर्णौचअश्विनोदेवोनेत्रेवैचन्द्रभास्कर ॥ पिशाचावक्त्रमध्येतुदन्तमध्येचराक्षसा
जठरेवैश्वानरोदेविहिस्वांगेचसरस्वती ॥ उरमध्येतुगांधर्वाजंघेयावायुरेवच ॥ वरुणोमूत्रपुरीशेतुअपाकेचैवजाह्नवी ॥ स्थितादेवाश्च
हुंकारेसमुद्राश्चपयोधरा ॥ असुराअस्थिमध्येतुस्थितोमांसेतुकिन्नरा: ॥ यक्षश्चरोमसमध्येतुश्रीश्चपृष्ठप्रतिष्ठति ॥ सर्वदेवसमायुक्तासर्व
विश्वाङ्गसंभवा ॥ सर्वपापहराणित्यंस्पर्शनात्नाशतोन्नमां ॥ येस्पृस्पन्तिनरायादेरुच्छिष्टाश्चदन्तिये ॥ ब्रह्महत्यादिकंपापंभवन्तेनात्रसंशय
: ॥ मापकर्मेदुराचाराममाकुह्नेनसुन्दरि ॥ वैपरार्द्धचैवजायन्तेमृतायानिचतुर्द्दश: ॥ एतद्गणसमायुक्तागावोतिकथितंमया ॥ वर्णान्तुक
थयिष्यामिदानसफलंयथाफलं ॥ श्वेतापीतातथारक्ताशुक्लाधूम्राचशाटला ॥ कपिलाश्यामलानीलातथाकृष्णाचसुंधरि ॥ शुक्लायानु

शि·ध·ध·
१९

136

स्रुहंतुयोशङ्कःपाटलेयतथा॥रक्तयातुष्यतेव्रुलोश्यामयाअग्नितुष्यते॥गोहंतुष्यन्तिधूम्रायापीतयापितरस्मृताः॥कपिलायापितरोदे
विनरकस्याम्रुक्नरेत्॥अन्येपिपापकर्माणिःपितरवांधवास्तथा॥नीलात्प्रापयतेस्वर्गःकृत्स्नदत्तानुअक्षय॥वर्णानुकथितंदेविदानंचै
वमहाफलं॥सद्भावेनमयादेवित्वयापिविनिवेदितं॥ ॥इतिउत्तरोत्तरेउमामहेश्वरसम्वादेपञ्चमोध्यायः॥ ॥उमोवाच॥
एतच्छ्रुत्वासमायुक्ताकथागोकथितोममः॥वृषस्यापिचाकिंधर्मकथयस्वजगत्पते॥ ॥ईश्वरउवाच॥नजानन्तिचलोकेस्मिमानवा
मूढचेतसाः॥चन्द्रसारोभवेद्धर्मःश्रुतोयममवाहनं॥अग्निहोत्रस्ययज्ञस्यभक्षभोज्यस्यचापरे॥लोकस्यधनधान्यानिप्रजापतिश्रुति
॥दशानायत्फलंदेविकपिलानायशास्विनि॥एकदत्तेअनड्वाहेफलंभवतिसुन्दरि॥वालस्यास्यदरिद्रस्यकुत्स्नापहतस्यच॥अनड्वैच
वयोदत्तेनमस्पृशतक्रतु॥द्वौअनड्वाहयोर्दद्यात्सफलानृपधारिन॥भूमिश्चसहवीजेनभ्रूणानस्यापियत्फलं॥नपश्यामिस्तयंतस्य रामः
नमस्पोप्रुनरागमः॥देवतैःसहितोतिष्ठेसर्वेश्याचतिमेदिनी॥कपिलायास्तुयधर्मयज्ञमेवृषदानतः॥तन्मयाकथितंसर्वयच्चान्यत्कोतुक १९
स्तथा॥उमोवाच॥अग्निहोत्रानिविप्रानांअन्नसख्यानिचापरे॥केनतत्रअन्नयोदेवयज्ञपात्राणिकानिच॥किमर्थंमण्डलंकुण्डंकिमर्थंयत्त

याहुतिं ॥ चतुःकोनेषु कोष्वग्निः एतन्मिछामि शंकर ॥ आहवनीयन्तु कोदेव गार्हपत्ये तथैव च ॥ दक्षिणाग्नेन्तु देवको देव समिधेषु च ॥ द
र्भेवाको भवेत्तं त्रप्रनीतायाक्षतेषु च ॥ घृतेषु उदके चैव विस्तरेषु च को भवेत् ॥ अग्निषुक्तानि चाज्ञानि आह्वानञ्च तथा भवेत् ॥ को होता हूय
ते कस्य किं वा कस्य तु दीयते ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ साधु साधु महाप्राशो यदस्मत् परमदुर्लभं ॥ तमेव वर्ज्जयित्वा तु कस्य शक्तिवदानने ॥ अन्नय
कथयिष्यामि देव तातिथ्येषु च ॥ उमितन्तु यात्राणीये वा गृह्णन्ति आहुतिं ॥ मण्डले हूयते ब्रह्मा विष्णुश्च धनु याहुति ॥ चतुष्कोणोद्भयंदे
विरूपं देवप्रतिष्ठितं ॥ दर्भेषु देवनागो प्रनीता पृथिवी तथा ॥ अक्षकश्चैव च सर्वो देवि समिधा या वनस्पति ॥ अघृते च अमृतं चैव अन्नादेव
सु प्रजापति ॥ आहुतिश्चलयं गृह्णं होताचैव बृहस्पति ॥ उपस्पर्श शुचिर्भूत्वा स्नातो वा मंत्रवारिना ॥ वेदमंत्रेषु संनद्धः ततः कर्माणि कारये
त् ॥ आहुतञ्च ततो ध्यानि गायत्री हृदयेन तु ॥ प्रत्यक्षो भवते विप्र करण्डस्थियशाश्विनि ॥ यत्रां सुरवकृत्याहूयय यज्ञपात्रं समाहरेत् ॥ कृशा
दयान्तु पूर्वी याच तुरश्र मथापि वा ॥ अभ्युक्षयेच यात्रा निक्षकयेच प्रतापये ॥ ब्राह्मणा दक्षिणे स्थाप्य प्रणीतां चोत्तरे न्यसेत् ॥ आहुताग्निसुसा
नेषं अज्ञाश्चैव तु चिन्तयेत् ॥ सुखं कृत्वा तु मेधावी होमये तत्विचक्षनं ॥ ॐकारेन शिरवा तस्य उकारेन शिरस्तथा ॥ हूंकारेन ललाटं भुवकार

वक्त्रमेव च ॥ चकारं हृदये तस्य भकारं जठरे स्मृतं मकारं तस्य कवचं अस्त्रश्च तस्य च प्रिये ॥ नकारं तस्य वै श्रीवास्यिकारं अङ्गयोस्तथा ॥ त
स्यमोड्डं यकारन्तु यकारं डुरमेव च ॥ सकारं जानुसंधिस्तु नकारं पृष्ठतो न्यसेत् ॥ गोकामश्च भवेत्तारे शृणु नरान्यकथयाम्यहं ॥ देकारश्च वका
रश्च केशास्तु परिकीर्त्तितं ॥ सकारस्य तु धीकारं जिह्वाग्रे तु प्रकीर्त्तितं ॥ मेऽकार तस्य नं अग्निस्तु नेत्रानि च विनिर्द्दिशेत् ॥ मकारं दशनास्तस्य
यकारं य मम हृदयं ॥ अन्नयस्तस्य वोकारं त्रयानापरिकीर्त्तिता ॥ सर्वेकर्मसु विज्ञेय दकारो भकारस्तथा ॥ एवं ज्ञात्वा तु मेधावी अज्ञानि वेस्था
नरे ॥ अविदित्वा तु चाङ्गेषु होमश्च मस्तके भवेत् ॥ वह्निलीलायते यस्तु शुद्धस्फटिकनिर्म्मलं ॥ तन्मुखं चैव विज्ञेयं चतुरङ्गुलमानत ॥ तस्य म
ध्ये तु होतव्यं ततो गृह्णाति आहुति ॥ एवं यो ज्ञायते ह्यग्निस्तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ वैदिकानां युगानाञ्च सहस्रं परिसंख्यया ॥ शतं वै पिताम
हं तस्य अहोरात्रं प्रकीर्त्तितं ॥ तावन्त अग्नियस्कार: वधिरसम पावात: ॥ तिष्ठन्ति पुण्यकर्म्मा राजाय येनो हिविधानत: ॥ पश्चैव महायज्ञा
बालरणाचपरिकीर्त्तिता: ॥ कर्त्तव्यानि तु कर्म्माणि अग्निहोत्रमुपाशका: ॥ तिथय: पूजनं चैव अतिथ्यागमनं स्य च ॥ चातुर्मास्यं पशु इष्टिं रि
तुकालाभिगामिनां ॥ उदिते चैव होतव्यं तथा मध्यंदिनेषु च ॥ आरण्यषु मध्येश्वै वनं तु ग्रामसत्सुन्नव ॥ श्यामाकैर्विल्वपत्रैश्च कन्दमूलह

137

लेस्तथा॥ होत्रायेअग्निहोत्राणिनतुगृन्हेप्रतिगृहं॥ यथावैकार्षकादेविभागंभवतिपञ्चमं॥ परद्रव्येनयोहोत्रामर्वभागेनजुहुति॥ एवं
चिवयथोक्तंतुअग्निहोत्रमुपासते॥ सयान्तिपरमंस्थानंयत्रदेवोपितामहं॥ अग्निहोत्रफलावेदायडज्ञस्यपदक्षमा॥ अग्निहोत्रंफलंध
मेन्नमूतनभविष्यति॥ गुणाएतेसमाख्यातादोषावक्षामितंशृणु॥ प्रयत्नेनापितेदेविवर्जयित्वातुब्राह्मणो॥ अज्ञानेनतुयोविप्रहोमये
न्मूढचेतसा॥ सोवैवर्शसहस्रन्तुभवनेब्रह्मराक्षसाः॥ योहोमेनिनदंभेनजीवसंरक्षनायकः॥ होमयेत्परद्रव्येननरकंसंप्रपद्यते॥ अग्नि
होत्रनिभंकृत्वायोवृत्तिमुपजीवति॥ कर्महानिभवेत्तस्यआत्मानश्चविडम्बनि॥ नैवश्रुद्धेनभावेनेवजानन्तिदेवता॥ दंभार्थोनिचतेदेविनत
स्यफलमश्नुते॥ अग्निहोत्रफलायानियथोक्तानियशस्विनि॥ लभन्तिचमूढात्मालोकेशास्यसफलमाप्यते॥ परद्रव्येनहोमस्ययक्षास्तस्यै
वदेवता॥ वेलातिक्रमहोमस्यराक्षसातस्यदेवता॥ असुचिर्दत्तहोमस्यपिशाचातस्यदेवता॥ श्रद्धोत्पत्तितथाश्रितस्यहोमकर्मन्तुकारये
त॥ आहुतिपरदत्तातुतानिगृन्हातिगुह्यका॥ बालस्यानाहिताग्निर्थोयत्त्वमेवपरिपृछसि॥ तेनतवेसमाख्याताअग्निहोत्रस्ययेगुणा॥ हो
माश्चैवसमाख्यातायत्त्वयापृछितोमहं॥ किमन्यकथयिष्यामित्वंप्रबोध्यप्रियामम॥ ॥इतिउत्तरोत्तरेउमामहेश्वरसम्वादेय

शि·ध·ष·
२१

ऽध्यायः॥ ॥तीर्थानिमर्त्यलोकेस्मिंभवन्तिविविधानिच॥भस्मस्नानस्यकिंपुण्यंयेनस्नामिसुरेश्वर॥ ॥महेश्वरउवाच॥इ
दंस्नानश्चमेदिव्यादुर्वीर्ध्यदेवतेरपि॥कोवुध्यतिमिदंस्नानंवर्जयित्वातुमांप्रिये॥यत्फलंसर्वतीर्थेषुयज्ञेषुचयत्फलं॥तत्फलंलभते
देविमन्त्रहीनस्तुमानवा॥दीक्षासंप्राप्ययोदेविशुक्लपक्षसमाचरेत्॥नतत्तुर्गसहस्रेणुलभन्तेभेदस्तनिका॥भस्मयेमंत्रसंयुक्तात्गुरु
भक्त्यालभन्तिच॥लब्धंचमुक्तिदंज्ञानंपदंपरमदुर्लभं॥दिनमेकन्तुयोभस्मोमंत्रयित्वासमाचरेत्॥सूर्यग्रहेतुओंकारस्नानंलभन्ति
मंत्रवित्॥ब्रह्मचर्येनयोभस्मएकरात्रंतुधारयेत्॥अग्निष्टोमस्ययज्ञस्यफलंभवतिभस्मवित्॥तत्कालंवापियोभस्मयावज्जीवंतुधार
येत्॥तस्यमोक्षंभवेदेविसत्यमेतेकथितंमया॥तस्मान्नूतनशरीरयस्तुसेवन्तिमेदिनीस्थितं॥यावरेणुकप्रमाणस्यतावत्सोनरकंव्रजेत्॥
जटाधारीतुमकुटेभस्मोद्धृतस्यसुव्रते॥सेवतेमैथुनंयस्यपापंतस्यकथाम्यहं॥जटानान्तुत्रयोकेशापरिमाणस्तुतेषुच॥तावद्वर्षस
हस्रन्तुनरकेपच्यतेध्रुवं॥यदाक्षीयन्तितेशेषामहाक्रूरावराननेः॥तेस्मान्तेलभतेइच्छंसुरलोकंहिमानवा॥मद्भक्तानवादेविदोषेननन
रकंगति॥क्षयमेतेतदहंसर्वेदुर्द्धगामिनसंशयं॥मयाख्यातंप्रियेयत्तुयंपृच्छसिकिमतःपरं॥कथयामिअहंदेविपृच्छपृच्छपुनःपुनः॥ ॥

राम:
२१

१३४

उमोवाच॥ कोवेदकेगुणादेवेकिंवावेदस्यलक्षणं॥ केनचानिर्मितोवेदः किंवावेदपठीयते॥ स्वरेश्चकीदृशीविद पठन्तव्योद्विजोत्तमैः॥
ह्रस्वप्लुतकविज्ञेयोदन्तावदन्तमेवच॥ स्वरेश्चकीदृशांश्चैवयेमुत्पद्यन्तिदेवता॥ वेदस्यकीदृशीभूमिपठन्तित्रयब्राह्मणा॥ वर्ज्जेयकी
दृशीदेवताभूमिकथयस्वमे॥ येनवेदविनासन्तियेचान्येवेदविप्लवा॥ एतत्सर्वंप्रयत्नेनकथयस्वमहेश्वर॥ ॥महेश्वरउवाच॥
पर्वतेचत्वरेवापिवनेवाकन्दरेपिवा॥ विजनेसंभवेवेदतस्मिंभवन्तिविप्लवा॥ तन्त्रुनाजायतेमूत्रामृतश्चानोभिजायते॥ चिताग्निकाष्ठ
तत्मूतयंवेदविप्लवद्विजं॥ एतानितुयस्तत्क्रान्ताख्यानमेवविधीयते॥ आसनस्थासुखासीनंसमन्नःस्वरविभूषितः॥ मयूरंकाञ्चितग्रीवा
वेदमभ्यासनत्सदा॥ उत्तानोतुकरोकृत्वालग्नयेजानुसंधिष॥ यश्यन्तेअङ्गुलीसर्वोउत्तानंमनुदत्तजां॥ स्वरानत्रप्रवक्षामियेसूक्ष्मावे
दसंभवा॥ सप्तंचैवमयाप्रोक्तंयेनेदंवेष्टितंजगत्॥ तेनेवरहितावेदनत्रविश्रामसेक्षणा॥ वेदार्थंचमयाप्रोक्तासप्तश्चैवतुमेश्वरः॥ उ
त्तानोऋषभगांधारोस्वभलक्षणलक्षिता॥ षड्जमध्यगांधारःनिशादोदैवतस्तथा॥ षड्जारुस्वरतःज्ञेयाऋषभपञ्चमस्तथा॥ एवंवैयेन
जानन्तिस्वरलक्षणसंयुतं॥ तेरूपस्ययथाअंधासर्वेवेअवधास्मृताः॥ वेदार्थानैववक्ष्यन्तिदेवता॥ नजानन्तिउराचाराभारवाहीतिगर्द

शि·ध·प·
२२

139

मा॥ यत्परं मंत्रशांत्यर्थं मया वेदेषु भाषितं॥ वेदान्तेचैव वेदानानजानन्तिचब्राह्मणाः॥ सर्वदेवमयाशान्तसर्ववेदमयंजगत्॥ शरीरवेदना
सर्वेमिष्ठान्नं वेदसंभवा॥ अहंवेद अहंयज्ञ अहंविद्याअनपरं॥ अहंग्निअहंवायुः अहंपञ्चनमेवच॥ अहंब्रह्माअहंविष्णुः अहंमिन्द्रोप्रजा
पति॥ अहंयज्ञेषुपुरुषः अहंहोतारमेवच॥ जयन्तेमेसदाविप्रासवयमेवयजाम्यहं॥ रुद्राश्चवसवबानक्षत्रासग्रहागणाः॥ यज्ञपात्राणिमंत्राश्च
येचान्येविघ्ननायकाः॥ अमन्तेतत्रविसामिमेत्रैलोक्यसचराचरे॥ चतुःश्रृंगाचतुस्पादोद्विशीर्षश्चविज्ञेयस्तं॥ सप्तहस्तसुखंदिव्यन्तृवद्धश्चतुरू
पिणं॥ महादेवपठन्तोधियोगेनमहतावृता॥ येनजानन्तिमांदेविनन्तेवेदस्यपारगा॥ वेदश्चयेनजानन्तिनतेविदन्तिसङ्करः॥ योरुद्रःसोःसो
यंवेदःयोवेदःसतुशङ्करः॥ नकिञ्चिदन्तरेदेविमूढाविदन्तिचान्यथा॥ नवेदात्परमोधर्मःनवेदात्परमंपदं॥ सोऽपिदेविभवेद्धोतुतुषरकं (ठ)
कावृतः॥ राजद्रव्यञ्चयेदेविवेदादेशेचगृह्णन्ति॥ पच्यन्तिआमगर्भेन्तुवर्षकोटिशतानिच॥ आदेशेयठतेयस्तुआदेशन्तुददातियः॥ उभौतौया (त)
पकर्माणान्तिस्यनरकवासिनः॥ वेदानाश्चस्वरानान्तुब्राह्मणाश्चयशस्विनि॥ किमत्यकारणांदेविकथयामिपुनःस्तपः॥ ॥उमोवाच॥ एतेवद
स्वरासप्तःकथितावेदकामने॥ कीदृशंकर्तुविज्ञेयंकिंवर्णाकिंचलक्षणं॥ अष्टाभावास्तथादेवमूर्छनादेकविंशति॥ नामवेद कमेकस्पकथंसं

एमः
२२

ब्रोत्रवीहिमे॥ ॥महेश्वर उवाच॥ स्वराणां चैव प्रवक्ष्यामि येनेदं वर्त्तते जगत्॥ स्वरभीनानि वर्त्तन्ते वायवा स्वर लक्षणां॥ स्वरं भवन्ति श्रोतानि वा
त्नामुज्ञि रतेश्वरं॥ स्वर प्रनीतं त्रैलोक्यं सर्वे शब्दा स्वरे स्थिता॥ मयूरो रवते षड्जं निसादं रवति कुंजरं॥ अजा रवते गान्धारं क्रोञ्चा रवति मध्यमं॥ १
कालेतु प्राप्ते तु देवि धैवतं रवति दर्दुरं॥ पुष्पसाधारणे काले कोकिला रवति मध्यमं॥ वस्त्राकस्तु येषा काउ षभं रवते ग्रदा॥ एते चैव स्वरा प्रोक्ता १
वर्णान्तु कथयाम्यहं॥ षड्जो रक्ता वर्णा भस्त्राउमी पुष्पसंनिभं॥ ऋषभन्तु भवेत् पीतं किंकिरात् समप्रभं॥ गांधारी यारुरागश्च शुक्ला वर्णाश्च मध्यमं
॥ पञ्चमो श्यामवर्णान्तु अतसी पुष्पसंनिभं॥ धैवतं चास वर्णान्तु मयूरं भूत सन्निभं॥ कृष्णा वर्णा निसाद्यन्तु कोकिला वपु संनिभं॥ एते देवि त्रयो
देवा ब्रह्मा विष्णु महेश्वरा॥ शाडवन्तु सुरवा गेया स्वरा षोमा विभेदिता॥ जातीचैव विजाती च सहस्रगुणा विस्तराः॥ योजितान्योन्य भेदेन प्राकृत
संस्कृतेन च॥ यदि जानिक लोत्पन्ना षड्ज गान्धार मध्यमा॥ पितृ देवस मुत्पन्ना पञ्चमे षश्च मा स्मृता॥ ऋषभो गाव मुत्पन्ना ऋषभो धैवत स्तथा॥
असुरा स्समुत्पन्ना निसादन्तु यशस्विनि॥ मध्याग षड्वं कुर्यात् अपराह्णे च मध्यमः संध्याकालेतु संप्राप्ते कुर्यात् मालव कौसिकं॥ रात्रौ च प्रथमे या
मेनिसादं कारयेद्बुधः॥ द्वितीयेपि प्रहरे चैव नारंकुर्याद्विचक्षणाः॥ तृतीये च तथा यामे यानि भिन्नानि पञ्चम॥ तानि सर्वाणि मे धावी गायन्ते भावि १

शि·ध·प·
२३

तात्मना॥चतुर्थंयावकेचैवभिन्नषड्जसमाश्रितम्॥गांधारंपूर्वमादिस्यविभासात्रुप्रकुर्वते॥दिनस्यप्रथमेकुर्याद्वेनक्कैशिकं॥अत्कानरेप्रकर्ते
यंसौराष्ट्रापंचमोत्तितु॥एवंबालाविशेषेणगांधारंवेषविचारिता॥मूर्छ्नाकथयिष्यामि॥यन्नामानिसुन्दरि॥नदीविशालाचसुखीचित्रवेनावती
सुभा॥मालाचैवतुविज्ञेयादेवानांसप्तमूर्छ्ना॥उत्तराचतथामंद्रातृतीयाचाभिवांशका:॥अश्वक्रान्तातथासौम्याशुद्धःषड्जधरातथा॥सुमाचरं
ड्डकुमानदीपुष्पवतीतिच॥चरागवरीचैवऋषीनींसप्तमूर्छना॥शयायानिनरादेवितितनतेजायमानुषा:॥उपवेदास्मृतादेविवेदार्थेचम
यापुरा॥तत्तुतातुमयापूर्वंब्रह्मणानाहितायवे:॥यजुर्वेद:अथर्वश्चउपवेदाप्रकीर्तिता:॥श्यामवेदस्यगांधर्वउपवेदोमयास्मृता॥ऋग्वेदस्य
150
आयुर्वेदोउपवेदप्रकीर्तिता॥अथर्ववेदेयवेदस्तुअथमालानिसुन्दरि॥एतेनचपवेदास्तुसमाख्यातेनसंशय:॥लिङ्गस्यआश्रयंकृत्वालक्षभू
तसमंप्रिये॥गायतेममभक्तार्थंतस्यपुण्यफलंशृणु:॥सुस्वरासुरभीतंवायेगायन्तिमयाग्रत:॥सप्त:कुलशतंदेवितस्यपुण्यफलंशृणु॥गा
यन्तिममभक्तानांनानालक्षणसंयुतं॥भावितात्मनांनामाचतस्यमोक्षददाम्यहं॥येपिगायन्तिप्रसंगेनपरार्थेनशिवालये॥तेपिक्रतुसहस्रस्यफ
लंप्राप्नुवन्तिमानवा॥वृत्तिलोभेनयेदेविगायन्तेममसाग्रत:॥सोपिवर्षसहस्रंतुममतुल्योभवेन्नर:॥सर्वेपिवतुदानस्यअस्थिसंख्यावरानने॥म

राम:
२३

मायये तु गायन्ते तस्य संख्या न विद्यते ॥ न घृतेन तादृशी तृप्तिर्न च धूपेन गुग्गुलोः ॥ यादृशी नृत्यवादेन मम तुष्टिर्वरानने ॥ उन्मत्तेनैव बिल्वेन न मम मोसु
सुधिभिः ॥ गाधर्वेन तु तुष्यामि तालक्षणवर्जितैः ॥ ये यान्त्ययन्ति मन्दारैर्विविधैः कुसुमैस्तथा ॥ मुक्ता गायन्ति ये देवि तत्स्याति षन्ति चाग्रतः ॥ यन्तेल
भन्ति देवेशसिद्धानेश्च पर्वत ॥ लभन्ति गायका तानि मयि तुष्टेन सुन्दरि ॥ गांधर्वस्य मया देवि कथितं तल्लज्वनं प्रिये ॥ अद्यापि पृच्छते किं नु कथ
यामि यशस्विनि ॥ ॥ उमोवाच ॥ देवदेवेति किं कुर्यात्के देवा को अहं प्रभु ॥ एतन्मे संशयं देव प्रसादान्मव शंकरः ॥ ॥ महेश्वरोवाच ॥ किं
न बुध्यासि आत्मानं लोकसन्तानकारणी ॥ मया च त्वयि वरारोहे सर्वव्याप्तमिदं जगत् ॥ उमा गौरी च पृथ्वी च गायन्ति चैव सुन्दरि ॥ कालिका काल
रात्री च सावित्री च वसुंधरा ॥ सरणापा वरदा देवि भक्तानां भक्तिवत्सला ॥ कात्यायनी तथा सिद्धि वेताली ब्रह्मवादिनी ॥ रौद्रा च भद्रकाली च दुर्गा देवी
वरप्रदा ॥ ब्रह्माणी चैव कौमारी रौद्रा चापि वरानने ॥ वैष्णवी चैव वाराही माहेन्द्री वायवेति च ॥ चामुण्डी चैव विज्ञेया महायोगेश्वरेश्वरी ॥ आचार्या
योगविद्या च विख्याता सुरसुन्दरि ॥ श्रियाश्चैव तु श्रद्धा क्षिश्च धृति लक्ष्मि तथैव च ॥ मेधा बुद्धिश्च तृष्णा च निद्रा प्रीतिस्तथैव च ॥ लज्जा क्षान्तिरहिंसा च प्र
कृतिस्त्वं प्रकीर्तिता ॥ मन्दाकिनी तथा गङ्गा यमुना चैव नर्मदा ॥ गोदावरी तथा तावा भीमसज्ञा नदी तथा ॥ तुङ्गभद्रा सरस्वती वित्पाय भवती शुभा

पियासा घर्घरा चैव सिंधुश्चैव महानदी ॥ कौवेरी कपिलाक्षा ता ये चान्यत्र एषशाश्विनी ॥ पाताले चैव त्वं देवि सुरलोके तथैव च ॥ सर्वे एते त्वं देवि
दुर्गेश्चैव समेषु च ॥ दिशाश्च विदिशाश्चैव सती मंधादरी तथा ॥ अन्तरिक्षे तथा लोके स्वर्लोके च तथास्थिता ॥ सर्वत्रे वस्थिता देवि यथाहं सर्वतो मुख
ः ॥ त्वया सह यादितं व्याप्तं त्रैलोक्यं सचराचरं ॥ एवं तत्वं कथिता देवि किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ ॥ इति उत्तरोत्तरे उमा महेश्वर संवादे सप्तमोध्यायः
॥ ॥ उमोवाच ॥ यद्यहं सर्वगा सर्वं सर्वदेवेश्ववस्थिता ॥ शीता वा अथवा गौरी धरणी लोकधारिणी ॥ पत्नी वा वामदेवस्य उहिता वरा स्यच ॥ तत्कि
मर्थं हि मे जन्मो गृहे वज्रनकस्य च ॥ ॥ महेश्वर उवाच ॥ किष्किधावसो नाम ऋषिकुलस नन्ति कारणाः ॥ तस्य पुत्रो महायोधाः दशग्रीवो महाबल
॥ दशवर्षसहस्राणि वायुभक्षो नतेन वैः ॥ आराधितोऽहं देवि ब्रह्मणि तासि रासि च ॥ पश्चात्कं धर्वशब्देन अहं तुष्टो वरानने ॥ ब्राह्मणास्य मुखेन
न उक्तं प्रार्थ वरं मया ॥ पाताल मर्त्य स्वर्गे त्रैलोक्य सचराचरं ॥ सर्व मानि भविष्यानि मनुष्यान्वाहिरा वशाः ॥ एवं लब्ध्वा वरौ हि राक्षसो मदमोहिता
ः ॥ त्वयापि चोदिता देवि वरमिच्छं ददाम्यहं ॥ ब्रह्मोवाच सुदीनाया स्त्रियाया कीदृशो वरः ॥ त्वया युक्तं वरो हि स्त्रीकार्यैर्मे रतां तव ॥ नन्दिनाथ इदं मुक्तं
वरमिच्छं ददाम्यहं ॥ वानरे न वरे दत्तं न कार्यं किंचिदस्त्रिये ॥ शाजेन नास्त्रि वेशेन तु राचारस्तु राक्षसाः ॥ स्यापितो याय कर्मेण च वानरे सुबधिष्यसे ॥ ते

नशीताभवेद्देवि रावणास्य वधाय वै ॥ श्रीकृष्णेन तु वेशेन कृत्वा सुत्पादिता मया ॥ तस्य माया वधार्थाय रावणस्य दुरात्मनः ॥ देवतुल्य बलाः सर्वे वानरा
सृजिता मया ॥ येनासौ रामदेवेन मर्यादे वै तु वर्जिताः ॥ वानरस्य मया देवि कोयोध्यति रावणः ॥ किं मन्यथितं देवि किं भूयः श्रोतुमिछसि ॥ ॥ उमोवा
च ॥ को देव रामदेवाय कस्य पुत्रो सुरेश्वर ॥ किं वीर्य वानराना श्च केवा वानर पुङ्गवाः ॥ एतन्मे कथयं सर्वे वै प्रशाद भव शङ्करः ॥ महेश्वर उवाच ॥ राजा तु
दशरथं नामः क्षत्रियः कुलसम्भवः ॥ अपुत्रं तु भवेत्सा वैः धर्मज्ञो सत्यवादिनः ॥ तेनैव पुत्र लोभेन ऋषश्रृङ्गो महामुनिं ॥ चरुस्तु श्रावितो तेन तावत्पु
त्र संभवैः ॥ रामश्च लक्ष्मणश्चैव शत्रुघ्नो भरथस्तथा ॥ एते पुत्र समुत्पन्ना महावीर्यमं पराक्रमाः ॥ स एव रामदेवस्तु विख्यातानाम क्षत्रियः ॥ नीलोत्प
लदलः श्यामो अतशी पुष्पसंनिभः ॥ दीर्घ बाहु विशालाक्षो पीतस्कंधा महाद्युति ॥ चाप हस्ती वरारोहे अयोधा तु दशरथि ॥ स्वयं कृष्णश्च सो देवि शं
खचक्र गडा धरः ॥ असुराणां वधार्थाय अवतीर्य तु क्षत्रियः ॥ तत्छायस्य नियोगाश्च नन्दीशस्य च सुन्दरि ॥ निवासितं वने देवि तस्य माय प्रभावतः ॥
वानराश्चैव ये देवि महावीर्य पराक्रमाः ॥ नियुक्तास्तु वरारोहे वधार्थो रावणस्य तु ॥ जम्भवस्तु स्वयं ब्रह्मा वा निमित्तो प्रकीर्त्तिताः ॥ सुग्रीवश्चैव आदि
त्य रुद्रो हं हनुमान्स्मृतः ॥ वैश्वानरो भवेन्नील यमराजश्च अङ्गतः ॥ सुसेनस्तु महावीर्यः सोऽपि धन्वन्तरिस्मृतः ॥ गवाक्षस्तु भवेत्पक्ष वनसोम यमेव

च॥ गवयः अश्विनो देवो नलस्तु वरुणः स्मृतः॥ एवं विष्णुबलात्सर्वे देवा वै वानराः स्मृताः॥ अतो कोरावनो देवि ग्रहरूपैः लोकविश्रुताः॥ एवमेव हि सा॰
क्षान्तं रावणा राघवस्य च॥ अद्यापि किं न पर्याप्तः यं पृच्छसि पुनः पुनः॥ ॥यम उवाच॥ यदि विष्णुर्भवेद्देव स्वयं श्रेष्ठो जगत्पतिः॥ तं किमर्थं भवेज्जात
पुत्रो यं मनुषस्य च॥ एतत्कथय देवेश इदं कौतूहलं हि मे॥ ॥महेश्वर उवाच॥ भृगुणा समाख्याता ब्राह्मणोऽत्र ऋषयोत्तमाः॥ तेन संरक्षनार्थो यश्च
यिवो मधुसूदनः॥ यज्ञा वै पुरुषमेव यज्ञोऽहं तव शाश्वतः अस्माकाशस्य सर्वे तत्र सिद्धं जनार्दनं॥ वासन्दत्वा तस्य ऋषयस्य महात्मनः॥ नरक्षितस्तु
सो यज्ञः असुरैस्तु विनार्दितः॥ तदा तत्तो ग्रभेजो नभृगुणा केशवप्रियं॥ सोपि तस्तु वराहो हिरण्येन नरकादशः॥ तस्यमापप्रभावेन ऋषयस्य वरानने
नरका साधये देवि कथितस्ते जनार्दनः॥ द्वितीयं जन्म कूर्मस्तु माधवेन तु नरकाराहिः॥ तृतीयस्तु वराहस्तु दंष्ट्रविस्तथा॥ हिरण्यकशिपुनाशकः कृतेश
जनार्दनः॥ चतुर्थे नरसिंहस्तु जन्म नारायणस्य च॥ पञ्चमे वामनस्ते विप्रार्थे यत्नो महाबलिं॥ उत्तरे तत्र हस्तेन वरं बलिन केशव॥ षष्ठ रामस्तु विशे॰ राम:
या सुतो दशरथस्य च॥ सप्तमे वसुदेवस्य गृहे कर्मे बधिष्यति॥ अष्टमे तु तथा जन्म चतुर्थे कलियुगे स्थिते॥ नमेकल्किराजस्तु म्लेच्छानां अन्तकारकः २५
प्रथमे मत्स्यरूपेण तस्य पादेयल स्मृतः॥ ब्राह्मणा वामवन्ताद्यै लोका स्थिति हेतवः॥ ये पूजिते सुराः सर्वैः पूजितस्तु न संशयः॥ विष्णोरपि प्र॰

कृत्यसारसङ्ग्रह ७८

॥ शिवधर्मोत्तर ॥ १

शि·ध·च· ॐ नमः शिवाय ॥ ॥ पर्वतेत्र शुभे तस्मिं हिमवन्नामहीधरां ॥ ओषधीभिरभिछन्ने नानाद्रुमलतावृते ॥ देवगाधर्वनिलये सिद्धश्चा
१ रणसेविते ॥ नानाविहङ्गसंघुष्टेः सिंहशार्दूलनादिते ॥ दिव्यभूतसमाकीर्णे मणिविद्रुमविभूषिते ॥ यत्र गङ्गा प्रवहति शीततोया महान
दी ॥ यत्र शृङ्गानि दृश्यन्ते रौप्यवर्णानि सर्वतः ॥ सोमसमानानि दिव्यानि योजनेषु बहुष्वपि ॥ यत्र देवो निवसति त्र्यम्बकः संश्रितव्रतं ॥ उमस
यासहितो देवः शिखिकण्ठो महाव्रतः ॥ पूज्यमे भक्तिवान्देवः विप्रैस्तु व्रतचारिभिः ॥ सुखोपविष्टमासीनमासने गोवृषध्वजः ॥ वैडूर्यमणिसं
छन्ने बहुरत्नविभूषितेः ॥ अभिगम्यन्तु तान्देवी मूर्ध्नाञ्जलिवाक्यमब्रवीत् ॥ सर्वेषां धर्ममाख्याहि सर्वलोकहितेरतः ॥ पूज्यते ऋषिभिर्देवैर्वि
प्रबुलार्षिसेवितेः ॥ देवगंधर्वसिद्धैश्च सविद्याधरकिन्नरैः ॥ स्तुवद्भिः भगवान्नक्ष्यं मुनिभिश्च महोरगैः ॥ सर्वधर्मसमाख्याहि सर्वभूतहि
ताय वै ॥ बालुणानाञ्च को धर्मः क्षत्रियानाञ्च को भवेत् ॥ वैश्यानाञ्चाहि को धर्मः शूद्रधर्मश्च कीदृशः ॥ तापसानाञ्च को धर्मः कश्च दीक्षाभिकांक्षि रामः
णः ॥ उञ्छवृत्तिषु को धर्मः स्त्रीधर्मश्च कीदृशः ॥ केन चोग्रतरं स्थानं नरा यान्ति परांगतिं ॥ एतन्मे भगवां सर्वं सत्यमाख्याहि शङ्करः ॥ उमयोवच १
नं श्रुत्वा भगवां गोवृषध्वजः ॥ उवाच मधुरं वाक्यं सर्वलोकसुखावहं ॥ सर्वे मे न तत्र वक्ष्यामि यस्त्वयोक्तं महद्भुतं ॥ यच्छ्रुत्वा मासत्रविहितो ध

मोधर्मेनमुह्यति॥सर्वमद्यानिमांसानिशस्त्रांचैवनविक्रयेत्॥ग्रामान्नपतितान्नञ्चशूद्रान्नञ्चविवर्जयेत्॥माद्रंमृतकवर्जोश्चत्रजुमा॰
मीहिलुप॥वर्जयेत्सर्वपापाणिदेवतातिथिपूजकः॥गुरुपूजाभूनिरतःक्षान्तदान्तोजितेन्द्रियः॥ब्राह्मणानामयंधर्मःप्रथमंपरिकीर्त्ति
तः॥बहुमानोयथाविप्रप्राप्नोतिपरमांगतिं॥वद्धर्मनिरतोनित्यंशूद्रसूकाञ्जिक॥तैललाक्षादधिक्षीरंलवणाश्चनविक्रयेत्॥पापान्नंवर्जये
चैवभूतानंमत्तकंपकः॥ब्राह्मणानासदापूजारक्षनञ्चगवांतथा॥कुकर्माणिचवर्जानिकुभ्रूणपाचनविक्रयेत्॥दारानांभरणंचैवभृत्या
नामनुकंपकः॥दयाप्रसन्नोनित्यंसततंधर्मशीलता॥मातापितृसुश्रूषानातथागुरुष्वभ्यानि॥यजनंयोजनंचैवपठनंपाठनंतथा॥
स्नानप्रतिहंचैवहोमशालिनिपरायनः॥उदितोनुदितोवापितथैवपितरंतथा॥सायंप्रातश्चप्रोक्ताश्चजुहुयाच्चाग्निदेवतां॥पूर्वेश्चपरा॰
नश्चनित्यंजागरितस्तथा॥एवयोब्राह्मणांकर्यान्सगच्छेत्परमांगतिं॥वियोनिन्नसगच्छेतब्रह्मयोनिसगच्छति॥नमस्करोतिसततंवेदवे
दान्तपारगं॥दर्शनंपौर्णमासश्चसूद्रमन्त्रपरायनः॥यजुयःक्रियमानेनवेदानामनुपालनं॥एवंयोब्राह्मणांकर्यान्सगच्छेत्परं॰
मांगतिं॥वियोनिन्नसगच्छेतब्रह्मयोनिसगच्छति॥अन्यथावर्त्तमानोपिब्रह्मत्वानत्रसतोद्विजः॥ब्राह्मणानामयंधर्मप्रथमंपरिकीर्त्ति

न॥ क्षत्रधर्मं प्रवक्ष्यामि यथातथ्यं महायशे॥ यः कुर्यात्क्षत्रियो देवि स गच्छेत्परमां गतिं॥ क्षत्रियस्य परा देवि पूजापालनमादितः॥ यज
नं चैव दानं च तथैवाध्ययनं शुचि॥ व्यवहारमंत्रानीतिश्च सारेषु च विविधेषु च॥ रक्षनानि च युद्धेषु संधिविग्रहमोचनं॥ नानायुधप्र
हरणानित्यं युद्धेषु रक्षणं॥ एवं यः क्षत्रियः कुर्यात्स गच्छेत्परमां गतिं॥ वियोनिन्न स गच्छेत्क्षत्रियो न निम्न गच्छति॥ विपरीतमनः कुर्यात्क्रु
ष्यते क्षत्रियप्रसात्॥ वैश्यधर्मं प्रवक्ष्यामि यथा वैश्योपजीवितं॥ वर्त्तमानो यथा वैश्यः प्राप्नोति परमां गतिं॥ धनधान्यार्जनं कुर्यात्सर्ववी
जानि संग्रहेत्॥ कृषिगोरक्षवाणिज्यवापनं दोहनं तथा॥ रक्षणं गोमहिष्याणां सर्वप्राणिसुपालनं॥ क्रयविक्रयलाभोपि पण्यानां फ
लकांक्षिणः॥ यजनं चैव दानं च सर्वपापविवर्जितः॥ ब्रह्मक्षत्रियसुश्रुषादीनानां मनुपालनं॥ भरणं चैव दानानां भृत्यानामथ बंधु
षु॥ देवतातिथिपूजा च सततं दानशीलता॥ ऋतुकालाभिगामित्वं स्वदारनिरतं सदा॥ एवं वैश्यास्तु यः कुर्यात्स गच्छेत्परमां गतिं॥ अन्य
था वर्त्तमानोपि वैश्ययोनिषु भाष्यते॥ शूद्रधर्मं प्रवक्ष्यामि देवि श्रृणु तत्त्वतः॥ ब्राह्मणं सततं पूज्य क्षत्रियो वैश्यमेव च॥ देवानां सततं पू
ज्य अतीथिनां च नित्यशः॥ दानाश्च ब्राह्मणोनित्यं यथोक्तं वेदपारगे॥ आर्जवत्वं प्रशंसा च भूतानामनुकंपनं॥ मातापितृशुश्रूषां नित्यं च

सदाद्यं॥ एवं योवर्त्तते शूद्रः सगच्छेत्परमां गतिं॥ ब्राह्मणं येन मत्यन्ते सर्वलोकनमस्कृतं॥ नरकं यान्ति ते मर्त्यास्तिर्यग्योनिं व्रजन्ति च॥ यथो
क्तं मन्यथा देवि यः करोति शुभाशुभं॥ ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रो वारि नरांशुभे॥ नरकं यान्ति ते मर्त्या अत्र मे नास्ति संशयः॥ सुकृतं दुष्कृतं वा
पि कर्म देवि नित्यशः॥ अहंकारे न कर्त्तव्यो ब्राह्मणो स्मीति जानता॥ ब्रह्मज्ञा हि पूज्येत दत्तहीनो न पूज्यते॥ तापसानां तु यो धर्मः प्रवक्ष्या
मि तु पूर्वशः॥ तपयो येन धर्मेण काङ्क्षन्ति परमां गतिं॥ सोचं जटाजिनं वल्कं शान्तरणसोपिता॥ अग्निहोत्रपरो नित्यं त्रिकालस्नान(
स्नानमेव च॥ रोपणं चैव वृक्षाणां मृगानामनुकंपना॥ मधुमांस्तानि वृतं च दधिक्षीरं न विक्रयेत्॥ विक्रयेत्फलमूलानां शाकं वदरं इ
ङ्गुदैः॥ तिलवामयवामाषाकुयन्यानि विक्रायेत्॥ देवयज्ञपितृयज्ञ भूतयज्ञ मनुष्ययो॥ स्थालीपाकेषु सर्वेषु अतीथिसंविभागयेत्
॥ भूतग्रामेषु सर्वेषु सत्वानानामभयप्रद॥ अनेन सुकृतेनैव गच्छन्ति परमां गतिं॥ उञ्छवृत्तिषु यो धर्मे तन्मे निगदितः शृणु॥ उञ्छवृ
त्तिर्यथा वृत्तो ब्रह्मलोके महीयते॥ देवतातिथिपूजा च ब्राह्मणानां च तर्पणं॥ अग्निकार्यं च सततं गुरूनामथ वन्धुनां॥ अनुकालाभिगा
मित्वं स्वदारनिरतेन्द्रियः॥ नित्यं व्रतोपवासी च सदा नाध्ययनमेव च॥ क्षीरादीनां च सर्वेषां विक्रयं परिवर्जयेत्॥ वृषलान्न भोक्तव्यं स

वेपायामिलेपनं ॥ मधुमांसानिवर्जनेश्चपरदारापरिवर्जितं ॥ तथैवसत्तमसततंउंछवृत्त्यानवर्तते ॥ शुक्लवाससाशुचिर्भूत्वानित्यंध्यानपरायणं ॥
उंछवृत्तिसदाधर्मेनान्यवृत्तिसमाचरेत् ॥ पितृकार्याणिकुर्वीतश्राद्धकालेचनियमः ॥ देवदेवार्चनंकृत्वापश्चात्स्वयमुपाश्नुते ॥ अतीथिर्उंछ
वृत्तिमुद्दिश्यतिनचपूजयेत् ॥ वृथासदीक्षितोप्यायाः दम्भनस्यत्रुनेस्याति: ॥ उंछवृत्तिस्तुधर्मोसौकथितोयंशुभानने ॥ अन्यथावर्तमानोपिभूष्य
तेवालक्षणंयथा: ॥ परिव्राजकधर्मंश्रृणुदेवियथाविधि ॥ धातुरत्नानिवासांसिदेशनानिविवर्जयेत् ॥ धारयेत्कृतछिद्राणिशेरवाछद
नमुत्तमं ॥ सोचप्रक्रतीर्थगामीसर्वेभ्यश्चविवर्जितः ॥ त्रिदण्डकुण्डिकापाणिर्हिनैकत्रशुचिरंवसेत् ॥ सर्वेपवित्रमुमुखंसमरोगोजितेन्द्रिय
: ॥ व्यपेतभयमृत्युश्चमुच्यतेमहतोभयात् ॥ अभक्ष्याणिचवर्जनस्थावरकर्माणिवर्जयेत् ॥ स्नेहबंधनकुर्वीतसुतोवायदिवापिता ॥ ध्यायेतसत
तंचैवअप्रमत्तोजितेन्द्रियः ॥ हृदयांचिन्तयेद्देवंनश्चध्यानपरायणः ॥ नचकांक्षेतदेवत्वंराज्यत्वंनैवकांक्षयेत् ॥ मोक्षमेवाभिकांक्षेतसदा
ध्यानपरायणः ॥ यथाहिरूपमादर्शे: अनिरुद्धंदृश्यतेपश्चात् ॥ एवमेवात्मनात्मानंयोगसिद्धिर्भविष्यति ॥ एवंयोवर्त्ततेनित्यंनृत्याहित्वाजिते
न्द्रियः ॥ यथैकपरिनिर्वाणिमिद्ग्धंधस्त्वानलः ॥ तायतेश्चअस्त्रवासस्तथाम्बरमेवच ॥ भावशुद्धिश्चसर्वेत्रतथाशुद्धंनभोजनं ॥ सर्वभूतदया

चैव मैत्रीकरुणामेव च ॥ स्थावरं जंगमं चैव ह्यहिंसाभावं न कारयेत् ॥ आत्मार्थे वा परार्थे वा पापं ह्यसत्यं न भावयेत् ॥ नानृतं वदेते वा नावाक्यो च
मिति निर्दिष्टं ॥ न यशांसु कुर्ते सर्वं बुद्धिज्ञानेन मुह्यति ॥ विद्यालयो स्वभूतात्मा मनः सत्येन मुह्यति ॥ एवमेव यथा दृष्टं यदि संख्यानतत्व
नः ॥ भिन्नग्रस्थित्यजेत् सर्वान् रक्तरागेष्व बध्नाति ॥ कामं विवर्द्धमानो पि दुःखसेते त्रिरात्रिहं दृष्टकामाभि बध्नानाहित्वा कामाभि कर्मभिः ॥ दृ
ढबुद्ध्या न दाति स्वक्षीणादेषो यविमुह्यति ॥ स्थितिस्थतस्मै विनिवृत्य कर्मः प्रशान्तदेहे शतनं परांगतिं ॥ न मोचयेज्जन्मभयस्वराज्यरक्षेनधी
गेम न सो विकारः ॥ प्राणान्न हन्यान्न च घातयेच्च तथाप्यदत्तं परिवर्जयेत् ॥ अब्रह्मचर्यं मनसा न गच्छेद् दृष्ट्वार कर्याज्वलिताय थाग्निः ॥ सन्त
ष्यितं स्यात् न मृषा वदेत न चाप्यमाघ्नुसमाचरेत् तथा विलत्वं मनसी न गच्छेत्तुष्टस्तु तल्लपक्षं परिवर्जयेत् ॥ सन्तोसधारेक गतेन तुष्टिन
गंधमाल्यानि विभूषनार्थः ॥ मुक्तिः सुवर्णा रजमणी वा न धारयेत्तु व्रजितः कदाचित् ॥ यच्चान्यदन्यानि विभूषनायरत्नानि च समावृतात्मा ॥ वि
भक्ता विषयेर्विश्वेश्वरो विश्वकृत् ॥ एष तत्ववरः परः परमयलेज परस्यानंदं ॥ बुद्धभावणाभायेन्द्रियमनः देहान्तरालय -- पश्यायत
नास्थितः पुरुषः निस्वासमुच्छ्वासदं ॥ नास्तानस्य ———————————————— ६८ ॥ मूर्ति मूर्ता तु सारीव

कुकरणाभूतं कायगणादेहबन्धः ॥ भित्वा यान्ति स याता सा विषया विषमिवत्वाक्त संगेकभावा ॥ पश्यन्तेतेन मीनः गुणाकरहितानिर्विकारप्रका
शं ॥ योसौ तेजन्नगन्नाकमलपुटच्छूलैः भिन्दन्ति चापरो ॥ दग्धाउनालोहकेनापि विपच्यन्ते विषेणावा ॥ उदकेश्वसृयन्त्येते काष्याने स्थिता
सौ त्रिभुवणानिलयः सर्वभूताधिवासः ॥ आकाशाद्दृढबन्धः शिनविकसकशासंहताप्रत्तवंधः ॥ एतानित्वानिखिलेन देवि संक्षेपतो की
र्तितपञ्चभेदः ॥ श्रोतुं किंमन्यो विजिगीसि------मेष्य ॥ अथप्रसन्नपर
मेश्वरमीश्वरत्वं ॥ मयसनतन्नः नवपल्लवफलः प्रभावात् ॥ अद्य मुपूर्णा मम सदस मनोरथानि ॥ अज्ञानपङ्कघनमध्यमलीयनायः उत्तार
णायः सकलमन्त्रविनाससनाय------तमवत्तजातं ॥ आख्याहि दानफलधर्म
समसमासं संसारपारमपरमपरंलपस्व ॥ इति वृषसारसंग्रहे षोडशमोध्यायः ॥ देव्युवाच ॥ पृथकानस्य वक्ष्यामि श्रो
तु------

पक्षिकीटपतङ्गानां जलजानां च हिंसकाः ॥ गर्भपातनकार्ये च मधुघाताश्च ये नराः ॥ एवं हिंसासमाचारा दारुणा ब्रह्मघाधमाः ॥ नरके ते प्र
पच्यन्ते तीर्यग्योनिं व्रजन्ति ते ॥ यदा मानुष्यतां यान्ति कदाचित्कालपर्ययात् ॥ नटमौष्टिकचाण्डालदासयोनिं व्रजन्ति च ॥ कुंभीपाके प्रपच्य
न्ते शतशो ब्रह्मघाधमाः ॥ गर्भस्थाश्च मृयन्ते ते जातमात्रमयान्ति वा ॥ मरिमर्यमाना केचित् द्विवर्षाश्च त्रिवर्षकाः ॥ यौवनस्था मृयन्ते ते नराः
नार्याल्लनकसः ॥ शस्त्रेन केचिद्भिद्यन्ते दह्यन्ते च स्ववाग्निना ॥ पशुमार्ये च गार्यन्ते शूलैः भिन्दन्ति चापरे ॥ दण्डनालोष्ठकेनापि विपच्यन्ते
विषेणा वा ॥ उदके च मृयन्ते ते कालपाशैस्तथैव च ॥ छिन्नकण्ठास्तनासाश्च छिन्नपादकरास्तथा ॥ मध्ये च केचिद्विद्यन्ते शतसोथ सहस्र
सः ॥ दुःखागार्येश्च मार्यन्ते वन्धनस्था मृयन्ति च ॥ वातपित्तकफश्चैव अन्येरोगैश्च पीड्यते ॥ छिन्नाङ्गाश्चापि हीनाङ्गा जायन्ते वहुसो नराः ॥
हिंसकानामिदं देवि फलं प्रवहुवर्णितं ॥ परद्रव्यापहारीनां शृणु देवि यथाक्रमं ॥ अरण्ये यदि वा ग्रामे क्षेत्रे यदि खिले गृहे ॥ द्विपदं च
तुष्पदं वापि धनधान्यसपुष्कलं ॥ हरन्ति शतसो देवि परमामल्पवुद्धयः ॥ परद्रव्यापहारी एणं तीर्यग्योनिं व्रजन्ति ते ॥ यदा मनुष्यतां यान्ति
कदाचित्कालपर्ययात् ॥ नटमौष्टिकचाण्डालदासयोनिं व्रजन्ति ते ॥ नवनेयां भवेद्द्रव्यं शृणु तस्य उपद्रवं ॥ राजा वा हरते द्रव्यं चोरो वाथ

शि·ध·च·
६

नसंशयः॥अपियेचैवदायादाआक्रम्यापहरन्तिते॥कृतानिचैवमार्गाणिसर्वकालंनसंशयः॥अपिदेशान्नराञ्जन्वाभवन्तिक्रमनभागिनः
यस्मिन्देशेअनावृष्टिर्यस्मिन्देशेमहाभयं॥यस्मिन्देशेतुघोरागात्तत्रजायन्तितेनराः॥अभक्षितशिरोरुक्तादीनाच्छादनभोजनाः॥अनाथाः
अनपत्याश्चसर्वभोगविवर्जिताः॥उद्धर्त्ताकाल्यापनकाश्चतथैवपरिवर्त्तकाः॥परकर्मरतानित्यंपरकर्मोपजीविनः॥लेखवाहश्चजायन्तेयथा
प्रेशकरनराः॥सुवृष्टिमपिदेशेतुतेषांक्षेत्रेनवर्षति॥विग्रहैर्विडवैर्मेषांद्रव्यमेतन्नद्विनश्यति॥यच्चक्षेत्रेभवेत्तस्यसंभूयतस्याद्रवपडवं॥सू
गाश्वमूषिकाश्चैववलाहासुरभाःशुकाः॥चाराश्चैवमिलन्त्यन्तेक्षेत्रेवायदिवागृहे॥रववाह्यियतेनस्पड्यानित्यंमतिनिन्दिते॥विक्रियतेवाय
त्किंचिन्मूल्यंतस्यनविद्यते॥तृष्णायाचमृत्युस्तेनतथैवचक्षुभक्ष्यया॥आश्रितानांकुलेजाताअयमस्थभविष्यति॥एषदोषमयाप्रोक्ताय
रद्रव्यापहारिणां॥कामंमिथ्यापचारिणांशृणुदोषांयथाविधिं॥परदारानिसेवन्तियेनरापापकर्मिणः॥अर्थेनलोभयित्वावामूलकर्मेण
वापुनः॥प्रलोभयित्वापुबहुसोदूतीसंप्रेसनेनवा॥विजानिपुत्रदारम्यनेधर्शयन्तिचयेबलात्॥गुरुपत्नीश्चयेमूढाकामयन्तिचयेनराः
ःकुमारीराजपत्नीवातथासंपूजितामपि॥नपुंसकानिसेवन्तितीर्यग्योनिंव्रजन्तिते॥अकामांवापिनाजीर्णांगुर्विंणींदर्शयन्तिच॥नियमस्थां

147

राम:
६

स्वगोत्रां वा दर्षयन्ति नराधमाः ॥ एवं पापसमाचाराश्शततन्तो चक्षुर्ष्ये ॥ नरके ते प्रपच्यन्तो तिर्यग्योनिं व्रजन्ति च ॥ यचामातुष्पनायांतिकस
चित्ते नराधमाः ॥ रोगाविभूताः शतन्तो लिङ्गछेदनाविह्विकाः ॥ कृतनैर्विघ्नाचैव तथैव च मृयन्तिते ॥ कलत्रामपि धीयन्ते सदानीचेन कर्म
णा ॥ अनाहंसूतकृछ्रंच गर्भोचे बहिजायते ॥ नपुंसकाभवंत्येते कामनमिथ्योपचारिणां ॥ अशक्ताः स्वपरकाकोचित् हरपन्तो केचिपठका
: प्रक्षःप्रपरकाकेद्वलाक्रम्पकृता परे ॥ जाड्यरएकाकोचि[illegible]बंठाश्च जायते ॥ दूषिताश्च भवंत्येते शततनं भ्रहृपाधमाः ॥ स्त्री वेशं धार
यन्ति ये गणिकायत्नयस्तथा ॥ बिलोमश्चापि दारेणां प्राप्नुवन्ति नराधमाः ॥ अपाने कृमियश्चैव भवन्ति व्याधिपीडिता ॥ अर्शरोगपीडिता
कृछ्रप्रमेहश्च भगन्दराः ॥ कुष्ठाउस्मान वृषणा वृषेणापीडिताः परे ॥ रोगाभिभूतः शततं पीडन्ते पापकारिणाः ॥ कृन्तनेश्च वृषणांच त
थान्येन भवन्ति च ॥ अन्यासहृदमं त्येते प्रहृपाराणां दुरात्मनां ॥ स्त्रीणां वा हू भवंत्येते स्त्रीकर्ममुपजीविना ॥ स्त्री वेशाश्च स्त्रीगयत्नस्त्रीरूपा
स्त्रीसमागताः ॥ स्त्रीणां पत्येन जीवन्ति भविष्यन्ति न लज्जिताः ॥ कामामिथ्यापचारीनां कथितं मे समागता ॥ दुर्भाषितानां वक्ष्यामि ये दोषा
दविवर्णिता ॥ अयुतानि च वक्ष्यन्ते ये नरा पापकार्मिणः ॥ मित्रभेदेनकायोश्च शततंकूटशाखिनः ॥ इच्छाप्यर्थनयश्यान्ति लोभेन च भयेन

शि·ध·च·
७

च॥ तज्जायन्तेनराघोरास्तथैवचनराधमाः॥ विलमानात्तुगडनाथ्याघातंकारयन्तिच॥ अनवद्यप्रवक्तारोमिथ्याकाकेनयोजका॥ असं
वृत्तमुखवाराशनंतेधर्मभेदिनः॥ एवंपापसमाचाराःशतंतंकूटसाक्षिणः॥ उपद्रवैशनैस्तत्रपीड्यन्तेपूर्वसंचितैः॥ पतन्तिक्रिमियस्ते
यातनासुभोषितेवत्र॥ मुखरोगाश्चविविधाहनुदन्ताश्चरोगिनः॥ उपजिह्वाश्चजायन्तेक्रिमिदन्तास्तथैवच॥ स्तब्धाविकृतदन्ताश्चजाय
न्तेचक्षुवर्जिता॥ विरदन्ताश्चैवतेवाःमुखैःकीलाश्चकोयते॥ मर्गेपोधाःपरमोगलसम्बाश्चजायते॥ बधिराश्चैवजायन्तेमूकाश्चा
व्यक्तभाषिणः॥ अतिस्थूलोष्ठजिह्वाश्चसमसंबन्धेवजायते॥ मूकाजडाश्चबधिराजायन्तेपूर्वकर्मणाः॥ मुखेश्चक्रमयेस्तेषांपतन्तोनात्र
संशयः॥ पूतिकेमुखरोगेश्चपीड्यन्तेपहृष्यधमाः॥ सुखेपुवनदीर्यन्तेतथावशोमलाधिकाः॥ एवंदोषसमाचारान्नृणांदुर्भाषितंतु॥
मद्यपाणोप्रवक्षामियेदोषावरवर्णिनि॥ मद्यविक्रयनीयेन्तुमद्यसंधायिनस्तथा॥ तेनरानरकंयान्तिनीयंगत्वानिंव्रजन्तिच॥ यदामत्तप्र
नामेतिकराचितेनराधमाः॥ क्रमितानाकुलेगानाभवन्तिपहृषाधमाः॥ अपस्मारगृहीताश्चभ्रमनाभग्नचेतना॥ परिभूताश्चवशातास
यन्तेचकुजीविनः॥ मद्यपाणोमयादेवियेदोषाःपरिकीर्तिता॥ मत्स्यांसमहतानानुभ्रगुदोषोक्रमागता॥ नप्रयच्छन्तिदानानिमत्स्ये

राम:
७

पहृता नराः ॥ आत्मानं यो षकानित्यं संविभागं विवर्ज्जिता ॥ बाले षु प्रेक्षमाने षु भक्षयन्ति पिबन्ति च ॥ अनिथिबालकानां चापि विन्स्थे वापि वा
सुतः ॥ आसयासमनुप्राप्तमन्यं वा हरकांक्षिणां ॥ दत्वाप्याश्रु रवं यान्ति न प्रयच्छन्ति किंचनः ॥ अन्नं वा यदि वाश्रणा पानीयं च प्रतिश्रय
॥ न प्रयच्छन्ति ये पापा दातारं परयान्ति च ॥ ते नरा नरकं यान्ति ति ये पापा निंदजन्ति च ॥ यदा मानुष्यता यान्ति कदाचित्कालपर्ययात् ॥
हीनजात्यकुलं जाता परप्रेष्यकरास्सदा ॥ बुभुक्षा तृष्णया वापि सततं ते मृयन्ति च ॥ दरिद्रेनाविभूताश्चाह्लिंस्यन्ते पुरुषाधमाः ॥ मम
रोमहृतानां तु एते दोषाः प्रचोदिताः ॥ अशुश्रूषपराणां तु दोषं वक्ष्यामि सुव्रते ॥ ये ह्यात्मानं रक्षन्तो गुरूणां पहरन्ति च ॥ अशुश्रूषकरा
नित्यं गुरूणामवमन्यका ॥ नरकं यान्ति ते नित्यं वृद्धानामवमन्यका ॥ यदा मानुष्यता यान्ति कदाचित्ते नराधमाः ॥ दुर्मेधाश्चैव ते रोवि(
मुर्खाश्रुतिविवर्ज्जिता ॥ अशब्दवादिनो रोविजडत्वं डोयजिह्वकाः ॥ बालरो बालवृद्धानां बंधुश्चैव गुरुस्तथा ॥ न चासनं प्रयच्छन्ति गु(
रूणां पहसन्ति च ॥ नाभिभाषन्ति प्रथमं न च पश्युपगच्छति ॥ अहंकारेन ते ज्ञाता भवन्ति पुरुषाधमाः ॥ यदा मनुष्यतां मोजि कदाचि
त्ते नराधमाः ॥ वामनाश्च भवन्त्येते कुब्जकाविकटास्तथा ॥ विकृतैर्दन्तवत्ताश्च क्रीडनीया भवन्ति ते ॥ सुराडा वामनकाश्चैव विकृतं च नसं

शि·ध·च·
८

शयः॥ अहंकारेणातथानामेतद्देवप्रचोदिता॥ नाभिमानानिप्रथमं नवपान्युपगच्छति॥ क्रोधिनानान्तुचराणांनांशृणुदेवाक्रमागता
अल्पसत्वापराधेनक्रुध्यन्ते चनराधमाः॥ कपतेःक्रनयनाः क्रूरानरकगामिनः॥ यदामनुष्यनामेतकदाचित्तेनराधमा॥ विरूपादुर्भगा
श्चैवदेहस्मसर्वदुःखसदा॥ एवन्तोनिन्दिताह्नाः प्रेशन्तेधिपिमेशृणु॥ समामसमेवर्णोरेहेयथावदनुपूर्वशः॥ ॥इतिउमामहेश्व
रसम्वादेद्वितीयोध्यायः॥ ॥उमोवाच॥ किंकर्मसुकृतंतेनप्राप्नोतिपरमांगतिं॥ दीर्घायुसोनिरोगाश्चकथंजायन्तिरूपिणः॥ स
र्वलक्षणसंपूर्णाः सर्वविद्याप्रतिष्ठिताः॥ एवमुक्तस्तुदेव्यासोप्यनुवाचमहेश्वरः॥ ॥देवोवाच॥ अहिंसकानराणित्यंसर्वभूतहि
तेरतः॥ प्रकाशसुखिनोनित्यंचसुरूपाभवन्तिते॥ दीर्घायुसोनिरोगाश्चसर्वदुःखविवर्जिता॥ सुदितेषुचदेशेषुजायन्तेषुरुषोत्तमाः
पूज्यन्तेमानुषेलोकेग्रामेषुनगरेषुच॥ यदामृत्युमवाप्नोतिकदाचित्कालपर्ययात्॥ तेमृतास्वर्गमायान्तिशतन्तेसुखिशान्तिनोयत्
था॥ मानुष्यमागताभूयोः भवन्तिसुखिभागिनः॥ समृद्धेसुकुलेतेन्नजायन्तेरतिवर्द्धते॥ यक्षःप्रमाणमानेसंभवन्तिप्रियदर्शनः॥ रा
जपूजाभिसत्कारंदासादीनचसेव्यते॥ बहुपुत्रधनाश्चोस्वदासीभृत्यसमावृता॥ भवन्तिमानुषेलोकेपूज्यमानश्चानेपमः॥ एवंअहिं

रामः
८

सकानान्तुमयाप्रोक्तंयशस्विनि ॥ नमेवनीयदारास्वहस्तेनिरतासदा ॥ देवलोकेमितेयान्तिअप्सरोगणसेविताः ॥ मानुष्यमागताभूयो

:सुभगाप्रियदर्शनः ॥ पूज्यमानाःस्वकेदारे आरोगाश्चभवन्तिते ॥ दीर्घायुस्राभवन्त्येते बहुभार्याचमानवा ॥ परद्रव्यानसेवन्तेअदत्तन

चगृह्णते ॥ नायोयाजिनाचित्तस्यपरद्रव्यनाहिंसकाः ॥ तेमृताःस्वर्गमायान्तिसर्वपापविवर्जिताः ॥ मानुष्यमागताभूयोभवन्तिसुखभागि

नः ॥ यदिशेषांभवद्रव्यश्रृण्वन्तस्यापियत्फलं ॥ तेषांविनष्टद्रव्यन्तुक्षिप्रमेवायलभन्ते ॥ वृद्धिंचसमुपयास्यन्तिअर्थेश्चधनंध्रुवं ॥ प्रा

प्नुवन्तिमहानर्थान्महाभोगंप्रातिष्ठतं ॥ विद्यायोवेदतत्वज्ञोवेदवेदान्तपारगः ॥ स्नानविज्ञानसंपन्नानानार्थकुशलंप्रति ॥ गुणार्थरू

पसंपन्नोज्ञानवान्प्रियदर्शनः ॥ शुक्लांवरधराःनित्यंशुचिःगंधानुलेपनं ॥ राशिजनपदेग्रामेपूजासत्कारलभ्यते ॥ एवंदेविसमाच

रासत्यवादिश्रुयत्फलं ॥ अमद्यपानांवक्ष्यामिश्रृणुत्वंसुन्दरीतमे ॥ नपिवन्तिचयेमद्यन्तस्वान्तियेचेनराः ॥ देवलोकमितायान्ति

नरामद्यविवर्जिताः ॥ यदाप्रुरणपक्षयेक्षीणेकदाचित्कालपर्ययात् ॥ यतानिमानुषेलोके ब्रह्मक्षेत्रेमहाकुले ॥ जायन्तेप्रवरासत्रम

हाभोगधनाढ्ययाः ॥ श्रुतिःस्मृतिश्चसंपन्नानानाविद्यासुभूषणाः ॥ निरोगाश्चभवन्त्येतपूज्जनीयाश्चमानुषाः ॥ श्रुनिवनाधिपेश्चयमे

शि·ध·च· शास्त्रपरायनः ॥ सुदिने शुचदेशे शुभ वन्ति सुखभागिनः ॥ समृद्धे शुभकुले तत्र जायन्ते प्रति वर्द्धने ॥ नहि भ्रान्तिं तानसर्वा न पिशाचान वा
९ क्षमा ॥ एवंगुणसमाचारा मनपान विवर्जिता ॥ शुक्रशुश्रुसकादेविये च पूर्वाभिभाषिणः ॥ ते मृता स्वर्गमायान्ति ये च शुश्रुषका नराः ॥ दे
वलोकपरिभ्रष्टा मानुष्यत्व नरागताः ॥ ब्रह्मक्षत्रिकुले जाता महाभोगमहाधनः ॥ भूपाश्च ज्ञानसंपन्न ब्रह्मक्षेत्रे प्रजायते ॥ सुखिनो भोगव
न्तश्च ज्ञानवन्तो बहुःश्रुताः ॥ संयन्मा धनधान्याद्या जायन्ते विपुले कुले ॥ दीर्घायुर्मानिरोगश्च रूपवाश्च जनप्रियः ॥ संपूर्णा लक्षना विद्यासं
150 पूर्णाङ्गश्च जायते ॥ पूजनाया भवन्ते तत्रामेव नगरे पुरा ॥ नित्यं पूजादिके कस्य अर्घयन्ति सदा नराः ॥ पूजार्हं तस्य ते देवि पूज्यपूजार्थमेव
च ॥ एवंगुणसमयाप्रोक्तां गुरुशुश्रुषका नराः ॥ मानवाये तु नरा तथा ये क्ष्मां गुणाविधिं शृणु ॥ येन बलिन लोकशाः सर्वेज्ञानस्य पारगाः ॥
देवलोकमितो यान्ति सुकृतेनेह कर्मणा ॥ दयाप्रणपक्षया ज्ञाने मानुष्यत्व नरागते ॥ ब्रह्मक्षेत्रे प्रजायन्ते धनधान्यस्य भागिनः ॥ ज्ञानविज्ञा गम:
नसंपन्ना तेजवन्तो महाधना ॥ एवंगुणा समया प्रोक्ता जायन्ते प्यकृतो मया ॥ दंभायेन च कुर्वन्ति न च दर्पानुकानवा ॥ सम्यग्दृष्टिश्च शान्त ९
तं शृणु तस्याप्रियेगुणां ॥ देवलोकमितो यान्ति सुकृतेनेह कर्मणा ॥ यदा मनुष्यता यान्ति हेतुमात्रे न केनचित् ॥ श्रोत्रियो सार्थवाहश्च तन्त

जायन्ति तेन नरा॒ः॥ तेजस्विनो रूपवन्तो बलवन्तो धनेश्वराः॥ मेधाविनो महाप्रज्ञा ज्ञानविद्यातपोधनाः॥ उपभोगाश्च विविधानेकस्त्रीप
रिचारिका॥ एवं संपूज्यते तत्र पुराः सुकृतकर्मणा॥ एवन्ते सर्वमाख्यातं प्रशस्तं ये च निन्दिताः॥ शृणु देवि रहस्यं मे मानुष्याणां सुखाव
हं॥ अहिंसा परमो धर्म अहिंसा परमो गुणः॥ अहिंसा परमो विद्या अहिंसा शुभमङ्गलाः॥ अहिंसा सर्वभूतेषु यान्ति ब्रह्मसनातनः॥ अमे
ध्यास्वर्गमायान्ति मद्यपानविवर्जिताः॥ शुश्रुसकामह्याथ्या हि नास्ति तत्समतो गुणः॥ आयुष्मान्भवते लोके ज्ञानविज्ञानमाप्नुयात्॥ अमा
नाधिष्ठितो ये च गुणानामाधिपूजनाः॥ आयुकीर्ति बलं रूपं सौभाग्यं तेजवर्द्धनं॥ अक्रोधेनानुरागश्च नित्यन्ते सुनयस्मृतः॥ अक्रोध नतु
ब्रलत्वं नास्ति तत्परमो गुणः॥ यानि कानि च शास्त्राणि प्रवदन्ति महर्षिणः॥ इदं श्रेष्ठमतं देवि इदं वेदे च पठ्यते॥ इदं वा यत्नेनि नित्यं यः पठेत
शृणोति वा॥ स्वर्गं व्रजन्ति सो देवि न च गच्छन्ति दुर्गतिं॥ कियान्तिं नसगच्छन्ति ब्रह्मयानिं स गच्छति॥ अत्र गाधामिदं देवि यत्नु धारयते नरा
ः॥ शिष्यामहुब्राह्मणो ता वा चातुर्वर्णस्य वा पुनः॥ प्रयत्नेन गृहीतव्यं शास्त्रमेतत्सुखावहं॥ सायंप्रातश्च यः कुर्याद्यः पठेत शृणोति वा॥ स्व
र्गे व्रजन्ति पूजान्मातुरस्कृतं श्वप्रणारुपति॥ सर्वधर्मस्य विज्ञाता भवन्ति प्रमदोत्तमे॥ न जरा मृत्यु न रोगाश्च न व्याधि न च शोकभयाः॥ न जडत्वं न

वधिरो न कुणठं न च वामना: ॥ न हीनाङ्गो नातिरिक्ता: कदाचिज्जायते नरा: ॥ सर्वलक्षणसंपूर्णो जायन्ते पुरुषोत्तमा: ॥ इदं तत्परमं शास्त्र र
हस्यं परमद्भुतं ॥ उभौ संध्ये च ये नित्यं पठन्ते ब्रह्मचारिण: ॥ मुच्यन्ते सर्वपापेभ्यो यान्ति ब्रह्म सनातनं ॥ ॥ इति उमामहेश्वरसंवा
दे तृतीयोध्याय: ॥ ॥ भगवानुवाच ॥ न यस्य रागो वै द्वेषो यस्य दानं तथैव च ॥ अहिंसा सत्यवाक्यो च परदारविवर्जित: ॥ व्रतोपवा
सनियमे तीर्थाभिगमने तथा ॥ अनृपास्से नमो चेन दानेन च मे वच ॥ देवतातिथिपूजाभि: गुरुशुश्रूसनेन वा ॥ एवमादि सुधर्मेषु ध्यानं दे
वि विशिष्यते ॥ ॥ देव्युवाच ॥ किमाचारा शुभेके मे नरा यान्ति शुभाशुभिं ॥ चाण्डालमादित: कृत्वा ये नरा: पापकर्मणा ॥ मनसा कर्मना वा
चा अहं न्यहन्ति हिंसका ॥ एषां न यज्ञनं न योनं श्रेष्ठ ज्ञानाम्पु पोषितं ॥ कर्मणा केन भावेन तेषां पापस्य निस्कृतं ॥ ॥ भगवानुवाच ॥ व्र
तोपवासे नियमै: सर्वे तीर्थानि सेविते ॥ दानध्यायनयज्ञश्च सत्येनिन्द्रियदमेन च ॥ एवमादि सुधर्मेषु ध्यानमेतद्विशिष्यते ॥ न हि सम्यक्त्व
मनेन ध्यानेन सदृशं भवेत् ॥ यथा जीर्णोदके देवि सशैलवनकर्दमं ॥ नवोदकेनाभिहतं भिन्नाम समदिगच्छति ॥ एवं हि दुष्कृतं कर्म ध्याने
नापि हतं नृणां ॥ विनाशमधिगच्छेत: अत्र मे नास्ति संशय: ॥ यथाग्नि: पवनसख्यो ब्रुम्भरतानुहिनोदिशं ॥ प्रणामयति तस्कं ध्यानेन दुष्कृ

तं तथा ॥ क्षीयन्ते ध्यायमानेन यथा लोहमिवाग्निना ॥ तथा ध्यानाग्निना पापं ध्यायमानस्य क्षीयते ॥ ध्यानं ह्रोमयते पापं नु सान्निरि वकां च
नं ॥ कृत्वा पापसहस्राणि पश्चात् ध्यानपरो भवेत् ॥ तेषां ध्यानस्य योगेन दह्यन्तग्निरि वन्धनं ॥ ये च ध्यानं समाश्रित्य म्रियन्ते पापकारिनः ते
मृता स्वर्गमायान्ति शान्तः शुभकृतिनो यथा ॥ यदुक्तामेतद्भगवान् ध्यानस्य फलमुत्तमं ॥ तद्ध्यानं श्रोतुमिच्छामि यथान्याय यथाविधि ॥ ध्यानं के
तविधं देवि ध्यायितव्यं कथं भवेत् ॥ श्रोतुमिच्छामि सर्वं भगवं वक्तुमर्हसि ॥ ॥ भगवानुवाच ॥ अध्यात्मं वर्णयिष्यामि श्रुयतां धर्मचारिणी
ध्यानयोगविधिं कृत्स्नं मोक्षद्वारा विघादितं ॥ सर्वेषामेव भूतानां परमात्मा य संस्थिति ॥ सुत्रव्य सर्वभूतानां हरि त्रैलोक्य वर्जकं ॥ स्वशरीरं वि
शेषेण द्रष्टव्यं ध्यानचक्षुसां ॥ नखेश्चङ्गुलिपर्वेषु यानि पादतलेषु वा ॥ तथा सर्वेषु पार्श्वेषु गात्राणां सर्वसन्धिषु ॥ पार्श्वयोरसि करेषु स्कंधे
ग्रीवे तथैव च ॥ उरः श्रोत्रप्रदेशे च तथैव हृधरोत्तरो ॥ चक्षुभ्यां श्रवणाभ्यां च उभे नासापुटे तथा ॥ शिरो ललाटे चिबुके तालोन्तरे तथा
॥ नाभिमध्ये शरीरस्य तथा हृदयवन्धने ॥ रश्मिमालासहस्रेषु तस्य मध्ये दिवाकरं ॥ रविरश्मिभिराच्छिन्नः शरीरं सर्वदेहिनां ॥ तस्य मध्ये तु
विज्ञेय सोम्यं सामस्य मण्डलं ॥ सोम्यतायाश्च वालस्य सोकुमार्यं वपुस्तथा ॥ ज्वालासहस्रेषु तस्य मध्ये हुताशनं ॥ यासौ निर्दहते दहतेस

शि·ध·च· देमाह्नं सर्वजन्तुषु ॥ तस्य चाग्निशिखा मध्ये जीवः शाश्वतमव्ययं ॥ स्थूलकायेषु सर्वेषु यच्च मात्रं प्रमाणतः ॥ शरीरस्थेषु सर्वेषु वायुभू
११ तः सति स्थति ॥ कालप्राप्तपदा जीवो देहमुत्सृज्यते नृणां ॥ वायुभूतस्तथा सूक्ष्माद्धिन्ने हृदयबन्धने ॥ तथान्यस्मात्ततस्यैव जीवो ह्यभिवर्त्तते ॥
गतोपरुद्धश्वसतैः श्वासो घुरघुरायते ॥ निःसाशां कुरुते देवि जीवो ह्यनन्तरो गतं ॥ तालुदेशं ततो गत्वा देहमुत्सृज्यते नृणां ॥ एवमेतत्समाख्या
तेषु दृश्यस्य ध्यानचक्षुसा ॥ ध्यानयोगं समाश्रित्य स शरीरे य शाश्वति ॥ ध्यायेत सततं विष्णुं तन्मनास्तत्परायणः ॥ एतीन्द्रिये वदीन्नेन पश्या
श्यात्मानमात्मना ॥ तथैवाह्वशके ह्यायां यश्च पश्यात्मानमात्मनि ॥ यागसिद्धिस्तथा ध्यानं यश्च पश्यादृशके तथा ॥ ध्यानमेतद्वरारोहे ध्यायमान
स्तु मानवां ॥ परां सिद्धिमवाप्नोति आदित्यइ वतिमेदं ॥ मोक्षं तु जानि पृज्ञात्मा नास्त्रिश्नाः परमं पदं ॥ एतत्ते प्रथमं ध्यानं देवस्य वं परिकीर्त्तितं
॥ ध्यानं द्वितीयं वक्ष्यामि शृणु यत्नाधर्मवत्सले ॥ शून्यागारे ह्यरण्ये वा वृक्षमूले तथा गृहे ॥ नदीपुलिनतोये वा एकान्ते कृतनिश्चयः ॥ ध्यायेत स राम:
ततं गुह्यं सर्वपापविनाशनं ॥ अज्ञानज्ञानवावापि यः पापं कृतवान्नरः ॥ पापिनस्तद्दहेत्तेन ध्यानमाश्रित्य मानवः ॥ क्षीयन्ते पापध्यानेन भू ११
ग्रौ तुरिवनिमेतः ॥ स्नानव्रतोपवासं वा न सौख्यं नानुकीर्तयेत् ॥ ध्यानेन सततं युक्तो गतिः संसारसागरं ॥ सर्वं वा समयाज्ञापन्नश्चेष्ट्यस्त्वारोगत

कर्द्दमं ॥ संसारसागराद्व्यान्तराश्चाश्च बहुवोमम ॥ नदीपर्वेन दुर्गेषु समुद्रवंसुधानले ॥ नानाभूमिप्रदेशेषु मेध्यामेध्यशुभाशुभ ॥ विठे
षुयाद पाशेषु समेषु विषमेषु च ॥ संसारे बहुवोतीता नानायोनिषु दारुणा ॥ सुखदुःखन्यवाप्तानि स्वर्गेषु बहुषो मया ॥ मातरो विविधा
ः प्राप्तापितरश्च पृथक्पृथक ॥ आहारा विविधा भुक्ता पीता नानाविधास्तथा ॥ उस्नसीतभयं भुक्ता तृष्णामोहांधनिवृत्ति ॥ मातापितृविये
गश्चविप्रायोगा प्रियेसह ॥ संसार सञ्चरन्तेन प्राप्ता नानासन्तसोमया ॥ तथापि च परं पारमस्मिन् संसारसागरे ॥ अवकासश्च पस्यन्तिलाभ
मोहाभयार्णवे ॥ एतत्पितामहध्यानं ध्यायमानस्तु मानवः ॥ जाप्यन्तसहस्रेषु यत्पापं कृतवानर ॥ वहन्तुनेन ध्यानेन शुद्धमनसिवानः ॥
ततो विमुक्त शुद्धात्मा आदित्य इव निर्मलः ॥ अक्षयदुर्लभं दिव्यं दीप्तमनन्तमहाद्युति ॥ ब्रह्मलोकसुभस्थानं सास्वतं लभते नर ॥ ॥
इति उमामहेश्वरसम्वादे चतुर्थो ध्यायः ॥ ॥ भगवानुवाच ॥ ध्यानं तृतीयवक्ष्यामि श्रुयतां धर्मचारिणि ॥ स्नातुकामो यदा देवि ध्या
यतशान्तनर ॥ प्रभासादीनि तीर्थानि पुष्करं प्रवराणि च ॥ वराहं कर्द्दमालश्च तीर्थपिण्डकरं तथा ॥ सुवर्णशीलकं चैव तीर्थं वस्त्रणामेव
च ॥ दशाश्वमेधिकं तीर्थं पञ्चपञ्चानदं तथा ॥ ब्रह्मवर्त्त कुरुक्षेत्रं प्रयागासिन्धुसागरं ॥ तीर्थकर्णखलं चैव भण्डकर्णहृदस्तथा ॥ गङ्गाच

 न्दुवतीतीर्थं यमुना मज्जेनी तथा ॥ कावेरी नर्मदा चैव नदी वेत्रवती तथा ॥ कौशिकी देविका चैव चन्द्रभागा सरस्वती ॥ गोदावरी सतद्रुश्च
 गोमती च वृषस्वती ॥ पृथिव्यां यानि तीर्थानि ये च पुण्यशिलाचया ॥ सर्वाणि मन सागत्वा अवगाह्य जलानरः ॥ नदी तोयं तडागे वा यत्र तत्र
त्र जलाश्रयं ॥ अनेन विधिना स्नाताः सर्वा याम्य नराः शुचि ॥ सर्वतीर्थाभिषेकस्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥ इज्या यात तपसा वापि उया वा शेवुनै
स्तथा ॥ नयान्तुष्याम्यहं देवि यो यथा मां प्रपश्यति ॥ सर्वरूपेन सर्वभूतेषु तथा सर्वे चतुष्पथे ॥ आप्यभावेन शुद्धात्मा मामन्नरा मत्परायनः ॥ ९
ध्यायेत सततं युक्तो स्पेतु ध्यानोभवेन्मयि ॥ परां सिद्धिमवाप्नोति योगयुक्तेन चक्षुषा ॥ तलामलकवत सर्वं पृथिवी पश्यते नरः ॥ तेजसा म
हता दीप्ता आदित्य इव निर्मलः ॥ मोक्षाव्रजति भूतात्मा मम लोकाशिरे सुते ॥ यत्र विष्णुर्हरे तत्र यत्र हं तत्र केश्वरः ॥ शरीरमेकमस्माकं प्र
जार्थं तु द्विधा कृतं ॥ मायया मृज्यते विश्व भूतनां आगमगति ॥ शुभाशुभानां कर्माणां गानितः सर्वदेहिनां ॥ साक्षिभूतो महाभूत सर्वभूते
प्रतिष्ठति ॥ भवितव्यं यथा येन स तिष्ठत्यानि तं तथा ॥ स निष्ठुको महासूक्ष्म विधिः सर्वेषु जन्तुषु ॥ नेनाप्य वति ष्ठुको हं देवानामीश्वर प्र
भु ॥ परस्पराभियोगेन सर्वं स्थावरजङ्गमं ॥ यांकांश्चि दपि चैलोक्य संभवा यदि वासुरं ॥ भूतं भव्यं भविष्यं च संहरामि सृजामि च ॥ सर्वेमेव

ह्यैवै लोकं भवलिङ्गसमुद्भवं ॥ लिङ्गश्चाहं भगाविष्णुः लोकानामनसंभवः ॥ ॥ इति उमामहेश्वरसम्वादे पञ्चमोध्यायः ॥ ॥ भगवा
नुवाच ॥ अवमन्तये च मर्त्या विष्णुरं मानराधमाः ॥ मज्जन्त्यायेश्वत्रैविष्णुघावैतेनानिरयंगता ॥ एवं मे कस्य यः पूजा कारिष्यन्ति विशेषतः ॥
नहितस्य सुभदेविरवप्रान्तेषु भविष्यति ॥ स्वर्गोवृजन्ति मोदेवि पापकर्मरतोपि वा ॥ क्षुधातृष्णार्त्तमपि तिथिश्रान्तोदीनमुपास्थितः ॥ मैम
जन्तिवरारोहे महापुरापफलं भवेत् ॥ पात्रमेवाहि मन्तव्यं कालप्राप्ति मतोतिथिः ॥ विशिष्टश्चेति मन्तव्यो नाविशिष्टेति चिन्तयेत् ॥ नपृच्छेगो
त्रचरणं स्वाध्यायं देशजन्मवान् ॥ चिन्तानुभावयेत्तत्रव्यासः स्वयमिहागतः ॥ तस्य पूजां यथान्यायं सोम्यचित्तस्तु कारयेत् ॥ चित्तमूलो भ
वेद्धर्म मूलो भवेद्यमः ॥ तस्माच्चित्तस्तु सोम्येन दातव्यं देवि नित्यशः ॥ सोम्यचित्तस्तु यो दद्यात्तद्धि दानमनुत्तमं ॥ अपीडनाच दाराणां भृत्या
नामथ वन्धुनां ॥ अल्पाल्पमपि दातव्यं तद्धि दानमनुत्तमं ॥ पुत्रदाराधनं धान्यं मृतानागतिष्ठति ॥ प्रियं दानं च भोक्तव्यं धनं प्राप्य यशस्विनि
॥ दानेनाहि महाभोगा भवन्ति सुखभागिनः ॥ अल्पाल्पमपिदीयन्ते अहन्यहनि वर्द्धते ॥ यथाहितापक्षिकूनायतंतीमहतीतले ॥ वेदाराश्च
नदागाश्च सराश्चिवनानिम्नगाः ॥ तोयपूर्णानि दृश्यन्ते अवगाह्यानि स्त्रीवरे ॥ तथा सुरापनपूर्णास्ते स्वर्गे क्रीडन्ति अप्सरैः ॥ मानुष्यमागतामू

शि·ध·च·
१२

योभवन्तिबहुसंचयः॥ नास्तिभूमिसमन्दानंनास्तिदानसमंनिधिः॥ नास्तिसत्यसमोधर्मोनानृतंपातकंपरं॥ मातापितृसमावंद्य दारानांम
मोगुरुः॥ नास्तिक्रोधसमःशत्रुःमित्रंविद्यासमंनाच॥ दुःखंक्षुधासमोनास्तिनचाहारसमंसुखं॥ नचारोग्यसमालाभोव्याधिश्चनिधनोनच
॥नचापत्यसमंस्नेहनचदैवात्परंबलं॥ नविज्ञानसमंचक्षुर्नभारनःसमःश्रुति॥ नास्तिगङ्गात्परंतीर्थंनभूतंकेशनात्परं॥ ब्राह्मणोभ्यपरंनास्तिनपा
नानशनात्परं॥ नचगृहाश्रमादेविआश्रमान्योनविद्यते॥ आश्रमेयनुनर्यन्तेनपमूलफलाशना॥ एकपादेनयन्तिष्ठेदूर्द्ध्वबाहुरवास्थिरः॥ आ
दित्यमविवर्द्धन्तोजटीवल्कलसंवृतः॥ गाराहूकयोगीहेमन्तेग्रीष्मेपञ्चतपस्तथा॥ येयथोक्तश्चरिष्यन्तिश्रद्दधानोजितेन्द्रियः॥ गृहाश्रमस्यते दे
विकलानार्घन्तिषोडशी॥ तस्माद्गृहाश्रमंप्राप्यजपनात्मधर्मसमाचरेत्॥ वर्णेद्वादशमेदेविनात्पालंप्रतिपद्यते॥ ॥इतिउमामहेश्वरसम्वा
देपञ्चोध्यायः॥ ॥देव्युवाच॥ गृहाश्रमसमस्यायाचयांचैवतानियमोच्चये॥ देवानाञ्चैवयापूजाशाश्वतंगृहमेधिनां॥ यचान्यन्दुष्करंतेवव्यंप
देवतानांस्तुतीर्थितु॥ तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामिभगवान्वक्तुमर्हसि॥ ॥भगवानुवाच॥ गृहस्थाश्रमस्यधर्मस्यफलंधर्मस्यचोत्तमं॥ पादेश्वगृभि
ःशततंधर्मस्तत्रप्रतिष्ठितं॥ सारभूतंवरारोहेदेवानामपिदुर्लभं॥ सर्वेधर्मस्याश्रिप्रजपमासेकंशतंव्रजेत्॥ तदहंतेप्रवक्ष्यामिश्रुयतांधर्मचा

रामः
१२

रिशा ॥ शुश्रूयन्ते य पितरं मातरं च गृहाश्रमं ॥ भर्तारं चैव या नारी अग्निहोत्रं च ये द्विजा ॥ तेषु प्रीते तु प्रीयन्ते देवा इन्द्रपुरोगमा ॥ एतत्तु रापचस
न्यश्च तत्र धर्मं विविधं गुरि ॥ पितृनान्तर्पयेन्नित्यं पितृलोकस्य मेव च ॥ पितरं पूजयेन्नित्यं धर्मेनाकिमतः परं ॥ ॥ उमोवाच ॥ मातापितृविही
नानां वंध्यानाञ्च विशेषतः ॥ दिवानाञ्च नारीणाञ्च भगवं वक्तुमर्हसि ॥ तस्मात्तद्वचनं श्रुत्वा प्राभुवाच महेश्वर ॥ ॥ भगवानुवाच ॥ देवताति
थिशुश्रूषा गुरुवृद्धाभिवादनं ॥ अहिंसा सर्वभूतेषु अलोभः सत्यसंयुतः ॥ ब्राह्मणाय च दारापश्च सोच्यं पूर्वाभिभाषणं ॥ कृतज्ञत्वमये मूल्यंशात
तं धर्मशीलता ॥ त्रिकालंमभिषेकश्च पितृदेवतर्पणं ॥ गवाह्निकाप्रदानाञ्च संविभागोतिथिष्वपि ॥ दीपं प्रतिश्रयं चैव दद्याद घोसनं तथा ॥
चतुर्दशी च षष्ठी च अष्टमी द्वादशी तथा ॥ द्वयोरपि य च दत्तु ब्रह्मचारी सदा वसेत् ॥ स्वश्रूकर्मसदा भ्याङ्गमञ्जनं तपोवनं ॥ नकुर्याद्दिवसे रेतश्लस्मी
न यत्र तिष्ठति ॥ व्रतोपवासनियमेद्दानाचैव प्रसस्यते ॥ भरणांचैव भृत्यानां दीनानां मनुकंपकं ॥ परदारानिवृत्तञ्च स्वदारनियतेन्द्रियः ॥ शरीरमे
कं धायमं विधिनानिर्मितं परं ॥ सदा स्वदारनिरतो ब्रह्मचारी विधीयते ॥ शीलवृत्तानुयुक्तस्य निगृहीतेन्द्रियस्य च ॥ देवतातिथिभक्तस्य धर्मोर्जित
फलस्य च ॥ आर्जवे वर्त्तमानस्य आश्रमैः किं प्रयोजनं ॥ महाश्रमप्रदत्तस्य आश्रमान्तो विशिष्यते ॥ यथा मातरमाश्रित्य सर्वे जीवन्ति जन्तवः ॥ या

जानासर्वेयाश्शास्त्र सर्वज्ञो पण्डितवित्तः॥ बालयाहाश्च संवाश्च चोराग्रभास्तथा॥ सर्वविद्यासर्वशिल्पज्ञानतथा सर्वचिकित्सकः॥ दूताख्यानप्रपं
नश्चक्षीस्यपथ्यदनस्तथा॥ एते चान्ये च बहवस्तर्कैः यान्ति गृहाश्रम॥ तथा गृहाश्रमे देवि सर्वे जीवन्ति प्राणिनः॥ मार्जारमूषकश्वानो मयूराकुक्कु
टस्तथा॥ चटकाकपोतकाकोलाबकाश्चिनुरगस्तथा॥ अरण्यवासिनो येनु वराहाशशकामृगा॥ एते बहुविधानि योजङ्गमाश्च विहङ्गमा॥ गृहे
क्षेत्रे खिले चैव ज्ञानशोथ महत्सम॥ गृहस्थेन कृतं कर्म भुञ्जन्ति दस्युनेकस॥ उपजन्तु यन्त्रेषु मनिमानं नमोचयेत्॥ धर्मेह्येवमनन्यानस्य
गपफलंशृणु॥ सर्वयज्ञप्रधानस्य अश्वमेधस्य यत्फलं॥ वर्षाणां द्वादशे देवि तत्फलं समुपश्नुते॥ ॥इति उमामहेश्वरसम्वादे सप्तमोध्या
यः॥ ॥देव्युवाच॥ यदेवं अश्वमेधस्य फलं प्राप्नोति मानव॥ गृहाश्रमे वर्तन्नेन्यायेन च दृढव्रताः॥ नाम्यां पृथिव्यां भगवान् नरनारीजनस्त
था॥ यथोक्तं न चरिष्यन्ति आचार गृहमेधिनां॥ ॥भगवानुवाच॥ कलौ दोषा वरारोहे नरनारीजनस्तथा॥ भविष्यन्ति न सन्देहो लोभमोह
तमावृता॥ कृत्यकापटिकाश्चैव सत्यार्जवविवर्जिता॥ नरनारीजनश्चैव भविष्यन्ति न संशयः॥ नतन्से तु समर्यादा गुरुदेवतवर्जिता॥ मातुलो
भागिनेयश्च पिता पुत्रश्च भ्रातरौ॥ वञ्चका बहुलाभाश्च भविष्यन्ति परस्परं॥ मातापितृसुतस्नेहं नरा भार्यावसानुगाः॥ नश्यन्ति पितुः पुत्राः न

155

सुपानचशा नरा ॥ नमृत्या नकलत्रानि नभजन्ति नराधमाः ॥ उत्सृज्य दारकौमारं परदारेष्वरेज्यते ॥ न स्वलज्जा तु राचाराः शीलभ्रष्टकुलाधमाः ॥
॥ शङ्करास्यच कर्त्तारः गोत्रनाशकुलानि च ॥ अगम्यगामिनश्चैव शान्तंलोभवशुधा ॥ एवं कलियुगे प्राप्ते नरनारीजनस्तथा ॥ कथं कर्म चरिष्यन्ति
कलिनो यस्मिंस्तु युगे ॥ त्यक्तलज्जा भविष्यन्ति शीलव्रतविवर्जितः ॥ ॥ देव्युवाच ॥ कथं कलियुगे नाम कुलश्चैव व्रकीर्तिते ॥ आदिमध्यावसा-
नेषु प्रकृतिश्च यथाविधि ॥ चतुर्वर्णा महीपाला ये च याशास्त्रदीक्षिताः ॥ युगमासाद्य भगवन्प्रचरिष्यन्ति ते कथं ॥ तत्तथैव तु पूर्वेन भगवन्वक्तु-
मर्हसि ॥ उमया हे वसुत्वा सुमहादेवोऽब्रवीदिदं ॥ ॥ भगवानुवाच ॥ शृणु यत्नामतः पूर्वेणा सर्वेषां विविधा कृता ॥ पृथिव्यां भूमिपालानि सर्वे-
षां निधनं कृतं ॥ सामान्य भृत्यवर्गैश्च सपुत्र पशुबान्धवैः ॥ हते दुर्योधने देवि कुरूणां क्षये कृते ॥ भारावृतरणो वृजे राज्य प्राप्ते युधिष्ठिरेः
॥ ततः कलियुगं देवि व्यतीते द्वापरे युगे ॥ निवृत्ते युद्धसंभूते भूमानेन्नृपमण्डले ॥ यदा धर्मो ह्यधर्मेण समस्तं यत्र वृत्तिनर ॥ धर्मो धर्मश्च तत्त-
शोनित्यं राज्ये हि तेरतः ॥ धर्मे स्वभिरतो नित्यं देवतातिथिपूजक ॥ रक्षन्ते चैव धर्मेण प्रजारक्षण तत्परं ॥ युधिष्ठिरन्ता राजा नशेवाः कालियुगा-
वसाः ॥ कलिनाश्च भिभूतास्ते न लोभेन च वशीकृता ॥ भूमिपाला वसिष्यन्ति राज्यधर्मं विवर्जिता ॥ धर्मं ज्ञानविदन्मानोपि कुले वंश सुयागताः ॥ अथ

मेंणानदा देवि प्रचरिष्यन्ति पार्थिवाः॥ असंभूतेषु धर्मेषु नरा वकवद्धेषु च॥ स्वराष्ट्रं पालयिष्यन्ति परराष्ट्रप्रनिद्वेष्या॥ तथैव परराष्ट्रेषु तथा
स्वविषये नृपा॥ ग्रामानां नगराणां च करिष्यन्ति धनक्षयं॥ नैरोग्ये ह्यायेबहुभिः भूताभूतेषु पार्थिवा॥ हिरण्यपशं हरिष्यन्ति लोभमोहभयावृ
ता॥ परस्परविरुध्यन्ते पार्थिवम्नुयसम्भिनि॥ भयार्त्ता परचक्रेषु विद्रविष्यन्ति ते नतः॥ परस्परेण हरणे देशा यान्ति न संशयं॥ परिक्षीणेषु
कालेषु नाहंराज्यं भविष्यति॥ एवं नित्यभयोद्विग्ना नरा दुर्भिक्षपीडिता॥ कथं धर्मं चरिष्यन्ति कलिनोपहता नराः॥ भृत्यानां मरणं देवि महा
क्लेशेन मानवा॥ भविष्यन्ति न संदेहो सत्यधर्मविवर्जिताः॥ श्रेष्ठिनः सार्थवाहश्च मन्त्र्याच मंत्रिनस्तथा॥ कार्याकार्यविशेषज्ञा लोभमोहसमावृ
ता॥ यथात्मायं यथार्थं यं न करिष्यन्ति ते तथा॥ मूलक्रीतविवादेन भविष्यन्ति जयोत्तरं॥ कथं धर्मं चरिष्यन्ति कलिनोपहता नराः॥ आदिकृत्वा
महीपालं सर्वेलोके यशस्विनि॥ भविष्यन्ति न संदेहो लोभमोहसमाकुला॥ देवानामप्रिये देवा भुवि देवद्विजातयः॥ तथा विप्रा भविष्यन्ति दे
वव्रतविवर्जिताः॥ होममंत्रक्रियाहीना मूढकर्मोपजीविनः॥ दंभकाश्च भवन्तिन्यं सत्यधर्मविवर्जिताः॥ अहमग्रहीनिहिष्यन्ते पुत्रदारधनानि
च॥ लोभमोहवृता नञ्च हिंसका चौर्यकाप्रिया॥ जमितानाञ्च वर्णानां करिष्यन्ति प्रतिग्रहं॥ ब्राह्मणात्त्यमात्येच वर्त्तमानाविकर्मसु॥ यथा

३१८

तेजस्विनः पूर्वं न भविष्यन्ति ते तथा ॥ ब्राह्मणानां महन् क्रोधो निर्दहेत् पृथिवीमिमा ॥ अगदोषवशाद्धेतुन्तथा न भविष्यति ॥ निष्प्रभावा भवि
ष्यन्ति यथा ल क्षणानानराः ॥ परिभूतास्त्रिवर्गस्य शूद्राणां वशवर्त्तिनः ॥ भविष्यन्ति न सन्देहो ब्राह्मणा वृषलापतिः ॥ ब्राह्मणीपतयः शूद्रा भवि
ष्यन्ति न संशयः ॥ कुलानामकुलानाञ्च विशेषो न भविष्यति ॥ सर्वसंकीर्णवर्णाश्च चान्त्यवर्णा भविष्यति ॥ शूद्रा विप्रसमाचाराः शूद्राश्चाराश्च
ब्राह्मणाः ॥ एकपंक्त्याश्च भोक्ष्यामः सम शूद्रेषु ब्राह्मणाः ॥ एतन्निश्चितो द्विजादेवि भविष्यन्ति युगक्षये ॥ श्रुतिवृत्तोपसंपन्नादेव नास्तिथिपूजकाः ॥
शूद्रा वेदमधीयानो भविष्यन्ति युगक्षये ॥ यथा विप्रास्तथा शूद्रा तीर्थाभिगमनो यथा ॥ धर्मो धर्मो विशेषज्ञा कालज्ञाना विवर्ज्जितं ॥ एवं मन्वर्थं तं
धर्मं भविष्यन्ति युगक्षये ॥ विप्रा विप्रं धमुन्मत्स्य लुप्तलज्जा निरन्तयाः ॥ भविष्यन्ति न सन्देहो राजा प्रकृपसेवकाः ॥ नैव धर्मगताश्चैव सत्पाज्जेवर्
विवर्ज्जिताः ॥ छिद्रमन्वेषणा नित्यं सूचिकर्मोपजीविनः ॥ एवं प्रवर्त्तमानो पि ब्राह्मणाग्रस्यते रता ॥ अत्यन्तसेविनो नित्यं नाचकर्मोपजीविनः ॥ स
द्रुकर्म्मेण जीवन्ति द्विजाः शूद्रकुलेषु च ॥ चौरग्रहा तथा चौरा लोकवार्त्तिविनकाः ॥ हन्ति मेरठीचतुरा मेदकयानगा ॥ शूद्राचारा भविष्यन्ति अ
न्नोशकलहप्रिया ॥ एवं प्रवर्त्तमानो मि द्विजा नृपकुलस्य च ॥ अल्पादकारजथा मेघा अल्पसस्या कदा मही ॥ निष्प्रभाना नुशष्याणां संग्रहो न

शि·ध·च·
१६

भविष्यति ॥ खचक्रं वा चक्रं वा मूषिकाशलभास्तुका ॥ देशान्तरेषु ग्रामेषु तथा क्षेत्राध्वरेषु च ॥ विषमाश्यन्ति ष्यन्ति मरणे रोग भविष्यति ॥ क्वचि
त्संपद्यते शस्यं क्वचिन्न सस्यं न विद्यते ॥ एवं सुभिक्षं दुर्भिक्षं भविष्यति युगक्षये ॥ रसातलं गता मेघाः कृपणो धर्मसंभवं ॥ नराणां जीवितो याय
न भविष्यन्ति ते युगे ॥ नान्यं न सुखिनो देशो नान्यनादुःखभागिनः ॥ सुखदुःखं च सर्वेषां युगदोषो भविष्यति ॥ एतत्सर्वं मयाख्यातं युगदोषा
द्गणानने ॥ ॥ इति उमामहेश्वरसम्वादे अष्टमोध्यायः ॥ ॥ देव्युवाच ॥ यदेवं युगदोषेण तु जातो ब्राह्मणो तथा ॥ लुप्तसज्ञा भवि
ष्यन्ति खेचरयोपरिवर्जिता ॥ किं तु ग्रहनादेव नक्षत्राणि च जोतिषी ॥ वियोगानि भविष्यन्ति ग्रहा नाचैव निग्रहा ॥ येषां देशेन दुर्भिक्षं हाहाभूतं
भविष्यति ॥ विरुध्यन्ते च राजानो ग्रहानां विग्रहे यदा ॥ परस्परं विनश्यन्ति तिष्ठन्ति परस्परं ॥ चन्द्रसूर्यग्रहे नाराविषमा यान्ति ते कथं ॥ ए
तदिच्छामि विज्ञातुं भगवान् वक्तुमर्हसि ॥ ॥ भगवानुवाच ॥ शृणु देवि यथा तथ्यं न वा गनृतं वदेत् ॥ युगदोषवशेनैह न च तथ्यं भविष्यति एमः
॥ पशुपतिः १ यो मूर्खा जोतिषायाज्ञान पाठकाः ॥ ग्रामे ग्रामे भविष्यन्ति नराः शास्त्रविवर्जिताः ॥ तैरे वर्षि प्रलुप्यन्ते नक्षत्रो तिथिनच ॥ जोतिष १६
ज्ञानकादेश भविष्यन्ते च जनतदा ॥ न च तथ्यं वदिष्यन्ति नक्षत्रादि दर्शनेन च ॥ एवं विलुप्यते योगी कंखुज्यंति ते ग्रहाः ॥ ग्रहाणां च विवर्णा तिन

ज्ञायन्ति च तेन नराः ॥ अवश्यन्नं यास्यन्ति नराः शासनमोहिताः ॥ जानि वाज्ञान आदेशान भविष्यन्ति तेन तदा ॥ तेषां दोषेन दुर्भिक्षश्चैव न वर्षन्ति
ते ग्रहा ॥ अवश्यराजनो न्याश्चाविरुध्यन्ति परस्परं ॥ दशानाञ्च कुलानांच तथा गोब्राह्मणस्य च ॥ ग्रामानां नगराणांच नक्षत्रग्रहपीडितां ॥ राष्ट्र
भिमानं दुर्भिक्षं जनमारी प्रवर्त्तते ॥ यत्र स्त्री विवर्णाश्च दक्षिणायान माश्रिताः ॥ अवश्यम्भविष्यन्ति विग्रहे भूतपदग्रहः ॥ तेषां दोषेन दुर्भि
क्षं महामृत्युं महाभूतं मचेतस ॥ अवश्यो देवराजानो विरुध्यन्ति परस्परं ॥ आत्मक्षयेनोपहतात्स्वं कुर्वन्ति पार्थिवा ॥ अकार्ये नहि कोपश्च विज्ञानवि
क्रमस्तथा ॥ देवाधीनाश्च योधानां जयश्चैव पराजय ॥ सीमान्तु वध्यते राजा जयं वाप्नोति चापरे ॥ देशानां नगराणां च विनाश पर्युपस्थिते ॥ आ
त्मक्षयि नरेन्द्राणां विनिशुध्यन्ति जोतिष ॥ नदी भ्रान्ति वियोगानि गृहानि विसमस्तथा ॥ राष्ट्राणि घातं दुर्भिक्षं जनमारी यशस्विनि ॥ चन्द्रसूर्यो
परागश्च नरेन्द्रपतनस्तथा ॥ यत्किंचिदशुभं लोके पश्यन्ति मृगपक्षिणां ॥ निवेदयन्ति तत्सर्वं शकुनाला सुपलक्षयेत् ॥ काकाः श्वानाश्च कङ्क
श्च गृध्रा यत्रैकपाद्यैः ॥ समावृत्तानि विदितं तेन सर्वैः मांसासिनः खगाः ॥ कथयन्ति तत्र मारीं ग्रामेषु नगरेषु च ॥ अरण्यवासिनः सत्वा वराहा मृ
गपक्षिणः ॥ सिंहव्याघ्रशृगालाश्च श्वानजम्बुकसूकराः ॥ प्रविष्यन्ति स्वयं तत्र ग्रामेषु नगरेषु वा ॥ तेषां विनाशो दशानां पत्तनानां तथैव च ॥ महा

मेघगम्भीरश्चैव यत्र दापश्यन्ति स्त्रीवरो ॥ मयूरकोकिलाश्चैव पक्षिणां बहवस्तथा ॥ नर्द्दन्ति भैरवं कस्माद् दण्डदण्डसितोद्दशाः । मध्याने चार्द्धरात्रौ च
आदित्यास्तमनोदये ॥ नक्षत्रस्तु भैः सन्ध्या व्याधितं चक्रमादिशेत् ॥ ग्रहाणां चरितं चैव नक्षत्राणां च योगतिं ॥ राक्षसान्तनिमित्तं च तस्मिन् दे
शे महाभयं ॥ दुर्भिक्षश्चा भवेत्तत्र राजा वा सविहन्यति ॥ मध्यदेशे च यो राजा बहुनेनात्र संशयः ॥ प्रापन्तवासिनो राजा उभवन्ति नरेश्वराः ॥
यस्मिन् देशे उत्पाहे तु ग्रामे जनपदे उच ॥ निहन्ति सा वसुन्धरेति यस्मिन् देशे नराधिपः ॥ एतोस्मात्त्रनिमित्तिश्च यथा तथ्यं सुरा हतं ॥ ॥
इति उमामहेश्वरसम्वादे नवमोध्यायः ॥ ॥ उमोवाच ॥ कथं मृत्यूनां देशस्य उत्पातो भविष्यति ॥ एतदिच्छामि विज्ञातुं भगवान् वक्तु
मर्हसि ॥ ॥ महेश्वर उवाच ॥ अकाले पुष्पफलं पुष्यं अकालपतितं प्रजा ॥ अधामायो वनानाञ्च प्रादुर्भावो भविष्यति ॥ नित्यं कामकथा
श्चैव करिष्यन्ति न संशयः ॥ नरनारीजनश्चैव वस्त्रहर्षगतिचारिणः ॥ दुर्लभाश्च स्त्रियो देवि भविष्यन्ति पतिव्रताः दुःशीलानाञ्च नारीनां प्रादु
र्भावो भविष्यति ॥ विकल्पे बहुभिश्चैव वस्त्राभरणभूषणैः ॥ दन्ताश्चेवरं गेणकेशसंयमनेन च ॥ लीलागतिविलासेषु तथाविप्रेक्षितेषु च ॥
एवं विकारैर्बहुभिः सर्वरिष्यन्ति स्त्रीजना ॥ स्त्रीभिर्मुञ्चन्ति मर्यादां धर्मो यास्यन्ति संक्षयं ॥ ब्राह्मणान्तो मानानि प्रनिपत्य उपयाचते ॥ नातिक्र

मन्ति तत्रैव धर्मे तत्र प्रतिष्ठति ॥ संक्षणं क्षीयते ज्ञानं धर्मो याष्यति संक्षयं ॥ केवलज्ञानमर्यादा गुरूणामवमन्यका ॥ स्वयमेव तदा कन्याभ
र्तारं वरमिष्यति ॥ पृच्छनाया भविष्यन्ति रोगापहृतचेतसा ॥ नरनारी भविष्यन्ति मद्यामांसनसेविता ॥ अवक्तव्यानि भाष्यन्ते लुप्तलज्ञा भवि
ष्यति ॥ भविष्यन्ति न सन्देहो स्वधर्मव्रतवर्ज्जितं ॥ वञ्चयन्ति स्वभर्तारं नैकोपायेन पार्थिना ॥ जायन्ति शङ्करां सर्वे नव व्यापिता मातृकाः ॥ मोह
नादेशरागेन कृपदर्प्य वलेन र ॥ एवं संक्षीयते धर्मो रोगोपहृतचेतसां ॥ प्रेवरणीयो भविष्यन्ति तदा वालक्षमादमं ॥ क्रान्तयो वह्वो लोके
वृतज्ञाश्चैव दुर्लभा ॥ तदा वृद्धा भविष्यन्ति अवालिप्ता न संशयः ॥ तस्मात् कलियुगे धर्मो श्रुत्वागमपरायनाः ॥ धर्मशीला भविष्यन्ति दान
शीलातिथिप्रियाः ॥ नरनारीजनश्चैव गुरुभक्तान गौरवाः ॥ ॥ इति उमामहेश्वरसम्वादे दशमोध्यायः ॥ ॥ देव्युवाच ॥ यदे
वं भगवादेशेन नरनारीजनस्तथा ॥ लुप्तलज्ञा भविष्यन्ति धर्मो याष्यति संक्षयं ॥ कथं लज्ञा भविष्यन्ति पञ्च संक्षीयते कथं ॥ कथं भर्त्तवया
नारी भवन्ति सुपतिव्रता ॥ एतदिच्छामि विज्ञातुं भगवं वक्तुमर्हसि ॥ एवं युक्तस्तु देव्यासौ महादेवो ब्रवीमिदं ॥ ॥ देवोवाच ॥ विपरी
त यदा उद्भिर्वृद्धा वालो भविष्यति ॥ तदा वृद्धा भविष्यन्ति वालानां च समवर्त्तिन ॥ पृच्छनीया भविष्यन्ति वालाः परिडतमानितः ॥ तथा वृद्धा भवेयु

लाभविष्यन्ति युगाधमे ॥ सर्वा स्त्रीषु वृद्धानां कन्यानां वरयोषु च ॥ बालवृद्धाः समाचारा वृद्धा बाला समपरिश्रिताः ॥ ज्ञानिनः परिश्रान्ता वा
ज्ञानं भविष्यन्ति युगाधमे ॥ असत्कलियुगाधम्याश्रुतागमपरायणाः ॥ धर्मशीला भविष्यन्ति दानशीलातिथिप्रियाः ॥ सतज्ञः सत्यसंधा
श्च जितक्रोधा जितेन्द्रियाः ॥ अल्पाल्पमपि यो धर्मं करिष्यन्ति युगाधमे ॥ वीर्यं रसायनानां च मूलमंत्रौषधानि च ॥ गवां तेजो रसाश्चैव सर्वे या
स्यन्ति संक्षयं ॥ दानाकृतयुगान्ते विभविष्यन्ति न संशयः ॥ ततो वर्षशतं पूर्णं तत्प्रकृतयुगे नराः ॥ सूर्यानां वर्षमेकं तु समये तद्भविष्यति
श्रूयतां कारणं देवि यथा समयुगां फलं ॥ भविष्यन्ति युगाध्यमे दानस्य च दमस्य च ॥ तपस्य च मुनीनां च तीर्थाभिगमनस्य च ॥ विपरी
तभवे सर्वं स्मा विष्यन्ति युगक्षये ॥ वीर्यं रसायनानां च मंत्राणामौषधानि च ॥ गवां तेजो रसं चैव सर्वे यास्यन्ति संक्षयान् ॥ क्षीनवीर्य
सादेवि प्रजादेवेल्पताज्ञ नाः ॥ कः समर्थो जरादेवि तपस्यां हि मानवाः ॥ केशदन्तादिनाशाय कलीपलितमस्तकाः ॥ पूतिगंधां स्मृतिघ्नश्च
हृदुय च प्रीज श्वैव च ॥ सर्वेषामेव भूतानां जरा रूपविनाशनी ॥ क्षयाक्षय करानि तं प्रादुर्भूतां भविष्यति ॥ यथोक्तानि स्वतंत्रेषु न करिष्यन्ति
लिङ्गषु ॥ यावद्राजद्रुमयिष्यन्ति स्व च यो परिवर्जिता ॥ नभविष्यन्ति युगाः दोषपापे मार्भाष परिग्रहाः ॥ अमनानाम यामय राजयत्नकाशाय

159

वासिनः ॥ बुद्धोपदेशमनोधर्मान्मोक्षमार्गानुमागतिं ॥ ये वा कथयिष्यन्ति न करिष्यन्ति च स्वयं ॥ ते च चर्यापरिभ्रष्टाः परधर्मोपदेशका
ः ॥ पूजनीया भविष्यन्ति कालिनायहन्ते युगे ॥ आदिकृत्वा महीपालं सर्वलोकयशस्विनः ॥ श्रमणां पूजयिष्यन्ति कालिनायहन्ते युगे । प
रिवादकराश्चैव भविष्यन्ति न संशयः ॥ ते स्वचर्यापरिभ्रष्टा धोर्यशीलव्यवस्थिताः ॥ स्त्रीषु लोभा भविष्यन्ति श्रमणा मैथुनं तथा ॥ विहार
न्नाविहारे षु कुलस्त्रीषु न संशयः ॥ गर्भस्योत्पादनं कृत्वा भविष्यन्ति न लज्जिता ॥ तेषां दत्तं वृथा दानम्भस्मीभवति दारुवत् ॥ नहि तर
स्य फलं दातानां जनीह परत्र च ॥ ऊषरे च यथा व्रीहि भस्मराशौ यथा हुतं ॥ तद्वत्तव्यानि न दानमंत्राहु विनियोजिताः ॥ अयपात्रेषु यो दद्यात्स
पिक्षीरमधुघृतं ॥ पात्रदोषाद्विनश्यन्ति ते यथा नवभाजनं ॥ शीलवृत्तिविनीतेषु स्वचर्यानिरतेषु च ॥ अन्यान्यमपि यो यन्ते भ्यो दानं विशि
ष्यते ॥ लिङ्गिनो हि दुराचाराः शीलवृत्तिविवर्जिता ॥ गामिष्यन्ति न सन्देहो रसमसमतराङ्गतिं ॥ ये तु शिष्या मुनियताश्च नागमपरायनः ॥
क्षान्तादान्ताजितः क्रोधाजितः क्रोधोजितेन्द्रियः ॥ स्वचर्यानिरतानित्यं यथोक्तं ब्रह्मचारिणः ॥ न तेषां किंचिदुष्प्राप्यं लिङ्गिनामिति म
मत् ॥ मोक्षधर्मप्रकाशकानां मोक्षमेवन्तु वागतिं ॥ वज्राणामपि वर्णानां तेषु गतिर्विशिष्यते ॥ चातुर्वर्णादिकर्मस्थाः यामपराङ्विविधे कृते ॥ सु

शि·ध·च· पेथःप्रतिपन्नेषुधर्मोयास्यतिसंक्षयं॥ एवंसर्वेषुवर्णेषुविकर्मस्थाषुजायते॥ वियोनिषुचरन्तोजायन्तेवर्णशङ्कराः॥ वृषास्तुएत
१९ षुलुब्धाश्चस्वचर्यापरिवर्जिता॥ लोकेकाशायवासीनांयुगन्तेपापशालिनि॥ चातुर्वर्ण्यविशेषानितेषुसर्वेषुविष्यति॥ ॥देवु
वाच॥ चातुर्वर्ण्यस्यभगवान्शेषेवर्णोगुणावहं॥ यत्नदेवशुचिर्भूत्वाकर्मयस्तुधर्मसमाचरेत्॥ येचपापरतानोधर्मायेचधर्मपरायनाः॥ स
र्वेषामेवधर्माणांनत्वतोवक्तुमर्हसि॥ ॥महेश्वरउवाच॥ शूद्रकर्मकृषिःवैश्यासंग्रामक्षत्रियस्यच॥ ब्रह्मचर्यंतथामंत्रसन्तसा
त्यत्वब्राह्मणाः॥ विकर्मस्थेषुवर्णेषुधर्मसंकीर्यतेमहान्॥ अधर्मोवर्द्धतेचापिधर्मोह्रीयन्तिभागिनि॥ पार्थिवानामधर्मेणप्रजानाम
वसीदति॥ अधर्मोवर्द्धतेचापिधर्मोयात्यन्तिकंमतां॥ धर्मेविद्वेषनाशेवपार्थिवानायशस्विनि॥ उत्पद्यन्तेयुगस्यान्तेस्वचारपरिवर्जि
ताः॥ पापकर्मरतानित्यंपरदाराभिमर्द्दकाः॥ मद्यमांसप्रियानित्यंदुःशीलाक्रूरदृष्टयः॥ कुलवंशक्षयाकाराशुवृत्तिश्चैवजायते॥ अ राम:
ल्पायुषोदरिद्राश्चबहुपुत्राश्चपापकाः॥ पापकर्मरतापुत्राः नृपिरोगोपजीविनः॥ नाधर्मप्रचरिष्यन्तिमत्सास्तुसमाहितानराः॥ वानिजा १९
नोपजीवन्तियालयन्तिह्रिजीविकाः॥ नसूहेमंनिर्यास्यत्स्वाध्यायवामातिधारिणाः॥ अन्योन्यंनसहिष्यन्तिदेवीदृष्ट्वापापानराः॥ द्विस

वर्षकानान्तु परमायुर्भविष्यति ॥ पञ्चमे वाथ षष्ठे वा वर्षे नवमसप्तमे ॥ तत्र प्राणान्विमोक्षन्ति नरनारी युगाधमे ॥ दुःखाहितायकन्या
नवत्रयोत्रादिनष्यति ॥ एवं कलियुगस्यान्ते यथातथ्यं मुदाहृतं ॥ इदं कलियुगं भूयः पर्यायेन भविष्यति ॥ सर्वभूतहितं देवितयुगंप
रिवर्त्तते ॥ शतं वर्षसहस्राणि परमायुर्भविष्यति ॥ तदा धर्मप्रवर्त्तन्ते दानशीलाश्च ब्राह्मणाः ॥ बहूदकास्तदा मेघा बहुशस्या च मेदिनी
स्वयगेहानि यान्यानि भविष्यन्ति नरव्ययं ॥ ब्राह्मणानां सदा तेजो वृन्दे च भविष्यति ॥ निर्द्दहेत्पृथिवीं कृत्स्ना सशैलवनकानना ॥ अग्र
ग्रहसमर्थाश्च दानमध्ययनत्पराः ॥ दमः सत्यव्रतः पायो भविष्यति वरप्रदा ॥ षट्कर्मनिरतो विप्रा स्नानाध्ययनसप्रियाः ॥ न पश्चरणाश्री
लाश्च राजानो नित्यं राज्यहिते रताः ॥ स्नानध्ययनयज्ञेषु मतिर्येषां भविष्यति ॥ पथेस्थानि चरिष्यन्ति नक्षत्राणि ग्रहाणि च ॥ सोमाचन्द्र
तवसर्वे शुभसौम्यश्च मारुतः ॥ स्त्रियः परिवृता नित्यं स्वदारनिरता नराः ॥ गुरुशुश्रूषकावाला मातापितृवसानुगा ॥ न च मृत्युत्क्रान्तमर्
यादागुणार्थस्वशावर्त्तिनः ॥ रसायनानि शस्त्राणि मूलमंत्रौषधानि च ॥ गमनं तेजोरसश्चैव महीपालाश्च पार्थिवा ॥ महावीर्याणि सर्वा
णि भविष्यन्ति कृते युगे ॥ युगानामनुपूर्वेण मर्यादास्तु भविष्यति ॥ गुणादोषाश्च ये देवि युगानामनुपूर्वशः ॥ तत्तथैव भविष्यन्ति पुन

रेवागतेयुगे॥धर्मकृतयुगेदेविचतुष्पादात्मतिष्ठित॥त्रेतायुगेप्राप्यद्वाभ्यांस्यात्पतितःपदैः॥एकपादश्चद्वापरेधर्मकलियुगेस्थिते॥
एककालमयाप्रोक्तायुगनामतुपूर्वशः॥अतःपरमिदंदेविकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि॥ ॥इतिउमामहेश्वरसम्वादेएकादशमोध्यायः॥ ॥
उमोवाच॥कथंसम्भवतेजीवशरीरेषुशरीरिणां॥पृथक्कर्मविपाकेनजायन्तेसमन्ततःकथं॥एककुक्षौचसंभूताविपुज्यन्तिवर्ततेकथं॥कथंगर्भे
गताश्चैवजायन्तेकृमिपशुका॥जीवाःकस्माद्विकृत्याश्चकुब्जविकटवामनाः॥जात्यन्धवधिरामूकाएकपक्षहतापिवा॥सुखदुःखस्यमूलानांसं
भवोनिधनंतथा॥श्रोतुमिच्छामितत्वेनभगवान्वक्तुमर्हसि॥ ॥भगवानुवाच॥अरणीमथ्यमानायायोगोमयेनेवसंगता॥यथासंजायते
वह्निधूममारुतसंभवा॥जीवाःकस्माद्विकृत्याश्चकुब्जविकटवामनाः॥लिङ्गाद्विनिसृतंशुक्रंभगाःशोणितसंभवं॥शुक्रशोणितसंयुक्तबीजसंज्ञा
यतेनृणां॥वायुसंक्षिप्यतेबीजंपञ्चपादशधामिवा॥यथादिमथ्यतेवायुजीवसंजनयंतथा॥यथासंजायतेबीजंशुक्रशोणितसम्भवं॥लिङ्गा
द्विनिसृतंशुक्रंभगःशोणितसंयुतं॥शुक्रशोणितसंयोगाज्जीवसंज्ञायतेतदा॥वायुःसंक्षिप्यतेजीवंगर्भस्थानानिवेशयेत्॥एकपादद्वित्रि
चत्वारिःपञ्चधावहुधाप्यथा॥यथासंजायतेवायुजीवःसंज्ञायतेतदा॥एकास्मिन्नेवनक्षत्रेमुहूर्तेकरणेतथा॥एकबीजप्रसूतानायमराजना

यमश्विनि ॥ आयुर्कीर्तिसुखं दुःखं पृथक्कर्मविधीयते ॥ यथैतन्पूर्वविहितं तन्नान्यथैव भविष्यति ॥ पराकृतेन कर्मेण स्त्रीणां गर्भगता नराः ॥ यथा
हरति दुर्वार्तां विकल्पम्न न जायते ॥ दुर्वार्ता यह तगर्भा जायन्ते कुणिा पङ्गुकाः ॥ जीर्णाङ्गस्य विरूपाश्च कुब्जा विकटवामना ॥ जात्यन्धबधिरा मूकाए
कपक्षहतापि वा ॥ अति स्थूला स्थाजिह्वाश्च तथा जात्यंधमोहिता ॥ अतं पूर्णागते काचित्मृता गर्भे प्रजायते ॥ मूढगर्भहता नारी वेदनार्ता विपद्य
ते ॥ एवं तन्पूर्वविहितं स्त्रीणां गर्भं प्रसूयते ॥ पूर्वविधीयते मृत्युः पश्चाज्ज गर्भे प्रजायते ॥ यस्मिन्नवसति यत्काले यस्मिन्काले निगम्पाति ॥ यस्मि
न्मुहूर्ते संप्राप्ते यस्मिन्नाकरणेन वा ॥ न तानि कामितुं शक्यानि दिष्टेनैव कर्मणा ॥ मर्तव्यस्य वरारोहे न हि शक्यं पलायितुं ॥ यत्र येन च मर्तव्या
गन्तव्यं मवसेण वै ॥ आध्वानेवाप्यरण्ये वा क्षेत्रे वा यदि वा खिले ॥ नदीतोय तडागे वा राजमार्गे श्मशाने पुवा ॥ स्वदेशे वा गृहे वापि स्वजनस्य च सन्नि
धौ ॥ परदेशे जनपदे परस्त्रीकृते न वा ॥ विषदेव गृहदाहे वा कूपे प्रपयतेन वा ॥ वनवैयेनदुर्गे भूमिं हस्ताद्धल राक्षसैः ॥ भुजङ्गेन दुष्टस्य त
थान्यैर्विषकीटकैः ॥ समुद्रे वा वरारोहे मरुतप्रपतनेन वा ॥ दण्डेनालोष्टना वापि गवा शृंगेण वासनः ॥ संग्रामे वा मथसखेण यदि वा गज
वाजिभिः ॥ ज्वलग्रह रणो वाथ सत्यान्येश्च उपद्रवैः ॥ चौर्ये वा वधबंधैश्च शूलशक्तिः कृतेन वा ॥ मूलकर्म प्रयोगेण ग्रहग्रहन मृत्युना ॥ विषदानै

देहविवेवृक्षप्रपतनेन वा॥ क्षुधातृष्णाविभूतेन वज्रामनिहतेन वा॥ व्याधिभिर्गात्ररोगैर्गाजग्रहेनमृत्युना॥ भूयुस्पापतनेनैवमयवाविष
भोजने॥ हाहाकारैर्वैयमभक्तेनथाभक्तमजीर्णयोः॥ मृत्युनामेवमादीनां संख्यास्तिकोतुरशतं॥ यथायेन हि मर्तव्यं दुःखं वा यदि वा सुखं॥ यथा(
युपरिनामनुकर्मप्रत्ययकं वृणां॥ तथा विधीयते मृत्युः सर्वेषामेव देहिनां॥ धनी दरिद्रमैश्वर्यमनाश्रेष्यार्थमेव च॥ भवितव्यं यथायेन संति
युज्यंति तन्नथा॥ अल्पं वा यदि वा दीर्घं रसकं गतिवर्जितं॥ किमर्थं शांतिकर्माणि मूलमंत्रोषधानि च॥ यानि साध्यप्रसाध्यानि अभिगम्यानि
दूरतः॥ यथापूर्वकृतेनैव तन्दीसावस्पनान्यथा॥ उयकर्मेन कर्तो व्याधिस्तस्योपधानिर॥ भवितव्यं यथायेन तत्तथैव न चान्यथा॥ भविष्य
न्तिनमन्देहाँ वेदूकी चाषधीरपि॥ येषामायुःक्षयेर्देवि तेषां नानुविद्यते॥ कर्मप्रत्यायिकपूर्वजीवितं मरणान्तथा॥ प्राक्कृतानां कर्मणां(
विपाकमिहभुंजति॥ ॥इति उमामहेश्वरसम्वादे एकादशोध्यायः॥ ॥उमोवाच॥ यदि ह्यायुपरिमाणो कर्मप्रत्ययिकस्तथा
॥अल्पं वा यदि वा दीर्घजीवनानिधनन्तथा॥ यदि पूर्वकृतं चैव ब्रह्मावसानिवर्तितं॥ किमर्थं शान्तिकर्माणि बलमंत्रोषधानि च॥ आतुरंसु
प्रयुज्यन्ते वैद्यः शास्त्रपरायणाः॥ स्नायनानिदिव्यानियथान्यायं यथाविधिं॥ किमर्थमनुप्रयुज्यन्ते महाक्लेशेन मानवा॥ मङ्गल्यानि च गीय

लोकिमर्थं देवतानि च ॥ भवितव्यं यथायेन किं देवैश्चौषधैरपि ॥ एतन्मे भगवान् सर्वं श्रोतुमिच्छामि तत्वत ॥ देव्यायवचनं श्रुत्वा प्रत्युवा
च महेश्वर ॥ ॥ भगवानुवाच ॥ औषधं मन्त्रजलं मन्त्रं येन राचि रजीवितं ॥ तेषां तु स्वाराणि सिद्धानि सुषदशी दन्ति देवता ॥ यथा मातुक्षये
देवि विशेषमलन्नदुर्लभं ॥ विशेषो यादि कोंचिमजीवितं बंधकं वंभवेत् ॥ नराणां भवे मृत्युरक्षानां पृथिवी भवेत् ॥ आतुराणां भवे देहे यो भवेज्जी
वितदुःसदा ॥ सिद्धांकर्मभवेनित्यं संक्षयमे राजरा नराः ॥ निमित्रमात्रं देहेषु जीवितमोषधीषु च ॥ माङ्गल्यं शान्तिकर्माणि तथा व्याप्यादिका स
पि ॥ व्यापियो हि नरे सेहे कामेजा देशसंभवा ॥ सर्वेषामेव भूतानां कर्मक्षयनिवर्त्तकं ॥ कश्चित्कि सा विरोगार्तो वराह महिषा मृगाः ॥ राजेन्द्र
पमाश्वैवासिंहव्याघ्रभुजङ्गमाः ॥ सर्वेषामन्न भूतानां दीर्घमायुर्महोषधं ॥ कर्मप्रत्ययकायाप्य स्वल्पदीर्घं च देहिनां ॥ पुराकृतानां कर्माणां
विपाकमिह भुंज्यते ॥ अल्पाल्पं चैव दीर्घं च तथात्मनशुभाशुभं ॥ प्राप्नुवन्ति नरा देवि यथा कर्मे तथात्मनः ॥ यदि स्वच्छन्दतो गार्हस्थ्यं न मात्र
लभ्यते ॥ दरिद्रो न भवेत्कश्चिन्नयैर्वाल्पायुर्भवेत् ॥ सुखदुःखं च सर्वेषां जीवनामिह मानवानां ॥ न रूपधनलाभायविज्ञानं च विक्रमं ॥ किमर्थं
न ग्रहकर्मा नियेरसायनिकारणा ॥ औषधान्यगदाश्चापि अल्पकेशेन मानवा ॥ रसायनानि दिव्यानि यथोक्तानि यथाविधिः ॥ निमित्रमात्र

163

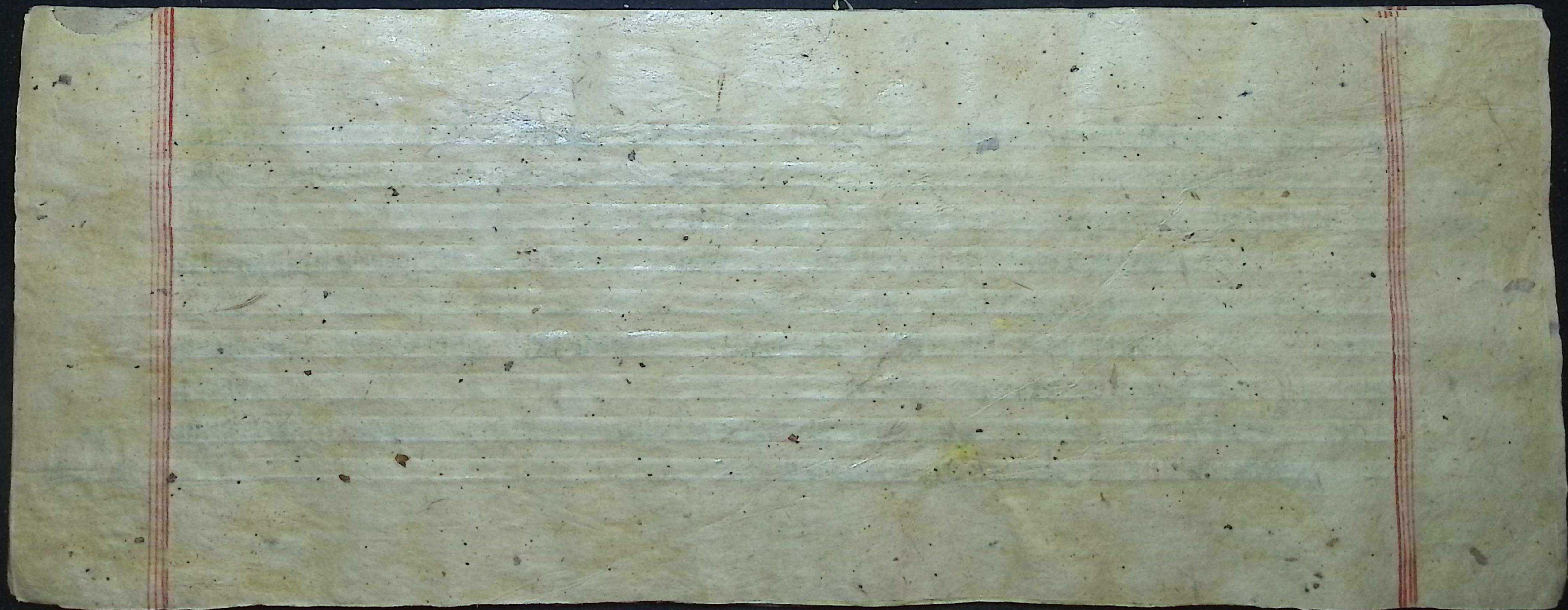
सुश्रोणि नराणां चिरंजीविनः ॥ अन्यान्यपि प्रयुक्तानि महादिव्यरसायनं ॥ अमृतममृतं पीत्वा विमं संपीयन्ते यथा ॥ विषं चापि वरारोहे य
दि दीर्घायुरमपिबेत् ॥ जीवितं तस्य संयत्नाद्रसायनात् ॥ यद्दृष्टानि च मूढात्मा दीर्घमायुं रसायनं ॥ अश्रुद्धेयमिदं देवि त्रः कालं वचयिष्यति ॥ र
सायनश्च वीर्येण यदि मृत्युर्निवार्यते ॥ राजानो राजपुत्राश्च धनिनो ये महाधनाः ॥ जीविनो रोगमिच्छन्ति तेपि नित्यं रसायनं ॥ नूनं लोकश्च
विख्याता भवेदजरामरः ॥ किं जीवन्ति न देवि ये रसायनिकानराः ॥ बह्वादित्यो यदि बन्यावे तेष्व महीतले ॥ एवं रसायनं दिव्यं भवेज्जीवितदायि
काः ॥ रसायनयोगेन मूलमन्त्रौषधानि च ॥ न त्वयं व्याधिभिर्लोके यो भवेदजरामरः ॥ न स्मिन्कलियुगे वर्षैः परमायुः शतं भवेत् ॥ नरो वा यदि वा ना
री जीवेद्वर्षशतं ध्रुवं ॥ कथं ते पुरुषो देवि दृश्यन्ते वा यदि श्रुताः ॥ पृथिव्यां सागरान्ताया ये रसायनिका नराः ॥ सम्वत्सरे रामसहस्रेणायुर्जीव
न्ति मानवाः ॥ रसायनस्य वीर्येण नमृतं न भविष्यति ॥ एवं रसायनप्रोक्तं किं तत्र परिपृच्छसि ॥ ॥ देव्युवाच ॥ अकालमृत्यु भगवान् तत्व
तो वक्तुमर्हसि ॥ किं तत्सवे यथा देवो हाताहो मकृतं भवेत् ॥ एवं ने संशयमाख्याहि यथातथ्यमुदाहृतं ॥ एवमुक्तस्तु देव्या सो प्रत्युवाच महे
श्वरः ॥ ॥ भगवानुवाच ॥ अप्रमत्तप्रमत्तेषु नत्वमनंतम्नपारस्वकं ॥ कालः पचति भूतानि कालः संहरते प्रजा ॥ न कालस्यास्ति प्रियः कश्चित्के

स्थानचमध्यमाः॥समंसर्वंप्रसूतेभकःकालमनपेक्षते॥ततःपरिगतेकालेजन्तुकालेनकर्षति॥अरोगोम्रियतेकश्चित्व्याधिक्लिष्टोपजी
वति॥आध्मानाद्हन्यतेयुध्यमानोनहन्यते॥शक्तिनामरयोगेणायोगकर्मवलेनवा॥उपकर्मणाविज्ञानंतथाह्युपचिकित्सकैः॥ग्रहातिथे
नदानेनशान्तिकर्मशतैरपि॥काहिवञ्चयितुंशक्तःकुलस्यनियतांगतिं॥अकालमृत्युश्चप्राणिनांसर्वेषामेवदेहिनां॥नात्रमेतेमृषावादंव
कुंशक्नोयमस्विनि॥ ॥इतिउमामहेश्वरसम्वादेत्रयोदशमोध्यायः॥ ॥उमोवाच॥अपिचाल्पायुषःकश्चित्भवेत्दीर्घायुः
सोनराः॥गर्भसंभवमानस्ययथापूर्वंविधीयते॥कर्मप्रत्ययिकाह्यायुरल्पोदीर्घश्चदेहिनां॥अल्पायुस्सोनरःयस्तुनिर्वाणांयोगनिर्मितं
॥श्रोतुमिछामिदीर्घायुकथंभूयोभविष्यति॥ ॥महेश्वरउवाच॥श्रूयतांकर्मणायेनयथादीर्घायुसोनराः॥दीर्घायुसत्वंया
न्तितिनरनारीयसस्विनि॥यस्यवलावर्दयादिक्छानिवक्तृणायमः॥त्रैलोक्याधिपतिर्विष्णुब्रह्मचयम्बमहातपा॥तेषांवरप्रसादेनम
वेदीर्घायुषोनराः॥अतुध्यायचमानोदेविभवतेह्यजरामरः॥अन्यथापुनपश्यामियस्तुकालव्यतिक्रमात्॥आत्मभावेनमापरोचारीवा
यदिवानरः॥अतुध्यायश्चमानोदेविभवतेह्यजरामरः॥ ॥देव्युवाच॥कःकालोदानवोदेवोगन्धर्वोरगराक्षसा॥पिशाचाकिंनरावापि

कुतः कालस्य संभवं ॥ कामानां कापि तातस्य किं वा कालोस्य योजनः ॥ एतदिच्छामि विज्ञातुं भगवां वक्तुमर्हसि ॥ ॥ भगवानुवाच ॥ शरी
रमर्द्धं विष्णोश्च मम चार्द्धं यशस्विनि ॥ आवयोरेव संजातं रूपकालस्य निर्मितं ॥ महाकालस्य तद्रूपं पश्यायं चैव वर्द्धते ॥ भूतं भव्यं भवि
ष्यश्च त्रैलोक्यं सचराचरं ॥ एष कालकालि मृत्युकृतान्तोस्तनकोप्यमः ॥ लोकधातो विधाता च विधिरेव प्रजापतिः ॥ लिङ्गान्सृज्यति भूता
नां विष्णुः संहरते पुनः ॥ सृज्यते यमते सर्वे लोकानां जीवमव्ययं ॥ जीवानां सुखं दुःखानां संभवे निधनं तथा ॥ भवितव्यं यथा येन संनि
युज्यन्ति नन्तथा ॥ स च मूलमिदं सर्वं स्थावरं जंगमं तथा ॥ एष कालस्य संभाव्यं कर्तुं कालव्यतिक्रमेत् ॥ मया दत्तमिदं देवि त्रैलोक्यं सच
राचरं ॥ कल्पस्य संभवो ह्येषा किं देवि परिपृच्छसि ॥ ॥ देव्युवाच ॥ यथा हि दूरमाख्यानं मृत्युलोकस्य श्रूयते ॥ अस्माच्चाति रानस्पृस
नेन पुनरेति च ॥ जीवं प्रविश्य स्वदेहं स्वमातेह प्रबुध्यते ॥ यथा हंसं चानुभूतं श्वातन्तं सर्वं कथयेत्पुनः ॥ यथाक्षनेन व्रजते दक्षिणेः पुनरे
ति सः ॥ एतदिच्छामि विज्ञातुं भगवं वक्तुमर्हसि ॥ ॥ महेश्वर उवाच ॥ षष्ठं तानि सहस्राणि योजनानां यशस्विनि ॥ मानुषस्य च
लोकस्य मृत्युलोकस्य चान्तरं ॥ आयुक्षयेन रामात्र नीयन्ते मृत्युकिङ्करैः ॥ मृत्युलोकमनुप्राप्तो भूयो भवति सुत्तमां ॥ नराणां च नराणां

चआयुपूर्वनिहीक्षते॥ चित्रगुप्तवरारोहे यस्यपत्युकृतंतुर्ष्कृतं॥ ततोमृत्युवसंप्राप्ता नारीवायदिवानरः॥ स्वयंकृतानांकर्माणामातुर
भावेनभुज्यते॥ गतिप्रेतपिशाचेषुकिंनरेषुनरेषुच॥ मृत्युलोकेषुवाभूयस्तिर्यग्योनिशरीरश्रये॥ लोकानलभतेकिंचित् वर्त्तनेतस्य
शरीभवेत्॥ यस्यपुत्रोःसौत्रोवातज्जीवतारामिष्यति॥ जीवोनामतयोहेमायायस्यविहितागति॥ अथगोनीयतेतत्राक्षिप्यतेमृत्यु
किंकरैः॥ यत्तुव्याजेनदीर्घायुनीयतेमृत्युसादनं॥ जीवितव्यांविशेषेणाक्षयोनपुनरेतिसः॥ जीवप्रवेशस्वदेहस्वत्रानेवपुत्रकर्म
तिः॥ क्षयोनवजतेतत्रक्षयोनपुनरेतिसः॥ गतिरेषांहिजीवानांसंभवानिधनंतथा॥ परंपरंगतिप्येमाकिंभूयश्रोतुमिछसि॥ ॥
इतिउमामहेश्वरसम्वादेचतुर्दशमोध्यायः॥ ॥देव्युवाच॥ यक्षकिंनरगांधर्वापिशाचाराक्षसा॥ गणेश्वरसुजायन्तेभगवान्केन
कर्मनाः॥ महाभोगकुलायाश्चपुत्रपौत्रप्रतिष्ठित॥

ह्रि·ध·व·
२८

शि·ध·च· ---- ग्रुच ॥ नानावृक्षसमाकीर्णौ नानालतानिरन्तरे ॥ नानापुष्पफलोपेतानाना
२६ नाविहङ्गनादिते ॥ नानाधातुविचित्रैस्तु नानाओषधिसमाकुला ॥ निर्कञ्जानिच सेवन्तेनदीप्रश्रवणानिच ॥ हंसकारण्डवाकीर्णौ च
क्रवाकोप ---- रैः शुभैः ॥ शशः सारिकमार्जैः कोकिलाश्वसदामदैः ॥ नाना
विधविचित्रैश्च बहुस्वापदसेवितैः ॥ विहङ्गमनमेघनेमरैः पद्मोत्पलाकुलैः ॥ सिंहव्याघ्रगजप्रख्या वाराहमहिषास्तथा ॥ निकुटे
---- ष्वनिर्घोषेनन्दन्तोजलदाइवा ॥ एवंमिलोचयेचैव सिद्धैर्ग्यामरासेविते ॥ त
त्रजायन्तितेदेवि घोरागिरिगुहाश्रया ॥ सिंहशार्दूलसंघाश्च महावीर्यामहाबलाः ॥ राजानोराजपुत्राश्च मातृव्यंञ्जन ----
---- प्रयानमोगीजायन्ते वल वनाश्चविक्रमा ॥ यदाशरीरमुत्सृज्य मृत्युलोकं प्रपद्यते रामः
देव्युवाच ॥ श्रोतुमिच्छे यथायेननरकं यान्तिकर्मणा ॥ कीदृशानरकास्तत्र यत्रयापंक्षपीयते ॥ किंतत्र नरकास्येको वहु ---- २६
---- श्रोतुमिच्छामि नान्दनभगवान्वक्तुमर्हसि ॥ भगवानुवाच ॥ असंख्यातनरकाघोरा मृत्युलोके यमस्थिनि ॥ अ

शि·ध·ध· अनेनशापानुग्रहकारकः॥ येचतुष्टेभवेत्स्वर्गोनरकन्तुविपर्ययेतु॥ तस्माद्ब्राह्मणामूलेभोगानिश्रेयशादिषु॥ ज्ञानमूलंक्रियासर्वाक्रिया
२६ मूलानियोषिता॥ एतत्तेकथितन्देविकिमन्यश्रोतुमिच्छसि॥ ॥ इतिउत्तरोत्तरेउमामहेश्वरसम्वादेअष्टमोध्यायसमाप्तः॥ ८ ॥

राम:
२६

---------------------- पुच ॥ नानावृक्षसमाकीर्णौ नानालतानिरन्तरे ॥ नानापुष्पफलोपेतानाः
नाविहङ्गनादिते ॥ नानाधातुविचित्रैस्तु नानाओषधिसमाकुला ॥ निर्झंरानिच सेवन्ते नदीप्रश्रवणानिच ॥ हंसकारण्डवाकीर्णौ च
कवाकोप ---------------------- रैः शुभैः ॥ शशःसारिकसारङ्गैः कोकिलाश्चसदासरे ॥ नाना
विधविचित्रैश्च बहुस्वापदसेविते ॥ विहङ्गमनसेव्यनेमरैः पद्मोत्पलाकुले ॥ सिंहव्याघ्रगजप्रख्या वराहमहिषास्तथा ॥ निष्ठुरै
---------------------- र्निर्घोषैर्नन्दन्तोजलदाइवा ॥ एवंमितोचयेचैवसिद्धस्थानमासेविते ॥ त
त्रजायन्तिनेदेवि घोरागिरिगुहाश्रयाः ॥ सिंहशार्दूलसंघाश्च महावीर्यामहाबलाः ॥ राजानोराजपुत्राश्च मातुर्व्यंघ्रन ----------
---------------------- प्रयान्मोगीजायन्ते बलवन्तश्चविक्रमा ॥ यदाशरीरमुत्सृज्य मृत्युलोकं प्रपद्यते
देव्युवाच ॥ श्रोतुमिच्छे यथायेन नरकं यान्ति कर्मणां ॥ कीदृशो नरकास्तत्र यत्र यापंक्षपीयते ॥ किंतत्र नरकाद्येकोवहु ----------
---------------------- श्रोतुमिच्छामि नन्दिन भगवान्वक्तुमर्हसि ॥ भगवानुवाच ॥ असंते नरकाघोरा मृत्युलोके यमाश्विनि ॥ अ

वीचीरौरवंचैवंकालसूत्रंतथैवच॥कुंभीपाकश्चनरकंतथायमलपर्वतौ॥कूटशाल्मलिवृक्षश्चअसिपत्रश्चपादपः

अवशाकेनपूज्यन्तिकिंभूयश्रोतुमिछामि॥ ॥देव्युवाच॥केनकर्मविपाकेनअवी

चीनरकंव्रजेत्॥रौरवंवाप्रपद्यन्तेकालसूत्रंतथैवच॥कुम्भीपाकञ्चनरकंतथायमलपर्वतौ॥एवंशेषाश्चनरकं

केननरकेषुपृथकपृथक॥यद्गतनरकेदुःखप्राप्नुवन्तिनराधमाः॥स्वयंकृतेषुकर्मेषुभगवांवक्तुम

र्हसि॥ ॥भगवानुवाच॥बहुप्रकारसंयुक्तानरकंतच्चतादृशं॥अवीचीनरकान्तत्रयोजनायु

मृत्युकिङ्कराः॥द्वारपालास्थितास्तत्रघोरघोरमहाबलं॥अहन्यहनिरक्षन्तायुधपाणयः॥पापकर्मक्षयायेषां

नराणांचारुहासिने॥तेषांद्वारप्रयच्छन्तितथासौम्यंभवन्तिच॥अवीचीनरकंचैव

णांमहतिदीप्यते॥हूयमानायथावह्निनित्यंशुद्धेन्धनेनवा॥एवंतत्रापिहूयन्तेशतसोथसहस्रसः॥श्रूयतांकर्मणांदेवियेनयस्यन्ति

मानवाः॥तडागान्युदकपाणानियेभिन्नानियशस्विनि तथैवसर्वसत्वानु

------------------------------ पुच ॥ नानावृक्षसमाकीर्णे नानालतानिरन्तरे ॥ नानापुष्पफलोपेतानाना
नाविहङ्गनादिते ॥ नानाधातुविचित्रेतु नानाओषधिसमाकुला ॥ निर्झराणि च सेवन्ते नदीप्रश्रवणानि च ॥ हंसकारण्डवाकीर्णे च
क्रवाकोप ------------------------------ रैः शुभैः ॥ शुकःसारिकसारङ्गैः कोकिलाश्च सदा सदैः ॥ नाना
विधविचित्रैश्च बहुस्वापदसेविते ॥ विहङ्गमनसेमनेमरैः पञ्चमलाकुलैः ॥ सिंहव्याघ्रगजप्रख्या वराहमहिषास्तथा ॥ निकुञ्जे ---
------------------------------ मनिर्घोषैर्नन्दनोजलदाइवा ॥ एवंविधो चये चैव सिद्धाख्या रक्षसेविता ॥ त
त्र जायन्ति ते देवि घोरा गिरिगुहाश्रया ॥ सिंहशार्दूलसंघाश्च महावीर्या महाबलाः ॥ राजानो राजपुत्राश्च मातुर्व्यंग्रन ---
------------------------------ श्वानमो गीजायन्ते वल वनाश्च विक्रमा ॥ यदा शरीरमुत्सृज्य मृत्युलोकं प्रपद्यते
देव्युवाच ॥ श्रोतुमिच्छे यथा येन नरकं याय कर्मसा ॥ कीदृशो नरकास्तत्र यत्र पापं क्षपीयते ॥ किं तत्र नरकाद्येको वहु ---
------------------------------ श्रोतुमिच्छामि नन्दिन भगवान्वक्तुमर्हसि ॥ भगवानुवाच ॥ असंख्ये नरका घोरा मृत्युलोके यमश्विनि ॥ अ

वीचीरौरवं चैवं कालसूत्रं तथैव च ॥ कुंभीपाकश्च नरकं तथायमलपर्वतौ ॥ कूटशाल्मलि वृक्षश्च असिपत्रश्च पादपः
अवभाक्येन दृश्यन्ति किं भूयश्रोतुमिछसि ॥ ॥ देव्युवाच ॥ केन कर्मविपाकेन अवी-
चीनरकं व्रजेत् ॥ रौरवं वा प्रपद्यन्ते कालसूत्रं तथैव च ॥ कुम्भीपाकश्च नरकं तथायमलपर्वतौ ॥ एवं शेषाश्च नरकं
केन नरकेषु पृथक् पृथक् ॥ यद्गता नरके दुःखप्राप्नुवन्ति नराधमाः ॥ स्वयंकृतेषु कर्मेषु भगवां वक्तुम-
र्हसि ॥ ॥ भगवानुवाच ॥ बहुप्रकारसंयुक्ता नरकं तत्र तादृशं ॥ अवीचीनरकान्ते च योजनायु-
मृत्युकिङ्कराः ॥ द्वारपालस्थिता तत्र घोराघोरमहाबलं ॥ अहन्यहनि रक्षेनायुधधारणायः ॥ पापकर्मक्षयायेषां
नराणां चारुहासिने ॥ तेषां द्वारप्रयच्छन्ति तथा सौम्यं भवन्ति च ॥ अवीचीनरकं चैव
णां महनि दीप्यते ॥ हूयमाना यथा वह्निनित्यं शुष्केन्धनेन वा ॥ एवं तत्रापि दूयन्ते शतसोथ सहस्रशः ॥ श्रूयतां कर्मणां देवि येन यच्छंति
मानवाः ॥ तडागान्युदकपाणानि ये भिन्नानि यशस्विनि तथैव सर्वसत्वाश्च

शि·ध·च·
२७
169

सततंनिर्घृणानराः॥मनसाकर्मणावाचाअहन्यहनिहिंसकाः॥अग्निदाघकाश्चैवविषदाविषभोजकाः॥गर्भपातनकायेचमधुघाता(
श्चयेनराः॥उद्दितेभवदेशेभयदुर्भिक्षकारकाः येचपूर्वप्रवृत्तानिनानुवर्तन्तिपार्थिवा॥अप्रवृत्तानिकुर्वन्तिनराःपापेषुनिर्घृणाः॥ये
चपूर्वप्रवृत्तानांनानुवर्तिनोयेनराः॥एतच्छीलसमाचारादारुणाश्चाधमाः॥तेमृतानरकंयान्तिअवीचीनरकन्तथा॥दहन्तितत्राप
व्यंतिमृत्युदारुणपापिनां॥क्षिप्तंतत्रप्रधावन्तिअग्निज्वालाभयार्दिताः॥संप्राप्ताश्चैवतेघोरांदारुपातैर्विधीयते॥गच्छंतातेभयोद्वेभवि
द्रवन्तिभयार्दिताः॥अथपश्यन्तिभूयोग्रामासिअपरादिशा॥उत्पाटितामुविस्तीर्णान्ततोधावन्तितेपुनः॥संप्राप्तोश्चैवघोरांभ्रुनःसंछि
द्यन्तेनराः॥ततोविमुक्तानदुःखंनस्यन्तिनराधमाः॥ग्रेवेनरकादेदिनिमानंनयप्रयाति॥यथावापिचतुष्कर्णोयोजनायुतविस्तराः॥
निर्द्दिमेकयाग्निश्चज्वालामालाकुलासतः॥मध्येकूटस्यायसस्तम्भोअग्निवर्णासमप्रभं॥ततस्तिष्ठन्तिनेराद्रानिर्घृणामृत्युकिङ्कराः॥प्रक्षिप्य(
न्तिमहावीर्याग्निज्वालाकेनराः॥परिभ्रमन्तितत्राशेतेभयरौद्रीघृतार्जिताः॥अहन्यहनिक्षिप्यन्तिनरकेवृषरौरवे॥येनकर्मविपाकेन
पच्यन्तिनराधमाः॥व्यंजनन्तालवृन्तञ्चछत्रवस्त्रमुपानहौ॥विदेयंमृतकाश्चयेहरन्तिनराधमाः॥तेमृतानरकंयान्तिरौरवंप्रहुवाचमाः

यश्चानेन नरकं तत्र पापकर्मरता नराः॥ ततो विमुक्ता स्तन्तुःखं न स्मरन्ति नराधमाः॥ हरेत् कृष्णाय यशं येस्तु कर्षकोपस्कराणि च॥ शिल्पकानां
च सर्वेषां कर्मचार्योपजीविना॥ ये हरन्ति नरा देवि लोहीयार्कं नराधमाः॥ तत्राति ष्ठन्ति ते रौद्रा दारुणा मृत्युकिंकराः॥ महावीर्या नरा गृह्या
नारी वा पापकर्मणा॥ भृशमग्नेन लोहं प्रक्षिपन्ति अवास्थिरः॥ पापकर्मक्षये तेषां कर्मपाके यदा भवेत्॥ ततो विमुक्ता न तु दुःखं न
स्मरन्ति नराधमाः॥ प्राप्नुवन्ति च तद्दुःखं येन पापकर्मिणां॥ मुशलोलूखलश्चैव कर्षकोपकरास्तथा॥ शयनाशनयानानि यच्चान्यं
गृहसंभवं॥ ये हरन्ति वरारोहे न रा नरकानि भेयो॥ तेन तेन रकं यान्ति कालसूत्रं नराधमाः॥ तत्र तिष्ठन्ति ते रौद्रा निर्घृणा मृत्युकिंकरा
ः॥ शस्त्रानि सितघोरैश्च तक्षयन्ति महाबला॥ अहन्यहनि क्षिप्यान्ति तीक्ष्णैः शास्त्रैश्च ते नराः॥ तक्षन्ते सूत्रमार्गेन तथा तक्षन्ति ते नराः॥ ते
षां तक्षयमानानां पापकर्मक्षये यदा॥ ततो विमुक्तास्तन्तुःखं न स्मरन्ति नराधमाः॥ अप्रुक्तेन गृहे यस्तु देवपीडां करोति यः॥ बलिभिक्षा
श्रयोदश्याश्रयतान् तस्य या गति॥ तेन तेन रकं यान्ति नराः यमलपर्वतौ॥ तत्राति ष्ठन्ति ते रौद्रा निर्घृणा मृत्युकिंकराः॥ उद्याता उध हस्ते
श्च करस्थं ते सर्वतो दिशः॥ हन्यात् तत्र प्रपश्यन्ते पर्वताभ्याम अर्दिता॥ अथतौ पर्वतौ तस्मिं संयुज्यतः परस्परं॥ तेषां गात्राणि चूर्णानि प्रहृष्या

शि·ध·च·
२८

ग्रांशनाशनो ॥ तेपिचानेवरारोहे प्राप्नुवन्ति हिताङ्गतिं ॥ तद्दहनेप्य वक्षामि येयुक्स्थारितोपराः ॥ अन्नपानप्रदनस्यैव्या व्यानन्तकहृतेचय ॥
सर्वेते नरकं यान्ति नरा यमलपर्वतो ॥ तिलाचूर्णीकृताङ्गा ग्राम्या मायकमेक्षया यदा ॥ ततोविमुक्ताम्न दुःखं न स्मरन्ति नराधमा ॥ कूटकर्मकरा
देविकूटमानोपजीविन ॥ कूटकायाटिकाश्चैव येचवर्मेनकारुका ॥ नरकं यान्ति कूटशाल्मलिकाद्रुमं ॥ तत्रतिष्ठन्ति ते रौद्रानिर्घृणामृत्यु
किङ्कराः ॥ तर्जितास्तेभ्रतेभ्यो द्रौभयात्रत्प्यनपापक

ग्राम:
२८

169

माप्नुयात्॥ ॥देव्युवाच॥योगस्यविधिमिच्छा
मिश्रोतुमेवहृद्योतमः॥ध्यानधारणासिद्धीनांकथयस्वेश्वर॥ ॥भगवानुवाच
जनन्तथा॥अर्द्धचन्द्रंस्वदराङ्गंपर्यंकिंभद्रमेवच॥एतन्मासेनबंधनद्वायोगसमाभ्यसेत्॥समका

यदिशिरोग्रीवांधारयेत् ———————————— येयस्तुप्रत्याहार
सउच्यते ॥ सत्त्वादिविषयादेवि वर्तुलीकृत्यधारयेत् ॥ वीतरागसमाधिस्थो ध्येयवस्तुनियोजयेत् ॥ आत्माध्यान ————
———————— पूरकस्यापयेद्वह्निपादाङ्गुष्ठेणाङ्घ्रिमात् ॥ कुंभकेनविहृद्धेन
दह्यमानाविचिन्तयेत् ॥ भस्मीभूतस्ततोन्मानं रेचकेनविसोधयेत् ————————
———— चतुर्गुणः ॥ तथोक्तानो पञ्चगुणायोगसिद्धिस्तुषड्गुणः ॥ षडंगेनसमायुक्तो योगाभ्यक्तस्तुनित्यसः ॥ मनसायो
गपथश्चाविरुक्तोयोगउच्यते ———————————— योग
पथ्यसउच्यते ॥ सिद्धिलक्षणायोगस्य शृणुवक्ष्यामिसुन्दरि ॥ शंखभेरीमृदंगाश्च वेणुदुन्दुभिरेववा ॥ नाडितोनचविन्देत यदातन्म —
———————————— याम्यहं ॥ ॥ देव्युवाच ॥ विनायोगे
गेनदेवेशसंसारतारनाममः ॥ कथयस्वमहादेवनिर्विकल्पकरः मनः ॥ ॥ भगवानुवाच ॥ ————————

शि·ध·च·
३०

—————— एवंमायनंदिकंकिंतत्रपरिपृछसि ॥ ज्ञानमन्यप्रवक्षामिशृणुदेविनिबोधमे ॥ साम्त्रपञ्चसुयोप्रोक्ताशृणुसंक्षेपनि
र्णयं ॥ साख्ययोगेपञ्चरात्रेशैववेदेवतिष्ठति ——————
—— निश्चयलीनभवन्तियस्मा ॥ उक्तानियम्येसकलंहिभावा· सशब्दलक्षाशिवमभ्युपेति ॥ श्रोत्रादिसर्वेन्द्रियनिश्चलित्वांएका
ग्रचित्त —————— सत्वदेहस्तथा ॥ एतज्ज्ञानस
माधियोगसकलंप्राप्नोतिनसंशयः ॥ किन्तच्छास्त्रसहस्रकोटिपठितंयः स्मरणान्विष्यते ॥ आत्मारागवि ——————
—————— सकाथितांकिंसाम्त्रमन्येधियेन ॥ हृत्पद्मकार्णिकायांसुषिरिणवि
रवःशोतयन्तोन्तरालं ॥ यस्तेजसेजमार्गंबहुलतमसधैने ——————
—————— आत्मकः ॥ लोकालोकप्रबोधप्रायपरपरःप्राप्तादिस्रोलयं ॥ कर्त्ताकारणामव्ययोव्ययमसौव्यापीविभक्ताविद
विष्णुभावमयो —————— गत्वागङ्गाह्रदेशपेगत्वाचापिमहाह्रदं ॥ धर्माराण्यं

170

राम:
३०

मयंगत्वा सावित्रीमध्ययोजयेत् ॥ जलाभिषेकं कृत्वा तु ब्राह्मणान्नर्पयेत्तु वि ॥ दुःस्वप्नमुच्यते तेन सर्वदुष्कृतनाशनं ॥ एवं शुभाशुभं
कर्ममयाप्रोक्तं ------------------ इति उमामहेश्वरसम्वादे अष्टादशमोध्यायः ॥ ॥ उमोवाच ॥ हरिर्विप्र
महादेववेदाध्यायनतत्परः ॥ किंन वेदस्य तत्पुण्यं भारथं वा महेश्वरः ॥ न्यूनं तत्याधिकं वापि विज्ञुदेवेषु भारतं ॥ किंपुण्यभारतं वा
चेवदध्य ------------------------ मन्यसे देवि विवाद्यं वेदेषु भारतः ॥ शांगोपाङ्गेषु देवेषु शा
स्त्रेषु विविधेषु च ॥ भारतं पञ्चमं भेद इति हृस्मृति नामतः ॥ अनुग्रहार्थं मूढानां व्यासेनामिततेजसा ॥ ज्ञानमुत्पादितं पुण्यं ज्ञात्वा या
स्यन्ति मानवाः ------------------------ यजुर्वेदविहीनस्तु भारतज्ञाश्च भाषितः ॥ श्रूयतां कर्मनं देवि
भारतज्ञो यथाविधिः ॥ साङ्गश्चतुरो वेदो भारतश्चैव मेकतः ॥ एवं देव्याश्च देवाश्च समेभ्य तुलया रतं ॥ अप्रमेयगताते ------
------------------------ तुला ॥ तस्मान्नाति षु लोकेषु महाभारतमुच्यते ॥ यः पठेत नरो नित्यं मुचि भू
त्वा समाहितः ॥ भारतं धारयेन्नित्यं श्लोकमेकन्तु यः पठेत् ॥ यदानं कुरुते पापं ------ करोति ॥ किंपुण्य ------------

———————— श्रुत्वा पाणिनमस्य गात्रे वरानने ॥ तावद्वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते ॥ यदा मनुष्यलोके स कदाचि
त्कालपर्ययात् ॥ ज्ञानविज्ञानसंपन्नो चतुर्वेदो भवेद्द्विजः ——— नृपसत्तमः ————————
भविविधेषु च ॥ विमृश्यमानवेदेषु नः च भारत मनुभूति ॥ श्रुतिनागाकरो हे वरानां विसोमेगर ॥ सदेवासुरगान्धर्वकिन्नरैश्च महोरगैः
नन्तविघाति त्रैलोक्य भारते पनगीयते ———————— पुण्यकर्माणिः शान्ति परमसुत्तमं ॥ सू
द्रयोनि प्रसूयश्च जिह्वाग्रे यत्र तिष्ठति ॥ शान्तिपर्वनि शुद्रान्मामसूद्रः संपद्यते द्विजः ॥ वेदानामितिहासो यं सोपि वेदस्य पारगः ॥ सोऽपि मान्य
———————— दानशूद्रः शीलगुणान्वितः ॥ यः पठेतन्नरो नित्यं श्रद्दधानो जितेन्द्रियः
यदा देहपरित्यागः कदाचित्कालपर्ययात् ॥ कल्पकोटिसहस्राणि ब्रह्मलोके महीयते ॥ ब्रह्मलोकपरिभ्रष्टश्च नः ————————
———————— श्रुतिस्मृतिपरायणः ॥ अद्भिर्विद्याससपोदाने वेदानां पारगस्तथा ॥ यानि कानि च शास्त्राणि विचा
रज्ञश्चैव च ॥ स याज्ञतिन्निन यतेनान्यवलभ्यते भुवः ॥ समाहितमना नित्यं श्रावयेन शृणोति वा ॥ मांधोन बधिरो मूर्खो न हीनो न चतुर्बल

ः नजडान च मूकानं न हीनाङ्गान वामनः ॥ सर्वलक्षणसंपूर्णा सर्वज्ञानप्रतिष्ठिता ॥ इदं श्रेष्ठं तमं लोके भविष्यान्ति न चान्यथा ॥ यानि का
नि च शास्त्राणि प्रवदन्ति मनायनः ॥ न गुप्ताय प्रनातव्यं न शिष्याय कदाचनः ॥ न वेदाविदुषे विप्रेन चानिर्जितकर्मीनेः ॥ इदं श्रेष्ठाय पु
त्राय शिष्यामानुगताय च ॥ अन्यथ यादि शुश्रूषोक राति विनयान्वितं ॥ तस्य देयमिदं देवि एवं वा विद्यते न वा ॥ प्रयत्नेन संगृहीतव्यं मा
त्त्रमेन मुखावहं ॥ प्रकाशार्थमगूढार्थं हितार्थं सर्वदेहिनां ॥ बोधनं सर्वबुद्धानामनुबुद्धानां बुद्धिवर्द्धनं ॥ अद्वयमेतत्परमं अज्ञातव्यं मरा
बुद्धैः ॥ धर्मश्रुतिभ्यामिदं सर्वादमिदमङ्गतं ॥ एतत्सर्वं मयाख्यातं यथा तत्त्वमुदाहृतं ॥ ॥ इति उमामहेश्वरसम्वादे द्वाविंशति
मोध्यायः ॥ ॥ देव्युवाच ॥ कथं विष्णुस्त्वया देवाक्रपयाव्यासमेव च ॥ केन ते भगवं तुष्टिः कथं प्रीतिश्च जायते ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥
यदि वादो ब्रह्मणानां समभाविद्विशनभ्भवेत् ब्रह्मणां पूजयेन्नित्यं पूजितोहं न संशयः ॥ नित्याविवादा विप्राणां गुरुणा च वचनौस्त्वौ त
वदिस्यामि नृपथोणां यश्च चक्रे बलिंहरेत् ॥ वामनं ब्राह्मणं दृष्ट्वा वाराहं च नीदृतं जना ---------- बुद्धिकुर्वन्ति ये नराः ॥ न ते षामस्तु भक्तिं
वित् कल्मषश्च प्रणास्यति ॥ पूजितश्च जगन्नाग देवासुरमानुषा ॥ स्वेन रूपेन ते चाश्च पूजा गृह्णाति न त्वनः ॥ पूज्यो मान्यश्च नान्योस्ति याव

शि·ध·च·
३२

लोकेप्रतिष्ठिता॥अन्यथाहिवृथापूजामन्यकुर्वन्तिबुद्धयः॥नाम ------------ सूकराममः॥एतानिपूजयेन्नित्यंप्रमुच्याम्यहं॥ ॥
धर्मउवाच॥चक्रपाणेवराराहस्यबलस्याचैववामनं॥उद्धृताधरणीचैवकिमर्थंचैवप्रपश्यसि॥भगवासृजतिभूतानिभगवांसंहरतेप्रजा॥
प्रकृतिःसर्वभूतानांसर्वंव्याप्यसनातनः॥अनादिनिधनोदेवःसर्वभूतेश्वरप्रभुः॥एषमेसंशयोमह्यंतत्त्वतोहिप्रवक्षते॥ ॥देवउवा-
च॥संप्रहस्यततोविष्णुरिदंवचनमब्रवीत्॥चक्रेणनिहितादैत्यायज्ञांशकानामुख्यराः॥वामनंरूपमास्थायजितोराजामयबलिः॥परि-
तुष्टोस्म्यहंतेषांकर्मणासुसमुन्नम॥येनमापूजयिष्यन्तिनाशितेत्यापसंभवः॥अपिवाब्राह्मणंहत्वाब्रह्मचारिनमागतः॥ब्राह्मणस्याहृतं
हुत्वाह्यमृतंनरस्यभोजनं॥एकादशानिमुमासिवाआदित्यानिसुरवास्थितः॥सर्वतीर्थेषुसस्नातोभवेन्मुच्यन्तिकिल्बिषं॥पठेद्वाश्राद्धकाले
तुतच्छुत्वालभतेसुखं॥भुंजन्तिदेवंयत्द्रव्यकंमासिवासरं॥यःश्रावयन्तिविप्रेन्द्रान्सर्वंप्रयतोनराः॥ऋषीनांदेवतानाञ्चपितृनाञ्चापि
नित्यसः॥भवन्त्यपिमतश्चैवधर्मेपुरातनं॥ज्ञानाविष्यानकंकर्मसंस्थापनकवर्जिता॥इहस्यधर्मेश्रुत्वानुसर्वपापप्रमुच्यते॥एवध
र्मेहस्यात्देवतानामुदाहृतं॥व्यासदत्तमनयाप्रोक्तंसर्वलोकनमस्कृतं॥पृथिव्यांरत्नभूतांयाज्ञानवेदमनुत्तमं॥इदमेतंत्वदाश्रेयस्त्वा

रामः
३२

192

दुःपरमर्षयः ॥ एतत्तु समस्तगुह्यानि ब्रह्मणं वेदेषु गीयते ॥ अधीयते न रोणि नित्यं प्रयतः स्थितमानसः ------- दिव्यमिह लोके परत्र च ॥ रक्षे
घ्नश्चयमस्पंचब्रह्मण्यवर्द्धनमेवच ॥ उभे संध्ये स्पृष्टो यस्तु प्राणायामकरोति य ॥ ध्यायते मनसा नित्यं यन्निखिले तत्कल्मषं भवेत् ॥ तेषां तं ध्यान
योगेन मे प्रोक्तं सर्वपातकं ॥ नरस्तु ध्यानेन सततं ब्रह्मरूपेण विपश्चिता ॥ प्राप्यते गतयस्तेषां संसारः परिवर्तिभिः ॥ तामसा लोमिदं यान्ति राज
सा राजस्वसः ॥ सात्विकास्तु स्वर्गं निर्वसत्वमेव व्रजन्ति ते ॥ अधमत्तानामसात्वृत्ति मध्यस्थानं तु राजसां ॥ ब्रह्मलोकस्य विज्ञेया स्थानं सत्वस
न्तवतः ॥ सर्वभूतेषु यः यायां सोधमत्तमाभिमज्जोतिः ॥ राजसैः कर्मभिः श्रेष्ठैस्तु लोकं प्रयद्यते ॥ सात्विकः कर्मभिः श्रेष्ठः ब्रह्मलोकं प्रपद्यते
जोतिस्थानानि सर्वाणि मतिस्थान्तु राज्यकर्मणां ॥ ब्रह्मपायेन मातुप्यं यान्ति नैकेन तिर्यंता ॥ जोतिस्थाना विधिस्थानि लोकाना गतयः सदा ॥
ते ध्यानिस्थानिता वेतो द्वारे चन्दु दिवाकरौ ॥ पितृयानन यायान्ति तेषा वाराणशी निशाकरः ॥ अयनं दक्षिणं प्राप्य पितृलोकं व्रजन्ति वै ॥ येतु
श्रद्धातपा तीक्ष्णा जाप्यव्रज परायनः ॥ देवयानन ते सूर्यभित्वा देवं व्रजन्ति वै ॥ येन सांख्येन सिद्धानि योगाभ्यक्तं समान्विता ॥ न तेषां चंद्र
सूर्यो स्या स्वदन्तिपा द विलवया ॥ निर्मलास सर्वनिमुक्ता मज्जस्नेह विवर्जिता ॥ सुखवासानि चाव्यक्तं सत्य मुक्त्या उपगच्छति ॥ मृयतेन तच्छुभावा

शि·ध·च·
३४

नानारूपेदेवमादन्नतं॥ अग्निवाय्वनिलोकृत्वाश्रद्धावैतद्वावापुयान्॥ भूम्यावसथदमीर्याम्यांधवेहृपयादितैः॥ ———— प्राणसोमयुत्रर्मे
ह्मभिः॥ आकाशेपत्रचेतावेहश्यन्तेपरूपकर्मणिः॥ ॥इतिउमामहेश्वरसम्वादेविंशतितमोध्यायः॥ ॥एकत्वसम्भेनवधारेतृ१
स्पृणेपञ्चशाखिके॥ एकास्मिन्नन्तरेदेविसवृतसुसदाभवेत्॥ उदितोदितविप्रस्यजित्यायुज्य ———— विदन्तिसखिलांवेदांदेहेषदूवृ
षलाः॥ क्षत्रियाश्चस्मृताः सप्तवैश्याचाष्टौसमावृताः॥ पञ्चविंशतिश्चसूद्रायदेहेष्वस्मिन्तुवालयाः॥ कामक्रोधश्चलोभश्चरागोद्वेषश्चमत्स
रः॥ महामोहश्चइत्येतेदेहेषट्वृषलास्मृताः॥ कामक्रोधमहंकारनाममानचमत्सरः॥ मोहपंकरुतश्चैवपरिवृतःसक्षत्रियाः॥ श्रूस्य
तानिकृतिर्मायासूनामाधमताजेवः॥ नृशंसतावेकार्घमपवैश्यारसोपकीर्तिताः॥ तृष्णावुभुक्षानिद्राचयैसूत्यमनृतंतमः॥ अश्रद्धदाता
शठताआत्मश्लाघ्यप्रसंशकाः॥ अनिवृत्तिविषादश्चप्रमादाहीनसत्वता॥ भयंविक्लवताक्षुद्रपापंतामन्यश्चेवता॥ निर्लज्जानासकाहिंसा
अनवस्थानयत्नुता॥ तेशूद्रापञ्चविंशतिनिदृतेदेहसमाश्रिताः॥ यस्मिन्नेतेनदृश्यन्तेसविद्वान्व्राह्मणःस्मृताः॥ येषुयेषुचभावेषुयत्कालं
वर्ततेद्विजाः॥ तेषुतेषुचतत्कालंतनलिङ्गंगतिर्भुच्यते॥ यावदुह्यतिजपतिताद्वानंप्रयच्छति॥ बालरोगोभवतेभावाद्धिपकालयतेनरः॥ अ

एमः
३४

लोलजिह्वा समालोष्टकाञ्चनं ॥ गतस्पृहो रागविवर्जितो वशी जितेन्द्रियः सङ्गविमुक्तदेहवान् ॥ भवानि वृत्तो भगवानिहोच्यतेँ इह शाश्रमा
नयुक्तो हि द्वालसरासाश्चेन तवृत्तः ॥ तेषाद्वे निव्यपन्नेन तृप्तस्ते पापितामहः ॥ ली वक्रकंटमाजीरस्वानशूकरखरोरगैः ॥ नानाभिश्वापि पूर्वा
भिनस्पृश्यं पितृकर्मभिः ॥ अक्षयं पितरो यान्ति श्राद्धं श्राद्धेयपादितं ॥ परेन विद्धि नाद्यन्तं मंत्राग्निशाक्षियालितं ॥ अपां समीपे दुर्वायां दर्भो
त्तीर्यो अदक्षिणा ॥ मधुश्चापि पश्च भोक्तव्यं तुष्यन्ति प्रपितामहं ॥ पितरस्तोसितायेन देवतायेन नोषिता ॥ एषते विधिरुद्दिष्टं संवहु विस्तरं
सोमया ॥ यानितानि च दृष्टानि रहस्यानि गुह्यानि च ॥ प्रकाशितानि सर्वाणि धर्माण्यविविधानि च ॥ एषते परमो योगस्मयानत्वमुप्र
हृतं ॥ इति महाभारते शान्तिपर्व्वणि दानधर्मः ॥ ॥ इति उमामहेश्वरसम्वादे एकविंशतितमोध्यायः ॥ ॥ इदं शास्त्रं लिखितं य
ठितं तस्त व्याख्यानं श्रोतव्यं तं ॥ सर्वेषांश्लोकसंख्या नांनवशतयोषाधिका लिखितं ॥ नान्नदीशतस्नानानि मिथ्यालोभप्रवाहिनी ॥ पंचे
न्द्रियग्राहवती मनः संकल्परोधसां ॥ भूतडुमसलनच्छन्नकामक्रोधचसरीशृपा ॥ सत्पंतीर्थान्ततः क्रोधः षट्काशरिद्वरां ॥ अवतामप्र
भाशीघ्रं महोयात्राङ्गवाहिनीं ॥ प्रतरश्च नदी वुद्धा दुस्तरात्मा कृतात्मभिः ॥ संसारसागरगामायां योनिपातनदुस्तरां ॥ नमो मर्ज्जनदीन्ता

शि·ध·च· नजिह्वावर्त्तानुरामसदा ॥ यातयन्ति कृतान्तस्य ह्याधृतिमन्तोमहीमिमाः ॥ नातीर्थं सर्वतो मुक्तावि धूतात्मा त्मचिन्तुचि ॥ उत्तमाब्धिमास्थाय ख
३५ स्सम्भूतो भविष्यति ॥ संकीर्णे सर्वदेशे के श्राद्धसन्न्यात्मानकल्मषः ॥ क्रोधः सत्वेन च्छिद्यन्ति कामसंकल्पवर्जनात् ॥ सत्वसंसेवनान्निद्रामप्र
मादभयं तथा ॥ छिन्दन्ति पञ्चमात्रासंलघ्वाहार नयामदा ॥ एष जनस्सुभागत्वं तामसाश्च यथाविधिः ॥ अन्याश्च सत्वतां गत्वा स्वर्गेद
हङ्कमाश्रितां ॥ छिन्नेनाज्ञानशास्त्रेण दृढोदरोऽनभारतः ॥ अथ दुःखोदकं घोरं चिन्ताशोकमहाह्रदं ॥ व्याधिमृत्युमहाग्राहं नममोहम
यारगं ॥ नमस्कारजोमीनं वेलावायमनुत्तमं ॥ स्नेहपङ्कजरादुःखं स्पर्शद्वीपमनुत्तमं ॥ कर्मोदाथं सत्यवाचिस्थिरत्वनितिरेकृतं ॥ हिंसा
वेशानानारत्नमायामोहमहोरगं ॥ नानाप्रीतिमहारत्नं दुःखज्वरसमीरनं ॥ नेकतीक्ष्णमहावर्त्तं तीक्ष्णव्याधिजराकुजं ॥ अस्थिसंघा
तसंघातश्लेष्महेनमरिन्दमः ॥ दानमुक्ताकरं भीमश्रोनिदह्नदविद्रुवं ॥ अमितोक्नस्तनिर्घोशनानारत्नसुदुस्तरं ॥ रोमनाक्रकलेखावारंस राम:
जुम्भागपराम्परां ॥ एव नराजमनालोकं पञ्च वक्ष्वनयनं मृता ॥ अहिंसासत्यमर्यादं श्वाराणत्यागमहोर्मिणं ॥ विलात्यागमनातीतं सर्वभूतद ३५
यादधिं ॥ मोक्षदुर्लभविषयं वडवामुखगोरवं ॥ तरन्ति यतयः संख्या यानयोनेन भारतः ॥ तत्वा चतुर्लरं सर्वविसान्ति निर्मलं नभः ॥ अ

थतासु कृतीसंख्यासूर्यादिहन्ति रश्मिभिः ॥ नरस्य धैर्याद्विनां ह्राणवायुरुद्धमिमिग्रहा ॥ नस्मते वा स्व भेदत्वादश्नियइपत्पभोजनात् ॥ व्याधि
वशाद्यश्लेषयदनी चाययेते ॥ पीडातेन्यतरे तेषां संघातं यदि पश्यथा ॥ नास्मिन्पश्चत्वमायंतो जीवकमनधावति ॥ किमेवं दयादिजीवितं
शृणोति चत्रवीतिका ॥ एवागो परलोके धातारयिष्यान्तमामिति ॥ योदत्वा मृयते जन्तुः सगोकान्तारयिष्यति ॥ गो च प्रति गृह्य पश्चदाता
श्चैव समं यदा ॥ इह वालिलयं यान्ति कृतलेयां समागमं ॥ विहरारुपयुक्तस्य देवीश पतितस्य का ॥ नाग्निनायापयुक्तश्च कृतः संजीविनग्र
नः ॥ यदिच्छिन्नस्य वृक्षस्य मूलं न प्रातिरोहति ॥ वीजनस्य प्रवर्त्तेतो मृतः कपुनरेष्यसि ॥ वीजमात्रं पुराहाष्टिंयदेपरिवर्त्तते ॥ मृतामृताप्र
णस्यान्ति वीजा वीजं विवर्द्धति ॥ उत्तमा दुराश्चैव मलस्यासनाकुला ॥ विषयादिभिर्मोक्षान्ता तमसागाधगामिनी ॥ अहंकारावर्त्तमू
ढा बुद्धिज्ञानविसर्पिनी ॥ नृगुणामीनहरणी भूतेन्द्रियसठीकृता ॥ तेष्वश्च मुविज्ञास्वश्च अव्यक्तः कृतमेखला ॥ एवं सा परिसाभूमिश्चि व
तत्वश्च संस्थिताः ॥ ॥ इति उमामहेश्वरसम्वादे भीवराध्याय षष्ठद्वाविंशतिमः ॥ ॥ उमो देवीदिवंसांशिरिक्करांठमहाव्रतं ॥ पूज
समतिमादेवीविषेप्रसुवत चारिभिः ॥ सर्वेधर्मसमाख्यानं स्वरतत्त्वपरिच्छदः ॥ किंशब्दकिंदशीवर्णोऽथवेदेनकीर्त्तिता ॥ अक्षरं कथमंगे

नजिह्वावर्त्तानुगामदां ॥ यान्तरन्ति कृतप्रज्ञाधृतिमन्तोमनीषिणः ॥ नातीर्थं सर्वतोमुक्ताविधूतात्मात्मचिच्छुचि ॥ उत्तमाबुद्धिमास्थाय ब
ह्मभूतोभविष्यति ॥ संकीर्णंसर्वक्लेशांस्तुप्रसन्नात्मानकल्मषः ॥ क्रोधःसत्वेनछिद्यन्तिकामसंकल्पवर्जनात् ॥ सत्वसंसेवनान्निद्रामप्र
मादंभयंतथा ॥ छिन्दन्तिपञ्चमास्वासंलघ्वाहारनयामरा ॥ ग्राम्यजन्तुभागतांलाभमसाश्चयथाविधि ॥ अन्याश्चसत्वतांगंधास्वर्गदे
हसमाश्रितां ॥ छित्वेनताश्चनद्याश्चैरागद्वेषोदरींनभारतः ॥ अथदुःखोदकंघोरंचिन्ताशोकमहाहृदं ॥ व्याधिमृत्युमहाग्राहंतमसोमोहम
यागं ॥ नमश्चक्रूरजोमीनंवेलावायमनुत्तमं ॥ स्नेहपङ्कंजरादुःखंस्पर्शद्वीपमनुत्तमं ॥ कर्मास्यार्थंसत्यवाचिस्थिरखन्ततिरेकृतं ॥ हिंसा
वेगानानारत्नमायामोहमहोरगं ॥ नानाप्रीतिमहारत्नंदुःखज्वरसमीरनं ॥ नेकतीक्ष्णामहावर्त्तंतीक्ष्णव्याधिजराहजं ॥ अस्थिसंघा
तसंघातश्लेष्मच्छेदनमरिन्दमः ॥ दानमुक्ताकरंभीमंश्मशानिदहृदर्विष्कवं ॥ असिताक्ष्यस्तनिर्घोषनानारत्नमुदुस्तरं ॥ रोमनाग्रक्लेखारंस
जृम्भागमपरायणं ॥ प्रनराजमनालोकंप्रज्ञवक्षनयानुगं ॥ अहिंसासत्यमर्यादंप्राणत्यागमहोर्मिणं ॥ विलात्यागमनातीतंसर्वभूतद
योदधिं ॥ मोक्षदुर्लभविषयंवडवामुखगोरवं ॥ तरन्तियतयःसंख्यायानयोनेनभारत ॥ तत्वाचतुरस्रंसर्वविसान्तिनिर्मलंनभः ॥ अ

राम॰
३५

थतास्तु कृती संख्या सूर्यो विहन्ति रश्मिभिः ॥ जलस्थैर्योहिनां हारावा युरुद्धा मिमिग्रहा ॥ नस्यन्ते तोपि भेदत्वादग्नि यद्वत्पभोजनात् ॥ व्याधि
व्रणस्त्वश्लेषयेद्दनी चापयेते ॥ पीडातेन्यन्तरे तेषां संघातं यदि यस्य वा ॥ नास्मिन्यश्चान्वमायं नो जीवकमनधावति ॥ किम्बद्यदि जीवितं
शृणोति च वृवीतिका ॥ एषा गोपरलोके धातारयिष्यान्तमामिति ॥ योदत्वा मृयते जन्तुसगो कान्ता रयिष्यति ॥ गोचप्रति गृह्य पश्वदाता
श्चैव समं यदा ॥ इह वालिलयं यान्ति कृतन्तेषां समागमं ॥ विहराहृययुक्तस्य देलोग्रपतितस्यका ॥ मन्त्रिना यापयुक्तश्चकृतः संजीविनप्र
नः ॥ यादिछिन्नस्य वृक्षस्य मूलं न प्रातिरोहन्ति ॥ बीजनस्य प्रवर्त्तनो मृतः क्षपुनरे प्यासि ॥ बीजमात्रं पुराख्यं हिंय दे परि वर्त्तते ॥ मृतामृताप्र
णस्यन्ति बीजा बीजं विवर्द्धन्ति ॥ उक्तमाउराश्चैव मलसयासनाकुला ॥ विषयादिभिर्मोक्तान्ता तमसागाधगामिणी ॥ अहंकारावर्त्तमू
ढा वृद्धिशा नविसर्पिणी ॥ नृत्युणामीनहरणी भूतेन्द्रियसठीकृता ॥ तो देश्च सुविशालेश्च अव्यक्तः कृतमेखला ॥ एवं सा परिसा भूमिशिव
तत्वेषु संस्थिता ॥ ॥ इति उमामहेश्वरसंवादे भीवराध्याय षद्वाविंशतिमः ॥ ॥ उमो देवी देवसंशिखिकराठमहाव्रतं ॥ पूज
सेमत्तिमादे वीवि वेषुद्रुतचारिभिः ॥ सर्वेधर्मसमाख्यानं स्वरतन्त्रपरिछद ॥ किं शब्दकिहशीवर्णोक्षथवेदेन कीर्त्तिता ॥ अक्षरं कथमंगे

भकथंवादेवजायते॥ ॥भगवानुवाच॥षड्जऋषभगांधारमध्यमःपञ्चमस्तथा॥धैवतश्चनिषादश्चस्वराःसप्तप्रकीर्तिता॥षड्जपद्मवर्णो
ऋषभश्शुक्लवर्णतः॥हिरण्याभस्तुगांधारोमध्यमंकुंदप्रभं॥पञ्चमस्तुस्वरोरक्तोनानावर्णस्तुधैवतः॥निषादोमेघवर्णस्तुइत्येतेस्वरव
र्णतः॥मयूरःषड्जसंनादीनांदंऋषभकर्कटं॥अजावदतिगांधारोमध्यमस्तुगवेडका॥उत्कृष्टपञ्चमंविद्यात्कोकिलानिरुतंस्वरं॥गंडूकोधै
वतोज्ञेयःकुंजरस्तुनिषादवान्॥अग्निसंगीयतेषड्जऋषभंब्रह्मलेणांनतु॥सोमोगांधारविद्धस्तुमध्यमःपञ्चमश्चमन्वकरः॥धैवतवरुणोनिषादो
दानदेवतु॥कण्ठउत्तिष्ठतेषड्जःऋषभःशिरसिस्तथा॥नासिकायान्तुगांधारउराभ्यांमध्यमस्तथा॥पञ्चमस्तुस्मृतश्चोरल्लालाटेधैवतस्तथा॥
निषादःसर्वशास्त्रेषुविज्ञेयास्वराचिन्तकः॥सप्तस्वरास्तुयेप्रोक्ताःएकविंशतिमूर्छना॥नानानन्दनपञ्चाशःस्थानदेवतवर्णतः॥षड्जनप्राप्यन्त
देवाऋषभेनमहर्षयः॥गांधारेणपितृनित्यंमध्यमस्तुमहावगा॥पञ्चमेनस्वरेणाश्चसर्वभूतसुखप्रदः॥धैवतंयक्षगंधर्वानिषादोराक्षसा
निवैः॥अआषड्जइईगांधारउऊधैवतः॥ऋॠऋषभःऌॡमध्यमःएऐपञ्चमः॥ओऔनिषादःस्वराक्षरविवर्णायवायव्यासोम्यऐशानी
ऐन्द्रीअग्नयमेवच॥याम्याश्चनैऋतीज्ञेयाश्चाःषजाद्योबुधैः॥दुर्गाकोवाम्रगामगामिप्रकल्पयेदच्छया॥ ॥देव्युवाच॥मामाना

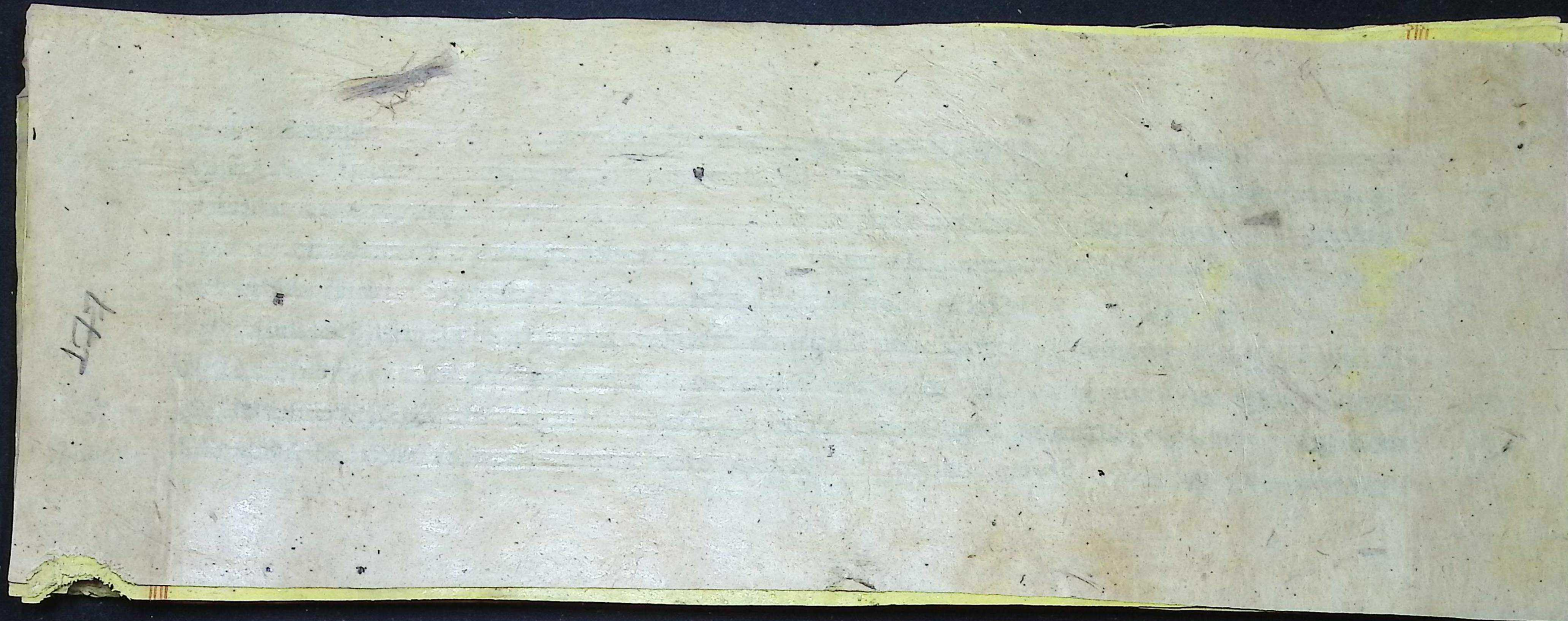
शि·ध·च·
३

चकथंश्रेष्ठदिवसानाञ्चकथंभवेत्॥ चतंमेसंशयोदेवकथयर्वनिगीयते॥ ॥देव्युवाच॥ षट्क्रतुद्वादशामासादिवसास्त्रिंशमेवच॥ अ
ग्निप्रतिपदनाश्चनारसिंहद्वितीयकः॥ तृतीयन्देवराजस्तुचतुर्थीन्तुविनायकः॥ पञ्चम्यान्तुश्रियोगौरीषष्ठीसप्तम्यादित्या॥ अष्टम्यामीश्वरस्त
था दुर्गानवम्यांदशम्यान्तुपितामहः॥ एकादश्यावसवःद्वादश्याविष्णुत्रयोदश्यांबला॥ चतुर्दश्यांसदाशिवःपूर्णमास्यांसोमः॥ उभयोप
क्षयोर्दिवशेस्मन्नभागेन्तुगीयते॥ मधुरंदेवगीयतेपञ्चमास्वरसंपूर्णलक्षितं॥ तदादेवगणासर्वेदिव्यापवतीन्तदा॥ दिव्यशब्दन्तुतंकृ
त्वातथाहिवरवर्णिनि॥ ॥देव्युवाच॥ एतंगीयतियःपुन्साप्रियोवापिप्रयत्नतः॥ किंस्वरगीयतेदेवःश्रोतुमिच्छामितत्वतः॥ ॥
देवोवाच॥ आषाढश्चयथामासेद्वादशेवप्रवर्त्तनं॥ शुक्लकृष्णाष्टमीवापिगीयतेउपवासितः॥ शुक्लवस्त्रशुचिर्भूत्वाशुचिर्देशसमालेय
॥ भूदानस्वर्णदानञ्चअन्नदानंसहस्रसः॥ विलेपनादिछत्राश्चांमाल्यधूपविशेषतः॥ सर्वेयज्ञसहस्राणागायमानममाग्रतः॥ तेपिस्वर्गा एमः
प्रमोदन्तिदेवत्वंमाधिगच्छति॥ एवंहिकथयामाशन्तुष्टणमिवरवर्णिनिः॥ देवस्यवचनंश्रुत्वाधर्मकथितसंस्मरं॥ हृष्टतुष्टमयादेवःशिर ३
शावन्दितप्रशंसिनि॥ ॥इतिउमामहेश्वरसम्वादेत्रयोविंशतिमोध्यायःसमाप्तः॥ ॥शुभम्॥ ॥

ध्रुकथंवादेवजायते॥ ॥भगवानुवाच॥ षड्जऋषभगांधारमध्यमःपञ्चमस्तथा॥ धैवतश्चनिषादश्चस्वराःसप्तप्रकीर्तिता॥ षड्जःपद्मवर्णो
न्नृषभःशुक्लवर्णतः॥ हिरण्याभस्तुगांधारोमध्यमःकुन्दसप्रभः॥ पञ्चमस्तुस्वरोरक्तोनानावर्णस्तुधैवतः॥ निषादोमेघवर्णस्तुइत्येतेस्वरव
र्णतः॥ मयूरषड्जसंनादीनांदत्यृषभकुक्कुटं॥ अजोवदतिगांधारोमध्यमस्तुगवेडकाः॥ उत्कृष्टपञ्चमंविद्यात्कोकिलानिस्वनंस्वरं॥ गंड्ढकोधै
वतोज्ञेयःकुञ्जरस्तुनिशादवान्॥ अग्निसंगीयतेषड्जऋषभंब्रह्मणोनतु॥ सोमेनगांधारविष्णुमध्यमःपञ्चमस्त्र्यम्बकः॥ धैवतंवरुणोनिशादो
दानदेवतु॥ कण्ठउत्तिष्ठतेषड्जःऋषभःशिरसितथा॥ नासिकायानुगांधारउराभ्यांमध्यमस्तथा॥ पञ्चमस्तुस्मृतस्थोरलेलाटेधैवतस्तथा॥
निशादःसर्वगात्रेषुविज्ञेयास्वरचिन्तकः॥ सप्तस्वरास्त्रयोग्रामाःएकविंशतिमूर्छना॥ नानतन्त्रूनपञ्चाशतःस्थानदेवतवर्णतः॥ षड्जनप्रायन्त
देवाऋषभेनमहर्षयः॥ गांधारेणपितृनित्यंमध्यमेनमहावगा॥ पञ्चमेनस्वरेनाक्षसर्वभूतसुखप्रदः॥ धैवतंयक्षगंधर्वानिशादोराक्षसा
निवैः॥ अआषड्जइईगांधारउऊधैवतः॥ ऋॠऋषभःऌॡमध्यमःएऐपञ्चमः॥ ओऔनिशादःस्वराक्षरविवर्णायवायव्यासोम्यऐशानी
ऐन्द्रीअग्नयमेवच॥ याम्याश्चनैरितीशियाश्चाःप्रजापत्यावुधैः॥ दुर्गोद्गीवागृरागाभागामिध्रुकमध्यचद्भया॥ ॥देव्युवाच॥ मासाना

शि·ध·च·
३

च्चकथंश्रेष्ठदिवसानाञ्चकथंभवेत्॥ चतंमेसंशयोदेवकथयर्वनिगीयते॥ ॥देवोवाच॥षट्कृतुवाद्दशामासादिवसाविंशमेवच॥अ
श्विप्रतिपदनाश्चनारसिंहद्वितीयकः॥तृतीयदेवराजस्तुचतुर्थाजुविनायकः॥पञ्चम्यान्तुश्रियोगौरीषष्ठीमसप्तम्यादित्या॥अष्टम्यामीश्वरस्त
था दुर्गानवम्यांदशम्यान्तुपितामहः॥एकादश्यावसवःद्वादश्यांविष्णुत्रयोदश्यांवला॥चतुर्दश्यांसदाशिवः पूर्णमास्यांसोमः॥उभयोप
क्षयोदिवशेस्सप्तभागेनुगीयते॥ मधुरदेवगीयतेउन्मत्तस्वरसंपूर्णलक्षितं॥तदादेवगणासर्वेदिवंयापवतीन्तदा॥दिव्यशब्दन्तुतंक
त्वातथाहिवरवर्णिनि॥ ॥देव्युवाच॥एतंगीयतियःउन्मत्तप्रियोवापिप्रयत्नत॥ किंसरगीयतेदेवः श्रोतुमिच्छामितत्वतः॥ ॥
देवोवाच॥आषाढ्याययथामासेद्वादशेवप्रवर्त्तनं॥शुक्लकृष्णाष्टमीवापिगीयतेउपवासिनः॥शुक्लवस्त्रशुचिर्भूत्वाशुचिदेशेसमालये
॥भूदानस्वर्णदानञ्चअन्नदानंसहस्रसः॥विलेपनादिछत्राश्चमाल्यधूपविशेषतः॥सर्वयज्ञसहस्राणांगायमानसमागतः॥तेपिस्वर्ग एमः
प्रमोदन्तिदेवत्वंमाधिगच्छति॥एवंहिकथयामाशेनुशृणुवरवर्णिनिः॥देवस्यवचनंश्रुत्वाधर्मकथितसंस्मरं॥हृष्टतुष्टेनमयादेवःशिर ३
शावन्दितप्रभुमिति॥ ॥इतिउमामहेश्वरसम्वादेत्रयोविंशतिमोध्यायः समाप्तः॥ ॥शुभम्॥ ॥

177

गौतमीयतन्त्र

जनक १९२२

गौतमी. १

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥प्रणम्य राधिकानाथं गोपीजनमनोहरम् ॥ लिख्यते त्तमोत्तमम् ॥ सिद्धाश्रमे
वसन् धीमान् कदाचिद् गौतमो भक्तिमान् ब्रह्मयोत्तमः ॥ नमस्यन् शिरसा विष्णुं राध्यां
यज्ञेशं हृदम्बुजनन्तमः ॥ समस्त पुराणवित् ॥ मन्त्रौषधिक्रियावश्ययोगसिद्धान्ततत्त्ववित् ॥ धर्मा-
र्थकाममोक्षार्थी नारदं प्रणिपत्य च ॥ विनयावनतो भूत्वा पर्यपृच्छद् द्विजोत्तमः ॥ भगवन् कामदा मन्त्राः शूद्रस्त्र्याद्यधिका-
रकाः ॥ विभिन्नफलदास्ते तु नैकत्र फलदा मताः ॥ एतत्समफलाः सर्वे न मन्त्रा इति न श्रुतं ॥ येन सर्वफलावाप्तिः सर्वेषां
वन्धुरे वयः ॥ सर्ववर्णाधिकारश्च नारीणां योग्य एव च ॥ तं ब्रूहि भगवं मन्त्रं मम सर्वार्थसिद्धये ॥ तव नाविदितं किञ्चिद्विद्य-
ते सचराचरे ॥ इति श्रुत्वा मुनिश्रेष्ठो नत्वा विष्णुमुवाच ह ॥ साधु पृष्टं मयाप्येवं पृष्टः प्रोवाच पद्मजः ॥ तथा ते कथयिष्यामि
यथा प्रोक्तं स्वयम्भुवा ॥ सर्वे कामाः प्रसिध्यन्ति कृष्णमन्त्रं जपाद् द्विज ॥ सर्वेषु मन्त्रवर्गेषु वैष्णवं श्रेष्ठमुच्यते ॥ गाणपत्येषु शै-
वेषु तथा शाक्तेषु सुव्रत ॥ वैष्णवेषु समस्तेषु कृष्णमन्त्राः फलान्वये ॥ निशीथतो दशागोऽयं जपमात्रेण सिद्धिदः ॥ मन्त्रस्मरान्

तंत्र. १

मात्रेण लभेन्मुक्तिं चतुर्विधाम् ॥ समस्तपापराशीनां जलनोऽयं मुनीश्वर ॥ अनेन सदृशो मंत्रो जगत्स्वपि न विद्यते ॥ अनेना-
राधितः कृष्णः प्रसीदत्येव तत्क्षणात् ॥ न स्यसंक्षेपतो वक्ष्ये सर्वं सम्यक् शृणुष्व मे ॥ यस्मयोनिरवायाग्र्यं देवराज्यं शचीपतिः
॥ अवाप्य स्त्रिदशाः स्वर्गं वागीशत्वं बृहस्पतिः ॥ पक्षिणामधिपः सोऽभूद्गरुडोऽपि द्विजोत्तमः ॥ काश्चित्तकृत्स्नं समाराध्य धने-
शत्वमवाप्तवान् ॥ मंत्रेण कृत्स्नमाराध्य चन्द्रः सर्वजनप्रियः ॥ करोति स्ववशे कामः सर्वान् कामाननेन च ॥ मंत्राणां परमो मंत्रो
गुह्यानां गुह्यमुत्तमम् ॥ मंत्रराजमिमं ज्ञात्वा कृतार्थो जायते नरः ॥ पुत्रवान् धनवान् वाग्मी लक्ष्मीवान् पशुवान् भवेत् ॥ सुभगः
सन्मतः श्लाघ्यो यशस्वी कीर्तिमान् भवेत् ॥ सर्वलोकाभिरामः स्यात्सर्वज्ञश्च भवेन्नरः ॥ अनेन त्रिषु लोकेषु गता मुक्तिं मुमुक्षवः
॥ मंत्रेणानेन मंत्रज्ञो भक्तिः स्यात्परमलक्षणा ॥ समस्ततीर्थपूतश्च समस्तक्षेत्रयावनः ॥ रवेरिव दुराधर्षः शुचीरिव शुचिः सदा
शङ्करस्येव सिद्धीशो विज्ञोरिव समाश्रयः ॥ बहुनात्र किमिहोक्तेन रहस्यं शृणु गौतम ॥ निर्वाणफलदो मंत्रः किमन्यैर्बहुजल्पितैः
॥ ॥ इति श्रीगौतमीये महातन्त्रराजे सर्वतन्त्रोत्तमोत्तमे दशाक्षरफलाध्याय ॥ ॥ गौतम उवाच ॥ समस्तवेदतत्वज्ञ स

गौतमी
२

वीगमविशारद ॥ अधुना बुलनमंत्रराजं दशाक्षरं ॥ नारद उवाच ॥ अधुना संप्रवक्ष्यामि विधानं मुनिनिर्म्मि
तम् ॥ यावन्मंत्र ऋषिच्छन्दो देवतादात्मतन्त्रमात ॥ स्वांताक्षरं समुद्धृत्य त्रयोदशस्वरान्वितम् ॥ यार्णं तूष्मस्वरयुतं छांतं धांतं
नथाद्वयम् ॥ अमृताक्षरमुद्धृत्य चैकतो मांसयुग्मकम् ॥ यतुर्थ्यं मुखवृत्तेन पवनः स्वाहयान्वितम् ॥ दशाक्षरमनुः प्रोक्तो द
ष्टादृष्टफलप्रदः ॥ तेन गोपीजनवल्लभाय स्वाहा बीजं शक्तिश्च वक्ष्यामि ब्रह्मचिच्च परात्परः ॥ बलाराणां माययासार्द्धं मांसाणां ना
दबिन्दुकम् ॥ एतद्बीजं समाख्यातं ब्रह्मतत्त्वं परात्परम् ॥ सुधाराणां समृतार्णं नमुखवृत्तेन संयुतं ॥ गगनं मुखवृत्तेन प्रोक्ता श
क्तिः परात्परा ॥ एषा शक्तिः परा सूक्ष्मा नित्या सर्वज्ञदायिनी ॥ ईश्वरो जगतां बीजं शक्तिर्गुणमयी तथा ॥ परमात्मा तथा बुद्धिर्वायु
:कुण्डलिनीति च ॥ चतुर्विधे बीजशक्ति सर्वमंत्रेषु चिन्तयेत् ॥ त्रितयं तत्र मामाम्यं तदिदानीं निरूप्यते ॥ ईश्वरो जगतां बीजं
आद्यं ब्रह्म तदुच्यते ॥ तस्य माया समाख्याता शक्तिर्गुणमयी तु या ॥ प्रकृतिः पुरुषश्चैव नित्यः कालश्च सत्तमः ॥ तत्त्वानि चेश्वर
श्चैव ब्रह्मेति पञ्च संस्मृतम् ॥ सर्गान्तः पुरुषश्चैनित्या ख्याता प्रकृतिः परा ॥ तत्त्वानि मां सरूपाणि कालश्च तत्त्वरूपकः ॥ ईश्वरा ३

१२९

तंत्र
२

स्वाभवेन्नादो विन्दुश्चैतन्यचिन्मयः ॥ एतद्विज्ञानमात्रेण जीवन्मुक्तो महीं चरेत् ॥ नास्य बालकलापेक्षा न तीर्थाय तनानि च
क्लीङ्कारादसृजद्विश्वमिति प्राहुः श्रुतेर्गिरः ॥ लङ्कारात्पृथिवी जाता ककाराज्जलसन्तव ॥ इकारादग्निरुत्पन्नो नादाद्वायुरजायत
॥ विन्दोराकाशसम्भूतिरिति भूतात्मको मनुः ॥ स्वशब्देन च क्षेत्रज्ञः हेति चित्प्रकृतिः परा ॥ तयोरैक्यसमुद्भूतिमुकवेस्नवाचो
कः ॥ अतएव हि विश्वस्य लयः स्वाहार्णके भवेत् ॥ गोपीति प्रकृतिं विद्याज्जनस्तत्वसमूहकम् ॥ अनयोराश्रयव्याप्त्या कारणा
त्वेन चेश्वरः ॥ सान्द्रानन्दपरंज्योतिर्वल्लभेन च कथ्यते ॥ त्रियाहूर्द्धं ङेन्तसुरूपश्चेत्याहुः प्रथमा गिरः वीजोच्चारणमात्रेण चित्स्वभा
वः प्रजायते ॥ वल्लभेन च तेनाप्यात्मानं वाहयाज्ञानदायकम् ॥ इत्येवं कथितं तत्त्वं मुने वै ब्रह्मसम्मतम् ॥ अथ वा गोपी प्रकृतिर्ज्ञे॰
नस्तदृशमण्डलम् ॥ अनयोर्वल्लभः स्वामी कृष्णाख्य ईश्वरः स्मृतः ॥ कार्यकारणयोरीशः श्रुतिभिस्तेन गीयते ॥ अनेन जन्मसि
द्धानां गोपीनां पतिरेव वा ॥ नन्दनन्दन इत्युक्तस्त्रैलोक्यानन्दवर्द्धनः ॥ चिन्तयेद्द्विरजो मंत्री सर्वसम्पत्तिहेतवे ॥ दशानामपि तत्त्वा
नां साक्षी वेत्ता तथाक्षरं ॥ दशाक्षरं इति ख्यातो मंत्रराजः परात्परः ॥ लुप्तवीजस्वभावत्वाद्दशार्णं इति कथ्यते ॥ वीजपूर्वोक्त यश्चा॰

सरहस्यकथितंमुने॥ नारदोऽस्यमुनिःप्रोक्तश्छन्दोविराडितिस्मृतम्॥ श्रीकृष्णोदेवताचास्यदुर्गाधिष्ठातृदेवता॥ महेश्वरस्तु
स्वाज्ञात्वायःसाक्षान्नयसामनुम॥ संसाधयतिशुद्धात्मासतस्यऋषिरीरितः॥ गुरुत्वान्मस्तकेचास्यप्रकृत्यार्थचतुष्टये॥ स
षिद्धोदेःपरिज्ञानान्नमंत्रयफलभाग्भवेत्॥ दोर्दन्त्यंयातिमंत्राणांविनियोगमजाननाम्॥ मंत्रन्यासमथोवक्ष्येदृष्टादृष्टफ
लप्रदम्॥ प्रणवाद्यांपुटंकृत्वानमोऽन्ताहृशवर्णकान्॥ रक्षाङ्गुष्ठादिवामानांन्यासस्यान्तृसिरीविता॥ वामाङ्गुष्ठादिदक्षान्तं
संहृतिःपरिकीर्तितं॥ उभयोःकरयोर्ज्येष्ठापूर्विकास्थितिरुच्यते॥ संहृतिर्देवसंघानांहारिणीपरिकीर्तिता॥ विद्याप्रदाच
सृष्टिर्नावर्णानांशुद्धचेतसा॥ स्थितिन्यस्तंस्यामगृहस्थानांत्रयंकामानुरूपतः॥ महाजिनेवानप्रस्थेस्थितिन्यस्तंवाच्छिदिद्धति॥
संहारान्तोमुनीनाञ्चविविक्तस्यचसदेशः॥ न्यासत्रयंसदाकार्यमशक्तावेकमेवहि॥ वर्णन्यासास्तथामंत्रीदेहेचपरिविन्यसे
त्॥ हस्तमूलेकूर्परकेमणिवन्धेऽङ्गुलीमुले॥ अङ्गुल्यग्रेचविन्यस्यपादयोह्यपिविन्यसेत्॥ हस्तमूलादिपार्श्वस्यान्तमणिवंधास्थि
न्यस्मृता॥ अङ्गुल्याग्रात्संहृतिस्यात्स्थितिन्यस्तंत्रितयंन्यास॥ ततःकराङ्गयोन्यासास्तथैवपरिकीर्तिता॥ आचक्रायतथास्याहअं

गुह्याभ्यां नमो भवेत् ॥ विचक्राय स्वाहेति च तर्जनीभ्यां तथोच्चरेत् ॥ सुचक्राय तथा स्वाहा मध्यमाभ्यां तथोच्चरेत् ॥ त्रैलोक्यर-
क्ष चक्राय स्वाहेत्य नामिके तथा ॥ असुरान्तक चक्राय स्वाहा वा कनिष्ठयोर्नमः ॥ रुक्मिणी प्रकृतिर्वा मा साक्षादमृतविग्रहः ॥ द-
क्षिणः पुरुषः प्रोक्तो ज्योतिस्त विषाविग्रहः ॥ संयोगात्कयोरेवं परं तत्वं प्रजीयते ॥ अथ एव समस्तानां वस्तनां शोधनं स्मृत-
म ॥ पञ्चाङ्गानि ततः कुर्याद् अङ्गमन्त्रेण देशिकः ॥ पञ्चाङ्गानि मनो यत्र यत्र नेत्रं विवर्जयेत् ॥ आचक्राय तथा स्वाहा हृदया-
य नमो वदेत् ॥ अङ्गुष्ठरहिते नैव कराग्रेन हृदं स्पृशेत् ॥ विचक्राय तथा स्वाहा शिरसे स्वाहेति संवदेत् ॥ शिरसि विन्यसेत्त-
द्वत् तथैव करयाखया ॥ सुचक्राय तथा स्वाहा शिखायै वषडुच्चरेत् ॥ तथाधोऽङ्गुष्ठमुष्ट्या तु शिखायां शिरसि विन्यसेत् ॥ त्रै-
लोक्यरक्षचक्राय स्वाहेति कवचाय हुं ॥ हस्ताभ्यां शिर आलभ्य यादान्तं संस्पृशेत् यति ॥ असुरान्तकचक्राय स्वाहास्त्राय फ-
डुच्चरेत् ॥ ऊर्द्ध्वार्द्ध भालत्रितयच्छोटिकाभिर्दिशो दश ॥ वन्धयेन्मुनिशार्दूल नित्या नासाऽयमीरितः ॥ इक्ष्यमाणो हृदात्मानं हृद-
यस्थान्विदात्मकः ॥ क्रियते तत्परात्मा च हृन्मन्त्रेण च देशिकः ॥ सर्वज्ञानिगुणो त्वङ्के सचिद्रूपे परात्मनि ॥ क्रियते विषयाहारः

शिरोमंत्रेणाधीमता॥ हृद्धिरोरूपचित्रामममयताभावचेतना॥ क्रियतेनिजदेवस्यशिरोमंत्रेणसादरम्॥ मंत्रात्मकस्यदेव
स्यमंत्रवाचोनतेजसा॥ सर्वतोवर्षमंत्रेणाक्रियतः ततसंभूतिः॥ यद्दसातियरज्ञानंतविरूपेपरात्मनि॥ हृदयादिमयःतेज
स्यादेतत्नेत्रसंज्ञकम्॥ अध्यात्मवादिरूपंयत्साधकस्यविनाशयेत्॥ अविद्यास्मात्तुमंत्रतत्परंधामसमीरितम्॥ गौतम
उवाच॥ ब्रह्मन्ब्रह्मविदांश्रेष्ठसर्वभूतहितेरतः॥ त्वमेवकृत्स्नदेवस्यअन्तर्यामीनिरामयः॥ अविद्यादोषनिर्मुक्तंसुमस्त्रवृत
संयतः॥ सर्वलोकैकगमनःसर्वलोकैकतत्वावित्॥ सर्वेतुभवमासीत्वंसर्वदेवनमस्कृतः॥ इदानींश्रोतुमिच्छामिमंत्रराजं
परात्परं॥ अस्यदृशार्णमन्त्रस्तुगुह्याद्गुह्यतरःस्मृता तंमंत्रंश्रोतुमिच्छामियदियोग्योस्मिसत्तम॥ भवार्णवनिमग्नंमां
त्वमुद्धर्तुमिहार्हसि॥ इत्याभिस्तुतिभिःसुस्था[illegible]पुनः॥ प्राश्वमासाद्यतद्वक्त्रमतिरासीन्मुनीश्वरः॥ नारदउवा
च॥ साधुपृष्टन्त्वयाब्रह्मन्मयाभिवल्लभाःस्मृतः॥ मन्त्रराजोमुनिश्रेष्ठसर्ववेदागमानुगः॥ ततःप्रभृतिविप्रर्षेहरितामा
न्नावाहनं॥ नवस्वैहात्प्रवक्ष्यामियतत्वंप्रकृष्टप्रिये॥ क्लींकारंपूर्वमुच्चार्यकृष्णंनूर्येपदान्वितम्॥ गोविन्दश्चतथोच्चात्तु

१८१

दशाक्षरं तथोच्चरेत् ॥ भक्त्या ते प्रणिपत्यास्य च कथितो मन्त्रनायकः ॥ गुह्याद्गुह्यतरो ह्येव वांछाचिन्तामणिः स्मृतः ॥ शौनकाद्या
श्च मुनयस्तथान्ये देवसुरर्षकाः ॥ मन्त्रराजपरिज्ञानात्सर्वसम्पत्तांगताः ॥ कृष्णशब्दश्च सत्तार्थो णश्चानन्दस्वरूपकः ॥ सुख
रूपो भवेदात्मा भावानन्दमयस्ततः ॥ गोशब्देन ज्ञानमुक्तिं तेन विन्देत तत्प्रभुः ॥ गोशब्दात्पदद्वन्द्वमुक्तस्ते नरा लभते विभुं ॥ एवं
ते कथितो मंत्रो वामना मुनिसत्तमाः ॥ एतज्ज्ञानानुभावेन जीवन्मुक्तो न चान्यथा ॥ किमन्येन बहूक्तेन स्मरणाच्चास्य मंत्र
वित् ॥ जीवन्मुक्तो न सन्देहो विष्णुरेव न संशयः ॥ नारदोऽस्य मुनिः प्रोक्तो गायत्री छन्द उच्यते ॥ कृष्णः प्रकृतिरेतस्य दुर्गो
धिष्ठातृदेवता ॥ वासुदेवः सङ्कर्षणः प्रद्युम्नश्चानिरुद्धकः ॥ नारायण इति ख्यातः पदपञ्चात्मकः परः ॥ अक्षरार्थस्तु क
थितः पदनाम इतीरितः ॥ तस्माद्विज्ञाय वै मंत्री पुरुषार्थचतुष्टयं ॥ लभते मात्र सन्देहः सत्यं सत्यं हि गौतम ॥ बीजशक्ति
पुरा प्रोक्तो विनियोगश्च पूर्ववत् मंत्र ॥ यच्चाङ्गानि मनोरस्य पदपञ्चकयोजनात् ॥ ब्रह्मरन्ध्रे भ्रुवोर्मध्ये जिह्वाग्रे च तथा पुनः ॥
कण्ठदेशे हृदि तथा नाभौ लिङ्गे च मूलके ॥ घ्राणद्वय चक्षुषोश्च कर्णयोर्विन्यसेदिति ॥ ब्रह्मरन्ध्रे पुनः सर्वव्यापकत्रयमाच

गौतमी
५

रेत्॥मूर्द्धि वक्त्रे हृदि नाभौ मूले च पदपञ्चकम्॥प्रोह्य वरोहतो न्यस्य केशवाद्या नखो न्यसेत्॥वर्णन्यासं पुनः कृत्वा केशा-
वाद्यांस्ततो न्यसेत्॥भूतशुद्धिं लिखिन्न्यासं विना यस्तु प्रपूजयेत्॥विपरीतफलं दद्यादभक्त्या पूजनं यथा॥मातृकाद्विवि-
धा प्रोक्ता परा चाप्यपरा तथा॥सुषुम्नान्तःपरा न्यास्या अपरा वाह्यदेशके॥अथान्तर्मातृकान्यासो मूलाधारे चतुर्द्दले॥स्व-
र्णाभे वशषसं चतुर्वर्णविभूषिते॥षड्दले वैद्युतनिभे स्वाधिष्ठानेऽनलत्विषि॥बभमयरलैर्युक्ते विन्दुभासितमस्त-
के॥अनाहते द्वादशारे प्रवालरुचिसन्निभे॥कादिठान्तदलैर्युक्ते योगिनां हृदयङ्गमे॥विशुद्धे षोडशदले धूम्राभे-
स्वरभूषिते॥आ[illegible]तु चन्द्राभे द्विदले हक्षभूषिते॥सहस्रारे मणिनिभे सर्ववर्णविभूषिते॥अकथादित्रिरेखात्म-
हलक्षत्रयभूषिते॥तन्मध्ये परविन्दुश्च सृष्टिस्थितिलयात्मकं॥एवं समाहितमना ध्यायन्न्यासोऽयमान्तरः॥मूलादिब्र- तंत्र
ह्मरन्ध्रान्तं विद्युत्पुञ्ज्यायेच्चिदात्मकं॥विन्दुस्रुतसुधासारैः प्लावयेत्मातृकां न्यसेत्॥एकैकं वर्णमुच्चार्य मूलाधाराद् भ्रुवान्त- ५
कं॥न मोऽनन्तामिति न्यास आन्तरः परिकीर्तितं॥वाह्ये वै मातृकान्यासं शृणुष्वावहितो मम॥ललाटमुखवृत्ताक्षिश्रुतिघ्रा-

रोष्ठगण्डयोः ॥ वर्त्सदन्तोत्तमाङ्गास्ये देः स्कन्धाग्रके भुजे च ॥ पार्श्वयोः पृष्ठतो नाभौ जठरे हृदयेंऽशके ॥ वाक्पद्यंशे च हृत्पूर्वं पाणिपाद
युगे तथा ॥ अष्टराननयोर्न्यसेन्मातृकार्णान्यथाक्रमात् ॥ चतुर्द्धा मातृका प्रोक्ता केवला बिन्दुसंयुता ॥ सविसर्गा सोभया च रहस्यं शृ
णु कथ्यते ॥ विद्याकरी केवला च सा तया भक्तिदायिका ॥ सविसर्गा पुत्रप्रदा सविन्दुर्वित्तदायिनी ॥ केशवादि ततो न्यासं कुर्यात्साध
कसत्तमः ॥ ऋषिः प्रजापतिश्छन्दो गायत्री देवता पुनः ॥ अर्द्धलक्ष्मीहरिः प्रोक्तः श्रीबीजेन षडङ्गकं ॥ करशुद्धिविधानञ्च विधाय
ध्यानमाचरेत् ॥ उद्यादादित्यशङ्काशं तप्तजाम्बुनदप्रभं ॥ कमला वसुधाशाभिः पार्श्वद्वन्द्वं परात्परं ॥ विचित्ररत्नाविहितनानाल
ङ्कारभूषितं ॥ पीतवस्त्रपरिधानं शङ्खकौमोदकीकरं ॥ वामतश्च स्वरूपं मे च ध्यात्वैवं विन्यसेत्ततः ॥ प्रणवं पूर्वमुच्चार्य श्रीबीजं त
दनन्तरं ॥ मातृकार्णं ततो न्यसेद्वक्ष्यामि न्यासप्रकारकं ॥ केशवं विन्यसेत्कीर्त्या कान्त्या नारायणं न्यसेत् ॥ माधवं तुष्टिसहितं गोविंदं
पुष्टिसंयुतं ॥ धृत्या विष्णुं शान्तियुतं मधुसूदनमेव च ॥ त्रिविक्रमं च क्रियया वामनं दयया न्यसेत् ॥ श्रीधरं मेधया हृषीकेशं ह
र्षयुतं न्यसेत् ॥ श्रद्धया पद्मनाभञ्च लज्जा दामोदरं ततः ॥ वासुदेवं ततो न्यस्य लक्ष्म्या शंकर्षणं ततः ॥ सरस्वत्या ततः प्रीत्या प्रद्युम्न

गौतमी ६

चानिरुद्धकं ॥ मत्स्या वज्रिजयेद्दुर्गा गदिनो शार्ङ्गिणा प्रभा ॥ खड्गिसत्ये शङ्खिचण्डे वारुणा च हलिनं न्यसेत् ॥ विलासिन्या मूषलिनं शू
लिनं विजयायुतं ॥ पाशिनं विरजायुक्तं विश्वयांकुशिनं न्यसेत् ॥ मुकुन्दश्च विनद्या सुनन्दानन्दजौ न्यसेत् ॥ स्मृत्या च नन्दिनं सत्या
नरं नरकजित्तथा ॥ हरिः शुद्ध्या कृष्णं भक्त्या बुद्धिसत्यो च सात्वतः ॥ सत्याशौरी क्षमे शूर रमे चोमा जनार्दनो ॥ क्लेदिन्या भूधरं विश्वमूर्त्ति
क्लिन्या ततो न्यसेत् ॥ वैकुण्ठं वसुधे चैव वसुधा पुरुषोत्तमौ ॥ बली च परया युक्तो बलानुज परायणो ॥ बालश्च सूक्ष्मया युक्तो वृषघ्न
ः सन्ध्यायायुतः ॥ वृषभश्च प्रज्ञयायुक्तो हंसश्चैव प्रभायुतः ॥ वराहो निशयायुक्तो विमलो हमोघयायुतः ॥ विद्युता नरसिंहेन कागिता
ः शिवशक्तयः ॥ एवमङ्गं भुविन्यस्य ध्यात्वा पूर्वे समाहितः ॥ भक्त्या तु पूजयेद्देवमोंश्रीं संपलमाप्नुयात् ॥ केशवादिरयं न्यासो न्या
समात्रेण देहिनां ॥ अच्युतत्वं ददात्येव सत्यं सत्यं न संशयः ॥ केशवाद्या इमे श्यामाः सर्वे नारायणाः स्मृताः ॥ शंखचक्रगदापद्म
सज्जचतुष्टयाः ॥ ह्राचेगोपीशगोपी च शयचक्रं शयार्क ह्व ॥ हरुं चवक्षं शयपञ्च दक्षिणोर्द्धं करं क्रमात् ॥ नमोन्तान् सर्वान् समुच्चार्य उ
नारायणाम्मनुं वसेत् ॥ प्राणानात्मानं तथोच्चार्य केशवाय प्रतिक्षरे तत् ॥ क्लीं नमो नमः आयु कृतः इत्यादि न्यासमाचरेत् ॥ मुमुक्षरस्त्वयतय

तंत्र ६

स्वरेयुक्तो समुन्नतं ॥ स्वं मावित्मेर्ध्वसंलक्ष्मीवीजपुरःसरं ॥ स्मृतिर्धृतिर्मेधा लक्ष्मीः प्राप्यानेहरितां व्रजेत् ॥ वाग्भवाद्यं न्य
सन्यासं वशीज्ञात्वमवाप्नुयात् ॥ यडयदायन्न्यसेन्न्यासं तद्वीजे रङ्ग कल्पनं ॥ तत्र न्यासं ततः कुर्यात्साधकः सिद्धिहेतवे ॥ कृतेन ये
वश्री देवरूपतामेव वाप्नुयात्सो ॥ मातृकाना न्यासाणांस्व वीजेन्येकैकशोत्तरेत् ॥ नमः परायेतु चार्य ततस्तत्वात्मने नमः ॥ जीवं प्रा
णाद्वयश्चोक्तास्सवीजं पुत्रवविन्यसेत् ॥ ततो हृदयमध्ये च तत्वात्रयश्च विन्यसेत् ॥ वं वीजं मतितत्वञ्च परमहङ्कारमेव च ॥ यं वीजं
मनस्तत्वाविन्येवं त्रितयं न्यसेत् ॥ नवीजं शब्दतत्वञ्च न्यसेन्मौलीं ततः परं ॥ वं वीजं स्पर्शतत्वञ्च विन्यसेद्दानेन सुधीः ॥ सं वीजं रूपत
त्वञ्च हृदये विन्यसेत्ततः ॥ सं वीजं रसतत्वञ्च विन्यसेद्देवगुह्यके ॥ तं वीजं गन्धतत्वञ्च पादयोरथ विन्यसेत् ॥ णां वीजं श्रोत्रतत्वञ्च श्रो
त्रयोरेव विन्यसेत् ॥ चं वीजं त्वकतत्वञ्च विन्यसेत्त्वाचि साधकः ॥ डं वीजं नेत्रतत्वञ्च नेत्रयोरेव विन्यसेत् ॥ ठ वीजं रसनातत्वं रस
नायामथो न्यसेत् ॥ ट वीजं घ्राणतत्वञ्च नासिकायां प्रविन्यसेत् ॥ ञं वीजं वाक्तत्वञ्च विन्यसेद्वाचि साधकः ॥ झं वीजं पाणितत्वं
च पाणिपोरेव प्रविन्यसेत् ॥ जं वीजं पादतत्वञ्च पादयोरेव विन्यसेत् ॥ छं वीजं पायुतत्वञ्च पायौ न्यसेत्समाहितः ॥ चं वीजं लिङ्गतत्व

त्त्वं विन्यसेद्यथाशिष्यके ॥ उं बीजं तत्वमाकाशं पुनर्मौलौ प्रविन्यसेत् ॥ यं बीजं वायुतत्वञ्च वदने विन्यसेत्पुनः ॥ गं बीजं तेजस्तत्व
त्त्वं विन्यसेत् हृदये सुधीः ॥ रं बीजं जलतत्वञ्च पुनः शिश्ने प्रविन्यसेत् ॥ कं बीजं पृथिवीतत्वं विन्यसेत्पादयोः पुनः ॥ ज्ञं बीजं हृत्पुण्ड
रीकतत्वं हृदि प्रविन्यसेत् ॥ हं बीजं सूर्यमण्डलतत्वं हृदि प्रविन्यसेत् ॥ सं बीजं चन्द्रमण्डलतत्वं तत्र प्रविन्यसेत् ॥ वं बीजं वह्नि
मण्डलतत्वं तत्रैव विन्यसेत् ॥ यं परमेष्ठीतत्वञ्च वासुदेवञ्च मूर्द्धनि ॥ वं बीजं मथ पुंस्तत्वं संकर्षणं मखो मुखे ॥ लं बीजं विश्वत
त्वञ्च प्रद्युम्नं हृदि विन्यसेत् ॥ वं बीजं निवृत्तितत्वं च अनिरुद्धमुपस्थके ॥ लं बीजं सर्वतत्वञ्च पादे नारायणं न्यसेत् ॥ क्षौं बीजं को
लपतं च नृसिंहं सर्वगात्रके ॥ एवं तत्वानि विन्यस्य प्राणायामं समाचरेत् ॥ दशाक्षरेण चेत्तत्र अष्टाविंशति रेचयेत् ॥ पूरये
द्धाम यावत् कुम्भयेत्तत्र मानतः ॥ प्राणायामो भवेदेको रेचकपूरककुम्भके ॥ अष्टादशार्णो चेत्तद्याशेवं समाचरेत् ॥ एकेन रे
चयेत्वाम बीजेनैव पृथक् पृथक् ॥ पूरयेत्तन्नजप्तेन बहिंशत्यान्तेन धारयेत् ॥ सर्वेषु कल्पमन्त्रेषु बीजेनानेन चाचरेत् ॥ अथवास
र्वमन्त्रेषु प्रणवाद्य मनोजयत् ॥ प्राणायामस्त्वरेचं वीरे रेचकपूरककुम्भके ॥ मन्त्रप्राणायामः प्रोक्तो योगिकं कथयामि ते ॥ रचयेद्दक्ष

याविद्यान्मात्रा षोडशकेन च ॥ द्विंशन्मात्रया प्रय्यच्चतुःषष्ठ्यातु धारयेत् ॥ एकश्वासस्त्वेकमात्रा मात्रायां नियमो मतः ॥ मास
जानुनि हस्तस्पर्श मरणं यावता भवेत् ॥ कालेन मात्रा सा ज्ञेया मुनिभिर्वेदपारगैः ॥ प्राणायामो द्विधा प्रोक्तः सगर्भश्च निगर्भकः ॥ सगर्
र्भो मंत्रजापेन मात्रया संख्यया भवेत् ॥ प्राणायामात्परं तत्वं प्राणायामात्परं तपः ॥ प्राणायामात्परं ज्ञानं प्राणायामात्परं पदम् ॥ प्रा
णायामात्परं योगं प्राणायामात्परं धनं ॥ नास्ति नास्ति भुवने नास्ति कथितं तव सुव्रत ॥ वासरभ्यासयोगेन कुलसाक्षाद्भवेद्ध्रुवं ॥ चैत
न्यावरणं यदयं क्षीयते नात्र संशयः ॥ प्राणायामं विना मुक्ति मार्गो नास्ति मयोदितं ॥ प्राणायामं विना यत्र साधनं तं न फलं भवेत्
॥ प्राणायामेन मुनयः सिद्धिमापूर्णा चान्यथा ॥ प्राणायामपरो योगी न योगी शिव एव सः ॥ गमनागमनं वायोः प्राणस्य धारणं त
था ॥ प्राणायाम इति प्रोक्तो योगशास्त्रविशारदैः ॥ प्राणो वायुरिति ख्यात आयामस्तं निरोधनं ॥ प्राणायाम इति प्रोक्तो योगीनां योग
साधनं ॥ आयन्तयोर्विधीयन्ते नासिकापुटचारिणः ॥ रेचयेद्दक्षया नासापुरं ये वामतस्ततः ॥ द्वात्रिंशदभ्यसनमंत्रं प्राणायामः
स उच्यते ॥ ब्रह्महत्या सुरापानं गमनागमनं तथा ॥ सर्वमाशु दहत्येव प्राणायामेन वै द्विजः ॥ ब्रह्महत्यादिपापादि नाशयेन्मास

गौतमी ८

मात्रकेः॥ प्रातः सायं च वेन्निन्यं षोडश प्राणसंज्ञयं॥ नाशयेत्स्व वै पापानि तूलराशिमिवानलः॥ सर्वेषामेव पापानां प्रायश्चित्तमिदं
स्मृतम्॥ स्वदेहस्थं यथा मन्त्रं धर्मो न्नुज्यन्निरामयः॥ प्राणायामांस्तथा पश्चात्यविद्या कामकर्मजां॥ अथवा किं बहूक्तेन मृणु गौतम
मः मद्वचः॥ प्राणायामं त्रिहि परं योगिनां मुक्तिसिद्धये॥ प्राणायामं विधायेत्स्वं देहं पीठानि विन्यसेत्॥ आधारशक्तिं प्रकृतिं कूर्म
भूकरमेव च॥ पृथिवीं क्षीरासिन्धुं च श्वेतद्वीपश्च मध्यतः॥ तन्मध्ये रत्नगेहं च सर्वाभीष्टफलप्रदं॥ गेहमध्ये कल्पवृक्षं सर्वरत्न
महोज्वलं॥ दक्षांशे दक्षिणकटौ तस्या वामदये पुनः॥ धर्मं ज्ञानं च वैराग्यं तिम्म मे देश्वरं तथा॥ उरवपार्श्वे नाभियार्श्वे न अपूर्वा स्नु
विन्यसेत्॥ विन्यसेव पुनर्हृदये मां विश्वमयं न्यसेत्॥ एकान्नपद्मदलं पत्रं विकारमयकेशवं॥ तन्मध्ये विन्यसेन्मन्त्री पश्चाशद्व
र्णकर्णिकां॥ प्रणवस्य त्रिभिर्मन्त्रैर्विन्यसेन्मण्डलत्रयं॥ कलाभिः सहितः तद्दश द्वादश षोडशैः॥ अकारोकारमपराः प्रणवा तंत्र
शो न्नवाक्षराः॥ ब्रह्मादिविष्णुमहेशाख्याः समष्टिव्यष्टिरूपकाः॥ समष्ट्या केवलं ब्रह्म सच्चिदानन्दलक्षणं॥ स्वबीजपूर्वकांस्तत्रस ८
त्वादीन्यथ विन्यसेत्॥ तदंशेनैव मतिमान्न्यसेदात्मचतुष्टयं॥ आत्मान्तरात्मपरमात्मज्ञानात्मश्च नेमताः॥ आत्मा सो जगवत्सलो

385

विश्वात्मा विरूश्वेपकः ॥ नासाग्रबीजसंहितं हृन्मध्ये च व्यवस्थितं ॥ अन्तरेव हृदिन्नासे वाग्वृत्तिर्हृदये स्थिता ॥ अन्तरङ्गन॰
याचारं अन्तरात्मा हृदन्तरे ॥ मनोमयस्तैजसाख्यश्चान्तरिन्द्रियवृत्तिधृक् ॥ अतएव मनेचायं अन्तरात्मेति कीर्त्यते ॥ अंबी
जश्चास्य गदितं तन्मूर्ध्वविन्यसात्सुधीः ॥ रमायात्मसुष्णाख्या मनोव्यावृत्तिहारकः ॥ विलये चेन्द्रिये तत्र सुसुखः केवलास्थितः
॥ पंबीजान्परमात्मानं यजेत्सर्वार्थसिद्धये ॥ संकर्षणश्चानिरुद्धः प्रद्युम्नश्चेति तत्त्रयं ॥ ज्ञानात्मासौ वासुदेवः स्वयन्तुः प्राज्ञ
रूपकः ॥ वृत्तित्रयविलीनात केवलं सुखचित्कलः ॥ सुखात्मा वासुदेवोऽसौ चित्कलाप्रकृतिपरा ॥ व्यञ्जनं तस्य प्र वक्ष्यामि के
वलं सुखचिन्मयं ॥ वेदत्रयोद्भुतं सारं सर्वकारणकारणं ॥ केशवेष्वस्यशक्तिश्च चास्यप्रकृतिरूपिणी ॥ मध्यशक्तिपराख्या
च चिदानन्दस्वरूपिणी ॥ विमलोत्कर्षणी ज्ञाना क्रिया योगा च शक्तयः ॥ प्रह्वी सत्या तथेशाना अनुग्रहा नवमा स्मृता ॥ नवश॰
क्तीश्चाविन्यस्य तत्र महामन्त्रं ॥ नमो भगवते प्रोक्ता सर्वभूतात्मने पदं ॥ वासुदेवपदं ङेन्तं सर्वात्मयोगसंयुतं ॥ विज्ञेयं च
ततो योगपद्मिनी चात्मने नमः ॥ अयं पीठमन्त्रः प्रोक्तः सर्वभूतात्मकः परः ॥ श्यामलं कोमलं धाम तत्रोपरि विचिन्तयेत् ॥ ॥

इति श्रीगौतमीयतंत्रे सर्वतंत्रोत्तमोत्तमे द्वितीयोऽध्यायः॥ ॥अथाखिलं न्यासजालं शृणुष्वावहितो नय॥ नित्यन्यासाः पू
र्णप्रोक्तो येर्विनाविफला भवेत्॥ मंत्रतंत्रात्मना सर्वाः प्रकारेणाप्यनुष्ठिता॥ कलाधिकोच्छ्रयान्न्यासान् समस्तग्रहबाधदान्॥ शृ
णु वक्ष्यामि विप्रेन्द्र येन विघ्नमयो भवेत्॥ स्वरषट्कं यथापूर्वं पश्चान्न्यस्वा षट्ककं॥ मूर्त्तिद्वादशकं तद्वद्वासुदेवेन संयुत
॥ हृदये माधवं चैव मंत्रेण सह संयुतं॥ गोविन्दं गलकूपे च वहेणेन प्रविन्यसेत्॥ विष्णुश्च दक्षिणे पार्श्वेऽरुणा सह प्रविन्य
सेत्॥ भूजान्ते दक्षिणे न्यसेत भर्गेण मधुसूदनम्॥ पद्मनाभं दक्षगले न्यसेद्धिप्रसुतायुतम्॥ दामोदरमथेन्द्रेण वामपार्श्वे
न्यसेत्सुधीः॥ भूजाने वासुदेवञ्च ब्रह्मणा सह प्राविन्यसेत्॥ वामगले सहर्षेणं पर्यानेन चाविन्यसेत्॥ दृष्टदेशे च प्रद्युम्नं त्वष्ट्रा
सह प्रविन्यसेत्॥ कक्षदेशेऽनिरुद्धं तं विष्णुसह विन्यसेत्॥ द्वादशाक्षरं मंत्रवत् विन्यसेत्कुसुमवन्धुके॥ वासुदेवो भवेत्साक्षा
त्व्याप्तिन्तस्य तेजसा॥ त्रिमात्रिकस्तु मनुमत्र समो भवतीति रवेन॥ वासुदेव चतुर्थ्यो च मंत्रोऽयं सुरपादपः॥ अस्यविज्ञान
मात्रेण वासुदेवः प्रजायते॥ मनुसंप्रोष्टितां न्यसेन्न्यासानुकाविष्णुमातरम्॥ तेनैव मंत्रसिद्धिः स्यात्पापसंघातनाशनात्॥ दश

186

रांगोलकन्यासं वक्ष्यामि भूतिदायकम्॥ मंत्रदशावृत्तिमयं गोपनीयं प्रजायते॥ आधारे गाध्वजे नाभौ हृदि गलमुखांशके
उरुद्वये कृष्णरायानाभ्यां कक्षौ स्तनद्वये॥ पार्श्वद्वये तथा श्रोण्यो मस्तकास्ये च नेत्रयोः॥ कर्णनासिकयोस्सद्यः कपाले करसं
धिषु॥ तदग्रे पादयोः संधौ तदग्रेष्वपि चादयात्॥ मस्तके तत्प्रतीच्यादिदिशासु व्यापकं न्यसेत्॥ दोष्णोस्तथोरुद्वये मंत्री शिरो
क्षास्यकराण्डदेशके॥ अक्षि हृद्गलकं वामजानुप्रपत्सु विन्यसेत्॥ श्रोत्रगण्डांशयोर्नास्यद्वक्षोजपार्श्वस्फिगङ्गैः॥ जानुजंघांघ्रि
युगले इत्थं वर्णान् प्रविन्यसेत्॥ विभूतिपञ्जरन्यासः सर्वभूतिप्रवर्त्तकः॥ दशतत्त्वं ततोन्यस्येद्दशार्णाशिघ्रसिद्धये॥ पृथिव्य
प्तेजो मरुद्वियद्धि पञ्चतत्त्वकम्॥ अहङ्कारो महत्तत्त्वं तथा प्रकृतिपूरुषौ॥ परङ्मानितत्त्वानि यथावदवधारय॥ पाद
गुह्यहृदयास्ये मूर्ध्नि पञ्चन्यसेत्ततः॥ हृदि द्वयं त्रयं व्याप्य सर्वाङ्गे विन्यसेत्सुधीः॥ मस्तकादितनोन्यस्येद्दशावृत्पादपर्यन्तकम्
अयं न्यासो गुप्ततमो मंत्राणां शीघ्रसिद्धिदः॥ कार्य्यो न्यपायिगोपालमंत्रेष्वपि विशालधीः॥ दशाक्षरस्य वर्णैश्च संहारक्रमतो
न्यसेत्॥ सृष्टिन्यासे मनोरस्य वर्णान्विपरीतान्न्यसेत्॥ एकैकाक्षरमुच्चार्य्य नमोऽनन्तं ततः पठेत्॥ परायेति च तत्त्वानि नम

गौतमी १० ज्ञेन मनसा सह ॥ मनसा वा मम सेव्यामासानुध्यैतेनाथवा मुने ॥ अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां वा अन्यथा विफलं भवेत् ॥ ॥ इति श्री-
गौतमीयतंत्रे सर्वतन्त्रोत्तमे कामत्यागो नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ॥ अथ वृन्दावनं ध्यायेंसर्वदेवनमस्कृतम् ॥ सर्वर्तुकु-
सुमोपेतं पतत्रिगणनादितम् ॥ भ्रमद्भ्रमरझङ्कारमुखरीकृतदिङ्मुखं ॥ कालिन्दीजलकल्लोलशीतलानिलसेवितम्
नानापुष्पलतावद्धवृक्षषण्डैश्च मण्डितम् ॥ समानोदितचन्द्रार्कतेजोदीपितदीपितं ॥ कमलोत्पलकह्लारधूलिधूसरितान्त-
रम् ॥ शाखामृगगणाकीर्णं नानामृगनिनादितम् ॥ काञ्चीशब्दनसंवीतं वैकुण्ठादतिमोरवृन्दम् ॥ पुरन्दरमुखैर्देवैः सर्वतः स-
मधिष्ठितम् ॥ तन्मध्ये रत्नभूमिश्च सूर्यायुतसमप्रभाम् ॥ तत्र कल्पतरूद्यानं नियतं रत्नवर्षिणम् ॥ माणिक्यशिखरोल्लासितन्म-
187 ध्ये मणिमण्डपम् ॥ नानारत्नगणैश्चित्रं सर्वतेजोविराजितम् ॥ कलभाण्डलसच्चित्रवितानैरुपशोभितम् ॥ रत्नतोरणगोपूरमा- तंत्र
णिक्यदेदिकान्वितम् ॥ दिव्यघण्टायुतमुक्तामणिश्रेणीविराजितं ॥ कोटिसूर्यसमाभासं निर्मुक्तं षट्तरङ्गकैः ॥ बुभुक्षा च पिपा- १०
सा च प्राणस्य मनसस्तथा ॥ शोकमोहौ शरीरस्य जरामृत्यू षडूर्मयः ॥ चतुर्द्वारसमायुक्तं कपाटाद्यैकशोभितम् ॥ तत्र कल्पतरुं ध्या-

येत्पयविष्ठंरत्नवर्षिणां ॥ सेवितं ऋतुभिः सर्वैः सुधाशीकरवर्षिणाम् ॥ गारुत्मतदलसत्पत्रं प्रवालरत्नपल्लवम् ॥ मुक्तारत्नप्र-
सवितं पद्मरागफलोज्वलम् ॥ संसारतापविछ्छेदिकुशलछायमद्भुतम् ॥ तन्मूले चिन्तयेन्मन्त्री रत्नसिंहासनं शुभम् ॥ तत्र सू-
र्यसमाभासं पंकजं चाष्टपत्रकम् ॥ सर्वतत्वमयं तत्र चिन्तयेज्जगदीश्वरम् ॥ संसारसागरोत्तीर्णो धर्मकामार्थसिद्धये ॥ पीताम्ब-
रधरं कृष्णं पुण्डरीकनिभेक्षणम् ॥ रक्तनेत्राधरं रक्तपाणिपादतलं शुभम् ॥ कौस्तुभोद्भासितोरस्कं नानारत्नविभूषितम् ॥ उ-
द्दामविलसन्मुक्तारत्नहारोपशोभितम् ॥ श्रीवत्सवक्षसं चारुनूपुराद्युपशोभितम् ॥ रत्नैर्नानाविधैर्युक्तं कटिसूत्राङ्गुरीयकैः ॥ गो-
रोचनाकुंकुमेन ललाटतिलकान्वितम् ॥ अलकाशोभिसंयुक्तं पीताम्बरयुगावृतं ॥ विम्बाधरपुटोद्भासिवंशामृतरसान्वितम्
॥ बर्हिपत्रकृतापीडं वन्यपुष्पैरलंकृतम् ॥ कदम्बकुसुमोद्बद्धचारुमालाविराजितम् ॥ कोटिकन्दर्पलावण्यविलसत्कम्बुरोदर
म् ॥ वेणुं गृहीत्वा हस्ताभ्यां सुखसंयोज्य वादिनम् ॥ गायन्तं दिव्यगानैश्च वृन्दावनगतं हरिम् ॥ स्वर्गादिव परिभ्रष्टकन्यकाशतम
ण्डितम् ॥ गोगोवत्सगणाकीर्णं वृहत्परोऽश्वमण्डितम् ॥ गोपकन्यासहस्रैस्तु पद्मपत्रायतेक्षणैः ॥ अर्च्चितं भावकुसुमैस्त्रैलोक्य

करांकितं विभुम्॥ तुम्बुरुना नारदश्च वहाहाहूहूस्तथैव च। चित्ररथो मिथुनश्चापि श्रुत्वा गीतं तथा हरेः॥ वीणादिसाधनं त्यक्त्वा विस्मया
विष्टचेतसः॥ तेऽनुवासितमहात्मानं गायना विरतिस्थिताः॥ सिद्धगंधर्वयक्षैश्च अप्सरोभिर्विहङ्गमैः॥ स्थावरैः पन्नगैश्चापि सिद्धै
र्विद्याधरैस्तथा॥ शाखामृगैर्मेतुष्यैश्च वीक्ष्यमाणैः सुविस्मितैः॥ सर्वलक्षणसंपन्नं सौदर्येनाभिशोभितम्॥ मोहनं सर्वगोपीनां
लोकानां पतिमव्ययम्॥ नारदेनाच सिद्धेन विश्वामित्रेण धीमता॥ पराशरेण व्यासेन भृगुणाङ्गिरसेन च॥ दक्षेण सनकाद्यैश्च
सिद्धेण कपिलेन च॥ वासुदेवगीशहारीतयाज्ञवल्क्याश्चनकनु॥ मार्कण्डेयभरद्वाजमूलकण्ठलहादिभिः॥ वशिष्ठाद्यैर्मुनीन्द्रैश्च
स्तूयमानं सुरासुरैः॥ ब्रह्मलोकगतैः सिद्धैर्नागलोकगतैरपि॥ अन्यैरपि सुराद्यैश्चैः स्तूयमानं स्मरेन्नाविभुम्॥ एवं यश्चिन्तयेन्म
नीचेतसा कृष्णमव्ययम्॥ संसारसागरं घोरं समिदव्यदायते॥ ॥इति श्रीगौतमीयमहातंत्रे सर्वतंत्रोत्तमे चतुर्थोध्याय
ः॥ ॥गौतम उवाच॥ यद्यदुक्तं त्वया ब्रह्मन् तत्त्वं सर्वं श्रुतं मया॥ इदानीं परिपृच्छामि केनात्र चाधिकारितम्॥ नारद
उवाच॥ दीक्षायामधिकारित्वमाप्नोति गुरुसेवकः॥ द्विजानां तु पत्नीनां स्वकर्माध्ययनादिषु॥ यथाधिकारेणास्तीह संध्या

पासनकर्मसु ॥ तथाप्यदिक्षितानान्तं मंत्रतंत्रार्थनादिषु ॥ नाधिकारोऽस्त्यतः कुर्यादात्मानं शिवसंस्कृतं ॥ अतएव हि दीक्षार्थं सर्वे
ज्ञं गुरुमाश्रयेत् ॥ सुन्दरः सुमुखः स्वच्छः सुलभो बहुतन्त्रवित् ॥ असंशयः संशयच्छिन्निरपेक्षो गुरुर्मतः ॥ वेदवेदाङ्गवेदान्तसिद्धा
न्तज्ञानपारगः ॥ वाङ्मनःकायश्चित्तेश्चविदोषः सुञ्चपरोरतं ॥ विद्वं तन्त्वानुसंध्यायी विश्वविज्ञानवेदकः ॥ विस्रो समर्पकः स
म्यक् त्रिविधोत्पातकर्म्मणि ॥ सम्मतः सत्सुदानश्च मंत्रार्थज्ञानपारगः ॥ षट्चक्रभेदकुशलः षडध्वज्ञानपारगः ॥ पिण्डा
पदे तथा रूपे रूपातीतेति विवेचकः ॥ संध्यात्रयविशेषज्ञोऽध्वषट्कस्य विशोधकः ॥ मंत्रचैतन्यविज्ञाता गुरुक्रमः स्वयंभूवा ॥
नमाः सुगुरुवे तस्मै प्रत्यक्षाय यथाज्ञया ॥ मृद्भस्मदारूद्दशादः फलन्याविफलं फलम् ॥ पञ्चाम्नायविशेषज्ञो निग्रहानुग्रहक्ष
मः ॥ शिष्यस्य संशयच्छेत्ता गुरुर्भवति नापरः ॥ वैष्णवान्वयसिद्धान्तचिन्तामणिरिवापरः ॥ आश्रमी ज्ञानकुशलो गुरुर्भवति ना
परः ॥ मंत्रतंत्रार्थचैतन्यकुण्डलीगतिवेदकः ॥ मंत्रसिद्धान्तविधिवद्गुरुर्भवति नापरः ॥ सुदूरमपि गन्तव्यं यथाम्नायाविदो ज
नाः ॥ तेऽपि सन्त्यानमस्पाश्च सेव्याश्चाभीष्टमिच्छता ॥ एवंविधो गुरुर्ज्ञेय अन्यथा शिष्यदुःखदः ॥ शिष्यः कुलीनः शुद्धात्मा पुरुषा

र्थपरायणः ॥ अधीतवेदकुशलः पितृमातृहिते रतः ॥ धर्म्मविद्धर्म्मकर्त्ता च गुरुशुश्रूषणे रतः ॥ सदा शास्त्रार्थतत्वज्ञो दृढदेहो
दृढाशयः ॥ हिते रतः प्राणिनां नित्यं परलोकार्थकर्म्मकृत् ॥ वाङ्मनःकायवसुभिर्गुरुशुश्रूषणे रतः ॥ अनित्यकर्म्मणां त्यागी
नित्यानुष्ठानतत्परः ॥ जितेन्द्रियो जितालस्यो जितमोहो विमत्सरः ॥ गुरुवद्गुरुपुत्रेषु तत्कलत्रादिषु भक्तिमान् ॥ एवंवि
धो भवेच्छिष्यस्त्वितरो गुरुदुःखदः ॥ वर्षैकेन भवेद्योग्यो विप्रः सर्वगुणान्वितः ॥ वर्षद्वयेन राजन्यो वैश्यस्तु वत्सरैस्त्रिभिः
॥ चतुर्भिर्वत्सरैः शूद्रः कथिता शिष्ययोग्यता ॥ यदा शिष्यो भवेद्योग्यः कृपया सद्गुरुस्तदा ॥ कृपया परया सम्यग्दीक्षा
याविधिमाचरेत् ॥ मन्त्रारम्भस्तु चैत्रे स्यात्समस्तपुरुषार्थदः ॥ वैशाखे रत्नलाभः स्याज्ज्यैष्ठे तु मरणं ध्रुवं ॥ आषाढे बन्धुनाश
ः स्यात्पूर्णायुः श्रावणे भवेत् ॥ प्रजानाशो भवेद्भाद्रे आश्विने रत्नसञ्चयः ॥ कार्त्तिके मन्त्रसिद्धिः स्यात् मार्गशीर्षे तथा भवेत् ॥ पौषे
तु शत्रुपीडा स्यात्माघे मेधाविवर्द्धनं ॥ फाल्गुने सर्वकामाः स्युर्मलमासं विवर्जयेत् ॥ पञ्चाङ्गशुद्धिदिवसे स्वोदये चन्द्रसूर्ययोः
गुरुशुक्रोदये चैव शस्यते मन्त्रसत्क्रिया ॥ रवौ गुरौ सिते सोमे कर्त्तव्यं बुधशुक्रयोः ॥ शुक्लपक्षे शुभा दीक्षा कृष्णे स्यात्पंचमावधि

वादश्यां सर्वथा कार्य्या चामलायां शुभेऽनि ॥ कृष्णाप्रिया वादशी सा कृष्ण दीक्षाप्रवर्त्तिता ॥ उत्तरात्रयरोहिण्यां रेवती पुष्य वासवे
॥ धनिष्ठा वायुमित्राश्विपित्र्यां त्वाष्ट्रिस्त्रु नैर्ऋतं ॥ ऐशवैष्णवहस्ता च दीक्षायां तां शुभावहाः ॥ अश्विनी रोहिणी स्वाती विशाखा हस्त
भेषु च ॥ कृष्णोत्तरात्रये पुष्ये वं कुर्यान्मन्त्राभिषेचनं ॥ शुभयोगेषु सर्वेषु दीक्षा सर्वशुभप्रदा ॥ शुभानि करण्याहु दीक्षायाञ्च वि-
शेषतः ॥ शकुन्यादीनि विष्टाञ्च विशेषेण विसर्ज्जयेत् ॥ चरः सर्वविमर्य्योः स्यात् स्थिरराशिषु सौख्यदा ॥ त्रिषडायगताः पापाः शु-
भा केन्द्र त्रिकोणगाः ॥ दीक्षायां च शुभाः सर्वे रन्ध्रस्थाः सर्वनाशकाः ॥ शिष्यस्य जन्मसंस्थानौ विष्णुवेश्मयनेन तथा ॥ अन्येषु पूर्णयो-
गेषु ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः ॥ शिष्यानुकूलकाले वा दीक्षा सर्वशुभावहा ॥ सूर्य्यग्रहणकालेषु नान्यदन्वेषितं भवेत् ॥ तत्र यद्यत्
कृतं सर्वमनन्तफलदं भवेत् ॥ विना यासेन मंत्रस्य सिद्धिर्भवति नान्यथा ॥ भूमेः परिग्रहं कुर्याद् षावसायनन्नं भवेत् ॥ शुक्ला
मृत्स्ना च या भूमि ब्राह्मणी सा परिकीर्त्तिता ॥ क्षत्रिया रक्त मृत्स्ना च हरिद्वैश्या प्रकीर्त्तिता ॥ कृष्णा भूमिर्भवेत् च शूद्रा परिकीर्त्तिता ॥
ब्राह्मण्यां सर्वार्थसिद्धिः स्यात् क्षत्रिया राज्यदा मता ॥ धनधान्यकरी वैश्या शूद्रा तु निन्दिता मुने ॥ ततो भूमिं परीक्षेत वा स्तु ज्ञानविशा-

रदः ॥ अस्यादिशोधनं कुर्यात्तु शाजागादिहारयेत् ॥ एतस्याकरणो मंत्री न किंचित्फलमाप्नुयात् ॥ विप्राशिषा वेदघोषैर्मङ्गलाचा
रपूर्वकं ॥ वास्तोर्मण्डलकं कुर्याद्यथाशोभं तथाविधि ॥ पूर्वापरायतं सूत्रं विन्यसेद्दक्षमानतः ॥ तन्मध्ये किंचिदालक्ष्य मत्स्यौ द्वौ
परितो लिखेत् ॥ तयोर्मध्ये स्थितं सूत्रं विन्यसेद्दक्षिणोत्तरं ॥ ताभ्यां द्वाभ्यां तथा ताभ्यां कोणेषु मकरान्लिखेत् ॥ मत्स्यमध्ये स्थितान्प्रा
णितत्र सूत्राणि पातयेत् ॥ चतुरस्रं भवेत्तत्र चतुष्कोष्ठसमन्वितं ॥ इशानाद्यक्षसंपातं यावद्यावदग्रे प्रभञ्जनं ॥ एवं सूत्रद्वयं पा
यात्कोणसूत्रं समाहितः ॥ वास्तुमध्यं पूजयेद्देहे मध्यकोष्ठचतुष्टये ॥ दिक्चतुष्के पुपूर्वादि यजेदवाह्यं सत्तमः ॥ विवस्वन्तं ततो
मित्रं महीधरमनन्तरं ॥ कोणार्द्धे कोष्ठद्वन्द्वेषु वह्न्यादि यातः पुनः ॥ सावित्रं सवितारं च शक्रमिन्द्रजयं पुनः ॥ रुद्रं रुद्रजयं विद्वा
नापश्चाप्य पराशकं ॥ तत्कोणसूत्रोभयतः कोष्ठद्वन्द्वेषु देशिकः ॥ सर्वं गुप्तं चार्यमणं जातवं पिलिपिञ्छकं ॥ चरकीं च विदारीं च पूत
नामचैव यजेत्क्रमात् ॥ अन्ये यदिक्षु पूर्वादि सार्द्धाप्येषु पदेषु मान् ॥ आरभ्य वरुणविभागेन देवतादेशिकोत्तमः ॥ क्रमादीशानपर्यन्तं
जयन्तः शक्रभास्करौ ॥ सत्या वृषान्तरीक्षौ च दिशि प्राच्यां व्यवस्थिताः ॥ अग्निः पूषा च वितथो यमश्च गृहरक्षकः ॥ गंधर्वो भृङ्गराजश्च

190

मृगोदक्षिणादिग्गता ॥ नैरृतिर्दौवारिकश्च सुग्रीव वरुणो नत ॥ पुष्पदन्तो सुरो शोषयोगो भ्रमगृदिशि स्थिता ॥ वायुर्नागश्च मुकर
ःसोमोभल्लाटएव च ॥ अर्गलाख्यादित्यदितीकुवेरस्याद्दिशि स्थिता ॥ भक्तानामपि देवानां पादान्या पूर्व्यपश्चभिः ॥ रजोभिस्तेषथातस्यं ः
पायसान्नेर्वलिं हरेत् ॥ पायसैर्मधुरैः सर्वान् संयजेन्मधुरान्वितानतत ॥ ततद्द्रव्यैर्वर्णैर्मतिमान् पूजयेद्दोषशान्तये ॥ पायसोदनला
जेश्चयुक्तं धूपप्रसूनके ॥ अन्नादिभिः संयुक्तं माषभक्तादिमण्डितं ॥ गृहाणेमं वलिं ब्रह्मन् वास्तुमायं प्रणाशय ॥ गंधादिशर्करा पू
र्वेपायसपरिसंयुतं ॥ आर्य्यकाख्य गृहानेमं सर्वदोषप्रणाशय ॥ चन्दनाद्यर्च्चितेनाथकर्पूरागुरुसारिण्तं ॥ विवस्वन्वै गृहानेमं सर्वे
दोषं प्रणाशय ॥ सगुडं पायसं नाथ पुष्पादियसमान्वितं ॥ गृहानेमं वलिं पृथ्वीनित्यशान्तिं प्रयच्छ मे ॥ माषोदनेसमांसंच गंधादिक्षीर
संयुतं ॥ गृहानेमं महीभूतं सर्वदोषप्रणाशय ॥ एवमभ्येतु संपूज्य ईशानादि वलिं हरेत् ॥ क्षीरखण्डसमायुक्तं पुष्पादिभिरलङ्कृतं
गृहानेमं वलिं ह्यमायच्छान्तिं प्रयच्छ मे ॥ दधीदं गुडसंयुक्तं गंधादिभिः सुसंस्कृतं ॥ गृहानेमं वलिं वन्नावि घ्रमात्र प्रणाशय ॥ पुष्पा
दिकुशपानीयं शर्करागुरुवासितं ॥ सावित्र वै गृहाणेमं शान्तिं मंत्र प्रयच्छ मे ॥ पिष्टकं सगुडं नाथ रक्तगंधादिशोभितं ॥ गृहाणेमं व

लिं सूर्य्यविघ्नमात्रप्रणाशाय ॥ शितमन्नं तथा पुष्पं कुंकुमादि समन्वितं ॥ गृहाण मं बलिं हृष्यं शक्र देव नमोस्तु ते ॥ ओदनं घृत
संयुक्तं सस्त्रगंध्यादि मारिकं ॥ गृहाण मं बलिं हृष्यं मिन्द्रदेव नमोऽस्तु ते ॥ पक्वापक्वामिदं मांसं वस्त्रधूप्यादि संयुतं ॥ गृहाण मं बलिं
हृष्यं रुद्रमेव नमोस्तु ते ॥ समांस घृत संपक्वं गंधधूप्यादि संयुतं ॥ गृहाण मं बलिं रुद्र जय स्वस्ति प्रयच्छ मे ॥ रक्तपुष्पं समांसं वेर
क्त वस्त्रादि संयुतं ॥ विदारि वै गृहाण मं रक्षोविघ्नविनाशय ॥ मांस धूप्यादि संयुक्तं माषभक्तो परिस्थितं ॥ गृहाण मं बलिं स्कन्द र
क्षोविघ्नं विनाशय ॥ समांसं पिष्टकैर्युक्तं पक्वमांसोदकान्वितं ॥ अर्वमन्वै गृहाण मं रक्षोविघ्नविनाशय ॥ रक्तमांसोदनं मत्स्यं गंध
धूपसमन्वितं ॥ जन्तकन्तं गृहाण मं रक्षोविघ्नविनाशय ॥ सघृतं चाक्षतं नेत्रं वस्त्रगंधाद्यलंकृतं ॥ गृहाण मं बलिं स्कन्द रक्षोविघ्न
विनाशय ॥ समांसपिष्टकैर्युक्तं पक्वमांसोदकान्वितं ॥ अर्यमन्वै गृहाण मं रक्षोविघ्नविनाशय ॥ रक्तमांसोदनं मत्स्य गन्धधूपसम
न्वितं ॥ अन्तकत्वं गृहाण मं रक्षोविघ्नविनाशय ॥ सघृतं चाक्षतं नेत्रं वस्त्रगंधारलंकृतं ॥ गृहाण मं बलिं त्वीशवायुदोषप्रहायकं ॥ उ
त्पलं पायसैर्युक्तं वस्त्रादिकसमन्वितं ॥ गृहाण मं बलिं हृष्यं भास्कराय नमोऽस्तु ते ॥ विनानं धूम्रवर्णाभं गंधादिकसुशोभितं ॥ वस्त्रयु

नां गृहाणेमं बलिं सद्यो नमोऽस्तु ते ॥ इदन्नमांसमत्स्यैव वस्त्रगंधादिपूजितं ॥ गृहाणेमं वृष बलिं वासुदेवप्रणाशय ॥ इदन्नं शार्दूलमां
सनैवेद्यादिकसंयुतं ॥ गृहाणेमं बलिं हृद्यं व्योमशान्तिप्रय छमे ॥ सुवर्णमिष्टकस्वाथ वस्त्रगंधादिभिर्युतं ॥ घृतान्वितं गृहाणेमं सप्त
जिह्व नमोऽस्तु ते ॥ क्षीरं लाजामांसयुक्तं रक्तपुष्पादिसंयुतं ॥ गृहाणेमं बलिं हृद्यं पूषदेव नमोस्तु ते ॥ दधिगंधादिभिर्युक्तं पीतपुष्पस
मन्वितं ॥ बलिं प्रगृह्यतां सोम सर्वदोषप्रणाशय ॥ ओदनं घृतसंमिश्रं गंधपुष्पसमन्वितं ॥ गृहाणेमं बलिं हृद्यं भल्लाटक नमोस्तु ते
माषान्नं घृताभ्यक्तं गंधपुष्पादिमण्डितं ॥ गृहाणेमं बलिं हृद्यं अर्गलाख्य नमोस्तु ते ॥ पूलिकां मधुसंमिश्रां वस्त्रगंधादिसंयुतां ॥ गृ
हाणेमं बलिं हृद्यं देवमातर्नमोऽस्तु ते ॥ क्षीरं खण्डसमायुक्तं नानापुष्पोपशोभितं ॥ दैत्यमातर्गृहाणेमं सर्वदोषप्रणाशय ॥ स्वर्गपा
तालमध्ये च ये देवा वास्तुदेवताः ॥ गृह्णन्तिमं बलिं हृद्यं तु स्थापानस्य मन्दिर ॥ मातरो भूतवेतालाये चान्ये बलिकाङ्क्षिणः ॥ विघ्नोः
पारि यदाये च तेपि गृह्णन्त्विमं बलिं ॥ पितृभ्यः क्षेत्रपालेभ्यो बलिं दत्वा प्रकामतः ॥ अभावे रक्तसूत्रैश्च कुशपुष्पादिभिर्यजेत् ॥ ॥
इति श्रीगौतमीयतंत्रे सर्वतमोतमपञ्चमोऽध्यायः ॥ ॥ भूमिशुद्धिं विधाये ॥ रचयेद्यागमण्डलं ॥ नवहस्तं पञ्चहस्तं द्वि

गौतमी·
१५

हस्तं वा यथामति ॥ कर्त्तुर्दक्षिणहस्तस्य मध्यमाङ्गुलिपर्वणः ॥ मध्यमस्य दैर्घ्यमानेन मानाङ्गुलमुदीरितं ॥ गृहादिकुण्डकरणं मण्ड-
लं वेदिकास्तथा ॥ मानाङ्गुलेन वै कर्त्तव्यं नान्येनापि कदाचन ॥ प्रतिमाकरणं चैव मानाङ्गुलमुदीरितं ॥ वापीकूपतडागादिदीर्घिकाह्र-
दमेव च ॥ गृहस्थाङ्गुलेन मतिमान् कारयेन्मलहेतवे ॥ रथादिदोलिकाचैव योतं शकतमेव च ॥ नखाङ्गुलेन कर्त्तव्यं नान्येन तु कदा-
चन ॥ गृहस्थकुलप्रमाणानि यानि किञ्चित्कथितानि च ॥ यजमानस्य कर्तव्यं नान्यस्यापि कदाचन ॥ मसृणं रचयेद्गेहं षोडशानं तु सं-
यतं ॥ मध्ये चतुष्कयं तत्र नागपाशादशादिभिः ॥ चतुर्द्वारसमायुक्तं चतुष्कोणसमन्वितं ॥ विश्वकर्मानुष्ठितेन यथाशोभं निवेदये-
त् ॥ अष्टदिक्षु ध्वजानस्थान तद्दिक्पालवर्णेन ॥ पुष्पमालावितानाद्यैः संवेष्ट्य यं मनोहरं ॥ अस्याग्नेये चोत्तरे वा रचयेद्यज्ञमण्ड-
पं ॥ तत्तन्त्रस्य चैकगेहे चकुण्डमेव विनिर्म्मयेत् ॥ मध्ये च वेदिकां कुर्याद्धस्तेनोदरवर्तुभां ॥ सप्तपानं तस्य भागस्य चैकभागेन निर्म्मि-
तां ॥ भूमिमात्रोन्नतां सर्वलक्षणैर्लक्षणान्वितां ॥ ततः कुण्डं च खनयेल्लक्षणं तस्य मे शृणु ॥ हस्तमात्राणि कुण्डानि दीक्षार्च्चास्थापना-
दिषु ॥ चतुरस्रं योनिमर्द्धचन्द्रं त्र्यस्रं सुवर्तुलं ॥ षडस्रं पङ्कजाकारमष्टास्रं पञ्चकोणकं ॥ सप्तास्रनं ततः कुर्याद्विदिक्षु च यथाक्रमं ॥

तंत्र
१५

192

पूर्वस्यां चतुरस्रं तु आग्नेय्यां योनिसन्निभं ॥ अर्द्धचन्द्रं तथा वाम्यां त्रिकोणं नैरृत्यां तथा ॥ वारुण्यां वर्त्तुलं चैव षडस्रं वायुगोचरे
उत्तरस्यां पद्मकुण्डं ऐशान्याम् अष्टकोणकं ॥ नैरृतिवरुणयोर्म्मध्ये सप्तास्रं मधुदाहृतं ॥ वायुरुत्तरयोर्मध्ये पंचकोणात्मकं शुभं
॥ आचार्यकुण्डं मध्ये तन्महेन्द्रेशानयोरपि ॥ पूर्वापरायतं सूत्रं हस्तमात्रं प्रसार्य च ॥ तस्याग्रयोर्मत्स्यद्वयं कुर्यात् स्पष्टं यथा भवे
त् ॥ द्विभागीकृत्वा तत्सूत्रं पातयेद् दक्षिणोत्तरं ॥ तदग्रयोर्मत्स्ययुग्मं कुर्यात्स्पष्टं यथा भवेत् ॥ चतुर्दिक्षु चतुःसूत्रं पातयेत्तत्प्रमाण
तः ॥ चतुरस्रं चतुष्कोणं भवेदति मनोहरं ॥ कोणसूत्रद्वयं दद्यात् प्रमाणेन न रक्षयेत् । चतुरस्रं भवेत् कुण्डं सर्व्वलक्षणलक्षितं
॥ ब्राह्मणः क्षत्रिये वैश्ये शूद्रेश्च समनुष्ठितं ॥ सर्वकर्मकरं प्रोक्तं शान्त्यादि षट्सु कर्म्मसु ॥ अनेन जनयेत् सर्वं कुण्डानि मनुरुत्तमः
ततः कुण्डं खनेन्मंत्री यथाशास्त्रविधानवित् ॥ न्यस्त्वा सर्वस्य गात्रस्य शिरोदेशं प्रयत्नतः ॥ शिरोघातान्भवेन्मृत्युः पिण्डे तु पिण्डघात
नं ॥ पृष्ठे च दुःखसंभूतिः क्रोडे सर्वार्थसाधनं ॥ यावान् कुण्डस्य विस्तारः खननं तावदीरितम् ॥ कण्ठमेवाङ्गुलिं न्यस्त्वा मेखलास्तिस्र
एव हि ॥ कुण्डस्याङ्गुलमानेन वेदाग्निनयनाङ्गुला ॥ चतुरस्रं भवेयुस्ताश्चतुरस्राः सुशोभनाः ॥ होतुरग्रे योनि वा सां कुण्डगर्भसं

निभा ॥ षट्चतुर्थाङ्गुलायामो विस्तारोन्नतिशालिनी ॥ सप्ताङ्गुलाभवेद्दीर्घा चतुरङ्गुलविस्तृता ॥ षडङ्गुलाचोन्नतायोनिर्विनालक्षणल-
क्षिता ॥ स्थूलादारभ्य तालं स्यात्सरन्ध्री योनिमध्यतः ॥ सूक्ष्माग्रं स्थूलमूलञ्च सरन्ध्रं नालमिष्यते ॥ योन्यामध्याविलं कुर्यात्तदात्मग्रा-
हिसंज्ञकं ॥ कुण्डमध्ये भवेन्नाभिः पद्मं वा चतुरस्रकम् ॥ षडङ्गुलं चोन्नतं तत्तु चतुरङ्गुलविस्तृतम् ॥ अष्टाङ्गुलन्तु योन्यग्रं कुर्याद्दीर्घ-
दधोमुखं ॥ यावद्यत्प्रमाणेन कुण्डेऽन्यत्र वर्द्धयेत् ॥ कण्ठन्तु षडङ्गुलं तत्र वर्द्धयेत्कुण्डमानतः ॥ चतुरस्रस्य कुण्डस्यैकहस्त-
मितस्य च ॥ कर्णसूत्रप्रमाणेन द्विहस्तं कुण्डमुद्धरेत् ॥ सर्वकुण्डेषु सर्वत्र वर्द्धयेद्विधिनामुना ॥ कुण्डन्तु प्रकृतिः सूक्ष्मा सर्वलक्षण-
लक्षिता ॥ उभौ पादौ करौ तस्य भवेत्कोणचतुष्टयम् ॥ उदरं कुण्डमित्युक्तं योनिः कारणरूपिणी ॥ तेन तत्रैव वह्न्यान्यं निधातुं तन्म-
यन्ततः ॥ फलं वितनुते सम्यगन्यथा विफलायते ॥ चतुरस्रं समं कृत्वा पञ्चभागैकभागकम् ॥ वर्द्धयेत्तु ततस्तस्य मध्यसूत्रसमान- तंत्र
तः ॥ कर्णात्कर्णगतं सूत्रं कृत्वा भागचतुष्टयम् ॥ भागेनैकेन कोणार्द्धं संस्थाप्य भ्रामयेत्ततः ॥ आमध्यसूत्रात्सामध्यात्सूत्रयुग्मं ततो- १६
न्यसेत् ॥ तस्मात्ताहृद्भिपर्यन्तमेवं स्याद्योनिसन्निभम् ॥ चतुरस्रीकृते क्षेत्रे चतुर्द्धा भेदिते तथा ॥ भागमेकन्त्यजेत्पूर्वपश्चिमे चैकभाग

कम् ॥ मध्येसूत्रं समादाय तन्मानात्भ्रामयेत्ततः ॥ दक्षिणार्द्धेनार्द्धचन्द्रमेवं स्यात्सुमनोहरम् ॥ समस्य चतुरस्रस्य अधःसूत्र
स्य पार्श्वयोः ॥ अङ्गुलद्वितयं दत्त्वा मूर्द्धं दद्यात्षडङ्गुलं ॥ मध्येसूत्रसमानेन सूत्रयुग्मं ततो न्यसेत् ॥ त्र्यस्रं प्रकातिदं प्रोक्तं पूर्वोन
नसमीहृदम् ॥ अष्टधाभेदितं क्षेत्रं परिकल्प समानतः ॥ एकैकभागमध्यस्य पार्श्वयोः परिकल्पयेत् ॥ मध्येसूत्रेषु संस्थाप्य
तन्मानाद्भ्रामयेत्ततः ॥ वर्त्तुलं वर्त्तुलं कुण्डं भवेदतिमनोहरम् ॥ पश्चात्सकोणं विभज्य सप्तधा क्षेत्रं वेदास्रं स्यैकभागकम् ॥ त
द्बहिर्न्यसेत् सूत्राग्रं पूर्ववत्सप्रमार्ज्य च ॥ तन्मानाद्भ्रामयेद्वृत्तं भूयोऽपि चतुरस्रकं युगांशीकृत्य नो कोशेस्त वृत्तं पूर्वमादि
तः ॥ पञ्चधा चिह्नितं कृत्वा चिन्हाच्चिन्हं विचक्षणः ॥ भूयश्च पञ्चसूत्राणि समस्यागास्फालयेत्क्रमात् ॥ एतत्पञ्चास्रं कुण्डं स्यात्
सप्तकोणमिहोच्यते ॥ अष्टधाभेदिते क्षेत्रे मध्येसूत्रसमानतः ॥ वर्द्धयेद्भागमेकैकं चतुर्दिक्षु विचक्षणः ॥ चतुर्दशाङ्गुलं चाधउ
र्द्ध तन्मानतो न्यसेत् ॥ यथा मध्ये भवेन्मध्ये सूत्रं चात्रिंशदङ्गुलं ॥ षट्सूत्रलाञ्छनात्तत्र जायते तु षडस्रकं ॥ पूर्वोक्तवृक्षकुण्डस
मर्द्धोच्चमेखलोपरि ॥ षोडशान्ते सुरम्याणि यन्मपत्राणि संलिखेत् ॥ अजकुण्डमिति ज्ञेयं वेदवेदान्तपारगैः ॥ अथ सप्तास्र

गौतमी कुण्डम्॥ दशांशी होमवेदास्तं एकांशेनैव वा युतः॥ मध्ये प्राक्सूत्रपूर्वाग्रं वर्द्धयित्वा तु देशिकः॥ तन्मानां भ्रामयेद्वृत्तं भूयोऽपि
७ चतुरस्रकम्॥ चतुःषष्ठिविभागेन विभज्य विंशद्दशकैः॥ सत्रित्रिकेष्वरेखायां सप्तधा लाञ्छयेत्सुधीः॥ चिह्नाद्विचिह्नं त
द्दीर्घं सप्तसूत्राणि पातयेत्॥ सप्तकोणात्मकं कुण्डं भवेदेवं मनोहरम्॥ चतुरस्रे समक्षेत्रे कोणसूत्रीकृते गुरुः॥ मध्यसू
त्रं समादाय क्षेत्रार्द्धं परिकल्पयेत्॥ मध्ये सूत्रन्तु संस्थाप्य कोणार्द्धं स्थापयेद्ध्रुवः॥ ततोऽतिरिक्तं यत्कोणे तदर्द्धं दिशि वर्द्धयेत्
अन्यतेनैव मानेन चतुरस्रं बहिर्भवेत्॥ बाह्यस्य चतुरस्रस्य द्वादशाङ्गुलमानतः॥ अग्रदिक्षु क्षिपेत्सूत्रमष्टास्रं कुण्डमुत्तमम्
१५५ ॥ वृत्तं वा चतुरस्रं वा अष्टास्रं वा गुरोर्भवेत्॥ एवम्विधानि कुण्डानि परिकल्प्य समन्ततः॥ सात्त्विकी मेखला पूर्वा द्वितीया राज
सी स्मृता॥ तृतीया तामसी ज्ञेया इत्युक्तं कुण्डलक्षणम्॥ मण्डपस्यान्तरे भागे शालाः पूर्वापरोन्नतां॥ गूढं कुर्यात् यथाशोभां सर्वे तंत्र
साक्षि मनोहराम्॥ पूर्वापरायतं तत्र पञ्च सूत्राणि पातयेत्॥ मध्ये मध्ये विलूप्ये च तथा द्वादशकोष्ठकम्॥ मंचवर्णरजोभिस्तु प ७
दानि तानि पूरयेत्॥ पालिकाः पंच मुख्याश्च सरावाणि च पातयेत्॥ द्विषट्कुम्भस्य चतुर्विंशत् दुग्धानि यथाक्रमं॥ तावन्मात्रमुरवा

न्मूर्द्ध्यडानि परिकल्पयेत् ॥ तत्त्रिभागाञ्जलिमुखैर्विस्तृतानि प्रकल्पयेत् ॥ नारायणमहेशानब्रह्मरूपाणि तानि च ॥ पालिकाः प
ञ्चमुखाश्च सरावाणि ततः परम् ॥ प्रक्षालितानि मन्त्रेण प्रणपानि तानि चैव हि ॥ संवेष्टितानि परितः त्रिगुणैः शुभतन्तुभिः ॥ मृद्वा
लुकाकरीषैश्च पूरितानि समन्ततः ॥ समर्च्चितस्वदेवश्च पश्चिमादिक्रमेण च ॥ बिम्बस्य पालिकाद्या मा कापि यक्तु फलसर्वपात्
॥ मुद्गमाषौ तिलाश्शिम्बी कुलत्थश्चाढकी तथा ॥ प्रक्षालितानि शुद्धेन जलेन तदनन्तरम् ॥ अभ्यर्च्चितस्वदेवानि मूलमन्त्रार्च्चितानि
वै ॥ विप्राशिषा पञ्चघोषैः महद्भिः मर्य्यतानरव ॥ विषिच्य तु हरिद्राभिर्नमस्य च पुनः पुनः ॥ वसनेन समाच्छाद्य नवीनेन ततः प
रम् ॥ शुद्धाभिरद्भिः सिच्याथ सायं प्रातर्मुहुर्मुहुः ॥ इत्येवं सप्तरात्रं वा नवरात्रमथापि वा ॥ स्थापयेद्दापरेच्चैव रात्रिशेषवलिं
निशि ॥ लाजतिलहरिद्राश्च शक्तुचूर्णं तथा दधि ॥ एतैः प्रथमरात्रौ च भूतेभ्यो वलिमुत्सृजेत् ॥ द्वितीयायां क्षिपेद्रात्रौ पितृभ्यस्तिल
तण्डुले ॥ तृतीयायाञ्च यक्षेभ्यः सलाजदधिशक्तुभिः ॥ चतुर्थ्यां रजन्यां दद्यान्नागेभ्यश्चन्दनं वलिम् ॥ नारिकेलोदकैर्मिश्रं शक्तुचूर्णं
मनोहरम् ॥ पञ्चमां क्षतं ब्रह्मरौद्रश्च पञ्चम्यामुत्सृजेद्वलिम् ॥ सप्तमम्यन्नं भागाय्यमश्यामथ समाहरेत् ॥ गुडोदनविश्वैव च सप्त

गौतमी· म्यां विचरेद्बलिम्॥ अष्टम्यां मातृकाभ्यश्च छागैर्मांसैश्च पक्षिभिः॥ मीनैस्तथा च मधुभि राहरेद्बलिमुत्तमम्॥ तिलौदनैर्वि
१८ ष्णवे च नवम्यामाहरेद्बलिम्॥ प्रणवादि चतुर्थ्यन्तं स्वनाम च नमोऽन्तकम्॥ बलिमंत्रं समैवस्याद्वाहनविसर्जनम्॥ विवि
धानाञ्च पत्राणां परितो वहिरेव च॥ अष्टदिक्षु च संदद्याद्ब्रह्मकपालेषु यत्नतः॥ प्रोक्तेषु तेषु पात्रेषु विस्नुत्रसहृदान्यजेत्॥ सु
रुपियत्नानिष्यावेवात्रुराग्निः कलंथके॥ आघारव्यां रक्षसां चिन्त्याहृयासिद्धात्रके तथा॥ प्राणपतिं शालिराजे देवौ वैवस्वतास्ति
ले॥ इन्द्ररूपामेराजमासे वरुणाश्च तथा मुने॥ वस्त्रावरोऽदृढे व ध्यावाविन्द्विना किञ्चिन्यवंक्षिपेत्॥ उद्धृतं यामद्वितीये समतीते च
वापयेत्॥ वीजानां देवतं सोमः सप्तैर्वा कान्तिमान् यतः॥ तस्मादाहृत्य वीजानि निशायामेव वापयेत्॥ प्ररूढान्यङ्कुराण्येव नादी-
क्षेत कदाचन॥ आचार्य्यःस्वयं प्रविशेत तन्न द्विष्यो वा नदाज्ञया॥ प्ररूढैरङ्कुरैः कर्त्तुर्निर्द्दिष्टो च शुभाशुभम्॥ श्यामैः कृष्णै रङ्कुरैश्च तंत्र
अर्थहानिश्च दुःखवान्॥ कुजैर्धनं विप्रकृष्टे मृतिर्भर्यान्न संशयः॥ आवर्य्यःपारग्रैश्चैव प्रलयमवीक्ष्य यत्नतः॥ शान्तिकं सर्वथाकु १८
र्य्यात्मन्तुष्टि शिनाम सिद्धये॥ ॥ इति श्रीगौतमीयतंत्रे सर्वतंत्रोत्तमोत्तमेऽष्टोऽध्यायः॥ ॥ अथ दीक्षां प्रवक्ष्यामि सर्वसिद्धिप्रवर्त्ति

195

काम् ॥ यां विना नैव सिद्धिः स्यान्मन्त्रो वर्षशतैरपि ॥ तदहं कथितं पूर्वमिदानीं कथ्यते शृणु ॥ ददाति दिव्यभावञ्च क्षिणुयात्
पायसन्तति ॥ तेन दीक्षेति विख्याता मुनिभिस्तन्त्रपारगैः ॥ शिष्यः स्नातः सुवेशश्च सर्वद्रव्यसमन्वितः ॥ आचार्य्यं वृणुयात् भ
क्त्या वस्त्रालंकारभूषणैः ॥ कृत्वा नान्दीमुखं श्राद्धं ब्राह्मणान् परितोषयेत् ॥ गोभूहिरण्यवस्त्राद्यैस्तोषयेत् गुरुमात्मनः ॥ य
था ददाति सन्तुष्टः प्रसन्नवदनो मनुम् ॥ इदानीं पूर्वकल्पस्य प्रसङ्गात् कथयामि ते ॥ यत्कृत्वाधिकारितां याति मंत्रयंत्रार्च्चनादि
षु ॥ येन विना न सिद्धिः स्यान्नरकञ्च प्रलभ्यते ॥ ब्राह्मे मुहूर्त्ते चोत्थाय चिन्तयेत् गुरुदैवतम् ॥ स्वमूर्द्धनि सहस्रारे कृत्वा स्वे
परिविन्दुके ॥ शशाङ्कायुतसङ्काशं वराभयलसत्करम् ॥ शुक्लाम्बरधरं श्रीमच्छुक्लमाल्यानुलेपनम् ॥ वामारोपितशक्त्या चयु
तं कृपात्मकमव्ययम् ॥ शिवं नैकं समुत्रीय ध्यायेत् परगुरुं धिया ॥ मानसैरुपचारैश्च सन्तर्प्य मनसा सुधीः ॥ स्तोत्रैः स्तुत्वा नम
स्कृत्यामंत्र्य देवेशमर्चयेत् ॥ अज्ञानतिमिरान्धस्य ज्ञानाञ्जनशलाकया ॥ चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै स्वगुरवे नमः ॥ अखण्डम
ण्डलाकारं व्याप्तं येन चराचरम् ॥ तत्पदं दर्शितं येन तस्मै स्वगुरवे नमः ॥ मूलाधारे त्रिकोणाख्ये कोटिसूर्य्यसमान्विते ॥ ध्याये

न्कुण्डलिनींनित्यांकामबीजोपरिस्थिताम्॥इच्छामांसूक्ष्मांच्चविश्वस्यसृष्टिस्थितिलयात्मिकाम्॥विश्वातीतांज्ञानरूपांचिंत
येदूर्द्धवाहिनीम्॥चक्रषट्कंविनिर्भिद्यप्रापयित्वापरेशिवे॥तदभेदसयायन्नामनाकुलमनाःस्मरेत्॥प्रापयित्वासुधां
पूर्वंप्लावयेच्छक्तिमण्डलम्॥तेनैवचक्रभेदेनमूलाधारंसमापयेत्॥अनेनध्यानयोगेनमंत्राःसिद्ध्यन्तिनान्यथा॥वैरिपक्षे
स्थितायेचवृद्धायौवनगर्विताः॥येचान्येदामदुष्टाश्चासिद्ध्यन्त्येवनचान्यथा॥परेणचस्वमात्मानंकृत्वाख्येनविभावयेत्॥अ
हंकृत्स्नोनचान्योऽस्मिरक्षैवाहंनशोकभाक्॥सच्चिदानन्दरूपोऽहंनित्यमुक्तःस्वभाववान्॥त्वमेवाहमहंत्वञ्चसच्चिन्मा
त्रवपुर्भवान्॥आवयोरन्तराकृष्टंनइष्टत्यात्रावलात्तव॥अहंतीर्णोभवंघोरंकृत्यंकिञ्चिन्नमेऽस्तिहि॥तथापिदेहिमेना
थआज्ञांतवनिषेवणे॥जानामिधर्मंनचमेप्रवृत्तिर्जानाम्यधर्मंनचमेनिवृत्तिः॥त्वयाहृषीकेशहृदिस्थितेनयथानियु
क्तोऽस्मितथाकरोमि॥एवंसंप्रार्थ्यमनसाकुर्य्यात्पौर्वाह्निकींक्रियाम्॥दीक्षितस्वविधानेनतथाचब्रह्मचारिणाम्॥वाण
प्रस्थस्थितानाञ्चशौचादिद्विगुणाक्रिया॥संध्याशिवानांविशेषेणकृत्यंचतुर्गुणंभवेत्॥आचम्यविधिवन्मन्त्रीशुचौदेशेच

296

सन्निवेशत् ॥ तथाप्रातस्तनींसन्ध्यांकुर्याद्गुहानिशेवकः ॥ जलेसंयुज्यतीर्थानित्रिवारंमूलमंत्रतः ॥ क्षिप्त्वाभूमौकुशाग्रेणासप्त
धामूर्द्ध्निसेचयेत् ॥ वामेजलंसमाधायमंत्रयेद्दक्षिणेनतु ॥ पुनर्वामेनतत्क्षिप्त्वामूर्द्ध्निसिञ्चेद्द्विवारकम् ॥ गुरुणाचार्यदे
शेनमुद्रयादिव्यसंज्ञया ॥ इडयाकृष्यतत्तोयंक्षालितान्तर्मलंपुनः ॥ दक्षपार्श्वस्थितावज्रशिलायांप्रोक्षयेच्चतत् ॥ अस्त्रमं
त्रेणविधिवत्पुनराचमनंभवेत् ॥ अघमर्षमेनाद्भिःसर्वपापानिकृन्तनम् ॥ तोयाञ्जलिंपुनःक्षिप्त्वासूर्य्यमण्डलमध्यगाम् ॥
गायत्रींभावयेद्देवींसूर्य्यासनकृताश्रयाम् ॥ तडिद्यदादित्यसंकाशांप्रसन्नकाशकरांस्मरेत् ॥ कृष्णाजीनाम्बरांबालांध्यायेत्तारवि
तेश्वरे ॥ उत्थायंकृष्णगायत्रींतदभेदशतंजपेत् ॥ कृष्णायविद्महेइगुन्नायदामोदरायधीमहि ॥ तन्नोविष्णुःप्रचोदयात् गा
यत्रेयप्रकीर्त्तिता ॥ तेनकृष्णायविद्महेदामोदरायधीमहि ॥ तन्नोविष्णुःप्रचोदयात् ॥ सर्वदेवमयीसर्वपावनावरदायिनी
प्राणवायामुक्तिकरीश्रीबीजाद्याचभोगदा ॥ हृल्लेखाद्यामहासिद्धिकरीसर्ववशङ्करी ॥ वाग्वाद्याचरेद्वरूपाकाम्यपाजनर
ञ्जनी ॥ एवंतेकथितामंत्रसंध्यामंत्रफलाप्तये ॥ नकुर्याद्यदिमोहेननदीक्षाफलमाप्नुयात् ॥ संक्षेपसंध्यामथवाकुर्यान्मं

गौतमी· वीत्यशक्तितः॥ सायंप्रातश्च मध्याह्ने कृष्णं ध्यात्वा मनुं जपेत्॥ इति संध्यात्रयं प्रोक्तं कर्मणां सिद्धिदायकम्॥ गंधायां पतितायां
२० वा गायत्रीं दशधा जपेत्॥ यथाप्राणं यथाज्ञानं यथाकुर्यात्तदच्युत॥ यदुपक्रुतं मज्जनार्थं तत्र कुर्यात्तथा तथा॥ आदर्शोद
र्शनं कुर्यान्मृतस्पर्शे च कज्जलम्॥ मत्याख्ययो पराणार्थो यक्षे मयोगश्च चिन्तयेत्॥ स्नायाच्च कृष्णपूजार्थं न आदौ विमले जले॥
पूजा च पञ्चधा प्रोक्ता तासां भेदान् शृणुष्व मे॥ अतिगमनमुपादानं योगं स्वाध्याय एव च॥ इज्या पञ्चप्रकारार्चाक्रमेणाकथ
यामि ते॥ तत्राभिगमनं नाम देवतास्थानमार्जनम्॥ उपलेपनिर्माल्यदुरीकरणमेव च॥ उपादानं नाम गंधपुष्पादिचरन
तथा॥ इज्या नाम च स्वदेवपूजनं च यथार्थतः॥ स्वाध्यायो नाम कृष्णस्यो मन्त्रार्थपूर्वको जपः॥ सूक्तस्तोत्रादिपाठश्च हरिसंकी
197 र्तनं तथा॥ तत्त्वादिशास्त्राभ्यासश्च स्वाध्यायः परिकीर्तितः॥ योगो नाम स्वदेवस्य स्वात्मन्येव विभावना॥ इति पञ्चप्रकाराच्चा तंत्र
कथिता तव सुव्रत॥ सामीप्यसारूप्यसायुज्यसालोक्यप्रदाः क्रमात्॥ प्रातःकाले वा मध्याह्ने स्नानार्थं तीर्थमाश्रयेत्॥ स्नानं तु २०
द्विविधं प्रोक्तं मन्त्रवारुणविभेदतः॥ अनन्तादित्यसंकाशं वासुदेवं चतुर्भुजम्॥ शंखचक्रगदापद्मं मुकुटं वनमालिनम्॥ तत्र

पादोदकजां धारांनि पतन्तीं स्वकां तनुम् ॥ तया संक्षालयेत् सर्वमनन्तं देहगतं मलम् ॥ नक्षणाद्विरजो मंत्री जायते स्फटिकोत्तमः ॥
इदं स्नानं वरं स्नानं तीर्थकोटिशताधिकम् ॥ योगिनां स्नानमेतद्धि कथितं परमाद्भुतम् ॥ वायुस्नानं तथा कुर्यात् यथाशास्त्रविधान
वित् ॥ मलप्रक्षालनं स्नानं रवशाखोक्तं समाचरन् ॥ मंत्रस्नानं ततः कुर्यात् कर्म्मणां सिद्धिहेतवे ॥ अस्त्रेणालोऽमुत्स्नानं वैत्रिभा
गं तान्नकारयेत् ॥ जले चैकं द्वादशयोनिः क्षिपेदस्त्रमुच्चरन् ॥ एकं मूर्द्धादिनायन्नं पठममूलं विलेपयेत् ॥ ड्रापंपादादिनायन्नं
नथैव प्रविलेपयेत् ॥ गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति ॥ नर्म्मदे सिन्धु कावेरि जलेऽस्मिन् सन्निधिं कुरु ॥ आवाहयामि देवि
वित्वां स्नानार्थमिह सुन्दरि ॥ एहि गङ्गे नमस्तुभ्यं सर्वतीर्थसमन्विते ॥ एवमावाह्य विधिं मूलस्त्रेण मंत्रयेत् ॥ आमंत्र्य तामिसंयोज्य
सोमसूर्याग्निमण्डलं ॥ विचिन्त्य मज्जीतन्मध्ये निमज्जोन्मुलमुच्चरन् ॥ उत्थायाचमनं पश्चात् षडङ्गन्याससंयुतं ॥ आत्मानंद
शधादिभिम्मुद्रयाकालसारव्यया ॥ सम्प्रकृत्वाऽभिषिञ्चेत्वाय मुनामंत्रितज्जलैः ॥ वामऽसा कृत्वा मुष्टिं दक्षहस्तेन वेष्टयेत् ॥ कल
सारव्य भवेन्मुद्रा सर्वथा पहरा शुभा ॥ शालग्रामशिलातोयां तुलसीदलमिश्रितम् ॥ कृत्वा शंखभ्रामयन्त्रिनिः क्षिपेन्निजमूर्द्धनि ॥

नयोज ४

गौतमी· शालग्रामशिलातोयमपीत्वा यस्तु मस्तके॥ प्रक्षेपयं स ब्रह्महत्ते तु सहस्रानि गच्छते॥ विष्णुपादोदकात्पूर्वं विप्रपादोदकं पिबेत्॥
२१ विरुद्धमाचरन्मोहाद्दासहस्रं तु गच्छते॥ पृथिव्यां यानि तीर्थानि तानि तीर्थानि सागरे॥ सागरे यानि तीर्थानि पदे विप्रस्य दक्षिणे॥ सम
गराणि तीर्थानि पदे विप्रस्य दक्षिणे इति वा पाठः॥ ततः संक्षेपतो देवान् मनुष्यांस्तर्पयेत्पितॄन्॥ पीडयित्वा स्वयं तोयं प्रक्षाल्याच
म्य वाग्यतः॥ धारयेद्द्वादशी पुण्ड्रं परिधानोत्तरीयके॥ अछिन्नेनसदशेन शुक्लेनाचामेत्पीठसंस्थिताः॥ ऊर्ध्वपुण्ड्रं चन्दनेन कृत्वा संध्यां
समाचरेत्॥ पूर्वं तु कथितां संध्यां ध्यायन्देवीं समाहितः॥ श्यामवर्णां चतुर्बाहुं शंखचक्रलसत्करान्॥ गदापद्मधरां देवीं सूर्यासन
कृताश्रयाम्॥ ध्यात्वा जलाञ्जलिं कृत्वा तर्पयेत्कृष्णमव्ययम्॥ गुरुपंक्तिं प्रणतः पश्चात्तर्पयेदिष्टदेवताम्॥ नारदं पर्वतं जिष्णुं निशठो
188 द्धवदारुकम्॥ विष्वक्सेनं च शैलेयं गुरुं श्च तर्पयेद्द्विजः॥ अष्टाविंशति संख्यां वा दशधा वा त्रिधापि वा॥ मूलमंत्रं समुच्चार्य श्रीक् तंत्र
ष्णं तर्पयाम्यहम्॥ नमोऽस्तोऽयं मन्त्रः प्रोक्तस्तर्पणे विधिवत्तरेः॥ क्लीं श्रीकृष्णं तर्पयामि नमः॥ सायाह्ने वरदां देवीं गायत्रीं संस्मरे २१
न्यतिः॥ शुक्लां शुक्लाम्बरधरां वृषासनकृताश्रयाम्॥ त्रिनेत्रां वरदां पाशं शूलं च नृकरोटिकाम्॥ सूर्यमण्डलमध्यस्थां ध्यायन्गा

यत्रिमभ्यसेत् ॥ ललाटे च गदा कार्य्या मूर्द्ध्नि चापं परं तथा ॥ नन्दकं चैव हृन्मध्ये शंखं चक्रं भुजद्वये ॥ शङ्खचक्राङ्कितो विप्रः श्मशाने
म्रियते यदि ॥ प्रयागे वा गतिः प्रोक्ता सा गतिस्तस्य गौतम ॥ पूजार्थं जलमादाय सूर्य्ये तीर्थानि योजयेत् ॥ ब्रह्मज्योतिर्मयं विष्णुं गायत्री
मनसा स्मरन् ॥ ज्ञात्वा कृत्वा जपेत्तानु धर्मकामार्थसिद्धये ॥ सर्वपापक्षयं यान्ति ज्ञानमुत्पद्यतेऽचिरात् ॥ मूलमंत्रं हृदि स्मृत्वा याय
द्वै योगमण्डपम् ॥ हस्तौ पादौ च प्रक्षाल्य आचम्य वाग्यतः सुधीः ॥ सूर्य्यपूजां ततः कुर्य्याद्विशवार्थे नदीक्षितः ॥ पुनर्हस्तौ च पादौ
च प्रक्षाल्य विधिना यतिः ॥ आचमनं ततः कुर्य्याद्विशपादेस्मवान्वये ॥ केशवाद्यैस्त्रिभिः पीत्वा द्वाभ्यां प्रक्षालयेत्करौ ॥ द्वाभ्यामोष्ठे
च संमृज्य द्वाभ्यां मृज्यान्मुखं ततः ॥ एकेन हस्तौ प्रक्षाल्य पादावपि तथैकतः ॥ संप्रोक्षैकेन मूर्द्धानं ततः संकर्षणादिभिः ॥ आस्यनासा
क्षिकर्णांश्च नाभिहृदयकं भुजौ ॥ एवमाचमनं कृत्वा साक्षान्नारायणो भवेत् ॥ केशवाद्याः प्रणोक्ता वक्षो संकर्षणादिकान् ॥ संक
र्षणो वासुदेव प्रद्युम्नश्चानिरुद्धकः ॥ पुरुषोत्तमाधोक्षजनृसिंहश्च तथाच्युतः ॥ जनार्द्दनोपेन्द्रहरिर्विष्णवे द्वादशान्विताः ॥
इति श्रीगौतमीयतंत्रे सर्वतमोत्तमे सप्तमोऽध्यायः ॥ ॥ अथ द्वादशशुद्धिर्वैष्णवानामिहोच्यते गृहोपसर्पणं चैव तथा

गौतमी. २२

नुगमनं हरेः ॥ भक्त्या प्रदक्षिणाञ्चैव पादयोः शोधनं पुनः ॥ पूजार्थं मन्त्रपुष्पाणां भक्तैर्यो तोलनं हरेः ॥ करयोः सर्वशुद्धीनामियं
शुद्धिर्विशिष्यते ॥ तन्नामकीर्त्तनञ्चैव गुणानामपि कीर्त्तनम् ॥ भक्त्या श्रीकृष्णदेवस्य वचसः शुद्धिरिष्यते ॥ तत्कथाश्रवणञ्चैव तत्
स्योत्सवनिरीक्षणम् ॥ श्रोत्रयोर्नेत्रयोश्चैव शुद्धिः सम्यगिहोच्यते ॥ पादोदकस्य निर्माल्यमालानामपि धारणम् ॥ उच्यते शिरसः शु
द्धिः प्रणामस्य हरेः पुनः ॥ आघ्राणं गन्धपुष्पादेर्निर्माल्यस्य च गौतम ॥ विशुद्धिः स्यादनन्तस्य घ्राणस्यापि विधीयते ॥ पत्रपुष्पादि
कं यच्च कृष्णपादयुगार्पितम् ॥ तदेव पावनं लोके तद्धि सर्वं विशोधयेत् ॥ कृत्वा वन्दनं ततो ध्यायेत् पूर्वोक्तेनैव वर्त्मना ॥ तन्मध्ये स्व
गोभूमिश्च ध्यायन्नव गृहन्ततः ॥ पूर्वे द्वारं ततो गत्वा सामान्यार्घं विशोधयेत् ॥ अस्त्रेण शङ्खं प्रक्षाल्य हृन्मन्त्रेण पूरयेत् ॥ मन्त्रये
न्मूलेनैव सामान्यार्घमिदं स्मृतम् ॥ द्वार्यां बाल्यं ब्रजेत्तत्र सर्वविघ्नोपशान्तये ॥ नन्दः सुनन्दश्च प्रचण्डो बल एव च ॥ अबलो म तंत्र
दनामा च सुभद्रो विघ्नवैष्णवाः ॥ द्वौ द्वौ विष्णोः प्रतिद्वारे प्रवर्त्ताविनतासुतम् ॥ प्रणवादिनमोऽन्तेन तन्नाममन्त्रेण पूजयेत् ॥ ततो २२
ऽक्षतान्समादाय दकेनाराचमुद्रया ॥ प्रक्षिपेदस्त्रमन्त्रेण गृहान्तर्विघ्नशान्तये ॥ अपसर्पन्तु ते भूता ये भूता भूविसंस्थिताः ॥ ये भू

१८९

नाविघ्नकर्त्तारमेनं इष्टमनुशिदक्षया ॥ भूतसंघान् समुच्चार्य्य रक्षमाद्यपुरःसरन् ॥ आयोदि हर्गृहाभ्यन्तः प्रविशेन्नकन्धरः ॥ यजे
नत्रैव बुधानां वासुदेवो यथानये ॥ आस्तुरके संयतान्मानच संविशेद्विहितासने ॥ तथा मृदासने मंत्री प्रटांजिनकुशोत्तरे ॥ काष्ठास
ने भवेद्रोगी वंशे वंशक्षयो भवेत् ॥ शिलासने च वाग्रोधः पल्लवे मतिविभ्रमः ॥ धरण्यां दुःखसंभूति पीडनं राजते भवेत् ॥ विष्णुः
कालात्मकश्चान्मात ततः पूर्वमुखो भवेत् ॥ गंधपुष्पादि पात्राणि स्वदक्षे च निवेशयेत् ॥ दीपं वलिश्च नैवेद्यां सुन्दरं पुरतोन्यसेत्
सुवासितास्तु संपूर्णां वामे कुम्भं सुशोभनम् ॥ पृष्ठदेशे यात्रमेकं करक्षानाय संन्यसेत् ॥ पद्मासनं स्वस्तिकम्वा आचार्य्यो विधिना
विशेत् ॥ उरोरुपरि विन्यस्य सम्यक् पद्मतलेउभे ॥ पद्मासनमिदं प्रोक्तं योगिनो हृदयङ्गमम् ॥ जान्वोर्वोरन्तरे कृत्वा सम्यक् पादत
लेउभे ॥ ऋजुकायो विशेद्योगी स्वस्तिकानं प्रचक्ष्यते ॥ मङ्गलाङ्कुर मात्राणि च चतुर्दिक्षु निवेशयेत् ॥ आशीर्वादगिभिर्द्विजातीनां वै
स्नवं योगमारभेत् ॥ शिष्यश्च वृणुयाद्भक्त्या आचार्य्यं भक्तितत्परः ॥ वासोहलंकारभिर्वैर्दिव्यपाद्यादिवर्ज्जितः ॥ ऋत्विजं वृणुयात्त
द्दशपञ्चत्रयं तथा ॥ पुण्याहं वाचयित्वा च पञ्चघोषपुरःसरम् ॥ भूतशुद्धिं ततः कुर्य्यात्सर्वार्थे त्वविशुद्धये ॥ कृताञ्जलिपरो भू

गौतमी त्वावामे गुरुहत्त्रयययजेत् ॥ गुरुरूत्त्रयस्माद्दिश्च पश्चापरगुरुस्तथा ॥ दक्षपार्श्वे गणेशञ्च मूर्द्ध्नि देवं विभावयेत् ॥ ततो मण्डपमध्ये
२३ च स्थण्डिलं गोमयाम्बुना ॥ ऽत्र विकल्पयथा न्यायं तत्समधोनिधापयेत् ॥ सूत्रं प्राक्प्रत्यगग्रञ्च विप्राशीर्वाचनैः सह ॥ तुणेनोना
भ्रितो मत्स्यो मध्यात् पश्चप्रविन्यसेत् ॥ तन्मध्ये स्थितयाम्योदग्रग्रं सूत्रं निधापयेत् ॥ ततो मध्यान्न्यसेद्धस्तमानमात्रं दिशं प्रति
सत्रे भ्रमकरान्नस्यो न्यसेत्पानवाम्यतमः पूमान् ॥ सूत्राग्रमकरे भ्यश्च न्यसेत्कोणेषु मत्स्यकान् ॥ कोणमत्स्यस्थिताग्राणि दिक्षु
सूत्राणि पातयेत् ॥ ततो भवेच्चतुष्कोणं चतुरस्रं तु मण्डलम् ॥ तत्राग्निमारुतं सूत्रं निर्ऋते शान्तु पातयेत् ॥ प्रागयाम्यवरुणो
दीच्यसूत्राग्रमकरेषु च ॥ विहितागलमसूत्रं चतुष्कं प्रतिपातयेत् ॥ कृतहस्तं भवेद्युक्तं कोणकोष्ठेषु मत्स्यकाः ॥ एष प्राग्वरु
200 णायाम्योदीच्यानि च प्रपातयेत् ॥ षट्पंचाशान्यदानिस्युर्एषिकानि शतनयात् ॥ पदानदाथो विभजेन्यदानि क्रमशः सुधीः ॥ पदैः तंत्र
षोडशकैर्मध्ये पद्मं वृत्तत्रयं मितम् ॥ तैरैर्वचत्वारिंशन्नीमांशाः स्याद्वीथ्यशोभितम् ॥ सद्वादशैः शतपदैः शोभाख्याः स्युश्च भूप्यराः २३
चतुष्पदाश्च शोभाः स्युः षट्पदं कोणकं भवेत् ॥ वृत्तवीथ्या बारचयेन्मध्ये सूत्रचतुष्टयम् ॥ प्रागयाम्यवरुणोदीच्यं तन्त्रवेद्रा

शिमण्डलम् ॥ कर्णिकायाः केशराणां दलस्याद्धं दलस्य च ॥ दलाग्रवृत्तराशीनां वीथ्याः शोभोपशोभयोः ॥ वृत्तानि चतुरस्राणि
व्यक्तं स्यान्नातिकल्पयेत् ॥ भवेन्मण्डलमध्याङ्कः कर्णिका चतुरङ्गुलः ॥ घ्यङ्गुलाः केशरास्तेषु संध्यग्रं चतुरङ्गुलम् ॥ तथा दलानां
मानाद्धेन च घ्यङ्गुलकं भवेत् ॥ अन्तरालं पृथग्वृत्तं त्रयं घ्यङ्गुलमुच्यते ॥ ततश्च राशिचक्रस्यान्तस्तस्य वर्णविभूषितम् ॥ वामे मण्ड
लकं कुर्यात्पञ्चभिरष्टभिरेव वा ॥ द्वात्रिंशदङ्गुलं तेन तत्परत्वान्नावदिष्यते ॥ वृत्तं चक्रसुशस्ताके चतुरस्रन्तु तद्विदः ॥ यदि वा
वर्त्तुलं चैव वास्तु द्वादशराशयः ॥ तेषु पिपीलिकामध्यामातुलुङ्गनिभा अपि ॥ चक्राश्च चतुरस्रश्चैव त्रयं द्वादशराधयः ॥ भवेयुः
पङ्कजदलनिभा वा वाधितावुधैः ॥ तद्बहिर्लिखिवान् कुर्याच्चतुरः कल्पशाखिनः ॥ जलजैः स्थलजैश्चापि सुमनोभिः समन्वितान्
॥ हंससारस्वकारण्डशुकभ्रमरकोकिलैः ॥ मयूरचक्रवाकाद्यैरारूढविटपाननान् ॥ सर्वर्त्तुनिर्वृत्तिकरान् त्रिलोचनमनोह
रान् ॥ तद्बहिः पार्थिवं कुर्यान्मण्डलं कृत्स्नकोणकम् ॥ मण्डलानि च तत्त्वज्ञो राशयस्तान्येव कारयेत् ॥ नामाकल्पत्ररचयेत् प्रमाण
दम्यमण्डलम् ॥ आवाह्य देवता यस्य मर्चयंत्वन्यदेवताः ॥ उभाभ्यां लभते शापं मंत्रीन वलडुर्म्मीति ॥ वालान्मकस्य देवस्य राशि

व्याप्तिमजानता ॥ कृतं समसं सर्वं स्यादज्ञावज्ञानमानिना ॥ तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन राशीन् साधयतीत् क्रमात् ॥ अवगम्यान्तुरू-
पाणि मण्डलानि न चान्यधीः ॥ उमेकमेदर्थ्वं यिन्दुहोतुं वा सर्वदेवताम् ॥ रजांसि पञ्च वर्णानि यं चन्द्रव्याप्तिकानि च ॥ पीतशुक्ला-
रुणाश्यामकृष्णान्येतानि भूतले ॥ हारिद्रं स्यात्तथा पीतं तण्डुलञ्च सितं भवेत् ॥ तथा दोषाय वक्षार संयुक्तं रक्तमुच्यते ॥ कृष्णं द-
ग्धपुलाकोत्थं श्यामं विल्वदलादिकम् ॥ मितेन रजसा कार्या सीमा रेखादि पश्चिना ॥ अङ्गुलीं सेधविस्तार प्रशस्ता सर्वकर्मसु
॥ पीता स्यात्कर्णिका शुक्ला पीतरक्ताश्च केशराः ॥ दलान्यच्छ स्यान्तरालं श्यामं चूर्णेन पूरयेत् ॥ सितरक्तासिते वर्णैर्वृत्तत्रयमुदी-
रितम् ॥ नानावर्णविचित्राः स्युश्चित्राकाराश्च वीथयः ॥ द्वारशोभोपशोभाः स्युः श्वेतरक्ता हरिद्रकाः ॥ राशिचक्रावशिष्टानि को-
णान्यदिक्षु यानि वै ॥ पीठपादानि तानि स्युरसितान्यरुणानि वा ॥ अथ पारुणानि च दलानि तथा दलसंधिरसितवत् ॥ असित-
ता वरुणाश्च रजसा विहिता न्यथि कथयत्स्वरवरे ॥ ॥ इति श्रीगौतमीय महातन्त्रे सर्वतत्त्वमोत्तमे अष्टमोऽध्यायः ॥ ॥ पञ्चग-
व्येन तजेहं मण्डलञ्च विशोधयेत् ॥ पलमात्रं दुग्धभागयो मूत्रं भागमिष्यते ॥ घृतं च पलमात्रं स्याद्गोमयं तोलकद्वयम् ॥ दधि

प्रसृतिमात्रंस्यात्पञ्चगव्यमिदंस्मृतम्॥अथवापञ्चगव्यानांसमानोभागइष्यते॥मूलमन्त्रेणसंमंत्र्यकुशाग्रेणैवशोधयेत्॥
तेनसर्वविशुद्धिंस्यात्सर्वपापनिकृन्तनम्॥महान्तिपातकान्येवकृत्वागव्यंपिबेत्यदि॥नाशयेत्पानमात्रेणसप्तुर्वेदवे
दितः॥भूतशुद्धिंततःकृत्वोड्डयेनपूर्णफलंलभेत्॥ॐनमःसुदर्शनायेत्युक्त्वास्त्रेणैवदेशिकः॥तालत्रयंसम्विदध्यादुर्ध्वो
र्ध्वंचसमाहितः॥दिग्बन्धनंछोटिकाभिर्दशभिःकारयेत्सुधीः॥ततस्तेनैवजनितंतेजोरक्षत्वितिस्मरेत्॥विनिधायकरौस्वाङ्के
उत्तानौपरिचिन्तयेत्॥हूंकारेणसमुत्थाप्यशक्तिस्वाध्वरसंस्थिताम्॥मूलाधारमथस्वाधिष्ठानञ्चमणिपूरकम्॥अनाहत
विशुद्धञ्चआज्ञाचक्राञ्चचिन्तयेत्॥गुदेचध्वजमूलेचनाभौहृदयएववच॥कण्ठेतथाभ्रुवोर्मध्येयथाक्रममनुस्मरेत्॥चिन्त
येत्सुनराधारंकनकाजंचतुर्द्दलम्॥तन्मध्येचिन्तयेद्योनिंचतुष्कोणिसमसद्युतिम्॥तदन्तश्चिन्तयेन्मन्त्रीजीवात्मानंसमाहितं
जवावन्धुकसदृशंतडित्कोटिसमप्रभम्॥सूर्य्यकोटिप्रतीकाशंचन्द्रकोटिसुशीतलम्॥प्रदीपकलिकाकारंकुण्डलिन्यासनं
तथा॥सुषुम्नावर्त्मनासोऽहमितिमन्त्रेणयोजयेत्॥सहस्रारेशिवस्यानेपरमात्मनिदेशिकः॥तथैवपञ्चभूतानिसंहारक्रमत

गौतमी
२५

202

तथा ॥ वाक्पाद्पाणिपायूपस्थवचनादानमेव च ॥ गतिर्विसर्गानन्दश्रोत्रत्वक्चक्षुरसनाघ्राणः ॥ नासा शब्दस्तथा स्पर्शो रू-
पं रसोऽपि गन्धकः ॥ तत्त्वान्येतानि पंचविंशत्स्वरूपेणाचयोजयेत् ॥ अहंकारं मनो बुद्धिं चित्तं तत्रैव योजयेत् ॥ जीवभावेन लीनानि
सर्वाणि परिचिन्तयेत् ॥ धूम्रवर्णं ततो वायुवीजं षड्बिन्दुलाञ्छितम् ॥ पूरयेदिडया वायुं सुधीः षोडशमात्रया ॥ मात्रया च चतुः-
षष्ट्या कुम्भयेत्सुषुम्नया ॥ द्वात्रिंशन्मात्रया मंत्री रेचयेत्पिङ्गलाध्वना ॥ पूरयेदनया चैव संचिन्त्य नीलमारुतम् ॥ रक्तवर्णं
वह्निवीजं त्रिकोणं स्वस्तिकान्वितम् ॥ तेन पूरकयोगेन मात्रया षोडशाख्यया ॥ चतुःषष्ट्या मात्रया च निर्दहेत्कुम्भकेन च ॥ वाम-
पार्श्वस्थितं पापपुरुषं कज्जलप्रभम् ॥ ब्रह्महत्याशिरस्कं च स्वर्णस्तेयभुजद्वयम् ॥ सुरापानहृदायुक्तं गुरुतल्पकटिद्वयम्
॥ तत्संसर्गिपदद्वन्द्वमङ्गप्रत्यङ्गपातकम् ॥ उपपातकरोमाणं रक्तश्मश्रुविलोचनं ॥ खड्गचर्मधरं क्रूरं क्रुद्धं कुक्षौ विचिन्तयेत् तंत्र
मूलाधारोत्थतेनैव वह्निना निर्दहेच्च तम् ॥ एवं संदह्य पापं तं द्वात्रिंशन्मात्रया ततः ॥ भस्मना सहितं मंत्री रेचयेत्पिङ्गलाध्वना २५
वामनासापुटे चन्द्रवीजं कुन्देन्दुसुतसंप्रभम् ॥ भालेन्दुवीजं संयोज्य ततः षोडशमात्रया ॥ सुषुम्नया चतुःषष्टिमात्रया वीजमेत-

वम्॥ ध्यात्वामृतमयीं वृष्टिं पश्चाच्छङ्खयोल्लसितीम्॥ तया देहं विचिन्त्यैवं मनसापि कुलाध्वना॥ वाष्टिंस्य मात्रया मंत्री लं बीजेन
दृढं नयेत्॥ स्वस्थाने हंसमंत्रेणाथ मनसैनैव वर्त्मना॥ जीवं तत्त्वानि चानीय स्वस्थाने स्थापयेत्ततः॥ इति कृत्वा भूतशुद्धिं मातृका-
न्यासमाचरेत्॥ गौतम उवाच॥ भूतशुद्ध्या वद ब्रह्मन् कस्य शुद्धिः प्रजायते॥ नात्मनः सर्वशुद्धीनां कारणं संतु कथ्यते॥ नजी-
वस्य ब्रह्मणश्च स्यादैक्यं तस्य नित्यशः॥ न देहस्य तदारभ्यानित्यता नस्य कथ्यते॥ मनसो वापि बुद्धेश्च कस्य स्यात्तु करुवीक्षणम्॥ इत्या-
दिसंशयं छिन्धि त्वं हि ब्रह्मसमः स्मृतः॥ नारद उवाच॥ शरीराकारभूतानां भूतानां यद्विशोधनम्॥ अव्ययब्रह्मसंयोगाद् भूतशु-
द्धिरियं मता॥ अन्तःकरणमध्ये तु ज्योतिरात्मा प्रवर्त्तते॥ लिङ्गदेहं तु तं प्राहुर्योगिनस्तत्त्ववेदिनः॥ तस्य शोधनमात्रेण सर्वशुद्धिः
प्रजायते॥ तदेव विश्वजनककारणं जन्मकारणम्॥ तद्वियोगे भवेन्मृत्युर्नान्यथा जन्मकोटिभिः॥ इत्येतत्कथितं सर्वं पुरुषार्थस्य
निगमे॥ योगाद्यभ्यासयोगेन मंत्राभ्यासेन नाशयेत्॥ भूतशुद्धिं विधायेत्थं योगानंदे द्विजोत्तम॥ न्यासं देहस्य सन्नाहं विदधी-
तानुपूर्वकम्॥ भूतशुद्धिर्मातृका च केशवाद्या तथा च सा॥ तत्त्वन्यासं तथा कुर्यान्प्राणायामस्ततः परम्॥ नजीवस्य ब्रह्मणश्च स

हैकं तस्यानित्यशः ॥ न देहस्य तदारभ्य नित्यता तस्य कथ्यते ॥ मनसो वापि बुद्धेश्च कस्य स्यात्कुरु वीक्षणम् ॥ इत्यादि संशयं छिन्धि
त्वं हि ब्रह्मसमः स्मृतः ॥ नारद उवाच ॥ वर्णन्यासं तथा कृत्वा दशतत्त्वं तथाचरेत् ॥ विष्णुपञ्जरनामानामित्युक्तं क्रमसंग्रहः ॥ त
थापि स्थापनं कुर्याद्यथावदनुपूर्वशः ॥ स्ववामाग्रे चतुरस्रं मण्डलं परिचिन्तयेत् ॥ पुष्पैरभ्यर्च्य तं मंत्री तत्राधारं प्रतिष्ठयेत्
॥ मं वह्निमण्डलाय नमो मंत्रोऽयं तस्य चेर्यते ॥ वृत्ताकारेण तत्रैव वह्नेर्दशकला यजेत् ॥ वृत्ताकारेण तत्रैव कला द्वादश पूज
येत् ॥ कं भं तापिनी इत्युक्त्वा धं वं तापिनिका तथा ॥ गं यं उच्चार्य धारिणी धूम्रार्च्चः परिपूजयेत् ॥ घं पं मरीचिं संभर्च्य ङं नं ज
लिनिकां तथा ॥ चं धं रुचिं छं दं चैव सुषुम्नां पूजयेत्कुरु ॥ जं खं तु भोगदां मंत्री पूजयेत्कुसुमाक्षतैः ॥ झं तं विश्वां समभ्यर्च्य ञं नं
च बोधिनीं न्यसेत् ॥ टं ढं च धारिणीं तद्वत् ठं डं क्षमां च पूजयेत् ॥ नमोऽन्तेनैव मंत्रेण चतुर्थी प्रत्ययान्विता ॥ एवं शङ्खं समभ्य
र्च्य कलासौरैर्धनप्रदाः ॥ विलोममातृकाजप्तास्ते च मंत्रं तथा सुधीः ॥ यास्त्वमा तीर्थजेनैव पूरयेद्विमलेन च ॥ ॐकारेणैव मंत्रेण
चन्द्रं तत्र प्रपूजयेत् ॥ अमृता मानदा पूषा तुष्टिः पुष्टिः रतिर्धृतिः ॥ शशिनी चन्द्रिका कान्तिर्ज्योत्स्ना श्रीः प्रीतिवृद्धिदः ॥ पूर्णा पूर्णा

203

मृताचेति कलाः षोडशका सदा॥ षोडशस्वरयोगेन नमोऽस्तेन प्रपूजयेत्॥ तत्राक्षमालानि पूर्व्यापरिणु वोणि विनिक्षिपेत्॥ वामेना
छ्वाय हस्तेन षडङ्गं दक्षहस्तेन॥ दशकालोजपेन्मूलं गालिनी शिखयान्यसेत्॥ कारौ प्रसार्य्य चान्योऽन्यं सम्पुटक्रमयोगतः॥ प्र
योज्य दक्षिणाङ्गुष्ठं तथा वामपाणि दृया॥ वामया दक्षिणाङ्गुष्ठं मुद्रेयं गालिनी मता॥ अर्घस्य फलदा प्रोक्ता शङ्खस्योपरि चा
लिता॥ गंधादिभिः समभ्यर्च्य कृत्वा रक्षां वामयोजयेत्॥ अस्त्रादिभिः सुसंरक्ष्य धेनुं योगी प्रदर्शयेत्॥ न दक्षिणेन शंखं वा ता
म्रं वा पार्थिवं तथा॥ पात्रमेकं निधायाथ तथा तोयेन पूरयेत्॥ ताम्रपात्रं च विप्रर्षे विष्णोरतिप्रियं मतम्॥ तथैव सर्वपात्राणां
मूलं शंखं प्रकीर्तितम्॥ मृत्पात्रं च तथा प्रोक्तं स्वर्णं वा रजतं तथा॥ यच्चपात्रं हरेः शुद्धं नान्यतत्र नियोजयेत्॥ तेनामृतेन स
र्वेत्र द्रव्यं मंत्रमयं भवेत्॥ ततो धर्मादिभिर्मंत्रीगात्रे पीठानि विन्यसेत्॥ गंधाक्षतैः कुसुमकैः पवित्रैर्जलयोजितैः॥ इति पीठं
समभ्यर्च्य ध्यायेन्मंत्रात्मदेवताम्॥ मूलादि ब्रह्मरन्ध्रान्तं विषतन्तुस्वरूपिणीम्॥ कुण्डलीं त्रिविधां तत्र तथा बीजाक्षरं त्रिधा॥
तुरीयां कुण्डलीमूर्ध्नि वासुदेवं तृतीयकम्॥ ॐकारं मूलदेशे च द्रवत्स्वर्णनिभं स्मरेत्॥ मूलादि हृदयं यावत् वह्निकुण्डले

गौतमी
२७

नीतथा॥ हृदये कामबीजं च सूर्यायुतसमप्रभम्॥ सूर्यकुण्डलिनीं तत्र सूर्यकोटिसमप्रभाम्॥ हृदयाकुलपर्यन्तं ध्यायेद
नाकुलः सुधीः॥ क्रमध्यान्तु लरध्यान्तं मायाबिन्दुयुतप्रभाम् चन्द्रकुण्डलिनीं तत्र वै दमृतविग्रहाम्॥ बिन्दुनादमयं वा
सुदेवं विन्दो तृतीयकम्॥ देशकालाद्यवच्छिन्नं सदैतेजोमयं स्मरन्॥ तुर्यकुण्डलिनीं तत्र केवलं ज्ञानविग्रहाम्॥ एवं ध्या
त्वा पुनर्बीजं सम्पूर्णं मनसा स्मरेत्॥ चिदानन्दमयं स्वच्छं एकाचैकतया गुरुः॥ सुधावृष्यानिपतन्या नर्येयत्परदेवतम्॥
ध्यात्वा ध्यात्वा पुनर्ध्यात्वा सहजानन्दविग्रहः॥ बिन्दुस्रुतसुधाभिस्तु तर्पयेच्च पुनः पुनः॥ अन्तर्याग इति प्रोक्तो जीवन्मुक्ति
दायकः॥ मनीरागाश्च मुमुक्षूणामधिकारोऽत्र केवलम्॥ अथवा मानसे द्रव्यैः प्रकटे नापि पूजयेत्॥ ध्यात्वा हृत्पद्ममध्ये तु वा
सुदेवं यथोदितम्॥ स्वागताद्यैरुपचरेत् पाद्यार्घ्यैः स्नानमूषणैः॥ गन्धपुष्पधूपदीपैर्नैवेद्यविधिना विना॥ पुष्पाञ्जलीन्त
तो दद्यात् वहुमालां निवेदयेत्॥ अथवा घृतसम्पृतैः प्रकटैर् द्रव्यैः प्रभूम्॥ स्वागताद्यैर्निवेद्यान्तैरात्मभेदेन पूजयेत्॥ चन्दना
गुरुनिर्यासचर्चिताङ्गं स्वयं गुरुः॥ बिन्दुमञ्जरसं भेगानतास्थानविधानवित्॥ रचयेत्तिलकं भक्त्या प्रदीपकलिकानिभम्॥

204

तंत्र
२७

पुष्पाञ्जलिं पञ्चकृत्वो विधिवत्तत्तु याजकः ॥ जुलसीभुगलं वामपादे दक्षिणके तथा ॥ हयारि युगलं पार्श्वद्वये गन्धद्वयान्वित
म् ॥ पद्मयुग्मं मूर्द्ध्नि देशे मूलेन दक्षवामके ॥ षड्भिः सर्वत्तनोन्यसेत्पुनः सर्वैश्च सर्वतः ॥ एवं पुष्पाञ्जलिं प्रोक्तो हरिसान्निध्य
कारकः ॥ श्रीखण्डं दक्षिणे दद्यात्सितपुष्पेण संयुतं ॥ वामे च चन्दनं दद्यात्तथा रक्तेन संयुतम् ॥ सर्वं पुष्पांजलौ दद्यात्सर्वे
गन्धसमन्वितः ॥ दक्षिणां वासुदेवाख्यं स्वच्छं चैवमव्ययम् ॥ वामे च कर्णिकां नित्यां रक्तां रजोगुणान्विताः ॥ तेन सत्वर
जोरूपं आत्मानं चिन्तयेत्गुरुः ॥ मूलमंत्रं जपेत् ब्रह्मा सुषुम्नामूलदेशके ॥ मंत्रार्थं तस्य चैतन्य वीजं ध्यात्वा पुनः पुनः ॥ उद
यादिलयान्तञ्च मंत्रमेव समभ्यसेत् ॥ उदये शब्दरूपञ्च लयश्चात्मा प्रकीर्त्तितः ॥ ज्ञानाज्ञानविभागेन तन्मयो भवगो
तम ॥ मन संहरणं शौचं मौनं मंत्रार्थचिन्तनम् ॥ अव्यग्रत्वं मनिर्वेदो जपसम्पत्तिहेतवः ॥ एवं ते कथितं सम्यक्त्रिविधं य
जनं त्वमम् ॥ यान् ज्ञात्वा सम्प्रदायेन मंत्री वाञ्छितमश्नुते ॥ ॥ अथ मण्डलमध्ये तु पूजनं वाह्यगोचरम् ॥ आरभेत्पुवदै
द्रव्येर्नानारससुविस्तरैः ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयानि पात्राणि च स्वदक्षिणे ॥ संस्थाप्य नत्तद्द्रव्यैश्च पूरितानि च देशिकः ॥ अर्घ

स्त्रीणां यावाणि यावद्स्यापित्रयं भवेत्॥ तथा चाचमनीयानि यावाणि च विभागशः॥ तथा कर्द्दो र्वेल्वादेकमेकं प्रशस्यते॥
पूर्येद्विधिना मंत्री मण्डलं शुभतण्डुलैः॥ शुद्धैर्वा शालैः सम्यक्कृत्वा पंकजमण्डलम्॥ कुशान्विस्तारयेत्तत्र वपद्मं विस्तरा
न्वितम्॥ पृथ्व्याणि च विकीर्य्याथ कुम्भस्थापनमाचरेत्॥ इमं कृयं ताम्रमयं मार्त्तिकं वा स्वशक्तितः॥ वित्तशाठ्यं न कुर्वीत कृते ति
ष्यमवाप्नुयात्॥ द्वात्रिंशदङ्गुलं कुम्भं विस्तारेणाभिशालिनं॥ षोडशद्वादशाङ्गुलमतो न्यूनं न कारयेत्॥ कुशपत्रीनिर्मितैः सूत्रैः
विधिवत्त्रिगुणीकृतैः॥ तेन संवेष्टयेत्परितः यथा न क्षरते क्वचित्॥ भस्मना मृत्सु साधकस्य क्षारेण चायपदं पदं॥ तस्माद्दोषापि विज्ञ
यकुर्य्यात्सर्वमतन्द्रितः॥ प्रक्षाल्यानारमं वेरेण गन्धैः परिमलान्वितम्॥ देवविनिर्मितैः सार्द्धं स्थापयेत्तान्सुमुच्चरन्॥ समीक्ष्य स्वत्व(
चान्तो येरथनाथ्येक्षवीरधी॥ विष्णुगन्धाष्टकेनाथ तीर्थोदेनाथ पूरयेत्॥ चन्दनागुरुह्रीवेरं कुष्ठकुंकुमरोचनाः॥ जटामांसी मुरा
मांसी विष्णोर्गन्धाष्टकं स्मृतं॥ गन्धाष्टकमिदं ह्युक्तं विष्णोः सान्निध्यकारकम्॥ वह्निरूपमयाधारं कलाभिः सह पूजयेत्॥ तथा सू
र्यमयं कुम्भं कलाभिः प्रपूजयेत्॥ जलं सोममयं तद्वत्कलाभिः समर्चयेत्॥ तेजत्रयमिदं प्रोक्तं जगदानन्ददायकं स्मृतं॥ विलोम

205

मातृकारूपे सर्वत्र पूरणं स्मृतं ॥ तथा मूलं समुच्चार्य्य पूरयेद्विगतामयं ॥ तीर्थमंत्रेण तीर्थानि योजयेत्सूर्य्यमण्डलात् ॥ वृहत्शं
खं तथा स्थाप्य स्वपुरोभागमग्रतः ॥ तत्राधारं प्रतिष्ठाप्य पूजयेद्वह्निमण्डलं ॥ ततः शङ्खं प्रतिष्ठाप्य सूर्य्यात्मकमथाचरेत् ॥ प्रद
क्षिणक्रमेणैव कलाः सर्वत्र पूजयेत् ॥ विलोममातृकां जप्त्वा तथा मंत्रजप्र पूरयेत् ॥ क्वाथोदकैर्व्वा दुग्धैर्वा पूर्वोक्तैर्वाप्रपूरयेत् ॥
तेजस्त्रयकलाऽभ्यर्च्य प्राणस्थापनपूर्वकं ॥ आवाहनादिकं कृत्वा कलाएकैकशः क्रमात् ॥ संपूज्याविद्धिवधिन्नामदेवसान्निध्यहे
तवे ॥ प्रणवांशोद्भवाः सम्यक्कलास्तत्र प्रपूजयेत् ॥ स्थापनान्ते तु संयोज्य गन्धपुष्पादिभिर्यजेत् ॥ एकैकमृक्पठंस्तत्र तत्र तत्र
जयां क्षिपेत् ॥ पाठस्ते जोमयं तत्र योजयेज्जुहुसत्तमः ॥ प्रथमं प्रकृतेर्हंसः प्रतद्विष्णुरनन्तरं ॥ त्र्यम्बकश्च तृतीयस्यात्तद्विप्रासोच
तुरीयकं ॥ विष्णुर्योनिं कल्पयतु पञ्चमं परिकीर्त्तितं ॥ ऋक्पञ्चकमिदं प्रोक्तं प्रणवार्णस्वरूपकं ॥ तारस्य पञ्चभेदेन पञ्चाशद्वर्ण
गाः कलाः ॥ सृष्टिर्ऋद्धिः स्मृतिर्मेधा कान्तिर्लक्ष्मीर्द्युतिः स्थिरा ॥ स्थितिः सिद्धिरिति प्रोक्ताः कचवर्गगताः क्रमात् ॥ अकाराद्ब्रह्मणोत्प(
त्रानन्नचामीकरप्रभाः ॥ एताः करधृताक्षस्रक्पद्मकञ्जयकुण्डिकाः ॥ जरा च पालिनी शान्तिरीश्वरी रतिकामिके ॥ वरदाह्लादिनी(

प्रीतिदीर्घाः सुश्वेतवर्णगाः ॥ उकाराण्विष्णुनाम्नाज्वालमालदलसन्निभाः ॥ अभीतिवदचक्रेष्वाहरः परिकीर्त्तिताः ॥ दीक्षायैद्रीभ
यान्विद्रानन्ताक्षुधोधनीक्रिया ॥ उत्वारीमृत्युरताः स्युः कथिताः यथवर्गकाः ॥ वज्रेणमागेदुत्पत्ताः शरच्चन्द्रनिभाप्रभाः ॥ उद्वहस्त
भयं शूलं कपालं बाहुभिर्वरं ॥ ईश्वरेणोदिताविन्दोः पीतश्वेतारुणासिताः ॥ अनाच यकवर्गस्याः सवाकुसुमसन्निभाः ॥ अभयं
हरिणं टङ्कं दधाना बाहुभिर्वरं ॥ निवृत्तिं संप्रतिष्ठा स्याद्विद्याशान्तिरनन्तरं ॥ इन्धिका दीपिका चैव रोचिका मोचिका परा ॥ सूक्ष्मा
सूक्ष्मामृताज्ञानामृता चाप्यायनी तथा ॥ व्यापिनी व्योमरूपाः स्युरनन्ताः स्वरशक्तयः ॥ सदाशिवेन संजाता नादादेताः सितद्विषः
॥ अक्षस्रक्शूलं गुणकपालवरतर्जनी ॥ नतत्कलाः समावाहकृत्वाप्राणास्य संयमं ॥ संपूज्यागन्धपुष्पाद्यैस्तस्मात्तेजलसमर्पये
त् ॥ कुर्वन्तेतजेस्त्वयकफलाअष्टाविंशज्जपन्नतः ॥ जयेत्कलानाश्चयच्चाशन्त्रणावंश्चसर्जुर्जवा ॥ उतश्चपञ्चम्भकजप्या मूलमंत्रं ज
पेत्ततः ॥ चतुर्नवतिमन्त्रोऽयं देवसान्निध्यकारकः ॥ नवरत्नं नदेदेवानिः क्षिपेन्मानुकांजपन् ॥ नवरत्नमयं चाप्यानन्नवरत्नदेने
स्मकं ॥ वज्रमौक्तिकमप्यारत्नंविद्रुमं पद्मरागकं ॥ नीलमरकतन्धेवमाणिक्यं स्वर्णरौप्यवचा ॥ नवरत्नमिति प्रोक्तं सर्वदेवाश्रमं मह

न् ॥ स्थापयेत्तन्मुखे मंत्री द्वक्षकं फलसंयुतं ॥ विस्तरं तन्मुखे दत्वा दत्वा च पञ्चपल्लवः ॥ शुद्धेन क्षौमयुग्मेन त्रिर्मिलेनांशुकेन वा
॥ वेष्टयेद्विधिना मंत्री सर्वाश्चर्यं यथा भवेत् ॥ बहुमाल्यैस्ततो दद्यात् गन्धञ्च सुमनोहरं ॥ हरिमावाहयेत्तत्र छायायां कल्प-
द्रुशाखिन ॥ ॥ इति गौतमीयमहातन्त्रे सर्वतोभद्रमंत्रे नवमोऽध्यायः ॥ ॥ अथ पुष्पाञ्जलिकरं समायतनभस्थलः ॥ हृदप
द्मसंस्थितं तेजः ॥ कुण्डल्या सह मेलयेत् ॥ चिदानन्दघनं शुद्धं सर्वतेजोमयं स्मरन् ॥ यट्चक्राभेदनेनैव उन्मन्या सह योज-
येत् ॥ जीवानन्दमयं तत्तु प्राप्तमैश्वर्यसम्भृतः ॥ आराध्यमानसे देवे वहन्नासापुटं क्रमात् ॥ करस्थमातृकाम्भोजे चैतन्यं यो-
जयेच्च तत् ॥ कुम्भमध्ये मंत्रमूर्तौ वा वाह्यपरि पूजयेत् ॥ कृष्ण कृष्ण महायोगिन् सर्वेन्तत्व हृदि स्थिते ॥ सर्वत्र सर्वग ब्रह्मन् कृप-
या सन्निधीभव ॥ मंत्रेणानेन संस्थाप्य तत्तन्मुद्रां प्रदर्शयेत् ॥ उद्धाञ्जलिमधः कुर्यादियमावाहनी भवेत् ॥ सेयमेव विपरीता
स्यात्मुद्रा स्थापनकर्मणि ॥ बाह्याङ्गुष्ठद्वयं मुष्टिमुद्रा स्यात्सन्निधापनी ॥ अङ्गुष्ठगर्भिणी सैव मुद्रा स्यात्सन्निरोधिनी ॥ अन्यो-
न्यतर्जनीयुग्मभ्रमणाद वगुण्ठनी ॥ आवाह्यपञ्चमुद्राभिः प्राणस्थापनमाचरेत् ॥ याशाङ्कुशपुटाशक्तिस्तनोऽहं स मंत्रं व-

गौतमी·
३०

देत्‌॥ कृत्वास्य प्राणानिह प्राणान्‌ कृत्वास्य जीव इह स्थितः॥ तस्य सर्वेन्द्रियाणि च वाङ्मनश्चक्षुरित्यर्थं॥ इहागत्य सुखं चिरं तिष्ठंतु
स्वाहेत्यायुतं॥ अयं प्राणान्‌ मन्त्रः प्रोक्तः सर्वजीवप्रदायकः॥ अनेन विहिता येस्मै न यो निर्जीविता मताः॥ रहस्यं चास्य गुरुतः स्वस्य
नोज्ञानवैभवे॥ किं न सिध्यति विप्रर्षे देशिकस्य न चान्यथा॥ मातृकाकेशवारव्यान्यन्तं मम स्ययेन वै॥ कराङ्गदशतत्वानि न सम्मा
सन्निधिर्भवेत्‌॥ सर्वात्मा सर्वगो देवो मण्डलाधारविष्ठितः॥ शालग्रामे मनोयन्ते मण्डले प्रतिमासु च॥ नित्यं पूजा हरेः कार्या
न तु केवलभूतले॥ गण्डक्यांश्चैकदेशे च शालग्रामस्थलं महत्‌॥ पाषाणान्तद्भवं यत्तत्‌ शालग्राममिति स्मृतं॥ शालग्रामशिला
स्पर्शात्‌ कोटिजन्माघनाशनं॥ किं पुनर्यजनं तत्र हरेः सान्निध्यकारकं॥ शालग्रामैकयजनाच्छतलिङ्गफलं लभेत्‌॥ बहुभिर्जन्म
भिः पुण्यैर्यदि कृष्णशिलां लभेत्‌॥ गोष्पदेन च चिह्नेन तेन संप्राप्यते जन्तुः॥ कामक्रोधादिदोषोत्थ सर्वदुःखनिवारणात्‌॥ य
त्रास्मित्वार्हरे तस्मिन्‌ देवः प्रीणाति पूजितः॥ पञ्चमहपलाशं च चतुरस्रं सुलक्षणं॥ चतुर्द्वारसमायुक्तं कामगर्वनिकारिणं॥ सा
मान्यमन्त्रमुद्दिष्टं समस्तादशाक्षरं शृणु॥ चतुरस्रं चतुर्द्वारं पञ्चमहद्दलान्वितं॥ षट्कोणमध्ये कामारव्यं समन्दशार्णवेष्टितं॥ य

तंत्र·
३०

डक्षरं मन्त्रु वरं वह्वोरणो विलिखेत्ततः ॥ एतद् मन्त्रं महाभाग कृपया कथितं तव ॥ अस्यविज्ञानमात्रेण कृत्स्नान्मासाधकोभ
वेत् ॥ अरवराड्मराड्कारं यान्नविघ्नाविजृम्भते ॥ सर्वदेवमयं येन तेन मराडलमुच्यते ॥ प्रतिमा कृत्स्नदेवस्य यत्नतः कारयेत्सु
धीः ॥ शिल्पिना कृत्स्नभक्तेन विश्वकर्मोत्तजानता ॥ दशपञ्चाङ्गुला मुख्या मध्यमा द्वादशाङ्गुला ॥ अष्टाङ्गुलाधमा सा तु न्यूनाधि
क्यं न कारयेत् ॥ अज्ञानेनापि मोहेन यदि कुर्यान्नराधमः ॥ प्रतिष्ठा विफला तस्य पूजनान्न फलं भवेत् ॥ मानाङ्गुलविहीना सा
प्रतिमा यत्र तिष्ठति ॥ राजानं पीडयत्ताव गृहस्थो नरकं व्रजेत् ॥ मानाङ्गुलेन सा कार्य्या नान्यथा मुनिसत्तम ॥ काश्मीरी ज्ञानदा
प्रोक्ता स्वर्णजापि च मुक्तिदा ॥ सस्यान्तिदा तु शैलजा राजती वहुमुक्तिदा ॥ तेजोजा दारुजा या च रत्निवीशत्रुनाशिनी ॥ ताम्रीधर्मवि
वृद्धिं च करोति वहुसौख्यदा ॥ मृदेव मृन्मयी प्रोक्ता प्रतिमा सुभलक्षणा ॥ भोगदा मोक्षदा सा तु प्रतिमा कथिता तव ॥ लेप्याले
ख्याद्विधा सापि प्रतिमा परिकीर्तिता ॥ पर्वताग्रे नदीतीरे चत्वरे गोष्ठभूमिषु ॥ समुद्रकूले चान्यत्र मानहीनान्त्रह्व पर्णां ॥ कृत्स्नप्र
तिकृतिं कुर्य्याद्दिव्यां वंशस्वचिन्हता ॥ तानसंख्यामयेन्मंत्री गृहे वा गोष्ठमध्यतः ॥ समाहितस्ततो मंत्री पूजयेदुपचारकैः ॥ षोड

गौतमी
३१

शोयचारमंत्रेणायमनारब्धेनसिद्धये ॥ यस्यदर्शनमिच्छंतिदेवाब्रह्मादयः ॥ कृपयादेवदेवेशमदग्रेसन्निधीभव ॥ उच्च
तेपरमेशानस्वागतंस्वागतंभवेत् ॥ कृतार्थोनुगृहीतोऽस्मिसफलंजीवितंतुमे ॥ यदागतोऽसिदेवेशचिदानन्दमयाव्यय
अज्ञानाद्वाप्रमादाद्वावैकल्यात्साधनस्यच ॥ यदपूर्णंभवेत्कृत्यंतथाप्यभिमुखोभव ॥ पाद्यंश्यामाकदूर्वाब्जविष्णुक्रान्ताभिरि
ष्यते ॥ यद्भक्तिलेशसम्पर्कात्परमानन्दसंप्लवः ॥ तस्यतेपरमेशानपाद्यंशुद्धायकल्पते ॥ जातीलवङ्गकक्कोलैर्देयादाचमनी
यकं ॥ स्वधामन्त्रेणमतिमान्स्मृत्वावैदक्षिणांकरं ॥ वेदानामपिवेदायदेवानांदेवतात्मने ॥ आचामंकल्पयामीशंशुद्धानांशुद्धि
हेतवे ॥ गंधपुष्पाक्षतयवकुशाग्रतिलसर्षपान् ॥ दूर्वाभिर्देवशिरसिशिरोमंत्रेणचार्पयेत् ॥ ह्नदर्घ्यमिदंप्रोक्तंतुष्टयेशा
ङ्घ्रधन्वनः ॥ तापत्रयहरंदिव्यंपरमानन्दलक्षणं ॥ तापत्रयविमोक्षायतवार्घ्यंकल्पयाम्यहं ॥ घृतदधिमधुभिश्चमधुपर्कंस्व तंत्र
धाम्बुना ॥ सर्वकल्मषहीनायपरिपूर्णंस्वधात्मकं ॥ मधुपर्कमिमंदेवकल्पयामिप्रसीदमे ॥ मुखेचाचमनंदद्यात्केवलेनजले ३१
नच ॥ उच्छिष्टोऽप्यशुचिर्वापियस्यस्मरणमात्रतः ॥ शुद्धिमाप्नोतितस्मैतेपुनराचमनीयकं ॥ वन्द्यचन्दनकाश्मीरजलैःस्नान

विधीयते ॥ परमानन्दबोधाब्धिनिमग्नानिजमूर्त्तये ॥ साङ्गोपाङ्गमिदं स्नानं कल्पयाम्यहमीशते ॥ पीताम्बरद्युगं दद्याद्यथा
शक्त्या परिस्कृतं ॥ मायाचित्रपटाच्छन्ननिजगुह्योरुतेजसे ॥ निरावरणविज्ञानवासस्ते कल्पयाम्यहं ॥ उत्तरीयं ततो दद्याद्धेमो
र्ध्वं नियमान्वितं ॥ यमाश्रित्य महामाया जगत्सम्मोहनी सदा ॥ तस्मै ते परमेशाय कल्पयाम्युत्तरीयकं ॥ यज्ञसूत्रं ततो दद्याद
थवा स्वर्णनिर्म्मितं ॥ यस्य शक्तित्रयेणेदं संप्रोतमखिलं जगत् ॥ यज्ञसूत्राय तस्मै ते यज्ञसूत्रं प्रकल्पयेत् ॥ हाराद्याभरणा
न्दद्यात्सुवर्णाश्मसमन्वितं ॥ स्वभावसुन्दराङ्गाय सत्यासत्याश्रयाय ते ॥ भूषणानि विचित्राणि कल्पयाम्यमरार्च्चित ॥ अर्घ्यो
क्षितजलं दद्यादुपचारान्तरान्तरे ॥ समस्तदेवदेवेश सर्वतृप्तिकरं परं ॥ अखण्डानन्दसंपूर्णं गृहाणं जलमुत्तमं ॥ चन्दना
गुरुकर्पूरमिश्रो गन्ध इहोच्यते ॥ सर्वाङ्गे लेपयेत्तेन नानापत्रयप्रशान्तये ॥ परमानन्दसौरभ्यपरिपूर्णदिगन्तरं ॥ गृहाण पर
मं गन्धं कृपया परमेश्वर ॥ पञ्च पुष्पाञ्जलीन्दद्यात्पूर्वोक्तेनैव वर्त्मना ॥ अन्यान्यपि च योग्यानि पुष्पाणि वैष्णवे मनो ॥ कम
लेकरवीरैश्च तुलस्या जातिकेतकी ॥ कह्लारचम्पकोत्पलकुन्दमन्दारनागकेशरयावन्ती ॥ नंद्यावर्त्तनु मल्लिकायूथीनवमालि

कासौगंधिकञ्चैवोरकं ॥ कोरण्डलोकमर्ज्जनविल्वार्ज्जुनमुनिपत्रकं ॥ पत्रंचामलकं शुद्धं कार्णिकारं तथा शुभं ॥ पलाशादि
यथालाभं गोविन्दाय समर्पयेत् ॥ मलिनं भूमिसंस्पृष्टं क्रिमिकेशादिदूषितं ॥ पर्युषितानि पुष्पाणि वर्ज्जयेद्देवतार्च्चने ॥ ति
ष्ठेद्दिनत्रयं शुद्धं पद्ममामलकं तथा ॥ तुलसी सर्वथा शुद्धा तथा विल्वदलानि च ॥ दिनैकं करवीराणि योग्यानि चतमोधन ॥
तुरीयगुणसम्पन्नं नानागुणमनोहरः ॥ आनन्दामोदरं भं पुष्पं गृह्यतामिदमुत्तमं ॥ मंत्रसंपुटीतान्यस्यमानान्पादं देववर्माणि ॥
ततन्यासं स्थले तां स्थान् गन्धपुष्पाक्षतैर्यजेत् ॥ पञ्चात्मिकायां दीक्षायां गणेशादिक्रमाद्यजेत् ॥ यदामध्ये तु गोविन्दं नै
ऋत्यां गणनायकं ॥ आग्नेय्यां हंसमभ्यर्च्य ऐशान्यां शिवमर्च्चयेत् ॥ वायव्यामर्च्चयेद्देवीं भोगमोक्षफलाप्तये ॥ गन्धादिभिर
थाभ्यर्च्य षडङ्गरूपावेनततः ॥ शक्तौ न तन्त्रं स्मिमदं मन्यथा केवलं यजेत् ॥ विंशत्कृत्वो जपेन्मंत्रं नमस्कृत्य समापयेत् ॥ ततोऽङ्गे
षडङ्गानि वक्ष्यमाणेन वा यजेत् ॥ आग्नेय्यां शिवकोणे च राक्षसे वायुकोणके ॥ मध्ये दिक्षु च पूर्वादि अङ्गषट्कं समर्च्चयेत् ॥ हा
रस्फाटिककालाञ्जनमुक्तावह्निरोचिर्यो लन्नना ॥ अभय वरो यतहस्तां प्रधानतोऽङ्गदेवताः कथिताः ॥ एवं समभ्यर्च्य मतिमान्

दहनन्ते दत्तो यजेत् ॥ सुदर्शनं देवेशं यन्त्रं यन्मूजयेत्तु समाहितः ॥ वेणवे नम इत्युक्त्वा मंत्रोऽयं समुदीरितः ॥ कौस्तुभं हृदये र
त्नं सूर्य्यायुतसमप्रभं ॥ कौस्तुभाय नमश्चेति तस्य मंत्र उदीरितः ॥ नद्यो वनमालाञ्च चन्द्रायुतसमप्रभां ॥ प्रणवं पूर्वमुच्चा
र्य्य वनमालायेति वदेत् ॥ वनमालामनुं प्रोक्तः सर्वपापौघनाशनं ॥ कौस्तुभोर्द्ध्वे च श्रीवत्सं चन्द्रायुतसमप्रभं ॥ श्रीवत्साय
नमश्चेति मनुस्तस्य महर्षिभिः ॥ महस्रसूर्य्यसङ्काशे कर्णे मकरकुण्डलं ॥ मकरकुण्डलाय नम इत्युक्त्वा मनुरीरितः ॥ किरीटं
मस्तके दीप्तं सूर्य्यायुतसमप्रभं ॥ सूर्य्यायुतसमाभासं किरीटाय नमो वदेत् ॥ प्रणवादिसमायं प्रोक्तः किरीटस्य महर्षिभिः ॥
पूर्वादि दिशमारभ्य प्रादक्षिण्यक्रमाद्यजेत् ॥ दामसुदामवसुदामकिंकिणीगन्धपुष्पकैः ॥ अन्तःकरणरूपान्ते कृष्ण
स्य परिकीर्त्तिताः ॥ आत्माभेदेन तु पूज्याय यथापूर्वं तथैव च ॥ प्रणवादि नमोऽन्ते स्वस्वमन्त्रैस्तान् परिपूजयेत् ॥ नवाङ्कमुक्तं
देवस्य भोगाङ्गं शृणु गौतम ॥ अंशेन महिष्यो देवस्य पुर आदि प्रपूजयेत् ॥ प्रदक्षिणक्रमेणैव रुक्मिण्याद्यास्तु ता मताः ॥ रु
क्मिणी सत्यभामा च लक्ष्मणा च सुलक्षणा ॥ कालिन्दी ऋक्षजा नग्नजिता स्याच्च सुनन्दका ॥ इत्येते सममवरया रुक्मिणी हृद

गौतमी यौवना॥ सितवस्त्रपरिधाना सर्वाभरणभूषिता॥ देवस्य वदनाम्भोजमालिनाशि मधुव्रताः॥ वराभयकरोयेना भक्तायप्र-
३२ क्षमेसतां॥ इयं लक्ष्मीः पराशक्तिर्विश्वानुग्रहरूपिणी॥ कलायकुसुमस्यामा सर्वाभरणभूषिता॥ पीताम्बरवृहच्छ्रोणी-
सत्यास्व्याधरणीः स्मृता॥ रत्नपूरकरा वामे दक्षिणे च वरप्रदा॥ अन्याश्च गौराः श्यामा भाक्रमेणापरिकीर्त्तिता॥ पीताम्बरप
रीधाना देवार्पितमनोमुदा॥ नन्दहि वसुदेवश्च यशोदा देवकी पुनः॥ वसुदेवो हेमगौरो वराभयकरस्थितः॥ देवकी श्याम
सुभगा सर्वाभरणशोभना॥ सितवस्त्रयुगाद्याश्च समर्पितफलप्रदा॥ यशोदा हेमसंकाशा सितवस्त्रयुगप्रदा॥ सर्वाभरणा
210 नन्दीप्ताकुण्डलोद्भासिताननः॥ रोहिणींश्च यजेत्तत्र नन्दगौरं समर्चयेत्॥ वरदाभयसंयुक्तं समस्तपुरुषार्थदं॥ वलदेवं-
तथा चैवं पूजयेत् कुन्दसन्निभं॥ हालालोलं कुण्डलिनं हेमवर्णां वमरे तथा॥ ततो यजेत्सुभद्रां च श्यामलां रूढयौवनां॥ नन्द तत्र
हि वृक्षयः सर्वे गोपगोपी समर्चयेत्॥ इन्द्रनीलमुकुन्दाद्यान् नन्दहिः परिपूजयेत्॥ इन्द्रनीलमुकुन्दश्च तथा चानन्दक- ३२
रूढयौ॥ प्रकारं शङ्खपद्मौ च निधयोऽष्टौ प्रकीर्त्तिताः॥ नन्दहिः कल्पवृक्षांश्च इन्द्रादीन् नन्दहि यजेत्॥ इन्द्रमैरावतारूढं श्याम

वज्रधरं तथा ॥ माधिपं सपरिवारञ्च तद्बहिः परिपूजयेत् ॥ अग्निं हेमसमाभासं शक्तितोमरधारिणं ॥ मेषारूढं शक्तियुक्तं तेजः
सांपतिमर्च्चयेत ॥ दक्षिणेपि तु देवञ्च माहिषोपरिसंस्थितं ॥ जैयं दण्डधरञ्चैव यमं पित्राधिदेवतं ॥ राक्षसाधिपतिं तद्वन्नै
र्ऋत्यां खड्गधारिणं ॥ तुरगावस्थितं देवं परिवारैः समर्च्चयेत् ॥ पाश्चात्ये वरुणं प्रुल्लं मकरारूढमुज्ज्वलं ॥ अपांपतिं पाशध
रं परिवारैः समर्च्चयेत् ॥ वायव्यां वायुदेवञ्च प्राणाधिपसमाह्वयं ॥ दक्षहस्ताङ्कुशमेनवाहनं परिपूजयेत् ॥ शरदिन्दुसमाभा
सं कृपयाशशलाञ्छनं ॥ सोमसोमादिशोऽधीशानवारूढं समर्च्चयेत् ॥ ईशानं वृषभारूढं चन्द्रायुतसमप्रभं ॥ रुद्राधिपं शूल
हस्तं गन्धपुष्पैः प्रपूजयेत् ॥ इन्द्रेशानमध्ये देशे ब्रह्माणं हंसवाहनं ॥ हेमगौरं चतुर्वक्त्रं यमहस्तं समर्च्चयेत् ॥ रक्षोवरुणा
योर्म्मध्ये विष्णुं चक्रधरं यजेत् ॥ नागाधिपं सुपर्णस्थं विष्णोः पारिषदान यजेत् ॥ वज्रादीनां प्रधानभ्रजान्तेत्यानञ्च बहिरर्च्च
येत् ॥ यथासिन्धुसमुद्भूतानन्तरङ्गाभिन्नतां ययुः ॥ तथा कृत्स्नसमुत्पन्ना एते तेन दायतां ययुः ॥ तज्ज्ञानेन च तद्ध्येयं साधकेन प्रयु
भंप्रुना ॥ एवं सन्नावृतिमयं देशिकः कृत्स्नमर्च्चयेत् ॥ धर्मार्थकाममोक्षाश्च करे तस्य सुनिश्चितं ॥ अथ वाङ्गदिकपतिभिः सद

स्त्रैरपिचार्च्चयेत्॥एवंवास्वर्च्चयन्कृत्स्नंकाममाप्नोतिःसभाजनं॥यद्येतद्यजनाशक्तंकृष्णाष्टकेनपूजयेत्॥श्रीकृष्णोवासुदे
वश्चनारायणस्समाहृय॥देवकीनन्दनःश्रेष्ठोवाच्ययदनन्तरं॥असुरान्तभारहारीधर्म्मसंस्थापकःस्मृतः॥अयंवापूज
यनकृत्स्नंयथावित्तानुसारतः॥इदंउत्तमाववान्भोगानस्तेतुहरितांव्रजेत्॥अगुरुशीरराडगरागलुसितान्यमधुचन्दने॥८
सारसौवीरनिक्षिप्तेनासाध्यामधुमर्पयेत्॥वनस्पतिरसोत्पन्नोगंधाढ्योगन्धउत्तमः॥आघ्रेयसर्वदेवानांधूपोऽयंप्रतिगृह्य
तां॥वर्त्याकर्पूरगर्भिण्यासर्पियातिलजेनवा॥संस्थापयेत्तुपात्रादौसुदीप्तशिखयाततः॥अर्घोदकेनसंस्कृत्यतन्दर्शयन्नि
वेदयेत्॥उत्तार्यहरिहम्मयोनंघ्राणंवामदिशिस्थितां॥वादयन्वामहस्तेनदक्षहस्तेनचार्पयेत्॥सुप्रकाशोमहातेजाःस
र्वतस्तिमिरापहः॥वाह्याभ्यन्तरंज्योतिर्दीपोऽयंप्रतिगृह्यतां॥स्वर्णेवाताम्रपात्रेवागौप्येवापद्मजेदले॥शितोपदंदशाल्यन्नं
सगुडंमधुनायुतं॥दधिदुग्धघृतोपेतंकदल्यादिफलान्वितं॥आनीयदेवपुरतःयंबीजेनविनिक्षिपेत्॥अस्त्रमंत्रेणविधि
वन्हेतुमुद्रांप्रदर्शयेत्॥चन्द्रबीजंवाम्बुसस्यंचतुर्द्देशस्वरान्वितं॥नादविन्दुसमायुक्तंबीजेनदमृतात्मकं॥प्लावयेत्तिचसंप्रोच्य

211

अनिरुद्धं वदेत्पुनः ॥ नैवेद्यञ्च तथेत्युक्त्वा कल्पयामि नमो वदेत् ॥ प्रोक्तो नैवेद्यमन्त्रोऽयं अनेन च निवेदयेत् ॥ अमृतोपस्तर
णमसि स्वाहेति जलमर्पयेत् ॥ आस्वाहास्योयप्राणायस्वाहेति प्रथमाहुति ॥ अङ्गुष्ठानामिकामध्यप्राणाख्या मुद्रिका मता
आहवनीयाय अपानाय स्वाहेति च द्वितीयिका ॥ कनिष्ठाङ्गुष्ठनामा च मुद्रा तत्परिकीर्त्तिता ॥ गार्हपत्याय व्यानाय स्वाहेति तृ
तीयाहुतिः ॥ तर्ज्जन्यङ्गुष्ठमध्याभिस्तन्मुद्रा परिकीर्त्तिता ॥ सत्याय च उदानाय स्वाहा या च चतुर्थिका ॥ मध्यमानामिकाङ्गुष्ठ चतु
र्थी च कनिष्ठिका ॥ आवसथ्याय समानाय स्वाहा च पञ्चमी तथा ॥ सर्वाभिरङ्गुलीभिस्तु तन्मुद्रा परिकीर्त्तिता ॥ प्रणवाद्यैरे
भिरेव देववक्त्रे हुनेत्सुरू ॥ ॐ निवेदयामि भवते गृहाणेदं हरिर्हरे ॥ निवेद्यार्पणमन्त्रोऽयं समर्थ्येसु प्रकीर्त्तितः ॥ क्षणं
विसृष्य मतिमान् दद्यात्करशुद्धकं ततः ॥ अमृतापस्तरणमसि स्वाहेति जलमर्पयेत् ॥ विष्वक्सेनाय वेदद्याद्धेयं नैवेद्य
मुत्तमं ॥ उद्धिष्टभोजिनो ह्येते एतद्यामवधारय ॥ शिवे च राऽस्वरायेति विष्वो विष्वक्सेनाय च ॥ शङ्खपद्मिष्टं शोधकायेद
प्रादत्त्वेनासिद्धये ॥ अन्यथा नैव सिद्धिः स्यादद्यैको नरकं व्रजेत् ॥ नैवेद्यजातमुद्धृत्य स्थानशुद्धिं विधाय च ॥ आचमनीयजलं द

आचमनशोधनमेव च ॥ हस्तलेपं ततो दत्वा पुनः पानीयमर्पयेत् ॥ सूक्ष्मवस्त्रद्वयं दत्वा दद्याच्च स्वर्णपादुके ॥ पूजास्थाने
समानीय बहुमालां तथार्पयेत् ॥ दिव्यगन्धं ततो दद्यात् ताम्बूलं शशिसंयुतं ॥ स्तोत्रैः स्तुत्वा च विविधैर्वत्स कृत्वा प्रदक्षिणां हरिं ॥ वे
दविज्ञो धनं दत्वा यत्फलं लभते नरः ॥ तत्फलं लभते भक्त्या कृत्वा कृष्णप्रदक्षिणां ॥ सप्तद्वीपां धरां दत्वा वेदविज्ञो महामुने
॥ तत्फलं लभते भक्त्या कृत्वा कृष्णप्रदक्षिणां ॥ पद्भ्यां कराभ्यां जानुभ्यां मूर्ध्ना शिरसा दृशा ॥ वचसा मनसा चेति प्रणामोऽष्टा
ङ्ग ईरितः ॥ भूमौ निपत्य यः कुर्यात् कृष्णेऽष्टाङ्गनतिं सुधीः ॥ सहस्रजन्मजं पापं त्यक्त्वा वैकुण्ठमाप्नुयात् ॥ नवीननीरदश्यामं नी
लेन्दीवरलोचनं ॥ वल्लवीनन्दनं वन्दे कृष्णं गोपालरूपिणं ॥ मयूरबर्हदलोद्बद्धनीलकुञ्चितमूर्द्धजं ॥ कदम्बकुसुमोद्ब
द्धवनमालाविभूषितं ॥ गण्डमण्डलसंसर्गिचलत्काञ्चनकुण्डलं ॥ स्थूलमुक्ताफलोदारहारोद्योतितवक्षसं ॥ हेमाङ्गद
तुलाकोटिकिरीटोज्ज्वलविग्रहं ॥ मन्दमारुतसंक्षोभवल्गिताम्बरसञ्चयं ॥ रुचिरोष्ठपुटन्यस्तवंशीमधुरनिस्वनैः ॥ ल
क्ष्यगोपालिकाचेतो मोहयन्तं मुहुर्मुहुः ॥ वल्लवीवदनाम्भोजमधुपानमधुव्रतं ॥ क्षोभयन्तं मनस्तासां सस्मेरापाङ्गवीक्षणैः

212

यौवनाभिन्नदेहाभिः संसक्ताभिः परस्परं ॥ विचित्राम्बरभूषाभिर्गोपनारीभिरावृतं ॥ प्रभिन्नाञ्जनकालिन्दीजलकेलिकलोत्सुकं
॥ योधयन्तं क्वचिद्गोपान्व्याहृतान्तं गवां गणां ॥ कालिन्दीजलसंसर्गिशीतलानिलकम्पिते ॥ कदम्बपादपच्छाये स्थितं वृन्दावने
क्वचित् ॥ रत्नभूधरसंलग्नरत्नासनपरिग्रहं ॥ कल्पपादपमध्यस्थहेममण्डपिकागतं ॥ वसन्तकुसुमामोदसुरभिकृतदिङ्मुखे ॥
गोवर्द्धनगिरौ रम्ये स्थितं रासरसोत्सुकं ॥ सव्यहस्ततलन्यस्तगिरिवर्यातपत्रकं ॥ खण्डिताखण्डलोन्मुक्तमुक्तासारघनाघनं ॥
वेणुवाद्यमहोल्लासकृतहुंकारनिस्वनैः ॥ सवत्सैरुन्मुखैः शश्वद्गोपालैरभिवीक्षितं ॥ कृष्णमेवानुगायद्भिस्तच्चेष्टावशव-
र्त्तिभिः ॥ दण्डपाशोद्यतकरैर्गोपालैरुपशोभितं ॥ नारदाद्यैर्मुनिवरैर्वेदवेदाङ्गपारगैः ॥ प्रीतिसुस्निग्धया वाचा स्तूयमानपरात्
परः ॥ एवं विचिन्तयेद्देवं भक्त्या संस्तौति मानवः ॥ त्रिसन्ध्यं तस्य तुष्टोऽसौ ददाति वरमीप्सितं ॥ राजवल्लभतामेति भवेत्सर्वजनः
प्रियः ॥ अचलां श्रियमाप्नोति स वाग्मी जायते ध्रुवं ॥ अथ मुद्राप्रदर्शोथ अग्निसंस्कारमाचरेत् ॥ मोदनान्सर्वदेवानां द्रावणात्
पापसन्ततेः ॥ मुद्राख्याः कथिताः सद्भिर्देवसान्निध्यदायिकाः ॥ गौतम उवाच ॥ भगवन्मन्त्वया मुद्राः सूचिता न प्रकाशिताः ॥ कथं वि

गौतमी एवनंतासांकारुण्यात्कृहिमेरुदरो॥नारदउवाच॥कनिष्ठाङ्गुष्ठकौशक्तौकरयोरितरेतरं॥तर्ज्जनीमध्यमानामाः संहताभुग्नव
३६ र्जिताः॥मुद्रैषा गालिनी प्रोक्ता सस्तगोपालपूजने॥वनमालाभिनयवत्कराभ्यामागलादधः॥जानुपर्य्यन्तमित्येषा मुद्रास्याद्व
नमालिकाः॥बद्धवामकराङ्गुष्ठेनमस्तस्य कनिष्ठिका॥दक्षिणाङ्गुष्ठसंयुक्तानन्यानि चाप्रसारिता॥तर्ज्जनीमध्यमानामाः किंचि
त्संकोच्य चालिता॥वेणुमुद्रेह कथिता सुगुप्ता प्रेयसी हरेः॥अङ्गुली संहता कृत्वा करयोर्वामदक्षयोः॥वामनासासमायुक्ता दक्ष
पाणिकनिष्ठिका॥दक्षस्य मध्यमाभ्यान्तु वामहस्तस्य तर्ज्जनी॥वाममध्यमया क्रान्ता दक्षहस्तस्य तर्ज्जनी॥संपुटौ कारयेद्वि घा
नङ्गुष्ठावुभयोरपि॥श्रेष्ठमुद्रेति गदिता गोपिकासाधकोत्तमैः॥करौ संपुटितौ कृत्वा वामपाणिकनिष्ठिका॥निष्पीड्य दक्षपाणि
213 स्य दक्षिणाङ्गुलिभिर्दृढं॥तथा वामाङ्गुलिभिर्वै रति गाढं निपीडयेत्॥तृतीयं बिल्वमुद्रा स्यात्प्रशस्ता कृष्णपूजने॥कायेन मनसा तंत्र
वाचा बुध्या बुद्ध्या च यत्कृतं॥इह जन्मनि पूर्वस्मिन् अथवा पापसंचयं॥इमाः ज्ञानतयोजनन्तमुच्छन्त्यागुणसंशयः॥देवाः न ३६
वै नमस्यन्ति प्रणमानि तथा जनाः॥काम्यमुद्रार्थ्यविधिवन्निक्षिपेद्धृदयोपरि॥कृत्वेतरं करं वामे कृत्वा सम्यक् समाङ्गुलीः॥अ

न्योन्यपृष्ठकरयोर्मध्यमानामिकाङ्गुली: ॥ वामकनिष्ठया दक्षकनिष्ठाञ्च निपीडय ॥ वामानामिकया दक्षतर्ज्जनीञ्च निपीड
येत् ॥ वामाङ्गुलत्रयोपरि कुर्याद्दक्षिणाहस्तकं ॥ तथैव वामतर्ज्जन्या दक्षहस्ताङ्गुलीत्रयं ॥ एकत्र योजितं कृत्वा मुद्रास्यात्
कौस्तुभात्मिका ॥ दक्षिणामणिबन्धे च वामाङ्गुष्ठं नियोजयेत् ॥ मुद्रेयं कौस्तुभाख्याता दर्शनीया प्रयत्नतः ॥ कृत्वेतरेतरं करं वामे
कृत्वा सम्यक् समाङ्गुली: ॥ तर्ज्जन्युपरि वामस्य न्यसेत्करतलं ततः ॥ अङ्गुष्ठौ चालनीयौ च मत्स्यमुद्रेवमीरिता ॥ करौ संपुटि
तौ कृत्वा मणिबन्धे नियोजितौ ॥ अङ्गुष्ठे च कनिष्ठे च प्रविधाय सुयोजिते ॥ शेषा अङ्गुलयः सर्वा उभयोर्वामभङ्गुरः ॥ परस्पर
मसंलग्नाशून्यमध्ये च कारयेत् ॥ उक्ता कलशमुद्रेयं गोमाला चापि विधेः शुभा ॥ कृत्वेतरकरतले अन्तराञ्जलिसंपुते ॥ अन्यो
न्यमतिसंलग्ने अङ्गुष्ठान्तरमाहितौ ॥ कथिता कुम्भमुद्रेयं सर्वतन्त्रेषु गोपिता ॥ आकाश्चिनं ततः कृत्वा वामाङ्गुलिचतुष्टयं ॥ प्र
सार्य्य च तदङ्गुष्ठं दक्षहस्तेन वेष्टयेत् ॥ प्रसार्य तर्ज्जनीं दक्षां तदङ्गुष्ठं च मन्त्रवित् ॥ शङ्खमुद्रेयमुदिता दर्शनात्पापनाशिनी
॥ ॥ इति श्रीगौतमीयमहातन्त्रे सर्वतमोत्तमे दशमोऽध्यायः ॥ ॥ अथाग्निस्थापनं कुर्य्यादिह मन्त्रानुसारतः ॥ धर्मकौ

र्थमोक्षाणां यत्कृत्वा फलमश्नुते ॥ गोमायान्तः समालिख्य कुण्डं सर्वत्र मंत्रवित् ॥ सामान्यार्घ्यं प्रकल्प्याथ पञ्चगव्येन सेच-
येत् ॥ त्रिकोणं तद्बहिः षट्कोणञ्च पद्मं प्रकल्पयेत् ॥ चतुरस्रं चतुर्द्वारमेवं वा वह्निमण्डलं ॥ कुण्डस्यान्तरभागे च त्रिरेखां ह-
स्तमात्रकं ॥ दक्षिणोत्तरतस्तद्वत् कुर्याद्रेखात्रयं शुभं ॥ अभ्यक्षि प्रोक्ष्य सर्वं हि पञ्च शुद्धिं समाचरेत् ॥ वीक्षणं मूलमन्त्रेण
कवचेनाथ लेपयेत् ॥ अस्त्रेण रक्षितं कृत्वा वह्नेः संस्कारमाचरेत् ॥ पापाणाभवमग्निञ्च अथवा योनिसम्भवः ॥ श्रोत्रिया-
णां गृहाद्वापि वनस्थं चाथवाहरेत् ॥ यदृच्छालाभसंप्राप्तो योग्योऽयं होमकर्मणि ॥ निरग्निब्राह्मणाद्वह्निरर्थलाभकरो भ-
वेत् ॥ क्षत्रवैश्यश्च तुर्याश्च फलं दद्याद्धुताशनः ॥ वेश्यान्नशूद्राश्च विफलं जायते होमकर्मणि ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन वह्निमु-
त्तमं समाहरेत् ॥ आनीय कांस्यपात्रस्थं क्रव्यादांशं परित्यजेत् ॥ क्रव्यादेभ्यो नमस्कृत्य प्रणवाद्यो मनुर्भवेत् ॥ रेखाणामुदग-
ग्राणां ब्रह्मवैवस्वतन्दराः ॥ प्राणायामाञ्च रेखाणां मुकुन्दशङ्करान्दराः ॥ ततो वह्नेर्योगपीठमर्चयेत्कर्णिकोपरि ॥ धर्मज्ञान-
वैराग्यमैश्वर्य्यमादितो यजेत् ॥ पूर्वादिदिक्षु चापूर्वान् तथाधर्मादिकान् यजेत् ॥ मध्ये च पूजयेद्वह्नेर्नव शक्तीर्विधानवि-

214

त्॥ पीताश्वेतारुणा कृष्णा धूम्रा तीव्रा स्फुलिङ्गिनी॥ रुचिरा ज्वालिनी प्रोक्ता कृशानोर्नव शक्तयः॥ अमर्वे मण्डलं पूजांउंसो
म मण्डलं मंयजेत्॥ संवह्निमण्डलं तद्वदर्च्चयेज्जन्मवश्यके॥ वागीश्वरी मृतुस्नाता नीलेन्दीवरसन्निभा॥ वागीश्वरेण
सहितास्तुय चारैः प्रपूजयेत्॥ शक्तिप्रणवबीजाभ्यां तयोर्वचेनमीरितं॥ वागीश्वरीमृतुमतीं पुंरूपमधिष्ठितास्मरेत्॥ व
ह्निसंस्कृत्य पात्रस्थं बीजेनत्र मंत्रयेत्॥ चैतन्यं प्रणवेन वयोजयन् तं प्रपूजयेत्॥ आत्मनोऽभिमुखं वह्निं ज्ञात्वा पृष्ठम
हीतलः॥ शिवविजाधियादेव्यायोनौ वेनं विनिक्षिपेत्॥ ततो देवाय दद्याच्च दद्यादाचमनीयकं॥ गर्भनाड्याधृतं ध्यायेद
द्विरूपं परं गुरुः॥ पश्चाद्गर्भस्य रक्षार्थं प्रदद्याद्धर्मकंकणं॥ भूषाभिर्भूषयद्देवीं त्रैलोक्योत्पत्तिमातृकां॥ रेफवायुषड्
स्वरैश्च नादबिन्दुविभूषिता॥ मादियान्ताश्च जिह्वानां मानवः परिकीर्त्तिताः॥ पायौ लिङ्गे तथा नाभौ हृदये कण्ठमूलतः
लम्बिकायां भ्रुवोर्मध्ये जिह्वाज्वाला हवीन्यसेत्॥ हिरण्या कनकारक्ता कृष्णाख्या सुप्रभा मता॥ बहुरूपा निरक्ता च जि
ह्वा हृपीरयोनितः॥ सहस्रार्च्चिः स्वसितपूर्णाऽरिणतः प्रकृषस्तथा॥ धूम्रव्यापी सप्तजिह्वाश्चतुर्थेरश्चतिस्मृतः॥ षडङ्गमंत्रा

गौतमी
३८

वह्नेश्च प्रणवाद्या नमोऽन्तुकाः ॥ हृदयादिक्रमेणैव न्यनत्वां अङ्गदेवताः ॥ मूर्द्धि स्कन्धे तथा पार्श्वे कट्यां तु कटिपार्श्वके ॥ स्क-
न्धे मूर्द्ध्नि च विन्यस्य प्रादक्षिण्यपक्रमेण तु ॥ जातवेदाः सप्तजिह्वो हव्यवाहनसंज्ञकः ॥ अश्वोदरजसंज्ञोऽन्यः पुनर्वैश्वानराह्वय-
॥ कौमारतेजा विश्वामुखोऽन्ते देवमुखस्तथा ॥ एवं विन्यस्तदेहः सन् ज्वालयेन्मनुनामुना ॥ चित्पिङ्गल हन द्वयं दह द्वयं त-
था पच च ॥ सर्वज्ञाज्ञापय स्वाहा मन्त्रोऽयमनुदाहृतः ॥ अग्निं प्रज्वलितं वन्दे जातवेदं हुताशनं ॥ सुवर्णवर्णममलं समृद्धं सर्व-
तोमुखं ॥ समिद्धेन च मन्त्रेण त्रिभिर्मन्त्रैर्हुताशनं ॥ ज्वालयेन्मतिमान्मन्त्री अन्यथा विफलं भवेत् ॥ दर्भैरगर्भैः शुद्धैश्च मूलम-
ध्याग्रछादितैः ॥ संस्तरेद्विधिवन्मन्त्री प्रदक्षिणावशादथ ॥ एवं संस्तरणं कुर्याद्वज्ञोयित्वात्मनोदिशां ॥ यज्ञवृक्षोद्भवैस्तद्वत्का-
ष्ठैश्च परिधित्रयं ॥ मध्यस्थमेखलायां तु संस्कारेण त्रिविक्रमः ॥ अथ चेत्स्थण्डिले मन्त्री भूमौ संवेपरिस्कारेत् ॥ गंधादिभिः सम-
भ्यर्च्य वह्निदेवं विभावयेत् ॥ त्रिनयनमरुणाभं बद्धमौलिं सुशुक्लांशुकमरुणमणिनाकल्पसंस्थं ॥ अभिमत-
वलशक्तिस्वस्तिकाभीतिमुञ्चैश्चरकनकसमालालंकृतांशकृशानुं ॥ सुवर्णवर्णममलं समस्त्वर्णोपरीतकं ॥ चतुर्भुजं द्वि-

तंत्र
३८

215

द्विशिरसंहव्यकव्याधिनाशिकं ॥ कमण्डलूनालवृन्तशक्तिस्वस्तिकधारिणां ॥ चक्षुःश्रोत्रंशकायमानसुत्तमं ॥ एवंवामनसा
ध्यायेच्छान्तिकार्येगुरूत्तमः ॥ सूक्ष्मःकाम्यगतैर्वर्णांध्यायस्वाद्गाकर्म्माणि ॥ मूर्तीरेषोसमभ्यर्च्चयेद्धोरोनुवडङ्गकं ॥ मध्ये
जिह्वांयजेद्वह्नेर्वह्नितन्मन्त्रनायजेत् ॥ वैश्वानरपदंपूर्वंजातवेदसनन्तरं ॥ लोहिताक्षानन्तश्चोक्ताइहावहततःपदं ॥ सर्व
कर्म्माणिदहिमेस्वाहामनुःसमुद्धृतः ॥ आज्यस्थालींसमानीयाक्षालयेदस्त्रमुच्चरन् ॥ कराङ्गुष्ठानामसमुत्तोल्यमेतन्न
त्रजंमंत्रतः ॥ तस्यामाज्यंविनिक्षिप्यजानीयात्तापनाहितं ॥ प्रज्वाल्यकुशगुच्छंतुआज्योपरिभ्रामनलेक्षिपेत् ॥ अभिद्योतनमित्यु
क्तंसर्वत्रसर्वकर्म्मसु ॥ पुनःकुशानमसमुज्वाल्यनिक्षिपेदाज्यमध्यतः ॥ मूलमंत्रेणामतिमानाज्यसंस्कारइरितः ॥ अभिमं
त्राचमूलेनरक्षयेदस्त्रमुच्चरन् ॥ पदर्शयेद्धेनुयोनीचआज्यंतदमृतात्मकं ॥ स्रुकस्रुवौचसमादायविधिनानिर्म्मितौ
गुरुः ॥ त्रिशःप्रतापयेद्वह्नौपुनःप्रक्षाल्यवारिणा ॥ पुनःप्रतप्यतौमंत्रीस्थापयेत्तौस्वदक्षिणे ॥ प्रादेशमात्रंमग्रथितदर्भेण
गंधपृनाक्षिपेत ॥ कृत्वाभागौगुल्मकस्यपक्षौस्मृत्वातुनाडिका ॥ वामदक्षमध्यभागेवीजाड्याःसंस्मरेत्ततः ॥ अग्रेवेणादक्षिणा

गौतमी
३९

216

भागादग्नये स्वाहयामुना ॥ जुहुयात् घृतमादाय वह्नेर्दक्षिणलोचने ॥ वामतस्तदादाय सोमाय स्वाहया ततः ॥ मंत्रेणा
नेन जुहुयादग्नेर्वामविलोचने ॥ मध्यात्तदस्य समादाय अग्नेर्भालस्थलोचने ॥ जुहुयादग्निसोमाभ्यां स्वाहेति मनुनामुना ॥ ह
न्मंत्रेणाश्रवेणाज्यभागादादाय दक्षिणात् ॥ जुहुयादग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति तन्मुखे ॥ इत्यग्नेर्नेत्रवक्त्राणां कुर्यादुद्घा
टनं गुरुः ॥ घृतव्याहृतिभिर्हुत्वा जिह्वाजे मूर्त्तिनाहुनेत् ॥ वैश्वानरेण मंत्रेण त्रिवारं जुहुयाद्गुरुः ॥ संस्कारार्थं ततो वह्ने
र्हुनेन्नवनवाहुतीः ॥ प्रणवाद्येन मतिमान् स्वाहान्तेन तदुच्चरन् ॥ गर्भाधानं पुंसवनं भीमन्तोन्नयनं तथा ॥ जातकर्म त
था नाम उपनिष्क्रमणं तथा ॥ चूडोपनयने भूयो वेदाध्ययनमेव च ॥ गोदानं च विवाहश्च संस्काराः शुभकर्मणि ॥ अ
शुभे मरणान्ताश्च प्रयुक्तास्तत्र वेदिभिः ॥ ततश्चापि ततो वह्नेः संपूज्य हृदयं नयेत् ॥ वह्निमंत्रेण विधिवद्दद्यादाहुतिपं
चकं ॥ समिधः पञ्च जुहुयाज्ज्वालाग्र घृतसंप्लुताः ॥ गुरुर्हृदयमंत्रेण विधिवत्स्वाहयाविना ॥ महागणेशमंत्रेणाहुनेद्दे
देकादशाहुतीः ॥ सामान्यं सर्वदेवानामेतदग्निमुखं स्मृतं ॥ बहुरूपायाश्च जिह्वायामावाह्य परमेश्वरं ॥ गन्धादिभिः स

तंत्र
३९

मभ्यर्च्च जुहुयात्षोडशाहुतीः ॥ मूलमंत्रेण विधिना वह्नेर्वीकरणादिकं ॥ पुनर्मूलेन वै जुहुयाद्दाहुतीः पञ्चविंशति ॥ नाडीस
न्धानमुद्दिष्टं वह्निदेवतयोरपि ॥ अङ्गादिपरिवाराणां मेकैकामाहुतिं हुनेत् ॥ पूर्णाहुतिमभिहुत्वा होमं कुर्याद्यथा
विधि ॥ तिलेनाज्येन जुहुयात्समिद्भ्यादि यथाविधि ॥ अत्र तिल हविर्द्रव्ये तिलाज्यं हविरुच्यते ॥ जुहुयाद्युक्तमन्त्रं वा मधु
त्रयसंयुतं ॥ पायसं मधुरोपेतं जुहुयाद्वा यथामतिः ॥ अवणान्नं जुहुयाद्वह्नेः यदि तु तः सर्वकर्मसु ॥ वधिरत्वं करोहोमे
नेत्रेन्धत्वमाप्नुयात् ॥ नासिकायाम तः पीडा शिरो होमाद्विमृत्युदः ॥ यतः कष्ठं ततः श्रोत्रं यतो धूमोऽथ नासिका ॥ य
तोऽल्पजलनं नेत्रं यतो भस्म ततः शिवः ॥ यतः प्रज्वलितो वह्निस्तत्र स्युः सर्वं जातवेदसः ॥ एवं होमं समाप्याथ मतिमान्
श्रमस्वेच्चरुं ॥ पात्रे ताम्रमये शुद्धे दुग्धे न कापिलेन वै ॥ शुद्धतण्डुलसंभूतप्रसृते विंशति क्षिपेत् ॥ घृतधारां ततो दद्याद्
यावत्स्विन्नो भवेच्चरुः ॥ अवतार्य ततो विद्वान् भागत्रयमथाचरेत् ॥ भागमेकं समादाय तेन होमं समाचरेत् ॥ कुण्डे वा
स्थण्डिले वापि स्थले वा शोधिते तथा ॥ एकहस्तमिते देशे कुशाच्छन्ने शुभे विते ॥ वह्निं तत्र समाधाय जातवेदो मनोऽज्जे

मनुजयेत् ॥ व्याहृतिभिस्ततो हुत्वा कृत्स्नमावाह्य भक्तितः ॥ गंधादिभिः समभ्यर्च्य मूलेन पंचविंशतिं ॥ आहुतीं जुहुयान्मंत्री
षडङ्गहोममाचरेत् ॥ ततोऽङ्गश्च ततो भूत्वा नमस्कृत्य च मंत्रवित् ॥ विसृजेद्धिनुगे धाम्निनित्यहोमोऽयमीरितः ॥ स्वगृह्योक्त
विधानेन बलिवैश्वमथाचरेत् ॥ भागद्वयमथ चरुं हुत्वा यद्विनिवेदयेत् ॥ एकभागं स्वयं भुक्त्वा शिष्टं शिष्येभ्य सम
र्पयेत् ॥ शयीत संयतः शिष्य कम्बले वा कुशान्तरे ॥ भूमिरस्थ मंत्रेणाऽऽलिखेद्वं वक्ष्ये कुरुः ततः शयीत तां रात्रिमधि
वासोऽयमीरितः ॥ ॥इति श्रीगौतमीयमहातंत्रे सर्वतंत्रोत्तमोत्तमे एकादशोऽध्यायः ॥ ॥ततः प्रातः समुत्थाय कृ
तनित्यक्रियो गुरुः ॥ कृतकृत्योऽपि शिष्यं तन्निवेदितः गुरुसन्निधौ ॥ कथयेद्रात्रिवृत्तान्तं शुभं वा यदि वाऽशुभं ॥ सुमङ्गली
भिर्नारीभिः सह संभाजनमित्थं ॥ गिरिशृङ्गारोहणाश्च हस्त्यश्वरथरोहणं ॥ आरोहणं सौधशिखरे देवो स्वनिरीक्षणं ॥ मङ्गल
द्रव्यमांसदर्शनं स्पर्शनं तथा ॥ मंत्रसिद्धसलिलाञ्जलि प्राशनानि न दृष्टवत ॥ अनाकुलानि कथयेच्छृणुयान्द्यानि सर्वतः ॥
कृष्णवर्णैर्भटैः स्वपिण्ड्याहारमेलनेयनं ॥ विप्राणां देववादेव नरस्त्रीणां निरीक्षणं ॥ सिद्धिवि प्राप्ति चोक्तानि अन्यानि निंदि

तानि च ॥ एवं दोषं समाज्ञाय क्षणात्परिहरेद्गुरुः ॥ होमं कुर्य्यात्ततः स्वादिद्रव्यैः कल्पोक्तदर्शितैः ॥ साङ्गं सपरिवारञ्च हुत्वा व
लिमथाचरेत् ॥ मण्डलस्य बलिर्भागैर्लोकेशादिर्बलिं हरेत् ॥ नक्षत्राणां सवाराणां सराशीनां यथाक्रमं ॥ गन्धाद्यैः सम्यगं
भ्यर्च्य तत्तन्मन्त्रैस्तु मन्त्रवित् ॥ शुद्धान्नेन ससतोयेन तत्तन्नाम्नानेस्वनुक्रमात् ॥ दद्याद्बलिं गन्धपुष्पधूपदीपकमादरात् ॥ नक्षत्रा
श्विन्यादीनां राशिः पादाधिकत्रयं ॥ शयादिस्तुन्नया नक्षत्रसंज्ञापूर्वमनन्तरं ॥ देवताभ्यः मदंप्रोक्तादिवा नक्तं वदेत्तथा ॥ च
रेभ्यश्चाथ सर्वेभ्यो भूतेभ्यश्च नमो वदेत् ॥ एवं राशौ तु संपूर्णे नामनिस्ता देवतायोजयेत् ॥ तथा राश्यधिपानां च ग्रहाणां त
त्रतत्र तु ॥ मीनमेषान्तरालेषु करणानां बलिं वदेत् ॥ मेषस्य वृश्चिकस्यारः शुक्रो वृषतुलाधिपः ॥ बुधो वै कन्यकानाथश्च
तुश्च कर्कटाधिपः ॥ सिंहराश्यधिपो भानुश्चापमीनाधिपो गुरुः ॥ मकरस्यापि कुम्भस्य मन्दो राश्यधिपा इमे ॥ लां इन्द्राये
भ्यादिविष्णुपारिषदमत्र्येन तथा ॥ दद्याद्बलिं दिगीशेभ्यो विधिनाथ गुरुर्नमः ॥ ॐ अश्विनीदेवताभ्यो दिवानक्तञ्चरीभ्यः
सर्वेभ्यो भूतेभ्यो नमः ॥ भरणीकृत्तिकापाददेवताभ्यो दिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वेभ्यो भूतेभ्यो नमः ॥ कृत्तिकात्रिपादरोहिणीदेवता

भ्योदिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वेभूतेभ्यो नमः ॥ रोहिणीमृगशीर्षपूर्वाषाढर्क्षे देवताभ्यो दिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वभूतेभ्यो नमः ॥
मृगशीर्षोत्तरार्द्धे देवताभ्यो दिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वेभूतेभ्यो नमः ॥ आर्द्रापुनर्वसुत्रियादे देवताभ्यो दिवानक्तंचरीभ्यः स
र्वेभूतेभ्यो नमः ॥ पुनर्वसुपादपुष्यदेवताभ्यो दिवनक्तञ्चरीभ्यः सर्वेभूतेभ्यो नमः ॥ अश्लेषादेवताभ्यो दिवानक्तञ्चरी
भ्यः सर्वेभूतेभ्यो नमः ॥ मघादेवताभ्यो दिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वेभूतेभ्यो नमः ॥ पूर्वफाल्गुण्युत्तरफल्गुणीपाददेवताभ्यो
दिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वेभूतेभ्यो नमः ॥ उत्तराफाल्गुण्यांघ्रियादहस्तादेवताभ्यो दिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वेभूतेभ्यो नमः ॥ ह
स्ताचित्रार्द्धे देवताभ्यो दिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वेभूतेभ्यो नमः ॥ हस्ताचित्रार्द्धे देवताभ्यो दिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वेभूतेभ्यो नमः ॥
चित्रोत्तरार्द्धे स्वातीदेवताभ्यो दिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वेभूतेभ्यो नमः ॥ स्वातिविशाखात्रियादे देवताभ्यो दिवानक्तञ्चरीभ्यः स
र्वेदेवताभ्यो नमः ॥ जेष्ठादिदेवताभ्यो दिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वेभूतेभ्यो नमः ॥ मूलादिदेवताभ्यो दिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वेभूते
भ्यो नमः ॥ पूर्वाषाढोत्तराषाढपाददेवताभ्यो दिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वेभूतेभ्यो नमः ॥ उत्तराषाढश्रवणादेवताभ्यो दिवानक्तञ्च

रीभ्योदिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वभूतेभ्यो नमः॥ श्रवणाधनिष्ठार्द्धदेवताभ्योदिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वभूतेभ्यो नमः॥ धनिष्ठार्द्ध-
शतभिषग्देवताभ्योदिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वभूतेभ्यो नमः॥ शतभिषक्पूर्वभाद्रपदत्रिपाददेवताभ्योदिवानक्तञ्चरी-
भ्यः सर्वभूतेभ्यो नमः॥ पूर्वभाद्रपदोत्तरभाद्रपददेवताभ्योदिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वभूतेभ्यो नमः॥ रेवतीदेवताभ्योदि-
वानक्तञ्चरीभ्यः सर्वभूतेभ्यो नमः॥ मेषाश्विनीभरणीकृत्तिकापाददेवताभ्योदिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वभूतेभ्यो नमः॥ वृषभ-
कृत्तिकात्रिपादरोहिणीमृगशिरःपूर्वार्द्धदेवताभ्योदिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वभूतेभ्यो नमः॥ मिथुनमृगशिरार्द्रापुनर्वसु-
त्रिपाददेवताभ्योदिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वभूतेभ्यो नमः॥ कर्कटपुनर्वस्वेकपादपुष्याश्लेषदेवताभ्योदिवानक्तञ्चरीभ्य-
ः सर्वभूतेभ्यो नमः॥ सिंहमघापूर्वोत्तरापाददेवताभ्योदिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वभूतेभ्यो नमः॥ कन्योत्तरात्रिपादहस्तचित्रा-
र्द्धदेवताभ्योदिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वभूतेभ्यो नमः॥ तुलाचित्रोत्तरार्द्धस्वातीविशाखात्रिपाददेवताभ्योदिवानक्तञ्चरी-
भ्यः सर्वभूतेभ्यो नमः॥ वृश्चिकाविशाखापादानुराधाज्येष्ठादेवताभ्योदिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वभूतेभ्यो नमः॥ धनुर्मूलपू-

वीषाढोत्तराषाढपाददेवताभ्योदिवानक्तञ्चरीभ्यः सर्वेभूतेभ्योनमः॥मकरोत्तराषाढत्रिपादश्रवणाधनिष्ठार्द्धदेवता
भ्योदिवानक्तञ्चरीभ्यो सर्वेभूतेभ्योनमः॥कुम्भधनिष्ठोत्तरार्द्धशतभिषकपूर्वभाद्रत्रिपाददेवताभ्योदिवानक्तञ्चरीभ्य
:सर्वभूतेभ्योनमः॥मीनपूर्वभाद्रपादउत्तरभाद्ररेवतीदेवताभ्योदिवानक्तञ्चरीभ्यःसर्वेभूतेभ्योनमः॥आवरणदेव
ताभ्योनमः॥शुक्रदेवताभ्योनमः॥बुधदेवताभ्योनमः॥चन्द्रदेवताभ्योनमः॥आदित्यदेवताभ्योनमः॥बृहस्पतिदेवता
भ्योनमः॥शनैश्चरदेवताभ्योनमः॥सिंहदेवताभ्योनमः॥व्याघ्रदेवताभ्योनमः॥वराहदेवताभ्योनमः॥खरदेवताभ्यो
नमः॥गजदेवताभ्योनमः॥वृषभदेवताभ्योनमः॥कुक्कुरदेवताभ्योनमः॥हरदेवतादुर्गागुहविष्णुलक्ष्मीर्धनाधिपाश्च
रदेवताइत्युक्तातेभ्योबलिंहरेत्क्रुद्धः॥इत्यंबलिविधिःप्रोक्तःसर्वविघ्नौघनाशनं॥गोपृच्छमधिकंन्यक्तान्वैरासरांभवे
त्॥जम्बीरंकपिलवृक्षश्चन्यक्ताचैवांसिकल्पयेत्॥शुक्लसिन्दुरबालार्कवर्णोबन्हेःसुशोभनः॥भेरीवादित्रगन्नीरशब्दोव
न्हेःशुभप्रदः॥चन्दुचन्दनकुन्दाभधुमःसर्वार्थसिद्धिदः॥खरबायससाबद्धंदोवन्हेःसर्वविनाशकृत्॥कृष्णःकृष्णगतेवर्णो

रज्यश्चापि विनाशयेत् ॥ पूर्णाहुतिं ततो दद्यात् मन्त्रिश्चैव विधानवित् ॥ ॐ भूव स्नये पृथिव्यै महते स्वाह याततः ॥ भूर्वो वाये
व चान्तरीक्षाय च महते च स्वाह याततः ॥ स्वश्चन्द्रमसे दिग्भ्यश्च नक्षत्रेभ्यः स्वाहा ॥ ॐ भूर्भुवस्स्वश्चन्द्रमसे नक्षत्रेभ्यश्च
दिग्भ्यश्च महते स्वाहा ॥ क्ष कक्ष वौ च सदा मोय हूतेनाप्युप्यतोऽप्यनः होमद्रव्याणि निक्षिप्य नाभौ सस्थाप्यतोऽप्यनः ॥ ब्रह्मार्प
णेन मण्डनाद्यात् पूर्णाहुतिं ततः ॥ इतः पूर्वं प्राणबुद्धिदेहधर्माधिकारतो जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यवस्थासु च मनसा वाचा
कर्मणा हस्ताभ्यां पद्भ्यामुदरेण शिश्ना यत्स्मृतं यदुक्तं यत्कृतं तत्सर्वं ब्रह्मार्पणं भवतु स्वाहा ॥ ब्रह्मार्पणमन्त्रः सोऽयं ब्रह्मार्प
णविधिः स्मृतः ॥ ॥ इति श्रीगौतमीय महातन्त्रे सर्वतन्त्रोत्तमोत्तमे द्वादशोऽध्यायः ॥ ॥ एवं होमविधिं कृत्वा कुण्डस्थ
ण्डलदेवताः ॥ दिक्पालदेवताश्चापि अङ्कुरार्पणदेवताः ॥ आनयेत्कलसे चापि कृत्वैकां भावयेद्गुरुः ॥ कृत्वाम्बधायुतं
नीत्वा शिष्यमाहूय तत्त्ववित् ॥ वाससा नेत्रे वध्नीयात् नेत्रमन्त्रेण यत्नतः ॥ पाययित्वा पञ्चगव्यं मन्त्रामृतमयं शुभं ॥ सप्तसौ
तं नेत्रमन्त्रेणाऽध्वषट्कं विशोधयेत् ॥ विद्यातत्त्वानि संशोध्य अभिषेकगृहं नयेत् ॥ वर्णाः कलापदं तत्त्वं मन्त्रो भुवनमेव च

गौतमी
४३

अध्वषट्कमिति प्रोक्तं मुनिभिस्तंत्रवेदिभिः ॥ वर्णाध्वा वर्णशस्त्रश्च फलाध्वा बहुभिरीरिता ॥ यादाध्वा पदसंमूहः स्यात्तत्वा
ध्वा पंचविंशति ॥ षट्त्रिंशद्देवं तत्वानि शति तत्वविदो विदुः ॥ मंत्राध्वा मंत्रराशिः स्यात्ते हि वैदिकतांत्रिकाः ॥ भुवनाध्वेति कथि
ता भुवनानि चतुर्दश ॥ शोधयाम्यमुमध्वानं ममुकस्याहि सर्वतः ॥ देवगर्भो नमश्चान्ते मनुरध्वविशोधने ॥ नवाहुतीर्गुरुः कु
र्यात्तत्रैकैकाध्वविशोधने ॥ हुत्वा गृहीत्वा तन्निशामभिषेकं गृहं नयेत् ॥ निवेश्य मातृकायंत्रे सेचयेत्कलसामृतैः ॥ कृत्वा तु
भवपूर्णात्मा आचार्यश्चानयेद्घटं ॥ गोरोचनायल्लवानि कल्पवृक्षाधिरामृपन् ॥ शिशोः शिरसि संयोज्य विलोममातृकां
जपन् ॥ मूलमंत्रं तथाजप्त्वा कुर्याद्देवाभिषेचनं ॥ कृत्स्नात्मकं तु ततो यंशिवं आदिपदावधि ॥ अभिषिञ्चेत्तेन मंत्री कृत्स्नात्मा
भवति ध्रुवं ॥ ततो यधिकलाभिश्च जलं कृत्स्नात्मकं भवेत् तेन तन्मेकमात्रेण शिशुः कृत्स्नो न चान्यथा ॥ एवं सकृत् कृते भक्त्याआ
त्मानं विश्वसंस्कृतं ॥ उद्भूतया यथाकामं देहान्ते तत्पदं व्रजेत् वस्त्रालेपिताकस्यादि जातीभिश्च संयुतः ॥ कृत्स्नात्मकं देशि
कं तं प्रणाम्य च पुनः पुनः ॥ निषीदितं सन्निधौ तत्स्वनियताद्विनयान्वितः न्यासजालं तत्स्वदेहे गुरुः सामस्त्ययत्नतः ॥ दक्षकर्णे वद

220

तंत्र
४३

मंत्रंत्रिवारं पूर्णमानसः ॥ गणेशादि मन्तुं चोक्ता समयान् कथयेद्गुरुः ॥ मंत्रार्थं मंत्रबीजञ्च नच्छक्तिं नत्कालापि च ॥ आत्मानं द-
र्शयेत्साक्षात्स्वनाम्नात्मयंततः ॥ मंत्रकुण्डलि देवानां मेकार्थत्वं प्रकाशयेत् ॥ सिद्धान्तवेदनं वं यत्नाद्बोधयेत्कृपया गुरुः ॥
॥ एकत्वा यदि शिष्यं तथा तन्मयतां व्रजेत् ॥ यथाग्रामशतं नो यदि विशदि मूत्रदूषितः ॥ गङ्गायां मिलितं तत्तु गङ्गेव भवति ध्रु-
वं ॥ यथा मातृमानसे पत्रयातीताभवेद्धिस्तुः ॥ विष्णोऽपि पूर्णतां ज्ञात्वा गुरुं यत्नेन तोषयेत् ॥ गुरवे दक्षिणां दद्याद्वित्ताढ्यं भ-
क्तितत्परः ॥ तदर्द्धं वा ततोऽर्द्धं वा यथाशक्त्याथ भक्तितः ॥ वित्तशाठ्यं न कुर्वीत कृते नार्थं समाहरेत् ॥ गोभूहिरण्यवस्त्रादीन्
गुरवेऽथ निवेदयेत् ॥ गुरुपुत्रेऽपि तत्पन्न्येतच्छिष्येऽपि स्वशक्तितः ॥ वस्त्रालङ्करणं दद्यात् भोज्यं मिष्टं यथारुचि ॥ ऋत्विग्-
भ्यो दक्षिणां दद्यात् वस्त्रालङ्कारेणभूषितं ॥ सान्त्वनां नयेयज्ञत्पा यथाविभवविस्तरात् ॥ ततः प्रभृति मंत्रज्ञो गुरुशासनसं-
स्थितः ॥ यथा मंत्रे तथा देवे यथा देवे तथा गुरौ ॥ पश्यद्भेदतो मंत्री एवं भक्तिक्रमास्तुने ॥ अभक्तिअनयद्धोके देवताक्लेशदाय-
कः ॥ त्रिदिनं निवसेन्नाम्ना सिद्ध्यै गुरुसन्निधौ ॥ अन्यथा न कृतं तेजो गुरुमेति न संशयः ॥ ॥ इति श्रीगौतमीयमहातन्त्रे

सर्व्वतन्त्रोत्तमोत्तमे त्रयोदशोऽध्यायः॥ ॥चैत्रे मास्यथ वा कृत्वा शुभक्षे गुरुशासनात्॥ द्वादश्यां शुक्लपक्षे च माधवे मासि
नन्तिथौ॥ आरभेदमलाया वै पुरश्चर्य्यां सुसिद्धये॥ जपहोमौ तर्पणञ्च सेको ब्राह्मणभोजनं॥ पञ्चाङ्गोपासनं लोके पुर
श्चरणमुच्यते॥ आदौ पूर्व्वक्रियां कृत्वा कुर्य्याद्भूमेः परिग्रहं॥ स्वेच्छाचारविहाराय ततः ऊर्द्ध्वं न लंघयेत्॥ जीवहीनो यथा
देही सर्व्वकर्म्मसु नक्षमः॥ पुरश्चरणहीनोऽपि तथा मन्त्रः न फलप्रदः॥ पर्व्वताग्रे नदीतीरे गोष्ठे देवालये तथा॥ पुरापारण्ये स
हातीरे समुद्रस्य निजे गृहे॥ तुलसीकानने रम्ये बिल्वमूले च शस्यते॥ विष्णुक्षेत्रे च विधिवत्सिद्धये जपमारभेत्॥ पुरश्च
रणकृन्मन्त्री भक्ष्याभक्ष्यं विचारयेत्॥ अन्यथा भोजनाद्दोषात् सिद्धिहानिः प्रजायते॥ सत्कुलस्यान्नजातानि शुचीनां श्रीम
तां मतां॥ गृहस्थानां वदान्यानां भिक्षाशिनोऽग्रजन्मनां॥ अन्नानि वा हविष्यान्नं शाकञ्च विहितं तथा॥ फलं क्रमुकं केन्तुनां वर्ज्जे तंत्र
यन्नविहितं मुने॥ पयो दधि फलं वापि नारिकेलं यथोदितं॥ हविष्यं वा तथा श्रीयातश्शाकं यव समुद्भवं॥ रम्भाफलं तिन्तिडी ४४
कं कमला नागरङ्गकं॥ फलान्येतानि भोज्यानि एवमन्यानि वर्ज्जयेत्॥ ऐक्षवं वर्ज्जयेन्मन्त्री शाकेरैक्षव वर्ज्जितं॥ लवणं क्षारम

221

न्नञ्च गृञ्जनं कांस्यमवच ॥ ताम्बुलञ्च विभक्तान्नं दुःसभाषं प्रयत्नतः ॥ श्रुतिस्मृतिविरोधञ्च जपं रात्रौ च वर्ज्जयेत् ॥ सूर्यस्प
कुसुमचारित्वं मौनञ्चाध्ययनस्मृतं ॥ नित्यं त्रिसवनं स्नानं क्षुद्रकर्म्मविवर्ज्जितं ॥ नित्यपूजा नित्यदानं देवतास्तुतिकीर्त्तनं ॥
नैमित्तिकार्च्चनञ्चैव विश्वासो गुरुदेवयोः ॥ जपनिष्ठा द्वादशैते धर्म्माः स्युर्मन्त्रसिद्धिदाः ॥ नित्यं सूर्य्यमुपस्थाय तस्यचाभिमुखो
भवेत् ॥ देवताप्रतिमादौ च वक्रो चाम्पर्च्चं तन्मुखः ॥ अनिर्द्दिष्टे तथा वक्त्रः शास्त्रोक्ताचारपालकः ॥ स्नानपूजाजपध्यानहोम
तर्पणतत्परः ॥ निष्कामो देवतायाञ्च सर्वकर्म्मनिवेदकः ॥ एवमादीश्च नियमान्पुरश्चरणमुच्यते ॥ शक्तौ त्रिसवनं स्ना
नं अन्यथा द्विःसकृत्तथा ॥ अस्नानस्य फलं नास्ति नचातर्पयतः पितॄन् ॥ अमेध्यसन्तरं देहं जलादिस्त्रियशुद्धता ॥ तस्मात्स्
र्वं जलस्नानं सर्वेषां मुनिभिस्मृतं ॥ नवीक्षोत्पातितं वान्यं यिराज्ञनं वेदमिन्दकं ॥ तथानाश्रमिणां विप्रं विष्णुत्वस्य विनिन्दकं
ऋतुकालं विना मन्त्री स्वस्त्रीयं नापि संस्पृशेत् ॥ मैथुनं तत्कथालापं तज्ज्ञोष्ठिपरिवर्ज्जयेत् ॥ सर्वेत्तेसिन्धुतीरे वापुण्यपार
द्वीपनदीतटे ॥ यदिकुर्य्यात्पुरश्चर्य्यां तत्कर्म्मं नाचिन्तयेत् ॥ ग्रामे वा यदि वावास्तौ गृहे वा तन्नचाचिन्तयेत् ॥ दीपस्थानं तथा चोक्तं

गौतमी ४५

मुखं पृष्ठञ्च मंत्रिणः ॥ दीपस्थाने भवेत्तन्नाथावाटिज्ञापनैः ॥ पूर्वोक्तस्य विभागेन चतुःसूत्रं निपातयेत् ॥ नवकोष्ठं भवेद्दे
तन्कूर्म्मदेहमनुत्तमं ॥ पूर्वादिदिशि मंत्रज्ञः प्रदक्षिणक्रमेण तु ॥ वादिवर्गान् लिखेद्विद्वान् पञ्च पञ्च विभागशः ॥ यादि
वर्गं शादिवर्गं लक्षमीशेच संलिखेत् ॥ कूर्म्मस्याङ्गञ्च कुर्य्याच्छोभां यथा भवेत् ॥ स्वराणां युग्मयुग्मञ्च मध्ये चाष्टसु दि-
क्षु च ॥ एवं नवाङ्गवानं कूर्म्मः सर्व्वेषां सिद्धिदीपकः ॥ दीपनारवं लिखेन्मध्ये पूजयेत्तं विभावयन् ॥ यस्यां दिशि यन्तेदग्रा-
माद्यक्षरं दृश्यते तथा ॥ कूर्म्मकाव्चिज्ञानीयान्तत्र सिद्धिर्न्न उत्तमा ॥ वक्त्र पार्श्वे च कोष्ठे च कैर्केकर्म्मस्या विधिर्हि ॥ मध्यकुक्षाउ
भेज्ञेयो पादेद्वीशे च पृष्ठकं ॥ एवं कूर्म्मोदिजानीयाद्दीपचक्रादिवेचकः ॥ मुखे सिद्धिर्भवेन्नूनं मध्ये पुष्टिश्च जायते ॥ उदा-
सीनः करस्थश्च कुक्षिस्थो दुःखमाप्नुयात् ॥ पादस्थं पीड्यते यत्नी बन्धनोच्चाटनादिभिः ॥ पृष्ठे मृत्युर्भवेच्च न मेवं कूर्म्मस्य संस्थि- तंत्र
तिः ॥ मंत्राक्षरेण मंत्रश्चेत् कूर्म्मनामो भवेद्यदि ॥ साधकस्य च नाम्नाथ किं न सिद्ध्यति मंत्रिणः ॥ पञ्चाशद्वर्णरूपेण क्षेत्रे शावि- ४५
श्वादिग्रहाः ॥ तस्माच्च मण्डलं क्षेत्रं सिद्ध्येत्सान्यथा ॥ द्विगुणाञ्चाप्यसुखस्थः पिठोष्ठेन सिद्धिमाप्नुयात् ॥ तस्माच्चक्रं विचार्ये

222

वंमित्रंचेन्सर्वसिद्धिदं ॥ यस्मिन्देशेदीपयतिः स्मृगुणंनाममंत्रयो ॥ तत्रयत्नेनगन्तव्यंसपीठादुलभोमतः ॥ रुद्राक्षैरपिभ
द्राक्षैः पुत्रजीवकुचन्दनैः ॥ स्फटीकैश्चप्रवालैश्चकुशग्रन्थिभवैस्तथा ॥ तथामलकसन्तूतैस्तूलसीकाष्ठनिर्मितैः ॥ एभिः
श्चमालिकांकुर्य्यान्मतिमान्वैस्मवेसमनो ॥ रुद्राक्षास्तवायात्तुअनन्तफलदामता ॥ पुण्डरीकभवामालागोपालमन्त्रसिद्धि
दा ॥ जीवपुत्रभवायात्तुपुत्रावितनुतेचिरात् ॥ कुचन्दनभवामालाराज्यभोगापवर्गदा ॥ प्रवालानिर्म्मितायात्तुसर्वसत्त्वव
शङ्करी ॥ कुशग्रन्थिभवामालाधर्म्मवृद्धिकरीमता ॥ तुलसीसन्तवायात्तुमोक्षवितनुतेऽचिरात् ॥ अष्टोत्तरशतैर्म्मालानिर्मि
तायात्तुमालिका ॥ राज्यंवितनुतेनृणांदेहान्तेमोक्षदायिनी ॥ मोक्षार्थीपंचविंशत्यापुत्रार्थीत्रिंशताजयेत् ॥ चत्वारिंशमंशोणि
भवाअतिचारायकेवलं ॥ पञ्चाशन्मणिभिर्मालासर्वकर्म्मप्रसाधिका ॥ अकारादिक्षकारान्ताचाक्षमालाप्रकीर्तिता ॥ क्षानं
मेरुमुखंतत्रकल्पयेन्मुनिसत्तम ॥ अनयासर्वमंत्राणांजपःसर्वसमृद्धिदः ॥ नित्यंजपंकरेकुर्य्यान्नतुकाम्यमवोधनात् ॥ ९
आरभ्यानामिकामूलात्परिवर्त्तनवैक्रमात् ॥ तर्ज्जनीमध्यपर्यन्तंजपेदष्टसुपर्वसु ॥ गोपालतंत्रमंत्राणांकरमालेयमीरिता

गौतमी· ४६

कार्पाससमत्तवं सूत्रं प्रवापरत्वाभिविनिर्म्मितः ॥ अथवा· पट्टसूत्रेण स्वर्णसूत्रेण वा तथा ॥ अणिमादिकमोक्षान्ताः सिद्धयेस्व

र्णसूत्रके ॥ पट्टसूत्रं वंशकरं धनपुत्रविवर्द्धनं ॥ कार्पाससम्भवं सूत्रं धर्मकामार्थमोक्षदं ॥ त्रिगुणां त्रिगुणी कृत्य अथये

ह्निल्यशास्त्रतः ॥ एकैकमुखं तु संयोज्य पुच्छं पुच्छे वियोजयेत् ॥ गोपुच्छसदृशी माला यद्वा सर्पाकृतिः शुभाः ॥ एवं निर्माय

मालां वैशोधयेत्सुनिसत्तम ॥ अश्वत्थपत्रनवकैः पद्माकारं तु कल्पयेत् ॥ तन्मध्ये स्थापयेन्मालां मातृकां मूलमुच्चरन् ॥ नि

त्यवैमित्तिकं कृत्वा समान्यार्घं विधाय च ॥ क्षालयेद्दीशसुतैर्जलैर्ल्लिख्य नत्पुरुषेन तु ॥ गन्धैरन्नलेम्मंनिमान् अघोरेण तु धूप

येत् ॥ अघोरेणैव सूक्तेन शतान्तुमन्त्रयेत् ॥ वामदेवेन सूक्तेन शमीकुर्याद्विचक्षणः ॥ एकैकमालामादाय ब्रह्मग्रन्थि

प्रकल्पयेत् ॥ एकैकमातृकावर्णान्ग्रथनादौ तु संजपेत् ॥ नासजातीयमेकाक्षमेवस्त्राविः प्रकल्पयेत् ॥ एवं संग्रथितां मालां तंत्र

223 पुनः पञ्चोपरिन्यसेत् ॥ तत्रावाह्य यजेद्देवं यथाविभवविस्तरैः ॥ मंत्रयेन्मूलमंत्रेण क्रमेणोत्क्रमयोगतः ॥ तथैव मातृकाव ४६

र्णैर्मंत्रयेमंत्रतत्त्ववित् ॥ क्षालयेन्पञ्चगव्येन पुनरीशेनसूक्ततः ॥ पुनर्विलप्य गव्येन जपेन्मंत्रं च पट्टच्छया ॥ नान्यमंत्रं जपेन्मं

त्रं कल्पयेन्नाविधुनयेत् ॥ कम्पनात्सिद्धिहानिः स्याद्धुननं बहुदुःखकृत् ॥ शब्दे जाते भवेद्रोगः करभ्रष्टा विनाशकृत् ॥ छिन्ने
सूत्रे भवेन्मृत्युस्तस्माद्यत्नपरो भवेत् ॥ जपान्ते कर्णदेशे वा उच्चस्थाने च विन्यसेत् ॥ त्वं माले सर्वदेवानां सर्वसिद्धिप्रदा
मता ॥ तेन सत्येन मे सिद्धिं देहि मातर्नमोऽस्तु ते ॥ इत्युक्त्वा परिपूज्याथ गोपयेद्यत्नतो यती ॥ मालां मन्त्रञ्च मुद्राञ्च यस्तु
ध्यानं प्रकल्पयेत् ॥ प्रकाशने कार्यहानिरित्युक्तं तन्त्रवेदिभिः ॥ अङ्गुष्ठतर्जनीभ्याञ्च जपाच्छत्रुगणं भवेत् ॥ तर्जन्यङ्गु
ष्ठयोगेन शत्रूच्चाटनकारकः ॥ अङ्गुष्ठमध्यमायोगान्मन्त्रसिद्धिः सुनिश्चिता ॥ अङ्गुष्ठानामिकायोगादुच्चाटोन्मादने म
ते ॥ ज्येष्ठाकनिष्ठयोगेन शत्रूणां नाशनं यतः ॥ इति ते कथितं विद्वन् मालायाः परिनिर्णयः ॥ शङ्खपात्रे सवनं स्नानमन्य
थाद्भिः सकृत्तथा ॥ त्रिसन्ध्यं प्रजपेन्मन्त्रं पूजनं तत्र सम्भवेत् ॥ एकदा वा भवेत्पूजा न जपेत्पूजनं विना ॥ प्रातःकालेऽथ र
वा पूजा जपान्ते वा यजेद्धरिं ॥ प्रातःकालं समारभ्य जपेन्मध्यान्दिनावधि ॥ मध्यभावे स्थिता मन्त्राः केवलां वर्णरूपिणः ॥ सौ
षुम्नध्वन्युच्चरिताः प्रभुत्वं प्राप्नुयन्ति ते ॥ मन्त्राक्षराणि चिच्छक्तौ प्रोतानि परिभावयेत् ॥ तामेव परमव्योम्नि परमामृत

वृंहिता॥ दर्शयेत्यान्मसन्तारं पूजाहोमादिभिर्विना॥ मनःसंहृत्यविषयान्मन्त्रार्थं मानसः॥ नद्रुतं न विलम्बञ्च जपेन्मौक्तिक
पंक्तिवत्॥ जपः स्यादक्षरावृत्तिर्मानसोपांशुवाचिकैः॥ धिया यदक्षरश्रेणीं वर्णस्वरपदात्मिकां॥ उच्चरेन्मर्थमुद्दि
श्यमानसः सजपः स्मृतः॥ जिह्वोष्ठौ चालयेत्किञ्चिद्देवतागतमानसः॥ किंचिच्छ्रवणयोगाः स्यादुपांशुः सजपः स्मृतः॥
मंत्रमुच्चारयेद्वाचा वाचिकः सजपः स्मृतः॥ मानसादि त्रिभिर्भेदैः कथितं जपलक्षणं॥ मानसः सिद्धिकामानामुपांशुः
पुष्टिमिच्छतां॥ वाचिको मारणे प्रोक्तः कथितं जपलक्षणं॥ एवं जपं पुरा कृत्वा तेजोरूपं समर्पयेत्॥ देवस्य दक्षिणे ह
स्ते कुशपुष्पार्घवारिभिः॥ सजपान्तद्धि भावेवं प्राणायामत्रयं चरेत्॥ जपस्यादावथ चान्ते त्रितयं वितरं चरेत्॥ नन्यू
नं नाधिकं वापि जपं कुर्याद्दिने दिने॥ यदि कुर्यात्प्रमादात्तु नदा तेषु मवाप्नुयात्॥ न्यूने न्यूनाङ्गदोषः स्यादधिके चाधि
काङ्गकं॥ यथाविधि कृतानीह फलन्ति नान्यथा ततः॥ जपान्ते प्रत्यहं मंत्री होमं यत्न दशांशतः॥ तर्प्पणं सेकमित्येवं तत्त
द्दशांशतो मुने॥ प्रत्यहं भोजयेद्विप्रानन्यूनाधिकप्रशान्तये॥ विप्रभोजनमात्रेण व्यङ्गं साङ्गं भवेद्ध्रुवं॥ गोसुपुष्क॰

पणं कुर्य्याद्देवताभ्यो यशःप्रदः ॥ गोप्यापिप्रियमाणासु गोपामोऽयं प्रसीदति ॥ कर्म्मान्ते संस्मरेत् कृष्णं अन्तःकरण
शुद्धये ॥ नामसंकीर्त्तनं विष्णोः सर्व्वविघ्ननिकृन्तनं ॥ अथवा लक्षपूर्णौ च होमादि कृत्यमाचरेत् ॥ संपूर्णायां प्रति
ज्ञायां तर्प्पणादि तथाचरेत् ॥ विष्णोर्निवेदितान्नं यद्रात्रौ भुञ्जेदकल्मषयन् ॥ तदन्नादेवतायस्य तदन्नप्ररुषो भवेत्
शयीत कुशशय्यायां कम्बले वा कुशान्तरे ॥ एवं प्रतिदिनं कुर्य्याद्यावत्साङ्गं व्रतं भवेत् ॥ होमञ्च पूर्व्ववत्कुर्य्या
त्मायसैरथवा स्रुजेः ॥ होमाभावे जपं कुर्य्याद्धोमसंख्या चतुर्गुणं ॥ षड्गुणं चाष्टगुणितं यथासंख्यं द्विजातयः ॥ ९
शूद्रस्य विप्रभृत्यस्य तत्पत्नीसहशो जपः ॥ होमशून्यस्य विप्रस्य यो जपः स तु तान्त्रियः ॥ दशाक्षरं मनुवरं सिद्धये द
शलक्षकं ॥ जप्त्वा तदन्ते होमोऽपि विधिना कर्म्म चाचरेत् ॥ दशाक्षरं जपेन्मन्त्री सहस्रं दशकं जपेत् ॥ प्रत्यहं मुख्य
कल्पोऽयं अन्यं न्यूनमुदाहृतं ॥ अष्टादशार्णं मनुवरं पञ्चलक्षं जपेत्ततः ॥ कृत्वामेवं समुद्दिष्टं यस्य तत्कल्पसं
ग्रहात् ॥ तर्पयेणाञ्च ततः कुर्य्यात्तीर्थादेश्च तु मिथिते ॥ जले देवं समावाह्य पायाद्ये रुदकान्मकैः ॥ संपूज्य विधिवत्र

तयापरिवारसमन्वितं॥ एकैकमञ्जलिं तोयं परिवारान् प्रतर्पयेत्॥ ततो होमदशांशेन तर्पयेत् पुरुषोत्तमं॥ आदौ मंत्रं समु
च्चार्य्य श्रीमूर्व्वं कृष्णमित्यपि॥ तर्पयाम्यहमित्युक्त्वा नमोऽन्तेर्पयेणा मनुः॥ तर्पणस्य दशांशेन अभिषेकं तथाचरेत्॥ न्यासानरो
धान् कृत्वा तु तदभेदेन पूजयेत्॥ कृष्णात्मानं स्वमात्मानं ध्यात्वा राश्मि समन्वितं॥ कुसुमं तोयमेकत्र सुगन्धि परिमिश्रितं॥ ज
लाञ्जलिं समादाय मूलमुच्चार्य्य साधकः॥ श्रीकृष्णमभिषिञ्चामि नमस्त्याभिषेचने॥ अभिषेकदशांशेन ब्राह्मणान् परितर्प
येत्॥ क्षीरखण्डाद्यभोज्यैश्च बहुमानपुरःसरं॥ विप्रभोजनमात्रेणाव्यङ्गं साङ्गं भवेद्ध्रुवं॥ सर्व्वथा भोजयेद्विप्रान् नैव कृत्मनतउ
वैतः॥ यत्र भुङ्क्ते द्विजस्तस्मात्तत्र भुङ्क्ते हरिः स्वयं॥ यत्र भुङ्क्ते श्रियः कान्तस्तत्र भुङ्क्ते जगत्त्रयं॥ गुरवे दक्षिणां दद्यात् भोजनाच्छाद
नादिभिः॥ गुरुसन्तोषमात्रेण मन्त्रसिद्धिर्भवेद्ध्रुवं॥ गुरुमूलमिदं सर्व्वमित्याहुस्तत्त्ववेदिनः॥ भिक्षान्नं वहुसंकार्य्यं भुञ्जीत वहु
भिः सह॥ एवं सिद्धमनुर्मंत्री साधयेत् सकलेप्सितं॥ एवं नित्यं च संकृत्वा नैमित्तिकमथाचरेत्॥ कृते नैमित्तिके विप्र नित्यस्य पूर्ण
ता भवेत्॥ अन्यथा नैव सिद्धिः स्यादनुष्ठानशतैरपि॥ मथुरायां महाक्षेत्रे वसन् कृष्णं समर्च्चयन्॥ लक्षमात्रं जपेन्मंत्रं एकमेनादी

क्षितं भवेत् ॥ मन्दरस्य महारण्ये सरलद्रुमकानने ॥ उपोष्य वन्यसम्भूतैः दुग्धाशी विजितेन्द्रियः ॥ लक्षमात्रं जपन् भक्त्या कृष्णं
यस्पति चक्षुषा ॥ वृन्दावनगतो मंत्री वार्त्रिंशस्थानमाश्रितः ॥ लक्षं कृत्वा जपेद्भक्त्या अणिमादिगुणान्लभेत् ॥ समुद्रगासरिन्म
ध्येकुट्टिमेति वसन् यती ॥ दुग्धाहारे जपेल्लक्षं यावत्कोटिभवोद्भवं ॥ नाशयत्यत्र सन्देहो वाक्सिद्धिश्चापि विन्दति ॥ पर्वताग्रेय
जेत्कृष्णं शालमूलफलाशनः ॥ लक्षं पञ्चाणि संजप्य खेचरीमेलनं भवेत् ॥ समुद्रगानदीतीरे तुलसीकानने वसन् ॥ लक्षमात्र
जपात्तत्र कोटिजन्माघनाशनं ॥ पुण्डरीकवकैः कृष्णं मासमेकं समर्चयन् ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणि करस्थानि लभेत् ध्रुवं तुल
स्याभास्करे पद्मे होमयेद्दशसहस्रकं ॥ लक्ष्मीस्थिरा भवेत्तस्य पुत्रपौत्रानुयायिनी ॥ श्रीपुष्पैस्तु हुताश्चित्यं वैशाखे मासि दुग्ध
शः ॥ सर्वपापक्षयकरः सर्वसिद्धिप्रवर्द्धकः ॥ देवाः सर्वे नमस्यन्ति भक्त्या तं पुरुषर्षभं ॥ श्रीजलेशसर्पयेत्कृष्णं मनसपण्डिचन्दसं
युतैः ॥ अष्टोत्तरशतं कृत्वा पूजान्ते भक्तिनम्रः ॥ मण्डलाल्लभते सिद्धिं द्वाक्षरं स्वकवर्त्मना ॥ यद्यत्कामयते मंत्री अनायासा
ल्लभेत्तत्तत् ॥ दुग्धवृक्षाजलैर्नित्यमष्टोत्तरशतं शतं ॥ तर्पयेच्चारविलानकामान्लभेन्मोक्षश्चाविन्दति ॥ कुशपुष्पैः समभ्यर्च्य मा

समात्रं निरामयः ॥ यश्च सेवयन्मो वृद्धैश्च ब्रह्मचारी व्रतेस्थितः ॥ हयारिकुसुमैः शुक्लैर्मेधाऽलाद्यान्नि न भवेत् ॥ तथारक्ताम्बुमारेणाञ्
चलांश्रुतिमाप्नुयात् ॥ तथाद्वाभ्यां समभ्यर्च्य भुक्तिं मुक्तिञ्च विन्दति ॥ गोभक्तिः सदा कार्य्या गोभ्रुकराद्युपनन्तथा ॥ गोभक्तिस्त्वं प्रसन्ना
सुगोपालः सन्तुसीदति ॥ ब्राह्मणानां क्षत्रियाणां वैश्यानां शोयजन्मनां ॥ श्रीरामश्चैव महावाहो नैमित्तिकमिदं स्मृतं ॥ एते पांचैकमात्र
न्तु कृत्वा काम्यानि कारयेत् ॥ ॥ इति श्रीगौतमीयमहातन्त्रे सर्वतन्त्रोत्तमोत्तमे चतुर्द्दशोऽध्यायः ॥ ॥ त्रिकालाभ्यर्च्चनं व
क्ष्ये गोविन्दस्य यथाविधि ॥ मंत्रयोरुभयोः कार्य्यमन्यमाप्य नतदात्मतः ॥ कलायकुसुमश्यामं नीलेन्दीवरलोचनं ॥ वार्षिकञ्च शिशुं
मुग्धमासीनं पद्मविष्टरे ॥ भक्तविद्रुमविभ्रान्तकरपादाधरोज्ज्वलं ॥ गुञ्जालकाचयाछन्दमुखेन्दुग्रहसंवृतं ॥ कुन्देन्दुकाशसङ्काशं
हारभासि नदिङ्मुखं ॥ राजकुन्दद्युतिभासमानिनितानेकमौक्तिकं ॥ महार्हमरश्मिसंकीर्णं नुवर्णानेकभूषणं ॥ स्वबन्धुपूर्णपराङ्
च धेनुधुलीचयोरगया ॥ गोपीगोपगवां वृन्दैर्वीक्ष्यमाणं सुविस्मितैः ॥ ब्रह्मणा शङ्करेणापि प्रेमोत्कराघनस्तुवीक्षितं ॥ पुरन्दरमुखे
र्दैवैर्मुनिभिः संस्तुतं परं ॥ एवं ध्यात्वा यजेत् कृष्णं यज्ञे ज्ञातिभराननतः ॥ अजेयिन्द्रियवज्राद्यैरावृत्तित्रितयान्वितं ॥ क्षीरद्रवराजमट्ठ

226

ग्धस्वकदलीनवनीतकं ॥ वीवांद्रसाफलस्वाऽपि अन्यकालोद्भवञ्च यत् ॥ जपञ्चाष्टसहस्रं च कृत्वाष्टतत्प्रसादयेत् ॥ स्तोत्रैर्ना-
नाविधैर्भक्त्यानमस्कारप्रदक्षिणैः ॥ दुग्धवृक्षजलेदृष्टं शंतं संतर्प्य मंत्रवित् ॥ आत्मानं तत्कलारोजस्थलस्थः सन् समर्पयेत्
कुल्लायेणाख्यमनुना ततोऽस्य हृदं नयेत् ॥ पूर्वोक्तेन क्रमेणाथ शेषस्य तत्समापयेत् ॥ कृतशेषं निशाशीच एकाकी च निशां नये-
त् ॥ य एवं साममात्रं तु भक्त्या कृत्स्नं समर्पयेत् ॥ पूज्या लोके कविर्वाग्मी लक्ष्मीं प्राप्य प्रयायिनी ॥ पुत्रैर्मित्रैश्च सस्वत्वः प्रयात्यन्ते
परं पदं ॥ मध्याह्ने वासुदेवं तं राजमण्डलमध्यगं ॥ नारायणं सहस्रार्कदीपितं भवनान्तरे ॥ कल्पवृक्षसमाकीर्णं प्रुराप पक्षिति-
नादिते ॥ यम्बोत्पलादिकह्लारैः संकीर्णाभिरलंकृते ॥ तस्मिन्नसुपुलिने रम्ये स्वयाम्यां कल्पकस्य च ॥ रत्नस्तम्भैरत्नदीपैः मुक्तादाम-
विभूषिते ॥ नानाविचित्रचित्रान्तर्वितानशतसङ्कुले ॥ तत्पार्श्वे रचितं ध्यायेत्पुन्नागकेशरैः सह ॥ तथा नानाविधैर्वृक्षैः पाटलैश्चम्प-
कादिभिः ॥ बकुलैः सरलैर्बन्ध्यैः कुरुवकैर्वैष्टितैरपि ॥ सर्वर्तुकुसुमोपेतैः [illegible]व्याव नतशाखिभिः ॥ रत्नसिंहासनासीनां पुण्डरीकद-
लेक्षणं ॥ पृथुरक्तं सुप्रभ्याङ्गं राजन्यगणमोहनं ॥ पुण्डरीकाभनाभिं पुण्डरीकाक्षमव्ययं ॥ सुभ्रूललाटवदनं प्रभ्यहासं सुलो-

गौतमी
५०

चनं ॥ सुकपोलं सुनासोष्ठं श्यामलं मङ्गलाश्रयं ॥ नीलकुञ्चितकेशान्तं विचित्राम्बरभूषणं ॥ कम्बुग्रीवं सुविस्तीर्णकौस्तुभोद्भा
सिवक्षसः ॥ महावलीमहोरस्कं महाभुजचतुष्टयं ॥ वलीवन्धुरमध्येन राजद्धरशोभितं ॥ प्रदक्षिणगतश्रीमद्भवनाभिवि
भूषितं ॥ समारूढजानुजङ्घाभिः स्वस्तिकाङ्घ्रियुगात्मकं ॥ नूपुरत्नरवंचित्रतुङ्गपादाङ्गुरीयकं ॥ अनेकविधरत्नादिपीताम्बरसु
गावृतं ॥ स्फुरितोरस्कवत्सेन शोभितं वनमालया ॥ रत्नतारैश्च सौवर्णैर्ग्रैवेयकविभूतियं ॥ केयूरमणिसम्बन्धवरांगजभुजचतुष्ट
यं ॥ विचित्रकटकैर्युक्तं तनुदरैर्याद शोभितं ॥ नानारत्नमयैर्हैमैरङ्गुरीयैर्विराजितं ॥ अनन्तरत्नसंछन्नस्फुरन्मकरकुण्डलं ॥ सौ
वर्णनाभिरुचिरनानाचित्रविचित्रितैः ॥ नोलनस्त्रमरसंछन्नैः प्रसुनैर्मकुटोज्ज्वलं ॥ शङ्खचक्रगदापद्मधरं शान्तसुखेक्षणं ॥ दि
व्यलक्षणसम्पन्नं दिव्यभूषणभूषितं ॥ दिव्यमालाम्बरधरं दिव्यगन्धानुलेपनं ॥ ललाटे हृदये कुक्षौ कण्ठबाह्वोश्च पार्श्वयोः ॥ वि
राजितोर्द्ध्वपुण्ड्रेण चन्दनेन विभूषितं ॥ सहीमारभूतानि तत्त्वेयन्नं मुहुर्मुहुः ॥ ऊर्द्ध्ववादिमन्त्रिवरैर्मन्त्रयन्तं मुहुर्मुहुः ॥ तेषामि
पातनाय वधमोर्थनीतियुक्तिभिः ॥ एवं मध्याह्नसंप्राप्तेकाले ध्यात्वा जगद्गुरुः ॥ आवाह्य विधिवद्भक्त्या पूजयेन्नूपचारकैः ॥ सङ्ग

२२५

तंत्र
५०

पूर्व्ववदुद्दिक्षु पूर्व्वादि प्रपूजयेत् ॥ रुक्मिणीं सत्यभामां च कालिन्दीं च सुलक्षणां ॥ नाग्नजितीं जाम्बवतीं मित्रविन्दां सुशीलि
का ॥ इत्यष्टशक्ति देवस्य पूज्याः कृष्णस्य वल्लभाः ॥ अग्रेसु दर्शनं चक्रं नैरृत्ये च जलान्तर ॥ वायव्ये च गदां दिव्यां ईशाने पद्ममु
ज्ज्वलं ॥ ततो दलानां वाह्ये च वसुदेवञ्च देवकी ॥ नन्दगोपं यशोदाञ्च पूर्व्वादिं प्रपूजयेत् ॥ पाद्यैरर्घ्यैस्तथा पुष्पैः पूर्व्वादिदल
तोऽर्च्चयेत् ॥ वलभद्रं सुभद्राञ्च रोहिणीञ्च तथा परे ॥ सुदामञ्च तथा दामं वसुदामञ्च किङ्किणीं ॥ देवस्य वामपार्श्वे तु पूजयेद्
गुरुपादुकाः ॥ परमञ्च गुरुं तत्र परापरगुरुं तथा ॥ पादुकानां समभ्यर्च्य पूर्व्वसिद्धं तथा यजेत् ॥ पूर्व्वे गणपतिं यष्ट्वा तद्वहिः प
रिपूजयेत् ॥ इन्द्रादिलोकपालांश्च स्वस्वदिक्षु स्वमन्त्रतः ॥ कुमुदं कुमुदाक्षञ्च पुण्डरीकञ्च वामनं ॥ शङ्कुकर्णं सर्व्वनेत्रं सुमुखं
सुप्रतिष्ठितं ॥ दक्षिणावर्त्तमेतानि पूर्व्वादिदलतोऽर्च्चयेत् ॥ उत्तरेशानयोर्मध्ये विष्वक्सेनं समर्च्चयेत् ॥ संपूज्यैवं हरिं भक्त्या
नैवेद्यञ्च निवेदयेत् ॥ पायसं शर्करापूपं खण्डखाद्यं कदलीफलं ॥ सितोपदंशमन्नं च स्वर्णपात्रे निवेदयेत् ॥ अथवा रौप्यपात्रे
चताम्रपात्रेऽथवा पुनः ॥ अभावात् पद्मपत्रे वा अन्यथा नरकं व्रजेत् ॥ सुवर्णं च सकेवाथ रौप्यं वा विधिना ततः ॥ सशर्करं पक्व

गौतमी· दुग्धं अन्नं व्यंजनपायसं॥ नानाविधोपहाराणि गोविन्दाय निवेदयेत्॥ राजोपचारं दत्वा तु स्तुत्वा नत्वा विसर्ज्जयेत्॥ यः एवं चि
५१ न्तयेद्देवं गोपालं विगतस्पृहः॥ राजानः किङ्कराः सर्वे सामान्याः सपरिच्छदाः॥ राजपुत्राश्च पत्न्यश्च सर्वे तस्यानुवर्त्तिनः॥ इह भु
क्त्वा वरान् भोगानन्ते विष्णोः पदं व्रजेत्॥ अष्टोत्तरशतं होमं कुर्य्यात्तत्संख्यया दतः॥ होमतर्पणयोर्मंत्री साधयेदखिलानपि॥ प्रा
तर्होमं प्रकुर्वीत तथा मध्यन्दिनेऽपि वा॥ रात्रिहोमश्च मध्याह्ने कुर्य्याद्देवं विधिः स्मृतः॥ तृतीयकालपूजायामस्ति कालविकल्पना॥

सायाह्ने निशि वेत्यत्र वदन्त्येके विपश्चितः॥ अस्ता दर्शार्णो सायाह्ने रात्रौ चेद्दशवर्णकं॥ उभयीमुभयेनैव वदन्ति ब्रह्मवादिनः॥
सायाह्ने द्वारवत्यान्तु चित्रकोद्यानमध्यगः॥ सौगंधिकोत्पलसनीदीर्घिकाशतवेष्टिते॥ नानारत्नमयोल्लासिप्राचीरद्वारशोभिते
॥ महारत्नमयं गेहं मुनिभिः परिवेष्टितं॥ नारदाद्यैर्मुनिवरैः शौनकैः पिप्पलादिभिः॥ सनकादिब्रह्मपुत्रैः परीतं तत्वनिर्णये तंत्र
नारदं पर्वतं जिष्णुं निशठोद्धवदारुकं॥ विष्वक्सेनं सशैनेयं कृपादृष्टिविलक्षितं॥ तेभ्यो मुनिभ्यः स्वधामं दिशन्तं परमक्षरं॥ चन्द्र ५१
कोटिप्रतीकाशं दिव्यावकाशदीपितं॥ नानारत्नगणाकीर्णं महामुकुटभूषितं॥ अनेकरत्नराश्यकसन्मकरकुण्डलं॥ भास्वन्म

वनीराजल्लसत्कौस्तुभवक्षसा ॥ नानारत्नगणाकीर्णकेयूरवलयाद्यकं ॥ विद्युत्वनकाभासपीताम्बरयुगावृतं ॥ कम्बुग्रीवोदरजठ
रंगभीरनाभिपङ्कजं ॥ उत्तुङ्गचरणान्तोजलस्वर्णाङ्गुरीयकं ॥ प्रदीप्तरत्नकटकतुलाकोटिद्वयान्वितं ॥ शशरक्ताधरपूर्णमार
त्नपदपङ्कजं ॥ शङ्खचक्रगदापद्मधारिणं वनमालिनं ॥ शुद्धज्ञानं स्वभावत्वात्सुप्रसन्नं तं परात्परं ॥ अज्ञाननाशकादयद्भुतनवबा
रिजसन्निभं ॥ सूर्य्यकोटिप्रतीकाशमविद्याध्वान्तनाशनात् ॥ इत्येवं परमात्मानं ध्यायन्ति ब्रह्मवादिनः ॥ एवं ध्यात्वा मध्यमार्चो
विधानेन प्रपूजयेत् ॥ सहस्रैकं जपेन्मन्त्रं होमं दशांशतर्पणं ॥ रजताराजिते पात्रे स्वरोऽदुग्धानि विदयेत् ॥ पूर्वोपचारेण द
त्वाथ नमस्कृत्वा विसर्जयेत् ॥ गृहस्थानां वनस्थानां मासिकाहप्यादेस्वजे ॥ ध्यात्वा संपूज्य मुनिभिर्मोनमैहपचारकैः ॥ विविक्ता
गृहमेधीच मुनिभिः सह पूजयेत् ॥ वासुदेवादिभिर्यापिनिर्वाणपदमाप्नुयात् ॥ सायान्हे वासुदेवञ्च पूजयेद्विधिनानरः ॥ देवाः
सर्वे नमस्यन्ति किं पुनर्नरमर्कटाः ॥ संसारसागरं घोरं विषमं नक्रसंयुत ॥ सन्तीर्य्यविमयानन्तुक्ताज्ञानीतेपदमाप्नुयात् ॥ दु
र्वासनां परित्यज्य कोटिजन्मसमुद्भवां ॥ एकेन जन्मना मुक्तिं याति कैवल्यनिर्मितं ॥ नाद्विष्णोः परं मन्त्रं दसदा नस्यन्ति पुरुषः ॥ ग

गौतमी· ५२

२२९

त्रैचेन्मृन्मथाकारं मानसे देवकीसुतं॥ रासगोष्ठीपरिश्रान्तं गोपीमण्डलमध्यगं॥ वृन्दावनतरोर्मध्ये च्छायायां कशाथिनः॥
सस्थितं वेणुगायन्तं वनमालापरिवृतं॥ पीताम्बरधरं श्यामं गोपीकासंघवेष्टितं॥ देवासुरैश्च गन्धर्वैरप्सरोभिश्च सेवितं॥ यक्षै
र्विद्याधरगणैर्दिहकैः भूमिमयनुगतैः॥ ब्रह्मर्षिभिः देवर्षिभिः स्तूयमानं स्वविस्मितैः॥ नानाविधैरप्सरोभिर्वीक्ष्यमाणं सुविस्मितैः॥
लेलिह्यमानगन्धर्वैर्देववंशीशतकोटिभिः॥ इन्दीवरनिभं कान्तं सुन्दरेन्दुवराननं॥ संफुल्लपद्मवदनं पद्मपत्रनिभेक्षणं॥ पद्म
रागाभिपाणिपादं पद्मनाभिनिभाधरं॥ शारदाशैर्वभूतानां गोपिकाजनवल्लभं॥ क्वचिन्नृजयपरिमिलत्पंकजा परिसंस्थितं॥ कल्पि
तानेकदेहेन यारीणां सतकोटिभिः॥ वेष्टितं रममाणश्च गायन्तं दिव्यमूर्छनैः॥ द्वाभ्यां द्वाभ्यां वहुभाभ्यां मध्ये मध्ये विराजितं॥ य
थामरकतस्तम्भं सुवर्णैर्नाभिवेष्टितं॥ क्वचित्क्रीयाजनास्त्रे हारिणां ह्लयान्वितं॥ क्वचिद्धसन्तं हासन्तं स्त्रीवृन्दमुपहासकैः॥ तंत्र ५२
निर्मितं देवनिकरैर्वेष्टितं पुष्पवृष्टिभिः॥ दिव्यस्त्रीभिर्वीक्ष्यमानं क्वामोत्कण्ठितचेष्टितं॥ एवं ध्यात्वा मधुरिपुं यजेत्तं संमितं वत
॥ मिथुनैश्च षोडशकैः केशवादिभिरावृतं॥ महिषीभिर्नायीवीतं गोपीभिरपि सर्वतः॥ एवमभ्यर्च्य विधिना कांस्यवारजताचिते

पात्रे दुग्धेन नैवेद्यायमिथनेभ्यस्तथार्पयेत् ॥ जप्त्वा स्तुत्वा नमस्कृत्य हृत्पद्मे तं विसर्जयेत् ॥ एवमभ्यर्च्य जगतां पतिं शुद्धमना यतिः
॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां दायादो भवति ध्रुवं ॥ विप्रो वेदाधिपो भूयात् साक्षाद्भूमिपुरन्दरः ॥ क्षत्रियो राजवर्य्यश्च वैश्यो धनसम
द्धिमान् ॥ शूद्रः सुखानि सर्वाणि भुक्त्वा चान्ते परं व्रजेत् ॥ एवं ते कथितं विप्र संसारभयनाशनं ॥ अर्च्चनात्रिविधा यातु मूल-
विद्यानि कृन्तनं ॥ ॥ इति श्रीगौतमीयमहातन्त्रे सर्वमन्त्रोत्तमे पञ्चमोऽध्यायः ॥ ॥ गौतम उवाच ॥ ब्रूहि मे बालकृ-
ष्णत्वं तव सर्वज्ञ कारणं ॥ ब्रह्मणा पद्मजाप्रोक्तं सेवया तव सोऽस्थितः ॥ यत्प्रसादान्मुनिश्रेष्ठ त्रैलोक्यविदितं नते ॥ यथात्र मंक-
थय मे सर्वमेव समाहितः ॥ शुश्रूषा मे वर्त्तते गोपालस्यार्च्चनं प्रति ॥ नारद उवाच ॥ वात्स्यनो कथयाम्यद्य देवस्य परमाद्भुतं गो-
पनीयं न ते किंचित्त्वं हि वेदविदां वर ॥ तपसा कल्मषमनाः कृष्णे भक्तोऽसि निश्चयात् ॥ नारः प्रजापतिः शक्रो माया च विन्दुरेव च
एतन्मन्त्रवरं सिद्धिरहस्यं परमाद्भुतं ॥ महाचमत्कारकरं रिपुक्षोभणकारकं ॥ चतुर्वर्गफलं चास्य जपमात्रेण सिध्यति ॥ गोपाल-
स्यापि ये मन्त्रा वक्ष्यन्तेऽत्रैव तन्त्रके ॥ सन्दीपितमनेनैव फलप्रदमवेक्ष्यतां ॥ चूडामणिरयं प्रोक्तो देवस्य शिशुरूपिणः ॥ अहं मुनि

गौतमी. :समाख्यातो गायंत्री छन्द उच्यते॥ देवताकथितः कृष्णः सर्वकामफलप्रदः॥ समाहारोच्चारणोऽयं मध्यमस्वर ईरितः ने
५३ त्राकितकं सर्व्वेहेतुः कालवर्णविभेददितः॥ पञ्चाङ्गानि मनोः कृत्वा ध्यानं कुर्य्यात्समाहितः॥ मथुरायां पुरे ध्यायेत्कंसस्थाने तु प
राजिते॥ सूतिकागृहमध्यस्थं जातमात्रं जगत्पतिं॥ सिद्धचारणगंधर्व्वैर्देवदानवकिन्नरैः॥ यक्षराक्षसवेतालैः खेचरैर्दि
कचरैरपि॥ विद्याधरीभिर्देवीभिः किन्नरीभिः समन्ततः॥ ब्रह्मणा तनयैः सार्द्धं वीक्ष्यमाणं मुदान्वितैः॥ इन्द्रादिभिश्च दिक्पा
लैनसनकसुमहर्षिभिः॥ चतुर्भुजं शंखचक्रगदापद्मधरं हरिं॥ दक्षस्योर्द्ध्वकरे चक्रं गदां च तदधः करे॥ वामस्योर्द्ध्वे पाम्बेध
२८० तुः शंखं च तदधः करे॥ नवीनजलदप्रख्यं पीतकौशेयवाससं॥ विलसत्कुण्डलाभोगभास्वरे निजमूर्द्धनि॥ विहिताशेषसद्रत्नो
शोभिस्वर्णकिरीटकं॥ सुगंधिपारिजातैश्च शोभिताशेषकुन्तलं॥ ललाटतटविन्यस्तकस्तूरीतिलकोज्वलं॥ अष्टमीचन्द्रशा(तंत्र
कलभालमालतलोज्ज्वलं॥ उत्फुल्लपुण्डरीकश्रीनयनद्वयभासितं॥ मनोभवधनुःकल्पचिल्लीचापरिराजितं॥ तिलप्रसूनवि ५३
जयिनासावंशविभूषितं॥ परार्द्धचन्द्रसंकाशमुखचन्द्रविराजितं॥ दाडिमीबीजकुन्दाभदन्तपंक्तिमनोहरं॥ मद्यविम्बफलो

ञासितदन्तवासोज्वलंविभुं॥जाम्बुनदानेकरत्नस्फुरन्मकरकुण्डलं॥महामरकतस्तम्भभासमानभुजाकारं॥रत्नचामीकरा
भोगेरङ्गदैर्वलयैर्युतं॥कम्बुग्रीवंमहारङ्कमुक्ताहारविराजितं॥श्रीवत्सलाञ्छनंभ्राजत्कौस्तुभोज्वलवक्षसं॥रत्नवैडुर्य
घटितकिंकिणीजालमालिकम्॥पट्टसूत्रेणसम्बद्धमध्यदेशोपशोभितं॥रत्नमञ्जीरयुगलमंजूश्रीपादपल्लवं॥देवक्याव
सुदेवेनहर्षेणविधिनातथा॥विधिस्तुतिस्तुतांस्तोत्रमुखरेणपुटाञ्जलिं॥महत्शृङ्गप्रतीकाशंगरुडोपरिसंस्थितं॥एवंध्या
त्वायरात्मानंगुरुमात्मानमेवच॥एकीभावेनसंभाव्यततःपूजनमारभेत्॥कर्पूरमालितालोलासितचन्दनचर्च्चिते॥आलि
खेद्देवकीपुत्रयंत्रंशोभनरेखया॥शलाकयावैडूर्यमयातथावापिचहेमया॥किंजल्करूपकंवृत्तंततोलेख्यंचतुर्दलं॥ततो
वृत्तद्वयाष्टदलंलिखेद्दशदलंततः॥समरेखंचतुष्कोणंचतुर्द्वारसुशोभितं॥वीजशोभिचतुर्द्वारेचतुष्कोणविराजितं॥मध्येसं
पूज्यदेवेशपूजयेच्चतुर्द्दले॥ऐशान्यामीश्वरंदेवमाग्नेय्यांचापितामहं॥नैरृत्यांवसुदेवञ्चवायव्यामम्बिकामपि॥तथाचाष्टसु
पत्रेषुपूजयेद्देववल्लभाः॥रक्ताम्बरधराःसौम्याःकराम्बुजधृताम्बुजाः॥सर्वालङ्करणाढ्यानालसद्यौवनविभ्रमाः॥श्रीमद्देव

सुखासीनो जन्यस्तेनेत्र मधुव्रताः॥ ततो दशदले पूज्या लोकपालास्ततो वहिः॥ गरुडं पश्चिमे द्वारे जयं पूर्वे प्रपूजयेत्॥ विद्येजे
दक्षिणे तद्वत्वारदं च तथोत्तरे॥ प्रष्टाञ्जलिकराः सर्वे स्तुवंतोत्र सुखरा अपि॥ विलसद्वनमालाश्च पीतकौशेयवाससः॥ ततः शं
खं च चक्रं च गदां कौमुदकीमपि॥ शार्ङ्गं धेनुश्च संपूज्य तथाष्टे पूजयेदपि॥ ऐरावतादीनभ्यर्च्य गणान् शेषो ततो वहिः॥ कृते
लक्षं जपेन्मंत्रं त्रेतायां द्विगुणं तथा॥ त्रिलक्षं द्वापरे जप्त्वा चतुर्लक्षं कलौ जपेत्॥ प्रयोगानथ कुर्वीत साधकः सिद्धिलालसः॥ ल
क्ष्मीप्रसूनैर्जुहुयात् स्त्रियमिच्छन्ननिंदितां॥ आज्येनान्नेन जुहुयात् साक्षाच्चमसमृद्धये॥ आरोपैः कुसुमैर्विप्रान् जातीभिः पृथिवी
पतीन्॥ प्रसूनैरसितैर्वश्यान् शूद्रान् नीलोत्पलैरपि॥ वशे मूलवर्णैः सर्वो न पंकजैर्वनिताजनान्॥ गोपालासुकृतो होमः पायसे
न समर्पितः॥ गवां शान्तिं करोत्याशु गोविन्दो गोकुलप्रियः॥ शिशुवेशधरं देवं किंकिणीजालशोभितं॥ स्मृत्वा प्रणमेये मंत्री दुग्ध
बुध्यां शुभैर्जलैः॥ धनं धान्यं पशुं चादीन् प्रीतस्तस्मै ददात्यसः॥ पित्राऽमूलेन वीतं दहन् प्रत्युगे कोणराजत्वडगं कुर्यात्पनंद
शार्ङ्गं स्फुरितदशदलं कामवीजेन वीतं॥ अष्टाक्षरेणासंवीतं मंत्रं गोविन्ददैवतं॥ धर्मार्थकामफलदं सर्वरक्षाकरं स्मृतं॥ पंच

त्तकोधरसंस्थो मनुबिन्दुविभूषितः॥ पिण्डबीजमिदं प्रोक्तं सर्वसिद्धिकरं परं॥ चतुर्लक्षं जपेदेतत् तद्दशांशं हुनेत्ततः॥ तर्पयेत्तद्
शांशं च दशांशश्चाभिषेचयेत्॥ ब्राह्मणान् भोजयेच्चापि दशांशमिति च क्रमात्॥ गणेशं भास्करं रुद्रं गौरीश्चमरि पूजयेत्॥ वि
दिक्षु यंत्रराजस्य स्वस्वमंत्रैः परः सरं॥ एतद्धारणमात्रेण त्रिकालज्ञो भवेन्नरः॥ यद्यन्निजेप्सितं सर्वं साधयेन्नात्र संशयः
अनेन सदृशो मंत्रो यंत्रश्चापि न विद्यते॥ केवलं प्रेमभावेन कथितं तव सुव्रत॥ ॥इति श्रीगौतमीयमहातंत्रे सर्वतंत्रो
त्तमोत्तमे षोडशोऽध्यायः॥ ॥अथ प्रयोगान् वक्ष्यामि मंत्रयोरुभयोः समान्॥ यान् कृत्वा साधकवरो लोकद्वयसुपूजि
तः॥ तदात्मकारि मंत्रान् वै वक्ष्यामि च याचित्काचित्॥ वन्देत्तं देवकीपुत्रं सद्योजाताम्बुजप्रभं॥ शङ्खचक्रगदापद्मधारिणं वन
मालिकं॥ एवं ध्यात्वा मनुवरं लक्षं ब्राह्मे मुहूर्त्तके॥ जप्त्वा मेध्यं परां प्राप्य कवीनामग्रणीर्भवेत्॥ अथवा स्फटिकाभासं द्विभु
जं लेखपुस्तकं॥ धारिणं विचिन्त्यावलक्षं ब्राह्मे मुहूर्त्तके॥ जपत्वा मंत्रं त्रिकालज्ञो वृहस्पतिसमो भवेत्॥ अथवैतत्स्मो मं
त्रः प्रोच्यते शृणु तत्ततः॥ श्रीमत्पदं तथा चोक्तं कुमुन्दचरणौ ततः॥ सदेति परगामहं प्रपद्ये स्वाहया युतः॥ इमामलं कोमलं ८

वालंक्रीडन्तंमातुरङ्के॥द्विभुजंस्तनपानावेचिन्तनन्क्वातिधरोभवेत्॥लक्षम्वाप्रजपेदेनंसमानेलभतेफलं॥काम
वीजाख्यमंत्रोऽयंकिंनसिध्यतिभूतले॥उपसंहृतदिव्याङ्गंप्रेरेवमातुरङ्कगं॥चलजोश्वरणांबालंध्यानाद्दुल्येमहुर्त्ते
के॥जपृत्वामनुवर्णोविद्वान्सर्वेशास्त्रार्थवन्नवेत्॥सर्ववेदार्थकुशलोज्ञानवानभवतिध्रुवं॥नन्दाङ्गनेयघंघटन्तंधूली
नीचयध्रुसरं॥प्रदीप्तमणिगणोदीप्तंयशोदालोकनोत्सुकं॥एवंध्यात्वामन्त्रवरंजयेन्नियममाश्रितः॥लक्षैकजपनाद
स्यकिंनसाध्यतिभूतले॥प्रातःप्रातःपिवेत्तोयंमन्त्रेणाष्टशतंजपन्॥अनेनमुकोऽपुस्पार्थोजडःपाषाणवत्तथा॥अनेन
जलपानेनसाक्षाद्वाक्पतिसन्निभः॥जायतेनात्रसन्देहःसत्यसत्यंनचान्यथा॥यस्यांनिक्षिप्यशाकटंरुदन्तंप्राकृतंन(
था॥लक्षंजप्यादितिध्यात्वाआपन्मोमुच्यतेध्रुवं॥शक्रभ्योनभयन्तस्यराजतोदस्युतोऽपिवा॥नतस्यविद्यतेभीतिःकदाचिद
पिसुव्रत॥ अथापरंप्रवक्ष्यामिरहस्यंसुरपूजितं॥यज्ज्ञात्वासाधकवरंप्रयोगफलमाप्नुयात्॥वलानांसोमसंयु
क्तंमूर्द्धिस्वरविभूषितं॥किन्तुनादसमाग्रानंकल्पराजंसमुद्धरेत्॥एववंवीहिहैत्रस्यंमहामायास्वरान्वितं॥विन्दुनादस

२५२

माक्रान्तंद्वितीयंवीजमुद्धरेत्॥वान्तंरेफसमायुक्तंचतुर्थस्वरभूषितं॥षदिविन्दुसमायुक्तंतृतीयंवीजमुद्धरेत्॥थान्तंश
न्तुसमायुक्तइन्दुविन्दुसमन्वितं॥दौर्गंवीजमितिख्यातंसमस्यायन्त्रिवारयां॥शक्ताःपदंवह्नियुतंमायाविन्दुसमन्वितं॥अ
शेषजगतांवीजंमहामायेतिविश्रुतं॥अनयायोजितोमंत्रीअसाध्यमपिसाधयेत्॥वान्तंवह्निसमायुक्तंचतुर्थस्वरभूषितं
॥श्रियोवीजमितिप्रोक्तंनृणांसर्वसुखप्रदं॥विरिञ्चीन्दुसमायुक्तंचतुर्थस्वरभूषितं॥नादविन्दुकलाक्रान्तंवीजंत्रैलोक्यमो
हनं॥प्रोक्तंसनातनाक्षरंतत्तुषष्ठस्वारसमन्वितं॥नादविन्दुकलायुक्तंकूर्च्चंवीजमितिस्मृतं॥एतेषांवीजवर्याणांज्ञात्वाकर्म्मो
णिमंत्रवित्॥गुरुतःशास्त्रतःसम्यक्सर्वकर्माणिसाधयेत्॥अन्यथानैवसिद्धिःस्यान्मंत्रःकल्पशतैरपि॥मेरुश्चतुर्दशस्वरः
अधोवह्निसमन्वितः॥नृसिंहवीजमित्युक्तंभूतापस्मारनाशनं॥समाहितमनाभूत्वायमाक्षैःकृतमालया॥अयुतैकंजपेन्मंत्रं
तुल्यचारित्रितेरतः॥अल्पायासेनकामाःस्युर्दारिद्र्यंचनजायते॥सर्वेमनोरथास्तस्यसिध्यन्तीतिनसंशयः॥नित्यंकश्मीरतःकृ
ष्णवस्त्रपुष्पैःप्रसमर्च्चयेत्॥वश्याभवन्तिसर्वेचब्राह्मणानात्रसंशय॥गोयानवेशंमनसाजातीपुष्पैःसमर्च्चयेत्॥वश्याभवंति

राज्ञातो नात्र कार्य्या विचारणा ॥ नदेवरक्तपुष्पैश्च वेश्या वश्या भवन्ति हि ॥ नीलोत्पलैश्च शुभ्राः सुगन्धैः सकुम्भं समर्चयेत् ॥ जुहु
याद्रक्तकुसुमैर्मिश्रितैस्तिलतण्डुलैः ॥ मंत्रेणानेन सहस्रन्तु जपत्वा भस्म धारयेद् यतिः ॥ ललाटे विधृते तस्य सर्वे वश्या भवन्ति
हि ॥ अनेन च शरीरेण राजानो वशतामियुः ॥ स्त्रियो वश्या भवन्त्यस्य पुत्रामात्याश्च सर्वथा ॥ विवाहार्थी जपेन्मंत्रं मासमष्ट
सहस्रकं ॥ मासमण्डलमध्यस्थं कृष्णं ध्यात्वा त्रिनोस्थितः ॥ विवाहयेत्तु तमानां रम्यां सर्वकुलोज्ज्वलां ॥ पुत्रं मे रक्ष रक्षेति द्विजै
न प्रार्थितो हरिः ॥ हतं पुत्रं समाहृत्य ददौ यत्नं विचिन्तयेत् ॥ पुत्रकामो लभेत्पुत्रं मासेनैकेन सुन्दरं ॥ दीर्घायुषं प्रतिहतं
बलवीर्य्यसमन्वितं ॥ कुन्दपुष्पैः समाराध्य कृष्णं ध्यायेच्च कन्यका ॥ मासद्वयं तथा मंत्रं जपेदष्टसहस्रकं ॥ मनोरथपतिं
लब्ध्वा दीर्घकालञ्च क्रीडति ॥ अञ्जनं कुसुमं वस्त्रं ताम्बूलं चन्दनं तथा ॥ अन्यान्यानुपभोगानि स्पृष्ट्वा मंत्रं शतं जपेत् ॥ दीय
ते यस्य यस्यापि सोऽचिराद्दासवद्वशी ॥ स्त्रीयो दश्याश्च अनेनैव भवन्ति मुनिसत्तम ॥ पुरुषं वशयेन्नारी अनेनैव विधानतः ॥
अज्ञात्वा कामः श्रीपुष्पैः सितं तण्डुलमिश्रितैः ॥ अष्टोत्तरसहस्रन्तु जुहुयाद्दानवान् भवेत् ॥ विश्वरूपधरं ध्यात्वा शतम

233

स्तोत्रं जपेत् ॥ समाहितमनाः श्रीमान् यशस्वी कीर्त्तिमान भवेत् ॥ प्रेतभूतपिशाचाश्च स्कन्दादिग्रहपीडितैः ॥ पूतनाशनयात्ता
ं ध्यात्वा मंत्रं शतं जपेत् ॥ प्राणस्यान्ति ग्रहा दुष्टाः पलायन्ते इतस्ततः ॥ सर्पमण्डलदष्टोच मूषिकाद्यैश्च दंशितान् ॥ कृष्णं कालीयद
मनं चिन्तयित्वा जपेन्नर ॥ तर्जयन्तं विषं घोरं हुंकारेणाविनाशयेत् ॥ अन्नाय्यन्त्यो मन्त्रः तु स्वबीजाद्यं भूषणं ततः ततः ॥ कालीयस्य फणाम
ध्येदि न्यनृत्य करोतिच ॥ नमामि देवकीपुत्रं नृत्यराजानमच्युतं ॥ जरार्त्तोऽभ्यर्च्चयेन्मंत्री जपेदष्टशतं तथा ॥ ज्वरेण संयुतं कृष्णं बल
प्रद्युम्न संयुतं ॥ दहन्तं बाणनगरीं गरुडोपरि संस्थितं ॥ त्रिजज्वरेण संपिष्टु ध्यात्वा नाशयन्ति क्षणात् ॥ शीतलाकामलादीनि तथा
चातुर्थकोऽन्नवान् ॥ प्लीहगुल्मश्च कृधासुअ पस्मार भवन्तथा ॥ नाशयेन्नात्र संदेहो दृष्टिमात्रेण मंत्रिकः ॥ गोपालं यष्टियाशश्च धेनु
मादाय संस्थितं ॥ ध्यात्वा कृष्णं जपेन्मंत्रं पशुमान सप्त मासतः ॥ राज्ञः पूरो धाभवित्रमिति यस्य मतिर्भवेत् ॥ मधुसिक्तैः सितैः पुष्पैर्ह
त्वा न स्मरणाल्लभेत् ॥ महैश्वर्य्यमथ प्राप्य विश्वख्यातो भवेद् ध्रुवं ॥ गोवर्द्धनधरं कृष्णं ध्यात्वा मन्त्रं जपेन्नरः ॥ वातवर्षादिभिर्घो
रे भयेसमप्युपस्थिते ॥ भयमाशु विनश्येत नात्र कार्य्या विचारणा ॥ वृन्दावनगतं कृष्णं वृष्टिकामो विचिन्तयन् ॥ जपेदष्टसहस्र

नु वृष्टिमाप्नोत्यसंशयं ॥ एवञ्च मनसा ध्यात्वा वृष्टिं वर्षासु चावहेत् ॥ एवं जलाशये ध्यात्वा जपेदष्टसहस्रकं ॥ वृष्टिर्भवत्यकाले
ऽपि महती नात्र संशयः ॥ गायन्तं वेणुना कृष्णं गानकामो विचिन्तयन् ॥ आज्यमष्टशतं हुत्वा किन्नरैः सह गीयते ॥ जयकामो जपेदयु
तं हस्तं कल्पकद्रुमं ॥ संस्मरन् देवताभिर्जु[illegible]डारूढमच्युतं ॥ ध्यात्वा रक्तं करवीरसमिद्भिर्जुहुयाद्दशा ॥ अष्टोत्तरसहस्रन्तु पक्षा
न्पराजितो रिपुः ॥ राजादिभयमापन्ने संशये दुर्गसंसदि ॥ हुत्वा दशसहस्रन्तु नक्षत्राण्नाशयेत् ध्रुवं ॥ नीलोत्पलादिभिः पुष्पैरु
ष्टोत्तरसहस्रकं ॥ शंखादिनिधिसंयुक्तं द्वारकामध्यगं हरिं ॥ ध्यात्वा तण्डुल दूर्वादि हुत्वा शान्तिकमाहरेत् ॥ कदम्बमूले गायन्तं गो
पालं वनमालिनं ॥ कदम्बपुष्पैः संस्पृष्टं चिन्तयित्वा जनार्द्दनं ॥ अपामार्गशतं हुत्वा जपेदष्टसहस्रकं ॥ सर्वान्कामान्वशीकृत्य आंड
विज्ञो भवत्यपि ॥ राजद्वारे सभायाञ्च व्यवहारे च मन्त्रवित् ॥ सप्तमष्टशतं जप्त्वा प्रथमं वाक्यमुच्चरेत् ॥ अनेनैव विधानेन सर्वेत्र विज
यी भवेत् ॥ मोक्षकामो जपेद्यन्तं पुण्डरीकाक्षमव्ययं ॥ सनकाद्यैः स्मृतं कृष्णं शुक्लाम्बरधरं परं ॥ शंखचक्रधरं ध्यात्वा मन्त्रं लक्षं जपे
न्नरः ॥ ताराभ्यां प्रतिनं कृत्वा विधिवद्ध्यानमाश्रितः ॥ वक्षात्तु मण्डले कृष्णं पूजयन्भक्तिमावहन् ॥ संसारसागरात्साध्यामुच्यते नात्र सं

शयः ॥ यदिच्छेत्सर्वलोकानां मन्त्री वशीकर्तुं जगत्त्रयं ॥ वन्यैर्मनोहरैः पुष्पैर्वेणुं गायन्तमच्युतं ॥ ध्यात्वा संपूज्य विधिवल्लक्षमेकं महोमकं ॥
जप्त्वा समस्तलोकानां प्रियो भवति नान्यथा ॥ दिव्यपद्मं सुखं भुक्त्वा याति विष्णुं तनुं द्विज ॥ अर्चयन्मनसा कृष्णं सहस्रं प्रत्यहं जपेत् ॥ वत्स
राल्लभते मोक्षं यज्ज्ञात्वा न निवर्त्तते ॥ वशिनार्च्च गृहस्थानां त्यासिनामप्ययं विधिः ॥ मेधाकामो हुनेदग्नौ पालाशैराज्यमिश्रितः ॥ समि
द्भिः पूर्ववत्ध्यात्वा मेधा स्याद्दतिमानुषी ॥ वाचमिच्छन्स्वभे घाचं बालेजप्तामहुनेत्के ॥ शतं शतञ्च वर्षमासं वाग्मी चापि सुधीर्भवेत् ॥ श
त्रूणां जयकामस्तु मारिजातहरं हरिं ॥ गरुडारोहनं ध्यात्वा जिताशेषदिवौकसं ॥ समिद्भिश्चापि जुहुयात्कारवीरसमुद्भवैः ॥ लक्षं
जप्त्वा तथा लक्षं जुहुयान्मन्त्रवित्तमः ॥ जित्वा शत्रुगणानेतानाक्रान्तश्च यथाविधि ॥ प्रतिष्ठाकारयेद्यस्तु भगवन्तं विचिन्त्य च
॥ शंखचक्रनिधियुक्तं वसन्तं द्वारकां पुरीं ॥ ध्यात्वा तिलाज्यकरवीराञ्जुहुयांसितनतण्डुलान् ॥ अष्टोत्तरसहस्रं वै प्रतिष्ठां लभते ध्रु
वं ॥ सर्वांल्लोकान्वशीकर्तुं कामयन्पङ्कजासने ॥ कदम्बमालया नित्यं भगवन्तमलंकृतं ॥ सनकाद्यैः प्रार्थमानं योगिभिर्गोपवेश
कं ॥ विचित्रपुष्पमालाभिर्भूषितं वनमालया ॥ कदम्बमूले गायन्तं चिन्तयेत्सर्वनायकं ॥ समिद्भिरप्यमोघैर्वरैरष्टोत्तरसहस्रकं ॥ म

ध्वाजप्त्वाते जुहुयात्स वै लोकवशीभवेत् ॥ मुमुक्षभिर्भगवन्तं पुण्डरीकदलेक्षणं ॥ सनकाद्यैश्चिन्त्यमानं सिद्धैरन्यैश्च योगिभिः ॥ ब्र
ह्मेन्द्रशंकरसुरैर्गणैश्चापि दिवौकसां ॥ प्रह्लादप्रमुखैर्भक्तैरन्यैश्चापि महात्मभिः ॥ हृत्पद्मकर्णिकोत्तुङ्ग दिव्यसिंहासनोपरि ॥ ध्या
त्वैवं परमात्मानं यशोदानन्दवर्द्धनं ॥ पलाशपत्रलसीयत्रैः सौवर्णकुसुमैः शुभैः ॥ मानसैर्वा यथाशक्त्या अर्च्चयेत्पुरुषोत्तमं ॥ आ
त्मानं देवकीपुत्रं लीलायष्टिधरं स्मरेत् ॥ यद्यत्कामयते मन्त्री तत्तदाप्नोत्ययत्नतः ॥ अनेन विधिना सर्वं साधयेत्परमात्मनः ॥
योजयेच्चतुर्थेन विष्णोश्चैव चक्रबुद्धिमान् ॥ तृतीयमस्य संविद्या ध्रुलग्नाविष्णुनासह ॥ ॥ इति श्रीगौतमीयमहातन्त्रे सर्वतन्त्रो
त्तमोत्तमे सप्तदशमोऽध्यायः ॥ ॥ अथापरान् प्रवक्ष्यामि प्रयोगानतिदुर्ल्लभान् ॥ यत्कृत्वा मानवः सम्यक्सद्यो देवत्वमृछ
ति ॥ नास्मात्परं विद्यते तत्त्वं भूवि स्वर्गे रसातले ॥ निशातशरनिर्भिन्नं भीमसन्तापहरं हरिं ॥ दक्षपीयूषवर्षीण्या कारुण्यपात्रं विलोकय
न् ॥ एवं ध्यात्वा त्रयुमजापादसाध्वज्वरनाशनं ॥ मूर्छादाहगदास्फोटविषमोदरसम्भवं ॥ नाशयेद्दाहमचिराद् अमन्तांशांशतोऽद्भु
तेन ॥ काशीराजेन प्रहितां कृत्यां तां द्वारकापुरीं ॥ निजारिण्ता तां छित्वा तत्पुरीं चक्रतेजसा ॥ दहन्तं तं हरिं स्मृत्वा जपेदयुतमाद्य

235

एत् ॥ स्वस्त्रेहात्तैः समर्थैश्च कुनेत्राग्नौ तथाहुतं ॥ कृत्याः परैरिता यास्तु न ग्रसन्ति कदाचन ॥ डाकिनीभूजनाकृत्यायक्षपन्नगराक्षसा
ः ॥ अन्यैवेक्रूरसत्वाश्च प्रयोगाज्यस्य होमय ॥ देशाद्देशान्तरं यान्ति न समर्थाश्च हिंसितुं ॥ ध्यात्वा विश्वेश्वरं देवं व्याप्तिविश्वावकाशकं
सूर्य्यकोटिप्रतीकाशं चन्द्रकोटिसुशीतलं ॥ एवं ध्यात्वा च मतिमान् लक्षमेकं जपेन्मतं ॥ जुहुयाद्दशतं भक्त्या शतवीर्य्याङ्कुराज्ञिकैः
॥ दुर्वायस्य ख्यातिः ॥ आकाशमृत्युनाशाय मन्त्रमेतत्परं पदं ॥ मृत्युञ्जयहरिं ध्यात्वा सर्वपापैर्विमुच्यते ॥ आशीनमाश्रये दिव्ये व
टरिः षडण्मण्डिते ॥ स्पृशन् वृहत्स्यांहस्ताभ्यां घटाकर्णकलेवरं ॥ एवं ध्यात्वा जपेन्मासमष्टोत्तरसहस्रकं ॥ समस्तविपदां मं
त्रीप्रशमाय शमाय च ॥ समता सर्वभूतेषु आप्नुतिर्वीणादायकं ॥ निशीथे रथमारूढं नर्जयन्तं मुहुर्मुहुः ॥ धावमानं रिपुगणा
अनुधावनमच्युतं ॥ विसृजद्बाणसंघेन नयन्तं दूरमुच्यते ॥ उन्घातनं भवेत्सद्योरिपुणां लक्षजापतः ॥ द्वेषयन्तं हकिवलो
पाण्डियमध्यस्थितं हरिं ॥ ध्यात्वा लक्षं मनुवरं निस्वप्ने हरिविप्रितं ॥ तैलेनेत्यर्थः ॥ नदन्तं जुहुयान्मन्त्री गुलिकागोमयोद्भवाः ॥
एवं प्रयोगमात्रेण वैरस्यं जायते मिथः ॥ अन्योन्यकलहेनैव देशाद्देशान्तरं व्रजेत् ॥ विद्विष्टजनत्राणायिकाकवन्ध्यये टस्महीं ॥

पार्श्वे दिशन्तं गीतार्थं रथस्थं मधुसूदनं ॥ राजमण्डलमध्यस्थं चतुर्भुजं तमसमप्रभं ॥ ध्यात्वाप्रतं मनुवरं शमायप्रजयेत्सुधी ॥ अ
नेनजपमात्रेण किं नासिध्यति भूतले ॥ स्थाने हृषीकेश तवेत्यादि चार्ज्जुनवार्यकं ॥ गायत्री छन्दोवलितं विश्वामा विश्वदेवतं ॥
मयर्या पूर्ववन्न्यौ वेका साधयेत्सकलेप्सितं ॥ श्रीवीजाद्येज्जयेन्मंत्री वैरो ध्यात्वा च पूर्ववत् ॥ लक्षैकजपमात्रेण कुवेर इव मोदते
॥ अन्नदेवत गोपालं वक्ष्येऽन्नं शृणु तत्ततः ॥ अन्नरूपं रसरूपं तुष्टिरूपमदोपरि ॥ अन्नाधिपतये स्वाहा मोऽ[illegible]मन्नाधिपोम
न्त्रः ॥ श्रीवीजाद्यो मन्त्रः प्रोक्तोऽन्नरत्नसमृद्धिदः ॥ आचक्राद्यजं कृषिः स्यान्नारदोऽस्य मुनिः स्मृतः ॥ गायत्री छन्द इत्युक्तं देवश्चान्नप्र
दो हरिः ॥ ध्यानार्चेनादिकं सर्वमस्य पूर्ववदाचरेत् ॥ यद्वंचित्तयेन्मन्त्री सतु सर्वसमृद्धिमान् ॥ आहृत्य स्वर्णपात्रं च क्षालितं शु
द्धवारिणा ॥ विलिख्य गन्धपङ्केन लिखेदष्टदलाम्बुजं ॥ कर्णिकायां लिखेद्वह्निपुटितं मण्डलद्वयं ॥ द्विवह्निपुटितं षट्कोणमित्य
र्थः ॥ तन्मध्ये विलिखेन्नाम साध्यस्य कर्मसंयुतं ॥ ततः इष्टेमे नावयौं स्मरकामं वेष्टयेत्सुधीः ॥ श्रियं षट्कोणकोणानामन्तर्नेत्र
न वायुषु ॥ आलिखेच्च लिखेन्मायां वह्निवरुणभूमिषु ॥ अक्षरैः कामगायत्र्या वेष्टयेत्केशरेषु च ॥ मारमालामनो वैरौं दले

236

षट्कुमंत्रवित् ॥ लिखेद्गुहान्तरे वर्णौ मांतृकां तद्वहिर्लिखेत् ॥ अविस्वश्चलिखेद्वाह्ये श्रीमायेदिग्विदिक्षपि ॥ मन्त्रमेवं समालि
ख्यजातरूपमयेतटे ॥ राजते ताम्रपात्रे वा भूर्जे क्षौमसमये ऽपि वा ॥ सूक्ष्मतन्तुमये वापि प्रतिष्ठाप्य समीरणाः ॥ आकर्षणां सुरस्त्री
णां नागलोकविलासिनी ॥ पिशाचयक्षरक्षांसि क्रूरग्रहाश्च येस्थिता ॥ दुष्टसत्वाश्च येसर्वे यरिसर्पन्ति भूतले ॥ यन्त्रराजधरं दृष्ट्वा
विद्रवन्ति द्रमन्ति च ॥ वहुनाकिमिहोक्तेन सर्वलोकसुखावहं ॥ स्त्रीणामाकर्षणां राज्ञां लोकवश्यकरं अवि ॥ योगसिद्धिकरं पुंसां भ
वसागरतारकं ॥ भुक्तिमुक्तिकरं यंत्रमिति प्रोक्तं स्वयम्भुवा ॥ वान्तं यान्तं समारूढं मायाविन्दुविभूषितं ॥ श्रियावीजमिति प्रोक्तं न्द्र
णां सर्वसुखप्रदं ॥ आदौ क्लीङ्कारमुच्चार्य कामदेवपदं वदेत् ॥ आयान्ते विद्महे पुष्पवाणायेति पदन्तथा ॥ धीमहीति पदं प्रो
क्तात्तन्नो ऽनङ्गः प्रचोदयात् ॥ एषा मन्मथगायत्री प्रोक्ता मन्मथदीपनी ॥ कामं नाडीञ्च संभाव्य ततः काममदं वदेत् ॥ देवयेति पदं उ
क्त्यात्तथा सर्वजनं पदं ॥ प्रियायेति पदान्ते च वदेत्सर्वजनं पुनः ॥ क्रुयात्सम्मोहनायेति ज्वलशब्दञ्च वीप्सयेत् ॥ प्रज्वलेति पदं स
र्वजनस्य हृदयन्तथा ॥ उत्मामसमवशं पश्चात्कुरु शब्दञ्च वीप्सयेत् ॥ वह्निजायां तथैतस्या मालाख्या मन्मथो मनुः ॥ भूष्टहं चतुर

गौतमी
९०

संस्पादस्ववज्रविभूषितं ॥ अस्मिन्मन्त्रे समावाप्य वासुदेवजगद्गुरुं ॥ किं न सिध्यति मन्त्रज्ञो यत्कथ्यं कथितं च ते ॥ एवं ते कथि
तं मन्त्रं प्रयोगान्तमिहोच्यते ॥ लक्षं जप्त्वा पलाशानां कुसुमैस्तन्समं हुनेत् ॥ व्याख्याता सर्वशास्त्राणां अचिरादेव जायते ॥ संयोगी
स च विज्ञानी विष्णुयोगी तथात्मवित् ॥ शुक्लवस्त्रस्य लाभाय शुक्लादिपुष्पमाहुनेत् ॥ अष्टोत्तरशतं कृत्वा राजतो वास्मृतो लभेत्
॥ मुच्यते यो पितरौ कृत्स्नं मथुरा निर्द्देनार्द्दितो ॥ ध्यात्वायुतजपान्ते च तावत्संख्यं च होमयेत् ॥ निगडान्मुच्यते सद्यो यमुद्दिश्य कृता
क्रिया ॥ पुरन्दरमुखैर्देवैः स्थितं वृन्दावनं हरिं ॥ सुरभ्याः पयसा तोयै राभिषिच्य च संस्तुतं ॥ राजराजेश्वरं कृत्वा मङ्गलाचारपू
र्वकं ॥ उर्वशीप्रमुखाभिस्तु स्वर्वेश्याभिः रधिष्ठितं ॥ एवं ध्यात्वा जपेल्लक्षं पङ्कजैरयुतं हुनेत् ॥ सार्वभौमो भवेत्सोऽपि येनत्यं विहि
ता क्रिया ॥ आत्मानं कृष्णमथ नं रिपुकं साध्यकं स्मरन् ॥ निशीथे प्रजपेन्मन्त्री दक्षिणामुखसंस्थितः ॥ लक्षमेकं जपान्ते तु वानीरत
रुतर्पणैः ॥ अयुतं होममात्रेण म्रियतेऽरिर्नेत्वान्यथा ॥ अरिष्टपत्रलक्षान्तं पादपांशुनरेक्षितं ॥ हरणाम्रियते शत्रुः शङ्करेणा
पि रक्षितः ॥ अरिष्टदलकार्पासवीमास्थिकणं संयुतं ॥ हरणालक्षमात्रेण यदि भूरक्षितो भवेत् ॥ अपि पीयूषपसेवी च म्रिय

237

तंत्र
९०

तेऽरिनैश्चान्यथा ॥ हरिद्राग्रन्थिहोमेन स्तम्भयेदरिवाहिनीं ॥ न शान्तं मारणं कर्म्म कदाचिद्वैष्णवे समो ॥ क्रूरं क्रूराशयं कस्मा-
यिनस्त्वसतामपि ॥ इत्थं विधं जनं प्राप्य अभिचारान्प्रयोजयेत् ॥ प्रायश्चित्ताय गायत्रीं लक्षं जप्त्वा च साधकः ॥ तदन्ते गायत्रैर्म-
न्त्रैरयुतं होममाचरेत् ॥ अपि प्रयोगकर्त्तॄणां शान्तिः स्यान्नैव चान्यथा ॥ ॥ इति श्रीगौतमीयमहातन्त्रे सर्वतन्त्रोत्तमोत्तमेऽ-
ष्टादशोऽध्यायः ॥ ॥ कर्म्मान्तरमथो वक्ष्ये शृणुष्वावहितोऽनघ ॥ यत्कृत्वा मन्दभाग्योऽपि लभेन्मन्त्रफलानि वै ॥ प्रणव-
द्वयमध्यस्थं जपेदयुतसंख्यया ॥ त्रिरात्रजपमात्रेण बृहस्पतिसमो भवेत् ॥ व्याख्याता सर्वशास्त्राणां वेदानामपि जायते ॥ शनि-
वारेऽश्वत्थवृक्षमालभ्याष्टोत्तरं शतं ॥ भूयो भूयो भवेच्छान्तिर्जीवेदष्टोत्तरं शतं ॥ न स्याच्छान्तिर्भवेन्नूनं यमुद्दिश्य कृता क्रिया ॥
अर्काङ्केऽर्च्चयेत्कृष्णं मासमात्रं तु निर्म्मलैः ॥ मुच्यते मलिनैः कृच्छ्रैः पापैर्घोरतरैरपि ॥ पट्टवस्त्रैर्यजेद्यस्तु संपत्तिमतुलां भवेत् ॥
विद्रुमैः पूजयन्कृष्णं त्रैलोक्यं वशमानयेत् ॥ माणिक्यैः पूजयन्भक्त्या सार्वभौमसमो भवेत् ॥ यस्तु रागैर्यजेत्कृष्णं राजा भवति
निश्चयं ॥ क्षत्रियः सार्वभौमः स्यात्साधयेत्सकलां महीं ॥ गारुत्मतमयै रत्नैः पूजयन्ज्ञानवान्भवेत् ॥ अपि हीरकरत्नेन पूजयन्

गौतमी· किंधनमाधयेत् ॥ सुवर्णपुष्पैरभ्यर्च्य मासमभक्तिपरायणः ॥ कुवेरसमसम्पत्तिं संप्राप्य मोदते चिरं ॥ देहान्ते हरितां प्राप्य निर्वाण
६१ पदमृच्छति ॥ रविवारेऽर्कपुष्पैश्च कह्लारैः सोमवारके ॥ मङ्गले रक्तपुष्पैश्च बुधे तगरसम्भवैः ॥ चम्पकैर्गुरुवारे तु शुक्रे सुकुन्द
सम्भवैः ॥ शनिवारे शमीपुष्पैः पूजयेच्छक्तितो यतिः ॥ रविवारे घृतान्नन्तं पयोऽभ्यक्तं निवेदयेत् ॥ सोमवारे पिष्टकादि सितया सह
योजयेत् ॥ मङ्गले गुडसंमिश्रं अन्नं वहुगुणान्वितं ॥ बुधवारे चावकन्तु गुरवे यूपसम्भवैः ॥ दुग्धान्नं शुक्रवारे तु सनौ सघृत-
पायसं ॥ वैशाखे मासि विधिवत्तर्पयेद्द्रुमवज्वलैः ॥ ज्येष्ठमासि प्रयत्नेन फलैः संपूजयेद्धरिं ॥ आषाढे मासि विधिवन्पवित्रैः पूजये
238 द्धिजं ॥ एकैकस्वर्णसूत्राणि ग्रथिस्रक्कानि कारयेत् ॥ अथवा पट्टसूत्राणि पञ्चसूत्राणि वा पुनः ॥ पूजान्ते देवदेवाय महिषीभ्यो निवे
दयेत् ॥ मिथुनेऽभ्यन तथा दत्वा महान्तमुत्सवं चरेत् ॥ तापयेऽन्नक्षभोज्यैस्तु ब्राह्मणान्संशितव्रतान् ॥ एवं सम्वत्सरे मंत्री कृत्वा भीरुस तंत्र
वाप्नुयात् ॥ न चेद्वर्षकृता पूजा वार्स्ताभक्षाय कल्पते ॥ श्रावणे मासि कृष्णं तं पूजयेत्केतकोद्भवैः ॥ चन्द्रचन्दनकस्तूरीकुंकुमादिसुवा ६१
सितैः ॥ एलालवङ्गकक्कोलफलानि वहुधार्पयेत् ॥ भाद्रे मासि यजेत्कृष्णं भक्ष्यैर्वहुगुणान्वितैः ॥ इषे मासि यजेद्भक्त्या भक्ष्यैर्भोज्यैः सुवि-

स्तरैः॥ कार्यामानिर्म्मितैर्वस्त्रैर्नानाभरणसंयुतैः॥ जलस्थे भास्करे कृष्णं पूजयेन्मासमात्रकम्॥ रात्रौ प्रदीपे होमे
॥ घृतदीपपरिच्छिन्नदद्यान्मासं महोज्वलं॥ एकादश्यामुपोष्यैव द्वादश्यां पारणादिने॥ सुस्नाया विष्णुमभ्यर्च्च वस्त्रलङ्करणादिभि
ः॥ अस्पानिन्थौ च मतिमान् वर्षेतोन्स्वमाचरेत्॥ भोज्यानि बहुभक्ष्याणि ब्राह्मणेभ्यो निवेदयेत्॥ एवं कृते देवतास्य तुष्टाश्चैव प्र
यच्छति॥ सर्वलोकमवाप्नोति पुनरावृत्तिवर्जितः॥ मार्गशीर्षे यजेद्देवं नवान्नव्यञ्जनैः शुभैः॥ नारिकेलफलक्षोदमिश्रितं गुडजी
रकैः॥ स्त्रह्यघ्नं च देवाय भक्त्या तस्मै निवेदयेत्॥ पौषमासि च मासं वै पूतपूपैः प्रपूजयेत्॥ माघमासि यजेत्कृष्णमक्षतैः सुशुभै
स्तितैः॥ दुग्धार्थशर्करायुक्तमिष्टान्नश्च निवेदयेत्॥ अस्मिन्मासि शुभदिने वस्त्रेणाच्छादयेद्विभुं॥ फाल्गुणे देवकीपुत्रं पूजयेत्स्व
र्णपुष्पकैः॥ चूतसौगन्धिकुसुमैर्धूपैर्दीपैः सुविस्तरैः॥ चैत्रमासि वासुदेवं सर्वपुष्पैः समर्च्चयेत्॥ पौर्णमास्यां यजेज्जन्त्या मदनै
श्च सगुडकैः॥ अस्मिन्दिने रतिं कामं पूजयेद्भक्तितः परं॥ न चेत्साम्बत्सरी पूजा वृथा भवति निश्चितं॥ भस्मीभूतं स्मरं दृष्ट्वा हृदि
तासा रतिः सती॥ तां दृष्ट्वा कृपया विष्णुर्वरं सा तु स्वयं शिवः॥ अनुवाचरतिः स्त्रियं सुभगत्वमवाप्नुयात्॥ सुन्दरः सर्वलोके भुक्त्री

गौतमी॰
६२

नार्थं व्रजसुन्दरि ॥ ततोऽभवन्नन्दनवनात्पुष्पं मदनकं शुभं ॥ तेन पूजनमात्रेण सम्यक्सत्र् फलं लभेत् ॥ होमयेद्यस्य मात्रं यः पि
ष्टकैर्घृतनिर्जितैः ॥ तावत्संख्यं मन्त्रं जप्त्वा कृत्स्नं पश्यति मन्त्रवित् ॥ इति ते कथितं सम्यक् पूजनं वार्षिकोऽन्दैवैः ॥ कृत्वा तेन विधाने
नकिं न सा ध्याति भूतले ॥ शूद्रापि स्त्रियो गृहस्थाश्च मुनयो ब्रह्मचारिणः ॥ वनस्थाश्च तथा कृत्वा वाञ्छितं प्राप्नुयुः क्षणात् ॥ स्त्रियः
शूद्राश्च विधिवत्कृत्वा लक्षमवाप्नुयुः ॥ इह भुक्त्वा वरान्भोगान् न भूयो भवसन्तवः ॥ एवं कृष्णं यजन्भक्त्या यत्कृतं जन्मकोटिभिः
तत्पापैर्नैर्विलिप्येत पद्मपत्रमिवाम्भसा ॥ ॥ इति श्रीगौतमीयमहातन्त्रे सर्वतन्त्रोत्तमोत्तमे ऊनविंशोऽध्यायः ॥ ॥

239.

गौतम उवाच ॥ विस्तरेण मम ब्रह्मन् कृष्णमन्त्रान् ब्रवीहि मां ॥ भक्तोऽहं तव शिष्योऽहं योग्योऽस्मि श्रवणे गुरो ॥ नारद उवाच
शृणु ब्रह्मन् कृष्णमन्त्रान् सर्ववेदैकसम्मतान् ॥ यदेकज्ञानमात्रेण पुनर्जन्म न विद्यते ॥ अवर्णपूर्वमुद्धृत्य नमस्तदनु चोच्चरेत् तंत्र
॥ कोऽनुमायेति संप्रोक्तो मन्त्रराजाक्षरः परः ॥ एतद्विज्ञानमात्रेण साक्षाद्विष्णुर्भवेद्यतिः ॥ षड्दीर्घस्वरसंभिन्नकामेनाङ्गक्रियाम ६२
ता ॥ कलायकुसुमश्यामं शङ्खचक्रगदाम्बुजं ॥ अनेकरत्नसंछन्नं कौस्तुभोद्भासिवक्षसं ॥ तारहारावलीरम्यं गरुडोपरिसंस्थितं ॥ ध्या

त्वैवंपरमानन्दं दशलक्षं जपेन्मनुं ॥ होमयेत्तद्दशांशेन साधितैर्युग्मपायसैः ॥ पुरश्चरणमङ्गं यच्छेशामन्यान्तमापयेत् ॥ एवंभ
जते मंत्री भोगमोक्षैककारणं ॥ करप्रचेयासर्वो[illegible] अनेनत्परमंत्रजेत् ॥ दशाक्षरसमानं हि पूजनं समुदीरितं ॥ अथातस्संप्रव
क्ष्यामि षडवर्णमंत्रराजकं ॥ यस्य विज्ञानमात्रेणजीवन्मुक्तो महीश्वरेत् ॥ त्रिमात्रं नमसायुक्तं चतुर्थ्यो कृष्णइत्यपि ॥ षडक्षरम
नुः प्रोक्तो दृष्टादृष्टफलप्रदः ॥ नारदोऽस्य मुनिः प्रोक्तो गायत्री छन्द उच्यते ॥ कृष्णोऽपि देवता साक्षादुर्गाधिष्ठानु देवता ॥ त्रिमात्रं
बीजमित्युक्तं नमः शक्तिरुदीरिता ॥ कृष्णायकीलकञ्चास्य मंत्रराजस्य कीर्त्तितं ॥ विनियोगोऽस्य मंत्रस्य पुरुषार्थचतुष्टये ॥ मन्त्राज
निमनोरस्य आचक्राद्येहृदीर्यते ॥ नीलजीमूतसंकाशं किंकिणीजालमालिनं ॥ सर्वाभरणसंदीप्तं रक्तपद्मोपरिस्थितं ॥ सनकाद्यै
र्मुनिवरैः स्तुतं ध्यायेद्दिगम्बरं ॥ आलोलकुरुलोज्जासिमुखचन्द्रविराजितं ॥ शारक्ताधरं रक्तपाणिपादविराजितं ॥ कराभ्यां पाय
संभक्षं सव्याहे यज्ञवीयकं ॥ दर्पणं चिन्तयेद्देवं भोगमोक्षफलप्रदं ॥ ध्यात्वैवं परमात्मानं दशलक्षं जपेन्मनुं ॥ जयान्ते पायसैः शु
द्धैर्होमं कुर्य्यात्सशर्करैः ॥ तर्पयेत्तद्दशांशेन जलैः कर्पूरवासितैः ॥ अभिषेकं दशांशेन दशांशैर्विप्रभोजनं ॥ तदन्ते दक्षिणां दत्वास

240

ध्येयेद्दिनमात्मनः ॥ भिक्षाहारो जपेन्मंत्रं वर्षमेकं तु तेस्थितः ॥ कविर्वाग्मी समृद्धश्च सर्वज्ञो जायते ध्रुवं ॥ नवनीताशनं देवं ध्या
त्वा लक्षं जपात्सुधीः ॥ दिव्यज्ञानमवाप्नोति त्रिलोकीं प्राप्य मोदते ॥ य एवं मन्त्रराजं तु भजते भक्तितत्परः ॥ इह भुक्त्वा वरान् भोगान्
देहान्ते परमं विशेत् ॥ अथापरं प्रवक्ष्यामि षोडशार्णं महामनुं ॥ यस्य विज्ञानमात्रेण कृष्णात्म परमं विशेत् ॥ प्रणवं मनसायु
क्तं कृष्ण गोविन्दकौ तथा ॥ श्रीपूर्वे उत्तमं चान्ते चतुर्थ्यन्तं स्वाहेति कीर्तितः ॥ नारदोऽस्य मुनिः प्रोक्तश्छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतं ॥ परमात्मा
हरिर्देवो भुक्तिमुक्तिफलप्रदः ॥ दशार्णोक्तवदेवास्य जपहोमौ प्रकीर्तितौ ॥ प्रयोगस्तत्समः प्रोक्तो वीजशक्तिच तत्समे ॥ य एनं चि
न्तयेन्मंत्रं सोऽधीते श्रुतिचतुष्टयं ॥ अनेन सदृशो मंत्रो जगत्स्वपि न विद्यते ॥ अनेनाराधितः कृष्णः प्रसीदत्येव तत्क्षणात् ॥ अ
थ सन्तानसंसिद्ध्यै वालदं यन्त्रनायकं ॥ यस्य विज्ञानमात्रेण मंत्राः सिध्यन्ति मन्त्रिणः ॥ देवकीपुत्रशब्दान्ते गोविन्दपदमीरयेत् तंत्र
वासुदेवपदान्ते तु ततो ब्रूयाज्जगत्पते ॥ देहि मे तनयं देव त्वामहं पदमीरयेत् ॥ परणं गत इत्युक्त्वा मनुश्चानुष्टुभात्मकः ॥ ना ६३
रदोऽस्य ऋषिश्छन्दो गायत्री वाथितं बुधैः ॥ सन्तानदो हरिः साक्षाद्देवता च प्रकीर्तिता ॥ व्यनैः समस्तैरङ्गानि कृत्वा देवं विचिन्त

येत्॥ नीलोत्पलदलश्यामं पीताम्बरयुगावृतं॥ चतुर्भुजं शंखचक्रमूर्द्धपाणिद्वयोस्थितं॥ अधःपाणिद्वयेवेणुं वादयन्तं मुदान्वि
तं॥ अनेकरत्नसन्नद्धकिरीटोज्ज्वलविग्रहः॥ नानालङ्कारसुभगं गरुडोपरिसंस्थितं॥ वेदस्तोत्रं पठन्नित्यं मुनिभिः परिवेष्टि
तं॥ एवंध्यात्वार्च्चयेत्कृष्णं यश्चाङ्गः परमावृतिः॥ इन्द्रादिभिर्द्वितीयास्यात्तृतीयात्तु तदायुधैः॥ एवमभ्यर्च्य देवेशं लक्षमात्रं जपे
न्मनुं॥ पुत्रजीवेन्धनाचिन्ने तत्फलैरयुतं हुनेत्॥ अनन्तरं दशांशेन तर्पणादीनि चाचरेत्॥ यएनं प्रभजेन्मंत्री सन्तानार्थं महा
मनुं॥ पुत्रपौत्रैर्विनश्यत देहान्ते परमं व्रजेत्॥ अविच्छिन्नं भवेद्वंशं यावदाहुतसंप्लवं॥ दशम्यां शुक्लपक्षेतु निशीथे स्वस्तिमं
डले॥ हरिमावाह्य विधिवत्पूजयेदुपचारकैः॥ एवमर्चनमात्रेण वत्सरान्पुत्रवान् गृही॥ दीर्घायुरप्रतिहतबलवीर्यसमन्वि
तं॥ वत्सरात्सभते पुत्रं सत्यं सत्यं मयोदितं॥ यस्यार्थे कुरुते मंत्री प्रयोगं स तु पुत्रवान्॥ कन्यापि लभते पुत्रान् शतहायनजी
विनान्॥ प्रातर्वाचंयमा नारी वाधिकुम्भदले जलं॥ मंत्रयित्वाष्टोत्तरशतं पिबेत्सुत्रीयति ध्रुवं॥ एवं प्रयोगमाश्रमेत्तनयं लभते ध्रु
वं॥ अनेन मंत्रितं त्वाज्यं पुत्रसिद्धिकरं परं॥ अनेन जलपानेन वंध्यापवर्गोल्लभेत्प्रजां॥ ॥ इति श्रीगौतमीयमहातन्त्रे सर्वतन्त्रो

गौतमी· नमोत्तमेविंशोऽध्यायः॥ ॥गौतमउवाच॥ सर्वंजानासित्वंविद्वन्स्वयंभुसदृशंप्रभो॥ त्वदुदीरितमाकर्ण्यकृतार्थोऽहंन
६४ चान्यथा॥ तपस्त्वाप्रागबुभुत्सन्प्रार्थितोहरिमीश्वरं॥ तेनैवोक्तंनवेदेनकथितव्यमखण्डितः॥ तदारभ्यप्रागबुभुत्सन्नतवदर्श
नलालसः॥ गङ्गाप्रवाहणांमन्त्रंश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः॥ नारदउवाच॥ वहवःकथितामन्त्रामयातेमुनिसत्तम॥ तन्मन्त्रंकथया
म्ययेनज्ञानंप्रसीदति॥ यस्यविज्ञानमात्रेणभक्तिःस्यात्त्रिमलक्षणा॥ चतुर्विधश्चपाण्डित्यंज्ञानमात्रेणसिध्यति॥ मन्दभागो
दरिद्रोऽपिशठोमूढोऽतिपातकी॥ उपास्यमन्त्रराजन्तुवागीशसमतांव्रजेत्॥ मयाप्येवंपुरापृष्टःपद्मयोनिर्मथावदेत्॥ तथा
तेकथयिष्यामिशुश्रूषुर्यतवंमुने॥ द्वाविंशत्यक्षरोमन्त्रोवागीशत्वप्रवर्तकः॥ सर्वतन्त्रेषुगुप्तोऽयंगोपनीयस्त्वयामुने॥ वेद

:प्रादुरभूदस्यमन्त्रेणानेनवेधसः॥ कवीन्द्रत्वंभार्गवश्चवागीशत्वंवृहस्पतिः॥ प्रियामिन्द्रादयोदेवाज्ञानञ्चसनकादयः॥ सौ तंत्र·
भाग्यंचन्द्रमाःप्रापकुवेरोऽपिधनेशतां॥ इमंमन्त्रवरंज्ञात्वासर्वेशोभवतिध्रुवं॥ अहंस्याश्रुतशास्त्रस्यव्याख्याताशिष्यगोभवे ६४
त्॥ महाकविर्महाप्राज्ञोवाक्पतेःसमतांव्रजेत्॥ ज्ञानन्तुपरमंलब्ध्वाविष्णोःसायुज्यतांव्रजेत्॥ यंयंकाममभिध्यायन्मनुष्याभज

तेमन्त्रं ॥ तं तं काममवाप्नोति भुवि स्वर्गे रसातले ॥ अस्योद्धारम् अहं वक्ष्ये मनमसर्वज्ञकारणः ॥ कृष्णगोविन्दवौ ङेन्तौ तथा गोपीजनां
ततः ॥ वल्लभोऽग्निप्रियासर्गी हृपूर्वः समनुस्वरः ॥ नाम्ना मादौ कमान्यामनसा या लक्ष्मीर्नियोजयेत् ॥ द्वाविंशत्यक्षरो मन्त्रो वाग्भवा
द्यः प्रकीर्तितः ॥ अहमस्य मुनिश्छन्दो गायत्री देवता मनोः ॥ गङ्गाप्रवाहणो नाम कीर्त्यते परमार्थतः ॥ वीजन्तु मान्मथं प्रोक्तं शक्तिः पत्नी
हविर्भुजः ॥ कृष्णाय कामबीजाभ्यां हृदयं परिकीर्तितं ॥ गोविन्दाय शिरस्तद्वन्मायायोऽसौ महामनुः ॥ गोपीजनशिखा तद्वत् श्रीवीर
जायेन विन्यसेत् ॥ वल्लभायेति कवचं अस्त्रं जायां हविर्भुजः ॥ शेषवीजेन संहिताः पञ्चमनवः स्मृताः ॥ मूर्द्धि भाले भ्रुवोर्मध्ये नेत्रक
र्णौ तथा नसि ॥ आस्ये कण्ठे च दोर्मूले हृदयोदर नाभिषु ॥ लिङ्गमूले तथाधारे ऊर्वोर्जान्वोश्च गुल्फयोः ॥ समस्तेन च मन्त्रेण व्यापकं
न्यस्य चिन्तयेत् ॥ कलायकुसुमश्यामं पूर्णचन्द्रनिभाननं ॥ वर्हिवर्हकृतोत्तंसं वनमालिनमीश्वरं ॥ किरीटहारकेयूररत्नकुण्डल
मण्डितं ॥ श्रीवत्सवक्षःसंभ्राजत्कौस्तुभोद्भासितोरसं ॥ भवती वेशला वण्यमनीयतनुं हरिं ॥ दिव्यपीताम्बरधरं चारुहारविभूषितं
स्मेरारुणाधरन्यस्तवेणुं त्रैलोक्यमोहनम् ॥ ऊर्द्ध्वं वेदमयं वेणुं वादयन्तं चतुर्भुजं ॥ स्फाटिकीमक्षमालाञ्च विद्यामूर्द्धकरद्वये ॥ दध

नं पुण्डरीकाक्षं दिव्यगानपरायणं ॥ अतुल्यानल्पसौदर्य्यं मोहयन्तं जगत्रयं ॥ तपनीयलसत्कान्त्या वीणाकमलहस्तया ॥ निरीक्ष
माणं चरन्वामपार्श्वस्थया श्रिया ॥ हेमसिंहासने रम्ये सर्वरत्नोपशोभिते ॥ हकिन्नरगणादिमहर्षीतिनिषेवितमनारतं ॥ चन्द्रमण्
डलसंकाशश्वेतछत्रोपशोभितं ॥ नारदाद्यैर्मुनिगणैर्ज्ञानातिथिरुपासितं ॥ इन्द्रादिदेवतावृन्दैः प्रणतं परमेश्वरं ॥ सर्वज्ञं जगदी
शानं ध्यात्वा हृदयपङ्कजे ॥ जपेदेवं मन्त्रवरं ध्यात्वा लक्षचतुष्टयं ॥ स्वादुरक्तैः कुसुमैर्बिल्ववृक्षजैर्होममाचरेत् ॥ दशांशेन च म
न्त्रोऽयं सिद्धो भवति नान्यथा ॥ पूजा दशाक्षरे पीठे अङ्गावृतिरनन्तरं ॥ महिषाभाद्वितीयापि तृतीयापि गधीश्वरैः ॥ चतुर्थी न सुह
रैश्चतुराणवृत्तिरीरिता ॥ प्रातःप्रातः पिबेत्तोयं मन्त्रेणानेन मन्त्रितं ॥ वागीश्वरसमोऽयं ता काव्यकर्ता महान्भवेत् ॥ अनेन मन्त्रितं नि
त्यं ब्रह्मामात्रं प्ररक्षयेत् ॥ मण्डलादर्वमतिमान्महाकान्तिधरो भवेत् ॥ वाक्षीकुष्ठवचाकल्पघृते नाद्विगुणोन च ॥ चतुर्गुणाभ
वेदुग्धयाचितं घृतस्तनमं ॥ अवनाश्यं जपेदष्टअयुतं जपमादरात् ॥ वर्षमेकं प्रातरेव भक्षयेन्मौनमास्थितः ॥ एतत्सक्षणमा
त्रेणा बृहस्पतिसमो भवेत् ॥ हस्तमात्रेण्यजिह्वायां जपेदयुतमादरात् ॥ प्रतिभा जायते दिव्या सर्वलोकैकभाविना ॥ धवले रूपचा

रैस्तु यदि देवं प्रपूजयेत् ॥ दिव्यज्ञानमवाप्नोति प्रतिभा विश्वजित्वरी ॥ श्रीविद्यायां यदा जप्त्वा तदा लक्ष्मीर् अचञ्चला ॥ कामाद्यं ज
पनादेव सर्वलोकवशं नयेत् ॥ मायादिजपनादेव वाक्सिद्धिर् जायतेऽचिरात् ॥ शक्तिबीजादिको मंत्रो निर्वाणमचिराद्दिशेत् ॥
पूटनात्स्मरणाद्वाभ्यासान्मोक्षमाप्नोति निश्चितं ॥ एवं मन्त्रवरं जप्त्वा किं न सिध्यति मंत्रवित् ॥ एवं मन्त्रवरं यस्तु भजते भक्तितत्परः
इहमुक्त्वा वरान् भोगान् समलक्ष्मीसंयुतान् ॥ सम्प्राप्य परमालब्धा मृषादन्ते परं पदं ॥ कामेन्द्राद्या पराशक्तिर्नादबिन्दुसम
न्विता ॥ कथितः कृष्णमंत्रोयं मंत्राणां मंत्रनायकः ॥ ऋषिर्ब्रह्मा समाख्यातो विराट्छन्द उदीरितः ॥ त्रैलोक्यमोहनो देव श्रीकृष्णः प
रिकीर्तितः ॥ कलषड्दीर्घबीजेन षडङ्ग परिकीर्तितः ॥ अंशालम्बितवामकुण्डलधरं मन्दोल सत्कुन्तलं ॥ किञ्चित्काञ्चितको
मलाधरपुटं साचिप्रभावेक्षणं ॥ आलोलाङ्गुलिपल्लवैर्मुरलिकामापूरयन्तं मुदा ॥ मूले कल्पतरोस्त्रिभङ्गललितं ध्यायेज्जगन्मो
हनं ॥ एवं ध्यात्वा जपेन्मंत्रं अष्टादशलक्षकं ॥ तद्दशांशेन जुहुयात्पायसैरथ वाम्बुजैः ॥ दशाक्षरोदिते पीठे पूजयेत्तु विधानतः ॥ प्र
योगानपि सर्वत्र तदुक्तेनापि कारयेत् ॥ अथवा बालकृष्णञ्च नीलेन्दीवरसन्निभं ॥ रत्नाभरणसंदीप्तं द्विभुजं नीलकुन्तलं ॥ पायस

नवनीतस्य कराभ्यां दधतं स्मरेत् ॥ लक्षमेकं जपेन्मंत्रं पायसैर्होमयेत् शुभैः ॥ दशांशं विधिवद्भक्त्या पूजाङ्गैः तर्पणादिकाश्च तैः ॥ होम

येदयुतं मंत्री घृतभाज्जितयिष्टकैः ॥ अलक्ष्मिर्नश्यति क्षिप्रं कान्तितेजश्च विन्दति ॥ पलाशकुसुमैर्हुत्वा वाक्सिद्धिं लभते ध्रुवं ॥

पङ्कजैर्जुहुयान्मंत्री अयुतां श्रियमाप्नुयात् ॥ नवनीतस्य होमेन कविर्वाग्मी प्रजायते ॥ वासुदेवपदं चोक्त्वा निगडाच्छेदनाय च ॥ वा

सुदेवद्वयं चोक्त्वा स्वाहेति तन्मनुर्मतः ॥ नारदोऽस्य मुनिः प्रोक्तश्छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतं ॥ निगडच्छेदनो लक्ष्मीर्वासुदेवोऽस्य देवता

॥ पञ्चाङ्गानि मनोरस्य आचक्राद्येन कल्पयेत् ॥ राजमण्डलमध्ये तु कंसातियामहेलया ॥ ज्ञानीतां वर्द्धयन् हर्षं आनीय पितरौ स्व

यं ॥ निगडान्मोचितौ भक्त्या प्रणाम्य च पुनः पुनः ॥ वाक्ष्ये संख्याप्य विधिवद्देवकीवीक्षितै नृपैः ॥ एवं ध्यात्वा जपेल्लक्षं जुहुयात्तद्दशां

शतः ॥ अङ्गन्यासादिकं सर्वं तदग्रवदनादितं ॥ य एवं चिन्तयेन्मंत्री समलस्यकसमपदां निधिः ॥ राजदुर्गभयादिभ्यो मुच्यते स्मरणा

त्क्षणात् ॥ त्रिगुडासमूलहोमेन मुच्यते बन्धनादिभिः ॥ राजद्वारे भये घोरे स्मरणान्मुच्यते भयात् ॥ ॥ इति श्रीगौतमीये महा

तन्त्रे सर्वतन्त्रोत्तमोत्तमे एकविंशोऽध्यायः ॥ ॥ गोपालंपिबाऽसंज्ञं च कथयामि मुने शृणु ॥ यदाकर्णपुरोर्भक्त्या परंब्रह्म च मे

243

दते ॥ अनेन सदृशो मंत्रो जगत्स्वपि न विद्यते ॥ पश्चान्नाभो धरासंस्थः सबिन्दुकमनुस्वरं ॥ कथितो मंत्रराजोऽयं भुक्तिमुक्तिफलप्र
दः ॥ ऋषिर्ब्रह्मास्य गायत्री छन्दः श्रीकृष्ण देवता ॥ गलाभ्यां वीजशक्तिस्तु कीलकं शेषमुच्यते ॥ षड्दीर्घवीजेन षडङ्गानि प्रकल्प
येत् ॥ वृन्दावनगतं कृष्णं रत्नसिंहासनस्थितं ॥ कदम्बमूलदेशे तु गोपिकाजनवेष्टितं ॥ नारदाद्यैमुनिवरे दिव्यगानावसन्वकैः
॥ सहितं परया भक्त्या वनमालीनमीश्वरं ॥ रत्नालङ्कारसस्दिग्नं शंखचक्रलसत्करं ॥ शब्दब्रह्ममयं वेणुमधः पाणिद्वयेरितं ॥ ए
वं ध्यात्वा मनुवरं लक्षमात्रं जपेद्वशी ॥ त्रिमान्वितैः पायसैस्तु युतं होमं समाचरेत् ॥ य एनं भजते मंत्री सिद्धये तस्य हस्तगाः ॥ ध
वलैः कुसुमैर्होमाद्वाक् सिद्धिं लभतेऽचिरात् ॥ कर्णिकारस्य होमेन लक्ष्मीः सर्वविधा भवेत् ॥ अनेन मन्त्रितं तोयं प्रातः प्रातः पिबे
ज्वलं ॥ कविर्वाग्मी श्रुतिधरः सर्वज्ञो जायतेऽचिरात् ॥ अस्योपासनमात्रेण किं न सिध्यति मंत्रिणः ॥ इह भुक्त्वा वरान् भोगान् पु
त्रपौत्रैः समन्वितः ॥ अन्ते तत्परमं धाम मंत्री याति निरामयं ॥ अथ वक्ष्ये महामन्त्रं सर्वेप्सितफलप्रदं ॥ यस्य धारणमात्रेण किं
न सिध्यति भूतले ॥ बीजं त्रिकोणमालिख्य षट्कोणं तद्बहिर्लिखेत् ॥ षडक्षरं लिखेत्तत्र वृत्तस्याष्टदलं लिखेत् ॥ अष्टाक्षरे

णासंयुक्तं तद्वहिः षोडशच्छदं ॥ षोडशार्णैः कृष्णमन्त्रं वहिर्द्वादशदलान्वितं ॥ द्वादशाक्षरेणासंयुक्तं अष्टादशदलन्ततः ॥ अष्टाद
शार्णं तन्मध्ये वहिर्द्वात्रिंशदम्बुजं ॥ देवकीसुत इत्यादि तत्रैव वृत्तमालिखेत् ॥ पिण्डबीजं वेष्टकत्वेन यंत्रस्य च सर्वतः ॥ तद्वहि
र्वृत्तं निव्याघमातृका तत्र वेष्टयेत् ॥ वृत्तद्वयं पुनः कृत्वा शापांकुशेन वेष्टयेत् ॥ तद्वहिर्वृत्तमेकन्तु चतुरस्रं सवज्रकं ॥ एतदुक्तं
महायंत्रं कृपया मुनिसत्तम ॥ सुवर्णपत्रे भूर्जे वा नित्यं यः सुसमाहितः ॥ अष्टगन्धैर्म्मसीं कृत्वा लिखेत्स्वर्णशलाकया ॥ अस्य धा
रणमात्रेण साक्षाद्भूमिपुरन्दरः ॥ मुच्यते मालिनेकृच्छ्रदुःखैर्घोरैर्नरैरपि ॥ शान्तिश्च शाश्वतीं लब्ध्वा याति तत्परमं पदं ॥ स्त्रीणां वा
मभुजे नित्यं धारणात्किं न सिध्यति ॥ वन्ध्यापि लभते पुत्रं शतहायनजीवकं ॥ दीर्घायुरप्रतिहतवलवीर्यसमन्वितं ॥ राशिचक्रं
विलिख्याथ कुन्तं संस्थाप्य पूर्ववत् ॥ विक्षिप्य यंत्रं तन्मध्ये सेवालसर्वंहमाधयेत् ॥ नित्यदर्शाभिवेद्धिषोमहीशान्तिं महीपतिः ॥
वैश्यः समृद्धिमान् भूयो लभेत् शूद्रो यथेप्सितं ॥ एतन्तु कथितं यंत्रं पुरुषार्थैकसाधनं ॥ केवलं तत्प्रयत्नेन गोपयस्व मुने स्वयं ॥
॥ ॥ इति श्रीगौतमीयमहातंत्रे सर्वतंत्रोत्तमोत्तमे द्वाविंशोऽध्यायः ॥ ॥ अथ वक्ष्ये मनुवरं समस्तपुरुषार्थदं ॥ यजज्ञा

नास्तिद्रुयःसर्वोभवन्तिकार्यसंस्थिताः॥लक्ष्मीर्मायाकामबीजंङेऽन्तंकृष्णपदंतथा॥स्वाहेतिमंत्रराजोऽयंभुक्तिमुक्तिफलप्रद
॥नारदोऽस्यमुनिःप्रोक्तश्छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतं॥देवताकृष्णइत्युक्तःसमस्तपुरुषार्थदः॥षडङ्गंकामबीजेनषड्दीर्घभेद
नेनतु॥कलायकुसुमश्यामंवृन्दावनगतंहरिं॥गोपगोपीगवावीतंपीतवस्त्रयुगावृतं॥नानालङ्कारसुभगंकौस्तुभोद्भासिव
क्षसं॥मनकाद्यैर्मुनिश्रेष्ठैःसंस्तुतंपरयामुदा॥शंखचक्रलसद्बाहुंहेस्तैद्वयोरितं॥ध्यात्वैवंपरमात्मानंचतुर्लक्षंजपेन्म
नुं॥दशांशंजुहुयान्मंत्रीकुसुमैर्बिल्ववृक्षजैः॥भक्त्यात्रिसंध्यंचयजेद्दशैरिन्द्रादिभिस्ततः॥तथाप्रयोगंकुर्वीतधर्मार्थकाम
ममुक्तये॥पायसैर्घृतैर्हुत्वादिव्यज्ञानमवाप्नुयात्॥तच्चलवणैर्हुत्वालोकनाकर्षयेद्ध्रुवं॥पलाशपुष्पैर्जुहुयात्का
विर्वाग्मीचजायते॥मत्स्यएडीकदलीदुग्धघृतपायसतद्भिया॥तर्पयेद्दयतंमंत्रीगाङ्गेयेनजलेनवै॥मण्डलादीह्नितासि
द्धिर्भवेन्नैवात्रसंशयः॥वाग्भवाद्येनजापेनवागीशसमतांव्रजेत्॥व्रास्मीतन्तुसुमैर्हुत्वानिधिमाप्नोत्ययत्नतः॥श्रीवृक्षफ
लहोमेनराज्यैश्वर्यमवाप्नुयात्॥एवंतेकथितंभक्त्यादुर्लभंमंत्रनायकं॥सर्वसंप्रदायकंप्राप्यंकिंनसिध्यतिमंत्रिणाः॥अ

गौतमी
९०

स्यादशार्णो मारान्तो मंत्रं सूत धनप्रदः॥ नारदोऽस्य मुनिः प्रोक्तो छंदो गायत्री कथितं बुधैः॥ बालकृष्णो देवतास्य समस्तार्थफल
प्रदः॥ षड्दीर्घभाजा वीमेन वीजेनाङ्गक्रिया मता॥ इन्दीवरसमाभासं बालं त्रैलोक्यमोहनं॥ लसद्रत्नमये हीनैर्म्मणितं व
हुभूषणैः॥ नानारत्नमयोन्नासि बुलसत्कामांकुशार्गलं॥ कनालानासमस्यासिस्फूरन्मकरकुण्डलं॥ हस्तिहस्तकराभ्यां च नव
नीतञ्च पायसं॥ दधतं देववृन्दैश्च वेष्टितं गोपबालकं॥ एवं ध्यात्वा जपेन्मंत्री द्वात्रिंशल्लक्षमानतः॥ जपान्ते जुहुयाद्देवो याय
सैर्न्नहवांशतः॥ तर्पणादीनि सर्वाणि पूर्ववत्समुपाचरेत्॥ साधयेत्सर्वकर्म्माणि सिद्धेनानेन मंत्रवित्॥ रक्तपद्मायुतं हु(
त्वा द्विजो ज्ञानमवाप्नुयात्॥ सर्वलोके कशानाच वक्षात्रियो नात्र संशय॥ अन्येषां यद्यदिष्टं स्यात्साधयेन्मनुनामुना॥ रक्त
पद्मोपरि ध्यात्वा शर्करापृथुलाजकैः॥ कदलीगुडवल्याच जलैः सनार्यकेशरम्॥ वस्ताप्नभते वत्र सर्वलोकनमस्कृतं॥
अनेन च यद्यदिष्टं जपमात्रेण साधयेत्॥ मायारमाकामवीजश्रिया द्वादशवर्णकः॥ त्रयोदशाक्षरो मंत्रो दशाहदक्षफलप्र
दः॥ ऋषिरस्य स्वयं ब्रह्मा छंदोऽनुष्टुब्रुदीरितः॥ श्रीकृष्णो देवता प्रोक्तो महदैश्वर्यदायकः॥ कुर्याद्दस्य मनो मंत्री हूं माश्रीरकं

तंत्र
९०

यन्त्रकं॥ शंखचक्रगदापद्मयाशार्ङ्गशालमन्दरं॥ कराभ्यां वेणुमाधायथमनन्तं सर्वमोहनं॥ सूर्य्यायुतसमाभासंपीताम्बर
युगावृतं॥ नानालङ्कारसुभगांविमण्डलसंस्थितं॥ एवंध्यात्वाजयेन्मन्त्रंचतुर्लक्षमनन्यधीः॥ जापान्तेत्तद्दशांशेनयायसै
र्होमयेद्द्विजः॥ पूजयेन्मंत्रराजेनवक्ष्यमानेनवर्त्मना॥ मध्यकृत्स्नंसमावाह्यषडङ्गविधिनार्च्चयेत्॥ वासुदेवसङ्कर्षणांप्रद्यु
म्नश्चानिरुद्धकं॥ दिग्दलेषुसमभ्यर्च्यवहिरग्न्यविदिग्दले॥ सरस्वतींतथालक्ष्मींरतिंप्रीतिमनन्तरं॥ स्वदिक्षुलोकपालां
श्चतद्वस्त्राणिचतद्वहिः॥ एवमभ्यर्च्यविधिवत्साधयेच्चयथेप्सितान्॥ विंशत्यर्णोदितान्विप्रप्रयोगानपिसाधयेत्॥ यएनं
भजतेमंत्रीभक्त्याचंपरिपूजयेत्॥ राज्यैश्वर्य्यमवाप्यान्तेभूरात्तत्परंमहः॥ काममायारमापूर्वोदशार्णोमंत्रनायकः॥ रमा
मायाकामपूर्वोदशार्णःसंप्रकीर्तितः॥ अनयोर्मन्त्रयोर्म्मंत्रीआचक्षीर्थःषडङ्गतः॥ कृत्वादशार्णवत्सम्यग्ध्यानपूजादिकंसु
धीः॥ सपर्ययाश्चरतेयस्तुमंत्रयोरेकमाश्रितः॥ इहभुक्त्वावरान्भोगान्महैश्वर्य्यसमन्वितान्॥ पुत्रैःपौत्रैःप्रपौत्रैश्चवृतसर्णा
हरितांव्रजेत्॥ ॥अथवक्ष्येशृणुमुनेप्रतियत्तिंजगत्पतेः॥ इन्द्रादिप्रमुखैर्द्देवैःस्वगुप्त्यांक्रियतेतुया॥ कुवेरोऽपिचयांकृत्वा

गौतमी. तपस्यन् ब्रह्मणो मुखात्॥ महेशसखितां प्राप्य धनेशत्वमवाप्नवान्॥ इन्द्रोऽपि यामुपास्यैव देवराजत्वमाप्नवान्॥ त्रैलोक्य-
६९ विजयी भूत्वा देवदैत्यकशासकः॥ मायारमादिकाश्चाष्टादशार्णा विंशदर्णकाः॥ अनेन सदृशो मंत्रस्त्रिषु लोकेषु दुर्लभः॥ स-
वित्रुक्तास मुद्दिष्टो गायत्री छन्द एव च॥ देवता देवतावृन्दावंद्यः श्रीकृष्ण ईरितः॥ अष्टादशार्णवन्न्यासो मंत्रार्थैरङ्गपञ्चकं॥ ध्या-
रेवत्यां महाज्ञानेदीर्घिकाशतमण्डिते॥ पारिजातवनेरम्ये सुवर्णभूमिमध्यतः॥ सर्वरत्नमये चित्रे सुमेरुनिभमण्डपे॥ सिंहा-
सने समासीनं सूर्यकोटीसमप्रभं॥ रक्तोत्पलसमाभासपाणिपादसुजं स्मरेत्॥ दक्षिणं चरणं तोजं रक्तपूर्णघटोपरि॥ वा-
246 मपादसुजं दिव्यं स्वस्तिकाकारवारितं॥ शंखचक्रगदापद्मलसद्बाहुचतुष्टयं॥ सर्वाङ्गसुन्दरं देवं सर्वाभरणभूषितं॥ स-
मुद्भृत्य सर्वरत्नैरत्नजालैश्च रोचितः॥ रुक्मिणी सत्यभामास्यां द्वाधिकाग्व्याचतिष्ठति॥ रत्नकुम्भेन रत्नेन सिंचन्ती परया मुदा तंत्र.
कालिन्दी ऋक्षजा रत्नादिशन्तो कलसौ तयोः॥ नाग्नजिति सुनन्दा च मित्रविन्दा सुलक्षणा॥ आनीय रत्नकलसं रत्नन्यास समुद्धृतं ६९
दिशन्त्यः सर्वमाजन्यजङ्गत्या महिषी हरेत्॥ ततः षोडशसाहस्राः सिंचन्त्यः परितः प्रियाः॥ गीतेनृत्ये स्ववाद्यैश्च शनार्द्रः सर्वदे-

वता॥ एवं हरिंस्मरे मंत्री चतुर्लक्षं जयेन्मनुं॥ जयान्तेयायसेर्दिव्यैर्जुहुयात्तद्दशांशतः॥ तर्पयेत्तद्दशांशेन भक्तितश्चेतुय
ज्जलैः॥ अभिषिच्य दशांशेन ब्राह्मणानपि पूजयेत्॥ कर्णिकायां लिखेद्बीजं समाध्यं तद्बहिर्लिखेत्॥ शेषसप्तदशार्णानवन्हे
र्गेहयुगनानतः॥ वृत्ताद्बहिरष्टदलं चतुरस्रं सवज्रकं॥ चतुर्द्वारसमायुक्तं यंत्रमेतत्सुलक्षणं॥ पूर्वदक्षिणपाश्चात्यकोण
मायां विलिख्य च॥ श्रीबीजमन्यतो लेख्यं षड्र्णं कोणगं तथा॥ यंत्रे तु कामगायत्रीं विंशाक्षि शो विभागशः॥ कामदेवाय विद्म
हे पुष्पबाणाय धीमहि तन्नोऽनङ्गः प्रचोदयात्॥ इत्युक्ता कामगायत्री समस्तजनमोहिनी॥ कामादजापादस्यान्तु सर्वकर्माणि
साधयेत्॥ दलमध्ये लिखेत्काममन्त्रं षट्शः क्रमेण तु॥ नमोऽस्तु कामदेवाय सर्वजनप्रियाय च॥ सर्वसंमोहनाय ज्वलयुग्
मः प्रज्वलेति च॥ सर्वजनस्य शक्तानो हृदयं मम संवदेत्॥ वंशकुहयुगं प्रोक्ता स्वाहान्तो मनुवारितः॥ प्रोक्तो गोयालयंत्रोऽ
यं कामाख्यः साधितो मुने॥ शटकादूचिते यात्रे भोज्येवाथ विलिख्य च॥ धारयेत्साधितं यन्त्रं जयसेकसमत्वयात्॥ अस्याधार
णमात्रेण किं न सिध्यति भूतले॥ राजानो वशतां यान्ति दासवच्छक्र संकुलं॥ त्रैलोक्य मोहनो मंत्रः सर्वलोकैकपूजितः॥ अस्मिन्

यंत्रे समावाह्य राजराजेश्वरं हरिं ॥ पूजयेद्भक्तितो मंत्री सर्वराजोपचारकैः ॥ कोणषट्के षडङ्गन्तु तद्बहिश्च विदिग्दले वा
सुदेवं संकर्षणं प्रद्युम्नं चानिरुद्धकं ॥ सरस्वती तथा लक्ष्मीं रतिः प्रीतिश्च दिग्दले ॥ तद्बहिर्ष्टमहिषी रुक्मिण्याद्याः प्रपूजये
त् ॥ इन्दुनीलमुकुन्दाख्यान् मकरानन्दकच्छपान् ॥ शंखपद्मनिधिं चापि तद्बहिः पूजयेत्ततः ॥ इन्द्रादीन् स्वस्वदिक्षु वै वज्रादींस्
तदनन्तरं ॥ इति विस्तारवृतैर्युक्तं सम्पूज्य तं भक्तितोऽर्चयेत् ॥ संसारसागरं घोरं वामनानक्रसंकुलं ॥ सन्तीर्य परमं धाम मंत्री याति
न चान्यथा ॥ चतुर्लक्षं जपेन्मंत्रं दशांशं पायसैर्हुनेत् ॥ अथवा पङ्कजैः फुल्लैः होमसमन्तं समापयेत् ॥ तदा स्वहृदये विष्णुं मंत्र
स्याक्षान् यथोदितान् ॥ तन्मध्ये विहरेन्मंत्री तीर्णसंसारसागरः ॥ अथ तं रक्तपद्मैस्तु हुत्वा विश्वं वशं नयेत् ॥ तद्भस्म धारयेद्भा
ले यं स्पृशेद्यं निरीक्षयेत् ॥ यैः स्पृश्यैर्वीक्ष्यते ये वा ते भवन्त्यस्य किंकराः ॥ आरक्तहयमारैस्तु राजानो दासवद्वशे ॥ मुक्तादिव तंत्र
स्त्रलाभाय मुक्तादिकुसुमैर्हुनेत् ॥ हुनेद्धान्यसमृद्ध्यै च आरक्तधान्यमञ्जरीं ॥ श्रीवृक्षकुसुमैर्होमात्समालक्ष्मीः प्रसीदति ॥ ७०
बिल्वपत्रैश्च जुहुयात्सुत्रयोत्रानुयायिनीं ॥ लभेत्स्वक्ष्मं प्रसन्नात्मा त्पाले राज्यमवाप्नुयात् ॥ केवलं घृतहोमेन ब्रास्यं तेजश्च

247

जायते ॥ आयुर्वृद्धिं यशोलक्ष्मीं वश्यतां सर्वयोषितां ॥ लभते नात्र सन्देहः सुखं सर्वातिशायिनं ॥ घृततण्डुलहोमेन बलवान्जा
यतेऽचिरात् ॥ वल्लभोज्यादिकं कृत्वा भोगी स्याद्यावदायुषः ॥ अष्टादशार्णदशयोः प्रयोगं नात्र चाचरेत् ॥ आद्रविंतः प्रयो
गन्तु द्वाभ्यामेकतुकारयेत् ॥ रत्नाभिषेकं गोपालं यायेनविधिना भजेत् ॥ सर्वैश्वर्यसमन्योऽपि सर्वभुक सर्वकारकः ॥ देहान्मा
गे हरिं मायादित्येवं मुनयो जगुः ॥ ॥ इति श्रीगौतमीयसहातन्त्रे सर्वतन्त्रोत्तमोत्तमे त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ ॥ अथातः सं
प्रवक्ष्यामि रुक्मिणीवल्लभं मनुं ॥ यज्ज्ञानात्सर्वलोकानां वल्लभो भुवि जायते ॥ नयोऽन्ते भगवान्ङेऽन्तो रुक्मिणीवल्लभस्त
था ॥ स्वाहान्तो भावसंयुक्तः षोडशार्णो महामनुः ॥ अस्य ज्ञानात्तथा मंत्री ज्ञानवान्जायतेऽचिरात् ॥ धन्यादक्षाङ्गयोगस्य
फलमाप्नोति निश्चितं ॥ स्मरणादस्य मंत्रस्य सर्वतीर्थफलं लभेत् ॥ नारदोऽस्य मुनिः प्रोक्तश्छन्दोऽनुष्टुबुदीरितः ॥ श्रीकृष्णो देवता
चास्य रुक्मिणीवल्लभाह्वयः ॥ षडंगैः समस्तैरङ्गानि मदैः कुर्यात्षडङ्गवित् ॥ अतसीकुसुमश्यामं पीतवस्त्रयुगावृतं ॥ नानाल
ङ्कारसुभगं कौस्तुभायुक्तवक्षसं ॥ श्रीवत्सलाञ्छनं श्रीमद्रत्नाभरणभूषितं ॥ द्वारकावरगेहस्थं रत्नसिंहासने शुभे ॥ रुक्मि

गोपालाय मधुरं शंखचक्रगदाधरं ॥ ध्यात्वैवं परमात्मानं लक्षमेकं जपेन्मनुं ॥ तदन्ते जुहुयान्मंत्री तिलैर्मधुरसंप्लवैः ॥ पू
जयेद्देवमेवं पाठ दशाक्षरविधानतः ॥ पलाशैः कुसुमैर्हुत्वा दिव्यज्ञानमवाप्नुयात् ॥ पूर्ववत्तर्पणं कृत्वा तुष्टो भीष्टानि साध
येत् ॥ पुण्डरीकाक्षतं हुत्वा श्रियमाप्नो[illegible]तः ॥ केवलं घृतहोमेन जीवेद्वर्षशतं सुखी ॥ इत्येवं रुक्मिणीनाथविधानं मुनि
पूजितं ॥ भोगमोक्षकरं यत्नान्मुनेत्वमपि गोपय ॥ प्रणवं नमसः स्थाने वदेद्भगवते पदं ॥ नन्दपुत्रपदं ङेऽन्तं स्वं वदेन्नन्दवपु
स्तथा ॥ अन्यन्ते दशवर्णश्च मनुः सर्वार्थसिद्धिदः ॥ नारदो मुनिर[illegible]छन्द उक्तो विराडपि ॥ श्रीकृष्णो देवता चात्र चतुर्वर्गफ
लप्रदः ॥ पञ्चाङ्गानि मनोरस्य आचक्राद्यैः प्रकल्पयेत् ॥ ध्यायेद्वृन्दावने रम्ये गोपगोपीगवावृतं ॥ नानालंकारसुभगं पीताम्बर
युगावृतं ॥ सर्वप्रियकरं देवं किशोरवयसा सविग्रहं ॥ दोर्भ्यां वेणुं वादयन्तं भुवनैकगुरुं परं ॥ एवं ध्यात्वा मनुवरं लक्षमेकं
जपेत्तथा ॥ तिलैश्च स्वादुयुक्तैश्च जुहुयात् दशांशतः ॥ दशाक्षरोदिते पीठे पूजयेत्तद्विधानतः ॥ य एवं चिन्तयेन्मंत्री भोगमु
क्तयोः सभाजनं ॥ विल्वपत्रायुतं हुत्वा सर्वकामान् प्रसाधयेत् ॥ अशोकान्तरशातं जप्त्वा समभार्यां विजयी भवेत् ॥ सर्वलोकैकसु

भगः सर्वैश्वर्य्यसमन्वितः ॥ देहान्ते तत्पदं याति यत्रास्वानन्दवर्त्तते ॥ नन्दपुत्र पदं ङेऽन्तं श्यामलाङ्ग पदं तथा ॥ अमृतं मु
खवृत्तञ्च मांसाश्चैव वपूस्तथा ॥ दशाक्षरस्तु प्रोक्तोऽयं मनुः सर्वसमृद्धिदः ॥ नारदोऽस्य मुनिः प्रोक्तः पङ्क्तिश्छन्द उदीरितं ॥ देव
ता बालकृष्णोऽस्य मुनिभिः परिकीर्त्तितः ॥ कल्पयेत्पूर्ववन्मंत्री चक्राद्यैरङ्गपञ्चकं ॥ अतसीकुसुमस्यामं शंखचक्रलसत्क
रं ॥ दोर्भ्यां वेणुं वादयन्तं पीताम्बरयुगावृतं ॥ नानालंकारसुभगं भावहावविराजितं ॥ एवं ध्यात्वा यजेद्देवं पञ्चाङ्गैः स्वपि
ठेऽधिपैः ॥ तदस्त्रैरपि संपूजाजपेल्लक्षं व्रतेस्थितः ॥ दशांशं जुहुयान्मंत्री पायसैर्मधुराप्लुतैः ॥ एवं संसिद्धमन्त्रस्तु सर्व
कर्माणि साधयेत् ॥ तिलाज्यैरक्षतं हुत्वा ग्रहरोगान् विनाशयेत् ॥ पलाशकुसुमैर्हुत्वा वागीशसमतां व्रजेत् ॥ प्रणवं पू
र्वमुच्चार्य्य नमो भगवते पदं ॥ नन्दपुत्र पदं ङेऽन्तं श्रुधरीमुखवृत्तयुक ॥ वपुः पदं तथा ङेऽन्तमूनविंशतिवर्णकः ॥ नारदोऽ
स्य मुनिः प्रोक्तो विराट् छन्द उदीरितं ॥ देवता नन्दतनयः सर्वलोकैकनन्दनः ॥ पञ्चाङ्गानि मनोरस्य चक्राद्यैः परिकल्प
येत् ॥ नवीनवारिदश्यामं पद्मपत्रनिभेक्षणं ॥ मुक्तादामलसत्कण्ठं केयुराङ्गदभूषणं ॥ अनेकरत्नसंवद्धस्फुरन्मक

रकुण्डलं ॥ उद्दामकौस्तुभोद्भासिवक्षःश्रीवत्सलाञ्छनं ॥ वहिर्देहकृतोत्तंसं गोपागोपीगवावृतं ॥ ध्यात्वैवं परमात्मानं जपेन्मन्त्रव
रं ततः ॥ चतुर्लक्षजपान्ते तु दशांशं रक्तपङ्कजैः ॥ होमयेद्धोमसम्पत्तु पूर्ववत्समुपाचरेत् ॥ दशाङ्गानि यन्त्रे विम्बे वेशं समावाह्य प्रपू
जयेत् ॥ प्रथमावृतिरङ्गैः स्यान्महिषीभिर्द्वितीयका ॥ तृतीया दिगधीशैस्तु वज्राद्यैस्तु चतुर्थिका ॥ एवं संपूजयेत्कृष्णं चतुरावृतिसं
युतं ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां संसर्गं लभते फलं ॥ पायसं रयुतं हुत्वा महाधनपतिर्भवेत् ॥ पूर्णायूर्लभते मंत्री अयुतं घृतहोमस
तं ॥ दूर्वयालक्षहोमेन जीवेद्वर्षशतं सुखं ॥ इत्येष कथितो मंत्रः सर्वेषां सर्वसिद्धिदः ॥ अथापरं प्रवक्ष्यामि मन्त्रं सर्वसमृद्धिदं ॥
यज्ज्ञानान्मुनयः सर्वे भोगमोक्षैकभूमयः ॥ लीलादण्डधर् वो त्वा गोपीजन ततः परं ॥ दोर्दण्डस्तु पदाम्भोजो त्वा मेघश्याम पदं त
तः ॥ विष्णुः स्वाहेति मंत्रोऽयं समस्तपुरुषार्थदः ॥ नारदोऽस्य मुनिः प्रोक्तश्छन्दोऽनुष्टुबुदीरितम् ॥ श्रीकृष्णो देवता चास्य सर्वविश्वा
नुशासकः ॥ पदैः पञ्चाङ्गकानृषि स्यात्ततो ध्यायेदथाच्युतं ॥ कपिञ्जकुसुमश्यामं सदा षोडशवार्षिकं ॥ गोपीमध्यस्थितं ताभ्यां लिङ्गि
तं कामहृष्टया ॥ सर्वालङ्कारसुभगं पीताम्बरधरं परं ॥ एवं नैकगुणं ध्यात्वा लक्षमेकं जपेन्मनुं ॥ दशांशं कमलै हुत्वा शेषमन्यत्स

२४७

मापयेयेत् ॥ तर्पयेच्चित्यशोदेवं दुग्धवुध्याशुभैर्जलैः ॥ मराऽलावाञ्जिनासिद्धिर्महाधनपतिं भवेत् ॥ यइमं भजतेनित्यं जपहो
मादितंत्परः ॥ वाञ्छितानीहितानलब्ध्वादेहान्ते तत्पदं व्रजेत् ॥ विदादिकमनासायाकामबीजादथोवदेत् ॥ श्रीकृष्णश्च पदं ङेन्त
गोविन्दश्च तथावदेत् ॥ गापीजनपदस्यान्ते वल्लभः ङेन्तमीरयेत् ॥ कामानन्श्वरमाबीजं संप्रोक्तो मन्त्रनायकः ॥ सिद्धगोपालम
न्त्रोऽयं सर्वसिद्धिप्रदो नृणां ॥ बीजैः पदैश्च पञ्चाङ्गं कृत्वा ध्यायेद्यथाच्युतं ॥ पक्षिराजकृतच्छायो सुरद्रुमतलाश्रितो ॥ शंखचक्र मह
ताभाम्भोदधुत्थपायसाशिनो ॥ अनेकैरावृतमुखैर्ग्रहयुक्तो यथाविधुः ॥ नानालंकारसुभगोकस्तुभोद्भतकन्धेकरौ ॥ नारहाएव
नीरम्भोसर्वाश्चर्यमयोशिशु ॥ त्रैलोक्यशरणोश्रीमद्रामकृष्णोस्मरन्जपेत् ॥ लक्षमेकं मनुवरं दशांशं श्रीफलैर्हुनेत् ॥ होमा
न्तेविधिवन्मन्त्रीशेषमन्यत्समापयेत् ॥ दशाक्षरोदितेपीठे वक्ष्यमाणेन पूजयेत् ॥ षडङ्गं केशरेयत्नादिगीशाः प्रहरणानपि ॥ एवं म
यावृत्तिमयं संपूज्य पुरुषोत्तमं ॥ दुग्धवुध्याजलैर्नित्यं तर्पयेदिष्टसिद्धिदं ॥ मखकरं समायुक्तजयाद्याग्मीवाविर्भवेत् ॥ नवनी
तायुतं हुत्वाधनापतिवृतोभवेत् ॥ रविवारेऽश्वत्थमूले चाष्टोत्तरशतं जपेत् ॥ एवं त्रैमित्रैश्च सम्पन्नो म्रियते नापमृत्युतः ॥ अथापर

मनुवरं कथयामि समृद्धिदं ॥ लक्ष्मीमायाकामवीजैर्दशार्णं पुटयेत्क्रमात् ॥ षोडशार्णो मनुं साक्षान्महालक्ष्मीप्रयच्छति ॥ ब्र
ह्माऋषिः समृद्धिश्च गायत्रीछन्द ईरित ॥ महासम्पत्प्रदः श्रीमान् देवता कृष्ण ईरितः ॥ दशार्णवदङ्गकन्यासाध्यायेद्देवमनन्य
धीः ॥ कालाम्बुनिचयप्रख्यं पाणिपादाम्बुजारुणं ॥ नारहारावलीरम्यं कौस्तुभामुक्तवक्षसं ॥ किरीटकेयूरग्रैवेयकङ्कणोर्मिवि
राजितं ॥ ध्यायेद्रत्नगृहान्तःस्थं रक्तपंकजमध्यगं ॥ चतुर्लक्षं जपेन्मंत्रं पायसैरयुतं हुनेत् ॥ तर्पणादीनि सर्वाणि पूर्वोक्तविधिना
चरेत् ॥ यस्त्वं भजते मंत्री लक्ष्मीगोपालविग्रहं ॥ स सर्वसम्पदं लब्ध्वा यात्यनन्तमयं नः ॥ ॥ इति श्रीगौतमीये महातंत्रे
सर्वतंत्रोत्तमोत्तमे चतुर्विंशोध्यायः ॥ ॥ अथापरं प्रवक्ष्यामि मंत्रराजः सुदुर्लभं ॥ अवाप्य येन जप्तेन दिव्यज्ञानं मुनीश्वराः
प्रसूराज्यं सुरश्रेष्ठो ह्यवाप यदुपासनात् ॥ अन्येऽपि बहवो देवाः स्वस्वाधिकारतां गताः ॥ त्रिमात्रहन् भगवते गोविन्द मुकुन्दायेति
नमस्तुः ॥ द्वादशाक्षर इत्युक्तो मंत्रं सर्वसमृद्धिदः ॥ नारदोऽस्य मुनिः प्रोक्तो विराट्छन्द उदीरितं ॥ श्रीकृष्णो देवता प्रोक्तः सर्वदेवन
मस्कृतः ॥ विनियोगोऽस्य मंत्रस्य पुरुषार्थचतुष्टये ॥ व्यस्तैः पदैः समस्तैश्च पञ्चाङ्गानि प्रकल्पयेत् ॥ सृष्टिसंहृतिस्थित्याच करशोध

250

नमाचरेत्॥ स्थित्यनंदशतत्वञ्च मातृकामनुसंपुटम्॥ तत्वन्यासं तथा कृत्वा केशवादिपुरःसरं॥ जनिपालनसंहारविधानैक-
विशारद॥ कलायकुसुमश्यामं नीलेन्दीवरलोचनं॥ अनेकरत्नाभरणं दीप्ताविष्मावकाशकं॥ उथैवाशनसुवात पीतवस्त्रयुगा-
वृतं॥ श्रीवत्सलक्षणं देवं कौस्तुभोद्भासिवक्षसं॥ वेणुवाद्यनिनादेन मोहयन्तं चराचरम्॥ मुनिवृन्दैर्देववृन्दैः ऋषिवृन्दैः सुसंस्तु-
तम्॥ आवृतं महिषीवृन्दैर्नानाविभिः परिषेवितं॥ अथवा तत्रहमामं वा त्याज्ञानन्तं जगन्मयं॥ कल्पद्रुमलतासीनं रत्नसिंहासनोप-
रि॥ ध्यात्वा जपेन्मन्त्रवरं लक्षद्वादशमादरात्॥ वार्त्ताकर्णेन मात्रं हि स्त्रीरागं कृत्वा तु नेस्थितः॥ पयोमूलफलाशीनां पूर्वोक्ताचार-
पालकः॥ दशांशं जुहुयाद्भक्तो कुसुमैर्ब्रह्मवृक्षजैः॥ ततः पूर्वोक्तविधिना शेषमन्यत्समापयेत्॥ गोष्ठे प्रतिष्ठितं देवं पुरश्चारणम-
थवा तथा॥ प्रासादे वा प्रतिष्ठाप्य पूजयन् भोगमोक्षभाक्॥ वृन्दावनगतं ध्यायेन्महामाणिक्यमण्डपं॥ सामान्यार्घ्यविशोधाथ-
पूजयेद्वारपालकान्॥ द्वाराग्रेऽवनिपीठे च पक्षीन्द्रं परिपूजयेत्॥ जयश्च विजयश्चैव बलप्रबलसंज्ञकौ॥ चण्डं प्रचण्डमथ चधा-
तारञ्च विधातरं॥ द्वारेषु पूर्वादिषु तान् क्रमाद्दक्षिणेन पूजयेत्॥ द्वारोर्द्धे द्वारश्रियश्च देहल्यां देहलीं यजेत्॥ द्वारस्य पार्श्वयोस्तद्व-

गौतमी॰ गंगाञ्च यमुनान्तथा ॥ विघ्नेशं क्षेत्रपालञ्च तयोः पार्श्वे प्रपूजयेत् ॥ दूर्वाक्षतान्समादाय विघ्नानुत्सार्य्य वास्तुतं ॥ पादघातक
७४ स्फोटसमुदञ्चितावक्त्रकैः ॥ विघ्नांस्त्रिविधमुत्सार्य्य अस्त्रमन्त्रेण मन्त्रवित् ॥ कोणेषु विघ्नदुर्गाञ्च वाणीं क्षेत्रेशमर्च्चयेत् ॥ अर्च्च
येद्वास्तुपुरुषं गृहमध्ये समाहितः ॥ नारशाङ्गं पदेऽनन्तं सपूर्वञ्च सयासनं ॐ फट् नमः इति प्रोक्ता मुद्रायोगस्थिता हरेः ॥ विधेयमे
तत्सर्वत्र व्याप्तिनोक्ता विशेषतः ॥ आसने भुप्रतिष्ठेत् तन्मन्त्रेणाविधानवित् ॥ आसनात्नस्य स्वदेहे च आत्मवागावसानकं ॥ दशा
क्षरोक्तविधिना पीठं संपाद्य पूजयेत् ॥ नारदादिगुरून्सनकादिकृ भागवतान्यजेत् ॥ गुकारं मरणं विद्याद्रुकारस्तन्निरोधकः
251 गुरुरित्येव मुनिभिः प्रोक्तः कृष्णैकायोगतः ॥ नारदं सर्वतन्त्रज्ञं निशाठोद्भवदाहकः ॥ विश्वक्सेनञ्च शैलेयं वा यादीशानमर्च्चये
त् ॥ गुरुन्परगुरुंश्चापि परमेष्ठिगुरुं तथा ॥ परापरगुरुन्ताद्वत्पूर्वसिद्धान्ननन्तरं ॥ सनकञ्च सनन्दञ्च सनत्कुमारसंज्ञकः ॥ तंत्र
सनातनञ्च इत्यादि यद्गणं भागवतांस्तथा ॥ गुरुनाम्नाप्रकृत्यैव मातृकाभ्यो नमो वदेत् ॥ अपायात्पातिनियतं दुःशंकादुर्निमि ७४
त्तकात् ॥ कामितार्थप्रदानाच्च मातृका परिकीर्त्तिता ॥ गतार्थेवर्द्धानस्तु प्राणाख्यात्मानन्द उच्यते ॥ आनन्दं प्रापयेद्यस्मात्तस्माद्

रणामुच्यते॥ पीठंपूजांविधायाथ तन्त्रावाप्यहरिंयजेत॥ सर्वोपचारान्कृत्वानेषडङ्गावृत्तिमर्च्चयेत्॥ रुक्मिणींसत्यभामांच द
क्षवामेप्रपूजयेत्॥ वासुदेवंसङ्कर्षणंप्रद्युम्नंचानिरुद्धकं॥ कालिन्दीनाग्नजितारव्यासुशीलाचसुनन्दका॥ लक्षजालक्षणाचै
वइत्यष्टौमहिषीःस्मृता॥ कौमादकींपाञ्चजन्यंवसुदेवञ्चदेवकीं॥ नन्दगोपयशोदाञ्चसंपूज्यतदनन्तरं॥ किंकिणीञ्च तथा
भ्यर्च्चेदामासीञ्चप्रपूजयेत्॥ दिगधीशानस्वदिक्षुवंगजानष्टौतथार्च्चयेत्॥ कुमुदःकुमुदारव्यश्चपुण्डरीकोऽथवामनः॥ शङ्कु
कर्णःसर्वनेत्रःसुमुखःसुप्रतिष्ठितः॥ एककालंद्विकालम्वात्रिकालंश्रद्धयान्वितः॥ मंत्रविल्कृष्णमभ्यर्च्यभोगमुक्तोपाश्चभाजनः
॥ गोष्ठेवाशैलशृङ्गेवापुण्यारण्येपनदीतटे॥ प्रासादेस्थापयेत्कृष्णंतीर्थकोटिफलंलभेत्॥ कोटीकोटीमहादानंकोटितीर्थपरि
भ्रमात्॥ तत्फलंलभतेभक्त्यासंप्रतिष्ठाप्यकेशवं॥ महामंत्रकोटिजपात्यत्फलंलभतेपुमः॥ तत्फलंसमवाप्नोतिसंस्थाप्यपु
रुषोत्तमम्॥ कोटियज्ञेनयत्पुण्यंपुण्यारण्यानियेवणात्॥ यत्फलंलभतेमर्त्यस्तच्चसंस्थाप्यकेशवं॥ यावज्जन्महरेर्नामग्रह(
णाद्यत्फलंलभेत्॥ तत्फलंसमवाप्नोतिसंस्थाप्यपुरुषोत्तमं॥ सूर्यग्रहेकुरुक्षेत्रेगोदानात्पुनयत्फलं॥ तत्फलंलभतेभक्त्या(

गौतमी ७५

संस्थाप्य प्रकृष्णोत्तमं ॥ सद्यः साग्निसमायुक्तः वामः पञ्चस्वरान्वितः ॥ मांसान्ते नाथाय वदेन्नमोऽन्तो मंत्र ईरितः ॥ नारदोऽस्य मुनि
:प्रोक्तश्छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतं ॥ गोपवल्लभः श्रीकृष्णो देवता परिकीर्तिता ॥ पञ्चाङ्गानि मनोरस्य आचक्राद्यानि कल्पयेत् ॥ ध्याये
द्वृन्दावने कृष्णं गोपपिण्डगणावृतं ॥ हस्ताभ्यां वेणुशृङ्गं च श्यामलं विश्वमोहनं ॥ वद्धरत्नसमावद्धकिंकिणीहारनूपूरं ॥ एवं
ध्यात्वा जपेन्मंत्रं लक्षमात्रं समाहितः ॥ होमयेत्तद्दशांशेन पायसैर्मधुरान्वितैः ॥ अङ्गेषु वज्रादिसुखैरित्यर्च्चनविधिः स्मृतः ॥ एवं ये
वं लभते मंत्री श्रीगोपवल्लभं हरिः ॥ संगोगनवरैरोप्यं सर्वैश्वर्यसमृद्धिमान् ॥ देहान्ते भगवद्धामप्राप्नुयान्नात्र संशयः ॥ उद्धृद
त्तयुतः स्वान्तो नान्तो मांसद्वयं तथा ॥ श्रीसरणासुखवृत्तेन वीतिहोत्रसमान्विता ॥ सर्वार्थसाधकः प्रोक्तो नमोऽन्तो ष्टाक्षरो मनुः ॥ का
मवीजं सुखिदयान्सर्वार्थं संप्रदायकः ॥ कृष्णनीशार्च्चये मंत्रो गोपालस्य क्वचित्क्वचित् ॥ कामवीजं सुखिते सांदयात्सर्वार्थसिद्धये
ये ॥ नारदोऽस्य मुनिः प्रोक्तोऽष्टेत्रुप्छन्दः समीरितः ॥ श्रीकृष्णो देवता वासपसमस्तपुरुषार्थदः ॥ पञ्चाङ्गानि मनोरस्य आचक्राद्यैः
प्रकल्पयेत् ॥ कनायकसुमश्यामं नीलेन्दीवरलोचनं ॥ नानालंकारसुभगं वालं तं पञ्चहायनं ॥ मधुरण्यपायसं स्फीटं कराभ्यां द

तंत्र ७५

धृतं हरिं ॥ हारहारावलीरम्यं गोपगोपीगणावृतं ॥ ध्यात्वैवं परमात्मानं सृष्टिस्थित्यन्तकारिणं ॥ अर्कलक्षं जपेन्मंत्रं दशांशं पायसे
सेहुनेत् ॥ अथवा पद्मजे हुत्वा सिद्धमंत्रो भवेत्सुधी ॥ दशाक्षरोदिते पीठे तद्विधानेन पूजयेत् ॥ अथवा गन्धवस्त्रादिपूजा चास्मस
मीरिता ॥ नवनीताक्षतं हुत्वा सर्वसिद्धीश्वरो भवेत् ॥ पुत्राग्निश्च स्यपके हुत्वा माटले राजवश्यता ॥ अनार्थे होमतो नित्यं लक्ष्मीस्त
स्य गृहे स्थिरा ॥ पूर्वोक्ततर्पणेनैव सर्वाभीष्टानि साधयेत् ॥ ॥ इति श्रीगौतमीयमहातन्त्रे सर्वतंत्रोत्तमोत्तमे पञ्चविंशोऽध्या
यः ॥ ॥ कामश्चाष्टस्वरारूढः सर्गवान् मंत्रनायकः ॥ कृष्णेति द्व्यक्षरः प्रोक्तः कामपूर्वो गुणाक्षयः ॥ कामाद्यन्तुश्च तु वर्गाश्चतु
र्वर्गफलप्रदः ॥ ङेन्तुः कृष्णो नमोऽन्तश्च पञ्चवर्णो महामनुः ॥ सप्त वकामपूर्वश्चैव षडक्षरमनुः स्मृतः ॥ एवं जस्वाग्नि बालज्ञः
शातातपमुनीश्वरः ॥ अस्य संस्मरणादेव सर्वशंकविनाशनं ॥ लभते नात्र सन्देहः सत्यं सत्यं हि सद्वच ॥ कृष्णगोविन्दकौ ङेऽन्तौ (
कामाद्यश्चाष्टवर्णकः ॥ आद्यन्ते कामबीजश्चैव वाक्षरमनुर्मतः ॥ सुप्रसन्नात्मने वह्निवल्लभासप्तवर्णकः ॥ कामबीजं प्रणवीज
पुनः कामं समुद्धरेत् ॥ श्यामलाङ्ग पदं ङेऽन्तं नमोऽन्ताऽयं दशाक्षरः ॥ शिवोऽन्तो बालवपुषे कृष्णायान्यो मनुर्मतः ॥ ङेऽन्तं बाल

वपुः कामः कृष्णो ऽनन्तः शिवो ऽन्तकः ॥ कृष्णायेति स्मरद्वन्द्वमध्ये पञ्चाक्षरो ऽपरं ॥ एकादशाक्षरो मंत्रो भजतां वाञ्छितार्थदः ॥ गो
पालायाग्निजायास्यां षडक्षर उदाहृतः ॥ यस्य संस्मरणादेव किमलभ्यं जगत्त्रये ॥ एतेषां मनुवर्य्याणां नारदो मुनिरीरितः ॥ उ
क्तं छन्दस्तु गायत्री बालकृष्णश्च देवता ॥ षड्दीर्घभाजा कामेन षडङ्गानि समाचरेत् ॥ नीलपद्मसमानाक्षं बालं श्यामलविग्रहं
॥ नानारत्नसमाबद्धविचित्राभरणान्वितं ॥ रक्तपद्मसमासीनं दध्युत्थपायसं वरं ॥ दधधं करपद्माभ्यां गोपालशिशुसंवृतं ॥
एवं विचिन्त्य प्रजपेल्लक्षमेकं यथाविधि ॥ अनेनशुद्धयाद्धिविवदशांशश्रीफलैर्नवैः ॥ दशाक्षरोदिते पीठे विधिना पूजयेद्धरिं ॥
षडङ्गावृत्तिरग्न्यास्या द्वितीया दिगधीश्वरैः ॥ तृतीया प्रहरेत्सुकामसर्पस्या सर्वकामदा ॥ अयुतं विल्वपत्रैस्तु हवनाद्वसभतेनरः ॥ ते
जो वीजं तथा कान्ति लक्ष्मीं सर्वां निशायिनीं ॥ रक्तपद्मायुत होमात् प्राज्ञा नश्यास्यकिङ्कराः ॥ विल्वपत्रैस्तथा हुत्वा लभेद्राज्यमकण्ट
कं ॥ एतेषां मनुवर्य्याणामेवं यो भजते सुधीः ॥ इह भुक्त्वा वरान् भोगान् देहान्ते नत्यदं व्रजेत् ॥ अथापरं मनुवरं वक्ष्ये सर्वस
मृद्धिदं ॥ स्मरणाद्यस्य मंत्रज्ञो वागीशसमतां व्रजेत् ॥ देवनामीश्वरः शक्तोधनदो धननायकः ॥ स्मरणाद्यस्य मंत्रस्य किं न

253

सिध्यति भूतले ॥ वाग्भवं कामबीजञ्च मायां लक्ष्मीं मनन्तरं ॥ दशवर्णो मनुर्वरं चतुर्दशाक्षरो मनुः ॥ वाग्भवाद्यो यथा चायं म
नीवाक्पतिसन्निभः ॥ वेदवेदान्तवेदाङ्ग सिद्धान्तमतिरुज्वलः ॥ अमृतस्यन्दनी वाचः कविता सर्वजित्वरी ॥ सर्ववाङ्मयवेत्ता च
सर्वज्ञो जायतेऽचिरात् ॥ संविदाद्यं यदा मन्त्रं साधको यदि वाभ्यसेत् ॥ अचिरात्सर्वसिद्धीनामधीपो जायते सुधीः ॥ राजानो व
श्यतां यान्ति समान्यैः सर्वपिच्छदैः ॥ देवाः सर्वे नमस्यन्ति किं परः कथ्यते परं ॥ श्रीबीजाद्यं यदा जप्याद्भक्तितो मन्त्रनायकं ॥ अल
क्ष्यागारमातस्य मन्दिरे सम्पदा वहा ॥ तस्य वंशस्थिरा लक्ष्मीर्यावदाहूतसंप्लवं ॥ कामपूर्वो यदा मन्त्रो जप्यते साधकोत्तमैः ॥ त्रै
लोक्यवशतां मेति मनोवाक्कायकर्म्मभिः ॥ स्त्रीणां कन्दर्पसदृशो दर्शनादेव मोहकृत् ॥ चमत्कारकरो लोके जीवेद्वर्षशतं सुधी
: ॥ ऋषिर्ब्रह्मास्य मन्त्रस्य गायत्री छन्द ईरितं ॥ देवता सर्वजगतां मोहनः कृष्ण ईरितः ॥ यच्चाज्ञानिमनोरस्य आचक्राद्यैः प्रकल्पये
त् ॥ सृष्टिसंहारस्थितिभिर्दशवर्णान् करे न्यसेत् ॥ तारसंपुटितान् कृत्वा नमोमध्यगतान्मुने ॥ दशार्णाङ्गन्यासदेशे दशवर्णावि
निर्द्दिशेत् ॥ केशवादि तथा तत्त्वं दशतत्त्वैस्तथा मोतन्मात् ॥ ऋष्यादिन्यासमायाद्य षडङ्गन्यासमाचरेत् ॥ कामाक्षरपरं बीजं स्वाहा

गौतमी ९७ प्रकृतिरीश्वरी ॥ केवलंचिन्मयाशक्तिर्मैत्राधिष्ठातृदेवता ॥ ध्यायेद्वृन्दावनेरम्येकाञ्चनीभूमिमध्यगे ॥ नानापुष्पलताकीर्णे वृ-
क्षषण्डैश्चसमावृते ॥ कल्पाटवीकुलेसम्यक्श्रीमन्माणिक्यमण्डपे ॥ देवकिन्नरगन्धर्वमुनिभिःपरिसेविते ॥ नारदाद्यैर्मुनिश्रे-
ष्ठैःस्तुतिभिःसमुपस्थिते ॥ रत्नसिंहासनेध्यायेत्आसीनंकमलोपरि ॥ सजलजलदश्यामंरक्तपद्मदलेक्षणं ॥ रक्तपद्मनिभं
पादंपाणिभ्यांपरिमण्डितं ॥ नवरत्नसमाबद्धभूषणैःपरिभूषितं ॥ वेणुंधमन्तंपाणिभ्यांपीताम्बरयुगावृतं ॥ आरक्तवक्ष-
सिश्रीमत्कौस्तुभोद्भासिताम्बरं ॥ तारहारावलीरम्यंश्रीवत्साङ्कितवक्षसं ॥ गोरोचनातिलकप्रान्तकुण्डलभ्रमयायितं ॥ कन्दर्प-
चापसदृशचिल्लीमणिविराजितं ॥ अनेकरत्नसम्बद्धस्फारनूपुरकुण्डलं ॥ वहिवर्हकृतोत्तंसंसर्वाङ्गंसर्ववेदिभिः ॥ उपासितं
मुनिगणैरुपतिष्ठद्धरिंसदा ॥ एवंध्यात्वामनुवरंदशलक्षंजुहोत्स्थितः ॥ दशाक्षरविधानेनजयात्सिद्धोभवेन्मनुः ॥ सिद्धेनानेन तंत्र
नमन्त्रेणसर्वाभीष्टानिसाधयेत् ॥ दशाक्षरोदितेपीठेतद्विधानेनपूजयेत् ॥ अयुतंजुहुयान्मल्लीकुसुमैर्विल्ववृक्षजैः ॥ महाक- ९७
विर्महाप्राज्ञोभवेन्मन्त्रीनसंशयः ॥ मालतीकुसुमैर्हुत्वावाक्सिद्धिमतुलांलभेत् ॥ नगरैःक्षीरसिक्तैश्चहोमात्सर्वज्ञतांव्रजेत् ॥

254

बकूलेप्रसवैर्होमाच्छ्रियमाप्नोतिईप्सितां॥भोक्ष्यभोज्यादिहोमेनसमृद्धिमतुलांलभेत्॥केवलंघृतहोमेनवुस्लतेजःप्रजाय
ते॥श्रीफलस्यदलैर्हुत्वाराज्यमाप्नोत्ययत्नतः॥तत्फलैर्मन्त्रसिद्धिःस्याद्दूर्वाभिरायुषेहुनेत्॥तर्पणंपूर्वविहितंकृत्वासर्वंप्रसा
दयेत्॥दशांशक्षोदितंसर्वंप्रयोगमतुनाचरेत्॥ ॥इतिश्रीगौतमीयमहातन्त्रेसर्वतन्त्रोत्तमोत्तमेषड्विंशोऽध्यायः
॥अथापरंप्रवक्ष्यामिमन्त्रंसर्वार्थसाधनं॥कृष्णेतिद्व्यक्षरंमन्त्रंमध्यस्थंकामवीजयोः॥सद्यःफलप्रदंमन्त्रंकथितंभक्तितत्प
व॥अस्यावधानतःशक्रःसुरेसत्वमवाप्नवान्॥ऋषिर्ब्रह्मास्यमन्त्रस्यगायत्रीछन्दईरितं॥देवताजगतामादिर्मुनिभिःकृष्णई
रितः॥दीर्घषट्केनकामेनषडङ्गविधिनाचरेत्॥एवंमङ्गविधिंकृत्वामन्त्रंध्यायेद्यथाश्रुतं॥कलायकुसुमश्यामंकृतहेमनि
भंशुवा॥पारिजातवनेरत्नसिंहासनोपरिस्थितं॥देहोत्थायस्वप्रभाभिश्चभासयन्तंदिगन्तरं॥शिशुवेशधरंदेवंवासुदेवंजग
न्मयं॥नानालङ्कारसुभगंगोपीभिःपरिवेष्टितं॥कल्पवृक्षाविनिष्क्रान्तरत्नौघैःपरिसिञ्चितं॥नारहारावलीरम्यंपीताम्बरभु
गावृतं॥चतुर्लक्षंजपेन्मन्त्रंव्रतस्थःसाधकोत्तम॥दशांशंजुहुयादन्तेश्रीफलैःसर्वसिद्धये॥अश्वत्थदारुजेदेवमावाह्यपरि

गौतमी
७८

पूजयेत्॥ अष्टपत्रकावृते वान्तः पूजयेद्दिगधीश्वरान्॥ नदस्त्राणमपि चान्ते च सर्पैर्थ्यै मांसमीरिता॥ नवनीताक्षतं हुत्वा प्रिय
मात्रोत्यनिन्दितां॥ श्रीफलायुतहोमेन राज्यापि मंत्रिणो भवेत्॥ धान्यस्य मञ्जरी हुत्वा धनवान्जायते ऽचिरात्॥ अन्नवान्
पुष्पहोमेन घृतहोमाच्छ्रियं लभेत्॥ यस्त्वनं भजते मन्त्रीजपहोमादितं परः॥ स तु सम्यक्श्रियं लब्ध्वा देहान्ते तत्पदं व्रजेत्॥
चूडामणिमथो वक्ष्ये मन्त्रराजं सुदुर्लभं॥ यज्ज्ञानान्मुनयः सर्वे भृगुमुख्ये लोकदर्शितः॥ चतुर्वर्णस्य मन्त्रस्य कामाधो वह्नियो
गतः॥ अयं शिखामणिः प्रोक्तस्त्रैलोक्यदेवतावाक्यमुनिभिः परिकीर्तितः॥ षड्दीर्घयुक्तकामेन वीजेनाङ्गक्रियामता॥ मन्त्र
संपुटितं कृत्वा वर्णन्यासं तथा चरेत्॥ दशतत्त्वं ततो न्यस्य करांगन्यासमन्ततः॥ वृन्दावनगतं ध्यायेत्कल्पकोद्यानमध्यगं॥ दो
लायमानं गोपीभिः सुवर्णदोलिकागतं॥ सूर्यायुतसमाभासं लसन्मकरकुण्डलं॥ नानारत्नपरिभ्राजन्नानालङ्कारमण्डितं
पञ्चवर्षमधिवालं कुन्तलोल्लासिसन्मुखं॥ हसन्तोदारकान्त्या च भासयन्तं दिगन्तरं॥ इति ध्यात्वा चतुर्लक्षं जपेन्मन्त्रशिखा
मणिं॥ तद्दशांशेन जुहुयात्पलाशैरथवाम्बुजैः॥ अङ्गैश्च वज्राद्यैर्भृतिभिः स्त्रीभिः पूजनमीरितं॥ तुलसवृक्षोन्थकुसुमैर्हैनेद

255

तंत्र
७८

शुतमादरात्॥ त्रिकालज्ञो भवेन्मन्त्री नवनीतहुतादपि॥ श्रीफलस्य फले हौंमाद्राज्यं प्राप्नोत्यकण्टकं॥ लक्ष्मीपुष्पं हुतान्मन्त्रीचे
वलक्ष्मीमवाप्नुयात्॥ मूलत्रिकोणमध्ये तु ज्योतीरूपं विचिन्तयन्॥ लक्षजाप्यान्मनोरस्य त्रिकालज्ञो भवेद्ध्रुवं॥ कारस्यामलक
न्यायादेश्ववृत्तञ्च नश्यति॥ हृदिस्थितं जपान्नाश्च सर्वं पश्यति चक्षुषा॥ रविवारेऽश्वत्थमूले शानमस्योत्तरं जपेत्॥ एवञ्चानि-
यतं कृत्वा म्रियते नाप मृत्युतः॥ वसंतत्र लक्षजपात् सर्वज्ञो जायतेऽचिरात्॥ ॥इति श्रीगौतमीयमहातन्त्रे सर्वतन्त्रोत
मोत्तमे सप्तविंशतितमोऽध्यायः॥ ॥गौतम उवाच॥ एकाक्षरं मन्त्रवरं विष्णुं त्रैलोक्यमोहनं॥ अवश्यं यदि योग्योऽसि
मुने ब्रूहि च तत्त्वतः॥ नारद उवाच॥ समस्तकल्पमन्त्राणां मुद्दीपनकरं परं॥ केवलं तन्त्रयत्नेन कथयामि मुने शृणु॥ कामाक्ष
रं धराखंस्थं शक्तिबिन्दुविभूषितं॥ त्रैलोक्यमोहनं विष्णुं कथितं तव यत्नतः॥ आनन्दनारदश्चास्य ऋषिश्छन्दो विराडपि॥ त्रैलोक्य
मोहनः श्रीकृष्णो देवताविश्वरव्ययः॥ सर्वेष्वकल्पमन्त्रेषु मन्त्रोऽयं मन्त्रनायकः॥ सृष्टिस्थितिदशतत्त्वं मातृकां मनुसंपुटां॥ ष
ड्दीर्घभाजा वीजेन न्यासं कराङ्गयोरपि॥ मूर्ध्नि भाले हृदि गुह्ये पादयोश्च यथाक्रमं॥ पञ्चवाणस्य वीजानि न्यसेद्ध्यायेदथाप्र

तं॥ खान्तोरेफसमायुक्तो अनन्तशान्तिभूषितो॥ विन्दुनादसमायुक्तो वीजोत्रैलोक्यमोहनो॥ कामवीजं ततः पश्चाज्जलंधरा
समन्वितं॥ पञ्चमं स्वरसंयुक्तं विन्दुनादसमन्वितं॥ वीजान्येतानि चान्ते च वन्दुः सर्गसमन्वितः॥ शोधनमोहनसन्दीपनतापने
न्मादनादथ॥ नामानुरूपफलदान् पञ्चवाणान् मनुरूपमो॥ भक्तविक्रमसङ्काशं सर्वतेजोमयं वपुः॥ किरीटिनं कुण्डलिनं केयु
रवलयान्वितं॥ मुक्तालीरत्नसम्बद्धतुलाकोटियुगान्वितं॥ नानालङ्कारसुभगं पीताम्बरयुगावृतं॥ गरुडोपरि सम्बद्धरक्तपंक
जमध्यगम्॥ उत्तप्तहेमसंकाशां लक्ष्मीं वामोरुसंस्थिता॥ सर्वालङ्कारसुभगां शुक्लवासयुगान्वितां॥ सकामां लीलया देवं मोह
यन्तीं पुनः पुनः॥ शङ्खचक्रगदापद्मपाशाङ्कुशधरः शरान्॥ धारयन्तं जगन्नाथं रक्तपद्माहरोक्षणं॥ लक्ष्मीं पद्मकरां वामे
दक्षिणालिङ्गितं पतिं॥ संस्थिता चिन्तयेन्मंत्री मोहिनीं विश्वमातरं॥ एवं ध्यात्वा जगन्नाथं विंशत्यक्षरपीठके॥ समावाह्य यजे
न्मन्त्री उपचारैरशेषतः॥ न्यासक्रमेणाविधिवद् गन्धपुष्पादिभिर्यजेत्॥ लक्ष्मी ततश्च मतः पूज्या श्रीवीजेन विधानवित्॥ कौ
स्तुभं गलदेशे च किरीटं कुण्डलद्वयं॥ श्रीवत्सं वक्षः देशे च वनमाला गलोपरि॥ सर्वं तेजोमया यान्ति किरीटाय नमः इत्यथ॥ ना

256

ममन्त्रेणविधिवन्कौस्तुभादीन् समर्च्चयेत् ॥ तयाङ्गमेवमभ्यर्च्य भोगाङ्गमथ पूजयेत् ॥ पक्षीन्द्रमग्रे संपूज्य कुर्वन्तं स्तुति
मादरात् ॥ केशरेषु षडङ्गानि कोणमध्ये च दिक्षु च ॥ अष्टादिदलमूले च वाणानि पूरतो विभोः ॥ पूर आदिदलाग्रेषु प्रद
क्षिणक्रमाद्यजेत् ॥ लक्ष्मी सरस्वती चैव रतिं प्रीतिमनन्तरं ॥ कीर्त्तिकान्तितुष्टिपुष्टिस्तथास्त्रादिकरा गतः ॥ वर्हिर्विस्त्वाद
यः पूर्वोक्तदस्त्राणि च ततो वहिः ॥ एवं यः पूजयेन्मन्त्री भक्त्या श्रीपुरुषोत्तमं ॥ करप्रचेताः सर्वथोक्तरूपानेतन्मयं व्रजेत् ॥
रविलक्षं जपेन्मन्त्रं जुहुयात्तद्दशांशतः ॥ अमृतत्रयसिक्तेन पायसेन विधानवित् ॥ अथवा रविसहस्रन्तु हुनेत्ता वच्चत
पेद्वा ॥ रक्तपद्मात्रुतं हुत्वा त्रैलोक्यं वशमानयेत् ॥ केवलं घृतहोमेन जीवेद्वर्षशतं सुखी ॥ यलाशलक्षहोमेन भवेत् वाक
पतिसन्निभः ॥ व्रतस्थः कोटिजापेन कैवल्यं लभते ध्रुवं ॥ दशाक्षरादशवर्णोक्तकर्म चानेन साधयेत् ॥ अनेन सदृशो मन्त्रं कृ
स्नमन्त्रेण विद्यते ॥ असौ समस्तमन्त्राणां जीवनं कथितं मुने ॥ निर्वीर्य्याये च मन्त्रा वेशान्ति हीनाश्च कारिठताः ॥ अरि पक्षस्थि
तायच केवला वर्णरूपिणः ॥ एतदाद्येन जप्तेन जीवन्ति च पूनन्ति च ॥ हृषीकेशाय दंडे ऽनन्तं नमोऽन्तः कामपूर्वकः ॥ अस्याक्ष

गौतमी
९०

257

रमनुः प्रोक्तः समस्तप्रकृषार्थदः ॥ ऋषिछन्दोदेवतानि पूजाप्रयोगकर्म्म च ॥ एकाक्षरमिदं सर्वं कुर्यात्सर्वार्थसिद्धये ॥
त्रैलोक्यमोहने सुत्का विद्महे तदनन्तरं ॥ कामदेवाय धीमहि तन्नो विष्णुः प्रचोदयात् ॥ कथिता विष्णुगायत्री समस्तजन
रञ्जिनी ॥ कामादिजयमात्रेण त्रैलोक्यवशकारिणी ॥ सर्वपापप्रशमनी सर्वापत्परिमोचनी ॥ मन्त्रसिद्धिकरी पुंसाप्राय
श्चित्तविशोधनी ॥ ॥ इति श्रीगौतमीयमहातन्त्रे सर्वतन्त्रोत्तमोत्तमे ऽष्टाविंशो ऽध्यायः ॥ ॥ अथापरं मन्त्र-
वरं वक्ष्ये सर्वसम्पत्प्रदं ॥ यमूर्ध्नास्य सुराणां तु पालको ऽप्युच्छनकाजुः ॥ सदाः शौरद्वान्तजान्तौ क्रमेण सह संयुताः ॥
शान्तिविन्दुसमारूढाः प्रोक्ताः वीजचतुष्टयं ॥ जयकर्म्मादिधाप्रोक्ता नित्यानन्दक्रीडासंज्ञकं ॥ ततः प्रमुदितचेतसे नित्यम्बि-
मायक्रोक्तावे ॥ कामं ङे ऽन्तं ततः प्रोक्ता कामानेदशावर्णकः ॥ वाक्शक्तिः कमलाबीजे संपुटो मंत्रनायकः ॥ सर्वेषां क-
स्य मन्त्राणां मयं मन्त्रशिखामणिः ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां मालयं संप्रदायतः ॥ संप्रदायविहीना ये मंत्रास्ते निस्फला
मता ॥ आनन्दनारदऋषिर्विराट्छन्द उदीरितं ॥ श्रीकृष्णो देवता चास्य भुक्तिमुक्तिफलप्रदः ॥ पञ्चषट्केन मतिमान्

तंत्र
९०

वीजाद्येनाङ्ग कल्पनं ॥ पूर्ववन्न्यासजालं हि कृत्वा कराङ्ग शोधनं ॥ ततश्च विविधन्यासं मातृकां मन्त्र संपुटं ॥ अधिष्ठितो देवतानिमू
र्द्धिमुखे हृदि न्यसेत् ॥ ध्यायेत् शितमती मैत्रीच राचर गुरुं हरिं ॥ क्षीराम्भोनिधिमध्यस्थं कनकाचलमध्यतः ॥ ध्यायेत्स्वर्णम
यीं भूमिं तन्मध्ये रत्नमण्डपं ॥ अनेकयोजनमितं विस्तीर्णं वहुयोजनं ॥ नानारत्नमयस्तम्भमुक्तादामविराजितं ॥ लसत्पद्मा म
येर्वैश्चैश्चन्द्रातपविचित्रितं ॥ हंसकारण्डवाकीर्णं पङ्कजोत्पलशालिभि ॥ मण्डितं दीर्घिकाश्चैर्म्महावाटिपरिस्कृतं ॥ स्वर्णप्र
कारविकृतैरत्नतोरणचित्रिते ॥ तत्र रत्नासने रम्ये संस्थितं परमेश्वरं ॥ रुक्मिणीभीष्मकसुते पार्श्वयोर्धृतचामरे ॥ नानाल
ङ्कारसुभगे वीक्षितं परया मुदा ॥ कालिन्दीजक्षतनये पृष्ठतो धृतवर्हके ॥ महामेघप्रभं श्यामं पद्मपत्रारुणेक्षणं ॥ पीताम्ब
रलसच्छ्रीमच्छ्रीवत्सकौस्तुभान्वितं ॥ नानालङ्कारसुभगं नारहारविराजितं ॥ दीप्तरत्नकिरीटञ्च स्फुरन्मकरकुण्डलं ॥ गोरोच
नालसच्चारुतिलकं नीलकुण्डलं ॥ नारदाद्यैर्मुनिगणैरावृतं स्निग्धलोचनैः ॥ हृष्टपुष्टजनाकीर्णे नगरे वहुविस्तरे ॥ सौधैर्गृहै
स्समुत्कीर्णपताकैः परिमण्डितेः ॥ व्रह्मक्षत्रियविट्शूद्रैराकीर्णै रथपंक्तिभिः ॥ रथपंक्तिद्वीपवरैः सर्वत्र परिमण्डितेः ॥ व्रह्मक्षत्रियवि

दृष्ट्वा द्रुम वने सर्वतोपमे॥ कामिनीभिः सुभव्याभिः सर्वत्र परिमण्डितैः॥ नानाविचित्रचित्रैश्च मण्डिताभिः समन्वितै॥ एवं ध्यात्वा
मुनिश्रेष्ठ लक्षमेकं जपेन्मनुं॥ बैल्वैः फलैस्त्रिमध्वक्तैर्जुहुयात्तदनन्तरं॥ तर्पयेत्तद्दशांशेन मंत्रज्ञो विप्रमुख्यकाम्॥ रत्नाभिषेक
गोपालपीठे देवं प्रपूजयेत्॥ कङ्कणावृत्तिवास्येतु महिषीः पत्रगायजेत्॥ कुङ्किरणपायामहारत्नभूषिताः प्रकृतयः शुभाः॥ तद्बहि
र्विन्दुवज्राद्याजात्यधिपाः सवाहनाः॥ एवमभ्यर्चनं कृत्वा सिद्धमन्त्रो द्विजोत्तमः॥ प्रयोगान्साधयेद्यज्ञु कर्त्ता हर्त्ता च सर्वतः॥ श्रीपु
ष्पैर्लक्षमात्रेण होमात्स्यात्पुरन्दरः॥ पालाशैर्लक्षहोमेन वागीशसमतां व्रजेत्॥ हयारिरक्तकुसुमैर्जगद्रञ्जनकारकः॥ केवलं
घृतहोमेन जीवेद्वर्षशतं सुखी॥ अन्नहोमेन धनवान् पशुमान् दुग्धहोमतः॥ कारस्करफलैर्होमाच्छत्रुमुच्चाटयेत्क्षणात्॥ मरी
चहोमान्मतिमान् मारयेद्रिपुमात्मनः॥ भूराजीकणान्हुत्वा मुच्यते सर्वपातकैः॥ अक्षमात्रहोमेन राज्यैश्वर्यमवाप्नुयात्॥ आ
त्मानं कंसमथनं रिपुं कंसात्मकं स्मरन्॥ दक्षिणाभिमुखो भूत्वा दशसाहस्रजापतः॥ कुङ्कुमाशयनं तथा मंत्री मलिनो मारयेद्रिपुं॥
अप्यमृतासमो नित्यं शङ्खैर्देवस्वतानिधिः॥ अस्य मंत्रानन्तराभिज्ञानास्य वंभु वनत्रये॥ नशक्तं मारणं कर्म यतः स्याद्देवमनो॥ व

258

लुन्त्रैलोक्यमादायशशकायेममस्वयेत्॥यदिकश्चित्प्रमादेनस्पृष्ट्वातेनसंभवेत्॥पापिनेहेतुकायापिशठायजननापिर
ने॥आत्मवित्तंगृहक्षेत्रंकलत्रायप्रहारिणे॥अभिचारेणाभिचरेत्तदादोषैर्नलिप्यते॥दुष्टानांदमनंशक्तंकथितंतवयिगौत
म॥अजःस्वयंप्रजायेततन्मथानांविनिग्रहे॥लक्षमेकंजपेन्मन्त्रंप्रायश्चित्तायदेशिकः॥तेनपापैर्विमुक्तोऽसौभवेत्कल्याणसं
युतः॥साध्यंसंकल्पकृत्वाचसाधकंमोक्षमिच्छति॥तेनात्मनांसदावृक्षेत्कृत्वातेनानदेशिकः॥मृत्युञ्जयंवाप्रजपेन्मन्त्रज्ञोमोगुरुर्व
त्रवः॥सर्वत्रकर्म्मसुसदागुरवेचहिकारणं॥गुरोरनुज्ञामादायसर्वकर्म्माणिसाधयेत्॥ ॥इतिश्रीगौतमीयमहातं
त्रेसर्वतन्त्रोत्तमोत्तमेउनत्रिंशोऽध्यायः॥ ॥अथश्रृणुप्रवक्ष्यामिमन्त्रंश्रीपुरुषोत्तमं॥यज्ज्ञात्वानांसाधकवरोभोगमुक्ति
श्वभाजनं॥समस्तसिद्धिसंयुक्तोजीवन्मुक्तोमहीश्वरेत्॥देहान्तेकेवलंधामयातितत्परमंपदं॥सर्वेषुकृष्णमन्त्रेषुश्रेष्ठःश्री
पुरुषोत्तमः॥भुक्तिमुक्तिकरःसाक्षात्स्मरणादेववैनृणां॥प्रणवंमायावीजञ्चरमानोनमइत्यथ॥पुरुषोत्तमपदंचोक्तानथा
प्रहतरूपिनः॥ततोलक्ष्मीनिवासानेसकलान्तेजयेत्तथा॥क्षोभयेणेतियदंचोक्त्वासमाहितमनाभवेत्॥सर्वस्त्रीहृदयोपेतावि

घरणापदं तथा ॥ उद्धाततस्त्रिभुवनमदोन्मादकरं तथा ॥ सुरासुरान्ते मनुजसुन्दरीजनवल्लभो ॥ मनसितापयेद्वंद्वं दीपयद्वि
नयततः ॥ शोषयाद्वितयंभूयो मारयाद्वितयं परं ॥ सम्मयाद्वितयं पश्चान्मोहयाद्वितयं पुनः ॥ द्रावयाद्वितयं पश्चात् खड्गेन तद
नन्तरं ॥ सर्ववारोछिन्दि युगं पाशेनेति पदं ततः ॥ कंठद्वयान्ते चांकुशेनाकर्षयाद्वितयं पुनः ॥ भुरु शब्दद्वयमथो कोकिति द्वासिप
दं पुनः ॥ तावत् यावन्नपदस्यान्ते समाहितमनन्तरं ॥ ततो मे सिद्धिराम्नायभवतान्ते च द्वयं ॥ जैमिनिर्मुनिराख्यातश्छन्दश्चामित
मीरितः ॥ समस्तजगतामादिदेवताः भुकवोत्तमः ॥ भुहुवा तमशब्दान्ते वदेत्त्रिभुवनं पुनः ॥ मदोन्मादकरान्ते हुं हृदयं सक
लं ततः ॥ जगत्क्षोभणशब्दान्ते लक्ष्मीदयित हुं शिवः ॥ मन्मथो ततमसंयुक्तं मकुजेवामदायिनी ॥ हुं शिखापरमोपेतस्तुभगाक्ष
रसंयुतं ॥ सर्वसौभाग्यकरं हुं कवचं परिकीर्त्तितं ॥ मनांसि हरयुग्मान्ते धारयाद्वितयं च मे ॥ वशमानय हुं नेत्रं ताराम्बां बद्
नमोऽन्तिकाः ॥ अङ्गमन्त्राः समुद्दिष्टा नेत्रान्तस्त्रवेदिभिः ॥ त्रैलोक्यमोहनान्ते च हृषीकेशपदं ततः ॥ पश्चाद्भुति रूपादि मन्म
थानन्तरं पुनः ॥ सर्वादिस्त्रीपदं चो का हृदयाकर्षणं ततः ॥ आगच्छागच्छ मन्त्रोऽयं ताराद्येन समन्वितं ॥ अनेन मन्त्रेण कृत्वा व्या

259

पकस्य च वाड्मयं ॥ अस्त्रविधानि मंत्राणि मंत्रैः स्पर्शं विचिन्तयेत् ॥ क्षीराम्भोनिधिमध्यस्थं निरन्तरद्रुमं ॥ उद्यदर्केन्दुकिरणांकूरी
कृतमनोहरं ॥ देवसमालोकनृत्यद्बर्हिबर्हकदम्बकं ॥ उत्फुल्लकुसुमामोदप्रहृष्यद्भृङ्गसंकुलं ॥ गजत्कोकिलसंघेन वाचालितदि
गन्तरं ॥ नानाकुसुमसौरभ्यवाहिगन्धवहान्वितं ॥ कल्पवल्लीनिकुञ्जेषु क्रीडत्सिद्धकदम्बकं ॥ देवगन्धर्वनारीभिर्गीयन्तीभिर
लङ्कृतं ॥ अनेकदीर्घिकायुक्तं उद्यानं सुमहाद्भुतं ॥ तस्य मध्ये मणिमयमण्डपे तारणान्विते ॥ ऋतुभिः षड्भिरनिशं सेवितस्य
महोजसः ॥ सुरद्रुमस्य मूलस्थे महासिंहासने शुभे ॥ रत्नारविन्दमध्यस्थं गरुडोपरि संस्थितं ॥ ध्याये हूले भयासाद्धं जगन्ना
थं जगन्मयं ॥ देवं श्रीप्रमुखोत्तमं कोमलया स्वाङ्कस्थया पंकजं विभ्रत्या परिराब्धमम्बुजरुचा तत्पांनिरुद्दक्षणा ॥ ध्यायेच्च तमसि
संखपद्ममृणालांश्चापारिगज्ञान्गदाऽन्ते दंकुशाग्रवहमरुणं स्मेरारविन्दाननं ॥ एवं ध्यात्वा श्रियः कान्तं मनुं लक्षं चतुष्टय
जपेद्दशीविधायाथ कुण्डमर्कस्वसान्निभं ॥ जुहुयाद्दश वै वह्नौ उच्यैर्जाती समुद्भवैः ॥ प्रबोधयेच्चक्रमुखविप्रान्गणानपि भोज
यत् ॥ अर्च्चयेयानजगन्नाथं गायत्र्या परिशोधितं ॥ आत्मानं यागवस्तूनि यागभूमिश्च देशिकः ॥ त्रैलोकमोहनायेति विद्महे प

गौतमी· ८३ दमीरयेत् ॥ स्मराय धीमति पश्चात्तन्नो विष्णुः प्रचोदयात् ॥ गायत्रीयं समाख्याता वैष्णवी सर्वसिद्धिदा ॥ प्राकप्रोक्तवैष्णवेपी
ठकल्पयेदासनं ततः ॥ पक्षिराजाय च द्वन्द्वमस्य मन्त्रः प्रकीर्तितः ॥ संकल्पितायां मूलेन मूर्तौ देवमनन्यधीः ॥ आवाहामनुनाम
त्रीव्यापकेन समर्चयेत् ॥ मृत्युर्वानलयुतं मेरुबीजं देव्याः प्रकीर्तितं ॥ कर्णिकायां यजेद्देवीं विधानेनाङ्गदेवतां ॥ दलमूलेषु मू
र्त्तयः स्वक्ष्यां याधृतचामराः ॥ मुक्ताहारवलसन्नानपयोधरभरालसाः ॥ जवाकुसुमसंकाशा मदविभ्रममस्थराः ॥ हूस्वत्रय
यत्रीवसर्गरहितस्वरशोभितं ॥ देवीबीजं क्रमादासां मन्त्रमाहुर्मनीषिणः ॥ दलाग्रेषु यजेद्धस्वं शाङ्र्गचक्रमसिं गदां ॥ अङ्कुशं मू
शलं पाशमेतान्यस्त्राणि शार्ङ्गिणः ॥ स्वतनुजाभिः स्वमनुभिः कथ्यन्ते मनवः क्रमात् ॥ आद्योजलचरायान्ते ठद्वयं समुदीरितः ॥ शा
र्ङ्गीयशः वायान्ते स्वाहान्तं परमो मनुः ॥ सुदर्शनमहाचक्रेजायान्ते स्याद्धृद्द्वयं ॥ सर्वदुष्टान् ततः पश्चात् कुरु छिन्धि युगं पृथक् ॥ तंत्र ८३
विदारयपदद्वन्द्वं परमन्त्रान् ग्रसद्ग्रस ॥ भक्षयद्वयमस्य द्वन्द्वं प्रत्येकं रक्षपदद्वयं ॥ चक्रायवनमः इत्येष तृतीयो मन्त्र ईरितः ॥ खड्ग
तीक्ष्णपदान्ते स्यात् प्रत्येकमन्त्रपदद्वयं ॥ चक्रायनमः इत्येष द्वितीयो मनुरीरितः ॥ खड्गतीक्ष्णपदस्यान्ते छिन्धि छिन्धि खराड युगं पृथक्

चतुर्थोऽयं मनुः प्रोक्तः वौ मोदकी महामते ॥ सर्वासुरान्तकपदं प्रसीद भगवन्मे षट् ॥ स्वाहान्तोऽयं मनुः प्रोक्तः सप्तिः वौ मो
दकीपरः ॥ अङ्कुशान्ते हृदयं षष्ठोऽयं मनुरीरितः ॥ सम्वर्त्तकालेसुशाला पाथयाद्वितयं भनः ॥ हुं फट् द्विसान्तो मन्त्रोऽयं सप्तम
ः परिकीर्तितः ॥ पाशावद्ध हृदयं पश्चादाकर्षणपद द्वयं ॥ वह्निजायावधिः सप्तिः अष्टमो मनुरीरितः ॥ लोकेशान् पूजयेत्पश्चात् द
स्त्राद्यैरायुधैः सह ॥ इत्थं समभ्यर्च्चयेत्कृत्स्नं यथावत्पुरुषोत्तमं ॥ प्राप्नोति महतीं लक्ष्मीं सौभाग्यमतुलं यशः ॥ आयुरारोग्यमम्मा
निमनोऽभीष्टानि विन्दति ॥ हयारिकुसुमैर्देवमर्च्चयित्वं यथाविधि ॥ शशिप्रसूने जुहुयाद्दशोत्तरसहस्रकं ॥ माससात्रेण व
शगास्तस्य स्युः सकलान्नृणां ॥ हुत्वा विल्वपलैः पत्रैः श्रियं विन्देदनिन्दितां ॥ प्रफुल्लैररणालोजैस्तामेव लभते नरः ॥ हुत्वा ज्योति
ष्मती तैलसहस्रं वसुसंज्ञकं ॥ सुभगो जायते सम्यक् सर्वेषां नात्र संशयः ॥ विधानेनामुना मंत्री महारोगात्प्रमुच्यते ॥ अश्वत्थ
समिधा होमः पराहतधनापहः ॥ आज्याक्तदूर्वाहोमेन मुच्यते मृत्युतो भयात् ॥ यस्य नामयुतं मन्त्रं जपेद्दशुतसंख्यया ॥ सभवे
द्दासवत्तस्य नात्र कार्या विचारणा ॥ बहुनाकिमिहोक्तेन मनुना साधवोत्तमः ॥ साधयेत्सकलान् कामान् साक्षादिष्ठ्रशिवाप

गौतमी
८४

262

रान्॥ अथ मन्त्रं प्रवक्ष्यामि हस्राहस्र फलप्रदं॥ जायते तत्र कोष्ठाणि चतुःषष्टि प्रभेदतः॥ ईशानाद्राक्षसं यावद्राक्षसाद्वाय
कोणगं॥ विलिखेन्मन्त्र वर्णानि अनुष्टुभुवनानि च॥ यन्त्रमेतत्समाख्यातं सर्वतोभद्र संज्ञकम्॥ सर्वरोगप्रमथनं समनुप
क्तुपार्थदं विलितं भूर्जे पत्रादौ मन्त्रमेतत् यथा [illegible] थाविधि॥ विधृतं बाहुना नित्यं सर्वकाम फलप्रदं॥ फलके खादिरे कृत्ने ग
वां गोष्ठे निवेशितं॥ रक्षकृन्नोर मारीघ्नं सर्वसत्वानां गवां हितं॥ क्षीरगो यगगो क्षीर रक्षसाङ्कक्षमाक्षर॥ गोना मोगगनो नागो
मक्षगक्षक्षगक्षाय॥ इत्येवं यन्त्रतत्वञ्च कथितं तव सुव्रत॥ केवलं तत्प्रयत्नेन किमन्यत् श्रोतुमर्हसि॥ ॥ इति श्रीगौतमी
यमहातन्त्रे सर्वतन्त्रोत्तमोत्तमे त्रिंशोऽध्यायः॥ ॥ गौतम उवाच॥ सर्वज्ञ सर्वतत्वज्ञ सर्वतत्वार्थ पारग॥ स्वायम्भुवे
नमस्तुभ्यं कृपां कुरु कृपाकर॥ नवनाविदितं किञ्चित् त्रैलोक्ये सचराचरे॥ इदानीं कथय ब्रह्मन् मंत्रसिद्धेस्तु लक्षणं॥ सिद्धस्यु
पायं कतिविधं कथयस्वानुकम्पया॥ नारद उवाच॥ मनोरथानामक्लेशं सिद्धेरुत्तमकारणं॥ मृत्यूनां हरणं तद्वद्देवतादर्श
नं तथा॥ प्रयोगिनां क्लेशसिद्धिः सिद्धेस्तु लक्षणं परं॥ परकायप्रवेशश्च पुरप्रवेशनं तथा॥ उड्डीनञ्च मेरणं चैव बहिश्चराचर प्रे

तंत्र
८४

गतिः॥ खेचरीमिलनं चैव नवकथाश्रवणादिकं॥ भूछिद्राणि च वक्ष्यामि चाधमस्य च लक्षणं॥ ख्यातिर्वाहनभूषादिलाभः
सुचिरजीवनं॥ नृपाणां तद्गणानाञ्च वशीकरणमुत्तमं॥ सर्वत्र सर्वलोकेषु चमत्कारकरं सुखी॥ रोगापहरणं दृष्टाविषा
पहरणं तथा॥ पाण्डित्यं लभते मंत्री चतुर्विधं प्रयत्नतः॥ वैराग्यञ्च मुमुक्षुत्वं त्यागिता सर्ववश्यता॥ अष्टाङ्गयोगाभ्यसनं भो
गेच्छापरिवर्तनं॥ सर्वभूतेषानुकम्पा सर्वज्ञादिगुणोदयः॥ इत्यादिगुणसम्पत्तिमध्यसिद्धेस्तु लक्षणं॥ ख्यातिर्भूषणवाह
दिलाभः सुचीरजीवनं॥ नृपाणां तद्गणानाञ्च वात्सल्यं लोकवश्यता॥ महैश्वर्यं धनित्वञ्च पुत्रदारादिसम्पदः॥ अधमाः
सिद्धये प्रोक्ता मंत्रिप्रथमभूमिकाः॥ सिद्धमंत्रस्तु यः साक्षात्स शिवो नात्र संशय॥ सिद्धलक्षणमित्युक्तं तदुपायमिहोच्यते
पितृमातृविशुद्धा ये शुद्धाचारा जितेन्द्रियाः॥ सम्प्रदायेनोपविष्टास्तेषां सिद्धिः कृते भवेत्॥ मलिना मलसंछन्नाः पापिनस्तद
लाशयाः॥ देवार्चनादिविमुखा गुरुवेशठवृत्तयः॥ तेषां कृतेन सिध्यन्ति मंत्रजपहुतादिभिः॥ ये मंत्रा मलसंछन्ना केवलाव
र्णरूपिणः॥ निर्जीवाः सत्वहीना ये कीलितास्तिरस्कृताः॥ अरिपक्षे स्थिता ये च पापादिगणसंयुता॥ ये मंत्रा अविधिप्राप्ता ये च

गौतमी सिद्धान्तवर्जिताः ॥ इत्यादिदोषदुष्टाश्च सिद्धिदा नाल्पयोगतः ॥ अतो भावे स्थिता मन्त्राः केवला वर्णरूपिणः ॥ सौषुम्नध्वनमुच्चारि-
८५ ताः ॥ प्रभुत्वं प्राप्नुवन्ति ते ॥ वक्ष्यामि च रमेऽध्यायेन तु यायं नवानघ ॥ संस्कारादथ कल्याने येन मन्त्रप्रसिद्धयः ॥ स्वल्पयोगेन वि-
धिवत्तांश्च वक्ष्यामि तत्त्वतः ॥ जननं जीवनं पश्चात्ताडनं बोधनं तथा ॥ अथाभिषेको विमलीकरणाप्यायने पुनः ॥ तर्पणं दीपनं गो-
प्तिर्दशैता मन्त्रसंक्रियाः ॥ स्वर्णादिपात्रे संलिख्य मातृकायन्त्रमुत्तमं ॥ काश्मीरचन्दनेनाथ भस्मना वाथ सुव्रत ॥ काश्मीरं शक्तिसं-
स्कारे चन्दनं वैष्णवे मतं ॥ शैवे भस्म समाख्यातं मातृकायन्त्रलेखने ॥ मन्त्राणां मातृकामध्यादुद्धारो जननं स्मृतं ॥ पंक्तिक्रमेण
विधिना सुनिमित्तविनिश्चयैः ॥ प्रणवान्तरितान्कृत्वा मन्त्रवर्णान्जपेत्सुधीः ॥ एकैकं शतवारं तज्जीवनं तदुदाहृतं ॥ मन्त्रव-
२६२ र्णान्समालिख्य ताडयेच्चन्दनाम्भसा ॥ प्रत्येकं वायुबीजेन पूर्वं तत्ताडनं मतं ॥ भस्मना कुसुमेनाथ चन्दनेनाथ वा पुनः ॥ शैवा- तंत्र
दितन्त्रभेदेन प्रोक्तं द्रव्यत्रयं शुभं ॥ विलिख्य मन्त्रं पिदाऽन्तु प्रसूनैः करवीरजैः ॥ तन्मन्त्रवर्णसंख्याकैर्हन्याद्रेफेण बोधनं ॥ ८५
न तन्त्रोक्तविधिना अभिषेकः प्रकीर्तितः ॥ अश्वत्थपल्लवैः सिञ्चेन्मन्त्री मन्त्रार्णसंख्यया ॥ संचिन्त्य मनसा मन्त्रं सुषुम्नामू-

लमध्यतः॥ज्योतिर्मंत्रेणविधिवद्देहन्मलत्रयंयतिः॥नादंव्योमाग्निमरुद्युगृद्दृग्डीपतिर्मंत्रमर्मतः॥मार्ज्जनेकशतोयेनक्षुष्मतोये
नवातथा॥तेनमंत्रेणविधिवदाप्यायनविधिःस्मृतः॥दीपयत्सर्वमंत्राणांयोगतस्ताववकामयोः॥दीप्यमानस्त्वमंत्रस्त्वगोपयेत्स
र्वसिद्धिदं॥अधुनाशक्तितन्त्रेभ्योवेदेष्वेवेदेनुमज्जलैः॥शैवेषुतन्त्रेषुगंधेननर्पणंसम्पगीरितं॥एतेचकथितास्तुत्यंदशैतामंत्र
सत्क्रिया॥यान्कृत्वासम्प्रदायेनमंत्रीवाञ्छितमश्नुते॥अथान्यत्संप्रवक्ष्यामिमंत्राणांसिद्धिलक्षणं॥यज्ज्ञात्वामंत्रवित्सम्यक्सु
द्धिमाप्नोत्ययत्नतः॥निर्वीर्यामन्त्रवोयेचतेषुवीजानियोजयेत्॥कामवाविषवीजंवाजयनात्सिद्धिदोमतः॥अथान्यत्संप्रवक्ष्यामि
सिद्धमायंमुनेशृणु॥ध्यानस्थावरदामंत्राध्यानस्थाविफलप्रदाः॥ध्यानध्यानविहीनायेकोटिजाप्यात्फलंनहि॥अथातोऽन्यत्प्रव
क्ष्यामिमंत्रसिद्धस्यलक्षणं॥मातृकापुटितंकृत्वास्वमंत्रंप्रजपेत्सुधीः॥वर्णाग्रस्थान्यवृत्याल्पेवारंलक्षसमाप्यते॥निश्चितंमंत्रसि
द्धिःस्यादित्युक्तंतन्त्रवेदिभिः॥अथसंक्षेपतोवक्ष्येपुरश्चरणमुत्तमं॥चन्द्रसूर्यग्रहेचैवशुचिःपूर्वमुपोषितः॥नद्यांसमुद्रगामि
न्यांनाभिमात्रजलेस्थितः॥ग्रासस्यवधिविमोक्षान्तंजपेन्मंत्रंसमाहितः॥होमयेत्तद्दशांशेनतद्दशांशेनतर्पणं॥अभिषिञ्चेद्दशांशेन

दशांशेन विप्रभोजनं ॥ इत्येवं पञ्चवृत्तेन सिद्धमंत्रो भवेन्नर ॥ अथवा मूर्द्धिदेशे च गुरुं संचिन्त्य वाग्यतः ॥ पूर्वोक्तेन विधेन्मंत्री तंत्रो
क्तं जपमाचरेत् ॥ अनन्तरं दशांशेन क्रमाद्धोमादिकं चरेत् ॥ एवं कृत्वा सिद्धमंत्रो भवेन्मंत्री न चान्यथा ॥ गुरुसन्तोषमात्रेण सिद्धि
स्यादपवर्गदा ॥ नाजपः सिध्यते मंत्री नाहुतश्च कदाचन ॥ नापूजितश्च विधिवन्नातर्पितो न भोजितः ॥ पश्चात्तत्त्वमते मन्त्रे कालसं
ख्या न विद्यते ॥ कृते चोक्तजपात्सिद्धिस्त्रेतायां द्विगुणो जपः ॥ द्वापरे त्रिगुणश्चैव कलौ संख्या चतुर्गुणा ॥ कृत्स्नमंत्रेणादेव युगसं
ख्या न विद्यते ॥ जपहोमतर्पणाद्यैः सिध्यते नात्र संशयः ॥ सिद्धमंत्रतया नात्र युगसेवा परिश्रमः ॥ ॥ इति श्रीगौतमीये महा
तन्त्रे सर्वतन्त्रोत्तमोत्तमे एकात्रिंशोऽध्यायः ॥ ॥ अथापरं प्रवक्ष्यामि सिद्ध्युपायं महाद्भुतं ॥ येन सिद्धेन मन्त्रवित्क्षिप्रसिद्धिस्यन्त
कारकः ॥ न तत्कर्मानुरूपेण न तद्योगं प्रयोजयेत् ॥ ग्रथनादि प्रभेदश्च मंत्राणां वक्ष्यतेऽधुना ॥ कथितं संपुटं ग्रस्तं समस्तं च
विदर्भितं ॥ तथा चक्रान्तमाख्यन्तं गर्भेहं सर्वतो वृतं ॥ तथा युक्तिविदर्भं च विदर्भं ग्रथितं तथा ॥ इत्येकादशधा मन्त्राः प्रयुक्ताः कार्य
सिद्धिदाः ॥ साध्यनामार्णमेकैकं मन्त्रान्ते संप्रयोजितः ॥ ग्रहणं तत्समाख्यातं वश्याकर्षकरं परं ॥ मंत्रमादौ वदेत्सर्वं साध्यसंज्ञम

नन्तरं ॥ विपरीतं पुनस्थाने मन्त्रं तत्सम्पुटं स्मृतं ॥ शान्तिपुष्टिकरं ज्ञेयं त्रैलोक्यैश्वर्यदायकं ॥ अर्द्धमर्द्धं तथास्थाने मंत्रं कुर्याद्विच
क्षणः ॥ मध्ये चास्य भवेत् साध्यं ग्रस्तमित्यभिधीयते ॥ अभिग्रस्तं तथा मन्त्रे मारणोच्चाटने पु च ॥ अभिधानं वदेत्पूर्वं पश्चान्मंत्रं
तथा वदेत् ॥ एतत्समस्तमित्युक्तं शत्रूच्चाटनकारकं ॥ द्वौ द्वौ मन्त्राक्षरौ यत्र एकैकं साध्यवर्णकं ॥ विदर्भितं तु संप्रोक्तं इस्यप्नवसल
क्षणं ॥ मंत्रार्णान्तरितं सर्वं समं वा नियुतं यदि ॥ आक्रान्तं तद्विजानीयात्त्वयः सर्वार्थदायकं ॥ क्षोभः स्तम्भः समावेशः स्याच्चाटनक
र्म्मसु ॥ सकृत्पूर्वं वदेन्मन्त्रं मन्ते चैव तथा पुनः ॥ मध्ये चास्य भवेत् साध्य माद्यन्तमिति तद्विदुः ॥ अन्योऽन्यं प्रति युक्तानां विद्वेषण
करं परं ॥ आद्ये चान्ते तथा मंत्रं द्विवारं संप्रयोजयेत् ॥ साध्यनाम सकृन्मध्ये गर्भस्थन्तु तदोच्यते ॥ मारणोच्चाटनं वश्यं प्रयुक्तं का
र्ययेन्नृणां ॥ हेतिनो सौम्यधीर्गर्भे स्तम्भस्तु गतेन तथा ॥ त्रिधा मन्त्रं वदेत्पूर्वं तथैवान्ते पुनस्त्रिधा ॥ सकृत्साध्यं भवेन्मध्ये तं विद्यात्स
र्वतो वृतं ॥ सर्वाभिचारशमनं महामृत्युनिवारणं ॥ सर्वसौभाग्यजननं मृतानाममृतप्रदं ॥ आद्यो मन्त्रं ततो नाम साध्याक्षरमथा
लिखेत् ॥ एवमेव द्विधा कृत्वा भवेद्ग्रथितविदर्भितं ॥ सर्वव्याधिहरं प्रोक्तं भूतापस्मारमर्द्दनं ॥ एकैकं वर्णमध्यन्तु कृत्वा मंत्रं विदर्भि-

गौतमी.
८७

२६४

तं ॥ पूर्ववत्कथितन्त्रास्मत्तत्साधनेनैव प्रकल्पयेत् ॥ विदर्भग्रथितं नाम मंत्रराजमनुत्तमं ॥ सर्वकर्मकरं प्रोक्तं सर्वैश्वर्यफलप्रदं ॥ ए
वमेते प्रयोगाः स्युः सिद्धयेस्त्रसमसिद्धिदाः ॥ ॥ अथापरं प्रवक्ष्यामि मन्त्रसिद्धेस्तु लक्षणम् ॥ यज्ज्ञात्वा साधकश्रेष्ठो मंत्रसिद्धिं
लभेद्ध्रुवं ॥ सम्यगनुष्ठितो मंत्रो यदि सिद्धिर्न जायते ॥ पुनस्तेनैव कर्त्तव्यं ततः सिद्धो भवेद्ध्रुवं ॥ पुनरनुष्ठितो मन्त्रो यदि सिद्धिर्न
जायते ॥ उपायास्तत्र कर्त्तव्याः सप्त शङ्करभाषिताः ॥ भ्रामणं बोधनं वश्यं पीडनं शोषपोषणे ॥ दहनान्तं क्रमात्कुर्यात्ततः सिद्धो
भवेद् ध्रुवं ॥ भ्रामणं वायुबीजेन ग्रथनं क्रमयोगतः ॥ रोचनागुरुसंमिश्रं एलाकर्पूरकुंकुमैः ॥ उशीरचन्दनाभ्यां तं मन्त्रं संग्रथितं
लिखेत् ॥ क्षीराज्यमधुतोयानां मध्ये तद्धि विनिक्षिपेत् ॥ पूजनाज्जपनाद्धोमात् भ्रामितः सिद्धिदो भवेत् ॥ भ्रामितो यदि सिध्येन्न बोध
नं तस्य कारयेत् ॥ भ्रमणं कामबीजेन संपुटीकृत्य संजपेत् ॥ एवं कृते भवेत्सिद्धो न चेदेतद्वशीकरं ॥ अलक्तं चन्दनं कुष्ठं हरिद्रा
मदनं शिलाः ॥ एतैस्तु मंत्रमालिख्य भूर्जपत्रे शुभाशने ॥ धार्य्यं कण्ठे भवेत्सिद्धः पीडनस्यापि कारयेत् ॥ अधरोत्तरयोगेन पदेन
परिजाप्यते ॥ ध्यायीत देवतां तद्वदधोमरूपिणीं ॥ विद्यामादिन्यदुग्धेन लिखित्वाक्रम्य वाह्निणा ॥ तथास्मनेति मंत्रेणाहोमः

तंत्र
८७

कार्य्यो दिने दिने ॥ पीडिते लज्जया पिष्टः सदा तं दथ्य पोषयेत् ॥ बालायास्तृतीयं वीजमाद्यन्ते न समायोजयेत् ॥ गोक्षीर मधुनालिप्य विद्यायां य
णोविधारयेत् ॥ योषितोऽयं भवेत्सिद्धो न चेत्कुर्वीत शोषणं ॥ बाग्यांच मायया वीजं धारयेत्कारकण्ठयोः ॥ एषा विद्या गमे धार्य्या वलवीर्य्य
समन्विता ॥ शोषितोऽपि न सिद्धिश्चेद्दहनीयोऽग्निवीजतः ॥ आग्नेयेन तु वीजेन मंत्राद्यक्षरमक्षरं ॥ आद्यन्तमध्यसुद्धेन्न मेगोदोहनकर्माणि
॥ वृह्मवृक्षस्य मूलेन कृत्वा दर्भमयं ततः ॥ शुभे देशे ततो मंत्रः सिद्धिः स्यात्स्वयमोदितं ॥ इत्येवं कथितं सम्यक् केवलं तव भक्तितः ॥ एकेन तु
कृतार्थः स्याद्बहुभिः किन्नु सुवतः ॥ अथापरं प्रवक्ष्यामि मंत्रोपधि महाद्भुतं ॥ यत्प्रयोगविधानेन सद्यः सिद्धो भवेद्ध्रुवं ॥ करवीरस्य मूलेन पिष्ट
न मधु पाणिना ॥ तद्विभ्राजीकृतः कंठमत्रं सद्यः प्रसीदति ॥ विमुक्तः सर्वपापेभ्यः कृत्स्नं पश्यति चक्षुषा ॥ जीवन्मुक्तो भवेन्मंत्री सत्यं सत्यं मयो
दितं ॥ यस्य वा कुत्रचिद्देशे गन्तं कामो यथा भवेत् ॥ अथवा भूतले मंत्री यात्ता लेवायिकोत्तुकात् ॥ तत्क्षणात्तु प्रयात्येव सर्व्वसिद्धीश्वरो भवेत्
इत्येवं कथितं सम्यक् मंत्रसिद्धेस्तु लक्षणं ॥ तदुपायं तथा वृह्मन् केवलं तव भाग्यतः ॥ अनेकतन्त्रसंक्षोभक्रमेण कथमुनिसम्मतं ॥ इदानीन्तु पु
नर्वृह्मन् किं प्रश्नः श्रोतुमिच्छसि ॥ ॥ इति श्रीगौतमीय महातन्त्रे सर्व्वतन्त्रोत्तमोत्तमे द्वात्रिंशोऽध्यायः समाप्तः ॥ ॥ शुभम् ॥ ॥

265

265

